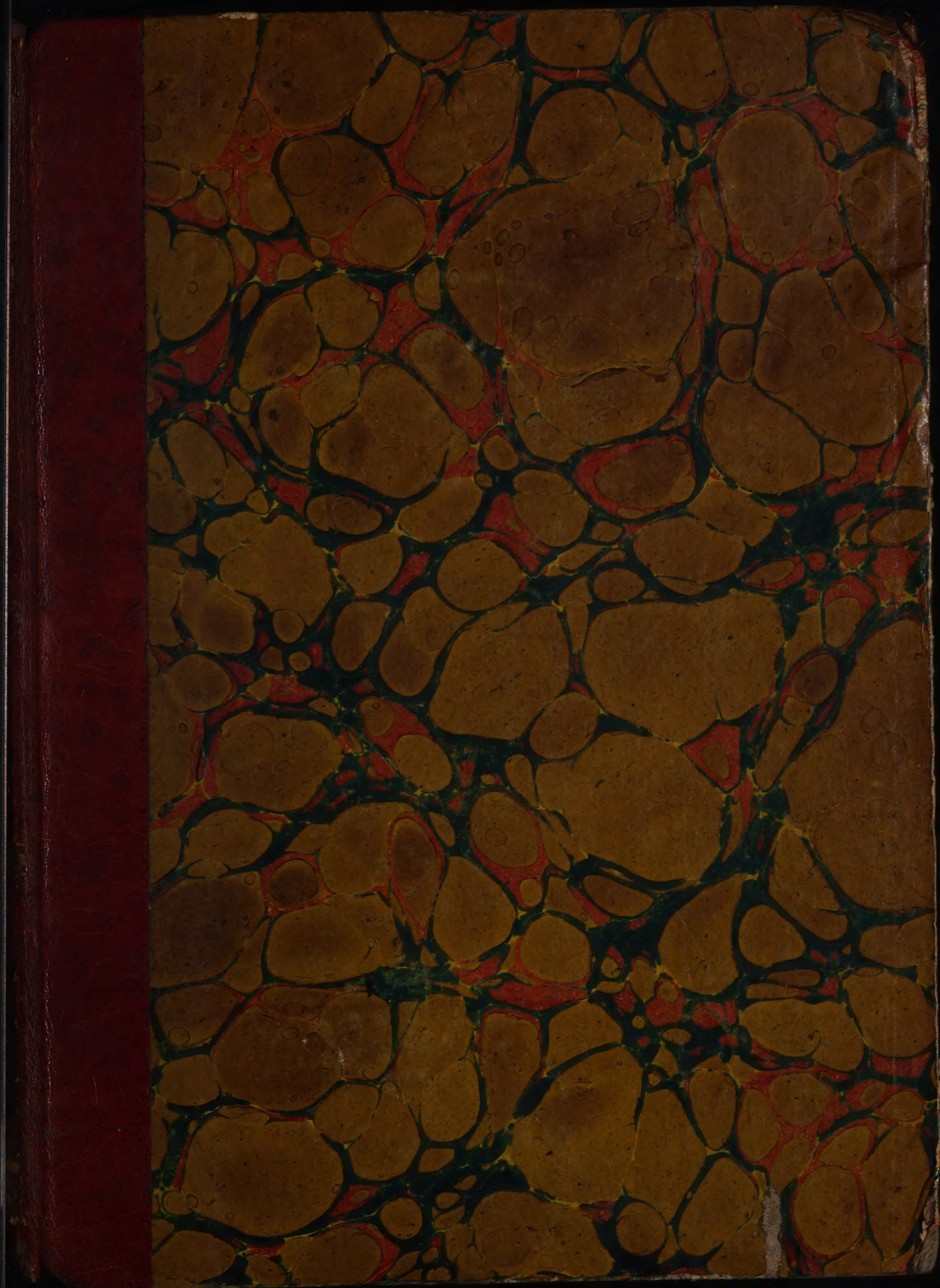

LUSITANI

DE MATERIA

MEDICA

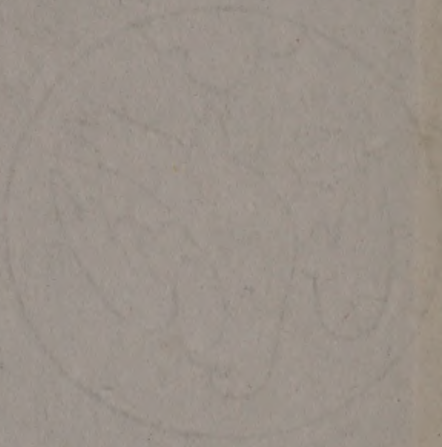

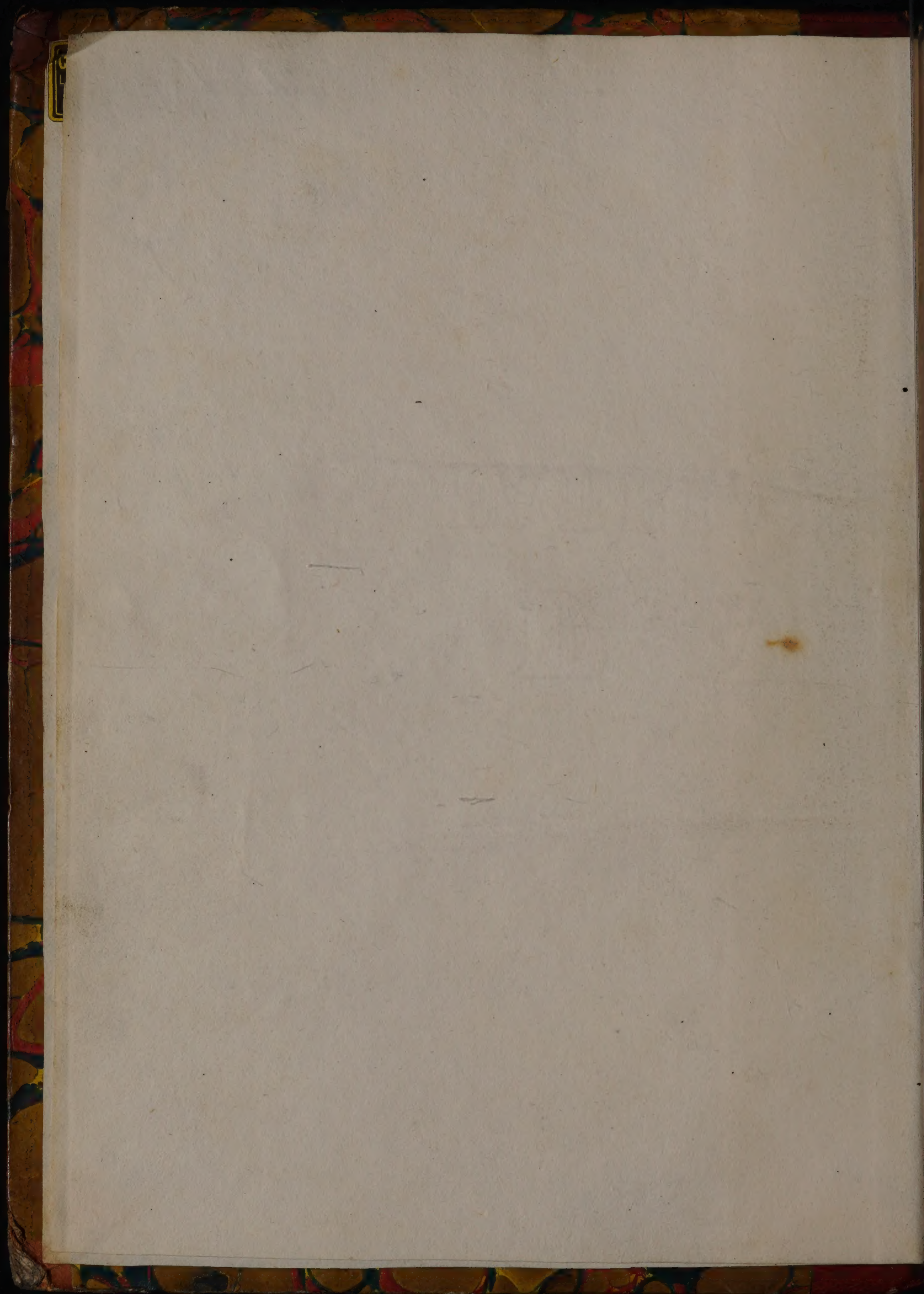

261

L

AMATI LVSITANI

Medici ac Philoſophi Celeberrimi

IN

DIOSCORIDIS ANAZARBEI

de medica materia libros quinque

ENARRATIONES ERVDITISSIMAE.

Quibus etiam tum Simplicium medicamentorum nomenclaturæ Græcæ, Latinæ, Italicæ, Hiſpanicæ, Germanicæ, & Gallicæ proponuntur: tum errores aliorum omnium, qui ad hanc uſque diem de hac materia ſcripſerunt, improbantur.

Cum Rerum ac Vocum memorabilium Indice locupletiſsimo.

Cum priuilegio Illuſtriſſimi Senatus Veneti.

Venetijs ex officina Iordani Zilleti, 1557.

ILLVSTRISS. VIRIS RECTO- RIBVS, ET AMPLISS. SENATVI RHACVSINO, AMATVS LVSITANVS MEDICVS PHYSICVS SALVTEM, ET FELICITA- TEM P. D.

VVM superioribus annis, Ferrariæ medicinam publicè profiterer, uiri clarißimi; patricius quidã uester Orator, nomine (ni fallor) Sebastianus Menseus, quòd inter pleraque alia mãdata à uestra clarißima Republica illud non postremum habebat, ut de medico apprime docto uestræ ciuitati conducendo diligenter inquireret, illuc aduenit: ille ut erat sui obeundi muneris studiosus, Antonium Musam Brasauolam uirum & doctrina & usu rerum præstantißimum, ac illustrißimi Ducis illius ciuitatis medicum primarium adit, cõsulturus quis nam illi huic negocio aptior & ex usu magis uideretur. Qui dum cupit, & Oratori uestro uiro graui in primis & præstanti, & uestræ dignißimæ Reipublicæ satisfacere, dumq; huc illuc animo uagatur, talemq; medicum inuenire conatur, qualem deceret tantum uirum uestræ ciuitati proponere, qualemq; uos ipsi cupitis; tandem me rogat an uellem talem subire prouinciam: Ego uero qui per ea tempora a Sarmatarum rege, quem uulgo Poloniæ uocant, ingenti mercede, & conditione honestißima uocabar, cum essem anceps animi, dixi me tunc de

illa re decreturum quum uester Orator a sua legatione re-uerteretur. properabat sanè tunc Mediolanum, in reditu Ferrariam (ut aiebat) iter facturus: qui tamen aliqua grauiore forte impeditus causa Ferrariam omnino non re-dierat, tunc Brassauola uir pudentissimus, qui me penitus abijcere consilium eundi ad Sarmatas rationibus coegerat, literis suis Senatui Rhacusino significat me ex tanto medi-corum numero sibi idoneum tandem uisum, qui tali curæ præ-ficerer, quarum literarũ ex empla siue ipsasmet literas in ue-stro tabulario etiam nunc asseruari puto. ab illo igitur tem-pore repudiatis Sarmatarum et multis alijs conditionibus, adductus laudibus istius amplissimæ Reipublicæ, quas mihi doctissimus Brassauola ueris indicibus demõstrabat, exar-si tanta uiuendi apud uos, ac uobis seruiendi cupiditate, ut nullam aliam urbem præter istam incolendam mihi propo-nerem, cuius rei gratia relicta abhinc annos ferè quatuor Ferraria; Anconam, ut propior uobis essem, me contuli, ubi summa familiaritate Magnifici & generosi IO-HANNIS GONDOLAE ciuis uestri uiri nunquam satis laudati, ac omnium literatorũ optimi fau-toris; & BENEDICTI GONDO-LAE eius fratris usus, probe noui patricios Rhacusinos quàm sint nobiles, quàm præclari, quàm uirtutis & bonarũ artium amatores, capiens quoddam quasi specimẽ ex ijs duo-bus: unde mihi persuasi tam generosæ Reipublicæ inseruire summam mihi gloriam fore, atque clarorum istorum uirorũ uti consuetudine Deorum propemodum ipsorũ familiaritati

æquiparabam. Ardebam igitur ac indies hæc mihi non impro banda cupiditas augebatur: quum ipse mecum cogitãs quo pacto meæ huius erga uos uoluntatis testimonium aperte manifesta re possem: quum id neque fortunæ bonis quorum uos affluitis. neque meis uiribus, quæ per se sunt tenues: statui tandem litera rum, quarum estis natura sititores, testimonio æterno id effice re. Et ecce se mihi offerunt quædam in Dioscoridem Ana zarbæum commentaria, quæ annis ab hinc quindecim An tuerpiæ ceperam, atque in primum, & secundum eius Auto ris librum edideram: quæ quum scirem permultos claros in me dicina uiros post illam meam editionem de ea etiam re locuple tißime scripsisse: inter quos connumerantur, Ruellius Gallus, Brassauolus superius memoratus, Syluius Parisiensis, Leo nardus Fuchsius Germanus, Iohannes Agricola Ammo nius, & plerique alij, quorum eo tempore scripta nondum ex tabant. Supprimere utcunq; decreueram: prætereo Matthio lum Senensem uirum doctißimum: qui nuper Dioscoridem e La tino ethruscum reddidit, & illum commentariis illustrauit: atq; complures alios, qui ut rem medicam locupletent, quotidie mul ta eiusmodi moliuntur & edunt. Ego minime deinde tantorum uirorum scriptis deterritus, cepi quæ edideram relegere, atq; de integro in omnes quinque libros Dioscoridis nouas enarra tiones cudere, ut haberem munusculum quod uestræ nobilißimæ amplitudini dicarem: ad quod perficiendum non tam me docto rum uirorum adhortationes impulerunt, quam meum uobis gra

tificandi ſtudium excitauit: a quo & ſi non ſolum negocia domeſtica, ſed etiam medendi cura auerterent, ſucciſiuis tamen poſt ſtudia temporibus amore ueſtri incitatus id tandem Deo Optimo Maximo auſpice perfeci. En igitur in Dioſcoridis libros quinque enarrationes meas, in ueſtram clariſsimam Rempub. obſeruantiæ teſtes, uobis dedico, quas quaſi iure ſuo ueſtra patria Rhacuſium merito repoſcere uidetur. immo omnia de re medica ſcripta illi debentur: quum medicinæ totius inuentor Aeſculapius non longe ab urbe ueſtra olim habitauerit: donec Romani graui coacti peſtilentia illum in ſuam urbem euocarunt, apud quos Epidauro uectus ne forma quidem Dei, ſed Draconis uultu manſit. Huius rei teſtes hodie extant apud uos certiſsimi; Antrum, fons etiam ſaluberrimus, & P. Dolabellæ proe fontem ſepulchrum, quorum omnium Marcus Syluius uir doctiſsimus, ac ueſtræ Reipublicæ à ſecretis fidiſsimus opere quodam elegantiſsimo meminit: Hic ille Aeſculapius Apollinis filius eſt, quem omnes ferè tum Græci, tum Latini celebrant & inuocant, ut Q. Serenus in exordio ſui de re medica operis dicens,

Tuq; potens artis reduces qui tradere uitas
Noſti: atq; in cœlum manes reuocare ſepultos,
Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq; Epidaurum
Huc ades, & quicquid cupido mihi ſæpe roganti
Firmaſti, cunctum teneris expone papyris.

Ob hoc igitur uobis Viri clarissimi, qui de medicina scribunt, multum debent, quum Aesculapium medicinae deum uestram inhabitasse olim urbem certò sciant: neq; medici tantum, sed & omnes uiri docti in quouis disciplinarum genere. tum omnes religioni addicti, omnes libertatis amatores, & quicunque sunt aliqua uirtute praestantes. Vos enim optimis ac doctissimis uiris abundatis, religione insigni estis praediti. Praeterea quum tota Dalmatia simul cum Graecia seruiat, Vos soli auream illam libertatem iam tota Italia, ne dicam toto orbe fugatam, hospitio sanctissimo accepistis: Sed quo Ciuium uestrorum gloria non penetrat? nuper ingentes naues uestrae ad Vlyssiponem urbem, quae est ad Oceanum occidentalem, admirandae cuiusdam magnitudinis: Lusitanis, quibus amplissimis mos est uti in Indiae praesertim nauigatione, sunt uisae: ut nullus sit iam terrae angulus, ubi praeclari ciues Rhacusini non diuersentur; magna & ampla negotia tractantes, quorum egregiae uirtutes aliquibus imitationi; omnibus certè sunt admirationi: Sed ne uestris laudibus longius me inuoluam, de quibus, ut ille, melius est tacere, quàm pauca dicere, quum uix humana possint facundia numerari. Et ne hoc auribus uestris dare uidear, Venio ad Dioscoridem, cuius opus de medicae materiae cognitione inscribitur: Qui caeteris de ea re scriptoribus antecellit, atq; ideo a Galeno doctissimo ac locupletissimo medicinae Autore, non solum laudatur, uerum etiam reliquis antefertur: cuius doctrina praeclara Galenus ipse perterritus, non ausus est de ea re,

quum de innumeris ſcripſerit, quippiam commentari; hic noſcuntur omnes fere herbæ, frutices, arbores, plantæ, fructus, gummæ, reſinæ, piſces, metalla, lapilli, gemmæ, perinde ac ſi penicillo depingerentur: hinc ſibi Plinius multa deprompſit, hinc totius medicinæ fundamentum, quod eſt potiſsimum in ſimplicium cognitione, certa & indubia deprehenditur, quæ tamen omnia noſtris commentarijs lucidiora facta, non iniquo, ſed candido lectori uidebuntur: ut iam quiuis aromatorius à ſimplicium ſcopo aberrare haudquaquam poſsit: atque ideo herbarum & cæterarum rerum nomenclaturas, non ſolum Græce, & Latine, ſed Italice, Hiſpanice, Gallice, & Germanice, expreſsimus, ut unusquiſque tanquam è penu, quod ſibi conducat depromere poſsit: Dioſcoridi antiqua adiecta nomina: utpote hodie inutilia: conſulto detraximus; quem ordinem ab alijs poſt me tentatum uidere quiuis poterit. Debeant ergo uiri Rhacuſini omnes quibus hoc noſtrum opus placebit poſt deum uobis, quorum eſt auſpicijs ceptum & perfectum: quem tamen ſi nobis non ingratum laborem ſenſero, ueſtra fretus humanitate, ad alia maiora ſub ueſtra autoritate edenda libentiſsime accingar: ut cognoſcat tota Italia, ne dicam Europa, uos optimarum literarum, & omnium diſciplinarum, & eſſe, & ſemper fuiſſe fautores. ualete uiri clariſsimi.

Romæ decimoquinto die Maij. 1 5 5 1.

HILARIVS CANTIVNCVLA Arnoldo Arlenio S. D.

Sæpe mihi, rerum uiuos attingere fontes,
E' quibus alta fluunt commoda, cura fuit:
Et telluris opum plenas agnoscere uires,
Mira Dei quarum munere facta patent.
Nec tamen abstrusæ seriem cognouimus artis,
Discere naturæ nec mihi dona datum est.
Quæ mihi sunt olim grauioribus abdita causis,
Ac ita cum studijs non bene nata meis.
Vix licuit teneros interdum fingere uersus,
Splendida nosse grauis dum peto iura fori.
Nunc Arnolde tuus quoniam tamen edere pulchras
Naturæ statuit, clarus Amatus, opes:
Et calamo uarios herbarum pingere flores,
Multaq; præterea reddere uiua parat:
Quid mihi cum primis tam gratum posset haberi,
Hæc oculis quantum clara uidere meis?
Ecquis enim penitus nostris incognita terris
Vtilitate noua discere multa neget?
Nam uelut extremum penetrarit Amatus in orbem,
Omnia nota bona cognitione facit.
Quicquid in Hesperijs memorabile nascitur hortis,
Quæ uel ab Eoo littore nauta uehit,
Quicquid in emerso nuper fuit utile mundo,
Quæ'ue peregrina singula gentis erant,
Hoc penitus libro paßim descripta legentur,
Quo meritæ palmam laudis Amatus habet.
Ergo meis ego te precibus confido moueri,
Vt cito tam præstans accipiamus opus.
Ipse tibi meritas Arnolde rependere grates
Semper amicorum more paratus ero.

Patauij, Non. Martijs, M LIII.

AD STVDIOSVM ET CANDIDVM LECTOREM, NICOLAVS STOPIVS.

Hic tibi dab quod ames præclarus Amatus, & ipse
Nomine Amatus ut est, semper amatus erit,
Solus amandus enim, qui quæ peramanda propinat
Solus Amatus adest, qui peramanda tulit,
Vtile, quod cunctis, tibi præstat Amatus, & inquit
Gaudeat omnis amans, qui peramanda cupit:
Sunt peramanda quidem, quæ prosunt omnibus, idem
Non tamen omnis amor, gustus ut est uarius,
Felix qui poterit gustu dignoscere sano
Quæ gustu recto mens bene sana refert.
Ipse Dioscorides rerum indagator acutus
Multa tulit doctis enucleanda uiris.
Maximus hic quorum tibi perscrutator Amatus
Explicat, hoc cunctis pignus amoris erit.
Respice cui tandem debetur gratia maior
Ne defraudetur quis modo laude sua,
Atque suum tanti faciat Lusitania Amatum
Quanti Anazarbeum Græcia docta suum;
De Lusitano etenim merito Lusitania dicat
Inter cordatos non habuisse parem.

TYPOGRAPHUS Lectori S.

IOSCORIDIS contextum duplici potiſsimum de cauſa prætermittendum cenſuimus; ne,uel emptorem ſumptu minime neceſſario grauaremus, cum pasſim uariis in locis excuſus omnium iam manibus teratur:uel(quæ certè ratio nos magis permouit) in alicuius priuati ſtudium, reiectis aliorum conatibus, propendere uideremur. Nam poſt ueterem quam uocant conuerſionem elaborarunt in hoc argumento tres ſummi uiri,qui deterſo ſuperioris ſeculi ſquallore Dioſcoridem ad ſplendorem Latini ſermonis, quantum fieri potuit, tranſtulerunt. Hermolaus Barbarus,ut ætate temporeque primus, ſic maximam laudem promeruiſſe ac decerpſiſſe uiſus eſt. Verum cum huius uiri conuerſio multos annos apud Hermolai propinquos deliteſceret,ac tãdem ab Egnatio ederetur, factum eſt ut Ioannes Ruellius Gallus ſuam omnium primus in publicum proferret. Mox clariſs. uir Marcellus Virgilius Florentinus ſuum Dioſcoridem ita expoliuerat, ut tum Hermolai tum Ruellii conuerſionibus quaſi tenebras offudiſſe crederetur: quanquam Io. Manardus Ferrarienſis eum conuellere conatus ſit, & Hermolai ſententiam multis in locis contra Marcellum retinendam omnino putarit. At Ruellius,quum ætate reliquis longius processiſſet, ſuam ita recognouit conuerſionem,ut omnium prope

modum, medicorum præsertim, iudicio præferretur, quæ sane cæteris hoc nomine præstantior uideri poterat, nisi religiosius Plinium amplexatus, potius uel ab ipso Dioscoride quàm a Latini sermonis nitore quicquam deperditum pateretur. Habes cur nullius addictus iurarim in uerba interpretis. Amati Commentarios non est quod tibi iam commendem: tu legendo periculum facies, an diligenti inuestigatione ac consuetudine eorum, qui ex nouis Insulis in Lusitaniam redeunt, quædam accuratius expenderit, quàm hactenus ab iis factum est, qui ad Dioscoridem uastos Commentarios ediderunt. Vale, ac Amatum, qui has tibi commoditates attulit, amore prosequendum putato.

IN PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA LIBRVM PRIMVM, ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI PRAESTANTISSIMI.

ENARRATIO IN DIOSCORIDIS PROOEMIVM.

QVOD medicus non ſolum herbarum ac ſimplicium medicamentorũ notitiam tenere debeat, uerum etiam eorum differentias, naturas, poſitiones, tempus collectionis, ac repoſituram obſeruare, in præſentia monet Dioſcorides: cuius uerba Galenus ſapientiſſimè, uti ſolet, animaduertens libro. iii. de Compoſitione medicamentorũ κατὰ γένη, id eſt, per genera, ita ſuadet, inquiẽs: Hinc enim puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, ut medicamentorum materiã cognoſcant, ipſimet inſpicientes, non ſemel aut bis, ſed frequenter: Quoniam ſenſibilium rerũ cognitio ſedula inſpectione confirmatur: cuius rei indicium eſt euidentiſſimũ, ꝙ gemelli per omnia ſimiles eſſe nobis uiſi, differentes iis qui ipſos inſpicere conſueuerunt, uideantur. Itaq; herbarum, fruticum, & arborũ materiam priusq̃ è terra eximantur, contemplari pulcherrimũ eſt, dum fructus uidelicet futuri ſunt, dum eduntur, dum augeſcunt, & dum uigent. Hæc ſiquidem continua eorum ſpeculatio docebit te, quando potiſſimũ ipſos decerpas, ac in ſiccis domunculis repoſitos cuſtodias, ne à ſolis radiis exurantur, nec ab humiditate ex tecto uel muris madefiant: id optime fiet, ſi domus neq; ſubterraneæ ſint, neq; aliis uicinæ, neq; ſub tegulis, ſed feneſtras ad meridiẽ ſpectantes habeant prope quas tamẽ medicamẽta reponi nõ debent, & ſubdit: Quiſquis igitur auxiliorum undiq; copiam habere uolet, omnis ſtirpium materiæ, animalium, metallorũ, tum aliorum terreſtrium corporum, quæ ad medicinæ uſum ducimus, expertus eſto, ut ex eis & exacta & nota cognoſcat: deinde in cõmentario meo, quem de ſimplicium medicamentorum uirtute prodidimus, ſeſe exerceat; niſi enim hoc modo inſtructus ad præſentis operis præſidia ueniat, uerbotenus quidem medendi modum ſciet, opus uero nullum ipſe dignum perficiet. Hæc Galenus, cuius multa & uaria ſimilia, conſultò prætermittimus, quæ hinc inde adducere poſſemus, Dioſcoridis uerbis omnino adſtipulantia, & ad partem illam accedimus, in qua legitur, ex herbarum medicamentis durare ad multos annos ſolum candidum & nigrum ueratrum, reliqua ad triennium tantum habere

usum. Quæ sane uerba diminuta esse, certũ est, quũ ut ibidem in contextu collocata sunt, falsa esse sciamus, præsertim ex Theophrasto, libro nono de Plantarũ historia, capite.xiiii.dicente: Elleborus enim uel annis triginta utilis est, malum terræ quinq; aut sex, uernilago nigra quadraginta, fel terræ decem, uel duodecim, pinguis hæc, spissaq; admodum est; peucedanum quinq;, aut sex, uitis syluestris anno, si umbra & sine ictu reseruet, alioqui putrescit, & inanis, fungosaq; redditur, & aliis alia tẽpora tribuuntur: Sed omnium medicamentorũ diuturnissimum elaterium est opportunumq; quod uetustissimum. Itaq; medicus quidam, uir haud insolens, neq; mendax elaterium ducentorum annorũ uirtute mirabili seruare apud se retulit, eo à quodam munere donatus. Causa quamobrem tam longo seruari tempore possit, humoris copia est, ea de causa uel cum præciderint in cinere humidum ponunt, & tamen ne ita quidem siccari potest, sed usq; ad quinquagesimum annũ lucernis admotũ lumen extinguit; hæc igitur uis peculiaris isti tribuitur. Hactenus Theophrastus. Per quæ uerba, satis percipitur procemium hoc Dioscoridis corruptum, & acephalum esse, quod facillime quisq; ex prædictis Theophrasti uerbis satis restituere poterit. Nec enim credere est, Dioscoridem sic in portum impegisse, quum omnium in hac materia oculatissimus ac diligentissimus fuerit, & ea de causa Galenus præ cæteris illi palmam tribuit, herbarum contentus inscriptione ab hoc ipso facta ut ex procemio libri sui sexti de Facult. simpl. medicamentorum percipitur, ubi ita legitur: At Anazarbensis Dioscorides, quinq; libris materiam oẽm utilem absoluit, nõ herbarum tantũ, sed & arborũ, & fructuũ, & succorum, & liquorum, memorans insuper & metallica omnia, & partes animalium: Et mihi utiq; uidetur omnium perfectissime tractatum de materia medicamentorum cõfecisse. Quibus proxima sunt illa, quæ libro primo de Antidotis, ipse retulit, dicens: Sed traditum est abunde de tota medicinali materie quinque Dioscoridis libris, à quo præter alia etiam olfactus, gustusq; qualitates, quibus potissimũ probatiora medicamenta à deterioribus cognoscuntur discernunturq;, licet tibi condiscere, in nonnullis etiam uisibiles qualitates nõ parum cõferre reperies. Quũ igitur Galenus Dioscoridi in historia medicinali primatum tribuat, in eo accurate intelligendo, desudare iustum erit, quũ ut ille tradit libello de Antidotis primo, Medicum peritum esse oportet omniũ stirpium: Sin minus, at plurimorũ & quorum usus frequens est, genera ipsorum, aut si mauis differentiæ, Hæ sunt, arbores, frutices, herbæ; spinæ, uirgulta: Nam ea ab initio ad finem ut possis cognoscere, in multis terræ regionibus reperies, quemadmodum & ego in Italia offendi uariis locis, quæ neque nascentia, neque aucta nouerunt hi, qui siccata tantum agnoscunt. At de iis satis, & ad iridis caput calamum diuertamus.

Dioscoridis procemium hoc corruptum est.

Galenus Dioscoridi palmã tribuit in herbarum & simplicium delineatione.

Stirpiũ differentiæ.

De Iride.

Græce, ἶρις, latine Iris, Radix cõſecratrix, Liliũ cœleſte: Luſitanice, lirio decor de ceo: Hiſpanice, el lirio cardeno: Italice, giglio azzurro, lilio celeſte: Gallice, des flãbes, du glaiz: Germanice, blauulilien, Violuurtz: Theutonice ſeu Flandrice lelie.

Textus Primi Enarratio Prima.

RIS cuius tantum radix à medicis cõmendatur, ea eſt herba, quam hodie officinæ ſub nomine ireos monſtrant, Quæ ideo iris dicitˀ, quia eius flores, ueluti iris arcus cœleſtis multis & uariis inſigniti ſunt coloribus. Reperiuntur enim uarii ii colores, in unoquoq; flore, candidi, pallidi, lutei, purpurei, & ut plurimum cœrulei, ut facilè quis intelligere poſſit, irim dici non ob diuerſitatem colorum in ſpecie, ſed in diuiduo potius. Quanquã non ab re eſſet quoq; dicere, irim ſic nominari, ob diuerſitatẽ uarietatemq; colorum in ſpecie repertorum, Quum iris quædam albos flores habeat, alia *Iris uaria.* luteos, alia uero pallidos, nonnulla autẽ purpureos, ut Ferrariæ in horto Magnifici Marci Pii adnotauimus, & eas diligentiſſimis diſcipulis noſtris indicauimus: Imò hanc ſentẽtiam uериſſimam eſſe, uaria Dioſcoridis Græca exemplaria atteſtantur, cui Plinius ſubſcripſit, libro.xxi. ſuæ Naturalis hiſtoriæ, capite.vii. quum dicit: Floret iris diuerſi coloris ſpecie ſicut arcus cœleſtis, unde & nomen. Cæterum iris Illyrica, omnium conſenſu, cæteris *Iris Illyrica cæteris melior.* prẹfertur, & omnium eſt laudatiſſima, quãquam tamen in multis orbis regionibus, minoris licet nominis naſcitur, nempe in Hiſpania, Germania, Gallia, & Italia; quæ ſi non Illyrica, aut Macedonica, quibus primas & ſecundas Dioſcorides adſcribit; bona tamen cenſenda eſt, & eo magis, quanto odoratior fuerit. Illyricæ uero, ut refert Plinius, loco à nobis citato, duæ ſunt ſpecies, Altera rhaphanitis, ob ſimilitudinem ſic dicta, quam eius radix *Iridis Illyricæ duæ ſpecies.* cum rhaphano habet; Altera rhizotomos, quarum melior habetur, quæ ad ſubruborem tendit, ut in præſenti loco Dioſcorides tradit, à quo nec Plinius diſſidet: unde qui Plinium in hac re à Dioſcoride differentem cõtendunt, toto aberrant cœlo, quum Plinium ſuperficie tenus tantum legant, uirum alioqui grauiſſimum, raro ſolitum errare. Ex iis enim Mathiolus Senenſis ſe offert, primo capite ſui Dioſcoridis Italice loquentis, *Mathiolus Senẽſis falſo Plinium accuſat.* Qui obnixe admodum eo loco Plinium errantem oſtendere nititur, quum tamen Mathiolus ipſe magis reprehenſione dignus ſit; Nam Plinius nihil quicquam à Dioſcoride hac in re uariat, ut tamen Mathiolum ipſum ab-

errantem conuincamus, audiant qui hæc legerint, si quis modo legerit, in primis uerba per quæ Mathiolus errantem Plinium credit, adducamus è loco citato, quæ sic habent: Illyrica quoq; duorum generum est, raphanitis à similitudine, quę & melior; Rhizotomos subruffa, optima quæ ster nutamenta tactu mouet: hactenus Plinius. Per quæ Mathiolus Plinium accusat, quũ innuere uideatur, quod Rhaphanitis melior est rhizotomo subruffa, adeò ut subruffam postponat nõ subruffe, quum tamen Dioscorides iridem colore subruffo maxime laudet, & cæteris anteponat. At hæc tam parua, tamque minutula sunt, ut paucis opus habeant responsis, præcipue si literam legerimus, ut in codice antiquissimo, ad hunc modum legitur: Illyrica quoq; duorum generum est, raphanitis à similitudine, qua & melior rhizotomos subruffa. Sic enim legendo omnis diluitur dubitatio. Nec enim aliud quam litera una permutatur, ut facile loco, qua, perperam postea dictio, quæ, scripta fuerit. Sed esto phrasis, ut in Frobenianis habetur codicibus, legatur, scilicet, rhaphanitis à similitudine, quæ & melior rhizotomos subruffa, proculdubio nõ inde elicitur, quòd rhaphanitis melior sit rhizotomo subruffa, imò contrarium qui uel mediocriter in lectione doctrinaq; Pliniana uersatus fuerit, deprehendet, quum dictio quæ, non referat aliud, quam rhizotomos, ut sit sensus. Secunda rhizotomos subruffa, quæ & melior. Quòd Plinius uero sic intelligendus sit, & quòd cũ Dioscoride subruffam iridem laudauit, non aliunde comprobatũ iri uolumus, quàm ab ipso Plinio, qui seipsum declarat, & cum Dioscoride subruffam iridem laudat, libro. xxi. capite uigesimo, quo iridis prosequitur iuuamẽta, dicens; Iris ruffa melior quàm candida, Hæc ille. Quibus clarius aut apertius nihil dici potest: ut merito Mathiolus Senensis accusandus sit, quum Plinium sic immeritò uellicet lancinetue. Cæterum Galenus libro de Antidotis, de iride posteritati memoriam reliquit, cuius uerba, utinam Andreas Lacuna Hispanus uir sine controuersia doctissimus, in Galeno à se in epitomen redacto, non in uniuersum prætermisisset, sed ea potius pro coronide subscripsisset, quum nusquam quod sciam, de iride Galenus mẽtionem fecerit quàm in eo loco, nec enim in libris de Facultatibus simpliciũ medicamentorum, de iride quicquam reperies: proinde locum illum è libro de Antidotis in hunc nostrum transcribere non ab re est uisum, qui ita habet: Illyricam iridem Andromachus post rosas iniiciendam censet, Quem sermonem, ne obiter inaudias, ceu & de alio quodam medicamento, de quibus dicturus sum infra, optima in unoquoq; genere quale sit, edocens, polium itaq; & chamedrys Romam apportantur paulo præstantiora his quæ in Italia nascuntur. In quibusdam enim locis Italiæ non multo inferiora crescunt, illis annis quibus uer totum nõ humidum euaserit, quemadmodum sæpe fit, ut assimiletur æstati. Verum quum siccior aeris consti-

Andreas Lacuna taxatur.

Iris apud Galenum.

tutio oboritur,ea quę Italia profert aut Cretensibus similia,aut non multo deteriora quædā nascunt̃,exempli gratia,chamedrys, chamepitys, hypericū,gentiana, thlaspi, nigrum ueratrū, aliaq; similia; At de irde nō ita habet, nam si conferas eam quæ ex magna Libya Romam copiosissima affertur, tantum ab Illyrica abest,quantum mortuum corpus à uiuo; non tamen in aliis nationibus ita multum abesse apparet, atq; in huius genere odoratiorem deligito,quemadmodum in aliis medicamentis. Vnumquodq; enim præstantissimum est,quod proprium generis sui odorem habet ualentissimū,quod ex multa inspectione singulis innotescit, & subdit; omnes itaq; prodiderunt, irim quidem esse laudatissimā,quæ in Illyricis nascitur. Hæc Galenus,rursus: Illyrica regio, hodie Sclauonia dicit̃, ex qua hodie quoq; ad nos iris optima affertur,quæ calida & sicca,prope tertium gradum temperamenti locatur, & ex ea eclegma in officinis, contra pectoris uitia paratur: Nam tussi utilis est,& humores in pectore uiscidos, & contumaces extenuat, cōmunis autem iridos (nam Illyrica sicca ad nos defertur) succo, contra hydropem utimur, non contemnendo profecto iuuamento, ut curatione.xxiii. Cēturiæ primæ nostrarum curationum abunde diximus, ubi unciam integram electuarii è radice cum melle parati, pro aluo subducenda propinamus, Imo & succi huius nostratis iridis, ad unciam usque unam,non nunquam cum melle rosaceo colato, aliquando uerò cum decocto sene,uel aqua mellis mixtam præbemus. *Authoris Centuriæ curationū.*

De Acoro.

Græce ἄκορον, *Latine, Acorum, Acorus, herba Venerea, galangua crassa: Hispanice, Italice, Gallice, galanga: Germanice schuuertel uuurtz.*

Textus Secundi Enarratio.

ACORVS Venerea dicta herba, quæ ab officinis Seplasiariorum acorus simul uocatur,ea apud omnes,aquatica gladiolus, luteis floribus insignita putatur herba non sine tamen antiquo atq; inueterato errore, quū Dioscoridis in præsenti loco uerba, cui in herbarum & fruticum descriptionibus fides est habenda, sicuti Galeno, in earundem perscribendis naturis, minime illi conueniant. Nam ut radicis figuram præteream,quæ minime respondet,illius potius sapor astringit, & quasi insipidus quandā præ se frigiditatem fert, non uero acris est,nec secum ullum adferens odorem, quę uero acoro pernecessaria esse,tum Dioscorides,tum Galenus,atq; eius simia Paulus Aegineta testantur. Nec minus ex Plinio hoc satis probari potest, ut ex dicendis patebit: unde mirari satis non possum, quo modo Ruellius Gallus, uir alioqui doctissimus,in hunc condescenderit errorem, *Ruellius Gallus taxatur.*

ut apud illum eſt legere libro.2.ſui uoluminis, de Natura ſtirpium,eiuſdem numeri capite.proinde quum acorus aquatica hæc gladiolus non ſit, quid nam ſit,dicendum eſt. Nos qui ab hinc quindecim annos cõmentarios in Dioſcoridem edideramus, ſcriptum reliquimus,quòd communis calamus aromaticus,acorus apud Dioſcoridem erat. Quam opinionem Manardus Ferrarięſis,Euritius Cordus,& ex nouiſſimis,Mathiolus Senenſis, pro uera affirmarunt; unde Ioãnes Agricola Ammonius Germanus uir doctus, ſtatim in initio libri primi ſui de Herbaria medicina ita tradit: Acorus uerus quid ſit fortaſſis ignoratur,Manardus,Cordus,& Rodericus Luſitanus ſuccedaneo utendum eſſe cenſent calamo illo noſtro aromatico,ſiquidem hic nomini ſuo non ſatisfacit, Nicolaus Leonicenus,& Antonius Braſauolus,quam officinæ galangam uocant, uerum putant eſſe acorum,quoniam huic deſcriptio tota ſit cõueniens. Hæc ille. In lucem enim ſuperioribus illis annis, commentarios, ſub nomine Ioannis Rodorici Luſitani, euulgauimus. Nunc uero,rem ipſam penſitatius aduertens, ab hac libere deſiſtimus opinione,quũ magis inclinat animus, huic adhęrere alteri,uidelicet, quòd galanga craſſa uerus acorus ſit. Quam intelligens Apuleius Venereã uocauit, raramq; inuentu,ſuo æuo dixit. Quòd uero craſſa hæc galanga uerus ſit acorus,teſtatur radicis ipſius figura, quæ omnino acoro reſpondet: tum ſapor ipſius acer ad amaritudinem tendens, ut adnotat Galenus, nec gratus in ea quoq; deeſt odor. Quantum uero ad colorem attinet, in quo maior uel tota apparet difficultas, quum galanga nigra ad rubedinem uergens eſt,Acorus uero,ut tradit Dioſcorides, albus eſſe debet, & candicans, Plinius hanc animaduertens dubitationem,illi occurrit,& eam diluit, libro ſuo Naturalis hiſtoriæ.25. capite.13. ita inquiens: Acoros,iridis folia habet anguſtiora tamen,& longiore pediculo, radices nigras,minuſq; uenoſas,cætero,& has ſimiles iridis, guſtu acres,odore nõ ingratas,ruptu faciles, optimę Põticæ,deinde Galaticę,mox Creticę,ſed primæ in Colchide iuxta Phaſim amnem, & ubicunq; in aquoſis, recentibus uirus maius quàm uetuſtis, Creticæ candidiores Ponticis.Hæc Plinius.In quibus, inquit,acorus Ponticus optimus eſt,qui radices nigras habet poſſidetq;,quales in galanga cõſpiciuntur craſſa; in parte præcipue exteriore ſuperficiali, ad ruffedinem uergentes: Sed in hoc quod ſubdit Plinius,Creticæ candidiores Ponticis,in quo abſurdum aſſerere uidetur, quum Creticas radices candidiores Ponticis inſinuet, ac ſi Ponticas candidas dixerat,quum potius eas nigras præfixit,omnem ſuſtulit dubitationem: exponens utiq; Ponticas acori radices candidas eſſe, quo ad partes centrales interiores:ſed Creticæ Ponticis candidiores ſunt, in eiſdem partibus, quum utræq; nigræ in parte ſint exteriore. Nec enim Plinius tam lethargicus aut obliuioſus in ſcriptis ſuis reperitur, ut ſit iudicare hic tam turpiter erraſſe, nec meminiſſe tribus antea uer

Author ab hinc.15.annos commentarios in Dioſcoridẽ ſcripsit.

Author Ioannes Rodericus Luſitanus eſt dictus Doctor Amatus.

Galanga craſſa uerus acorus eſt.

Plinii locus expenditur.

ſibus ſcripſiſſe Ponticas acori radices colore nigras eſſe. Intelligendus igitur Dioſcorides uenit, quum inquit, acori radix primã habet bonitatis æſtimationem, quæ colore ſubalbida, denſa, & candicans eſt, in parte interiore, quum in exteriore potius nigricat cum quadam ruffedine, ut in craſſa conſpicitur galanga, cui nec folia iridis deſunt, ut ab iis accepimus, qui in Guineam nauigarunt, & eam inde eradicantes, ad nos ſingulis annis tranſuehunt, quanquam a Syria, & Babylonia eam quoque afferant; unde multi herbarum conſectores, Cyperum Babylonicum eam cognominarunt. Alia uero galanga Indica eſt, quam ſeplaſiarii ſubtilem appellant, ſecundum ſui totum rubens, ex qua, conditum apud officinas paratum habet coctionem uentriculi iuuans, & omnes frigidos dolores finiens. Cæterum Galenus, acori, libro. vi. de Facultatibus ſimpl. medicamentorum ita meminit, dicens: huius radice utimur, quæ guſtu modicè amaro eſt, odoreq; non iniucundo: Itaq; facultatis calidæ eſt, & conſiſtentiæ tenuis, quare & urinam mouet, & lienes induratos diſcutit, ceratoidiſq; craſſitiem detergit, extenuatq;: ad quod ſuccus præſtantior exiſtit. Calfacit enim, & ſiccat, in tertio ordine. Rurſus, hanc ſentẽtiam ꝙ galanga craſſa, uerus ſit acorus, primo adſtruxit Leonicenus, uir multa eruditione præditus, quem poſtea ſecutus fuit Antonius Muſa Braſauolus, mihi Piladea quadam amicitia coniunctus, uir & morum ſanctitate, & eruditione non uulgari inſignis, cuius quoq; iudicio, ſubſcripſit Leonardus Fuchſius, in illo ſuo magno artificio cõfecto herbario. Patres quoq; qui nuper Meſues Antidotariũ enarrarũt, galangam, radicem iunci odorati eſſe contendunt, non ſine ingenti errore: tamen, ut omnes uel mediocriter in re herbaria exercitati norunt, proinde contra illos non opus eſt incedere, quum ſatis reprehendatur id quod falſum eſſe omnes norunt. Quo nomine uero, acorus iſthic communis apud Dioſcoridem appelletur, id quarto libro dicemus.

Acorus Galeni.

Leonicenus uir multa eruditione præditus.

Antonius Muſa Braſauola.

Leonardus Fuchſius.

Monachi Meſues enarratores hallucinantur.

De Meo.

Græce, μῆον, *Latine, mean, meu Athamanticum, anethum ſyluestræ, fœniculus tortuoſus.*

Textus Tertii Enarratio.

DOLEO quidem non mediocriter, quod non maiorem noſcendis ſimplicibus, in Luſitania iuxta atq; Hiſpania, operam nauauerim, ut maior mea poſſet eſſe facultas, hiſce præcipue patrocinandi, quibus herbarum cognitiones ſunt cordi, non uero illis, qui quũ palliotenus doctores haberi ſtudent, totam hanc operam herbarum tam imprudenter ſpernunt, quàm inſigniter ignorant, quibus quid in præſentia precemur, niſi aliquando meliorem mentem dari, ut quod hactenus ſunt aſpernati, agnoſcentes, ma-

lint ſemel bene recurrere, quàm ſemper (quod eſt in prouerbio) male currere. Nam tunc melius nobis liceret cũ hiſce tum hominibus noſtris ſperare, qui illorum ignorantiæ, non ſine maximo uitæ periculo ſunt obnoxii, quod optime poſſet eſſe indicio Meu herba: Quæ quum in Hiſpania famigeratiſſima ſit, tamen hactenus ab illis eſt ignorata, & quanquam aſſiduis eorum importuniſq; calumniis ab hac cognitione fuiſſem deterritus: tamen perſuaderi non potui, ut eam penitus abiicerem, quod factum eſt, ut ſi non omnes, ſaltem bonã dum illic ageremus partem cognouiſſem, inter quas meu fuit: quam in Hiſpania naſci, Dioſcorides, præ cæteris in hac re diligens ſcrutator, eſt author. Eſt igitur, Meu herba, caule, & foliis anetho ſimilis, uerum craſsior, radicibus comoſis, obnigris, in obliquũ rectumq; ſparſis, & frequentibus, qua de cauſa hodie multi tortuoſum fœniculum, ſiue tortuoſum anethum appellarunt heæ: Cæterum radices, in medico uſu à multis deſiderantur, quæ facile ex Hiſpania, & montibus Bononienſibus in multas orbis partes uehi poſſunt. Nam olim mihi, quoſdã Germanorũ argitas cõuenienti, qui in Anthuerpiam tãquam celebre emporium, non paucas herbas adferre ſolent: quidam, inter alias quaſdam radices oſtẽdere, ſuo nomine berrouertez appellatas: quas tamen meu eſſe herbæ, ſummopere contendebat, quũ ex herba folia, caulemq; non diſſimilia anetho habente ſe collegiſſe affirmabat, eaque de cauſa, ab officinis Germaniæ, pro uero meo habebatur: cæterum minime ita ſe rem habere, illud mihi indicabat, quòd præter diſcrepantem figuram, non erant odore, quem aromaticum meon Hiſpanum habet. Nam multi quoq; Itali pharmacopolæ pro uero meo quaſdam indicant albas radices, daucum odore referentes, quæ non multum ab illis quibus Germani utuntur abſunt. At re uera, uerum meum in Italia naſcitur, in montibus præcipue Bononienſibus, ex quibus Herbarii quidem diligentiſſimi ad nos attulerunt, non niſi illi à nobis in Hiſpania conſpecto, ſimile, quod Dioſcoridis hiſtoriæ in uniuerſum reſpondet: nã radices exterius nigræ, intus uero albæ ſunt, quarũ odor ſimilis illi eſt, quẽ fœniculum ſiccum ex ſe ſpirat, ſuauior tamen: earum quoq; ſapor, non admodum acutus erat, aromaticum quid præ ſe ferens: quæ in infima parte capillatæ, comatæue adeo reperiuntur, ut ſpicam nardum quicunq; has radices uiderit primo intuitu eſſe dicet. A quibus argumentum non mediocre deſumimus, quòd ſpica nardus paſſim officinis obuia, radix potius, quam plãtæ ſummitas ſit, ut ſuo dicemus loco, quum Galenus ita eſſe nobis antea dixerit. Curabunt igitur deinceps pharmacopolæ, uerum meum non ſolum ab Hiſpania, ſed etiã montibus Bononienſibus habere, quum ibidem uerũ & Athamanticum reperiatur: ſic dictum, quia ab Athamante inuentum. Nec enim ueritas ipſa occultãda eſt hac de cauſa, quia Plinius ſcriptum reliquerit, ſuo tempore meum in

Meu in Hiſpania herba famigeratisſima.

Meu tortuoſum fœniculum.

Meu uerũ ĩ Italia naſcitur.

Spica nardus radix eſt.

Italia

Italia non nisi à paucis medicis seri,ut apud ipsum est legere libro.2.capite.23.quem secutus postea Marcellus Virgilius uir alioqui doctissimus,rei tamen herbariæ non admodũ peritus,dixit, nunc quod sciam, nullam Italiæ meon est: Ob quæ uerba, Mathiolus Senensis, in Italia quoq; meum non reperiri clamat. Imo cõtra Patres Mesues interpretatores acriter agit, qui in Calabria & Nursiæ montibus meum nasci, & inde eradicarunt affirmant, quod ita esse crediderim,quũ apud Bononiã quoq; nascat, ut testes sunt,Nicolaus Nicolucius pharmacopola Ferrariẽsis,& Gaspar de Gabrielis, nobilis Patauinus, horum rerum maximus indagator, & qui publice rem herbariam apud Ferrarienses profitentur. Accusandus igitur.Mathiolus potius est quum negligens in inquirenda hac herba fuerit, quàm diligentissimi patres, qui desudantes, Nursiæ montes, ut eam inde eradicarẽt, ascenderunt.Interdum tamen auarus pharmacopola si hac caruerit radice, Galeni & Aeginetæ consilio,in suis Antiballomenis,succedaneis dictis,myrabalano,id est, glande unguentaria,uti debet: est enim glans,siue nux unguentaria,ea quam Græci myrobalanũ,siue balanum myrepsicum uocãt, quam myropolæ,unguentarii dicti,Arabica uoce, ben appellant,& ea pro conficiendo oleo, ac suffitibus,maxime utuntur, ut.4.libro,capite.161. copiosius dicemus. Cæterum est meun', ut testatur Galenus lib.7. de Facult. simpl.medicam. calidum tertio ordine; siccum uero secundo, ut eius hæc indicant uerba; radices eius sunt calidæ tertio excessu, in secundo siccæ, proinde urinas mensesque mouent, quòd si liberalius sumantur, capiti dolorem conciliant.

M.Virgil. *Mathiolus errat fallitur.* *Gaspar de Gabrielis nobilis Patauinus.* *Glans unguentaria ben Arabũ est.* *Meum Galeni.* *Meum,calidum: ordine,siccũ.2.*

De Cypero.

Græce, κύπειρος; *latine cyperus, cyperus odoratus, angulosus iuncus, triangularis iuncus, quadratus iuncus: Hispanice, iuncia de olor: Lusitanice, iunca de cheiro, Albafor; Gallice suocheti: Germanice, Vuldergalgan; Lõgobardice: tricola.*

Secunda species Cyperi.

Secunda species Cyperi, latine, Curcuma officinarum, radix Indica.

Textus quarti Enarratio.

CONSVLtius mea sententia esset, si in præsentia cyperi tres species potius describeremus,quàm duas tantũ, quum re ipsa cõspecta,ita esse comperimus; nam altera species,Iuncus est,folia porri, in parte decliuiori ha-

bens, longiora tamen & exiliora, in cuius cacumine, minuta sunt, inter quæ semen exoritur, cui caulis cubitalis & maior inest, qui plerunq; quadrangularis conspicitur, nam radices rotundæ, non nunq̄ oblongis oliuis sunt similes, nigræ, suauiter olentes, & gustu aliquantulum amaricantes: hanc uero Cornelius Celsus uerus Hippocratis imitator, libro.3. suæ medicinæ capite.21. quadratum iuncum appellauit, cuius in aquosis & palustribus, plerunq; nascentis, radices medico usui seruantur, quibus uniuersa Hispania abundat, nec opus habet Syriacis, Quas sua uoce præcipue Salmanticenses pharmacopolæ, auellanada uocant. nec enim in Italia præsertim Longobardia desunt, sed myropolæ parum curiosi, communioribus radicibus earum loco utuntur, iis autem radicibus affinis cū uoce, tum figura, alia radix, quā uniuersa Lusitania iuxta ac Hispania, iunca auellanada uocāt, quod uerbū, tu rudius sed significantius iuncum auellanā uertas, quæ ex Aethiopia & insulis circūiacentibus in Lusitaniam deferuntur, magnitudine auellanę nuclei, unde nomen traxisse uidetur, colore exteriore subpallido; nam intus lactea est, capiti etiam, ut illud obiter attingamus, nō mediocriter conducit. Hanc quoq; radicem Venetiis, apud pontē Ripæaltę, uænalem uidere est, quam ibi sua uoce Trasi uocāt; quæ licet ex Aethiopia, præcipue ex insula sancti Thome, æquinoctiali subiacenti ad nos afferatur, in Italia quoq; nasci, certum est, ut ii qui Veronenses campos percurrerunt, norūt; quam radicē ibidem ex herba ferragini, secalæ, siue centeno dicto persimili, eradicant. Secunda autem species Cyperi, ubiq; in aquosis comperitur, foliis à prima nō dissimilibus, caule tamen triangulari, cuius radices oblongæ, tortuosæ, nigræ, ad ruffedinem uergentes sunt, sed multis implicitis internodiis, quæ iucundē spirant, & parum, ob nimiam contractam humiditatem, amaricant. Hanc Plinius libro.21. capite.18. triangularem appellauit iuncum, cuius radices, Hispaniæ & totius Italiæ mulierculæ, aceto paratas, pro odoramento, ac suaui suffitu recondunt: Nec communiores officinę, alias, præter has radices, pro uero Cypero, monstrant habentue, quum tamen illæ primæ, oliuis similes, a Dioscoride, ut præcipuæ comendātur, hāc uero secundam speciem Cyperi nominari cupimus, cui ueluti & primæ, Dioscorides caulem, non quidem triangularem, aut quadratum inesse dixit, sed angulosum potius, ut cautos nos redderet, ꝙ cyperus & triangularis, & quadratus reperiat. Item quod melius esset, triangulari illo, radices oliuis similes habente, uti, quāquam & altero, pro uero dexterrime uti possimus, prout hoc tempore myropolæ continuo factitant. Cæterum Plinius lectorem in præsentia monitū desiderat, ne nominis uicinitate decipiatur, quum Cypirus lōge alia sit res à Cypero. Est enim Cypirus herba, quam xyphion Græci appellant, nostri uero gladiolum, bulbosas radices habens, de qua libro.4. mentionem faciemus. At licet Plinius hæc suadeat, apud

Cyperus quadratus iuncus à Cornelio Celso appellatur.

Iuncus Auellana quid.

Trasi.

Secūda cyperi species.

Cyperus et triangularis & quadratus reperitur.

Cyperus xyphion ē, cyperus uero de quo agimus alia est res.

Theophraſtũ tamen, Cypirum pro hoc de quo agimus capi nouimus, anguloſo ſcilicet, odorato, cuius radices, teſtãtibus Galeno, ac eius ſimia Paulo, libris ſeptimis huic dicatis negotio, excalfaciunt, ſiccantq; abſq; morſu; Quare humidioribus ulceribus, cicatricem mirabiliter inducunt, quibus & inciſoria quædam ineſt uis, qua calculos minuunt, urinãq; & mẽſtrua promouent. Tertia Cyperi ſpecies, quam Dioſcorides ſecundã facit, ex India ad nos uſque fertur, radix gingiberi figura, ſapore & odore nõ abſimilis, unde fit quod frequenter inter gingiber reperiatur: nam cõmãducata crocatum ſputum reddit, & ex ea Dioſcorides pſilotrum, ſiue depillatorium parari inquit, id quod nos experimento compertum habemus, Vt tamen rem qua de agimus qui hæc legerint, noſcant, ſcire licet, quod Cyperus iſte Indicus, ea eſt radix, quam cõmuniter officinarũ ſeplaſiarii, Curcumam nominant: Nec enim in hoc ambigẽdum eſt, quum inter ſe adeo cõueniunt, ut inuite hoc fatendum ſit, ſed in hoc animaduertendum duximus, quod Curcuma hæc quæ paſſim in officinis monſtratur, nõ ea eſt, quam Serapio capite.293. deſcribit, quum ibi potius chelidonium maius & minus Serapio pertractat, ut cuique conferenti ea quæ in ipſo capite inquit, cum iis quæ à Dioſcoride deſcribuntur, capite de chelidonio, facile patebit. Hinc enim error ortus eſt, ut hucuſq; crederetur, quòd curcuma hæc officinarum, nõ cyperi ſit radix ſed chelidonii potius, imò pharmacopolæ chelidonii radicem, ob magnam quam habet cum uulgari curcuma ſimilitudinem, curcumam appellant, nec aliter interpretantur quum curcumam legunt, q̃, id eſt, radicem chelidoniæ, ignorantes, radicem hanc ex India delatam, cyperum iſtum apud Dioſcoridem eſſe, ſed re uera firmiter crederem Serapionis interpretem, anſam aberrandi pharmacopolis dediſſe, non uero ipſum Serapionem, quum rauroch, uerbum Arabicum, chelidoniam ſignificans, interpres curcumam uerterit, unde poſtea pharmacopolæ, ut diximus, curcumam chelidoniæ radicem eſſe ſemper hucuſq; crediderunt, quum tamẽ Serapio ipſe, de hac Indica curcuma, ſub cyperi nomine egerit, Dioſcoridem imitatus, ut apud ipſum eſt legere, capite.189. Cæterum Ruellius Gallus, libro ſui uoluminis, 2. capite. 4. Cyperum hunc Indicum, radicem quandam eſſe, quam officinæ terram meritam appellant, ait, quam niſi curcumã hanc officinarum intelligat, procul dubio ut nouiſtis, errat.

Cyperi tertia ſpecies.

Cyperus indicus curcuma eſt.

Curcuma officinarũ differt à Serapionis curcuma.

Serapionis interpres errat.

Ruellius errat.

De Cardamomo.

Græce καρδάμωμον, Latine Cardamomum, Cardamomũ Indicum, Cardamomum maius; Arabice, cordumenium. v. cordumeni: uulgo cardamomo.

Arabum Cardamomum.

Arabice, Sacola, latine cardamomum minus, Malagueta, maligreta, granum paradisi; uulgo, malagueta.

Cardamomum aliud minimum: Melanthij species, Serapionis maius est.

Textus quinti Enarratio.

NISI celebre illud aroma, quod ex India, præcipue Cananoris insula, aduehitur, Gręcorum cardamomum sit, ut illud dignoscamus uate procul dubio opus habemus, cardamomũ dico, angulosum granũ, nullam exactè figurã habens, in siliquis, ciceris cuiusdam modo, nascens, quod officinæ (absoluta uoce) cardamomum appellant, uel cũ additione cardamomum maius, uel Indicum cardamomum, quod an cum hoc à Dioscoride & Græcis depicto sit, unũ cũ altero conferre opus est, nam Dioscoridis pręsens cardamomum ut bonũ sit, decet contumax frangenti sit, plenum, densum; item, quod odore caput tentet, gustu acre & subamarum; Cardamomum uero Indicum à nobis descriptum, granum angulosum est, subrufsum, sapore non adeo acre, in siliquis quibusdam nascens, quæ omnia tantum absunt ab altero, quantum cancer abest ab anguilla: quo factum est, ut omnes hucusq; scribentes, cardamomũ hoc Indicum, nõ esse Dioscoridis, aut Gręcorum cardamomum, dixerint. At mea sentẽtia falluntur, uiri alioqui eruditissimi, quum parum animaduertant, Gręcos homines, crebro arbores, frutices, plantas, arbusculaue, ex quibus fructus uel semina colliguntur, describere, fructibus uel seminibus ipsis intactis, ut in carpesio facile uidere est, ne quis mihi falsum loqui obtrudat; de quo quum Galenus libro de Antidotis primo loquitur, inquit: festucas tenues quasdam persimiles surculis cinnamomi esse, odore & sapore ualerianæ nõ absimiles, illius tamẽ fructum subticuit, qui Actuario uiro Græco doctissimo teste, cubeba officinarum est. Dioscorides igitur arbusculum cardamomum dictũ delinians inquit, illud probatissimum esse, quod ex Comagene, Armenia, & Bospho ro affertur, quãquam in India, & Arabia nasci quoq; tradat, difficulter frãgibile, plenũ, & præclusum; quod enim tale non erit, non bonum dicendũ est, quibus addit, ut bonitas huius ligni exactius dignoscatur, quod tale sit, ut odore sensum tentet, gustu acre & subamarum; quæ omnia ligno cardamomi conuenire non dubito, quin potius certus sum, & experimento compertum habeo, omnes has dotes, quas Dioscorides suo tribuit cardamomo, in siliculis cardamomi reperiri, præcipue recentibus, ut olim Anthuerpiæ, ad quam omniũ aromatum ex India, & aliis exteris regionibus

Carpesium cubeba est.

magnus eſt cõfluxus,exactè nouimus;nam uetuſtate confectæ ſiliquæ,nullam prædictarum ferè conditionum habent,ueluti omnes ſunt, quæ in Italiam aduehuntur.Deſcribit igitur,ut receptui canamus,Dioſcorides, fruticem,ſiue plantam cardamomi,non uero ſemen ipſum. At Plinius,ſemen potius quàm lignum delineat,ut apud illum eſt legere libro.12. capite. 13. ubi illius quatuor facit genera,quorum ſecundum,hoc Dioſcoridis eſt cardamomum, de quo Andromachus in deſcriptione ſic cecinit,& cardamomum quod tenet Indus ager. Nec enim hodie,apud Indos cũ quibus magnum eſt Luſitanorum commercium,aliud prorſus cardamomum nominatur,uel reperitur,ut demum fateri debeam,Cardamomum Indicum hoc Græcorũ ſit Cardamomũ,quod Serapionis interpres inepte admodũ cordumeni, id eſt corui agreſte, uocauit, ut apud ipſum eſt legere capite 304. de Hardameni:ubi quoque idem interpres taxandus uenit, quum uice uertendi,Cardamomum pellit latos uentris lumbricos,dixit aſcarides.

Cardamomi planta, à Dioſcoride deſcribitur.

Cardamomum Indicum Græcorum cardamomum eſt.

Serapionis interpres errat.

At,quum de Cardamomo agimus,non ab re erit de duobus quoq; aliis Cardamomi generibus,quæ in officinis habentur, uerbum facere,quorum unum Cardamomum minus comparatione ad Indicum dictum Cardamomum dicitur, quod tum intelligas uelim, uirtute ſiue aromaticitate, quum forma hoc maius ſit, quod maliguetam à terra unde eum deferunt cognominãt,quanquam aliis,granum peradiſi magis appellari placeat: eſt enim hoc granum ruffum, preſſum, in pyramidem uergens,quod ex Guinea regione Malagueta dicta,in Luſitaniam tantũ adducitur,ſapore acuto, acri,nam odore omnino caret,quod Græcis ignotum fuiſſe certus ſum,teſtante id Auerroe,lib.5.ſui Collectorii, ubi enumerans ille aliqua quæ poſt Galenum fuerunt reperta,hoc Cardamomum cap.25.obiter attingit,quaſi diuerſum ſit, ab eo priori cuius antea capite 24. eiuſdem libri meminerat; Imò Serapio quum de hoc agit cardamomo maligueta dicto, ſub nomine Sacolæ, nec Dioſcoridem aut Galenum,ut plerumque ſolet, adducit,quaſi de re illis ignota agens.

Cardamomũ minus malagueta eſt.

Cardamomũ minus ignotum Græcis.

Alterum uero Cardamomi genus ab officinis receptum, ſemen ſubcitrinum eſt,anguloſum,boni odoris,ſaporis aromatici,pingue, puluerulentum,nihil a melanthio præterquam colore differens, quum melanthium nigrum ſit,hoc uero ut diximus, ſubcitrinum,quod & nigellam uocant,de quo nec Græci aliquam fecere mentionẽ. NICAN. Vbi nã Arabes huius meminerũt Cardamomi? AMAT. eo capite in quo de Maligueta Serapio agit,& de hoc quoque ſermonem fecit.NICAN. Sub quo nomine. AM. ut paulo antea diximus,ſub nomine Sacolę,nam eo loco Serapio duo Cardamomi genera facit,maius & minus, Maius cortices habet, & capita ſicut roſa, & ſunt grana magna ſicut nabach, aut maiora parũ, & intra ipſa ſunt granula parua, anguloſa, boni odoris,pinguia, puluerulenta, & dele-

Alterũ cardamomi genus nigellæ ſpecies eſt.

Nicander Toletanus uir doctiſſimus.

ctabilioris naturæ quàm minus:Imo in ſapore ſuo eſt ſtipticitas, & acuitas. N I C. quid per hæc uerba intelligit Serapio? A M A. ut hæc quis deprehen dat,plus ſedentario ſtudio opus habet,quū tamẽ tu celebris noſtra hac æta te ſis philoſophus,& uir omnis antiquitatis & eruditionis amantiſſimus, ac mihi Pyladea quadam amicicia coniunctus, non grauabor rem in medium afferre,ut ea conſpecta,Serapionis mentem facillime teneas,in iis enim calicibus,ſemen ut uides, ſubcitrinum,anguloſum,boni odoris,ac puluerulentum includitur,quod Cardamomum,ut diximus,officinæ appellant,alii uero,nigellã:hoc igitur Serapionem intellexiſſe hucuſq. ſum arbitratus, quũ Cardamomũ maius ibidem nominat. N I C A N. ita eſſe res ipſa clamat, & Antonius Muſa Braſauolus, harum rerũ maximus indagatur, & inſignis hac noſtra ætate philoſophus,tecũ ſentit, nõ quidem in examine ſimpliciũ, ſed ſiruporũ potius,numero ſeptuageſimo ſeptimo. A M A T V S. gaudeo equidem cum tanto uiro ſentire, quem tanti feci ſemper, ut propter illius humanitatem, ac admirandam ſapientiam, quam cognoui per ſeptennium cum apud Ferrarienſes moratus fuerim. Eſt igitur granũ hoc puluerulentum,nigella dictum,apud Serapionem,maius cardamomũ.unde Ruellius,in hac re, minime audiendus eſt, quum lib.2.ſui Voluminis ſtirpibus dicati,contendat, quod Cardamomum maius Serapionis,piper Indicũ uulgo dictum ſit,paſſim in herba naſcens, non multum à ſolano cõmuni diſſimilis, cui flores lutei inſunt, in quibus fructus poſtea prodeunt quidam, oblongi,pyramidales,cordis effigiem repræſentantes,primo uirides,poſtea lutei,maturi uero quum ſint,adeo rubri & lucidi fiunt, ut corallum eſſe appareant,intra uero fructum iſtum, ſemen lentibus paruis ſimile includitur, album, adeo mordax & acutum, ut per ſe uel cum ipſo fructu comanſum, & linguam & fauces, igneo quodam feruore exurere uideatur:hunc autem fructum tanti feruoris & acuitatis, Vulgus, piper Indicum nominat, quod Arabum non eſſe maius Cardamomum,ut falſo Ruellius contendit,uel ex hoc tantũ probari poteſt,Quia maiori ſuo Cardamomo,Arabes non tantũ tribuũt ſaporis acumẽ,quod procul dubio,ſi nouiſſent,nõ prætermiſiſſent. Itẽ quod ſemen nõ anguloſum ut diximus eſt,nec puluerulentũ,quanquã in grano magno, uel alabaſtro quod in roſa conſpicitur ſimili,reperiatur. Proinde cardamomum Serapionis maius, non eſſe hoc piper Indicum,ſed potius à nobis granum illud anguloſum, in officinis Cardamomum minimum, uel nigellam dictum,in confeſſo eſt. Nam Serapionis minus Cardamomum ut diximus, maligueta eſt,ut conferenti notum erit, quam quoq; ſententiã ſecutus fuit Andreas Bellunenſis nouiſſimus Auicenne corrector, Cæterum Galenus libro Succidaneorum, ſuadet, ut quum Cardamomum defuerit,loco illius utamur,Cypero,uel ſaltem myrto,At quum non ſolum ſuum hoc eſt, Græcorum Cardamomum, ſed ipſius potius multa alia no-

Antonii Muſæ Braſauolæ humanitas.

Sacola ſiue cardamomũ maius Arabũ: nigella citrina eſt.

Ruellius nõ bene ſenſit in cardamomo maiori Arabum.

Piper Indicũ fructus rubri pyramidales.

Cardamomũ minus, Serapionis maligueta eſt.

Andreas Bellunẽſis Auicẽnæ corrector.

bis ſuppeditent genera, ſuccedaneis opus non habemus, de quo Galenus. ſeptimo de Facult.ſimpl.medic.ita uerba fecit,dicens: Quanto ſuauius magiſque fragrans naſturtio eſt,tanto & imbecillior ei calida facultas ineſt,nec enim ulcerare eſt idoneum, habet autē adiunctum quiddam amaritudinis, qua lumbricos interficit,& cum aceto ualenter pſoras detergit. *Cardamomi facultas.*

De Spica nardi.

Græce, ἰνάρδος ἰνδική: στάχυς νάρδου. *Latine, nardus Indlca, ſpica nardi, Indica ſpica, radix ſpica; Vulgo, ſpica nardo.*

Textus Sexti Enarratio.

QVI Luſitanorum nauigationes in Indiæ interiora cognouerunt, facile perſuaderi poſſunt credere, Luſitanos ipſos, optima & uera Indica nardo abundare: quod ita eſſe, certius eſt, quàm hic à me multis monſtrari opus ſit, quum quotannis Luſitani inde ingentem claſſem omnium genere aromatum, ornatam in Luſitaniam uehant,Inter quæ, celebris nardi ſpica tantopere celebrata non deeſt, radix uerius quàm ſpica, multis capillamentis diſſoluta, leuis, nigra, ad ruffedinem uergens, odoratiſſima, ſimili odore cyperi, ſapore ſuaui, diu in ore permanente, ad amaritudinem aliquantulum inclinante, ut nullum, ſi modo fateri uerum debeam, aroma celebrius, aut odore ſuauius, aut uerius, ex uniuerſa India hac Indica Spica ad Luſitanos deferatur, unde poſtea in multas orbis regiones diſtrahitur, raro tamen in Italiam,quum Venetæ trirtemes in Tripolim Syrie ciuitatem, per mare Ionium, quolibet anno nauigantes, inde inter alias merces, & uaria aromata, ſpicam nardum quoque adferunt, & poſtea uniuerſa Italia, è Venetiarum ciuitate tanquam cæterarum regina, ſibi comparent, non adeo tamen bonam, & odoriferam, ut illa quæ in Luſitaniā portatur, quanquam tamen contingat interdum Venetias optimam adferri, ut mihi hæc inquirenti Venetiis uidere contigit, in ea præcipue aromataria officina, cui Angelus pro ſymbolo eſt, unde ſæpe ſum admiratus, cur Manardus Ferrarienſis, uir alioqui exercitatiſſimus, & cui uere medicinæ ſtudioſi multum debeant, in epiſtolis ſuis ſcriptum relinquat, quod nardus hæc paſſim in Italiæ officinis habita, nec Indica, nec Syriaca ſit, At re uera, Manardi errorem, non aliunde euenire, ſatis ſum conſcius, quàm ex ignoratione hac, uidelicet, quænam plantæ nardi pars, ſpica hæc ſit, quam ſi exacte dignoſceret, non tam fœde procul dubio Manardus ceſpitaret: Libro enim.6. ſuarum epiſtolarum, epiſtola.iii.inquit ille,Galeni mentem eſſe, ſpicæ nardi radicem,in theriaces compoſitione ponendam eſſe,non uero ſpicam ipſam,quam tantū ad nos afferunt,& utinam bonam, ita enim ibi Manardus ſub iis uerbis loquitur: *Spica nardi uera ad Luſitanos defertur.*

carere nos Indica nardo, quis dubitet, qui spicam quidem uocari apud Galenum legerit, esse tamen radicem, sed & in ea theriaces præparatione, quã cæteris ueluti cõcisam magis, & manifestiorem, præfert Galenus, sic ad uerbum carmine quodam scribitur: therbentinæ quæ resinam, nardiq; radicem Indicę: & subdit, ad nos uehit̃ spica, atq; utinam nardi esset. Suauitate enim odoris penitus caret, & saporis est ualde ingrati. Item libro. 8. eiusdem uoluminis, epistola. iii. tradit, quod in theriaces præparatione teste Galeno libro de Antidotis præferendæ sint radices tanq̃ uirtuosiores, spica neglecta: in quibus uerbis, liquido claret, quàm male Manardus Galenum ibidẽ intelligat, quod non aliunde oritur, quàm quia ut diximus, non nouerat ille, quæ pars plantæ nardi spica esset, quæ dubio procul non alia est, ut supra meminimus, quàm radix, id quod Galenus citato loco, libri de Antidotis, facillime declarat, dicens: Iubet Andromachus adiicere nardũ Indicam, ea uero est quam spicam uocant, non quòd spica sit, radix etenim est, sed quòd spicæ figuram habeat. Hæc ille, per quæ, nisi quis saxeus sit, percipiet, Galenũ per spicam hanc Indicam, radicem intelligere, quum re uera radix & non summitas, aut plantæ spica sit, dicitur tamen spica, quia similitudinẽ quandam cum spica habeat. Non ab re, Galenus libro. 8. de Facult. simpl. medic. tractaturus de nardo, capitis lemma præfixit, de spica nardi, tanquam parte totius herbæ nobiliori: sciens utiq; ille, quum de spica mentionẽ faceret, radicem ipsam pertractasse, utpote plantæ totius partem præstantiorẽ: nam si Galenus hoc aliter intelligeret, quod spica, radix non erat, spicam ipsam relinqueret, & in titulo capitis, sub nomine totius plantæ, uel saltem, ipsius radicis, partis nobilioris, & notabilioris totius plantæ ageret. At quum eandem rẽ esse sciret, sub spicæ nomine, de ea scriptũ posteritati relinquere par fuit, Cęterum Plinius in hac re audiendus nõ est, imo potius parua illi fides est habenda, quum nardum longe aliter delineat, q̃ res ipsa sit, ut ex Galeno & Dioscoride, in præsenti diiudicare est, nam libro. 12. eiusdem numeri capite, ita de nardo scribit: frutex est, graui & crassa radice, sed breui ac nigra fragiliq; quãuis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio paruo densoq;: cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote, nardi spicas ac folia celebrant. Hactenus Plinius, in quibus non solũ à ueritate multum aberrat, sed etiam multis & præclaris uiris aberrandi ansam dedit, inter quos nominare est, Hermolaum Barbarum. Ruellium, & Antonium Musam Brasauolam, quorum priores duo, ut plerunq; adnoto, malunt pluries cum Plinio errare, etsi errantem noscant, & manifestum errorem uideant, quàm uerum dicere. Ea de causa Ruellius capite. 6. libri secundi, in officinis à se nardum conspectam Plinianæ nardo respondentem affirmat, quod falsum esse crediderim, quum multis, qui hæc magna cura quærunt, nunquam uel caulem, uel folia, aut festucas, radicemue alteram

Spica nardi radix est non spica.

Plinio in describẽda nardo parua fides dãda est.

Plinius ansam aberrandi uiris doctissimis dedit.

præter ſpicam uidere contigit, quapropter, ut Mathiolus doctiſſime adnotat, facetiſſimus ille Muſæ. Senex fruſtra Venetias mittit, ſi modo præter ſpicam, nardi folia, caulem, uel radicem, comparare ibi ſibi debeat, parcat Amicus, quum magis amica ſit ueritas ipſa, quæ nullius uel odio uel amicitia deſerenda eſt, quũ ſpica omnibus officinis obuia radix ſit, nec in fruticis ſummitate eueniat, ut falſo Plinius dixit, & Ruellius credidit: imò nec Dioſcorides, nec Galenus, partem nardi alteram uſui medico commendarunt, præter ſpicam ipſam, quam hic Dioſcorides ut præcipuam plantæ partem, ut ſui moris eſt, quum herbam aut plantam fruticemue aliquam deſcribit, delineat, quum inquit: habetq; in Syriaca nardo primũ bonitatis honorem, quæ recens non ponderoſa, comoſa, colore ruffo, odoratiſſimaq; eſt, & quæ una cum anguloſi odorati iunci odore, breui ſpica, & amaro ſapore ſit, quæ itidem linguam exiccet, odori ſuauitate diu permanente. In iis ergo clare Dioſcorides ſpicam ipſam nardi depingit, quæ ſi nõ radix eſſet, uel radix altera res eſſet, de ea procul dubio diſſereret, & illi, ut parti præcipuæ, & in honore habendæ ſigna tribueret: ſed quum ſpica in officinis habita, radix nobilis nardi ſit, de ea ut præcipua ſermonem agere conſequens fuit. Quod uero Diſcorides inquit, numeroſas ex una eadẽq; radice prodeuntes ſpicas ex ſe mittit, eaſdẽq; comoſas implicitaſque & odore uiroſo, nobiſcum agit, quum ab una præcipua radice, tanquam cæterarũ matre, plures radices ceu ſpicæ comoſæ implicitæ oriantur, ut ſimile uidere contigit in quadam herba è montibus Bononienſibus ad nos delata, quã Meũ eſſe deprehendimus, cuius radices infimæ, ita in ſpicas diuaricabantur, ut ſpicam nardũ eſſe, omnes uidentes dicerent, inter quos erat Gaſpar de Gabrielibus, nobilis Patauinus, uir doctiſſimus, & harum rerum curioſiſſimus, ut demum cõcludere debeamus, in nardo nullam præter ſpicam reperiri radicem, quum ſpica radix eſt, non uero fruticis ſummitas: de qua Galenus, libro. 8. de Facul. ſimpl. medi. ita tradit: calfacit exceſſu tertio, deſiccat ſecundo completo, cõſtat ex aſtringenti, acri & leuiter amara ſubſtantia. Quare radix iecori & uentriculo conuenit, & pota & admota extrinſecus, urinam ciet, morſus ſtomachi ſanat, uentris, capitis, & thoracis fluxiones deſiccat, ualentior tamen eſt Indica, quæ nigrior quàm Syriaca exiſtit. Cæterum, hæc illa ſpica nardi eſt, quæ rhabarbaro, non ut malignitatẽ aliquàm extinguat, ſed ut uiam laxiorem præbeat, miſcetur; quãquam illius loco potius cinnamomo uti, melius eſt. Ex hac quoq; ſpica nardi, in officinis paratum oleum habetur, olim uero unguentũ concinnabatur, ut Galenus millies meminit, & de eo quoq; in Euangelio legitur.

Mathiolus

Meu in mõtibus Bononiẽſibus reperitur.

Gaſpar de Gabrielis Patauinus.

Spicæ nardi temperatura.

Rhabarbaro cinnamomum miſcẽdum eſt & nõ ſpica.

De Nardo Gallica.

Græce, κελτικὴ νάρδος: *Latine, Gallica nardus, Celtica nar-*

dus, Celticum nardum, ſpica Romana, ſpica Celtica, ſpica Gallica: uulgo, ſpica nardo da Genoua.

Secunda ſpecies.

Græce, ψευδονάρδος, *Latine, Saliunca, hirculus, ſpica communis, maſcula ſpica, ſpica barbitonſorum: Italice, ſpigo: Hiſpanice ſpliego: Luſitanice ſpique: Gallice aſpico: Germanice ſpica nardi.*

Tertia ſpecies.

Græce, ψευδονάρδος θήλεια: *Latine, lauandula: Hiſpanice albuzema, alfazema: Italice lauanda: Gallice lauende: Germanice, lauendel.*

Textus ſeptimi Enarratio.

QVANTVM herbaria medicina à maioribus noſtris neglecta, & cõtemptui fuerit habita, nõ aliunde mea ſententia argumentum quærendum eſt, quàm à Celtica nardo, quæ quum herba Italiæ famigeratiſſima ſit, illius tamen loco hucuſq; in officinis recepta ſit herba, nullum penitus habens ſaporem aut odorem, oblonga, contorta, caule tenui, in quo minutiſſima inſunt folia, ad luteum uergentia colorem, nam tota ipſa herba, arborum muſcum figura refert, imò ſparti cordam, quæ tantum differt à uera Celtica nardo, quantum crocus à crocodilo; Sed hæc & ſimilia, nõ aliunde eueniunt, quàm ex principum & ciuitatum rectorum, auaritia, ignauiaue, qui medicos ſuos male alunt, nec eos iudices conſtituunt ſuper ipſos pharmacopolas, ut quum falſa pro ueris uẽderent, eos carceri prius mancipatos, tanquam malefactores, & uitæ humanæ inimicos, pecuniaria pena multarent, igni quæcunq; falſa, uel putida, aut corrupta, muſcidaue forent, tradendo; nam tunc, mea ſententia, in unaquaq; ciuitate omnes inter ſe conuenirent pharmacopolæ de optimis captandis medicamentis, radiciſecas tranſmittendo in uarias orbis partes, ut inde ueras herbas, plantas, frutices, radices, ſemina, fructus, flores, lapillos, metalla, & ſi qua ſunt alia, portarent; quod ſi feciſſent, proculdubio non deeſſet in Italiæ officinis nardus Celtica, quæ non ſolum in alpibus Liguriæ naſcitur, ſed Iſtria, Gallia, & aliis uariis locis, herba longe ab ſpica uulgari, & communi lauandula differens; illius tamen flores lutei ſunt, & radices tanquam ſpicæ, conſpiciuntur, quarũ & caulium præcipuus uſus eſt. Curent igitur ſeplaſiarii deinceps ueram Celticam nardũ habere, quam è Liguria afferre facile poſſunt, ut nonnulli

Principum & ciuitatũ auaritia.

Nardus Celtica in Italia naſcitur.

curioſi pharmacopolæ ad ſe deferendam inſtituerunt, de qua Galenus ait: breuiter dixit nardus Celtica, id eſt Gallica, ad omnia eſt imbecillior dictis, præterquam ad prouocandã urinam, nã calidior illis eſt, ſed minus aſtringit: hæc ille. Vnde mea ſentẽtia, ſi rhabarbaro ſpica adiungenda eſt, hæc & non Indica adiungenda eſt. Cæterum ſpica communis, ab ſpicatis cæruleis floribus dicta, qua tonſores & balnearii in lixiuio utuntur, fere eadem cum lauandula eſt, niſi quòd maiuſculas ſpicas habeat, cuius folia tantæ ſoliditatis ſunt, ut frangi potius quàm plicari queant, ut merito Plinius libro. 21. capite. 7. de ea ſub ſaliunca agens dicat, folioſa quidem eſt, ſed breuis, ut in coronas necti nõ poſſit, herba uerius quàm flos, denſa ueluti manu preſſa, breuiterq; ſui generis ceſpes, quæ in Pannonia & Noricis naſcitur, tantæ ſoliditatis, ut metallũ eſſe ceperit: etiam ſi mendoſe, nõ ſoliditatis, ut uetus habet lectio, ſed ſuauitatis ſcriptum ſit, quanquã & Ruellius hoc minime animaduerterit, ſed cum ceſpitantibus in hac lectione incederit, ſic legendo, tantæ ſuauitatis, ut metallum eſſe ceperit, ac ſi metallum ſuaue reperiatur, ſed de iis ſatis. Eſt igitur communis hæc ſpica Plinii Saliunca, ut Euritius Cordus uir uere cordatus in herbarum ſuo ſermone teſtatur, non uero ſaliunca, Gallica nardus eſt, ut falſo credidit Leonicenus, quem ſequi Ruellium audio: Quæ tamen Leoniceno & Ruellio occaſionem aberrandi dederunt, uerba hæc ipſa Dioſcoridis ſunt, quæ in quibuſdam non probatis codicibus cõperiunt, quæ ita habẽt. Naſcitur Gallica nardus in Liguriæ alpibus, ab incolis gentis ſuæ uocabulo, ſaliunca appellata, quũ in melioribus, non ſaliunca, ſed Gallica appellari comperitur, ut ex Marcelli Verg. uerſione comprehẽdere eſt. Eſt igitur communis hæc ſpica, ut diximus apud Plinium Saliunca, quanquam ſi quis apud Dioſcoridem, ſub nomine hirculi ob intenſum quem habet odorẽ collocaret, qua idem Dioſcorides queritur Celticam ſpicam adulterari, non multum à ueritate aberraret, imò huic ſententiæ ſubſcribit Euritius Cordus loco à nobis ſignato: utcunq; tamen ſit, nos pſeudonardum eam appellamus, ex cuius floribus oleum hodie in Italia paratur tanti odoris & acuitatis, ut quemuis alium odorem ſibi proximum facile ſuperet; qua de cauſa myropolæ & unguentari raro in apothecis ſuis & unguentariis tabernis illud habent, ne unguentorum & rerum redolentium ſuauitas, ab illius odore ſuperetur, ſuffoceturue. Huic affinis lauandula eſt, hortis uulgatiſſima herba, quæ fœmina ſpica illius reſpectu dici poteſt, quum minor ſit, breuiuſculas habens ſpicas, ſic dicta lauandula à lauando, quoniam ea homines maxime lauantur, & ex ea quoq; aqua per campanam elicitur, & oleum parat̃, quod fœdifragi pharmacopolæ loco olei ſpicæ nardi, ægrotantibus, contra ſtomachi frigidioris uitia porrigunt. Sunt enim duæ iſtæ herbæ uiribus non abſimiles, quæ quoq; à Celtica nardo, non multum abſunt facultate.

Celtica ſpica rhabarbaro adiungenda eſt.

Plinius emendatur.

Euritius Cordus laudatur.

Saliunca apud Plinium, uulgaris ſpica eſt.

Leonicenus errat.

Ruellius errat.

Lauãdula herba.

De Montana nardo.

Græce, ναρδος ὀρεινή: *Latine, nardus montana, montanum nardum, uulgo montano nardo.*

Textus octaui Enarratio.

Nardus mõ tana uera.

VERA montana nardus, ex Syria quum hæc ſcriberem, ad me delata eſt, cuius radices ſunt ſolidæ, graues, ſubnigræ, ſemidigitalis longitudinis, haſtulæ regiæ radicibus pſimiles, graciliores multo tamẽ, ex ſe optimũ expirantes odorẽ, quas Italia hucuſq; nunq̃ uidit, eas tres nunc Ferrariam mittimus, ut doctiſſimus Braſauola diſcernat, quantum hæc ab ſpica Indica differat, de qua Galenus ut ſuperius retuli, ita inquit: plurima in Cilicia naſcitur, ſed prædictis infirmior.

De Aſſaro.

Græce, ἀσάρον, ναρδος ἀγρία: *Latine, Aſſarum, aſarus, ruſtica nardus, nardus agreſtis, uulgago; Hiſpanice, aſara baccara: Italice, aſaro: Gallice, cabaret: Germanice, haſeluurtz, Theutonice, plumbe ubbidenardus.*

Enarratio nona.

Aſari & cyclamini differẽtia.
Aſarum à bacchare differt.

ASArum, ſiue ruſtica nardus, officinarum aſarum eſt, cuius folia adeo cyclamino reſpondent, ut difficile inter ea diiudicare quis poſſet, niſi uariis notis, illa cyclamini emacularentur. Dicitur uero à nonnullis aſarus, bacchar, unde monendũ eſt, ne pro aſaro bacchari, baccharis intelligatur, quum baccharis herba fruticoſa, qua faſcinum depellitur, addiq; ſolebat in coronis apud ueteres, de qua Virgilius, utrũq; eleganter exprimens, in carmine Bucolico, inquit; Bacchare frõtem, Cingite, ne uati noceat mala lingua futuro, de qua libro.iii. capite. 46. agemus. Cæterum Antonius Muſa Braſauola uir doctiſſimus, in examine ſuorum ſimplicium, Plinium, huius quoq; eſſe opinionis, uidelicet, quod baccharis ſit aſarus, contendit; Mea tamen ſententia, Plinius longe aliter ſentit, quum libro.21.capite.6. potius acriter eos mordeat, qui credunt baccharem, eſſe ruſticam & agreſtem nardum, quum re uera, ruſtica hæc nardus, aſarum ſit, & non baccharis dicatur, ut eius uerba è citato loco indicant, quæ ita habent; Sed eorum quoq; error corrigẽdus eſt, qui baccar, ruſticũ nardũ appellauere: eſt enim alia herba ſic cognominata, quam Græci aſaron uocant, cuius ſpeciẽ figuraq; diximus in nardi generibus, quinimo aſaron inuenio uocitari, quoniã in coronas non addatur. Hæc Plinius. In quibus luce clarius uidetur, quod

Braſauola fallitur.
Plinius à calũnia defenditur.

baccharis apud Plinium longe alia eſt herba ab aſaro:proinde doctiſſimus Braſauola,potius emẽdandus eſt quàm Plinius ipſe taxandus : Nã quicũq; melius dixerit Meſuum habebit aſſeclam : unde tamen ortum ſit , aſarum, bacchar à multis uocitari, non aliunde crederem , quàm quòd multa quæ capiti de bacchare deſeruiunt , huic de Aſaro inſerta ſunt,quæ mea ſenten tia optimũ eſſet expungere,& ad locum ſuũ reducere:ſunt enim illa,ut nullus ambiget,hæc;Magi,ſanguinem Martis;Oſthanes theſam; Aegyptii,cer certam. Thuſci,ſuccinũ;Galli baccharem; Romani perpenſam dicunt, Coronaria;Hactenus uerba illa , quæ dubio procul huic capiti,adiectitia ſunt, & ea de cauſa expungenda puto,& baccharis capiti addenda.Cæterũ Aſari radix utilis tantum eſt , quæ in tertio ordine caliditatis & ſiccitatis collocanda eſt, quum Galenus eaſdem cum acoro uires habere dicat , lib. ſexto de Facultatibus ſimplic.medicamentorum ad iſtum modum:Huius herbę radices utiles ſunt,facultate ſimiles radicibus acori,intenſiores tamen,itaq. ex iis,quæ de illis prodita ſunt, hic facienda coniectura, Conſtat enim Galenum collocaſſe acorum tertio gradu caliditatis & ſiccitatis . Meſues ueſues uero , inquit, aſarum longis febribus à meatuũ obſtructionibus ortis conuenire,quod & bilem & pituitam ſoluit,pondere quatuor drachmarũ, Dioſcorides porro ad ſeptem uſque concedit, proinde nos à ſemiuncia ad integram conſulto propinare poſſumus , cæterum de aſaro Manardum legere ne pigeat libro 11. ſuarum epiſtolarum,epiſtola quinta.

Baccharis ab Aſaro differt.

huic textui multa adiectitia ſunt.

Aſari radix utilis quæ.

Doſis Aſari.

De Phu,

Græce, φοῦ, ἀγρία νάρδος: Latine, Valeriana, Amantilla, ualentiana, Herba benedicta : Hiſpanice, herua benedicta, la ualeriana: Italicæ, Valeriana : Gallice, Valeriane : Germanice, baldrian .

PHV , ſiue Sylueſtris nardus, abſque uerborum ambagibus,aut controuerſia ulla , noſtra eſt Valeriana : quòd uero noſtra paulo minor appa ret,quàm Dioſcoridis deſcriptioni reſpondeat,hoc regionis influentis culpa,non uero rei cauſa eſt,Quare ſapientiſſime Marcellus Virgilius inquit, quam pro Dioſcoridis phu,herbarii ætatis noſtræ oſtendunt, Valerianam ſcilicet herbam ; minor longe ea eſt, quæ ab hoc ſcriptore deſcribitur , nec omnes omnino utriuſque inuicem ſibi reſpondent notæ,quæ tamen præci puè à Dioſcoride numerantur,cõuolutæ glomeris modo, & ut Plinius ait, uilloſæ radices,earumque nardi odor , & albicans in caule purpura , in noſtra pariter ſentiuntur,credimuſque nos,ut in animalibus etiam fit , quæ nõ

Phu noſtra eſt ualeriana.

eadem mole corporis,ingeniiq; sui natura ubique nascuntur, in alieno orbe,cœli aut terræ beneficio,phu hanc,proceriorem nasci, quoniam & in nostro orbe cubitalis aliquādo uisa fuerit, imò herbarii multi, ualerianas duas indicant, alteram minorem,alteram uero maiorem, theriacariam herbam dictam,omnino Dioscoridis descriptioni respondentē, sed quod uero flores non respondeant floribus narcissi, id parui est momenti, quum textus iste corruptus,& mutilus sit, ut Ruellius optime adnotat. Cæterum huius radices in usum ueniunt medicum,quæ natura similes sunt spicæ nardi,& ea de causa,calidæ in primo gradu, siccæ in secundo collocādæ sunt;de quibus Galenus ita libro 8. de Facult. simpl. medic. loquitur: phu odorata quodam modo est, huius herbæ radix nardo uiribus similis, sed tamen ad pleraque infirmior, urinas mouet, plusquam aut Indica aut Sytiaca nardus, perinde ut Gallica.

Valeriana maior theriacaria herba dicitur.

Valeriana calida in primo gradu, sicca uero in secundo.

De Malabathro.

Græce, μαλόβαθρον, φύλλον, *Latine malabathrum, folium Indicum: Lusitanice iuxta & Hispanice, betre: Indice, betre.*

Textus undecimi Enarratio.

EST apud Indiam regio quædam Malabar dicta, cuius maritimæ ciuitates sunt,Batequala,Cananor,Calicut, Chalequa,Tanor,Cochym,Charamandel,& aliæ plures,quas Lusitani nostri,nō tam habitant, quàm frequentant: in qua regione, planta quædam magni nominis & pretii, uiticosa nascitur, quæ lupi salitarii modo,aut uolubilis, aliis hæret,circumuoluitur'ue arboribus,folio uiridi perpetuo,amplo, persimili folio nucis,quod à parte exteriori, tribus satis notis lineis ornatur,nam totum folium undulatū est, quod paucis foliis herbarum uel fruticū euenire notauimus. Vocant autē Indici homines folium hoc,betrum,siue batrum,alii uero à regione in qua præcipuè nascitur, malabatrum, quod folium, tanquàm pretiosissima res, ac deliciosissima, ab incolis Indiæ habetur, illo enim continuo uescuntur, quum,cerebrum confortat,stomachū roborat, & cor exhilarat, ac Venerē incitat, Imò huius folii esu homines illi ita oblectantur, ut postposito omni genere cibariorū, hoc tantum contenti euadant, nec enim eo solo in uictu utuntur,sed aliis admixto rebus,præcipuè Chalci ex ostreis, aut buccinis cōfecto, quam sua uoce Chulabum appellitant, ueluti quoque pulueri nucis cuiusdā Areque dictæ,quæ magnitudine nucis moscatæ, ex arbore procera apud illos nascente,colligitur,cui folium,bicubitalis magnitudinis est, latitudinis uero,dodrantalis in acutū desinentis. est porro,ut obiter de ista nuce arequa dicamus, fructus admodum stipticus, sputum croceum reddens,unde quum folium malabathri, Chalci, & Areq; mixtum ori admo-

Malabar regio apud Indos.

Betrū Indicum.

Chulabum Indicum quid.

Arequa apud Indos quid.

uetur,totum os croceum redditur, Mirum enim in modum, malabatri folium,pro halitus, orisue suauitate cõmendatur, quo fit ut homines uel negotiis impliciti,illud in ore continuo trahant: calidum enim, & siccum, in secundo gradu.Indicum hoc folium est,quod,an Arabum Tembul sit,pro firmo ut crediderim nondũ statui; certus tamẽ sum,folium quoddam officinis hodie pro malabathro receptum,aridum,nucis iuglandis folio simile, subpallidum & solidum, non hoc betrum à nobis descriptum esse, quum potius illud cinnamomi folium est, ut officinarum Seplasiarii quoque fatentur,& ipsius attestatur sapor,Suaderem igitur, si betrũ hoc Indicum haberi posset,quod hodie uerum ex India delatum, Anconæ habemus,& ex Olyssippone omnium ciuitatum occidentalium facile regina, peti potest, nullum aliud desideretur malabathrum, folium Indicũ dictum, quũ omnia in folio Indico desiderata,in betro isto reperiantur:& nisi tãta esset authoritas Dioscoridisin describendis ueris simplicibus, proculdubio non uererer affirmare nullum in India unquam malabathrum reperiri, præter hoc à me dictum, & in India hodie repertum, imò antiqua uoce seruatum, quũ batrum siue betrum, dempta particula, mala, uocent, quam particulam, à Græcis potius additam crediderim, ob regionem sic Malaber dictã, in qua præcipuè ut diximus crescit,quum India,sua antiquissima rerum teneat nomina,quia non uastata, aut destructa,aliisue linguis fœdata unquam fuit,ut multis euenit populis, quibus de causis, rerum nomina uariantur, mutanturue. Verum Plinius lib.12.cap.26.malabathri duo facit genera, alterum palustre,de quo in præsentia agit Dioscorides,& omnibus hodie ignotum; Alterum uero arboreum, à nobis delineatum, ex quo oleũ exprimitur, & unguentum antiquitas magni pretii parabat,foliatum dictum,quo locupletes Romanæ mulieres oblini solebant,ut testatur Galenus,ac Plinius.

Tẽbul Arabum, malabathrũ est.

Betrũ Indicum malabathrũ est.

India prisca sua retinet nomina.

Malabathri duo genera.

De Casia.

Græce, κασία *: Latine Casia, Casia lignea, Cinnamomũ inualidum: Vulgo, Casia lignea, canella non molto forte.*

Enarratio 12.

TANTA est Casiæ cum cinnamomo confinitas, ut persæpe testante id Galeno, lib. de Antidotis, Casiæ ramuli in cinnamomum uertantur, & contrà,quod dignoscentes illic Indici gentiles: quũ arbores excorticant, utriusque nullam faciunt differentiam, sed indiscrete casiam cum cinnamomo in fasciculos redigentes ad nos mittunt,gizi enim uel ziger,Galenus ad Dioscoridis mentem, meliorem casiam dixit, quæ multum ad cinnamomum accedit, unde pro cinnamomo suo tempore uendebatur. Sic enim ille libro primo citato prodit:Cæterum ex iis omnibus quæ de Cassia retu-

Casiæ cum cinnamomo confinitas.

li,maximè est necessarium definire,qualis casia sit iniicienda, quum gizi maxime commendant, mox appellatam moton, sunt qui,arebo,& daphniten, quòd igitur gizi cinnamomo in omnibus respondeat, dictum à me quoq; est: Hæc est quæ subinde ab huiusmodi rerum peritis, ceu cinnamomum uenditur:eiusce generis existit,sed fistulam dictam ab aliquibus,iunior Andromachus iniiciendam censet, omnibus autē hæc cognoscitur, quinetiam facillime omnium comparatur: exteriorem sane corticem, quem fistulam dicunt,fortem tum odoratu, tum gustu obtinet: interiorem uero imbecillimam,ut nullus ipsius usus esse nobis possit: Hæc ille. Per quę nollem quis tam ἄμουσος, aut fatuus esset,ut cassiam hanc fistulam, cum Arabum & officinorum soluente cassia fistulari, uel siliqua dicta Aegyptia, confunderet, quum multum, ut omnes ferè iam norunt, inter se differant, cuius inanimaduertentia multi medici, quum casiam pro euocandis irritandisue mensibus legebant, non casiam hanc Græcorum; sed potius siliquæ purgantis cortices, mulieribus non sine ingenti periculo propinabant, ut Leonicemus uir acri ingenio præditus,& qui tenebris inuolutam medicinam, in lucem & pristinum nitorem redegit, prius aperuit, omnes tamen ferè neoterici,canellam siue officinarum cinnamomum, Græcorum casiam esse opinantur,in quam sententiam,non sic facile condescendo, quum sciam,in uastissimis capsis,canella refertis,quę ex India Anthuerpiam afferebantur,& cassiæ & cinnamomi omnia pene reperiri genera, ut qui hæc quoque curiosè quæsiuerit, inueniet. Est tamen cinnamomum nonnullis internodiis ornatum,ad nigredinem rubens, sapore acri,linguā maxime uellicans, odoratissimumque: unde fit,ut eius loco casiæ duplici pondere,ut olim Quintus præcipiebat,minime opus habeamus, quū cinnamomo maximè abundemus, ut latius capite sequenti dicemus. Casia uero, coralli modo rubet, nec linguam ita intensè ut cinnamomū erodit, sed cum acuitate quadam potius adstringit, cuius maior copia quàm cinnamomi semper comperitur,de qua Galenus libro.7.de Facult.simpl.medic.ita scriptū relinquit: Cassia exiccat,& excalfacit,tertio quodammodo ordine: sed & tenuium admodum partium est, gustu uero plurimum habet acrimoniæ, leuiter quoque nonnihil astringens, quamobrem, ob hæc omnia incidit, simulque digerit quæ in corpore sunt recrementa, & ad hæc, robur etiam instrumentis addit,idoneum uero etiam suppressis mensibus,quum uidelicet à copia simul & crassitudine excrementorum quod sufficiat euacuari nequit.

Cassia fistularis Græcorū à cassia fistulari Arabū differt.

Leoniceni laus.

Recētiores errant.

Cinnamomū quid.

Casia quid.

Casia exiccat & excalfacit. 3. ordine.

De Cinnamomo.

Græce, κιννάμωμον, Latine cinnamomum, rugosum cinnamomum: Hispanice, canella: Belgice, Germanice, Gallice, Itali

ce, Italice, canella. Enarratio. 13.

CIN namomũ, cuius nõ pauca reperiuntur genera, notissimũ aroma est, quod nobis Zeilam insula mittit, nõ parui apud Indos nominis, in qua multa præterea pretiosorum lapidũ copia habetur, nempe adamantũ, carbunculorũ & aliorũ plurium quæ referre non uacat, nec si uacaret, puto fuisse operæpretiũ. Est etiã mons in eadem insula, quem Adam, dum pœnitentiã ageret, tenuisse ab incolis creditur; cuiusce rei penes ipsos fides esto: uerũ, ut ad aroma nostrũ reuertamur, quoniã Plautus non minus facetè quam eruditè inquit, plus ualet unus oculatus testis, q̃ decem auriti, nõ grauabor hic referre, quid de cinnamomo audiuerim à quodã qui uiginti annos Zeilam se egisse fatebat. Arbor est, dicebat, quatuor fere in altiudine cubitorũ, crassitudinis brachialis, sex uel septem è trunco mittens ramulos, qui singulis annis amputantur, atq; iterũ pullulant; quorũ cortex, qui cinnamomũ est, ut tenuissimus, ita maxime in pretio habetur, colore exteriore, subrufus, rugosus, cũ quadam nigredine, nam intus cineritius cõspicitur, odore suauis, gustu acer, ac mordax: nã folia quibus arbor hęc uestitur, nucis iuglãdis esse dices, quæ in officinis pro malabathro, falso tamen ueunduntur: Hæc enim cinnamomo nostro ita respondent, & à Galeno tam sæpe descripto, ut nullũ aliud unquã extitisse cinnamomũ crediderim. Proinde recte mea sententia seplasiarii, nostro cinnamomo, pro uero & Græcorum cinnamomo utũtur, quare nullo opus habemus, duplo cassiæ pondere, cinnamomi loco, uti, quũ cinnamomo uero ut diximus abundemus. Argumentũ uero quod recentiores adducũt, ut credamus, nos uero carere cinnamomo ex Galeni uerbis à nobis inferius subscribẽdis desumunt, quæ siquis penitius animaduertat, inueniet, Galenũ non quidem asserere, suo tẽpore cinnamomũ uenale nõ prostare; sed potius quũ sex cinnamomi genera passim ferebant, ut facilius quis bonũ à malo discerneret cinnamomũ, opus erat Imperatorũ cinnamomũ optimum, tanquã regulam & cotem uidere, & cũ eo conferre; ac si quis hodie, gẽmas, & pretiosos lapillos, emere decreuerit, ueluti uerbi gratia, rubinũ, opus habet, non quod desint uenales rubini, apud se perfectissimum recõditum habere, ut gẽmarii ubiq; sed præcipue apud Indos faciunt, ut eo perfectissimo præsente, facile de aliis iudicium ferre possint, ut de balsamo Galenus quoq; fecit, qui ut uerum haberet, in Iudæam nauigauit, ut facile eo uero pręsente, adulteratũ dignosceret. Sed quod regiũ magis quàm aliud nominet cinnamomum, illud mihi uidetur in causa esse, ut integras cinnamomi arbores, ut in orbe alieno, apud Imperatores stare indicaret, in quibus expertus fuit, illos omnino errare, qui cinnamomũ longo tẽporis successu, nõ inueterascere, nec uires amittere, cõtẽdebãt. Quę an ita Galeni uerba habeãt, ea hic placuit subscribere, ut lector facile iudex sit;

Zeilam insula apud Indos.

Cinnamomũ quid.

Folia cinnamomi pro malabathro falso usurpantur.

Cinnamomũ uerum habemus.

Imperatores ĩtegras cinnamomi arbores habebant.

Galeni sententia de cinnamomo.

Quæ ita habet; At de cinamomo cõtraria his, quę in opobalsamo dicta sunt sentio, persuasum nãq; mihi est, optimum cinnamomũ iis qui crebro uiderunt, omniũ facillime posse dignosci, hoc autẽ aliquem assequi nõ licet, nisi quis imperatorum parata cinnamoma, quæ in sex fere differentias generales diuidunt, conspexerit; est nãq; in his ipsis, insignis, optimi ad deterrimũ excessus, quemadmodum in cassiis, ut optima cassia parum à prauissimo cinnamomo absit: item quia cinnamomi uis quæ usui sit idonea diuturna haud efficitur, quippe, ad triginta quidẽ annos facultas ipsius quam initio obtinebat, integra conseruatur. At nonnulli nugantur, qui ex huiusmodi medicamentis cinnamomũ senii expers permanere pronunciant, nec enim centum, nec ducentis annis interea delapsis, sed paucis, si tantum numerum respicias, mutationem iam aliquam uetustiori cinnamomo obortam uidi. Quum itaq; theriacam Antonino præpararem, uascula multa lignea conspexi, alia Traiano imperante scriniis recõdita cum cinnamomo, alia principatu Adriani, alia regnante Antonino, qui Adriano in Imperio successit, ac omnia cum congeneri cinnamomo manifesto se inuicem superabant, tum gustus, tum odoratus imbecillitate & uehementia quantum & tempore euariabant; Quin etiam quum asportatũ esset aliquando ex barbarorum terris scriniolum quatuor cubitos dimidiumque longum, ubi arbor tota cinnamomi primi generis erat condita, unde cõpositionem quandam Imperatori Marco Antonio molitus, totum expertus sum antidotum abunde aliis præcellere, ut postquam Imperator ipsum degustasset, tẽpus nõ expectauerit, quemadmodũ in aliis, in quo medicamentum concoquetur, sed statim usus sit, ne duobus quidẽ mẽsibus integris interea prætéritis. Verum ubi Comodus ipsi successisset, nec theriaces antidoti, neq; cin-

Cõmodus Imperator negligens.

namomi ratione ab ipso habita, tum arboris illius reliquum, tum quodcunq; aliud post Adriani tempora apportatum est, totum interiit. Quare quum huius tempestatis nostræ Imperator Seuerus iniunxisset, ipsum simili modo quo Antonino pręparabam, antidotum componi, coactus sum ex iis quæ Traiani Adrianiq; tempore erant seposita, deligere, ac mihi euidenter imbecilliora euasisse nunc apparebant, neq; triginta quidem annis interea absolutis: quapropter sermoni de optimo cinnamomo habito, aliquid necessarium cogito adiicere, ut sit odoratissimum, indicibilem quandam odoris gratiam, super alia omnia referat, gustanti calidum admodum percipiatur, non tamen, ut moleste rodat: colore autem tale, ueluti si quis lactis colorem fusco admiscuerit cum modico ceruleo nuncupato: sumpto autem ex eo quantum uolebam, sicuti consueui, paucos ramusculos apud me reposui in scrinium, ubi omnia quæ mihi chara & in pretio erant, continebantur; At eo combusto, quando & Pacis delubrum incendio flagrauit, cum aliis quinq; cinnamomi generibus totum quod comparaueram

intercidit. hactenus Galenus. Per quæ lectori satisfactum iri ad mentem nostram minime dubito. Tacebunt igitur deinceps scribẽtes, nec amplius uerum desiderabunt cinnamomum, quum eo nos abundare in confesso sit, de quo Galenum quoq; legito, libro de Facult. simpl. medic. septimo, ubi ita pro coronide inquit, summe tenuium est partium, atq; ex tertio ordine calfacientium, nihil autem æque desiccat, eorum quæ pariter calfaciũt propter tenuitatem essentiæ.

Cinnamomum tertio ordine calfacit, & sũme exiccat.

Amomum.

Græce, ἄμωμον: *Latine amomum, succedaneum amomi, radix acori, id est, crassa galanga.*

Enarratio. 14.

QVIS cœlum terræ non misceat, & mare cœlo, si medici nostri temporis, quum multa antiquorum medicamenta nobis aut penitus sint ignota, aut manca prorsus nobis uenerint, tamen ne illis uideantur carere, adulterinis medicamentis utantur, quæ aliquando præsentissimam mortem potius quàm salutem adferant, quum tamen illa pro ueris & germanis uenditent, quod in amomo præsenti facile est uidere: nam quum uero careant amomo, botruoso, & uelut minuta uua, quidam eius loco quodam geranii genere utuntur, nempe gruina rostra proferente, & suauiter olente, ob idq; moscata acus dicta herba. Alii autem ut officinarum hoc tempore magistri, in eius locum, quodam exiguo utuntur semine, & illo quidem nigro, non sine ægrotorum tamen iactura; quũ frutex potius quàm semen amomum sit, quod adulterari simili planta, sed sine odore & semine solet. Quæ fœminino genere, amomis dicitur, ut Dioscorides, iis sequentibus uerbis monstrat, dicens; Sunt, qui amomum, ea quæ fœminino genere amomis dicitur, adulterant, amomo simili planta, sed sine odore, & sine semine, & subdit; oportet in huiuscemodi rerum probationibus fragmenta uitare, eligendaq; sunt, quæ ab una radice, suos habeant integros ramos, hæc Dioscorides. Ex quibus clare percipitur, amomum lignum quàm semen potius esse, cui fructus botruosus, ueluti uuarum racemus innascitur, quem Andromachus, descriptione theriaces dictæ galenæ, idest securæ, uuam appellat, & ea uti præcipit, sequenti carmine: meu totidem drachmas, & amomi postulat uua; quam utinam ad nos portassent, quum hucusq; uero careamus amomo: interim tamẽ cũ eo caremus; consulerem eius loco acoro id est crassa galanga, quam illo triuiali, exiguo, nigroq; semine, ab officinis recepto, uteremur; quum similem facultatem amomum cum acoro habeat, ut Galenus libro Succedaneorum, testatur. Cæterum, qui amomum, rosam Hierichontis esse contendunt, proculdubio errant, quũ in ea plan-

Amomum non est minutum semẽ nigrũ.

Amomo ut rocaremus.

Rosa hierichontis nõ est amomum.

ta,nec origani percipitur odor, quo ſenſum tentet,nec ſapor æris, guſtum erodens,imò nec folia bryoniæ in ea conſpiciuntur. At Mathiolus Senenſis,quum nos uero carere amomo ſciret, ut illum tamen habeamus, in Luſitaniam nos remittit, ubi ex India nunc delatum cõtendit, mea tamen ſententia fallitur, quum hucuſq; amomum uerum incompertum ſit, de quo Galenus libro.6. de Facul.ſimpl.medic.ita tradit: Amomum acoro ſimilẽ facultatem obtinet, niſi quòd acorum ſiccius ſit, maiore autẽ concoquendi facultate amomum.

Mathiolus fallitur.

Amomi facultas.

Coſtus.

Græce, κόστος : Latine, coſtum, coſtus : Hiſpanice, coſto, uulgo, coſto.

Falſus coſtus.

Græce, ψευδοκόστος : Latine. Hortulana Romana, menta Romana : menta Sarracenica, coſtus hortulanus : Hiſpanice, el coſto delas huertas, herua buena Romana : Gallice, du cocq. Italice, menta Romana.

Enarratio. 15.

COSTVS, uel coſtum,aut ut Strabo,coſtarium,frutex eſt, cuius radix medico uſui uenit,& eius Dioſcorides tria facit genera natali ſolo tantũ differentia,nempe Arabicum,Syriacũ & Indicum:Plinius uero eius duo eſſe genera aſſerit,coloribus tantũ diſtincta, ſcilicet albo,& nigro : ut apud ipſum legere eſt,libro Naturalis ſuæ hiſt.duodecimo, eiuſdem numeri capite,hodie uero in officinis,& myropoliis,dulcis & amarus dicitur,quũ tamẽ amarum tantum exhibeant,& pro eo herbæ cuiuſdam radicem capiunt, quam hortulanam Romanam,ſiue mentam Romanam, aut Sarracenicam mentam ſeplaſiarii uocant,quæ herba ubiq; familiariſſima eſt,folio betonicæ,maiori tamen,ſed tenuiori,& multum odorato:nam illi caulis cubitalis eſt,& amplior,in cuius ſummitate,auri fulgore flaueſcentia capitella quedã adnaſcũtur.Hanc autem herbam,pleriq; hortulanum coquum,herbarium quendam Florentinum imitantes, appellitant, ut apud Imperatorem Conſtantinum,libro de Agricultura, ſi Imperatoris eſt, legimus, qui coſtum,& balſamũ in hortis ſeri uiua radice aſſerit; nec hodie Caſtellani alio nomine herbam hanc uocant, quam coſtum, præcipue quum eam Culinæ pro iurulentis ueruecis carnibus parandis adaptant: Attamen quod herba hæc uerus coſtus non ſit notius eſt, quàm à me explicari poſſit.

Menta Romana coſti loco ſumitur à ſeplaſiariis.

Hortulanus coquus uerus coſtus nõ eſt.

Ruellius uero Gallus, eam Plinii siliquastrum, siue Dioscoridis hydropiper credidit, quam ita esse uel ne, alibi differemus: indicandũ tamen est eam pseudocosti appellationem mereri: alii uero costi ueri loco, lepidii radice utuntur; quum mea sententia, multo melius, & ad Galeni mentem deficiente costo, ammoniaco, uel helenio: id est, enula campana uti deberent, ut ex libro succi daneorum Galeno tributo, deprehenditur. Cõmodum hæc commentabamur, quũ Franciscus Lusitanus qui Anconæ agit, mihi aliquot radices dono dedit, quas ab India sub nomine costi allatas esse dicebat, & erãt re uera ab India per mercatores Lusitanos, qui illic frequẽter negotiantur allatæ: eas quũ primum uidi uerũ costum esse iudicaui, & ne thesauri huius parcissimus esse uiderer, continuo Ferrariam ad Brasauolam, Venetias ad amicos alios partem misi, qui omnes per literas & mihi gratias egere, & uerum eam radicem costum esse mecum sensere: quare multũ Lusitanis hæc nostra tempora debere credo, quorum opera & industria non tantũ noua regna nobis aperiuntur, sed permulta etiam ad rem medicam pertinentia, quæ tẽporis uetustate sepulta habebãtur, in lucẽ emergere cœperũt. Est autem costus hic Indicus apud nos habitus radix nõ integra, sed ut rhaponticum uerũ, in multas secta partes, cui crassitudo policaris, & maior inest: color uero exterior subniger: interior autem cum albedine rubricat: gustu feruet radix hæc, nõ nisi magna & suaui aromaticitate, odore quoq; eximio & suaui, quam ante nos, multos annos, uniuersa Europa nõ uidit, & deinceps nostra diligentia, ut uerum rhaponticũ frequenter habebit, quam ex Olyssippone Seplasiarii, & diligentes medici petent, quũ ad hanc ciuitatem mercatores ex India uenientes, radicem hanc nostris monitis adferre curabunt, ex ea suum quoq; quæstum facientes, simul ut mortalibus opem aliquam ferant, quam quum habuerint, theriaca, & antidotum Mithridaticum, uero costo non defraudabuntur. Sed magis officinæ aromatariæ costi ueri oleo ornabuntur, ueluti Anconitanæ iam hodie ornantur. Cæterum de costo, & eius uiribus tradit Galenus lib. 7. de Facult. simpl. med. ad hunc modum: Costus leuiculam plane amaram, plurimam autem acrem & calidam in se qualitatem simul & facultatem continet, adeo ut etiam exulceret, quũ ex oleo corpus eorum quibus per circuitum rigor inuadit, ante accessionẽ illo confricatur: sic uero etiam in resolutis & ischiadicis, atq; in summa in quibus excalfacere partem quamuis, aut ex alto in superficiem extrahere quippiam est opus, ad costum confugitur: eadem de causa urinas mensesq; prouocat, & ad rupta, conuulsa, ac laterũ dolores congruit: porro ob amaritatẽ quę illi inest latos lumbricos necat: ob eandem & ad contractas uelut ex Sole maculas, ἐφήλεις Gręci uocant, cum aqua aut melle usurpant: inest item flatuosa quædam illi temperiei humiditas, per quam & uenerem excitat cum uino mulso.

Ruellius fallitur.

Lusitanorũ studium cõmẽdandũ.

Costi uires.

De Schœno.

Græce, σχοῖνος, Latine iuncus odoratus rotundus, palea camelorũ: Hispanice, paya dela mequa, paya de chamelhos: Italice, Schinanto; Gallice, Germanice, Squinanta.

Enarratio. 16.

SCHOENOS siue odoratus iuncus, in Africa & Asia præcipuè nascitur, quanquam & in Campania & Apulia reperiri, uiribus saltem impotentioribus audio, quem latiniores rotundum iuncum odoratũ appellant, ut diuersum ab illo odorato anguloso iunco faciant, quem hodie officinæ sub eodem fere nomine habent, schinanthũ appellantes, uerbum, iuncum florem significans, nam Schœnos græce, iuncus est, Anthos uero flos, unde schœnanthum, quasi iuncus flos: quanquam hodie, ueluti Galeni tempore flos ad nos non affertur, unde ille libro de Antidotis primo, ita inquit, præterea iuncum rotundum Arabicum immitti præcipit, qui à Vulgo, haud scio quomodo, iunci rotundi flos dicitur, quum tamen nos non adeo floris copiam habeamus, tota enim aduehitur herba, subinde ex parte superiori à camelis erosa: nam libentissime eam depascuntur, & copiosissimam in Arabiæ uiis crescentem habent, hæc ille. Hodie quoque ex oriente ad nos absque flore portatur, cuius folia, caulis, & radix, in officinis habentur, quę utinam pura essent, quum à multis adulterantur, illis uaria immiscentes, uel recentia saltem & non uetera portarentur, quũ Galeno authore, facile schœnos ueterascit, quod ex odoris amissione deprehenditur. Nonnulli tamen opinati sunt Monachi, qui nuper Mesues antidotariũ enarrarunt, quod hodiernum schœnanthum officinis uulgare, Dioscoridis iuncus iste odoratus rotundus non sit, quum in eo acutus ille desideratus sapor, linguam mordicans non percipiatur, nec quantulumque odoratum sit, ex se, manibus confricatum, rosæ odorem spiret; Item, quòd schœnanthum hoc, non iuncum aliquem ex se mittit, sed potius calamum, similem illi, quem triticũ aut hordeum facit, unde inter se multum differre, pro firmo gloriantur: sed re uera eorum gloria in infamiam uertetur, quũ duplici errore comprehendantur, primo Dioscoridis textum non intelligentes, quum Dioscorides schœnum, id est odoratum iuncum, non iuncum aliquem ex se loco caulis mittere, sed potius harundinem, aut calamũ tradat, ut in sua legitur lingua, quæ ita habet, χρῆσις δὲ τοῦ ἄνθους, καὶ τῆς καλάμων, καὶ τῆς ῥίζης, id est, floris, calami, & radicis usus est. Ex quibus uerbis satis percipitur, quàm male Monachi isti Dioscoridem intellexerunt, quum schœnon, non iuncum, sed calamum ex se caulis uicę mittat: secundo hallucinantur fratres ii, quia experientiæ contradicunt, affirmantes officinarum schœnanthũ in gustu linguam

Schinãthũ. — *schœnãthũ facile ueterascit.* — *Monachi enarratores Antidotarii Mesues errant.*

non uellicare, quum re uera recens eam ualentiſſime mordicet, unde credendum eſt, ſchœnanthum ab illis guſtatum uetus omnino eſſe, à quo non ſolum odor; ſed ſapor facile, ut ex Galeno didicimus, euaneſcit. Sed quòd roſæ odorem referat, qui illius flores uiderunt, ſimilem odorem habere atteſtantur, ut minime ambigendum ſit, quòd officinarum ſchœnanthum, iuncus iſte odoratus Dioſcoridis ſit, cuius uires inueſtigans Galenus, libro 8. huic materiæ dicato, ita inquit; Schinu anthos, modice calfacit, modiceque etiam aſtringit, nec plane à tenuitatis natura alienus eſt, quocirca, his de cauſis, urinam mouet, menſeſque ciet, adhibitum ſiue in fomentationem, ſiue in potionem, prodeſt & iecoris & ſtomachi, ac uentris phlegmonis, magis eo aſtringit radix, quod uero florem uocant, calidius eſt, porro in omnibus ſui partibus, in aliis magis, aliis minus, guſtantibus apparet aſtrictio, proinde medicinis quæ hæmoptoicis, ſiue ſanguinem reiicientibus exhibentur, commiſcetur. *Schœnãthi tẽperatura*

De Calamo Aromatico.

Græce, κάλαμος ἀρωματικὸς: *Latine, Calamus Aromaticus; Vulgo, calamo aromatico.*

Enarratio 17.

QVVM nihil magis cordi fixum unquàm habui, quàm uera ſimplicia dignoſcere, & illis uti, factum eſt, ut poſt longam inueſtigationem, firmiter aſſeuerem, quòd communis calamus aromaticus ab officinis receptus, uerus calamus aromaticus Dioſcoridis ſit, quum omni ex parte inter ſe maxime conueniant: unde qui calamum iſtum aromaticum, Dioſcoridis acorum eſſe autumarunt procul dubio errant, quum re uera communis habitus in officinis calamus aromaticus, uerus calamus aromaticus Dioſcoridis & Græcorũ ſit: nec me pudet hodie ab antiquo & inueterato iſto deſiſtere errore, quum olim quoque uulgatum calamum aromaticum acorũ eſſe dixi, uero que nos carere calamo aromatico putabam, quam ſentẽtiam Manardus Ferrarienſis & plures alii, ſecuti ſunt, At re uera, ut diximus, galanga craſſa Dioſcoridis acorus eſt: calamus uerò aromaticus officinis uulgaris, apud Dioſcoridem calamus aromaticus eſt, quem ex India Luſitani noſtri, ſingulis annis adferunt, ueluti mercatores ex ipſa India per mare Rubrum in Chairum, & Alexandriam deferentes, Venetias portant, calamis ſimilem, unde nomen accepit, odoratum, odore ſuaui, & aromatico album & ſubruffum, crebris geniculis, qui quum frangitur in aſſulas multas diſſilit, fiſtuloſus, araneolo illo albo plenus, nam quum manditur glutinoſus cũ quadam adſtrictione ſubamara ſentitur, ut facile iudicare debeamus, calamum odoratum uulgarem officinis, Græcorum eſſe odoratum calamum: *Calamus Aromaticus officinarum uerus cal. arom. eſt.*

Mathiolus taxatur.

Qui uero contrarium cōtendit, uelut Mathiolus Senensis, huic innititur rationi quòd calamus aromaticus, calamus siue harundo esse debet, non uero radix, ut ex Theophrasto probare contendit, qui libro 9. de Plantarum historia, capite 7. calami tantum mentionem facit, quum inquit, calamus uero & iuncus trans Libanum montem, inter ipsum Libanum & alium quen dam montem paruum ualle minima exeunt, non ut quidam dixere, inter Libanum atque Antilibanum, inter quos campus amplissimus & pulcher rimus est, quem Aulonem appellant: qua uero calamus & iuncus proueniunt, lacus in amplum spaciatur, iuxtaque eum palustribus siccatis isti assurgunt, occupant locum plusquàm triginta stadia, uirides nequaquam esse uidentur, sed sicci: forma uero nihil ab aliis differunt, locū ingredienti protinus odor aspirat, non tamen longius spirat, ut quidam referunt, hic enim locus à mari plus abest, quàm stadia centum quinquaginta, sed in Arabia spirationem agri odoratissimam esse, omnibus constat, hæc Theophrastus: quibus Plinius quoque subscripsit, lib. 12. cap. 22. per quæ Mathiolus credi dit, calamum aromaticum harundinem siue calamum, non uero radicem, esse debere: At mea sententia decipitur Mathiolus, quum, licet Theophrastus & Plinius, in calamo odorato calamū & non radicem laudare uideantur, alibi tamen calami aromatici radicem desiderant, & eam cæteris partibus calami anteferunt, ut apud Plinium est legere libro 24. cap. 11. In quo, quum calami odorati iuuamenta enumerat, inquit: efficacissima autem in omni harundine, quæ proxima radici; efficacia & genicula. Per quæ uerba manifeste percipitur, quòd ex omni calamo siue harundine radix efficacior est pars: qua de causa calami odorati radix, q̄ calamus potius in opus trahenda est, ut merito hactenus pharmacopolę, hac pretiosa & exotica radice, pro uero, & germano calamo odorato, usi sint. Nec enim est quod alium desiderent, modo uulgarem recentem, minime uero inueteratum habeāt, quem ex odore & sapore facile discernere possunt. Quantum uero ad Dioscoridem attinet, si quis introspiciens eum accuratius expenderit, inueniet, illum de radice potius loqui, quàm de calamo: quum radix geniculata dici tur, calamus uero potius nodis cinctus. Huic nostræ sententiæ adstipulatur Antonius Musa Brasauolus, cuius iudicium in arte medica multis antefero, est igitur receptus in officinis calamus aromaticus Dioscoridis & Græcorum calamus aromaticus, de quo Galenus lib. septimo Simplicium ita loquitur: calamus odoratus, leuiculam quandam astrictionem, ac minimam acrimoniam possidet, magna ex parte essentia eius terrena est & aëria, in ca liditatis frigiditatisque coniugatione temperata, quamobrem, moderate uri nam mouet, & facultatibus quæ iecori stomachoque imponuntur, misceri potest, tum in fomenta quoque uteri, quæ phlegmonis gratia, aut irritandis mensibus assumuntur, utiliter admiscetur: ponatur itaque habeaturque se-

Mathiolus decipitur.

Antonii Musæ Brasauoli iudiciū. multis antefertur.

cundi

cundi ordinis,eorum quæ excalfaciunt & deficcant, ualentius, tamen deficcat,quàm ex calfacit,ineſt quoq; ei quædam partium tenuitas, uelut aliis omnibus odoratis ſiue aromatibus.Ceterum illorum compluribus tenuiũ partium plurimum,calamo uero non multum adeſt. *Cal. aromi. excalfacit & deſiccat ſecundo or dine.*

De Balſamo.

Græce, βάλσαμον ὀποβάλσαμον ξυλοβάλσαμον, καρποβάλσαμον: *Latine balſamũ,liquor balſami, lignũ balſami, fructus balſami: uulgo,balſamo,olio de balſamo,legno de balſamo,ſemẽte de balſamo.*

Enarratio. 18.

BALSAmum,Arbuſcula quædam eſt,tricubitales uirgas,& illas quidem uiticoſas habens,huius enim proceritatis ac magnitudinis, albam uiolam,uel liciũ pixacanthem,naſci nouimus,quibus Dioſcorides eam ſimilẽ facit; nec ab hac magnitudine multũ recedit,mali punici arbor,cui Theophraſtus libro.9.de Plantarum hiſtoria, capite.6. ſimilem fecit: nam folia ut ibidem inquit, perpetua illi ſunt,nec unquam decidunt, uirentia, rutæ foliis perquam ſimillima, multo tamen candidiora; in quam ſententiam Dioſcoridem in præſenti ire animaduertimus,nec Plinius lib.12.capite.25. ubi de ea tanquam de re ſibi conſpecta iudicium fert,ab illis diſſentit; quin imò folium proximum rutæ,perpetua coma,habere affirmat. Naſcitur arbor hæc,ut refert Theophraſtus,in Syria tantum, unde Plinius eleganter ut ſolet libro.16. capite.32. faſtidio balſamum (inquit) alibi naſci natura, quàm in Syria noluit ferre: ſubſcribens uero ille Theophraſti uerbis, libro.12. ita quoq; inquit, balſamum uni terræ Iudeæ conceſſum, quondam in duobus tantum hortis utroq; regio,altero iugerum uiginti non amplius, altero pauciorum.Quo uero in loco Iudeæ balſamũ proueniat,Iuſtinus hiſtoricus è Trogo Põpeio tradit lib.36.Qui poſt multa & uaria citata nugamenta in hunc modum inquit: Opes genti ex uectigalibus opobalſami creuere, quod in iis tantũ regionibus gignitur,eſt nanq; uallis, quæ continuis montibus uelut muro quodam cincta inſtar hortorũ clauditur,ſpacium loci ducenta milia iugera nomine Ierico dicitur;in ea ualle ſylua eſt,& ubertate & amœnitate inſignis,ſiquidẽ palmeto & opobalſamo diſtinguitur,& arbores opobalſami formã ſimilem pineis arboribus habent,niſi ꝙ ſunt humiles magis, & in uinearũ morem excoluntur: hæc certo tempore anni balſamũ ſudant.Hæc Iuſtinus.In quibus inquit,balſamũ in Iericho Iudææ naſci,quod ita eſſe tradidit Ioſephus Hebræorũ magnus hiſtoricus: Dioſcorides uero nõ ſolum in cõualle Iudææ quadam, ſed Aegypto quoq; naſci fatetur,quod ita eſſe certi ſumus,unde ad nos nũc xylobalſamũ uerum aductũ eſt, odoris ſuauiſſimi, primo aſpectu uitis ramuſculos figura & colore *Iuſtinus hiſtoricus de balſamo.* *xylobalſamũ uerum.*

Balsamum ex Perù noua prouincia aduehitur.

referens. Cæterum hodie alibi balsamum, quàm in iis regionibus nasci nouimus, ut experientia compertum habemus, uidentes opobalsamum, apud eos qui è Perù nouiter inuẽta regione, reuersi sunt, & inter thesauros suos tãquam rem pretiosissimam reconditæ asportant, tantũ suauitatis, ac iucundissimi odoris, ut merito Plinius omnibus odoribus balsamum præferri dixerit: Vocant uero opobalsamum, balsami liquorem, ardentissimo Canis æstu exceptum, qui eo tẽpore, uulnerata arbore, fluit, nõ ut Theophrasti, aut Dioscoridis tẽporibus, ferreis unguibus, fiebat; sed potius ut Plinius testatur, uitro, lapide, osseisue cultellis, quum, ferro lædi uitalia odit, & protinus emoritur. Raro hodie pretiosissimus liquor iste opobalsamum dictum, ad nos uerum & sincerum affertur; imò multis mixtum, adulterinũ, & falsum è Græcia delatum, cuius causa Galenus, ut uerum à falso dignosceret, in Iudæam nauigauit, ut libro de Antidotis legitur, ad hunc modum dicens: Inde opobalsami, & cinnamomi in prædictis uersibus Andromachus meminit, in quibus post traditas à Dioscoride notas, maximum est ea prius inspexisse, in qua regione unumquodq; ipsorum præstantissimum gignitur, quemadmodum ego conatus sum, sciens opobalsamum uariis adulterari modis, ut ægrè possit dignosci, ipse uidere quomodo id liquorẽ fundat, ac inde ceu regulam quandam aliorum obtinere: porrò didici multas ipsius adulterationes, ut etiam exercitatissimos lateant, quas publicare scientes non dignum æstimo, ne praui ipsas in transcursu discentes, in opere ad malas actiones transferant. Hæc ille. Quod uero opobalsamũ è Perù noua regione adfertur, purum & sincerum esse crediderim, quum tantæ sit refragantiæ aut odoris, ut omnes alios præstantissimos odores antecellat; quod, ut tradunt ii qui arborem illic uiderunt, ex arbore pino persimili, nõ adeo tamen procera effluit colligiturue, quod ut superioribus diebus deprehendimus, gustu pingue est, acutum, diu in ore saporem retinens, odoris suauissimi, ad belzuinum tendentis, nam color & illius substantia tanquam aquæ mellis spissæ erant, ut manifesto appareat opobalsamum hoc, non esse eiusdem speciei cum Iudaico, aut Aegyptio; quanquam Trogus Pompeius, ut diximus, arbores opobalsami, quæ in Iudæa nascebantur, pineis similes fecit, ita ut has herbusculas Perù delineasse uisus sit. Deprehenditur autem optimum opobalsamum si laneæ uesti instilletur maculam non relinquant, si lacti instilletur coagulet, aquæ aut lacti infusum quamprimũ dissiciatur, & lactis modo albescat, uetustate crassescit, sed generositatẽ amittit, interdum enim nouum est siue mustum; colorem habet candidum & oleo crassiori simile est, deinde rubescit, postea durescit, & translucidum fit; optimũ modice ruffum esse debet, secundũ bonitatis locũ obtinet albũ, tertiũ uiride, peius nigrũ, nec illius copiosius quotannis sex septemue congiis, ut Dioscorides tradit, colligebatur: est enim cõgiu, sut obiter hoc attin

Balsamum raro sincerum habetur.

Galenus nauigauit in Iudæam ut uerũ balsamum cognosceret.

Balsami ueri signa.

Congii mẽsura quæ.

gamus, mensura quædam, continens olei libras nouem, uini decem, mellis uero tredecim cum dimidia ut Galenus libello de ponderibus & mensuris sibi adscripto tradit. Item, inquit Dioscorides, rependitur quo loco nascitur, duplo ad pondus eius argento, nunc uero, uerũ & legitimum, decuplo potius argenti pondere ob admirabilem eius facultatem redimitur. Secundas uero, carpobalsamum bonitate obtinet, quod ut bonum dicatur, decet, ruffum, plenum, grande, ponderosum, feruidæ cuiusdam in gustu mordacitatis, & odoratum sit; unde facile diiudicari potest, quod hoc tempore in officinis granum pro semine balsami receptũ, balsami semen non est, quum oppositas omnino in eo calitates uideamus; nam subnigrũ est, leue, euanidum, nec gustui mordax, imò parum aut nihil odoratum, ut facile inclinet animus credere, hoc officinarum carpobalsamum, non balsami, sed uerius semen illud hiperico simile, quod ex Petra Palestinæ oppido affertur, quo olim (testante id Dioscoride) adulterabatur. Tertias uerò bonitatis dotes ad Dioscoridis mẽtem xylobalsamum obtinet, quod tam à uero illo quod officinæ illius loco mõstrant, abest, quantum peniculum ab arca differre animaduertimus, quum præter gracile esse, nihil cũ ligno balsami ueri habeat; hoc uero ut tradit Plinius in unguentis coquitur, & pro succo ipsum substituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est, quod Dioscorides siluit, præcipua autẽ (subdit) gratia, lachrimæ; secunda semini; tertia cortici; minima ligno, de quibus Galenus libro .6. de Facult. simpl. medic. ita posteritati scriptum reliquit: balsamum desiccat & excalfacit secundo excessu; est autem & tenuium partium, adeo ut odoratum sit, sed liquor eius subtiliorum etiam partium est, quàm planta ipsa, non tamen adeo calidus, ut quidam existimant, tenuitate partium falsi: porro fructus eius persimilis facultatis est, cæterum longe in subtilitate partium inferior. Hactenus Galenus. At ultra tam multas balsamo uires tributas, recentiores plures alias eidem attribuunt facultates: primam, quòd uulnera citissime curat, & ea absq; cicatrice relinquat: secundam, ad sibilũ, obtusumq; auditum, instillata in aurem opobalsami gutta, multum ualet: tertiam, mulierũ lentigines è facie delet, & eam perpolitam, claram ac formosam reddit: quartum, lapillos renum & uesicæ ita celeriter frangit & minuit, ut opus incantamento simile esse uideatur, quod & Abinzoar medicus doctissimus expertus fuit, ut apud ipsum est legere libro .2. sui Theisir, sectione secunda capite .7. Verum Galenus libro Succidaneorũ suadet deficiente balsamo, eius loco utamur stacte, id est myrrhæ pretiosissima gutta, quam hodie officinæ, storacem liquidum, ut opinor, appellant; uel oleo irino; uel, ut Paulus tradit, liquore myrti: Nam loco ligni balsami, utendum est albæ uiolæ radice. In quodam uero tractatu, qui absque authoris alicuius nomine, circumfertur, quem recentiores Quid pro quo

Carpobalsamum bonum ut sit quid.

Carpobalsamum officinarũ nõ est carpobalsamum.

Xylobalsamum.

Cortex ligni balsami.

Balsami tẽperatura.

Balsami succidaneũ quid.

appellant, legitur, loco balſami utendum eſſe terebinthinæ oleo, uel oleo laurino, aut gummi hederæ: & carpobalſami loco, hederæ corymbis; & xylobalſami uice, ipſius hederæ ligno: Multi præterea moliuntur balſamũ parare artificiale, quorum compoſitiones conſultò prætermittimus.

De Aſpalatho.

Græce, ἀσπάλαθος: Latine, aſpalathus, lignũ Rhodium, lignum aloes Rhodiorum, cortex bugiæ: Hiſpaniæ, alargiz: Italice, legno aloes da rhodes.

Enarratio. 19.

ASPAlathus (nam aſphaltus genus eſt bituminis) darſiſan apud Arabas nominatur, ut conferenti capita manifeſtum erit: Nam Auicẽna libro.2.capite.21.ne quis inquirendo, & conferendo fatigetur, ita de darſiſano inquit: Darſiſan arbor eſt craſſa ſpinam habens grandem, qua medicinarum uenditores ſua experiuntur unguenta, hæc Auicẽna: cuius fidelis interpres, Gentilis de Fulgineo, nobili in Italia ciuitate, quum locum enarrat iſtum, inquit: darſiſan Arabum, arbor quam Dioſcorides aſpalathũ uocat, eſt, at quæ ſit ignoro. Hæc Gẽtilis. Quòd uero ita ſe res habeat, Dioſcoridis hiſtoria cõfirmat, quæ ita habet: Aſpalathos lignoſus eſt, crebriſq; ſpinis aculeatis frutex, quo ſpiſſandis unguentis unguentarii utuntur, à quibus nec Serapio ut ſolet capite.26.diſcrepat, quo de darſiſano agit, quanquam eo in loco inepte admodum pro eo interpres granatum ſylueſtre interpretetur, ſed de iis ſatis. Eſt uero aſpalathos, ut Ruellius teſtatur, & recentiores Græci confirmant, lignum quod è Rhodiorum inſula affertur, & illud lignum aloes Rhodiorum, officinæ hodie appellant, ex quo coronæ ad fundendas preculas Deo parantur: Nec enim Mathiolus, qui hoc tanquã falſum euertere cõtendit, audiendus eſt, quum re uera lignum hoc, ex quo coronæ parãtur, ex arbuſcula humili crebris ſpinis aculeata, in inſulis Rhodiorum, & aliis Græciæ locis cædatur, non uero ex oliuæ ſpeciem referente arbore. Vidimus enim nos, apud Thomam Lucenſem, inſignem apud Ferrariẽſes pharmacopolam, à quo Manardus multa ſe didiciſſe, libris ſuarum epiſtolarum fatetur, huius ligni fructum, brachialis craſſitudinis, ſolidũ, graue, multis interceptũ nodis, quod à Græcis hominibus ſub nomine aſpalathi acceperat, & ex eo coronæ ſiue indices parantur: erat enim lignũ illud coloris ſubruffi, cui ſimile in Hiſpania, apud Valentinos, & Terraconenſes præcipue magna in copia reperitur; & illius radicis cortices, officinæ ſub cortice bugiæ mercatoribus uendunt: Siquis uero hoc ligno caruerit, Galeni conſilio, agni caſti ſemine utatur, non uero granati ſylueſtris radice, ut multi perperam faciunt; quum Galeno in hac re, uelut in cæteris,

Gentilis de Fulgineo Auicẽnæ fidelis interpres.

Aſpalathos lignũ Rhodiorum eſt.

Mathiolus errat.

Thomas Lucenſis inſignis phamacopola Ferrarienſis.

Cortex bugiæ aſpalathus eſt.

Galeno authoritas quanta ſit tribuenda.

plus fidei habendum, quàm trecentis Pandectis ac Auicennis, omnibusque qui hucusque de medica materia conscripsere: ad hunc autẽ confugiendum est, uelut ad sacram anchoram, quoties in noscendis simplicibus suborta fuerit dubitatio, aut controuersia ulla, huic assentiendum contra quantumuis diuturnum & receptum usum, ac errantem authoritatem. De aspalatho igitur ille libro sexto de Facultatibus simplic. medicamentorum ita inquit: Aspalathos gustu quidem acris simul & astringens est, facultate uero ex dissimilaribus constat, nempe partibus suis acribus, excalfaciens, partibus uero aliis austeris scilicet refrigerans, itaq utriusque ratione desiccat, & proinde ad putredines & fluxiones est utilis. Nonnulli tamen aspalathum rubrum sandalum esse contendebant, falsò tamen, quũ sandalus res noua sit, & Arabum inuentum: de quo tractans Serapio nullum Græcum authorem adducit: item quòd aspalathus humilis arbor ut diximus est, sandalus uero procerè arborescit, ut nostri Lusitani, qui magna cũ gloria uniuersam Indiam suo imperio subiugarunt, illic uiderũt, argumento certe est, quia aspalathus calidus est, Sandalus uero frigidus: cuius tres sunt species, nam alius ruber dicitur Sandalus, parui aut nullius profecto odoris: alius uero luteus siue citrinus dictus, odoratissimus, & cæteris melior: Tertius uero albus, medium inter utrumque bonitatis possidens. Sunt enim Sandali tertio ordine frigidi, sicci uero secundo, de quibus Auicenna libro de Viribus cordis, cor non solum sandali roborant, sed etiam illi lætitiam inducũt, qua de causa, inter cordialia hodie sandalus habetur, & medicinis ad cor facientibus miscetur: Nã rubẽs destillationes à capite descendentes cohibet, delirantibus & iis qui in phrenesim descendere sunt parati, temporibus, fronti, & syncipiti, cum aceto & aqua rosaceis applicatur, nec minus pulsibus, id est brachalibus admouetur, uelut in ardentissimis febribus, pectus, stomachus, & cor, cũ aqua rosacea dissolutus, refrigerantur, quæ omnia quoq; citrinus uel albus perficiet: nã artheticæ calidæ succo semperuiuæ mixtus, uel portulacæ, aut solani, magnum adiumentũ præstat, ex omnibus uero conditũ officinæ hodie parant, dia trium sandalorũ dictum, febrium putredini mirũ in modum resistens.

Aspalathi tẽperatura.

Aspalathus nõ est Sandalus ruber.

Sandalorũ tres species.

Dia trium sandalorũ putredini resistit.

De Musco Arborum.

Græce, βρύον : Latine, bryum, muscus, usnea, arborum muscus. Hispanice musgo de Arbor: Italice, mosco de li alberi.

Textus uigesimi Enarratio.

BRYON sine muscus, officinarum usnea est, nemini non nota, utpote superfluitas arborum, lapidum, ac fruticum. Dioscorides eam adstringendi uim possidere asserit. Galenus uero, ac Paulus Aegineta, illi potius discutiendi, atque mediocriter emolliendi potestatem concedunt. Nos uero

ſcientes,bryum ſecundum quod ab arbore extrahitur,ipſius arboris ſecum qualitatem ſimilem trahere, cum hoc uolumus: dum inter hos graues uiros, in medicamentorũ poteſtatibus præſcribendis ſuborta fuerit dubatio, aut diſſenſio, ut Dioſcoridi præ cæteris tam Græcis quàm Latinis in herbarum, ac fruticum deſcribendis hiſtoriis fides habenda eſt: ſic Galeno in earundem aſſignandis naturis & uiribus: quum nihil de illis tradidit,quod nõ antea experimento ut ita dicam uenatus fuerit, ut procemio decimi libri de Facult.ſimpl.medic.ſcriptum reliquit:cuius fidem deſiderare nemo debet,quum nihil in ſua doctrina poſteritati mandauit, quod non uerum eſſe experiamur,de quo lib. 6.prędicti uoluminis ita diſſerit:Bryon,quidam uero ſplachnon,inuenitur autem in quercubus & piceis,& populis albis, uim habet aſtringentem, inualidam, nec enim multum eſt frigidum,ſed proxime ferme mediis,quia uidelicet, & digerẽdi & emolliendi facultatis eſt particeps maxime quod in cedrinis lignis reperitur. Nos hic notandum duximus, quod Galenus quum dixit,muſcũ in piceis reperiri,intelligit,in omnibus eius ſpeciebus, uelut,abiete, larice,& pino,imò illas arbores tantum citauit, ut cæterarum eſſent exemplum: ſciebat enim Galenus & in oliua & uariis aliis arboribus & lapidibus muſcum naſci:De hoc uero, ſub nomine

Vſnea Serapionis, muſcus eſt. uſneæ Serapio capite nonageſimo inquit: Vinum in quo uſnea per aliquot dies maduit, ſomnum profundum ebibitum facit; ſi uero ſtypticum uinũ fuerit,ſtomacho confert,& illum roborat,imò illum aromatizat, & uomitum reprimit, & uentris fluxum conſtringit. Sed & Auicẽna libro illo ubi cordi medicamenta conuenientia tractat:inter ea uſneam quoque tanquam cordialem reponit. Attamen,ne quis nominis uicinitate decipiatur,ſcire licet,moſchum aliam rem à muſcho ſiue arborum uſnea eſſe.

Moſchus quid. Eſt enim moſchus puluis pretioſiſſimus odoratiſſimuſque qui uel ueſiculis quibuſdam pilæ modo rotundis, è pelle paratis, uel uaſculis plũbeis incluſus ex India affertur. Nam qui Vlyſſipponem per mare ſex menſium ſpatio aduehitur, non ita bonus moſchus eſt, uelut ille qui terreſtri itinere Venetias adducitur;Imò Venetiis orientalis moſchus duplo uẽditur precio carior occidentali, quum tamen ab eadem regione portetur:id in cauſa eſt, quòd qui diu in mare permanet,plurimum ſuæ amittit generoſitatis:uocant uero Mauritani ſua uoce moſchum,miſch; ſed potiſſimũ articulo Al addito, Almiſch, uocabulum uel hodie à Luſitanis iuxta & Bæticis receptũ. Cæterum unde moſchus colligatur,aut ex quo animali extrahatur, non mediocre dubium eſt: Nam Serapio,& Aëtius, ut placet Ruellio,quãquam in uniuerſo opere Aetii hæc nõ reperiri certo ſciamus,inquiunt moſchum ſanguinem concretum in umbilico cuiuſdam animalis eſſe, quod capreæ ſimile eſt, & unico armatur cornu,qui ſanguis in ſaniem uerſus,& inde emiſſus poſt aliquot tempus ſibi magnam odoris ſuauitatem adſciſcit, hæc enim & multo plu-

ra Serapio de moſcho tradit,quę cuiq; legenti obuia ſunt. At re uera omnia falſa & mendaciorum plena eſſe, hodie nouimus, quum moſchus nec ſanguis, nec animalis alicuius ſanies eſt. Eſt igitur,ut paucis dicamus,apud Indos regnum amplum, ab incolis eiuſdem loci Sciam dictum, & ut melius dignoſcas,ultra Malacham ſitum, in quo animal quoddam leporis magnitudine reperitur, & illud quidem frequens,& in magna copia,ubi non minus ac lepores apud nos,uenatur:hoc igitur animalculum uiuum uirgis primo flagellatũ,neci traditur, à quo detracta pelle,& interaneis demptis, uniuerſam carnem ſic uerberibus liuidam cum oſſibus contundunt,pinſuntq;: quæ quum optime eſt piſta,manu tractatur, ut ſiquæ duriuſcula in illa fuerint officula reiiciantur:Hanc uero carnem ſic optime piſtam, manu in globos quoſdam redigunt, & fruſto pellis ab eodem animali excoriatæ obuoluunt, unde tanquam pilæ forma poſtea euadit, & moſchus in folliculo, ceu ueſicula incluſus dicitur: quanquam magna copia quibuſdam in uaſculis ad nos cotidie deferatur. Huius enim animalculi caro ſic contuſa piſtaue, moſchus eſt, qui ex regno illo Sciam dicto, in Pegu prouinciam uenalis apportatur, & inde in uarias orbis regiones diſtrahitur, uelut in regnum Sinarum, quod Serapio Seni appellat, & in regnum Coraſceni, Perſarum regi Sophi dicto ſubiectum: Cuius regni homines albi & bello dediti ſunt,quos Luſitani noſtri apud Indos,corrupta uoce,Coraſones,pro Coraſcenis uocant,& cum illis mercium diſtractionem exercẽt. Nõ minus quoque in Tumbas cum moſchus defertur, regnũ hodie Tumbequitum dictum, ad quod Chairi ciuitatis, Mauri mercatores pedeſtri itinere octo menſium,cum ſuis garauanis exercendarum mercium gratia ſingulis annis eunt,& inde optimum afferunt moſchum, quem poſtea in Italiam remittunt.Nam moſchus in Portugalliam aduectus,ut diximus,nõ ita bonus eſt, quia maris nimia contracta humiditate hebetatur, calidus autem in ſecũdo gradu,ſiccus uero in tertio moſchus habetur, qui cerebrum roborat frigidum, & partes imbecillas firmat,non minuſque quos animus deficit reuocat:cæterum de illo priſci nullam poſteritati reliquerunt memoriam, quanquàm multi Hebræorum,qui legem interpretantur,contendant, moſchi in Bibliis mentionem fieri,quod an uerum ſit dubito, quũ rerum naturalium inueſtigatores, illum utpote rem precioſiſſimam ac odoratiſſimam, non prætermitterent:Paulus Aegineta tamen, qui potius inter neotericos computandus eſt, libro 7. ſuæ medicinæ in compoſitione hermodactylorum moſchi mentionem fecit,uelut Aetius lib. 12. cap. 46. & lib. 16. 156. Eſt uero moſcho res multum ſimilis,odoratiſſima quam Zibettum ſiue algaliam nominamus,inter inguina teſticuloſque animalis duplo cato domeſtico maioris concretam, quæ quum recens eſt, tetri & horribilis eſt odoris, poſtea uero ſucceſſu temporis ex ſe non minorem ac moſchus ſpirat odorem, nõ

Serapio in moſcho errat.

Moſchus uerus quid ſit.

Regnũ Seni regnum Coraſceni.

Moſchi temperatura.

Zibettum quid.

adeo tamen suauem, ualet autem ad ea ad quæ moschus, multum tamen ad matricis strangulationem, modo ex ea pessi adaptentur: non minus Venerem incitat, præsertim si ex ea pudenda illinantur. Vnum tamen animaduersione dignum est, quod apud Serapionem, Zibeta siue Algalia, longe ab hac de qua agimus Zibeta differt, ut cap. 119. de Sardeuam uidere est, qui herbam uel succum nigrum in medicamentis odoriferis ingredientem, & fluxum sanguinis cohibētem ibidem esse tradit. Nouimus enim nos Zibetæ catos, tum in Lusitaniæ, tum etiam in Flandriæ, Venetiisque, ubi domini sui quęstu non contemnendo prolificant, qui non aliunde quàm ex Lusitanorum comercio habentur. Accedit rebus odoriferis, Ambarũ grisium dictum, quod prisci quoque ignorarunt: nascitur enim in mari, & ut inquit Serapio, instar fungorum in terra, quumque exæstuat mare, & ab imo fundo excernit lapides ingentes, una cum iis etiam frusta ambræ eliduntur: & subdit, accidit hoc potissimum in terris Zingi in occidente, quas ego Africæ esse crediderim, ubi hodie mare, magnas ambrę moles ex se emittit, & in Lusitaniam ac Hispaniam, mercatores uendendas afferũt. Optima uero ambra, quæ illic colligitur, figura est rotunda coloris cœlestis, quę uero alba est instar oui struthionis, est deterior. Est tamen piscis quem barbari azel appellant, qui ambram deuorat, & ex ea strangulatur, quem uisum inhabitatores terræ Zingi funibus & uncis ferreis ad litus extrahunt, è cuius uentre eximitur ambra non præclara; at ad eius spinalem medullam ambra reperitur pura, & optima. Ex India uero singularis adfertur ambra, præcipuè ex insulis Maluiæ dictis, non nisi præstantissimi & suauissimi odoris, ex qua simul & moscho, pira siue poma dicta, auro inclusa parantur præcipuè in Hispania mulieribus ut collo suspensa cerebrũ roborent, cor lætificent, & animum exhilarent, simulque ut aliorum amorem suauissimo illo odore, portantes sibi concilient, non minus quoq; ex iis duobus & agallocho: id est ligno aloes, compositio quædam, gallia moschata dicta, ornatur, & in officinis habetur. Est enim ambra testante Auicenna, calida in secũdo gradu, sicca uero in primo, cuius proprietates sunt hæ, cerebrum recreat, cor confortat, & sensus omnes reficit, item senioribus, & iis qui frigidam temperaturam habent insigniter conducibilis; De ea uero Aëtius mentionem fecit libro 16. cap. 122. ubi suffumigium moschatum describit. Proinde non ab re Hermolaus Barbarus dixit, Aëtium alicubi ambram cognouisse, quæ ab ambro, id est succino, multm ut nouistis, abest.

Ambarum grisium.

Ambra optima qualis.

Ambra ex insulis Maluiæ singularis habetur.

Galliæ moschatæ compositio.

Aëtius ambram cognouit.

De Agallocho.

Græce, ἀγάλλοχον: Latine lignũ aloes, lignum aquilæ; Hispanice, lnaloe, aguila legno: Italice, legno aloe: Persice, calambuco.

Enarra

Enarratio. 21.

AGALLOchum, siue ut Aëtius tarum appellat lib. 16. capite ultimo, officinarum xyloaloes, siue lignũ aloes est, quod Lusitani nostri, ex India, præcipue insula Sumatra, Taprobane à Latinis dicta, è proceris arboribus colligentes, ad nos portant: unde Pandectarium & alios decipi, qui huius ligni ortum à nemine uisum contendunt, luce meridiana clarius est, imò in hoc, nõ minus multi delirant, credentes utiq; ramulos huius ligni per flumina paradisi deferri, quũ non minus huic arbori, quàm cæteris cõtingat, nã quum flumina alueũ suum exeunt arborum ramos & truncos, secum deferunt, unde lignũ aloes, sæpe corrosum & perforatũ, multis illis collisionibus uisum est, qua de causa creditũ est à terrestri paradiso ortum traxisse, quod falsum esse, ut diximus, nostri Lusitani indicarunt, qui ab India optimũ adferunt, nõ nisi suauissimũ, ac iucũdissimi odoris, ex quo pretiosissimi suffitus parantur, & illud Lusitaniæ instructiores officinæ sub ligni aquilæ nomine inquirentibus monstrant, quanquã tamen optimũ, hoc est nigrum, nõ nisi suauissimi odoris, Lusitani nostri apud Indos, calambuco appellãt, quũ tamen calambuco uox sit Persica, lignũ aloes significans, de quo Plinius lib. 12. capite 20. sub tari nomine mentionem fecit: Galenus uero de illo, libris de Facult. simpl. med. nõ meminit: nec enim Serapio cap. 194. Galenũ adducit, nisi in translatione Albatarich, quẽ profecto crediderim Paulũ Aeginetam esse, quũ eadem uerba ibidẽ ab eo adducta, apud Paulũ lib. 6. sic leguntur, agallochum lignũ est, quod aduehitur ex India, thiæ ligno simile odoratum, quod mansum animæ suauitatem cõmendat, & in suffitum adhibetur, ramẽta eius pota denarii pondere, languidũ ex humore uentriculũ, resolutũq; cõfirmãt; ad hæc, iecinorosis, dysentericis, pleureticisq; opitulãtur, nec enim ignoro hæc eadẽ uerba à Serapione sub nomine Pauli repeti, quę antea ex Galeno in trãslatione Albatarich scripserat, est uero lignũ hoc, ut Serapioni placet, calidũ & siccum in. 2. gradu, quod officinarũ mangones uitiant, eius uice aspalathum uendentes, ut capite de aspalatho diximus.

Tarum Aëtii. *Lignũ aloes ex Taprobane insula portatur.* *Lignum aquilæ.* *Calambucum uox Persica.* *Tarum Plinii lignum aloes est.* *Ligni aloes Galenus non meminit.* *Ligni aloes temperatura.*

De Narcaphto.

Græce, ναρκαφθον: Latine, narcaphthum, nascaphthum, thymiana: Hispanice, Lusitanice, almea: Italice, tigname.

Enarratio. 22.

NARcaphthon, siue nascaphthon, lignum corticosum, & uelut putidũ, antiquitatẽ nimiam præ se ferens est, quod officinę hodie thymiama quia in suffimẽtis præcipue eo operãtur, nominãt; Itali corrupta uoce, tigniame uocant; Hispani uero, ut plerũq; interuenit, Mauritana uoce Almeam appellãt; Huius Paulus Aegineta meminit lib. 7. suæ medicinæ, dicẽs: naocanthon,

Paulus Aegineta.

ſunt qui nacaphthon dicunt, Indicum eſt odoramentum, quod ad aſtrictos fœminarum locos ſuffitu uaporetur. Plinius uero, non nacaphthum appellari uoluit, ſed magis ſerichatum, cuius deſcriptionem, ut de re ſibi incognita, libro. 12. capite. 21. prætermiſit, tantum ab aliquibus in unguenta addi dicens. Cæterum thymiama uagum nomen eſt, ſuffitus omne genus comprehendens, de quo Serapio, ſub nomine laſahaten, uerba fecit.

Serichatũ apud Plinium narcaphtũ eſt Græcorũ.

De Cancamo.

Græce, κάγκαμον: Latine, cancamum: Hiſpanice, Luſitanice, anime blanco.

Enarratio. 23.

QVI hucuſq; cancamum, laccam eſſe putarunt, miro errore deprehenduntur, quum cancamum gummi odoriferum ſit; lacca uero ſiue cõmanſa, ſiue ſuffimentis experta in odore percipitur, quam hodie Luſitani noſtri, ex India afferũt, rubram, tranſlucidam, tincturis pręcipue deſeruientem, & ex ea officinæ compoſitionem quandam præparant, dialaccam appellatam, Quæ ut certo ſcimus, non gummi, aut arboris, plantæue alicuius gutta eſt, ſed potius formicarum alatarum ſtercus, fauagoue, uelut cera apium. In regno igitur Pegù dicto apud Indos quum terra, uel pluuia, uel arte plus iuſto irrigatur, formicæ prædictæ, ligna quædam ſubtilia ab incolis ſic diſpoſita in altum aſcendũt, in quibus laccam generant, & hac de cauſa, in lacca ligna ipſa percipimus, quæ dubio procul arboris non ſunt laccam ferentis, ut hucuſq; omnes fere crediderunt. Eſt uero alia lacca artificialis, quam infectores pannorum uendunt, quæ ex fece braſilii uirzinii dicti, & cocci reſultat, qua pictores pro conficiendo colore rubro obſcuro maxime utuntur; hanc uero Serapio, inepte admodum cum prima cõfundit lacca: unde hodie multi impudentiſſimo errore, Serapionis authoritate ſeducti, eam in cõpoſitione dialaccæ miſcent. Monachi autem qui nuper Antidotarium Meſues expoſuerũt, alta mente cęcutiunt, delirantue, quum in compoſitione dialacce, dicant; Si defecerit lacca, eius loco iniiciatur lachrima ſanguinis draconis. Quanto uero errore, omnes norunt, quum lacca apertiua ſit, & menſes prouocet: ſanguis uero draconis tantum abeſt, ut aperiat, ut potius miro modo conſtringat, ut ſuo diximus loco. Sed hæc de lacca ſufficiant, & ad inſtitutum noſtrum, hoc eſt, quid ſit cancamum, reuertamur. Eſt igitur cancamum gũmi quoddam, quod ex Guinea, Mina, Africa ue, & inſulis illi circũiacentibus Luſitani noſtri adferunt, aniimũ appellantes: decidit enim gummi hoc, ut teſtãtur illi, ex proceris arboribus, folia myrti habẽtibus, quod album reperitur, & aliud ſubnigrum myrrhæ quodammodo perſimile, odoratum, quod Dioſcorides, illis de cauſis, inter

Cancamũ non eſt lacca.

Lacca non eſt gummi, ſed formicarum ſtercus.

Lacca artificialis.

Serapionis error.

Monachi enarratores Meſues errant.

Cancamũ quid ſit.

Animum gũmi quid.

myrrhæ species,tanquam improbam cõmemorat,& mineam à terra unde præcipue nascitur, eam appellat: quanquam Serapio amineam nominet, unde Lusitani nostri corrupta dictione,pro minea,uel aminea,aniimũ uocent,& eo mulieres maxime pro suffumigiis, & medici cõtra dolores à frigiditate ortos præcipue utuntur. Hanc uero assertionem primo adstruxit Brisotus Gallus,uir magna eruditione præditus,qui quum apud Lusitanos ageret,ut inde ad Indos, cupidus cognoscendi rerũ nouarũ,nauigaret,gũmi hoc uidit, quod cancamum esse dixit. Proinde, quum cancamo opus fuerit, Lusitanorum aniimo deinceps utemur. Nec enim benzuinum cancamum est,ut capite de laserpitio diximus. Cancami etiam meminit Paulus lib.7. Suæ medicinæ, dicens: Cancamum lachrima est arboris in Arabia myrrhæ similis,odore grato, qua etiam ad suffi tum utuntur. Vis eius est obesos extenuare,abstergere,& aperire obstructa: sed ad memoriã hic reuocandum est,quod Galenus lib. primo de Antidotis, mineam myrrham, tanquam cæteris myrrhæ speciebus meliorem laudat: de qua re capite de Myrrha in hoc libro plura dicemus.

Brisotus Gallus uir doctissimus.

Cancamũ non est benzuinum.

Minea myrrha apud Galenum melior est.

De Cyphi.

Græce, κῦφι: Latine cyphi, confectio odorata dijs dicata: Hispanice pastilha: Italice, Cyprias.

Enarratio. 24.

SIVE caput hoc Dioscordis sit,siue adiectitium, est sane cyphi, suffimenti,siue thymiamatis compositio,olim Soli & Lunæ dicata, qua ut Platonis uerbis utar,præclari egregiiq; quondam in sapientia Aegyptii rudi & inculto adhuc seculo utebantur,ut Plutarchus libro illo,cui titulum de Iside & Osiride fecit,monstrat. Nõ minus Politianus in libro de Nutritia:cuius causam Statius. 4. Thebaidos libro, iis carminibus tetigisse uisus est, quæ ita habent.

Cyphi quid.

Statius

Hi lucis stupuisse uices,noctisq; feruntur.
Nubila & occiduum longe Titana secuti,
Desperare diem.

Hodie uero compositio hæc non paratur, illius tamen loco suffimenta quædam habentur,quæ Cyprias,auicularũ modo formata quasi a cyphiis, corrupto nomine appellãt.Hispani uero massam,pastillorum modo,ex uariis odoriferis rebus conformatam,pastillam uocant. Est autem cyphi cõpositio,ut placet Plutarcho,sedecim sacris literis contenta, ex melle, uino, uua passa,cypero,resina,seseli,aspalatho,myrrha, iũco,bryo, calamo, utraq; iunipero,lacaphtho,cardamomo,& bitumine. Huius enim Galenus lib.2. de Antidotis meminit, dicens; Quoniam uerò cypheos meminit Damo-

Pastilla Hispanorũ.

Plutarchus de cyphi.

Galenus de cyphi quid.

crates, quod & ipſe conficit, recte fecit, qui id quomodo præparari debeat, infra adiecerit.

Cyphi eſt cōpoſitio.

At Cyphi, non eſt ulla ſimplex miſtio,
Nec terra quæpiam iſtud fert, nec eſt liquor,
Aegyptij confectum. quo dicam modo,
Dijs propitiandis, afferunt ſuffimine.
Albam paſſam, capis uuam pinguiſſimam,
Et corticem ſemenq; totum huic eximis,
Carnem ipſius perleuigatam inſigniter,
Bis duodecim conſtituunt drachmis Atticis,
Terebinthinæ cremate ponunt totidem,
Myrrhæq; duodecim, unam ſed croci,
At unguium bdellij tres, aſpalathi duas
Semis, ſpicæ nardi tres, caſſiæ tres bonæ,
Et cyperi tres, nec non & pinguium
Et grandium baccarum iuniperi ſint tres,
Odori calami drachmæ ſint nouem,
Mellis modicum, uini pauxillulum quoq;.
At bdellium, uinum, myrrham, mortario
Demitte, leuiga dum ſpiſſitudinem
Mellis liquidi accipiant melle ſuperaddito,
Vnam comminuunt, deinde facta leuia
Hinc uniuerſa ſumunt, atq; orbiculos
Fingunt exiguos, dijs hinc dant ſuffimina,

Ruffi medici laus.

Rufus uir optimus, & in arte exercitus,
Illo parandum ſane prodidit modo,
Quidam carentes, cinnamomo tantum inuicem
Pondus locant ex cardamomi ſemine,
Vtuntur ut priori miſtura quidem,
Verum ulceratis, iecore uel pulmonibus,
Aut miſcere alio, nonnulli dant potui,
Ex Antidoto, quantum pendet denarius.

Hactenus Galenus, qui libro. 8. de Compoſitione medicamentorum κατὰ τόπους id eſt, per loca, ubi præcipue agit de pharmacis ad hepaticos, ex Andromacho, ita breuiſſime hæc complexus eſt, in primo Antidoto, dicens: Hæc quidem eſt Antidoti deſcriptio, Appellauit autem hanc cyphoidem, hoc eſt, cypheoformem, ob ſimilitudinem: nam & odore & guſtu ſimilis eſt cyphi ab Aegyptiis appellati, qui ſane primi hoc pharmacum compoſuerunt, & utuntur eo quotidie ad uaporem edēdum, accenſo, in deorum honorem igne.

De Croco.

Græce, κρόκος: Latine, crocus, uulgo zaffran.

Enarratio 25.

OMNIBVS notiſſimus eſt Crocus, quo condimenta coquinaria, paſſim ornantur, cuius deſcriptionem ſic habeto, quum eam Dioſcorides ſilentio præterierit: crocus eſt herba folio gracili, anguſto, paruo, pene in capillamenti modum diſſoluta, cuius radix bulboſa nucleis interſecta: alliis ſimillima eſt, quæ uergiliarum occaſu flore cæruleo floret, in quo capilli illi crocus dictus, hebetes licet poſtea odorati naſcuntur, is enim olim Cilicius nobilior habebatur, nũc uero apud Italos Aquilanus palmam obtinet, qui ex Aquila Neapolim affertur, quãquam qui è Germania hodie adducitur, primas obtineat, ut Venetiis aliquando uidimus, in ea præcipuè officina cui Corallum pro ſymbolo eſt. In Hiſpania quoque plurimus & optimus naſcitur: At qui à Græcia ubi uberrime creſcit, aduehitur, peſſimùs omniũ iudicatur, optimus enim ut dicatur crocus, flauiſſimus ſit oportet, tum odoratiſſimus & longo tempore in uigore ſuo perſiſtens, ut ex Galeno libro de Antidotis deſumitur. Eſt autem crocus medicina cordialis, quæ merito tum intus, tum extra medicamentis cordi adaptatis, miſceri debet, nam cor roborat, & lætificat, & ea de cauſa, riſum promouet, & ita promouet, ut fabuloſum non ſit aliquando hominem riſu & cachinno, ob nimium croci eſum mori. Vidimus enim nos apud Mitinam à Campo, totius Hiſpaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui quum plures croci ſarcinulas ſiue inuolucra emeret, ut in Luſitaniam portaret, multum ex illo in olla carnes iurulentas pro cena continente iniecit; qui poſt earum eſum, in tam intenſum ac uehementem riſum prorupit, ut non multum abfuerit, quim riſu, & cachinno tunc è uita diſcederet. Tunc enim Serapionem uerum dixiſſe credidi, quum capite de croco ex mente Raſis dicat: crocus pondere duarum drachmarum: partum accelerat, & inebriat ebrietate forti ſi cum uino miſcetur, & lætificat adeo donec facit inſaniam excellenti lætitia. Quum igitur crocus ſummam hanc cordialem uirtutem habeat, non multum mea ſententia damnandi illi ſunt medici, qui Ruffi pillulis, crocum tempore præſertim peſtilenti addunt, quòd uero crocus appetitum deiiciat recentiorum eſt inuentum: ut uero Galeno placet libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, crocus ſecundi quidem eſt ordinis excalfacientium, primi uero exiccantium, proinde concoquendi quoque uim obtinet, adiuuante etiam ad id quadam exigua aſtrictione: nam lib. de Antidotis, ſe ob croci odorem incurrere capitis dolorẽ, fatetur: Proinde non mirandũ, ſi agaſo quidam apud Piſaurenſes, ſuper duabus croci ſarcinulis dormiens, eadẽ nocte obierit, ut ſuperioribus

Croci deſcriptio.

Officina Coralli apud Venetos.

Crocus medicina cordialis.

Crocus interficit.

Crocus pillulis Ruffi addi poteſt.

Crocus calidus in ſecundo ordine ſiccus uero in primo.

Galenus ob croci odorem incurrebat capitis dolorem.

Ioannes Gondula. annis accidit, ut testantur omnes Pisaurenses, ac Magnificus Ioannes Gondula, patritius Ragusinus, uir non minus doctrina quàm generis nobilitate clarus, qui eo tempore apud Pisaurenses agebat, & hoc ita esse confirmat. Oxycroceum. Ex croco uero, cerotum oxycroceum dictum, officinæ hodie parant, membris contusis, & fractis ossibus dicatum, resoluit item duritie, & multa adfert præterea commoda.

De Crocomagmate.

Græce, κροκόμαγμα: Latine, crocomagma, fex olei crocini.

Enarratio 26.

Crocomagma. CROCOMAGMA olei crocini fex est, quam instructiores officinæ reconditam habent: eius porro uires eædem fere sunt, cum iis quas crocus habet.

De enula Campana.

Græce ἑλένιον: Latine, Helenium, enula Campanica, enula Campana, terminalium, uerbascum Idæum: Hispanice, raiz de alla: Italice, lella, enola herba: Gallice enula campana: Germanice, alant. Secunda enula.

Aegyptia enula, helenium Aegyptium, nepenthes.

Enarratio 27.

Enula Cāpanica. HELENIVM, nostra est inula Campanica, siue enula Campana, hortis fere omnibus famigeratissima herba, cuius folium latissimum est, ad symphyti foliū accedens, albicans una ex parte, ex reliqua uero lanuginosa est, nam florem luteum fert, radicem uero crassam, amaram, optimi tamen odoris: quæ fere omnia à Dioscoride in presenti sunt prętermissa, unde cre- Dioscoridis historia acephala est. dendum est, ut docte admodum Marcellus Virgilius adnotauit, Dioscoridis historiam hanc corruptam & acephalam hic, ut in multis aliis locis deprehenditur, esse: Nam quòd folia angusta uerbasco similia habere tradat, id cœli causæ forsan tribuendum esset, quum in uno loco procerius herba una quàm in altero crescat: sed quòd insignem amaritudinē in inula repertam, silentio prætermiserit, non possum non testari textum istum corruptum esse, Imò Marcellus Virgilius confirmat se sic in antiquissimo Dioscoridis codice legisse, caulem ex se mittit helenium, crassum, hirsutum, cubitalem, & aliquando maiorem, angulosumque: flores luteos, & in iis semen uerbasco simile, tactu pruritum faciens: unde facile credere est, ut hæc peruersa & immutata fuere, ita quoque pars hæc ad amaritudinem attinens, quanquam eam quoque à Plinio prætermissam animaduerto, unde Ma-

thiolus Senensis, hic falso admodum Plinium adducit, libro 19. cap. 5. quia ultra quòd in eo capite, nullam penitus de helenio, siue enula mentionem faciat, libro tamen 21. cap. 10. ubi helenii meminit, non de hac loquitur, sed potius de Aegyptia, cui Dioscorides in hoc capite, ex mente Crateuæ herbarii, ramulos serpilli modo, humi sparsos tribuit, folia uero lenti similia, cui quoque eo in loco nullam tribuit amaritudinem: Imò in describenda hac herba, Plinius à Dioscoride uariat, quum Dioscorides folia lentis, & ramulos serpilli per terram sparsos Aegyptiam enulam habere tradat: ille uero nō lentis folia sed serpilli potius possidere dicit. Accedunt ad hæc, quòd cap. 21. prædicti libri, ubi medicamenta helenii pertractat, dulcem esse asserit, non amaram, ut liquido constet Plinium de illa tantum dulci Aegyptia inula memoriam fecisse, non uero de hac à nobis amara tractata: Proinde Mathiolus si Plinii authoritatem in hac parte subticuisset, prudentius dubio procul fecisset, ac non ita duplici errore hallucinaretur, primo, quū credat Plinium de hac inula prima mentionem fecisse, quum ut diximus potius de secunda Aegyptia agat: secundo quum dicat Plinium inulæ amaritudinem tribuere, quum re uera illi dulcedinem condonet, & non amaritudinem, ut cuique legenti notum erit. Verum enulæ radix adeo lætificat, ut in omnium apothecariorū ore sit, enula Campana reddit præcordia sana: imò hac de causa, à multis creditum est, hanc, nepenthem herbam illam ab Homero tanta laude decantatam esse, quia perpetuam pariat lætitiam, & tristitiam omnem aboleat, omnes abigendo curas, & malorū omnium obliuionem inducendo, præcipuè si eius succus uino immistus bibatur, quę omnia uera esse crediderim, modo de Aegyptio helenio Campano dicantur, quū in nostra enula hæc prorsus non reperiantur; nec Itali illius radices quotidie coctas, & saccharo uel melle & aromatibus paratas licet esitent, talia experiuntur. De illa igitur enula Aegyptia uera nepenthe sic cecinit Homerus libro 4. Odyssex.

Mathiolus Senēsis falso Plinium citat.

Mathiolus dupliciter hic errat.

Enulæ radix cor lætificat.

Nepenthes enula Aegyptia est.

Tum Ioue nata Helena hic meditata est pharmaca potu
Ac subito iniecit medicamina rara Lyæo,
Vnde bibunt proceres Nepenthes inclyta succo
Gramina, quæ irarum, siue omnis cladis & omnis
Vsque mali herbarum ducunt obliuia potu.
Hæc si mixta scyphis aliquis præsumpserit, ille
Luce illa nunquam lachrymas effundet obortas,
Non si uel genitor materque Acherontis arenas
Rapta petat Stygias, non si natumque fratremque
Coram disiectos ferro, atque in sanguine mixtos
Hoste oculis uideat claris.

æterum helenium ab Heleno Troiano inuentum sibi nomen uindicasse,

Helenium unde dictum.

nō uero ab Helena ut poëtarum narrant fabulæ, crediderim: cuius naturā & uires prosequens Galenus libro sexto de Facultatibus medicamentorū, ita inquit: Helenii herbæ radix maxime est utilis, non primo statim occursu excalfaciens, ac proinde dicenda est non calida & sicca exactè, ceu piper tum atrū, tum candidum, sed cum recrementitio humore, qua propter eclegmatis, quæ faciunt ad educendos ex pectore pulmoneque crassos lentosq; humores, idonee commiscetur, rubrificant eius quoque ui partes frigidis ac diuturnis uexatas affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones, ischiadas uocant, & exiguæ assiduæque articulorum quorundam præ humiditate procidentiæ ac luxationes.

Helenii tēperatura.

Helenium pectori confert.

De Oleo.

Græce, ἔλαιον: Latine oleum: Hispanice ollio, azeite: Italice oglio: Gallice huyle, ἔλαιον ὀμφάκινον: Latine oleum omphacinum, oleum immaturum, oleum acerbum, oleum ex oliuis immaturis: Hispanice, olio de oliuas en agraz, olio de oliuas uerdes: Italice oglio di oliue non buone.

Enarratio 28.

OLEVM ex oliuis expressum, omnibus notum est, quod hodie maturum in usum uictus, non uero omphacinum immaturum aut acerbum dictum, uenit: est enim maturum, hoc est, oleum ex oliuis maturis confectum, calidum & humidum, & eo magis si uetustum est, uel in eo sal iniectum fuerit, ut hodie apud Hispanos plerunque fit, omphacinum uero frigidum & siccum est, & tanto magis si cum exprimitur, oliuæ surculi uel folia quoque simul exprimuntur, unde Galenus libro secundo de Compositione medicamentorum secundum genera, quum Andromachi emplastrū uiride examinat, inquit: olei sane nomen unum est, qualitas & facultas diuersa, nam omphacinū frigidius: ex maturis oleis pressum calidius est: temporis tamen processu calfaciendi uim auget, sic etiam quod salem habet quantum ex illo sumpserit tanto calidius est, magisque siccat, quàm quod ipsius expers est. Quod surculos oleæ, θαλλοὺς Græci nominant, continet, ualentius astringit, Hæc ille. Olim uero & si omphacinū præcipuum in sanitatis usu habebatur, ex maturis quoque oleis, multis in locis parabatur, præcipuum tamen Sabinum, non procul ab urbe Roma, in Sabinorum regione prognatum, ut Galenus libro secundo de Compositione medicamentorū secundum locos ait: Hodie uero ut diximus ex maturis oleis tanquam sanitatis usui magis seruientes paratur, omphacinum uero in officinis & rosaceum & per se proprium tanquam repercussorium medicamentum seruatur

Oleum calidum & humidum est.

Oleum omphacinum frig. & sic.

Oleum omphacinum olim in sanitatis usū habebatur

seruatur. De quo Galenus libro. 6. de Facul. simpl. medic. ita pro coronide tradit: oleum quod ex oliuis exprimitur, humectatorium esse & moderate calidum iam supra docuimus, eiusmodi est, quod dulcissimum est, fitq; potissimum ex oliuis quas drupas appellant. Cæterum quod omotribes & omphacinum nuncupant quale ab Hispania uehitur, id quantum in se habet astrictionis, tantum etiam illi inest frigiditatis, porro oleum uetus, quod quidem ex dulci inueterato efficitur & calidius est, & potētioribus ad euaporandum uiribus: quod uero ex crudo, id dum reliquum quippiā seruauerit astrictionis, mistæ permanet facultatis: Vbi uero illam prorsus abiecerit reliquo euadit simile, Quinetiam, quicunq; in præparando ramos iniiciunt, ii omphacino simile oleum efficiunt. *Oleū moderate calidum est.*

De Oleo oleastri.

Græce, ἔλαιον ἐκ τῆς ἀγρίας ἐλαίας: *Latine oleum oleastri: Hispanice, olio de azēbuche, olio de azambugeiro: Italice oglio de oliuastro.*

Enarratio. 29.

OLEVM quod ex oleastri amari conficitur oleis, pro cibo non accipitur. Si quis tamen eo quotidie barbam, uel capitis capillos inunxerit, canitiem remorabitur; de quo Galenus libro. 6. de Facult. simpl. med. tradit. Quod ex agresti oliua exprimitur, extergit, simulq; astringit, squallidissimum enim id est ex omni olei genere. *Oleū oleastri canitiē remoratur.*

De Oleo albo Sicyonio dicto.

Græce, Σικυώνιον ἔλαιον: *Latine Sicyonium oleum, oleum album ē Sicyone ciuitate.*

Enarratio. 30.

SICYOnium oleum, sic appellatur, quia in Sicyone ciuitate, apud Peloponnesum Moream uulgo dictam, olim perfectissimum parabatur, hodie uero ut audio, ciuitas hæc Basilica dicitur. Cæterum, priscis maxima cura erat, oleum parare albissimum, quia illo cotidie uniuersa corpora inungebant, ut agilia, prompta, & expeditissima ea haberent, qua de causa frequentissimē se lauabant, & tam sæpe balneis utebantur, in quibus oleosa superfluitas illa colligebatur, de qua Dioscorides ad præsens sermonem facit, dicens; calefaciunt itidem quæ in balneis olei strigmenta colliguntur, & cætera, non minus olim quoq; athletæ luctatores, quum ad palœstram nudis corporibus, ut difficulter delibuti, ab aliis in lucta siue palæstra, perstringerentur, uniuersum corpus oleo illinebant, quod puluere eleuato & *Sicyonium oleum a ciuitate dictum. Strigmenta balneorum.*

ſudore permixtu m,inde ſordida pinguitudo reſultabat, quam Dioſcorides intelligit,quum inquit.Quæ uero ex palæſtris & cætera. Hæc quoque craſſa ſordes quum luctatores gymnaſiorum parietibus & ſtatuis adhærebant, fixa illic man ebat. Quam Dioſcorides quoque intelligit, quũ dicit, nec minus etiã calfaciunt,& cætera.At hæc hodie ut multa alia nõ habẽtur.

De Elæomelle.

Græce, ἐλαιόμελι: Latine elæomel, oleum palmarum: Hiſpanice, olio de pa lmeras: Italice oglio de palmiere.

Enarratio. 31.

QVI rerum uariarum cognitionem deſiderat, & earum naturas tenere,multas orbis partes perluſtrare opus habet,quum ſedẽtario ſtudio tantum non adquirantur, cuius defectu Hermolaus Barbarus patricius Venetus,uir ſingularis doctrinæ & eloquentiæ,in hoc deceptus eſt,credens utiq; elæomel,mãnam qua ad ducendam aluum utimur, eſſe, quum elæomeli, ut ueritas ipſa teſtatur,& Plinius ſubſcribit libro. 15. capite.7.ſponte naſcatur in Syriæ palmyris, licet mendoſe hodie maritimis, legatur; Quod ex arboribus manat pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci. In India uero & inſulis Capi uiridis, palmyras hodie naſci nouimus, ex quibus non ſolum oleum lucernis,& cibo deſeruiens extrahitur, ſed etiam uinum,mel, fructus, linum pro parandis ſacculis, & ligna igni deſeruientia colliguntur,ut mirum plane ſit,quantis dotibus natura hanc dotauerit arborem,de cuius fructu,capite de elate legere ne pigeat, quum ibidem hæc uberius tractentur.

Hermolaus Barbarus errat.

Elæomeli quid.

Ex palmyris multa colligũtur.

De Oleo Cicino.

Græce, κίκινον ἔλαιον: Latine, oleum cicinum, oleum ricininum,oleum de cherua,oleũ de cataputia maiori,de pentadactylo: Hiſpanice,olio de ſemente de figueira del inferno: Italice,oglio de miraſole, o giraſole, o fagiuolo Romano, o fagiuolo Turcheſco: Germanice,uunderbaum,oder creutzbaum.

Enarratio. 32.

OLEVM Cicinum Latini ricininum appellant, ob ſimilitudinem, quam ſemen unde oleum conficitur,cum animalculo ſic dicto, habet. Eſt uero animalculum hoc infeſtum canibus,capris, aſinis, & equis, quod ricinus latine dicitur: Hiſpani uero illud ſua uoce, canapatum appellitant:Itali autem zeccam.Dicitur uero oleum hoc apud Arabas,oleum de cherua,

Oleum de cherua.

ſiue de maiori cataputia,quod in nõnullis inſtructis & ornatis officinis paratum habetur,de quo Galenus lib.7.de Facult.ſimpl.med. ita tradit: Oleũ quod ex ſemine ricini cõficitur,tum calidius eſt, tum tenuiorum partium, quàm eſt oleum commune,ac proinde potentius quoq; digerit: nos uero Meſues conſilio,eo contra colicos affectus à frigiditate ortos,tum in clyſteribus tum in unctionibus utimur,de qua re quarto lib.uberius agetur.

De Oleo Amygdalarum.

Græce, ἀμυγδάλινον ἔλαιον : *Latine oleum amygdalarum amararum: Hiſpanice olio de almendras amaras: Luſitanice azeite de amendoas amargozes: Italice oglio di mãdole amare.*

Oleum amygdalarum dulcium: Hiſpanice olio de almendras dulces: Luſitanice, azeite de amendoas marquiſinhas: Italice oglio de mandole ambroſine.

Enarratio. 33.

TANTVM de oleo amygdalarũ amararũ loquitur in præſentia Dioſcorides,quod μετώπιον appellat: proinde nos de dulci ſermonẽ faciamus, quum eo frequentius utamur,& medico uſui cotidie ueniat. Paratur enim oleum amygdalarum dulcium ſic: contunduntur autem amygdalæ, & in cacabo æneo ad ignem trahuntur, poſtea canabaceo panno multis obducto plicaturis excipiuntur, & in torculari exprimuntur, unde oleum exit, ſed in hoc parandi modo monendi ſunt pharmacopolæ, quum ut optimũ oleum amygdalarum dulcium fiat, opus eſt ex optimis amygdalis ſelectis paretur: quas à cortice mundare,& eas albas reddere operæpretium eſt:nã aliter uirtus olei huius lenitiua,& pectoralis amittitur, hoc magis, ſi rancidas & ueteres amygdalas aliis mixtas acceperint. Sed hoc aliud maius malum in hoc cõcinnando oleo committitur,quod eſt,quia quum ad ignem, ſic contuſas & piſtas in cacabo æneo admouent amygdalas, eas ſic torrere permittunt, ut non multũ abfuerit quin omni ex parte olei uirtus deperderetur, niſi eas, pauca aqua roſcidas facerent; Sed & cum hoc, adeo eas urunt, ut horridæ & cõbuſtæ fœteant.Proinde deinceps monitos pharmacopolas uellem,ut quum oleum ex amygdalis dulcibus parare propoſuerint,conentur amygdalas ſelectas & bonas habere; item quod eas albas faciant,quum cortex ille procul dubio ſtypticus,ſiccus,aſper, & ſcabritie plenus ſit; Quæ omnia uiribus olei huius contraria ſunt, & multo magis, ſi torrefieri,ut plerunq; fit amygdalæ permittãtur, proinde cortices deinceps

Oleũ amygdalarũ amararũ deſcribit Dioſcorides tãtum.

Mesue pharmacopolarum princeps. deponito, nec amygdalis sic torrefieri finito. Hæc omnia Mesue pharmacopolarum princeps noscens, suadet, ut amygdalæ calefiant calore quodam modico, suaui, & minime acri, ut in balneo Mariæ fit, in quo utinam pharmacopolæ deinceps, hoc oleum pararent, quum sic paratũ in eo omnes uires attributæ reperiãtur, & pectoris asperitates lenit, ac gutturis & pulmonis, uelut iuncturarum quoq; duritiem & siccitatem. Suaue est enim in cibis, & confert hecticis, & phthisicis, impinguat, auget sperma, sedat tussim, & urinę ardorem mitigat, nam uesicæ, & renum, & uuluæ excoriationibus cum fistula iniectum medicatur: pondere uerò quatuor unciarum ebibitum oleum hoc aluum constrictam lenem facit: Amarum uero oleum ultra tam multis à Dioscoride illi uiribus tributis, obstructiones aperit, & uẽtositati aduersatur. *Oleũ amygdalarũ dulciũ in balneo Mariæ fieri debet.*

De Oleo balanino.

Græce, ἔλαιον βαλάνινον: *Latine, oleum balaninum, oleum de myrobalano, unguentaria, oleum de nuce siue glande unguentaria, oleum de ben, oleum myrepsicum: Hispanice, azeite de auelhana de la India.* *Oleum de ben Arabũ.*

De Oleo sesamino.

Græce, ἔλαιον σησάμινον: *Latine oleum sesaminum, oleum e sesamo semine: Hispanice, olio de alegria simiente, olio de gorgilim: Italice, oglio de sisamin, de iesamin.*

De Oleo nucis.

Oleum nucis iuglandis, oleum nucis basilicæ, oleum nucis: Hispanice, olio de nuezes: Italice, oglio di noci.

Enarratio. 34.

OLEVM balsaminum è fructu quodam, nucis auelanæ magnitudine, & figura conficitur, qui fructus hodie apud myropolas & unguẽtarios, ben dicitur, unde quoq; oleum de ben appellant: Græci uero quoq; fructũ istum myrobulanũ appellant; Romani autẽ uertentes, glandem unguentariam merito uocant; quia huius oleo unguentarii pro conficiendis & apparandis odoratissimis unguentis utuntur, præsertim in quibus moschus, ambra, & cibetum ingrediuntur, hodie uero pro chirothecis & mani- *Glans unguentaria quid.*

cis suffitu perfundendis in myrothecis reconditũ ab unguentariis habetur: sub nomine tamen olei de ben, ut quarto libro amplius uidere est. Verum oleum hoc est abstersiuum, mundificatiuum, & oppilationum apeitiuum, nam strumas quoque resoluit, & duros minuit tumores, mirifice contra induratos splenes ualet, qua de causa hodie multi in unguentis de obstruentibus spleneticis dictis, id miscent: ualet quoque ad multas propulsandas ægritudines frigidas, præsertim conuulsionem, iuncturarum dolores, ac iis similes. Inest enim mira proprietas huic oleo, quod nunquam in longo temporis tractu senescit, aut rancidum euadit, imò si oleo amygdalarum gutta una uel altera huius de quo agimus olei adiungatur, illud à corruptione præseruatum habet. An uero oleum hoc ex fructus putamine, uel potius nucleo parari debeat, quum in hoc authores uarios esse animaduertimus quæri potest: Respondeo ex nucleo fieri debere, prout hodie quoque fit, nam putamen ineptum admodum, ut ex eo oleum parari aut confici possit, est. *Oleũ de bẽ contra splenis scirrhos ualet.*

Sesaminum uero oleum, ex sesamo semine admodum paruo conficitur, quo hodie uniuersa Græcia maxime in cibo & lucernis utitur: post oleum autem ex oliuis confectum, sesaminum primas obtinet, corpora enim incrassat, semen genitale multiplicat, uocem clarificat, pectus lenit, & scirrhosos tumores mollificat. Est enim omnino medicum hoc oleum, in multis adhibitum oleorum compositionibus. Nucum uero oleum in multis paratur regionibus, præcipuè in Longobardia, Ethruria. Germania, & aliis uariis locis, oleo oliuarum carentibus, cuius uice, illo præparando lucernarum lumine præcipuè utuntur: in usum uero medicamentorum raro oleũ hoc uenit. *Sesaminũ oleum.* *Nucum oleum.*

De Oleo hyoscyamino.

Græce, ἔλαιον ὑοσκυάμινον: *Latine, oleum hyoscyaminum, oleum Apollinaris herbæ, oleum alterci herbæ: Hispanice, oleo de uelenho: Lusitanice, azeite de me mendro: Italice oglio di dente cauallino, oglio de biosciamo: Gallice, huyle de la Hanebane, ou du iusquiame: Germanice, euil uon bilsemkraut.*

Enarratio 35.

OLEVM hyoscyaminum, ex hyoscyamo Apollinari siue alterco dicta herba, raro in officinis paratur, non sine errore tamen, quum multũ podagricis, & calidis affectionibus ualet, contra phrenesin magno iuuamento inũgitur, nõ minus contra gonorrhœam, si renes eo illinantur, facit: aurium acutissimos dolores curat, præsertim si cum castoreo uel croco intus instilletur, item testiculorum & mammillarum dolores ac inflammationes *Oleũ hyoscyaminũ.*

ſedat, dentium dolores ore retentum mitigat, & pilorum regenerationem prohibet, de quo plura libro. 4.

De Oleo de grano Cnidio ſiue gnidio.

Græce, κνιδέλαιον: *Latine oleum de grano cnidio, oleum de grano gnidio, oleũ de cocco gnidio, oleum de thimelea: Hiſpanice, Luſitanice, olio de toruiſco: Italice, oglio de pepe de monti.*

Enarratio 36.

Granũ cnidium gnidium thimeleæ idẽ.

OLEVM de grano cnidio ſiue gnidio, oleum ex ſemine thimeleæ confectum eſt, nam chamælea mezereon eſt, ut 4. libro dicemus. Cæterum hoc oleum exoletum ab officinis eſt, nec à quoquam in ulla regione paratur, de quo plura quarto libro legito.

De Oleo cnicino.

Græce, ἔλαιον κνίκινον: *Latine oleum cnicinum, oleum e grano cnico, oleum e carthamo, oleum e croco hortulano: Hiſpanice, olio de ſemiente de alacor, olio de ſemiente de papagaios: Italice, oglio de carthamo.*

Enarratio 37.

Granium cnicinum carthami croci hortulani, idem.

OLEVM cnicinum, è grano cnico, oleum de carthamo eſt, quod ex ſemine eius id eſt croci hortulani paratur: Concinnatur uero uelut amygdalinum, eo tamen calidius eſt, nam oleum hoc apertiuum eſt, & reſolutiuũ, pectoris remouet ſtricturam, facilitat anhelitum, medetur ictericiæ, ſedat ſtomachi dolorem & coli.

De oleo raphanino.

Græce, ῥαφανέλαιον: *Latine oleum raphaninum, oleum e ſemine radiculæ, oleum e ſemine raphani: Hiſpanice, olio de ſimiente de rauano: Italice oglio di ſemenze de radice.*

Enarratio 38.

OLEVM è ſemine raphani, plebeis ſeptentrionalibus admodum protritum oleum eſt, tum in obſoniis, tum in lucernis, uelut Aegyptiis hominibus olim fuit, pulchram enim oleum hoc mulierum faciem reddit, & illius à uento contractas emendat ſcabrities: nam & quibus à longa ualetudine pediculi abundant, accommodatum eſt, præter cætera autem hanc obtinet excellentiam, quod uomitum leuiter admodum prorritet.

Vomitum prorritãs.

De oleo e nigella.

Græce, ἔλαιον μελάνθινον: Latine, oleum de nigella, oleum melanthinũ: Hispanice, olio de Axenuz: Lusitanice, olio de Alepiure: Italice oglio de nigella.

Enarratio 39.

MELANTHINVM oleum, id est è grano nigella dicto, non paratur, si tamen pararetur easdem fere uires obtineret, quas sesaminũ oleum. Est enim melanthium longe aliud granum ab eo quod inter frumentum reperitur, ut suo dicemus loco. *Melãthium uera nigella est.*

De oleo Sinapino.

Græce, σινάπινον ἔλαιον: Latine oleum sinapinum, oleum e sinapi: Hispanice olio de mostaza de mostarda: Italice oglio de mostarda ouero de senape.

Textus quadragesimi Enarratio.

OLEVM sinapinũ, in uniuersa Germania in maximo habetur usu, nec non in aliis regionibus quoque paratur. Est enim oleum hoc maxime ad se trahens, proinde antiquissimis medetur doloribus.

De oleo Myrtino.

Græce, ἔλαιον μυρσίνινον: Latine, oleum myrtinum, oleum myrteum: Hispanice, olio de arhaiam, olio de mortinhos: Italice oglio de mirto.

Enarratio. 41.

OLEVM myrtinum in omnibus officinis paratum reperitur, sed utinam eo modo concinnatum quo Mesue suadet, cum oleo scilicet omphacino, in balneo Mariæ: ut uero optimum paretur sic componi debet: accipe myrtilorum recentium libram unam, succi myrtilorum libram mediam, uini nigri styptici, id est austeri libras duas, olei omphacini libras tres, omnia simul mixta in uas uitreum uel stanneum optime obturatum mittantur, postea uas in balneo Mariæ reponatur, & lente per triduum ad ignẽ ebulliat, postea uero prelo omnia exprimantur: cui expresso, fructibus siue baccis tanquam inutilibus reiectis, nouas myrti baccas iterum optime pistas addere est opus, & per triduum quoque, ut primo modo diximus, in balneo Mariæ tractari debent: sic uero & tertia uice innouari debent. Sed animaduertendum est, quòd ultimo die quo hæc extrahere ab igne uoles, *Oleũ myrtinum quo modo parari debeat.*

uasis os per aliquot horas apertum permittere debes, ut uini humiditas exhalet, & oleum purius maneat, sic enim concinnatum oleum hoc, multo perfectius quàm quod tempore Dioscoridis parabatur, deprehēditur: credereq; par est, si huius balnei artificiū Dioscoridi notum fuisset, in eo omnia similia olea pararet, nō uero ad carbonum ignem. Est enim oleum hoc constringens frigidum, proinde stomachum ualde roborat, sistit uomitum, & uentris fluxum compescit, nec minus contusiones sedat.

Oleū myrtinum frigidum constringēs est.

De oleo Laurino.

Græcè, ἔλαιον δάφνινον: Latine oleum laurinum: Hispanice, olio de laurel: Italice, oglio de bachelle de lauro.

Enarratio 42.

Oleum laurinum.

OLEVM laurinum, ex lauri baccis paratur, officinis triuiale, quod utinam pharmacopolæ præpararent ac non ab aliis adulterinū ut plerunq; faciunt, acciperent, hoc uero calidum & apertiuum est, colicam affectionē, & frigidos alui dolores, & stomachi, curat; non minus capitis, epatis, splenis, renum, matricis, neruorum, iuncturarum, uelut cæteros frigidos dolores mitigat, & lenit.

De oleo Lentiscino.

Oleum lentiscinum.

Græce, ἔλαιον σχίνινον: Latine oleum lentiscinum Hispanice olio de lentisco, olio de mata: Lusitanice olio de Arueira: Italice oglio del lentisco.

De oleo Terebinthino.

Græce, ἔλαιον τερεβίνθινον: Latine oleum terebinthinum: Hispanice, olio del arbor dela termenthina: Italice oglio de bachele del terebinto.

Enarratio 43.

Oleum lentiscinum uisum acuit.

OLEVM lentiscinum, ex baccis lentisci, in multis Italiæ locis paratur præcipuè prope Senas ciuitatem, ubi ab iis qui oleum hoc componunt, creditur, uisum multum acuere. Galenus uero libro quinto de Compositione medicamentorum secundum locos. capite 9. Gingiuis ex inflammatione dolentibus, optimum pharmacum (inquit) est oleum lentiscinum calidita-te temperatum ore retentum, modo sit recens, nam uetustius tanto recentiore peius est, quanto ætate antecellit: Imponatur autem in uasculum in quo calefit lentiscinum, in aliud maius uas, quod aquam calidam multam

Lentiscinū tēperate calidum est.

complectatur

complectatur, maximopere itaq; inflammationi gingiuarum hoc conducit; nec uero minus etiam si iuxta quandam aliam partem, tum pelliculæ linguam ambientis tum succingẽtis totum os aliquis dolor ob inflammationem oriatur, dolorem sedat lentiscinum, repellit enim citra molestiam, & absq; asperitate, quam pleraq; austerorum habent, discutitq; citra mordacitatem, cuius rei inflammatis præcipuus usus existit. Hæc Galenus. Ex quibus, ut obiter hoc attingamus, balneũ Mariæ satis illum cognouisse liquet, quum uasculum paruũ in magno aqua pleno immergendum suadet. Dioscodrides præterea, capite. 77. huius uoluminis inquit: Fit præterea ex lentisci semine, oleum, quod adstringendo est, his quæ adstringenda erunt præcipuè accommodatum, & quo hodierni nostri unguentarii Hispaniæ maxime utuntur pro inficiendis chirothecis seu manicis. Oleũ terebinthinũ ex baccis terebinthi arboris extrahitur, hodie uoce tantũ notũ, poterit tamen concinnari ex terebinthi resina, miras dotes possidens, quas multi opobalsamo tribuunt, inter quas præcipua habetur, contra omnes frigidas ægritudines, & maxime neruorum. Verum Dioscorides in præsentiarum tradit oleum terebinthinum refrigerare; quod dubio procul absurdum esse uidetur, quum capite. 78. huius primi libri, terebinthi fructum calfaciendi uires habere tradat; Quamobrem crederem huic capiti, de quo agimus, uerbum hoc, & refrigerat, superadditum esse, quod animaduertens Manardus Ferrariensis, prima epistola octaui libri suarum Epistol. inquit: Quare magis probandus inuulgatus Græcus codex alter, in quo nulla uirium mentio, sed præparatio tantum terebinthini olei docetur.

Galenus balneũ Marie optimè nouit.

Oleum terebinthinũ.

Verba huic textui Dioscorid. addita.

De Oleo mastichino.

Græce, ἔλαιον μαστίχινον: Latine, mastichinum, oleum ex resina lentisci: Hispanice, olio di almacigua: Italice, oglio di mastice.

Enarratio. 44.

PARATVR oleum mastichinum ex resina lentisci, mastiche dicta, unde Dioscorides capite. 77. huius libri inquit: nascitur & ex lentisco resina, quæ ab arbore, lentiscina, à quibusdam uero mastiche appellatur. Cæterum hoc oleum in officinis hodie communissimũ habetur, quod ut optimum sit, in balneo Mariæ, ut Mesue docet, parari debet. Est enim oleum hoc stypticum, proinde stomachum roborat, aluum retinet, & uirtutem concoctricem, ac membra omnia lapsa & debilia confortat, olim uero in Chio insula, non procul à Constantinopoli ciuitate perfectissimum hoc concinnabatur oleum, nec mirum, quum hodie quoq; ex insula illa tantũ mastix in omnes orbis partes diuersatur.

Mastix ex Chio insula aduehitur.

De unguentorum confectionibus.

Enarratio. 45.

Oleum ab unguento in quibus differat.

VOCAT Dioſcorides oleum, quod per ſe ex fructu uel ſemine, nulla alia admixta re extrahitur: unguentum uero, quod ex oleo componitur, & in eo uaria ſimplicia miſcentur. At re uera, olea (ſi hoc nomen pluraliter flecteret) quàm unguenta appellari merent. Qua de re Galenus lib. 2. de Facult. ſimpl. med. capite. 27. inquit quum de roſaceo oleo loquitur, præſtiterit fortaſſis ipſis etiam nominibus ea diſtinguere, quod ueteres feciſſe conſtat, oleum etenim roſaceum nominare aſſolent, quod abſq; odoramentis præparatum eſt, cui autem & horum aliquid inditum fuerit, non id etiam oleum, ſed unguentum cognominant. Item libro. 6. eiuſdem uoluminis, capite de oleo, prope finem: ex dictis (inquit) cognoſcere iam liceat, & de aliis olei generibus, quæ æquiuoce ipſis dicuntur unguentis, puta roſaceo, melino, liliaceo, & quæcunque id genus floribus, fructibus, germinibus, foliis, in oleo maceratis cõficiuntur. Horum quodq; ubi unà cum aromatibus præparantur, unguentum efficitur, noſtra uero unguenta, longe aliter hodie, quàm tempore Dioſcoridis parantur.

De unguento ſiue oleo roſaceo.

Enarratio. 46.

Vnguentum roſaceum.

SIVE enim hoc unguentum roſaceum, ſiue oleum roſaceum dicatur, longe tamen aliter in officinis noſtris ad Meſues mentem præparatur. Vnguentum uero roſaceum plurimum ualet pro inflammationibus arcendis, repercutit enim materiam, ſedat dolores, febricitantiũ capitibus, & eorum renibus, magno iuuamẽto inungitur, refrigerat ardentes febres, epar, & ſtomachum.

Oleum roſaceum.

Oleum uero roſaceum, abſolute roſaceum, ſiue completum dictum, & cum additione immaturum ſiue omphacinum paratur ubiq;, nec enim communem modum parandi Dioſcorides præteriuit, quum dicat, quidam ſolas roſas tantum detractis unguibus inſolatas pondere unciarũ ſex in olei ſextarium demergunt, demiſſaſq; in eo diebus octo madere ſinunt, mox quadraginta diebus tertia roſarum adiectone inſolatas ſic reponunt, & ſeruant. De hoc uero roſaceo oleo locutus eſt Galenus. 2. libro de Facult. ſimpl. medic. capite. 27. quum dicat; oleum roſaceum eaſdem uel ſimiles uires obtinet, quas ſuccus roſarum: Omphacinum autem oleum roſaceum ex nondum completis roſis, & oleo ex oleis nondum maturis extracto conficitur, non ſolum ad Solem, ſed etiam in balneo Mariæ: Hoc enim frigidius eſt, quàm abſolute roſaceum dictum; uulneribus enim capitis accomodatiſſimum eſt, & prohibens inflammationes.

De Oleo elatino.

Græce, ἐλάτινον ἔλαιον, ἐγκέφαλος : *Latine, oleum elatinon, unguentum elatinum, unguentum e cortice palmæ : Hispanice, unguẽto de cortezas de palmito : Italice, oglio de cephaglione.*

Enarratio. 47.

VNGVENTVM elatinum olim parabatur, nunc uero omissum est, paratur uero ex recentibus palmulis quibusdã, quas græci, ἐγκέφαλον uel κεφάλιον appellant, nos uero palmitem uel palmitum dicimus fructum stomacho admodum gratum, multum genitalis seminis creantem, qua de causa â nobilibus, in maximo pretio habetur, de quo capite suo, hoc est, de elate multa uidere est.

De Oleo melino.

Græce, μήλινον : *Latine, oleum melinum, oleum ex malis cotoneis, oleum de malis citonijs, uel cidonijs : Hispanice, olio de membrilhos, de marmelos : Italice, oglio de mele codogni, uel cotogne.*

Enarratio. 48.

PARATVR hodie in officinis, oleum melinum, id est ex citoniis, nõ illa tamen arte qua prisci usi sunt, sed hac potius sequenti. ℞. citoniorum incisorum cum cortice non exacte ad maturitatem uenientium, succi eorũ añ. libram unam, olei omphacini libras duas, omnia in uas uitreum mittantur, & quidecim diebus soli exponantur, deinde uero in balneo Mariæ coquantur per sex horas, postea uero permutentur citonia, & coque, prout primo fecisti, bis uel ter, quousq; oleum purum maneat. Est enim oleum hoc mirum contra stomachi debilitatem, nam uomitum & uentris fluxum arcet, sistit sudorem, corroborat neruos, concoctricem uirtutem uiuificat, & appetentiam incitat.

De Oleo œnanthino.

Græce, οἰνάνθινον : *Latine, oleum œnanthinum, oleum ex flore labruscæ, idest uitis syluestris : Hispanice, olio de flor de uid montesina, azeite de frol de uuas labruscas : Italice, oglio de i fiori de la labrusca.*

Enarratio. 49.

Ampelos agria duplex.

AMPELOS Agria, dupliciter à Dioſcoride deſcribitur, uno modo folio hortenſis ſolani, quarto libro, quæ & ſi uitis ſylueſtris dicatur, herba tamen eſt, dicitur tamen uitis, obfructum quem emittit racemoſum. Alio uero modo libro quinto, de cuius floribus oleum ad præſens paratur. Dicuntur uero flores labruſcæ, οἰνάνθη, qui in officinis quotannis ſeruantur, & in multis adhibētur compoſitionibus, ex quibus oleum hoc facile parari poſſet, nec alio modo quàm â Dioſcoride edocto; An uero œnanthe, filipendula herba ſit, ut Brumphelſius dixit, ſuo dicemus loco.

Flores labruſcæ œnāthe eſt.

De Oleo fœnigreci.

Græce, τήλινον *: Latine, telinum, oleum de fœnogræco: Hiſpanice, olio de alboluas, de alfornas : Italice oglio del fien græco.*

Enarratio. 50.

OLEVM e fœnogræco non habetur in officinis; Author tamen maioris luminaris ex mente Raſis illud parat, in quo uncias octo elaterii miſcet, quanquam in aliquibus exemplaribus non uncias ſed libras falſo tamen legimus.

Author luminaris maioris emendatur.

De Oleo ſampſuchino.

Græce, σαμψύχινον *; Latine, oleum ſampſuchinum, oleum ex ſampſucho, oleum ex amaraco : Hiſpanice, olio de almoradux, azeite de axedrea : Luſitanice azeite de manyarona : Italice oglio di perſa, oglio de maiorana.*

Enarratio. 51.

Sampſuchus amaracus. Maiorana apud Plin. idem.

ET SI apud Theophraſtum, & Plinium, nonnulloſq; alios celebres uiros, ſampſuchus, eadem cū amaraco ſine maiorana herba ſit; apud Dioſcoridem tamen & Galenum, ac Paulum Aeginetam, multum inter ſe differunt, quum ſampſuchus maiorana herba, hodie infictilibus, & uaſculis repoſita ad feneſtras, pro delitiis habita ſit; Amaracus uero parthenium eſt, quæ an matricaria officinarum ſit, tertio dicemus libro. Hāc uero animaduertens inter utranq; differentiam Galenus ac Paulus, diuerſa capita, tanquam de rebus diuerſis fecerunt, uidelicet, de ſampſucho, & amaraco, quā prius noſcens Dioſcorides uigilantiſſimus, oleum ſampſuchinum, ab oleo amaracino, tanquam rem diuerſam diſtinxit, ut capite. 60. uidere eſt : nam

amaracus Galeni & Pauli, proculdubio apud Dioſcoridem partheniũ eſt, ut 3.lib.facile quis comprehendere poterit, quum ibi parthenium amaracum eſſe dicat. Qui uero amaracum Galeni & Pauli, marum Dioſcoridis eſſe opinantur, miro modo cæcutiũt, quum & ſi uerum ſit, quod Galenus & Paulus, in libris de Facultatibus ſimpl. medic. de maro nullam faciant mentionem, non proinde amaracum illorum, Dioſcoridis marum, ob nominum uicinitatem eſſe, dicere debent: & eo magis, quia Galenus libris de Antidotis & amaraci, & mari, tanquam rerum diuerſarum meminit: quare Mathiolus Senenſis ſi hæc animaduertiſſet, nõ ſic facile ceſpitaſſet, nec hæc ſic confuſa reliquiſſet: ſi quis uero locum Galeni legere cupiuerit, legat primo libro de Antidotis in enarratione antidoti hedychroi, quæ uerba hic cõſulto prætermittimus: Nam tertio libro capite de maro ea ſubſcribemus. *Amaracus Galeni & Pauli, apud Dioſcoridẽ partheniũ eſt.* *Mathiolus in diſtinguendo negligens.*

De oleo ocimino,

Græce ὠκίμινον: *Latine, ociminum oleum, oleum de ocimo, oleũ de baſiliconis folijs: Hiſpanice, olio de aluahaqua, de alfauaqua: Italice oglio de baſilico herba.* *Ociminũ.*

Enarratio 52.

OCIMINVM oleum, ab ocimo ſiue baſilico dicta herba olim conficiebatur, nunc uero in uſu non eſt.

De Abrotonino oleo.

Græce, ἀβροτόνινον: *Latine, abrotoninum oleum: Hiſpanice, olio de hierua lombriguera, azeite de abrotano, Italice oglio de abrotano.*

Enarratio 53.

ABROTONINVM oleum priuatim ab aliquibus paratur contra uentris lumbricos: qua de cauſa abrotanum apud Hiſpanos herba lumbricorum appellatur. *Abrotoninum.*

De oleo Anethino.

Græce, ἀνήθινον: *Latine, anethinum oleum: Hiſpanice, azeite de eneldo, azeite de endros: Italice oglio de anetho.*

Enarratio 54.

OFFIcinis frequens habetur, oleum anethi, cuius uſus continuus ad ſedandos dolores eſt: aperit nanq; poros, rarefacit apoſtemata, curat tumores & ſcirrhos reſoluit, mitigat quoq; febrium rigores, & ſudorem euocat,

Oleũ anethinum primo ordine calidum. in clysteriis quoque contra colicas affectiones, tanquam uentositatis carminatiuum utiliter adhibetur, est enim primo ordine calidum.

De oleo lilino.

Græce, σούσινον κρίνινον: Latine susinum oleum, oleum lilinum, oleum lirinum, oleum liliorum alborum: Hispanice, olio de acucenas, olio de lirio blanquo: Italice, oglio de giglio bianco.

Enarratio. 55.

Olium lilinum. OLEVM lilinum, id est ex lilio albo paratum, eo quotidie utimur præcipuè contra mulierum ægritudines, sedat enim frigidos pectoris dolores, renum & matricis, curat colicos dolores à frigiditate ortos: Maturatiuũ est, & resolutiuum; ac inde calidum: Habetur uero simplex, & compositum, simplex ex oleo & liliorum alborum floribus concinnatum: Compositũ uero, prout Dioscorides imperat.

De oleo narcißino.

Græce, ναρκίσσινον: Latine, oleum narcißinum, oleum ex narcisso: Hispanice olio de narcisso frol: Italice oglio de narcisso.

Enarratio 56.

Narcissus uarius. EX floribus narcissi, oleum narcissinum conficitur, est enim narcissus lilii quoddam genus, nonnunquam flores purpureos habens, aliquando uero uirides, quandoque uero albos, ut in Italiæ hortis frequentissime cernitur, qua de causa facillime oleum parari poterit: quanquam Plinius libro decimotertio capite primo, dicat suo tẽpore illius componendi usum perditum fuisse ac omissum.

De oleo crocino.

Græce, κρόκινον: Latine, oleum crocinum: Hispanice, olio de açafran: Italice oglio de zaffarano.

Enarratio 57.

OLEVM crocinum, ex croco facile parari potest.

De oleo ligustrino.

Græce, κύπρινον: Latine, oleum Cyprinum, oleum ligustrinum, oleum de alcana: Hispanice, olio de albena, de alfena: Italice oglio de guistrico, oglio de oliueto, oglio de chanbrossene, de ca-

pra rodano.

Enarratio 58.

OLEVM Cyprinum siue ligustrinum dictum, Mauritanorũ oleum de Alkana est, quod in nonnullis Hispaniæ officinis paratum reperitur: eo uero Mauritani præcipuè pro tingendis crinibus, & caudis equorũ utuntur. *Oleum de Alkana.*

De oleo irino.

Græce, ἴρινον: *Latine, irinum oleum, oleum e radice iridis, oleum ireos: Hispanice, olio de lirio cardeno, olio de lirio de color de cielo: Italice oglio de giglio celeste.*

Enarratio. 59.

QVANQVAM in præsenti Dioscorides subticeat, quam nam iridis partem pro componendo oleo irino accipere debeamus, facile tamen quis intelligere poterit, quum nouerit ille radicem huius herbæ partem præcipuã esse, ut pote odoram: flores uero ut grauiter olentes dimittendi sunt: itaque radix tantum pro irino hoc conficiendo oleo accipi debet: cęterum oleum hoc in maximo medendi usu est, quod resoluit, attenuat, maturat, facilitat sputum & anhelitum, sedat tussim, & frigidos dolores epatis, splenis, & maxime matricis curat, resoluit dura apostemata, emollit duritieś, confert spasmo, iuncturarum dolori, ac aurium, & narium fœtori, unice autem escaras relictas à candente ferramento delet, quod unum chirurgicis notum esse uellem. Est præterea Elis ciuitas & regio Achaię, ut Ptolemæo placet, non uero Arcadiæ, ut multi falso rentur. *Olium irinum.* *Elis ciuitas Achaiæ.*

De gleucino siue musteo.

Enarratio 60.

SIC hoc modo oleum siue unguentum hoc confectum, simplex Dioscorides appellat, ad differentiam compositi, quod Columella capite quinquagesimo libri decimi tertii describit, in quo multa & præclara aromata, simpliciaque odorifera sunt. Vnde illud quoque non nisi calfaciendi uires possidere, credendũ est, quod propter Plinium dictum uellem, qui lib. 13. cap. 4. aperte inquit, gleucinum infrigidandi & constringendi uires habere, unde credendum est, uel quod Plinius longe aliam descriptionem huius olei nouerit, ab ea quam Columella describit, & Dioscorides in præsenti docet, uel potius quod in eius signanda natura omnino errauerit, quod sane uerisimilius uidetur, quum capite 7. libri 15. fere cum Dioscoride loquitur dicens, gleucino mustum incoquitur, uapore lento, ab aliis sine igne, circundatis uinaceis diebus uiginti duobus, bis singulis permixtum, quæ procul dubio eadem cum Dioscoride in præsenti uidentur, ut omnino iudicare *Plinius errat.*

Gleucinum calfacit.

ſit Plinium in deſcribenda gleucini temperatura erraſſe, quum calfaciendi uires poſſideat, non uero (ut ille inquit) infrigidandi conſtringendique. Attamen neglectum minimeq́ue in uſu hoc oleum eſt.

De Amaracino.

Græce, ἀμαράκινον: Latine, amaracinum oleum, oleum e parthenio, oleum de cotula fœtida: Hiſpanice, olio de magarca: Italice oglio de bruza culo.

Enarratio 61.

Partheniũ amaracus eſt apud Dioſcoridem. Cotula fœtida parthenium eſt.

AMARACINVM oleum, non quidem ex ſampſuco maiorana ut diximus conficitur, ſed ex parthenio potius herba. Eſt enim parthenium ut libro tertio uidere eſt, non quidem matricaria: ſed potius herba quędam camomillæ perſimilis horridi & tetri odoris, ob quem cotulæ fœtidæ nomen meruit.

De Megalio.

Græce, μεγαλεῖον: Latine, megalinum oleum.

Enarratio 62.

MEGALINVM oleum exoletum nunc, ſicut etiam Dioſcoridis tempore eſt.

De Hedychroo.

Græce, ἡδύχροον: Latine, hedychroum, hedychrum.

Enarratio 63.

HEDYCHROVM, uel hedychrum, à coloris hilaritate dictum, idem cũ amaracino, ut teſtatur Hermolaus Barbarus, eſſe uidetur, niſi quòd nomen hoc proprie habet in eo, ubi præſtantiſſimum olim præparabatur: Galenus libro primo de Antidotis, hedychroi compoſitionem uel potius paſtillos deſcribit, theriacam adornantes, unde Medicus ſui temporis Romæ ex illis, qui antidotum theriaces præparare non uiderunt, ex ſcriptura confectionem eius aggredi auſus, quærebat apud unguentarios hedychroon, putans herbam eſſe, aut aliquod tale ſimplex medicamentũ, quod hodie quoque multis ſimile euenire, uidemus, & audimus, compoſitio uero hedychroi à Galeno ibidem inſcripta ita habet.

Hedychroi compoſitio.

Hedychroi uult magma, mari binas ſibi drachmas,
Aequales & amaraci habens, aſari, aſpalathiq́;.
Et iunci teretis, calami qui ſuauis odore eſt,
Phu ponti, ligni & ſucci, quem balſamon ædit,
Tres ſunto drachmæ, totidem coſti cinamomi,

Myrrhæ

Myrrhæ ſex alias miſces, folij malabathri,
Indorum nardi, flauiq; croci inſuper æquas,
Quin etiam caſſiæ totidem, ſed pondus amomi
Sume duplum, drachmam Chiæ ſed maſtice habebit,
Hæc etenim debent conſpergi cuncta falerno.

Hanc uero compoſitionem Arabes, andacaron corrupta uoce appellant; alii uero diacoralium, cuius ut nomen, ita quoq; medicamenta & eorum pondera peruertunt. Quibus de cauſis, ab illis theriaca falſa, & omnino corrupta parabatur. *Theriaca falſa ab Arabibus parabatur.*

De Metopio.

Græce, μετώπιον *: Latine, metopium, cōpoſitio ex galbano.*

Enarratio. 64.

METOpium a galbani ligno denominationem ſibi uendicat, quod lignum metopium dicitur, ex eo chalbanum ſiue galbanum deſudat, gummi hodie myropolis frequens, unguentum uero paratum nō habetur. *Metopium Galbani lignum eſt.*

De Mendeſij compoſitione.

Enarratio. 65.

MENDESII compoſitio, ea in regione Aegypti ubi Mendes, id eſt caper colitur, præparatur:

De Stacte.

Græce, στακτὴ *: Latine, ſtacte, gutta, pinguisſimus flos myrhæ: Hiſpanice, ſtoraque liquida: Italice, ſtorace liquida.*

Enarratio. 66.

STACTAE pinguedo recentis myrrhæ tuſæ, exiguaq; aqua cōtuſæ, & poſtea prelo expreſſa eſt, quæ hodie omnium uotis Serapionem imitātium ſtorax liquida eſt, Qua odoratiſſima precioſiſſimaq; ad paranda poma odorifera & ſuffitus, unguentarii paſſim utuntur: apud uero Pſalmiſtam, ut multi putant, pſalmo.44. gutta, ſiue lachrima nominatur, quum legitur; propterea unxit te deus, deus tuus oleo letitiæ, præ conſortibus tuis, myrrha & gutta & caſſia. At re uera textus Dauidicus non ita habet, ut Hebraica ueritas indicat, quæ ſit habet. *Stacte ſtorax liquida eſt.* *Textus Dauidicus emēdatur.*

אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים
אלהיך שמן ששון מחבריך : מר ואהלות קציעות כל כנרותיך •

Quæ ita ad uerbum Munſterus Germanus, uir hac noſtra ætate doctiſſimus, & linguarum multarū peritiſſimus uertit, pſalmo.45. ſponſis dicato, dicens; dilexiſti iuſtitiam & odiſti impietatem, propterea unxit te deus,

deus tuus,oleo letitiæ, præ conſortibus,Myrrham, Aloen, & keizam (redolent) omnia ueſtiméta tua,hactenus Munſteri interpretatio; in qua mea ſententia optime uerbum (redolent) ſupplet,& ex ea ſatis conſtat, quàm inepte perſonatus ille & non uerè Hieronymus, quiſq; ille fuerit, guttam pro ahalod, interpretatus fuerit, quũ uox ipſa clamet ahalod agallochum Græcorum eſſe,Romanorum uero lignum aloes: unde Munſterus emendandus à me quoque uenit, quum uerbum ahalod, aloen uerterit, quum re uera lignum aloes,& non aloen dicere debuiſſet, nam aloe ſuccus herbæ eſt, quem Hebræi ſua uoce אלוה appellant,ahalod uerò lignum aloes eſt, quamobrem Munſterus rectius ſic interpretaretur,dicendo, Myrrham,lignum aloes,& keziam (redolent) omnia ueſtimenta tua: ſed quid per keziam intelligere debeamus,quia Munſterus uocem iſtam inconuerſam relinquit,dicamus, quod multi Rabinorum locum iſtum enarrantium, per keziod, ſiue keziam, coſtum intelligunt, ſed re uera non ſine ingenti, ne dicam pudendo errore, quum coſtus apud Hebreos קוס dicatur. Eſt igitur queziod,caſia, quæ à cinnamomo ut diximus differt, in quam ſententiam uox ipſa Hebraica legẽtem trahit, quum caſia à caziod deriuata fuit, adeo ut loco keziam,caſiam interpretari liceat.

Munſterus Germanus errat.

De Cinnamomino.

Græce, κινναμώμινον: Latine, oleum de cinnamomo: Hiſpanice, azeite de canella: Italice, oglio de cinnamomo.

Enarratio. 67.

Cinnamominum unguentum.

VNGVENTVM cinnamominũ, olim ad prodigium uſque in pretio habitum,nunc uero optimum parari poterit, quia cinnamomi ueri copia nobis maxime ſuppeditet.

De Nardino.

Enarratio. 68.

Vera ſpica nardi abũdamus.

NARDINVM ſiue ſpicatum oleum aut unguentum, olim fœminis Romanis;& præcipue diuitibus familiare, nunc uero in officinis,nardinum dictum oleum paratur, an uerum dubito; fieri tamen uerum poteſt, quia ſpica nardi uera abundamus,ut ſuo proprio diximus capite.

De Malabathrino.

Enarratio. 69.

Μαλαβάθρινον, ſiue foliatum oleum, ſic dictum quia ex malabathro,ceu malabethro,folio Indico,dicto, cõcinnetur, exoletum eſt; In India tamen Luſitani facillime illud conficere poſſent,& ad nos mittere, quia malaba-

thro frequentissime utuntur, bethrum appellantes, nomine antiquissimo patrio hucusq; reseruato, ut suo diximus capite. At uerum malabathrum hodie nos habere ex India delatum, uerum est. *Verum malabathrum habemus.*

De Iasmino.

Græce, ἰασμινον *: Latine, iasminum, iasmininum oleum, oleum sambacinum, oleum de zambac: Hispanice, azeite de yasmin: Italice, oglio de gelsemino.*

Enarratio. 70.

FAMA tantum & aliorum relatione iasminum cognouit Dioscorides ut quisquis mediocriter eruditus, illius uerba penitius animaduertens, inueniet. Quũ in Perside redolentes flores, Persica uoce, iasme, uel iosme, quasi odorariã uiolam dicas, nominatos, reperiri dicat; ex quibus unguentum suauissimum concinnabatur, iasminum dictum, quo Persæ fœtorem animæ & corporis, multitudine ciborum & ebrietate natũ, summouebant, Si enim frutex illi obuius aut cognitus fuisset, proculdubio non silentio eũ præteriret, Sed ut sui est moris, delinearet; at quum tantũ aliorum relatione acceperit, apud Persas ex flore iosmin nominato. Vnguentum quo uirus & fœtor, ob nimia & uaria cibaria contractus, depellitur, præparabatur, factum est, de eo ut per transennam tantum sermonẽ fecerit. Est uero iasmin, frutex hortis familiarissimus, qui non ita pridem è Perside in Europam transportatus fuit. Attollitur enim procero sambuci caudice; sed inde uiticosos, frequentes, & prælongos emittit ramulos, topiario operi maxime deseruientes, adeo ut hodie pro cooperiendis topiariis hortorum fornicibus, & testudinatis turriculis, aut concameratis sinubus, ea maxime utantur. Inest enim illi folium angustũ, in obtusum mucronem turbinatũ, ex uiridi nigricans, flos candidus maximæ suauitatis & fragrãtiæ, quamobrẽ & præcipue cõmendationis, quãuis & luteus hic Ferrariæ, imò per uniuersam Italiam hodie in hortis, pro delitiis, non minoris odoris habeatur: in Babylonico quoq; agro, & cærulei coloris, ut multi tradunt, frequens reperitur. Vocant enim Mauritaniæ classis medici, iasminum zambachum, & eius oleum zambachinum, quod calfaciendi resiccandique uires habet, præcipue quod ex albo præparatur. At Serapio capite de Zambach, ex mente Mesue calidum in principio secundi gradus esse inquit, conferreq; humiditatibus, & phlegmati salso, & senibus, ac doloribus à pituita ortis affirmat: Si quis tamen biliosus, calidam temperaturam habens hos flores plus iusto olfecerit, uerendum, ne in sanguinis fluorem è naribus incurrat. Verũ qui iasminum leucanthemum esse contendunt miro modo cæcutiunt, uelu-

Iasmin quid.

Iasmin frutex, & luteos flores p reducit.

ti illi qui pelicenum apud Plinium esse augurabantur. Ex dictis igitur satis liquet, uiolaceum oleum, longe aliud esse, ab hoc iasminino dicto, ac inde Mathiolum Senensem perperam in hac re sensisse. Porro Pandectarius, ne ab ista chorea eliminetur, per iesemınum, rosam moschatam Damascenam dictam intelligi, prope finem suarum pandectarum uult, cuius opinionem Ioan. Sinapius Germanus uir uaria eruditione præditus, tanquam ueram, quum mecum de hac re dissereret, affirmabat.

Mathiolus perperã sentit.

Sinapius Germanus uir doctiss.

De Myrrha.

Græce, σμύρνα*: Latine, myrrha, myrrha troglodytica, belzuinum amygdalinum, belzuinum candicans: Hispanice, mengiuim almendrado, mengiuim de almendras.*

Secunda myrrha caucalis.

Caucalis, myrrha uulgaris, officinarum myrrha, uulgo myrrha.

Tertia myrrha Minea.

Minea myrrha, gummi mineum: Hispanice, anime negro.

Enarrato. 71.

DIMINVTAM hic derelinquit historiam Dioscorides arboris ferentis myrrham, quam Plinius capite. 15. libri duodecimi complecuit, dicens: Est arbori, altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore quàm thuris, & ab radice etiam quàm reliqua sui parte, Corticem leuem similemq; unedoni, scabrum alii spinosumque dixere, folium oliuæ, uerum crispius & aculeatum, hæc Plinius. Defluit igitur lachryma ex hac arbore incisa, quæ myrrha dicitur. Aliquando tamen in trunco ipsius arboris, lachryma ipsa concrescit. Quæ omnibus præstantior est troglodytica, hodie apud Lusitanos simul & reliquos Hispanos, in officinis, sub nomine belzuini amygdalini, reperta lachryma leuis subnigra undique sibi concolor, fragilis, quæ confracta, album quid ungues humanos, uel amygdalas dealbatas referens, ostendit; unde Lusitani, qui ex India eam adferunt, belzuinum amygdalinum uocant, ut inter eam, & alteram nigram, proprie belzuinum bonum, siue ut illi dicunt, à boninas, differentiam ponant, de quo capite de laserpitio sermo agitur. Verum inest huic de qua agimus lachryma, myr-

Arbor Myrrha qualis.

Optima myrrha belzuinũ amygdalinum est.

Belzuinum a boninas.

rha troglodytica dicta,quã Hispani belzuinũ amygdalinũ ut dixi uocãt, sapor amarus,odor uero bonus,sed ita acer & uehemẽs ac intensus,ut omnes assistẽtes,quũ ex ea suffitiones fiunt,in sternutamẽta prorũpãt,quadecausa, in dies magis ab Hispanis despicitur,delicatioribus odoramẽtis abũdantes. Hunc odorem considerans Dioscorides, grauem odorem myrrhã habere dixit;Gal.uero lib.1.de Antidotis, eam grauissimi odoris esse tradit, quẽ ita esse deprehendimus intensiorem tamen, sed animaduertendum, quòd Gal. ibidem à Dioscoride discrepat, quia myrrham Mineam, à regione in qua nascitur,sic dictam, præstantissimam facit,quam tamen Dioscorides, ut improbam & cæteris myrrhæ speciebus peiorem derelinquit, Hanc uero lachrymam belzuinum amygdalinũ dictum, raro aut nunquam Italia uidit, qua de causa non mirum est, si Manardus uir diligentissimus lib.6. suarum epistolarum dixerit, non solum optima, sed etiam bona myrrha caremus: ex hac uero myrrhæ specie stacte præcipuè conficitur,destillatur cum colore tum odore & sapore illi maxime conueniens. Cæterum uulgata & cõmunis myrrha,Dioscoridis caucalis est, arida, colore nigro,& uelut ab igne torrida, quæ ex India quoq; præcipuè insula Farico dicta ad nos adfertur. Hanc uero falso nonnulli bdellium apud Dioscoridem esse contendunt: Non hic tamen præteribo,quim admoneam id quod Gal.lib.1. de Antidotis scriptum reliquit:scilicet quod suo tempore myrrha adulterabatur succo arboris calpasi dictæ,unde succus iste opocalpasus dicitur,omnino uenenosus,& uitæ humanæ aduersus, ut hac sua historia indicat sic dicens: At opocalpason lethale est,multosq; forte fortuna nostris temporibus propter inscitiam myrrhæ,quæ opocalpason habebat interiisse nouimus,&c. Quæ uero hæc arbor calpason dicta sit,aut eius succus,non opus est scire,quum uenenosa,& humano generi inimica sit:Plinius uero eam opocarpathum appellat. Myrrha uero Minea, uel Aminea dicta,hodie quoque in Lusitania, & uniuersa Hispania paucis mutatis literis habetur,ut capite de cancamo diximus,gummi scilicet aniimum appellantes, cuius duo genera habentur,album & nigrũ:Nam album cancamum esse, ex Brisoto didicimus: nigrum uero, Minea hæc Dioscoridis myrrha est,quæ ex proceris arboribus decidit,nullo cogente artifice,aut uulnere in arbore facto. An uero Minæa hæc regio,Mina hodie dicta regi Lusitaniæ parens, sit,cosmographis inquirendum relinquo: Scio enim in hac regione aniimum optimum quoq; reperiri,à qua quotannis Lusitani nostri,in Portugalliam adferunt. Galenus uero, Minæam ut diximus myrrham, inter cæteras species præcipuam collocauit,qua de causa, in illo textu libri de Antidotis, aut in hoc Dioscoridis mendam esse suspicor quum Dioscoridi ex diametro contradicat, calidum enim hoc gummi est, odoriferum, suffitionibus adaptatum quo capitis præcipuè dolores frigidi propulsantur.

Conciliatio inter Galenũ & Dioscoridem.

Myrrhã, uerã Italia raro uidit.

Communis Myrrha caucalis Dioscoridis est.

Opocalpason Plinius opocarpathum appellat.

Aniimum duplex album & nigrum.

Bœotica myrrha. *Myrrha calida & sicca est in secundo ordine.*

Bœotica uero myrrha, uoce tantũ nobis nota est: ne tandẽ ordinẽ præter mittamus Gal. de myrrhæ uiribus & dotibus, ita prosequitur, lib. 8. de Fac. simpl. medic. dicens: smyrna secũdi est ordinis calfacientium & exiccantiũ, unde capitis uulnera glutinat, inest illi amaritudo non exigua, qua fœtum & lumbricos enecat, eiicitque: Habet etiam & abstergendi uim moderatã, quare ocularibus miscetur medicamentis, & iis quæ ad ueterem tussim, atque anhelationem administrantur, myrrha uero Bæotica, uim habet calfaciendi, fundendi & emolliendi.

De Styrace.

Græce, στύραξ: Latine styrax, storax calamita: Hispanice, storaque: Italice, storace, storace calamita.

Enarratio 72.

Styrax unde calamita dictus. *Styrax calamita optimus est.* *Manardus Ferrariensis fallitur.* *Styrax cur purulentus reperiatur.*

STYRAX, communiter in officinis storax calamita dicitur, cui calamitæ inditum cognomen est, ex Galeno libro de Antidotis, ubi examinans ille simplicia theriacam adornantia, styracem è Pamphilia in calamis aduectum, tanquam meliorem laudat, unde calamita dictus est, quo fit ut medici nostri temporis, quum styracem bonum in compositionibus iniiciendum cupiunt, styracem calamitam describunt, nec sane immerito, quũ eo loco Galenus, styracem istum calamitam, cæteros styraces ita superare uiribus tradat, ac uinum optimum falernum cætera uilia uina in tabernis prostantia superat: ita enim Galenus, ne eius desideres uerba, inquit: styracẽ constat iniiciendum esse, qui in arundinibus ex Pamphilia affertur, quique paucissimis gignitur, & tãto discrimine, à copioso hoc styrace euariat, quanto falernum uinum ab eo quod in tabernis uenundatur: attamen ex ipsius genere capere oportet, pallidissimum: constat autem & odore hunc esse ualentissimum, & gustu nihilominus. hactenus Galeni uerba: ob quæ Manardus Ferrariensis credidit textum istum Dioscoridis, mutilum esse, & uice catabalites, legendum esse, calamites; qui mea sententia, fallitur, quum Gabalites ut Marcellus optime interpretatus est, ad Plinii mentem legi debeat, nõ uero catabalites, uel calamites: sic enim Plinius lib. 12. cap. 25. inquit: Proxima Iudææ, Syria supra Phœnicem styracem gignit, circa Gabala, & Maratuca, & Casium Seleuciæ montem, uerbum enim illud gabala nobis annotandum uenit, unde Gabalites merito apud Dioscoridem legitur, in quam quoque lectionem eunt uiri multiplici eruditione præditi, Hermolaus Barbarus, & Ruellius Gallus. At Plinius, eodem quoque loco præter styracem ante laudatum, illum quoque optimum facit, qui ex Pisidia, Sidone & Cypro affertur: nam Cretensem ut improbum dimittit, Imò rationem reddit, cur styrax fere continuo purulentus reperiatur: quia (ut ait) in eo pennati

uermiculi circa Canis ortum aduolant, & illum rodentes, in ſcobem uertũt. adulteratur uero ſtyrax, cedri reſina, gummi Arabico, melle & amygdalis amaris: at noſtris temporibus, ſyncerus, purus, ex Zana apud Indos inſula, ſtyrax portatur, qui inter ſuauiſſima ac pretioſiſſima odoramenta habetur. *Styrax optimus ex Zana Indiæ inſula portatur.*

De bdellio.

Græce, βδέλλιον: Latine bdellium, Vulgo bdellio goma.

Enarratio 73.

BDELLIVM gummi officinis triuiale eſt, quo maxime pro laxandis atque emolliendis tumoribus utimur, raro tamen bonum & ſincerum quale à Dioſcoride deſcribitur, habetur; ſcilicet, pingue, amarum, tranſlucidum, taurino glutini ſimile, & neſcio quid album, ungui humano perſimile habens, quod quum incenditur odorem ex ſe mittit, falſo enim opinantur, qui uulgatam myrrham, Dioſcoridis bdellium eſſe dixerunt, quum multum inter ſe dubio procul differant, ſi quis uero bono caruerit bdellio, Galeni conſilio in ſuis Succedaneis, eius loco arborum muſcho utatur. Cæterum, bdellium hodie non Scythicum, aut Arabicum myropolæ appellant, ſed Iudaicum potius, ſub cuius nomine Serapio libro ſuorum ſimplicium, de eo mentionem facit, eadem illi tribuendo, quæ Dioſcorides huic ſuo tribuit, unde bdellium Iudaicum Serapionis idem cũ bdello Dioſcoridis eſſe, certum eſt. Aliud uero bdellium Serapio deſcribit, quod ex Mecha bdellium appellat, naſcique in quibuſdam cubitalibus palmis, ciphilionibus dictis, tradit, quas Hiſpani pro uictus uſu habent, eaſque ſua uoce, palmites, ſiue palmitos, uocant. De quibus capite de palmis multa dicemus. Galenus, uero bdellii facultates deſcribens, ita inquit, lib. 6. de Facult. ſimplic. medic. bdellium quod Scythicum nominant, eſtque acrius & reſinoſius, emollientis admodum & efficacis uirtutis eſt. Arabicum autem quod ſplendidius eſt, magis quâm emollientia exiccat, uideturque in potu ſumptum calculos renum frangere, tum urinas ciere, & crudorũ flatuum diſcurſus, præterea laterum dolores, rupturaſque ſanare.

Bdellium optimum. *Myrrha uulgaris nõ eſt bdellium.* *Muſchus arborum pro bdellio.* *Bdellium Iudaicum uerum bdellium eſt.* *Bdellium ex ciphilionibus.* *Bdellii temperatura.*

De Thure.

Græce, λίβανος: Latine, libanus, thus: Hiſpanice, Italice, incenſo, Teuthonice, Vuierooc.

Enarratio 74.

THVS officinis notiſſimum, cuius duo præcipua genera nominantur, maſculum, & fœmina: eſt enim maſculum quod ſic à ſpecie teſtium uocant, mammoſum cum hærente lachrima priore conſequuta. Deprehenditur autem uerum thus, quia facile accenditur ad ignem, nec ex eo cinis re- *Thuris duo genera.*

linquitur aliquis; olim ex Arabia præcipuè aduehebatur, nunc uero ex regione Seyr apud Indos cognominata ad nos portatur. Eſt uero maximus eius uſus in luſtrandis mortuorum cadaueribus, & mirum dictu, ut hic mos per omnes ætates, inter omnes fere gentes & religiones inoleuerit. Sed magna inter authores diſputatio eſt, qualis thurifera hæc arbor ſit, nec adhuc, quod ſcio inter illos eſt deciſum, quare hac in parte lectorē ad Theophraſtum amandabimus, & eius interpretem Plinium, illum. 4. capite libri noni, hūc uero capite 13. libri duodecimi, in quo, ut obiter hoc admoneamus, legi debet. C C C. non uero. M. M. M. De thuris uero uiribus, ex Galeno, ſequenti capite legito.

Thuris uſus.

De thuris cortice.

Græce, φλοιὸς λιβάνου: *Latine cortex thuris, corticoſum thus.*

Enarratio 75.

CORTEX thuris, ſiue corticoſum thus, lachryma thuris cruſtæ con iuncta dicitur, quæ conſtringendi ac exiccandi uires potentiores, quàm thus habet, unde Marcellū Virgilium in hac re non recte ſenſiſſe dicendum eſt, quum dicat, quod in cortice thuris laudatur, thus eſt. De thure uero, ac eius cortice, ita Galenus libro ſeptimo huic negocio dicato, tradit, dicens: libanotus, excalfacit ſecundo ordine, deſiccat primo, habet quoque aſtrictionem puſillam, cortex eius euidenter aſtringit, deſiccatque in ſecundo ordine, eſt autem craſſiorum partium quàm thus, & minimum acrimoniæ poſſidet, quare in hæmoptoicis, ſtomachicis, cœliacis, & dyſentericis eo utimur; Ramus eius, ſiccioris & calidioris eſt facultatis quàm ipſum thus, adeo ut ad tertium uſque exceſſum perueniat: habet uero etiam & abſterſorium quiddam, unde expurgare & implere oculorum ulcera poteſt.

Thus calfacit ſecundo ordine, deſiccat primo.

De Manna thuris,

Græce, μάννα λιβάνου: *Latine, manna thuris, olibanum.*

Enarratio 76.

MANNA thuris, officinarum olibanum eſt, non uerò Arabum manna. Quum huic laxandi, atque ſubducendi aluum uis inhæreat; illi uero adſtringendi potius: Vnde Serapio hæc non animaduertens, utranq; inepte admodum confundit. De hac uero Græcorum manna, Galenus libro tertiodecimo Methodi medendi ita differit: Manna (inquiens) eſt purgamentum thuris, leni aſtrictione prædita, atque hoc etiam nomine thure ipſo ad nonnulla utilior, Thus enim puris tantum mouendi facultatem obtinet utpote nullā aſtringēdi uim habens, magiſq; id facit, quod pinguius ex eo eſt, & magis albicans, ſicuti etiā quod flauum ex eo magis eſt, ualidius ſiccat: Mannæ uero etiam corticis thuris paululum eſt admixtum, unde

Olibanū officinarū eſt Græcorum manna.
Serapio cōfundit Græcorū mannam cū mānna Arabū.

unde scilicet adstringendi uim habet, ipse uero cortex thuris, tum adstringit, tum exiccat insigniter: Itaq; ad moderatiores sanguinis profusiones eo utimur solo, sicut etiam ad ualidiores solo usto, sed tunc cribrato & in mollissimum puluerem redacto. Item libro quinto, eiusdem uoluminis, inquit, est autem manna medicamentum quod magis quàm thus astringit. Qua de causa non immerito Galenus per totam eius doctrinam, eo præcipue in libro, cui titulum de Composito, medicament. κατὰ γένη esse uoluit, ab initio libri, usq; ad calcem tanquam constringente medicamento, in omnibus suis adstrictoriis medicamentis & compositionibus utitur, uelut cæteri Græci, & Latiniores homines, inter quos Paulum est uidere, Aëtium, Oribasium, Alexandrum Trallianum, & ante hos, magnum illum & admirandũ Hippocratẽ: ex Romanis uero, Cornelium Celsum, Quintũ Serenum, utrumq; Plinium, quibus & Scribonium Largũ adiungere est. Ex iis enim Plinius uir grauissimus capite. 14. libri duodecimi, quo de thuris generibus agit, inquit. Micas concussu elisas mannam uocamus. Quibus omnibus satis manifestum est, mannam hanc Græcorum, prout Dioscorides in præsenti loco testatur, astringendi uires habere non uero laxandi: At quum in hac re perplexior est controuersia, quàm quæ paucis explicari queat, nõ absurdum mihi fore uidetur. Si Manardi Crinitiq; uerba de hac re hic subscripsero, ut studiosi iuuenes legendo ueritatem comprehendant. *Manardi et Criniti amicitia.* Hi uero, Manardus atq; Petrus Crinitus, quanta olim inter se necessitudine fuerint coniuncti ipsius Criniti uerba testantur. libro de Honesta disciplina. 18. capite. 4. Qui quũ Varronis locum fedissime deprauatum, ad uxorem Fundaniam scriptum, in pristinum nitorem reddidisset, nullum alium præter Manardum sibi iudicem requirit, tantum illius hominis eruditioni uidelicet tribuens. Antea tamen quàm ad ea subscribẽda deueniemus, paulisper, de Arabum Manna consonum erit diserere: est igitur manna, ros melleus, condensatus descendens in quibusdam locis, super arbores, unde colligitur, pro emolliendis diuitum uentribus accomodatus, ex præcipuis autem unde cadit locis, Calabria est, ubi præcipue singulis æstatibus descẽdit, & ab omnibus passim colligitur, trium uidelicet generum, unum supra folia, quod perfectissimum est, à uulgo dictum manna de folio; Alterum super ramos & caudices arborũ cadit, primo deterius, sed crassius & corpulentius; Tertium uero super terram, cæteris deterius. Quæ uero manna, super lapides cadit, mea sententia cæteris generibus nobilior censenda est, Dicitur uero Calabrensis manna hæc, mastichina, quæ tanquam præcipua celebratur, & in pretio hodie habetur. Est præterea, alia orientalis, quæ ex mõte Libano, & aliis locis Venetias portatur, aliquãdo granulosa, nõ nunquã uero liquida mel referens portatur; primã Arabes mannam absolute appellant. Secundã uero tereniabim. An uero manna hæc priscis nota fue-

Manna Arabũ quid

Mãnæ tria genera.

Manna supra lapides cadens melior est.

rit, uel de ea sermonem aliquem fecerint, in dubium hodie multi uertũt; cui quæsito facile respondemus, quòd Galenus libro.3.de Facult. Alimentorum, capite de melle, huius mannæ mentionem fecit, in æstate dicens, super arborum herbarumq; folia, mellis quamplurimum repertum fuisse, ut gaudio exultantes rustici cantauerint, Iupiter mel plue, apud suos raro id accidere affirmans, secus autem in monte Libano, ubi singulis annis, expassis super terram uelleribus, mel à concussis arboribus decidens excipiẽtes, ollas, ac fictilia plena referant, uocantq; illud roscidum mel, uel mel aẽriũ. Sic enim Galenus, ut omnes noscant, loco citato, id est capite.39. inquit; Memini aliquando, quum æstate super arborum ac fruticũ herbarumq; folia, mel quamplurimum fuisset repertum, agricolas uelut ludentes cecinisse, Iuppiter melle pluit, & subdit huius rationem reddens, præcesserat autem nox, ut per æstatem bene frigida, nam tum tempus anni æstiuum erat, pridieq; calida & sicca fuerat aeris temperies, peritis quidẽ naturæ interpretibus uidebatur halitus è terra & aquis, à Solis calore sublatos, ac inde exacte tenuatos ac coctos, à frigore secutæ noctis concretos coaluisse; apud nos uero raro id accidit; In monte autem Libano quotannis persæpe, itaq; coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent, uocantq; id mel roscidum & aẽrium. Hæc Galenus, in quibus mannan descripsisse satis constat, quam quoq; Suidas uir Græcus & doctus syluestre mel è cœlo cadens appellitat. Plinius quoq; illius mentionem fecit libro undecimo, capite duodecimo, dicens: uenit hoc ex aẽre, & maxime siderum ortu, præcipueq; in ipso Syrio splendente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis tempotibus, itaq; cum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur, at siqui matutino sub diuo fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt siue ille est cœli sudor, siue quædam syderũ saliua, siue purgantis se aẽris succus, & cætera. Non minus Pomponius Mela hanc mannam attigisse uidetur, in sua Cosmographia, præcipuè in Indiæ descriptione, quum dicat, India tam pinguis alicubi, & tam feracis soli, ut in ea mella frondibus defluant: Nec enim augurari est per hæc mella, aliud intellexisse Pomponium, quàm mannam, mel aẽrium dictam. Quæ quoque multis in locis hodie super arboribus cadit, ut apud Rhagusiũ, unde quoq; colligitur, & Venetias & Anconam affertur. Manuel Cirnius uir nobilis & magnificus, qui apud Belgas Lusitanorum regi à negotiis erat, frequenter mihi dicere solebat, Portugallenses rusticos, erat enim ille ex Portu ciuitate oriundus, inuenire solitos super arborum foliis rorem melleum, qui mox in speciem saccari condensaretur; qui quidem ros, quoties (non enim quotannis defluebat) è cœlo descenderet, fertilitatem illius anni insignem prædicebat, Fuit igitur, ut receptui canamus, manna antiquis satis cognita,

Gal. mannam nouit.

Suidas.

Plinius mãnæ mentionem fecit.

Pomponius Mela.

Manna apud Ragusium inuenitur.

quam in usum medicum non traxerunt,quũ illius facultates penitus ignoratas habebãt: quas Arabes dignoscendas in praxim aduocarunt; & ea de causa Auerrois Cordubensis, uidens post Galeni tempora, mannæ in re medica usum,dixit eam post Galenum inuentam esse. Cæterum manna,ut placet Auicennæ & Mesue, temperata existit,ad caliditatem aliquantulum uergens,Auerrois uero eam calidam & humidam cõstituit, quæ aluum cit, debiliter tamen per se sola; qua de causa syrupum rosaceum solutiuum, aut tamar Indorum decoctum,cassiamue fistularem, aut rhabarbarum illi adiungimus.De ea uero & cassia fistulari Actuarius, uir Græcus,inter recẽtiores connumerandus,ita loquitur. Hæc perquàm moderate purgant, nimirũ casia nigra & manna,casia quidem tribus aut quatuor drachmis sumpta,uix moueret aluum; Manna uero etiam maiore modo quàm casia sumenda est, & flauam bilem simplici ratione pellit: Casia uero ipsa flauam bilem, sed magis retorridam,& quæ iam in atram degenerauit, extrahit, quinetiam pituitam educit mediocrem; cæterum præbemus utranq;, quibus potentius medicamen aliud dari non potest, nimirum pueris & fœminis utero gerentibus, commoditate quadam, & necessitate urgente repræsentamus, ex iis quibus exuperans febris reliquorum medicaminum usus respuit. Manardi autem ac Petri Criniti uerba consultò prætermittimus, quum ea suis locis lector percurrere poterit; est enim locus apud Petrum Crinitum,lib.25.de Honesta desciplina capite.7.apud Manardum uero,epistola quarta sui uoluminis,eidem Crinito dicata.

Græci mãnæ uires ignoratas habebant. *Arabes mãnã inusum traxerunt.* *Mannæ tẽperatura.* *Actuarius.* *Petri Criniti locus.*

De Thuris fuligine.

Enarratio. 77.

Αἰθάλη λιβανου, Thuris fuligo est, quæ thure cremato fit, & in officinis non præparatur.

De Picea arbore.

Græce, πίτυς: *Latine, picea arbor: Hispanice, pino negro arbor: Italice, pezo.*

Pinus.

Græce, πεύκη: *Latine, pinus, pinus hortensis, pinus urbana, pinus domestica: Hispanice, pino aluar arbor: Italice pino.*

Pinaster.

Pinaster, pinus sylvestris: Hispanice pino, pinheiro bravo: Italice, pino silvestre.

Enarratio. 78.

LONGVM profecto nec minus difficile esset, omnes pini species percurrere; illius tamen (Theophrasto authore libro. 3. de Historia plantarum, capite. 10.) duæ sunt species, altera urbana, altera uero syluestris. Syluestris uero in Idæam & maritimam partitur, nam Idæa id est montana, rectior, celsior, materieq; crassior est; Sed maritima folio ornatur tenuiori, imbecilliori, & cortice leuiori, ad coriaq; utili, in qua nux conspicitur, rotunda breuiq; dehiscens, in Idæa uero, tanquam nux syluestrior, oblongior est, uiridis, minusque hiscens. Hæc ad Theophrasti mentem, quæ uera esse, nullus hucusq; in dubium traxit, præter unum Mathiolum Senensem, qui omnino hæc suo iudicio tantum fultus euertere conatur, dicens se in syluestri maritima pinu obseruasse, nuces non quidem rotundas, sed oblongas potius, solidas difficulter dehiscentes: in montana uero nō oblongas, sed breues & ad aperiendū faciles. At nos re uera Theophrastum uerum uniuersaliter dixisse hucusque obseruauimus, ac Mathiolum aut non recte apprehendisse, aut potius ut noui aliquid aliis dixisse uideretur, in medium hæc adferre uoluisse. Verum ultra syluestris pini iam enumeratas species, aliæ plures reperiuntur, quæ quum ad rem medicam parum faciant, eas nunc curiosius non consectabimur: ex quibus uelut cæteris, resina alba usui medico colligitur, non minus quàm operi fabrili deseruientes tabulæ, quæ proculdubio non meliores sunt, (ut autumat Plinius) quàm cæteræ quæ ex aliis arboribus resinam stillantibus, parantur, quum quæ ex larice fiunt scandulæ, primatum obtineant, cum firmitate tum temporum diuturnitate. Sic enim Plinius libro decimosexto, capite decimo de scandulis, id est ligneis tegulis, prodit: Scandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis aliis, fagoque, facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt sed minime durant, præterquam è pino. Iis enim uidetis Plinium pini tabellas magis laudare, quàm quæ ex cæteris arboribus resinam ferentibus, fiunt, quum tamen hoc falsum sit; Scimus enim nos ex omnibus pini generibus, laricis materiam, duriorem, firmiorem, & temporis iniuriis magis resistentem esse; proinde in isto Pliniano loco, mendam subesse, non tamen Plinium errasse omnino dicendum est. Theophrastus autem loco citato, morbum pinis euenientem describit, dicens, quum pinus in tedam uertitur, strangulatur ac emoritur: quæ uerba Plinius libro allegato omnino corrumpit, quum quæ de pino Theophra-

Mathiolus inepte Theophrastū reprehendit.

Laricis materia cæteris pini speciebus firmiori est.

ſtus inquit, Plinius larici tribuat, inquiens: laricis morbus eſt, ut teda fiat. *Plinius errat.* Ruellius uero hæc animaduertens, Plinium defendere, ac eum ab errore uindicare conatur, proponens, non mirum eſſe, multa quæ Theophraſtus pino tribuit, Plinius larici adſcribat, quum larix pino facie, ſitu, & perpetua fronde ſimilis ſit: in quibus ſatis conſtat Ruellium nunquam laricem uidiſſe, quum laricem perpetua coma deſcribat: quod falſum eſſe, *Ruellius errat.* certius eſt, quàm ut à nobis probari oporteat, quũ larici folia hyemis tempore decidunt, nec cum pino ſimilitudinem aliquam dictu dignam contrahat, quum larix arbor ſit ingentis proceritatis, cortice craſſiſſimo, & *Larix arbor qualis.* illo quidem crebris rimis interciſo, in quibus ruffus color quidam apparet: nam rami in hac arbore gradatim circumdantes truncum incedunt, qui in ſummo arboris, inter ſe multi nectuntur complicanturque, ad luteum uergentes colorem, & optimum ex ſe ſpirantes odorem, folia porro denſiſſima ſunt, oblonga, tenella, & ſtrictiora quàm quæ pini, non tamen cuſpide acuminata, quæ autumni tempore ex uiridibus pallida facta, facile decidunt, adeo ut per totam hyemem hæc arbos ex omnibus reſinam ferentibus, ſola frondibus denudata maneat, interdum enim larix iuueneſcit: cupreſſo in totum perſimilis eſt, minime uero pino, ut Ruellius credidit. Producit præterea arbor hæc flores ineunte uere purpureos, grati odoris uſui admodum gratos, deinde uero fructum nuci cupreſſi perſimilem iucundi quoque odoris: In quo Plinius taxandus quoque à nobis uenit, quum crediderit ipſe laricem ſterilem eſſe. Cæterum laricis li- *Plinius taxatur.* gnum, ut diximus duriſſimum eſt, ac firmiſſimum, qua de cauſa fabricæ maxime expetitur, igni quoque aptiſſimum eſt, ut experientia comprobatum habet Mathiolus Senenſis, qui apud Tridentum, igne non niſi ex ligno laricis conſtructo, ferri uenam percolari tradit, ut hinc facile eſt iudicare, quanto errore deprehenſi ſint, Plinius, Vitruuius, & alii plures, qui contendebant laricis lignum in igne non uri, quum re uera apud Brixienſes laricis carbones in maximo ſint uſu, & ut experientia nos quoque compertum habemus, ligna ſicca laricis, maximo impetu ob nimiam unctuoſitatem uruntur, ex quibus carbones optimi quoq; parantur. In larice agaricus non niſi generoſus & optimus naſcitur, ut ſuo dicemus loco. Ex larice quoque in officinis præclaram & multis encomiis dignam illam reſinam liquidam habemus, quam loco terebinthinæ ueræ arboris terebinthi, terebenthinam uocamus, & eam in actum practicum trahimus, quæ *Terebinthina uulgaris, laricis eſt.* non niſi caudice arboris perforato ab artifice in æſtate deſtillat, & eam uaſculis ex cortice piceæ colligunt, candidior autem terebinthina ea eſt, quæ ex iunioribus arboribus exit, turbulentior uero, quæ ex uetuſtioribus, Reperitur quoque in caudice laricis, non niſi uetuſtiſſimi, medullæ uice, album quoddam corio perſimile, quod pro conſtringendis, & agglutinandis

uulneribus, ac compeſcendo ſanguine undecunque fluxerit, multi uſurpant. Sunt præterea arbores quoque ex quibus reſina deſtillat, multum inter ſe ſimiles, adeo ut niſi quis multum in eis exercitus fuerit, diſcrimen ponere neſciat, ex quibus picea & abies præcipuè ſunt, utraque enim in longitudine, craſſitie figura & frondibus, idem habet, nam rami tãquam brachia, à duobus lateribus in trunco oriuntur, ut in crucem naſci merito quis dixerit, ita quoq; & folia in ramuſculis ad illum modum enaſcuntur, oblonga, & dura, ſed in hoc inter ſe differunt, quòd folia piceæ obſcuriora multo ſunt quàm quæ abietis, item cortex piceæ ad nigredinem quoque uergit, qui tanquam corrigia facile complicatur: Abietis uero cortex potius albicat, & quum complicatur, illico diſrumpitur: iis addamus, quòd rami piceæ terram uerſus curuantur, id quod abietis ramis non accidit, immo & lignũ piceæ pulchrius eſt, & utilius, uenas directiores habens, & nodos pauciores, ſola fœmina picea fructum parit: & quanquàm Plinius tradat abietem maſculum & fœminam quoque fructum producere, in multis tamen regionibus, ſterilem utranq; conſpicimus, uelut apud Tridentinos, & nemora Rauennæ. Verum, gignit picea plerũque reſinam ſuam obduram, denſam, inter corticem & truncum concretam, quanquàm aliquando, ſed raro liquidam quoque emittat, & illam quidem laricea ſimilem. Ex abiete quoque oleum abietis ſiue abiegnum dictum extrahitur, quod non ſolum ex caudice, ſed ramis, ueſicis affectis, intra quas reſina ipſa ſiue oleum abiegnum contentum eſt, diuellitur, de quo plura legito capite 82. huius præſentis libri.

Abies & picea arbor ſimilis. *Picea arbor.* *Oleum abietis.*

De ſtrobilis.

Græce, στρόβιλοι, πιτυίδες: Latine, ſtrobili, pityides, nuclei pinei: Hiſpanice, pinhones mundados.

Enarratio. 79.

PITYIDES, nuclei ſunt pinei, in conis id eſt nucibus pineis arboris incluſi, quibus hodie in officinis ad Hippocratis ueſtigia, eclegma, id eſt loch, ſiue lambetiuum dictum, à pino nominatum præparatur, pectoris nõ niſi, & pulmonis uitiis accommodatum, is enim fructus uires reficit, & ut de eo refert Galenus libro ſecundo de Facult. ſimpl. medic. boni ac craſſi eſt ſucci, multumque nutrit, non tamen facile coquitur; Appellant autem nũc Græci ipſum non conon, ſed στρόβιλον.

Loch de pino. *Pinei nuclei*

De Lentiſco.

Græce, σχῖνος: Latine, lentiſcus: Hiſpanice, lentiſco arbor,

mata, arueira: Italice lentiſco.

Enarratio 80.

NASCITVR Lentiſcus in uniuerſa fere Hiſpania, & Italia, aliquando arboreſcens, quandoque uero ex trunco, multos & ſubtiles emittens ramulos, quibus folia perpetuo uiridantia qualia in arboribus piſtatiorum uidemus, inſunt, ſunt enim illa ut noſcas, oliuæ foliorum figuram imitantia, nunquam ut diximus, ab arbore decidentia, ob quæ Cicero de lentiſco ita cecinit, libro de diuinatione, ut poſtea Plinius libro 18. capite 25. ſubſcripſit: ad hunc modum. *Lentiſcus.* *Cicero de lentiſco.*

Iam uero ſemper uiridis ſemperque grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Eſt uero fructus, quo arbor iſta ornatur, figura, magnitudine, & colore baccarū ſambuci, ex quo oleum confici diximus, ab Hiſpanis in maximo uſu habitum, præſertim pro inficiendis chirothecis, quòd ſua uoce à mata appellitant, deſudat enim arbor hæc reſinam, quam maſtichem uocant, nō ſolum in Chio inſula, ſed etiam ut Auicenna recte dixit, & nos ipſi experientia compertum habemus, in Hiſpania & Italia. Theophraſtus uero maſtichem ex India aduehi, & ex frutice quodam ſpinoſo colligi, ac ixine appellari tradit. Verum Galenus de lentiſco libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita inquit. Ex aquea eſſentia leuiter calida, & terrena frigida non pauca, lentiſcus conſtat, deſiccat itaq; ſecundo ordine completo, aut tertio incipiente, in caloris frigoriſq; medio conſiſtens quodammodo, aſtringit autem ex æquo moderateque omnibus partibus ſuis, ſuccus bibitur & per ſe, & cum aliis medicamentis, quæ dyſenterias & alui affectus ſanant: Quin & ad ſanguinis expuitiones, fluores muliebres, necnon ſedis uuluæque procidentias idoneus eſt, utpote ad hypociſtida nonnihil accedens propè. Non præteribo in præſentia quin reuocem in memoriam, quod hodie uelut Dioſcoridis tēpore, ex lentiſco dentifricia pro purgandis dentibus apud Hiſpanos parantur, ita enim Dioſcorides in præſentia (inquit) uiridibus ex lentiſco dentifriciis, pro arundinacea acie frictione dentes utilius exteruntur. *Maſtix.* *Lentiſci tēperatura.*

De Maſtiche.

Græce, μαστίχη: Latine, maſtix, reſina lenticina: Hiſpane, almacigua: Italice maſtice.

Enarratio 81.

MASTIX, lentiſci reſina eſt, quæ etſi in Hiſpania & Italia proueniat, a deo tamen in parua quantitate reperitur, ut de ea colligenda homines *Maſtix.*

nullam habeant curam:in Chio uero insula ita feliciter nascitur,ut non mediocre uestigal quotannis ex ea ciues habeant, ex qua mastichinum oleum in officinis paratum reperies, ut suo diximus loco,quo frequentissime utimur, præcipuè pro roborando uentriculo, & ut tradit Galenus de mastiche libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum candida quidem & Chia,astringit simul emollitque:proinde stomachi,uentris, intestinorum iecorisque inflammationibus competit, utputa secundo ordine excalfaciens & siccans:nigra uero quæ Aegyptia dicitur,magis desiccat, minusque astringit,quamobrem aptior est ad ea quę ualidiorem digestionem per halitum postulant;porro oleum quod præcipuè ex Chia conficitur, similis est cum mastiche facultatis. Cæterum,quum camphora siue caphura,mastiche alba adulteratur, non alienum erit si in præsenti de ea uerba fecerimus. Est igitur camphora arboris gummi,quòd præcipuè Lusitani nostri ex insula Burneo apud Indos adferunt,quanquam tamen è regno Fansur aduehatur, quod regnum Serapio ex sententia Isaac Fafellum nuncupat: Hæc enim & præparata,hoc est alba,& non præparata, id est cruda,ad nigredinem tendens, ad nos portatur, quam non minus ac infimum zuccarum,ad suppremam albedinem redactum,in quasdam formulas redigunt, quæ Arabum consensu, frigiditatis & siccitatis tertium occupat gradum: quamobrem & capitis dolores,qui à caliditate eueniunt, mulcet; inflammationes restinguit,renes refrigerat,& semen genitale absumit,non minus sanguinis fluxum cohibet,præsertim narium,modò cum succo uuæ acerbæ imponatur, crebro usu assumpta canitiem accelerat,& stomachum debilitat: hæc somnum conciliat,modo eius nimius usus non sit:qui si fuerit,procul dubio insomnium adfert, huius enim granum unum aut alterum in aqua nymphcæ, aut portulacæ lactucæue,ardentissimis febribus laborantibus bibendum non sine magno iuuamento propinamus, somnum enim conciliat,& capitis dolorem summouet, & febrilem æstum ardoremue remittit. Qui uero hanc calidam esse opinantur,penitus non sunt audiendi:quũ non omne odoratum calidum esse naturalis philosophiæ dogmata doceant, & Galenus libris de Facultatibus simplicium medicamentorum non siluit, quin potius monitos nos reddit, dicendo:quod nec à calore nec ab odore, de facultatibus simplicium medicamentorum iudicare debeamus. Deprehenditur autem sincera & uera camphora à falsa, si pani calido è furno extracto inclusa humescat: si uero sicca maneat,falsa & adultera iudicatur. Cæterum operæpretium est audire qua innocentia Burnei homines, camphoram Lusitanicis mercibus permutent:ut enim Lusitanica nauis in ea litora applicuit,mercatores non procul à littore, nec enim longius procedere audent,humi merces reponunt, quas quidem camphora permutatas uolunt,quo facto è uestigio se ad naues recipiunt. Accedit Burneus & mercibus inspe

Olei lentiscini facultas.

Camphora quid.

Camphora frigida & sicca est in tertio ordine.

Camphora non est calida.

Camphora quo modo emitur.

bus inspectis,nec inique æstimatis,parem pretio cãphoram iuxta apponit, quo denuo recedente,adest rursus Lusitanus, & si par permutatio uidetur, propriis relictis mercibus,camphorã secũ aufert,fiuntq; plerunq; frequentes accessus illi recessusq; disceptantibus de permutatione, donec tandem cõueniant,quod potissimũ in causa esse arbitror,ut camphoram ferentis arboris species,nostris hominibus minus sit cognita: Alteram uero camphoram albissimam,è cœlo cadentem nonnulli qui ex India redeunt, se uidisse contendunt: uocant enim Hispani camphoram adiecto articulo Arabico, ut plerunq; faciunt al, alcamphor. nã alcohol,longe apud illos alia res est, utpote Dioscoridis stibiũ,antimoniũ dictũ,ut suo uberius dicemus loco. *Ascohol stibium est.*

De Terebintho.

Græce, τέρμινθος: *Latine, terebinthus*; *uulgo terebintho.*

Enarratio. 82.

TER Ebinthus arbor, nostro orbi ignota est,ex qua uera terebinthina desudat,cuius Theophrastus meminit lib.3.de Plantarũ historia, capite.15. & illius uerba Plinius ita ad uerbum ut plerunq; solet, reddit, lib.13.capite 6.dicens: Syria & terebinthũ habet,ex iis mascula est sine fructu, fœminarum duo genera,alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri,pallidus,cũ uua maturescit,non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis: Sed in Macedonia breuis arbor hæc atq; fruticosa, in Damasco Syriæ magna,materies ei admodum lenta, ac fidelis ad uetustatem, eximii ac nigri splẽdoris, flos racemosus oliuæ modo,sed ruber, folia densa, fert & folliculos emittentes quædam animalia,ceu culices, lentoremq; resinosum,qui ex cortice erumpit.Hæc ille ex Theophrasto. Hodie uero in Italia nasci terebinthum nõ procul ab Vrbe audio,cui folia lentisci paulo maiora insunt. Venetiis quoq; arborem istam in hortis excultam,nonnulli contendebant:mea tamen sententia falluntur,quum folium à uero terebintho multum distet,illius præcipue arboris,quam terebinthũ esse credebant.Cæterum,ex terebintho ut diximus, resina desudat, quam terebinthinam ueram appellamus, ut capite sequenti uidere est, porro terebinthi facultates uiresue, Galenus lib.8.de Facult.sim.med.ita attingit dicens;cortex,folia,& fructus eius astringũt, & secũdo ordine excalfaciunt, ualde etiã quod siccet, liquet, porrò fructus aridus propinquus est tertio ordini desiccantiũ: calfacitq; ualẽter,quare & urinã prouocat,& lienibus auxiliatur. *Terebinthus.* *Terebinthi natura.*

De alijs resinæ generibus.

Enarratio. 83. Nascitur & liquida,&c.

NASC Itur uera terebinthina,ut diximus ex terebintho arbore dicta, cuius penuria,quũ raro in Italiam,& Hispaniam adferatur,resina ex larice *Resina laricea, uulgaris terebinthina est.*

illius loco utimur, quam falſo terebinthinam officinæ uocant, quanquã in hoc magnus nõ cõmittatur error, quũ utraq; eaſdem fere uires ac facultates obtineat, ut teſtatur Galenus, cui poſtea ſubſcripſerunt Paulus Aegineta, & Aëtius; Satius tamẽ eſſet uera uti terebinthina. At dum ea caremus, laricea uti recte mea ſententia poſſumus.

Terebinthina aluum ſubducit.

Cæterum antiqui medici, terebinthina pro ſubducenda aluo olim utebantur, ut apud Aeginetam legere quiuis poterit, libro primo ſuæ medicinæ, capite. 23. in quo ſenibus uictus rationem debitam deſcribit, ita enim eo loco Paulus Aegineta inquit: Quòd ſi uenter magis aſtrictus nihil deiecerit, & Mercurialis herba, & cnicum abunde ſunt, benefacit etiam reſina terebinthina, interim unius auellanæ, interim duarum triumue magnitudine ſumpta; capite uero. 43. in quo quæ ſanis aluum ſubducant, & quæ urinam moueant, recitat, tradit: Aluum iuuabant terebinthina, ex qua oliuæ magnitudinem dormituris offerebant, at quum acrius ſubducere eam cogitamus rheu momentum admiſcebimus:

Rheu pro ſubducẽda aluo utebatur Paulus.

nos uero hodie non tantum uentris ſoluendi gratia, quantum renum expurgandi cauſa, ieiuno ſtomacho pondere unius unciæ cũ zuccaro, propinamus, cuius accipientis lotiũ, moſchi odorem refert. Habetur quoq; liquida reſina ut Dioſcoridi placet, ex piceis, pineis ſiue tedis arboribus, quod ita eſſe ſcimus, quanquã ab iſtis arboribus reſina abſolute dicta ſicca, cõcreta ſiue dura colligatur, potiſſimũ tamen à pinaſtro, tametſi ſi nõnulli hanc ſtrobilinã appellent: qua de cauſa Plinius lib. 14. capite. 20. reſinam ſiccam colligi a piceis & pineis arboribus tradit, non negat tamen Plinius, & liquidam arbores iſtas deſtillare reſinam, quia tamen paucam; ſiccam uero ſiue concretam copioſam, ea de cauſa liquidã ſubticuit.

Pix Græca.

Hæc uero reſina ſicca coquitur, & hodie pix Græca, ſiue Hiſpana pix dicitur, quam officinæ Colophoniam quoque appellant, quia in Colophone urbe Ioniæ regionis clariſſima paratur: Secundum enim reſinæ colorem, & ipſius maiorem minoremue cocturam, alius & alius ei ineſt color; Semper tamen tranſlucida manet, quam coctam quoq; in præſenti loco Dioſcorides nominat.

Oleũ abietis.

Verũ, ab abiete liquida reſina, quam ſeplaſiarii oleũ abietis, ſiue oleum abiegnum appellant, emanat; quam Dioſcorides cæteriq; poſt eum authores cognouerunt, quum in abiete ſicca reſina raro reperiatur, imò abietes ſiccam reſinam ex ſe emittẽtes, ut refert Plinius, morbidæ ſunt, & ſicca reſina in eis, pro morbo habetur. Proinde credere fas eſt, Dioſcoridem lachrymam iſtam abiegnam nouiſſe, quanquam de huius arboris ſicca reſina tantum mentionem fecerit. Afferũtur autem, ut teſtatur Dioſcorides, optimæ reſinæ, ex Pity uſa inſula, quę ad Hiſpaniam eſt, & ut hodie nouimus, non procul à Balearibus inſulis.

Reſinæ liquidæ. Reſinæ ſiccæ.

Sunt igitur, ut breuibus abſoluam, reſinæ liquidæ, terebinthina, laricea, & abiegna, quãquam & hæc ſicca quoq; reperiatur: Siccæ uero ſunt, abſolute reſina dicta, ex piceis &

pineis arboribus collecta, tametsi liquida quoq; ut Dioscoridi placet reperiatur. Lentiscina, quæ cæteris siccior & durior est, prætereunda non est, quam Plinius inaduertenter inter liquidas computat, cæteras uero resinas suis locis enucleabimus, nũc uero Galenũ audiamus lib.2. de Cõpositione medicamentorũ per genera, in emplastri uiridis Andromachi confectura, qui dilucide admodũ de resinis ibidẽ sermonẽ fecit, dicens: primũ resinæ strobilinæ in eo meminit, quæ ut in Cõmentariis de Simpliciũ medicamẽtorum facultatibus asserui: resinarum longe calidissima est, sicut terebinthina ambabus qualitatibus omnium moderatissima, omnes siquidem calefaciunt & exiccant, sed hæ magis, illæ minus. Validissima igitur est strobilina, moderatissima ut dixi terebinthina, quinetiam siccat cellerrimè strobilina, & quæ priuatim pityinon physema dicitur resina quidem & genere ipsa siccans, & calfaciens, siccando autem à strobilina non superatur, calfaciendo plurimum. Hæ ergo exiccatæ pinguis expertes sunt, ideoq; emplastra bene adhærentia conficere non debent, ut uiscosæ & liquidæ, inter pityinon physema, id est piceam & strobilinam, media calore abietina est, liquida tamen diutius perdurat, sicut etiam Colophonia thus redolẽs, quæ nõnullis sola uocatur Colophonia, odoratu suauitatem quãdam referens, ut abietina, & calore sicut illa mediocri prædita, na scitur admodum modica, atque ob id pretiosa est; Humidissima tamen omnium altera laricis appellatæ differentia, nam hæc quoq; duplex est, una quidem omnino similis terebinthinę, altera hac acrior, calidior, magis liquida & odoratu grauior tum gustu amarior, sed & uasis fictilibus piceam resinam cõtinentibus quæ subsidet liquida resina, cõsistentia & colore terebinthinæ adamussim similis est, odore & gustu diuersa, ingratior quidem olfactu, sicut & acrior & gustu mordacior. Quare satius est terebinthinã omnibus medicamentis quæ ulcera recte curabunt, admiscere. Quoniam primus præcipuusq; in eis scopus est, ut id quod offertur non mordeat. Hactenus Galeni uerba: quibus suffragantur ea quoq; quæ libro.3.eiusdem uoluminis, ad istum modum scripta sunt: Omnium uero resinarum siccissima est, quam nonnulli frictam, alii Colophoniam appellant: huic succedit, quæ ex figulinis impura, nec frixa sumitur, quam si purges in frictam mutabitur; His ambabus siccior est quæ dicitur pityinon physema, ac si dicas picea germinatio, hanc sane ceu squalidam, in præsentis emplastri compositionem non esse idoneã ratus, abieci: usus autem sum fricta & liquidis. Iam uero ex iis nonnullæ diutius liquidæ permanent, quemadmodum terebinthina; aliæ cito inarescunt, sicut strobilina, media utriusq; est abietina, quinetiam facultate calidior est quidem strobilina, mox uero abietina, deinde terebinthina, cupressi resinam miscere non ausus sum, ut quæ non nihil astringeret, putabit forsan aliquis nobiscũ dissentire Dioscoridem Anazarbeum in ser-

Strobilina resina.

Dioscorides a Galeno non dissentit.

mone de resinis,hunc in modum scribentem,primo de medica materia cõmentario,ex omnibus resinis principatus terebinthinæ datur,post eam lentiscinæ, tum ei quæ de picea raditur, & abiete: ultimum locum pinea strobilinaq; obtinet.in his enim Dioscorides tanquam de infima strobilina, optima uero terebinthina sentire uidetur: Verum ego ex iis tribus resinis, strobilina, abietina, terebinthina, principem certe strobilinam calore, secundam abietinam, postremam terebinthinam esse dixerim. Quemadmodum igitur, qui inter Italiæ uina austera optimum ponit uinum Italicum, alius ad qualitatem unam sermonem referens, alius absolute de tota ipsius substantia, pronuncians, uerus deprehenditur: eadem ratione etiam inter resinas optimam, tanquam medicamentum in multiplices usus accõmodatum, merito terebinthinam affirmaueris, non tamen caliditate primas obtinere. His addenda sunt, quæ libro octauo de Facult. simpl. medic. ipse tradit, quæ quisq; per otium uidere illic poterit. Porro ad memoriam hic reuocandum est,quod ex fuligine resinarum,hodie atramentum componitur, quo typographi sæpe utuntur, adiecto aceto,& gummi Arabico, quo tenacius crassiusq; fiat, uelut quoq; Dioscoridis tempore, pro pingendis characteribus parabatur.

Atramentum scriptorium.

De Pice liquida.

Græce, πίσσα ὑγρά: Latine pix liquida: Hispanice, alquitran.

Enarratio. 84.

HAEC hodie ex Dania affertur, qua nauium ornamenta illinuntur, & eam omnes Hispani alkitran appellitant.

Alkitran.

De Oleo picino.

Græce, πισσέλαιον: Latine, oleum picinũ: Hispanice, azeite de pez: Italice oglio di pegola.

Enarratio. 85.

HOC non præparatur,nec à recentioribus commendatur.

De Picis fuligine.

Græce, λιγνὺς ὑγρᾶς πίσσης: Latine, picis fuligo: Hispanice, fulugen de pez: Italice, fuligine di pegola.

Enarratio. 86.

Picis fuligo

CREMATA pice, ipsius fuligo fit, quæ non minus ac resinarum fuligines, pro conficiendo atramento typographico præstat, prostant autem uenales fuligines istæ resinarum, ubi libri excuduntur, uelut quoq; apud pictorum officinas.

De ficca pice.

Græce, πίσσα ξηρά: Latine ficca pix, fpiffa pix, pix naualis, pix nigra: Hifpanice, pex negra, Italice, pece, pegola.

Enarratio 87.

PLINIVS qui centefimo uigefimo quinto anno poft Diofcoridem uixit, quandoque Diofcoridem ipfum imitatur, quandoque uero ut breuiloquum dilatat, ut in hoc factum uidemus capite: qui libro fextodecimo capite undecimo ita inquit: Pix liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multofque ad alios ufus, lignum eius concifum, furnis undique igni extra circundato, feruet, primus fudor aquæ modo fluit canali, hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis eft, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum, eo perfufa feruentur, fequens liquor, craffior iam picem fundit: hæc rurfus in cortinas æreas coniecta, aceto fpiffatur, & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat uafifque cæteris utilis, lentore ab alia pice differens, item colore rutilante, & quòd pinguior eft. Hæc ille. Cæterum pix ad eum hodie modum paratur, quo item carbones conficiuntur: concifis enim uetuftiffimis pineis tabellis, & quadrato ordine in area difpofitis, poftea quàm & arena, & earundem arborum ramis probe obturatæ funt, ignis fupponitur, quo defudantes tedæ picem emittunt, quam per canales fluentem, æreæ excipiunt cortinæ: Huius enim in re medica uarius ufus eft, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus fimpliciorum medicamentorum ita differit: Pix ficca quidem deficcat, & calfacit fecundo ordine, at plus ficcare ualet quàm calfacere, humida uero contrà plus calfacit quàm ficcat, habetque partium tenuitatem nonnullam, qua afthmaticos & purulentos adiuuat, fatis eft autem cyathi linxiffe menfuram melli miftæ: abftergendi etiam, concoquendi, digerendique quandam uim habet, ueluti in guftu leuem amarorem & acrimoniam, fic leprofos ungues eximunt miftæ cum cera, lichenafque detergunt: coquunt item duros & crudos tumores; Cataplafmatis inditæ, atque ad ea omnia, humida ualentior eft: arida uero glutinandis uulneribus aptior.

Plinius poft Diofcoridē 125 anno uixit.

Cedrium.

Pix quomodo paratur.

Picis facul tis.

De zopiffa.

Græce, ζώπισσα, ἀπόχυμα & ὑπόχυμα: Latine zopiffa, nauium pix: Hifpanice, breu: Italice, pegola de le nauiri.

Enarratio 88.

OLIM naues picabantur pice,cera adiecta,quam compositionem,zopissam aut hypochyma Græci appellant, & eam à nauibus derasam, uariis medicis accommodabant remediis:Hodie uero ex pice cum oleo liquida naues picatæ uidentur:cæterum,ex pice,& cera pauco adiecto oleo,massa quædam componitur,qua mercatores suos sigillant pannos,non minus quoque ex resina & cera alia paratur compositio, cancellariis, pro obsignandis literis frequens, nam ea massa qua cerdones pro illinendis filis utuntur, ex pice cera & sepo concinnatur,reduuiis admodum utilis.

Massa pro sigillis.

De bitumine.

Græce,ἄσφαλτος: Latine,asphaltus,bitumen,bitumen Iudaicum: uulgo bitume de Iudea.

Enarratio.89.

BITVMEN, nomen equiuocum est, omnem massam è terra, uel mari, aut fluuio scaturientẽ cõprehendens, siue illa dura, aut mollis, solida uel liquida sit: proprie tamen & absoluta uoce, de Iudaico intelligitur bitumine,cuius loco, hucusque, artificiali seplasiarii usi sunt,composito ex pice & uariis, quæ subticere satius est. Nunc uero ex Iudæa uerum & sincerum asportari cœptũ est:nascitur autẽ,ut à Iudæis accepimus,qui è Iudæa frequẽter Venetias ueniunt,& Broccardus in Terræ Sanctæ accuratissima descriptione confirmat, in lacu quodam mare Mortuo siue mare Salis dicto, in quod Iordanis fluuius euoluitur, quinque millib. passuum à Iericho urbe. Cæterum est bitumen hoc, massa quædam pinguis in lacu illo fluitans, quæ ab undis & uento agitata,ad litus emittitur ubi densa & tenax fit, nõ adeo tamen tantæ duriciei ut pro sui eliquatione sanguine menstruo opus habeat, ut multi inepte admodum putarunt. Est uero bituminosum hoc stagnum,ut refert Galenus lib.4.de Facult.simp.med.cap.19.cui nullum nec animal nec planta inesse conspicitur,imo quum duo in eum confluant fluuii,piscium copia scatentes,quorum unus Iordanis est,nullus tamen pisciũ, fluuiorum ostia excedit,quod si stagnum aliquem aggredi contingat, illico emoritur, adeo est omnibus animantibus, & plantis inimicum & infestum stagnum hoc,de quo quoque fertur,quòd corpora quantumcunque grauia si in eum iniiciantur, non subsidunt,aut fundum petunt,sed potius enatant, quia ut Aristoteli placet, aqua illa crassa & grauis est, unde factum est,quod naues onera in mari plura,quàm in fluuiis citra submersionem portare ualent:quia marina aqua fluuiatili crassior est, & melius attollit eleuatq; pondera. Hoc enim stagnum est,quod Sodomeum,siue Sodomenum appellatur,ubi olim Sodoma & Gomorra, cum suis circũuicinis ciuitatibus à Deo,

Bitumen Iudaicum.

Broccardus

Bituminosum stagnũ.

Sodoma et Gomorra.

ob peccatum nefandiſſimum ſubmerſæ ſunt, ut Sacræ teſtantur literæ; ita uero appellari ſtagnum iſtud, confirmat Galenus, loco citato, quum inquit Vocant autem eum Sodomenum à circum iacentibus ſtagnum montibus, quos Sodoma appellitant. Habet enim ſtagnum hoc, ſiue mare Mortuum, ut refert Broccardus monachus latitudinem quinque leucorum, longitudinem uero, quinquaginta, & ut idem eodem loco tradit, Patriarcha Hieroſolymitanus, qui ſæpe locum iſtum inuiſit, ſcribit, mare illud ſemper fumum reddere & nebulam, in modum camini infernalis, unde tota illa uallis quæ aliquando ob ſui fœcunditatem & amœnitatem Illuſtris dicta fuit, ad ſpacium itineris dimidiæ diei ſterilis & inutilis reddita eſt, ita ut nec ullum germen proferat, fere per ſpatium quinque leucarum, niſi iuxta ciuitatem Iericho, ubi horti irrigantur à fonte Eliſæi, Hæc uerba patriarchæ Hieroſolymitani faciunt, ut multi hodie cum philoſophis credant ciuitates illas, ob terræmotum, ab accenſo in bitumine igne ortum, ſubuerſas fuiſſe, ſed de iis ſatis. Olim igitur Syriaci homines, uelut Aegyptii, & infimæ plebis Iudæi, bitumine iſto, pro ſeruandis cadaueribus loco pretioſorum medicamentorum uidelicet, balſamo, myrrha, aloe, & croco, quibus carebant, utebantur: ut ex Strabone libro 16. facile percipitur. Qua etiam de cauſa recentiorum nonnulli, bitumen hoc Arabum mumiam eſſe autumarunt: mea tamen ſententia Mauritanorum mumia Dioſcoridis nõ eſt aſphaltos, ſed potius piſſaſphaltos, ut capite ſequenti monſtramus, habet enim bitumen hoc Iudaicum picis odorem, ut Auicenna ſcriptum reliquit, & experientia ipſa atteſtatur: de quo Galenus libro 11. de Facult. ſimplic. medic. ita dixit: Optimum uero bitumen in mari, quod Mortuum uocant, prouenit: cuius medicaminis uis eſt tum reſiccatoria tum excalfactoria in ſecundo exceſſu, merito itaque utuntur eo ad cruentorum uulnerum glutinationem, & ad alia omnia quæ exiccari debent, ceu modica excalfactione.

Vallis Illuſtris.

Mumia Arabũ apud Dioſc. piſſaſphaltos eſt.

De Piſſaſphalto.

Græce, πισσάσφαλτος: Latine piſſaſphaltus, bitumen Apolloniæ, pici bitumen, Arabum mumia: Hiſpanice pex bitume mineral, cera da minera: Italice, pece bitumine da minera.

Enarratio. 90.

QVOD uero Arabum mumia Dioſcoridis ſit piſſaſphaltos, Serapio Dioſcoridis fidelis ſectator indicat, quanquam interpres inepte admodum uertat, quum dicit capite de mumia, ex Dioſcoridis mente, eſt in terris quæ dicuntur acoloniæ, deſcendit namque ex montibus qui dicuntur fulmina, cum aqua, & eiecit eam aqua fluminis in ripis, & eſt coagulata, & fit ſicut cera, & habet odorem picis mixtæ cum aſphalto, cum alico fetore, & uirtus

Piſſaſphaltos mumia eſt.

eius est,sicut uirtus picis & asphalti mixtorum. Hactenus Serapio. Cuius uerba licet mutila & mendosa legantur, id uitio interpretis ut diximus tribuendum est, non uero Serapionis errori, qui ut nostis, per mumiam pissasphaltum intelligit, tam naturalem quàm artificialem:nouerat enim Serapio,non ut Strabo dixit,& nonnulli crediderunt Mauritanos,mortuos condire asphalto,id est bitumine Iudaico tantum,sed potius, asphalto adiecta pice, potissimum quando naturali pissasphalto id est mumia eorum carebant, uelut nobilior mumia illa mortuorum conditura, quæ ex pretiosissimis medicamentis apparabatur, ut balsamo, aloe, myrrha,& croco. At quum hanc difficulter habere poterant,quum ea balsamati siue conditi diuites & nobiles erant, & clausis locis repositi,ceperunt Mauritanorum familiæ medici eius loco in usum medicum trahere mumiam hanc,pissasphaltum dictam,quia facillime eam ex cadaueribus infimæ plebis hominum habebant, At postea officinarum mangones auarissimi, & lucri cupidi, non mortuorum conditura tantum contenti,ipsorum pulpamenta, pernas,brachia,capita,imo integra corpora, in officinas absque ullo pudore traxerũt. Plectendi igitur sunt,& dira pœna condemnandi,tanquam malefactores & ueri dei contemptores, qui deinceps corpora mortuorum in tabernis tanquam hominum saluti conuenientia,habuerint, curabunt tamen condita illa aromata ex mortuis corporibus tempore longo in pheretris repositis habere,quum præcipuè hæc sic mumia:Si tamen eam habere non liceat,saltem pissasphaltum uerum & naturalem, uel ex cadaueribus extractum, ut habeant soliciti sint, quum multum rei medicæ deseruiat. Nascitur enim pissasphaltos hæc, ut tradit Ioannes Agricola Ammonius Germanus uir medicus doctus,non procul à ualle Oeni fluminis, ad montes Seefeld,quod post immodicos imbres colligitur, appellantq; ibi eum Germani dursen bluot, id est gigantum sanguinem, ex eo quoque ibidem funalia, & cerei parantur, tetri tamen & pessimi odoris,præcipuè ex eo quod ex Transsyluania Pannoniæ superioris parte adfertur. non minus quoque ex Aulone antiquo Græciæ oppido affertur,durũ, solidum,illic in montibus nascens, quod in Italiam affertur,& magna ex parte pro pice uẽditur, Cæterum mumia ut Guillelmo Placentino placet, & Serapio prius docuit, uires asphalti & picis habet, quæ calida in 2. ordine est, styptica, & resolutiua,confert abscessibus ex pituita obortis: Opitulatur fracturis, rupturis,plagis, atque ex alto lapsibus factis: Valida est,in epilepsia,& uertigine,semidrachmæ pondere cum uino epota pulchre euocat menses, resistit omni corruptioni, & putrefactioni, in tempore præcipue pestifero; Conducibilis admodum est ulceribus, obstructionibusq; quibusuis, & uenenis aduersatur: totius corporis lapsum frigidum & humidum remouet, cuius usus per se expetitur absque coniuge medicina, aut copulatur ipsa sulphuri uiuo, aut mastichi,

Corpora mortuorum pro mumia usurpata.

Hominum auaritia quò impudentiæ peruenerit.

Vera mumia quæsit.

Pissasphaltus ubi nascatur.

Ioãnes Agricola Ammonius

Mumiæ uires

& cum

& cum aqua uitæ cocleari uulgato exorbetur, medetur eadem febri quartanæ si ante paroxyſmi acceſſionem in potu exhibeatur.

De Naphta.

Græce, νάφθα: *Latine, naphta, oleum petroleum, oleum ſaxi: Hiſpanice, azeite de penha: Italice, oglio de ſaſſo, oglio petroleo.*

Enarratio. 91.

NAPHTA, oleum quod ex petra uel terra erumpit eſt, uariis in locis repertum, nonnunquam album, quandoq; uero nigrum, imò aliquando ſubruffum. Naſcitur enim (ut Babylonicum prætercam) ſub dominio illuſtriſſimi Ducis Ferrariæ in Mutinenſi agro, præſertim in monte Zilio dicto, non minus in Liguria, & Sicilia, Neapoliq;, ſed & in Hiſpania quoq; non deeſt, fœtet enim unum alio magis, quod ſæpe numero ex medio ſaxi erumpit, ſcaturitue, tantæ uis ad ſe trahendi ignes, ut ex interuallo (ut recte Dioſcorides adnotat) etiam ad ſe trahat, ut circumforanei nugas uendentes, ex pulpitis tanquam rem monſtruoſam plebeis quotidie indicāt. Calidum enim prope tertium gradum oleum hoc eſt, ad multa ualens, quæ Dioſcorides in præſenti citat. Fit præterea oleum artificiale ex lateribus luteis, ut Albucaſi placet, nouis, uel ut Meſue & Arnaldo, ueteribus, quod & petroleum appellant oleum, tantæ dignitatis, aut magiſterii, ut philoſophorum non ſolum nomine dignetur, ſed etiam à pleriſq; ſapientiæ oleum & benedictū, imò diuinum & ſanctum dicatur: eo tamen non indigemus, quū naturali & uero abundemus.

Oleum petroleum.

Oleum petroleum calidū in tertio.

De Cupreſſo.

Græce, κυπάρισσος: *Latine, cypariſſus, cupreſſus: Hiſpanice, cipreſte arbor, cypreſteiro: Italice, cipreſſo: Gallice, cypres: Germanice, cypreſz.*

Enarratio. 92.

CVPRESSVS arbor ex iis eſt, quæ in altum, procereq; excreſcūt, folio pini, carnoſiore tamen & illo quidem perpetuo, odore uehementi, cui galbuli ſiue pilulæ, nucesue, aut poma, ita enim fructus appellari poteſt, inſunt, magnitudine oui uitelli, quæ interim dū uirent argentei ſunt coloris, ſiccæ uero, aliquantulum rubent: ter in anno arbor hæc fructum emittit, qui, & Ianuario & Maio & Septembri colligitur. Nam intra fructū ſemen occluditur minutiſſimum: quod formicæ maxime appetunt, & ſui cauſa ra

Cupreſſus arbor.

ro cupreſſi abſq; formicarum examine comperiuntur. Naturalis Cræte inſulæ cupreſſus eſt, & ut tradunt, inde in alias orbis regiones trāſportata, maſcula & fœmina, fœmina in altum cuſpidata creſcit, & ut Theophraſtus credit ſterilis: maſcula uero fœcunda ex ſe ramos expergit, utraq; enim reſinam fundit, ſapore acerrimam, Quare uermiculos & terenides necat, qua res unctæ, à carie uindicātur: item ſi lentes, fabæ, phaſeoli, & uniuerſa alia legumina, tuſis cupreſſi foliis, uel ipſius ſcobe, ſimul aſſeruentur, uermiculis obnoxia nunq̃ erunt. Cæterū, chamæcypariſſus herba, id eſt humilis cupreſſus, cuius Plinius meminit lib. 24. capite. 15. an fœmina abrotanū ſit, de qua Plinius mentionem fecit lib. 21. eiuſdē numeri capite, ſuo dicemus loco. Nuces porro cupreſſi in officinis ad multos medicinæ uſus ſeruantur. De quibus & arbore Galenus libro. 7. de Facult. ſimpl. medic. ita diſſerit: Cupreſſi folia, germina, pilulæ recentes & molles, magna ulcera glutinant in duris corporibus, quare reſiccandi uim habent abſq; inſigni acrimonia aut calore, tanta enim ei acrimonia ineſt, caliditasq;. quanta ſatis ſit deducendæ in altum acerbitati, proinde in alto latentes in flaccidis putreſcentibuſq; affectibus humiditates, innoxie depaſcit & populatur, Sic enterocœlicos iuuat, exiccans, roburq; addens corporis partibus præ humiditate laxatis: Quidam ea utuntur ad carbunculos, herpeteſq;, polentæ miſcentes: Sunt qui ad eryſipelata utantur.

Chamæcypariſſus herba.

Cupreſſi tēperatura.

De Iunipero.

Græce, ἀρκευθὶς: Latine, iuniperus: Hiſpanice, enebro: Italice, ginepro: Gallice, du geneſure: Germanice, genuuer.

Enarratio. 93.

Iuniperi duo genera.

IVNIPERI duo & illa quidem uulgata habentur genera, alterum maius: alterum uero minus. Quibus coma perpetua ineſt, quæ ſpina uerius quam folium eſt, unde topiario operi ac pergulis non immerito inſeritur arbor; cuius lignum nunquam carioſam ſentit ſenectam, ut ex trabibus tēpli Dianę Plinius libro. 16. capite. 40. approbat. Fert arbor hæc baccas myrti magnitudine, primo uirides, poſtea nigricantes, cum pauco cyaneo colore perfuſas, quibus pauperes pro cubiculorum ſuffitibus utuntur: differūt enim iuniperi duo hæc dicta genera inter ſe, arboris tantum & ſeminis magnitudine. Verum ex iunipero gummi extrahitur, quod Arabes inepte ad modum ſandaracham appellant, quod quum recens eſt, album, lucidum, & tranſparens conſpicitur: quum uero ueteraſcit, ad rubedinem declinat; multum enim, ſandaracha hæc Arabum, à Græcorum ſandaracha differt, quum Arabum ut diximus ſandaracha iuniperi gummi; Græcorum uero ſandaracha auri pigmenti ſpecies quædam ſit, ut libro. 5. quoq; dicitur, quæ

Sandaracha Arabū gummi iuniperi eſt.

proculdubio corrosiua & uenenosa est. Quũ igitur, candidati iuuenes, apud Arabas sandaracham legerint, intelligant uelim, gummi hoc iuniperi, non uero pernecantem & corrosiuam Græcorum; Secus uerò si apud Græcos sandaracham lectitauerint & ea opus habuerint, non illam Arabum, sed potius hanc corrosiuam rubri auri pigmenti speciem accipere debent, quę an per os tuto dari possit, alibi quum de ea sermonẽ fecerimus, aperiemus, Nunc uero sat sit dixisse, quod Gal. & Paulus Aegineta eam in cõpositionibus & suffumigiis, quæ per os sumuntur immiscent, ut apud ipsum Paulum legere est, libro. 3. suæ medicinæ capite. 28. in pastilli cuiusdam compositione. capnisti dicti, & libro quinto capite. 13. quum antidota contra uiperarum morsus, ad mentem Oribasii describit, à quibus nec Dioscorides dissentit, ut capite. 76. quinti libri legere est. ubi hæc ad amussim & ex professo tractamus. Ad nostrum igitur gummi reuertentes, dicamus, quòd Plinius quanquam libro. 13. capite undecimo, ubi gummi multas species tractat, dicat iuniperi gũmi ad nihil utile esse, contrarium tamen hoc nostro tẽpore percipimus, quum ad multa nedũ utile, sed perquam necessariũ facile dixerim, sit: fit enim ex eo & oleo seminis lini, Vernix liquida, qua pictores pro lustrãdis picturis & imaginibus utuntur, nõ minus ea quoq; enses, sicæq; & cultri, uelut alia ferrea ornamẽta, decoris gratia oblinuntur. Valet præterea ad ignium cõbustiones, nõ minus quoq; excellens est cõtra tumores hemorrhoidarũ & ipsarum dolores. est uero gũmi aridũ hoc iuniperi, calidum & siccũ in primo ordine: quod ut Serapioni placet, ex Isaac Eben ambram, sanguinem ex naribus profluentem sistit, præsertim si oui albumini immixtum fronti & temporibus applicetur, fluxum mensium retinet, non minus uomitionem cum polline thuris & oui albumine exceptũ, supprimit firmatq; profluentem aluum, tineas & cæteras lumbricorum species necat, fistularum sinus resiccat, manum & pedum hiantibus rimis illitu succurrit, & ut summatim dicam, succini, charabe dicti, uires obtinet. Paratur uero ex iuniperi ligno per discensorium aut elambicum uitreum, oleum, non nisi ad multa utilissimum, præsertim ad paralysim, spasmum, & iuncturarum dolores à frigiditate ortos. Lignum uerò iuniperi, ut testatur Galenus libro. 6. de Facult. simpl. medic. calidum & siccum. 3. ordine est, fructus uero similiter calidus, sed siccus primo tantũ. Nec prætereundũ tamẽ est hoc loco, id quod chimistæ aiunt, scilicet, si ex iuniperi ligno carbones accensi, cum eiusdem cinere cooperti manserint, quòd per integrum annũ sic perdurabunt accensi. Non minus hic taxandi à me Hispani ueniunt, oleum sua uoce (meram) dictum, quo ouium scabiem depellunt, iuniperi esse credentes, quum re uera, non iuniperi sed cedri potius oleum sit; causa tamen erroris est, quia cedri arbores adeo iuniperis similes sunt, ut non facile sit alias ab aliis discernere, ut capite de cedro dicemus.

Sãdaracha Græcorum corrodens est.

Sãdaracha Græcorum an tuto per os dari potest.

Vernix quomodo paratur.

Gummi iuniperi, calidum & siccum primo ordine.

Mera olẽũ apud Hispanos.

De Sabina.

Græce, Βράθυ*: Latine, brathy, ſabina, ſauina: Hiſpanice, Italice, ſabina: Gallice, du ſauier.*

Enarratio. 94.

Sabina. SABINA officinis ſauina dicitur, cuius duo genera uulgatiſſima ſunt: alterũ cupreſſi folio, alterum uero tamarici ſimile perpetua enim hæc coma uireſcunt, proinde topiariis non immerito quoq; reponuntur. Nonnulli autem craſſa ignorãtia obcæcati, loco ſabinę, quandam accipiunt herbam in montibus naſcentem, cuius folia ſabinæ ſimillima ſunt, ſed odore & ſapore longe differentia; quam Plinius (mea ſententia) libro.24.capite.11.ſelaginem appellat, quum dicat; ſimilis herbæ huic ſabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur uelut *Selago herba.* â furante, candida neſte ueſtito, pureque lotis nudis pedibus, ſacro facto prius quàm legatur, pane uinoq;; fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodeſſe. Hæc Plinius. De ſabinæ uiribus ita refert Galenus.6.de Facult.ſimpl.medic.libro, Sauina quantum in acrimonia cupreſſum uincit, tantum ab eo ſuperatur in aſtrictione; quare illo & calidior eſt, & potentius digerit; quin & ſimiliter cupreſſo putredinibus accommodari poteſt, maxime ubi rebelliores fuerint, & diuturniores: Carbunculos item ſoluit, menſeſq;, ut ſiquid aliud, eſſentiæ tenuitate prouocat, *Sauina calida & ſicca in.3.ordine.* & ſanguinem per urinas mouet, fœtum etiam uiuentem interficit, & mortuum adducit. Eſt autem hoc medicamen tertii ordinis tum excalfacientium tum exiccautiũ, ex numero eorum quæ maxime tenuiũ ſunt partiũ.

De Cedro.

Græce, Κέδρος *: Latine, cedrus: uulgo cedro.*

Enarratio. 95.

Cedri duæ ſpecies. CEDRI duæ ſunt ſpecies, altera procera, reliqua uero humilis, quæ â iunipero difficulter diſcernitur, imò præterquam fructu inter ſe nõ differunt, quum iuniperi niger cyaneo colore perfuſus ſit; cedri uero fructus ad ruborem quendam declinans conſpicitur, qui cedris dictus, boni eſt odoris, & antequam ad integram perueniat maturitatem, alter naſcitur nouus, adeo ut in eadem arbore, & uetus & nouus ſemper reperiatur fructus:is enim in cibo ſumptus ut teſtatur Galenus ſecundo de Alimentorum facult.libro, nullum corpori alimẽtum præbet. Inſunt enim cedro, folia aculeata, nec unquam quoq; cadentia. Lignum porro huius arboris, du-

rissimum solidissimumq; est, adeo ut eo antiquitas tanquam corruptionē nunquàm sentiente, in templis, instar lapidum uteretur. Crescunt enim cedri, in insula Maderiæ, tanta proceritate, ut cæteras illic superate dixeris arbores, non minus quoque in insula Cypri atque in Syria felicissime crescunt, ex quibus liquor quidam fluit, & ex eo oleum paratur coloris subruffi, quo hodie pastores ad antiquorum imitationem pro ouium sanandis hulcerationibus à tonsura derelictis, ueluti scabie, utuntur. Hoc uero Hispani sua uoce (meram) uocant, & iuniperi oleum appellant, non sine errore tamen, quum arbores illæ ex quibus meram colligunt, cedri sint, non uero iuniperi, iuniperi tamen illas esse credunt, non minus ac Istriæ incolæ, apud quos cedri in maxima proueniunt copia, qui & Iuniperos, non uero cedros, eas appellant. Pix quoque ex cedro paratur, cedria dicta: de qua & cedri uiribus, Galenum audiamus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ubi Dioscoridem mea sententia interpretatur, præsertim in iis quæ ad cedri liquorem faciunt, sic enim Galeni ueluti pro coronide habentur uerba, ut in Epitome per doctissimum Andream Lacunam legitur: cedrus specie est duplex, altera fruticosa iunipero assimilis: altera arbor non exigua, utraque est calidæ siccæq; temperaturæ tertii quodam modo ordinis, secundum utrunque. Cæterum cedrea (uocatur ita cedri oleum) quartum etiam ordinem attigisse uidetur, admodum calida & tenuium partium, quare mollem uiuentium carnem prompte, citraque dolorem putrefacit: Nam mortuorum corpora exiccat, simulque à corruptione tuetur, utpote humiditates eorum depascens, at solida haudquaquàm attingens corpora. Nec mirum uideri debet, si cum tanta ui polleat, lendes, pediculos, tineas, auriumque uermes interficere ualeat, tum fœtum uiuentem quidem interimat, extinctum autem eiiciat, quemadmodum & ipsum semen, si coeundi tempore, pudenda eo circumlinantur. Proinde partui aduersum est medicamen; quod etiam dentium foraminibus instillatum, eos & confringit, & à dolore liberat: extenuat quoque oculorum cicatrices, & uisus hebetudini ab humorum crassitudine ortæ medetur, utuntur autem ea plebeii, quum ad uulnera ouibus inter tondendum à forfice illata tum etiam contra ipsarum scabiem & ricinos, quos κρότωνας uocant: at fructus moderatiores existunt, adeo ut comedi possint, quanquam si iis liberalius utare, capiti dolorem inferent, ardoremque ac morsum in uentre percipies, hactenus Galenus. Non libet ab hoc loco prius discedere, quàm resinarum, & gummi amicitias odiaque recenseam, sunt enim nonnullæ quæ aquam, spreto oleo uelint, sunt quæ oleum contrà aqua reiecta, sunt quæ neutrum, quæ igitur oleum amant, & cum eo amicitiam habent hæc sunt.

Mera oleum cedri.

Pix cedri cedria dicitur.

Andreas Lacuna Galenum in Epitomen redegit.

Amicitia et odiū gummi & resinarum.

Oleum amantia.

Maſtix.
Thus.
Sandaracha iuniperi.
Euforbium.
Styrax calamita.
Colophonia.
Benzuinum.
Reſina pini.
Terebinthi reſina.
Camphora.
Gummi elemi.
Oppo ponax.
Sagapenum.
Chalbanum.
Aſſa fœtida.
Ladanum.
Pix naualis.

Aquam & non oleum.

Gummi Arabicum.
Lacca.
Drachantum.
Sanguis Draconis.

Nec oleum nec aquam.

Ammoniacum.
Bdellium.
Myrrha.

De Lauro arbore.

Græce, δάφνη: *Latine, laurus: Hiſpanice, laurel, loureiro: Italice lauro, Gallice, laurier.*

Enarratio 96.

LAVRVS arbor illa quondam Apollini dicata, qua triumphantes in coronis utebantur omnibus nota eſt. Cuius duo genera habentur, domeſticum & ſylueſtre, parum inter ſe differentia, ut Dioſcorides in præſenti innuere uidetur: baccæ uerò lauri in officinis adſeruãtur ex quibus & oleum ut diximus & electuarium ab illis denominationem trahens concinnatur, non niſi morbis frigidis conueniens: unde Galenus libro ſexto ſimpl. ita de lauri uiribus tradit: huius folia calfaciunt & ſiccant uehementer, at fructus adhuc uehementius: radicis cortex minus quidem acris eſt, & calidus, uerum magis amarus, habetq; etiam aſtrictionis nõ nihil: quamobrem & calculos confringit, & iecori prodeſt. Bibitur ex uino fragrante trium obolorum pondere.

Electuariũ de baccis lauri.

De Platano.

Græce, πλάτανος: *Latine platanus: Italice, platano.*

Enarratio 97.

PLATANVS raro hodie conſpicitur, nec mirum quum olim ex-

quisitis illecebris nutrita, in solo Italo dedignaretur, ut cumque tamen, Ferrariæ duæ uisuntur arbores, folio uitis, ampliore ac multifido, apud Neapolitanos uero frequenter crescere audio, de qua Plinius abunde libro duo decimo capite primo ita inquit: Sed quis non iure miretur, arborem umbræ gratia tantum, ex alieno petitã orbe? Platanus ea est, hæc per mare Ionium in Diomedis insulam, eiusdem tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos usque peruecta, &c. Hæc uero arbor adeo uinum amat, ut eo irrigata enutriatur prospereque crescat, ut citato loco Plinius quoque meminit, quem legere ne pigeat, quum uaria ex Licinio Mutiano consule in Lyciæ prouincia legato non nisi lectu iucundissima referat. Galenus uero platani uires attingit, libro 8. de Facult. simpl. medic. sub iis uerbis: Humidioris frigidiorisq; essentiæ est, non ita multo quàm symmetra: proinde folia uiridia trita & illita, non obscure nascentes phlegmonas adiuuant, cortex & pilulæ magis desiccantem uim obtinent, ut illæ quidem in aceto coctæ ad dentium adhibeatur dolores, pilulæ uero cum adipe, ad ulcera ambusta. Vitandus est puluis foliis arboris insidens; alioqui si attrahatur spiritu, arteriam offendit, ualenter siccans, exasperansque nec non uocem lædit, sicuti & auditum & uisum, si in oculos aut aures inciderit.

Platanus Ferrariæ habetur.

Platani uires.

De fraxino.

Græce, μελία: Latine, fraxinus: Hispanice, fresno, frexo: Italice, frassino, Gallice, frasne.

Enarratio 98.

FRAXINVS, ubique nota arbor est, non nisi serpentibus infestissima: unde Plinius libro suę naturalis historiæ, fœdissime proculdubio hallucinatur, quum quæ Theophrastus, mylaci, id est taxo arbori uenenosæ tribuit, ille nominis uicinitate deceptus, non mylaci, sed potius meliæ id est, fraxino, tribuit, ut apud illum est legere libro 16. capite 13. ubi fraxini folia iumentis mortifera, & lethalia esse tradit, quum tamen non meliæ, id est fraxini folia Theophrastus uenenosa esse scripsit, sed mylacos, id est taxi. Nam tantum abest, ut fraxini folia uenenosa & mortifera sint, ut ea potius præsentaneum antidotum contra ueneni omne genus reputentur, ut ibidem quoque ille non negat, & nos centuria prima Curationũ nostrarũ abunde indicauimus, præcipuè ubi curationem demorsæ puellæ à uipera describimus. Cæterum, in fraxinorum summitatibus folia quædam crassa amygdalarum magnitudine reperiuntur, intra quæ semen reconditur, seminis melonis magnitudine aromatici quid habens, quod officinę, linguã passerinam, siue linguam auis appellant, ad irritandam Venerem accomodatis-

Plinius errat.

Fraxini folia aduersantur ueneno.

Lingua passerina quid.

ſimum: De quo Plinius capite 8. libri uigeſimiquarti memoriam facit, dicens: fraxinus, quam uim aduerſus ſerpentes haberet, indicauimus, Semen foliis eius ineſt, quæ medentur iocineris & lateris doloribus in uino, aquam quæ ſubit cutem extrahũt, corpus obeſum leuant onere ſenſim ad maciem reducentes, hæc Plinius: ex quibus Manardum perperam dixiſſe comprehendimus, quum ab antiquis de hoc ſemine nullam fieri mentionem, libro undecimo ſuarum epiſtolarũ, epiſtola ſecunda tradat: fateri tamen eſt, quod huius ſeminis uis, ad uenerem faciens, incognita priſcis fuerit, quod Arabes, Serapio præcipuè linguam auis nominat, quia cum auicularum lingulis quandam contrahat ſimilitudinem, uel potius, lingua auis ſemen hoc dicitur, ad imitationem linguæ anſerinæ, quæ ut multi credunt uenerem ſtimulat. Cæterũ, eſt ſemen hoc calidum in ſecundo gradu, cum quadam humiditate, ut Serapioni placet, qua mediante uenerem irritat.

Manardus errat.

Lingua paſſerina ſiue lingua auis calida in ſecundo ordine.

De populo alba.

Græce, λεύκη: Latine, populus alba: Hiſpanice, alamo blanco: Italice albero, pioppo bianco: Gallice, trambula, Germanice uueiſſen alberbaum.

Populus nigra.

Græce, αἴγειρος: Latine, nigra populus: Hiſpanice, Alamo nigrilho: Italice, oppo, pioppo nero: Gallice, du tremble peuplier.

Enarratio centeſima.

NON ſolum ad ripas fluuiorũ regis Eridani ſeu Padi Ferrariam perlabentis, populi arbores naſcuntur, de quibus poëtarum extant fabulæ; ſed uariis aliis in locis proſpere creſcunt, ex quibus, tenellos cauliculos, pro cõficiendo myracopo, id eſt, unguento populeo, officinarum magiſtri colligunt: quo medici pro extinguenda capitis & renum ardore, frequentiſſime, illitis fronte & temporibus, renibuſque ipſis, ardentiſſimis in febribus utuntur: an uero bene, in dubium uertamus, quum uetus Galeni tranſlatio, αἴγειρον calidam in tertio gradu eſſe conſtituit, cui opinioni Serapio & Auicenna capite 344. fauent, eam in tertio caloris gradu collocantes: à quibus nec Oribaſius diſſentit libro ſecundo ad Eunapium, & libro 15. ad Iulianum Cæſarem, quum eam inter calida tertii ordinis medicamenta adnumeret: quæ ſi uera ſunt, proculdubio unguentũ populeum potius calidum quàm frigidum cenſendum eſt. At re uera, res ipſa non ita ſe habet, quum

unguentum

unguentum populeum prope tertium gradū frigiditatis,a doctissimus indicatur,& quotidiana experientia ita esse attestatur. Proinde populum frigidam esse,uel saltem non calidam necessarium est, id quod castigatissima emendatissimaq; Galeni uersio Venetiis excusa ita esse ostendit,quum lib. 6.Simplicium, ægirum non calidam tertio recessu legitur esse, sed potius primo, ut Paulus Aegineta, uerborum Gal.uerus interpres, in sua medicina quoq; scripsit,eam scilicet calidam in primo ordine collocans. Quibus Constantinus monachus author non usq;quaq; aspernabilis consentit, imò natura ipsa arboris,& proprietates,satis indicant calidam non esse,quibus magis credere debemus,quàm omnibus hucusque de ea scribentibus. Nam arbor ipsa parū est odorata, nec eximio aliquo sapore prædita dum gustatur,quæ qualitas errare nunquam permittit,imò ea mediante, medicamentorum temperamenta indaganda præcipue sunt. Primo nanq; modice astringit,obscuram quandam amaritudinem post se relinquens, quæ omnia exiguam caliditatem, ut nostis arguunt. Itaque populum ad frigiditatem potius quàm caliditatem inclinare in confesso est. De alba uero populo,quod frigida sit temperamento,non est dubium,ut testatur Galenus,lib. 7.dicti uoluminis,sub iis uerbis: Leuce, ex aqua tepida,& terrena extenuata essentia conflatur, quamobrem & abstergentis facultatis est particeps. Hæc Galenus. Cæterum multi innixi iis uerbis Dioscoridis (scilicet fertur utriusq; populi lachryma circa Eridanum fluuium, in distillando densari, fieriq; quod electrum Græci, Romani succinum uocant) crediderunt electrum siue succinum,quod carabe Arabes appellant,& uulgus alambrum, populi gummi esse, non animaduertētes Dioscoridem aliorum opinione, uerba illa retulisse,& ut falsa reliquisse minimeq; approbasse, quum re uera,ut Plinius aperuit, non populi gummi aut ipsius lachryma electrum siue carabe est,sed potius ut libro trigesimoseptimo,capite tertio legitur, Arboris cuiusdam pineæ similis, sic enim post multas & uarias de illo citatas opiniones,quas explosas & extirpatas relinquit, ueram ad istum modum prosecutus est,dicens: Certum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum, itaq; & à nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam,Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem, defluente medulla pinei generis arboribus,ut gummi in cerasis,resina pineis,erumpit humoris abundantia,densatur rigore, uel tepore autumnali,quum intumescens æstus rapuit ex insulis,certe in littora expellitur,ita uolubile,ut pendere uideatur,atque considere in uado,quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellātes, hactenus Plinius. Cuius uerba uera esse hodie cognoscimus,quum in mari Germanico Baltheo dicto, electrum siue succinū ex quo preculæ siue coronæ fiunt,colligatur,& nusquam alibi: quòd uero gū

Populus arbor frigida est.

Electrum succinū Alambrū carabe idem.

Electrum quid.

Succini etymologia.

mi arboris pineæ ſimile ſit,ipſius in attritu pineus odor atteſtatur,imò qui è Dantiſco urbe libera apud Germanos, nobiſcum uerſati ſunt, tanquam de re conſpecta iudicium ſuum ferebant, nec in re aliqua à Plinio diſſidebant. Naſcitur enim electrum,liquidum tanquam pini reſina, quod quum muſteum fluit, formicas,muſcas, paleas,& alia rapit,quæ omnia poſtea in eo denſato,uidentur,ut Martialis hoc diſticho complexus eſt.

Quum Phaëthontea formica uagatur in umbra,
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram.

Vario porro colore electrum reperitur,quod ad ſe feſtucas & paleas trahit, uelut magnes ferrum. Ex hoc enim electro paſtilli olim pro ſiſtenda ſanguinis fluxione Græci parabant,quos Arabes quoq; ſub nomine caraber pro eodem effectu conſtruunt, & in officinis hodiernis repoſiti habentur. Valet autem flauum electrum ad multa,nam pueris pro amuleto contra faſcinationes appenditur, Contra dyſuriam quoq; bibitur. Album uero cum aqua ſtillata è raphano nephritim curat ebibitum, nec minus cordis tremori, & orthopnoeæ prodeſt: nã inſperſum rhagadibus, dolorem & pruritum præſenti auxilio mitigare traditur. Cæterum lapis lyncis officinis hodie ſic nominatus,electri ſpecies quædam eſt,quam lyncurium,ſiue pterygophorum,id eſt,plumas trahentem,Græci appellant, non uero urina lyncis eſt,uel ut pharmacopolę dicunt lupi ceruarii concreta,ut recte admodum Dioſcorides libro .2.capite de urina aperuit.

Lapis lyncis, electri ſpecies eſt.

De Macere.

Græce, μάκερ: Latine,macer, macis,cortex nucis moſchatæ: Hiſpanice, macias,macas: Italice macis.

Enarratio. 101.

Macer & macis idẽ.

NON approbo illorum iudicium, qui macerem à mace officinarum diuerſum eſſe ſtatuunt,quum re uera,antiquorum macer,macis noſtras ſit; cortex ſcilicet ſubruffus, craſſus,& in guſtu aſtringens,qui ex India ad nos adfertur, quem Galenus intelligens,clarius de eo lib.7.Simplicium,ita prodidit,dicens; macer cortex eſt,qui ex India aduehitur,guſtu multum acerbo cum leuicula quadam acrimonia odorata,conſtat autem ex miſta eſſentia pleraq; terrena frigida,paucula uero calida, & tenuium partium,itaque ualenter deſiccat,aſtringitq; ob idq; cœliacis & dyſentericis medicamentis miſcetur,in tertio exiccantiũ conſiſtens ordine: in caloris frigoriſq; diſcrimine, neutrum inſigniter præſtans. Iis enim Galeni uerbis facile quis niſi contumax ſit,dicet,Galenum,noſtrum macem deſcripſiſſe,quum corticem eſſe dicat,ex India aduectum,& inter aromata habitum,quæ omnia huic reſpondent. At hodie multi rerum nouitate gaudẽtes,omnia in dubium tra-

Hodie omnia fere in dubiũ trahuntur.

stunt, affirmantes, omnia fere officinarum medicamenta, antiquis incognita fuisse, id quod olim Lud. Viues Valentinus uir sane doctus, mecum querebatur, quũ tamen paucissima hodie habentur, de quibus prisci mentionem non fecerint; fatendum tamen est, quòd antiqui de macere tanquã de re obscura, & non satis illis cognita locuti sunt, quod mea sententia, magis temporum angustiis, quàm illorum ignorationi tribuendum reor, quo factum est, ut Plinius libro uigesimosecundo, capite octauo, tanquam de re sibi incomperta, ut ipse quoq; fatetur, dicat; Macerem corticem rubentem magnæ radicis, nomine arboris suæ esse, qui ex India aduehebatur. Nouerunt enim omnes macerem, sed unde colligebatur, aut ex qua re extrahebatur ignorarunt, imò non diu est exactè huius rei uera habita cognitio, quum ante repertum pomum, & ut ita dicam excorticatum, ex quo maces extrahuntur, multa & falsa de mace circunferebantur. Qui igitur deinceps ueram macis historiam tenere desiderat, aures præstet, quum de re nobis millies conspecta sententiam feramus. Est enim pomum, quod non diu ex India ad nos saccaro confectum deferri cœpit, magnitudine qua pomũ Persicum, rotundum, obscuris quibusdam lineis intersectum, nam color illi Persici quoque inesse uidetur. Huius autem pomi caro suauissima ac gustui gratissima est, & cordialis; & ea de causa, eius libra quatuor uenditur aureis ducatis, post excorticatum autem pomum, prope centrum, cortex quidam cancellatus ruffus apparet, os non exacte tegens, qui cortex, macis siue Græcorum macer est, crassus, adstringens, suauis, stomacho, & cerebro conducibilis, qui non exacte calidus, inter nobilia aromata connumeratur. Nam os subtus corticem istum apparens, nucleum intus habet, qui moschata nux dicitur, tabernis, & pigmentariis familiarissima admodum aromatica, quæ & ipsa, capiti utilis & stomachalis est, matrici amica: quam Hermolaus Barbarus & post eum Manardus, aliique uiri doctissimi, nucem myristicam appellari contendebant, quàm uero bene, iudicẽt lectores, quum nomen hoc glandi unguentariæ ex directo respondeat, quam Græci βάλανον μυρεψικὸν sua uoce appellant, ut lib. 4. uidere licebit.

Macis quid sit.

Nux moschata.

Her. Barb. et Manard. falluntur.

De Vlmo.

Græce, πτελέα: Latine, ulmus: Hispanice ulmo: Italice, olmo: Gallice, ulmo.

Enarratio. 102.

VLMVS hæc illa arbor est, quæ uiridis facile ceditur, sicca uero ualde difficulter; Cuius Plinius quatuor enumerat genera, libro decimosexto capite decimoseptimo, Columella duo tantum, quæ Italiæ familiarissima sunt, & uitibus sustentandis accõmodatissima. Inueniuntur enim in ul-

mo, uesiculæ quædam in quibus gummi, ceu lentus ac glutinosus humor quidam reperitur, ex quo culices, proprie cnipedes dicti, generantur. Valet enim gummi ulmi, ac præsentissimum remedium est puerorum rupturis, modo sub bracchiali, ligatura dicta, ut decet, apponatur. De ulmi uero uiribus, ita Galenus, libro octauo de Facult. simpl. medic. inquit: Vlmi foliis quandoq; recens uulnus cõglutinauimus, confidentes astringentem simul & abstergentem inesse eis facultatem. Cæterum cortex magis amarus est, astrictoriusque magis: itaque cum aceto & lepras sanat, quod si uiridis circunligetur uulneribus, ea glutinare potest. Radices etiam eandem uim obtinent, quarum decocto, sunt qui perfundant fracturas, quæ callo obduci desyderant.

Cnipes in ulmo.

De Lignorum carie.

Græce, σηπεδὼν τῆς ξύλων: *Latine, lignorum caries: Hispanice, carcoma demadera, caruncho de legno: Italice, tarlatura di legno.*

Enarratio. 103.

HODIE quoque ad ea quæ Dioscorides commendat, lignorum carie medici utuntur, præsertim pro ulceribus abstergendis. Consonum tamen esset, si Guaiaci ligni cariem haberemus, ea in purgandis morbi Gallici ulceribus uti: unde Galenus hæc animaduertens, inquit libro octauo. simpl. caries lignorum, & maxime quæ particeps est astrictionis, uelut ulmus, expurgat, impletq; ulcera humida.

De Harundine.

Græce, κάλαμος: *Latine, calamus, harundo: Hispanice, canhas: Italice canna: Gallice, canne.*

Enarratio. 104.

HARVNdinis, quinque tantum genera, ut communiora, & usui hominum magis euenientia, Dioscorides in præsenti enumerat, quanquã Plinius libro decimosexto capite. 36. & lib. 24. capite. 11. illius uiginti nouem potius assignet, ubi ut capite de calamo aromatico adnotauimus, Plinius inquit, harundinis omne genus, circa radicem efficacius esse, quod dictũ ad memoriã reuocatum uelim, propter illos, qui contumaciter admodũ contendunt, quod calamus aromaticus, non radix, sed harundo esse debet, ex quibus, unus mihi nominandus uenit, Mathiolus Senensis, in suo Dioscoride Hetruscè loquente. Primum itaque genus, à Dioscoride descriptum, nastos dicitur: harundo scilicet enodis, solida, concreta, & leuis; ex qua

Harũdinis omne genus circa radicẽ efficacius est. Mathiolus in calamo aromatico errat.

Syriaci & multi alii sagittas parant. Nascitur enim ut testatur Plinius, & nos ipsi propriis uidimus oculis, in rheno flumine Bononiensi. Secundum uero genus, comparatione ad primum fœmina dicitur, pro tibiis parandis cōmodatissima. Tertium autem fistulare dicitur, harundo scilicet, ex qua optimi parantur calami, de characteribus pingendis seruientes, quibus hodie uiri literati utuntur. Reperitur enim uariis in locis, tum apud Hispanos, tū etiam apud Italos, præcipuè apud Fauentinos, circa eam uallem quam Ammonis appellant. Quartū quoq; genus nō minus notū est, quod Cyprium, uel harundo Cypria dicitur. Quintū uallaris harundo est, cōmunis; quæ ideo uallaris uel sepicularis nominatur, quia uallis sepibusq; utilis est, quin etiam, ex ea pedamenta pro erigendis à terra uitibus, multis in locis parantur, hanc Theophrastus cap. 12. libri quarti de Historia plantarū, crassam & ualidā, utpote uallatoriam desiderat; Dioscorides uero in pręsenti potius gracilem cōmendat, unde hic apud Dioscoridem mendam subesse crediderim, quum re uera pro texēdis sepibus erigendisq; pergolis, ac apparandis baculis, crassior & ualidior, melior est. Harundo omnium consensu, inimica filici est, & contrà; At asparagis omnino amica, adeo ut perbelle asparagi ad radices harundinnm sati crescant. Plinius inter harundinis genera, adarchā etiam connumerat, quum tamen reuera, adarcha harundo non sit, sed potius gelata quędam salsugo harundinibus adhærens, ut ex ipso Plinio cap. 10. comprehendi potest, & Dioscorides lib. 5. cap. 91. prius docuit, proinde Pliniū hac in re errasse, notū est, quocirca consultius mea sententia Colenutius fecisset, si hunc Plinii errorē admisisset, quàm dum illum defendere cupit, in tam fœdum errorem incidere, ut belle in illum, uulgatū illud carmē possit quadrare, incidit in Scyllam: nam & duas esse adarchas nugatur, quarū à Dioscoride aut Galeno, diligentissimis alioquim harum rerum scrutatoribus, mentionem factam nunquam legimus, sed nos Colenutium uirum alioqui insigni eruditione præstantem ad suos iurisconsultos relegamus. Sed iam harundinis generibus zuccarum ferentem harundinem addamus, aspectu uallari similem, sed solidam, concretam, succosam, & minime fistularem. Non minus quoq; harundinibus adiungendæ sunt radices hodie è Cinnarū regione ab Indis aduectæ, quas contra morbum Gallicum ualere, omnes dicunt, & illis contra podagram Carolus Quintus Imperator, authoritatem dedit, de quarū uiribus prostat libellus ubiq; uenalis, per doctissimū Andreā Vesaliū Bruxellensem cōscriptus: tibi uero lector caput de ebeno legere ne pigeat. At de harundinum facultatibus ita tradit Gal. libro septimo de Facult. simpl. medic. Calami phragmitis radix, cum bulbis, aculeos, sagittasque infixas extrahere ex alto traditur: etenim abstergentem minimeque acrem facultatem sortitur, quemadmodum & ipsa folia, cortex uero combustus, admodum tenuium partium, & digerentis facultatis efficitur cum nonnulla

Textus Dioscoridis corruptus.

Harūdinis et filicis inimicitia.

Asparagorum cū harūdine amicitia

Adarcha.

Plinius errat.

Colenucius errat.

Pandulphi Collenucii laus.

Radix cinnarum.

Andreas Vesalius doctiss. med.

abſterſione, ut exiccet, & calfaciat, tertio quodammodo ordine, cæterum eius flos eſt uitandus: nam ſi in aures incidat, adeo tenaciter hærens affigitur, ut auelli non poſſit, auditumque uitiet.

De papyro.

Græce, πάπυρος: Latine, papyrus: Vulgo, papiro.

Enarratio 105.

Papyrus. PAPYRVS, Alexandri Magni uictoria, ut Plinius refert libro decimo tertio capite undecimo, ex Varronis mente, ad chartarum uſum inuenta fuit, quum antea palmarum foliis, atque arborum libris uterentur, cui ſtudia bonarum artium multum debent, atque magis quum chartæ uſu, maxime humanitas uitæ conſtet, & memoria. Præſens tamen papyrus, in Aegypti paludibus naſcitur præcipuè illis, quibus aqua duos cubitos non excedit, craſſitudine brachiali, & illa quidem triangulari, altitudine uero decem cubitorum, cuius interna pars pro parandis chartis olim ſeruiebat, non minus quàm hodie uetuſti diſruptique panni linei, ex quibus quoque paratæ chartæ ad prioris imitationem papyrus nominatur. *Iuncus papyri genus.* Huius porro Aegyptiæ papyri genus, iuncus quidam eſt, qui ex India, ſenum & debilium hominũ ſuſtinendi gratia adfertur. Papyri uires proſequitur Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: papyrus, oxycrato uinoue macerata, recentia ulcera glutinat, maxime in circulum circumpoſita, ut materia ſanantia medicamina excipiens: at ubi uſta fuerit, medicamen exiccatorium exiſtit, ut chartæ combuſtæ cinis, hoc tamen cinis papyri eſt infirmior.

De Tamarice.

Græce, μυρίκη: Latine, myrice, tamarix, tamariſcus: Hiſpanice, eltarai, tamargueira, thamariz: Italice, tamarigio: Gallice, bruiere.

Enarratio 106.

Tamarix. MYRICA, à Græcis quondam in maximo habita honore, arbor à nobis tamarix, ſeu tamariſcus, dicta eſt, ut Plinius quoque fatetur libro decimo tertio, capite uigeſimo primo ſub iis uerbis: myricen, & Italia fert, quam alii tamaricem uocant. Hæc uero rei ruſticæ uulgo nota arbor eſt, folio cupreſſi, fructu uero gallæ, quãquam alicubi ſterilis proueniat, quæ præcipuè apud auriferum fluuium, quem nos Tagum appellamus, naſcitur, licet quoque multis aliis in locis humidis proſpere proueniat, *Arbores perpetua coma uigẽtes.* coma perpetua, non minus quàm aliis uariis euenit arboribus, ut abieti, pinaſtro, iunipe-

ro,cedro,terebintho,buxo,ilici, aquifolio,suberi,taxo,unedoni,oleæ,& aliis. Ex huius uero arboris ligno, lienosis calices fiunt potorii, quos uniuersus medicorum chorus maxime laudat, tum Dioscorides, Plinius, Columella, Auicenna, & alii sexcenti. Est enim tamarix, medicina lienosis dicata, præcipuè radix & ipsius coma, nam ligni cinis, ut Serapio testatur mirifice omnia exiccat ulcera, quin etiam ea quæ ab ignis ustione proueniunt prospere sanat. Qua de causa linimentis contra morbum Gallicũ paratis, optimo consilio miscetur. Imò ut inquit Alkanzi duę mulieres, lepra affectę id est Græcorum elephantiasi, ad sanitatem restitutæ fuerunt, assiduo potu decoctionis tamaricis cum una passa apparatæ, unde mihi in animũ subit credere, quòd omnes effectus, quos Guaiacum lignum efficit, tamarix efficere poterit, præsertim si eo uictus ordine & successu, quo Guaiacum præbetur, concedatur: de cuius uiribus Galenus libro 7. de Facult. simpl. medic. inquit: Tamarix abstergit & incidentis est facultatis, absque perspicua desiccatione, habet uero etiam astrictionem nonnullam, igitur cum aceto decocta prodest lieni indurato, sanat etiam dentium dolores, fructus & cortex non paucam possident astrictionem, at cinis myricæ, admodum desiccatoriæ facultatis est, plurimam habens abstergendi uim, astringendi pauxillam.

Tamaricis uires.

De erica.

Græce, ἐρείκη: Latine erice, erica: Hispanice, Lusitanice, queiro: Theutonice heyd: Gallice, briere.

Enarratio 107.

IN inuenienda erica, multi decipiuntur, credentes utique fruticem ubiq; obuium, ericem esse, ex quo scopas, pro uerrendis areis frumenti, & uuarũ, rura parant, est enim frutex iste bicubitali altitudine nascens, ab una radice multas uirgas, & illas quidem digitalis crassitudinis mittens: qua de causa, ex illis instrumenta aucupandis auiculis ubique parantur, nam folium roris marini, in acutum tendens illi est, flores uero ex albo ruffescentes. Porro, radix magna, prædura, fortis, conspicitur, carbonibus aptissima materia. Vocant enim Hispani, ex ista radice paratos carbones, carbones à breso. Nascitur enim frutex hic in uniuersa Hispania, quem Lusitani nostri, urgueiram appellant, non minus quoque uariis aliis in locis nascitur, præcipuè in Italia apud Hetruscos, Patauinos, Fauentinos, Bononienses, ac Anconitanos, quem Hermolaus Barbarus, Marcellus Virgilius, ac alii plures, ericem esse autumarunt, sed re uera non sine errore, quum erica bis in anno floreat, frutex uero hic semel tantum. Est igitur erica planta fruticosa, tamaricis effigiem referens, ut tradit Plinius libro 24. capite 9. dicens, ericem Græci uocant fruticem non multum à myrice differentem, colore roris marini & pene fo-

Ericã Her. Barb. & Mar. Virg. nõ nouerut.

Erica quid.

lio,& ut refert Theophrastus bis in anno floret, cuius floribus apes maxime oblectantur,& inde mel ericeum dictum, non adeo tamen bonum conficiunt. Reperitur autem planta hæc frequens apud Hispanos, quam Lusitani nostri sua uoce queirum uocant: in Italia uero eam nasci dubito, quũ hucusque nullus illam mihi monstrare ualuit. Scholiastes quidam Nicandri interpres hallucinatus est, quum ericem, hederæ folia habere tradat. Ne tamen ordinem prætermittamus, Galenum de erice audiamus, qui libro 6. de Facult. simpl. medic. ita scribit: erice digerendi per halitum facultatem obtinet, flore eius potissimum ac foliis utendum.

Vera Erica.

Nicădri interpres errat.

De Acacali.

Græce, ἀκακαλὶς: Latine, acacalis: Lusitanice, camarinhas.

Enarratio 108.

ACACALIS, ab Acacali Minois regis filia est dicta, quæ ab Apolline uiciata fuit, ut de ea Apollonius poëta in Argonauticis cecinit. Est uero acacalis planta, fructum ferens, album, rotundum, paruis margaritis persimilem, quem Lusitani nostri, sua uoce camarinham appellitant: nec enim crederem fructum istum, in Europa uniuersa, præter quàm apud Olyssipponam crescere. Est enim planta hæc, ubi prædictus fructus nascitur, media inter myricem & ericem: qua de causa Dioscorides prudentissime quum de myrice & erice sermonem fecisset, de hac illico caput sequens constituit. Est porrò fructus iste, ut obiter hoc attingamus, esui gratus, quo mulieres & effrenati pueri in cibo frequenter utuntur. In Aegypto uero nasci prospere Dioscorides testatur. At ubi Galenus de acacali locutus fuerit, aut sub quo nomine ignoramus: Paulus tamen sub propria dictione de acacali sic inquit: Acacalis fruticis in Aegypto nascentis fructus est, cuius dilutum collyriis claritati oculorum efficacibus miscetur: Verum Cacalia herba longe alia est, quanquam Plinius illi quoque fructum margaritis simillimũ inesse dicat, ut quarto libro uidere est.

Gal. acacalis non meminit.

Cacalia herba.

De Rhamno.

Græce, ῥάμνος: Latine, rhamnus: Hispanice Lusitanice, scambrones: Italice, marrucha.

Enarratio 109.

Rhamnus albus & niger.

RHAMNVM tam album, quàm nigrum, & in Hispania & Italia prospere crescere animaduerto, qui sepium ornamentum sunt, præsertim albus, cuius spinæ oxyacanthæ sunt similes, folia uero crassa, pinguia, oblonga,

ga, oliuæ

ga oliuæ magnitudine. Nam niger, ut teſtatur Dioſcorides ramos cubitorũ fere quinq; in lõgitudine emittit, quibus ſpinæ inſunt quoq; ; ſed infirmiores prioribus, porro fructus follicularis eſt, tenuis, candidus, rotundus, ſimilis uerticillo, in cuius medio neſcio quid nigri conſpicitur, ut Piſauri prope mare adnotauimus. Cæterum errant Dioſcoridis interpretes, qui huic textui addunt, rhamnum appellari leucacantham, id eſt, albam ſpinam, uel ſpinam cerualem, quum proculdubio additicia uerba, minime uero germana illa ſunt, quibus inſtructus Ruellius Gallus hallucinatus proculdubio eſt, quum ſpinam cerualem, quam Hiſpani aluarem; Itali uero merlam, uel ceruinam, Galli autem burgam uel neprum appellant, rhamnum eſſe putauerit; quum re uera, cerualis hæc ſpina, nulli rhamni generi reſpondeat, nam folia lata fere piri habet, fructum uero nigrum, liguſtri baccæ effigie, quo pictores pro conficiendo perfectiſſimo uiridi quodam colore utũtur, ut libere fateri eſt, Ruellium hac in parte hallucinatum eſſe. Nõ minus profecto inaduertenter Ruellius hac in parte Theophraſtum adducit, quũ quę Theophraſtus paliuri ſemini tribuit, ille ad rhamni ſemen refert, ſed in hoc lapſus facilis deprehenditur, quia poſtquam Theophraſtus de rhamno uerba feciſſet, de paliuro loqui cœpit, & quæ paliuro cõueniebant, Ruellius non paliuro ſed rhamno potius conuenire putauit, quanta uero negligentia aut errore, quicunq; Theophraſtum legerit facile deprehendet. Plinius uero ne illum prætereamus, libro. 24. capite. 14. Rhamnum inter rubi genera collocat, ut ſtudioſo notum erit. At Galenus lib. octauo de Facult. ſimpl. medic. de rhamno ita tradit; Rhamnus deſiccat & digerit exceſſu ſecundo, refrigerat in primo completo, aut ſecundo incipiente; proinde herpetes ſanat, & eryſipelata non magnopere calida. Cæterum ad hæc teneris utendum eſt foliis.

Dioſcoridis interpretes errant.

Ruellius errat.

Ruellius taxatur.

De Halimo.

Græce, ἅλιμος: *Latine*, *halimus*: *Hiſpanice*: *Luſitanice*, *ſalguadeiras*: *Gallice blanceputa*.

Enarratio. 110.

HALIMVS frutex rhamno ſimilis eſt, abſq; tamen ſpinis, cuius folia oliuæ ſunt, molliora tamen, & candidiora, qui in ſepibus, & potiſſimum maritimis locis creſcens, ex ſe cauliculos profert, in cibo inſtar oleris laudatos. Naſcitur enim Salamancæ prope ædem diuæ Mariæ à Veiga, in cuius tutela Portugalenſes ſcholaſtici ſunt: ſed caueant ipſi, ne rhamnũ illic naſcentem, & hortus circumuallantem, me intellexiſſe putent. Hanc Mauri ſua uoce, apud Chairum Aegypti urbem opulentiſſimam, uendentes, clamant, molochia. Molochia, ut Serapio quoque nouit, raro tamen

Halimus apud Salmãticenſes.

apud noſtrates in cibi uſum uenit, quum uariis & melioribus abundemus oleribus, apte tamen à ſapore ſuo ſalſo Luſitani, halimũ ſalgadeiras appellitant, uelut Aëtius halmyrum ob eandem ſcilicet ſalſuginem. Admonendus porro lector in præſenti à me eſt, ne uerbis Dioſcoridis ductus, in errorem incidat, credens Albucum, halimum eſſe, quũ re uera, Albucus aſphodelus ſit haſtula regia dicta. De halimo uero apud Galenum, abſque aſpiratione, libro.6. de Facult. ſimpl. medic. ita legitur: Semen, & lac ſimul hæc planta gignit; eſtq; guſtus acris & ſubſtringentis, ex quibus conſtat ipſam eſſe diſſimilarem; maior tamen pars eius temperate eſt calida, cum humiditate inconfecta, & leuiter flatuoſa.

De Paliuro.

Græce, παλίουρος: Latine, paliurus, agri folium: Hiſpanice, azebo: Luſitanice, aziuinho: Germanice, holſam.

Enarratio. 111.

NVLLVM in medicina eſt periculum maius, quàm grauiſſimorũ authorum diſſenſiones, quorum præſertim authoritatibus fidem habemus quum ex eis non niſi queſtiones, altercationes, atque inde errores oriuntur, quo malo nullũ maius in hac arte excogitari poteſt, quod Plinius noſcens, libro.29. capite primo, dixit: Quum ſit periculum in nullo mendacio maius. Nec enim hæc abſq; ratione in medium attulimus, quum Agathocles paliurum in Alexandria naſci tradat, ulmi atque pinus amplitudine, folio uiridi, rotundo, molli, ramis frequẽtibus, prælongis, in quibus fructus oliuis perſimilis, bis in anno conſpicitur, qui & crudus & uiridis manditur, quũ uero exiccatur, ex eo farina paratur, quæ ſic in puluere, nec aqua uel alia re ſubacta, comeditur. Theophraſtus uero, ut noſtis, grauiſſimus author, paliurum fruticem deſcribit in ſiliquis ſemen ferentem ut apud illum quiuis uidere poteſt libro.3. de Hiſtoria plantarum capite.17. Plinius quoq; non minus aliter paliurum depingit, libro.13. capite.19. dicens: Cyrenaica regio loton ſuæ poſtponit paliuro, fruticoſior hæc fructuq; magis rubens, cuius nucleus nõ ſimul manditur, iucundus per ſe, atq; ſuauior è uino, quin & uina ſucco ſuo commendans. Hæc ille: quæ ut percipitis ab aliis multum abſunt. Dioſcorides porro, ut de re paſſim obuia, eius exactã prætermiſit hiſtoriam, ut tamen coniecturis aſſequi poſſumus, hic idem paliurus Dioſcoridis, cum eo à Plinio deſcripto eſt, quem Theophraſtus lib.4. de Hiſtoria plantarũ eiuſdẽ numeri capite, prius deſcripſit, & eum Afrum paliurum uocant. Trahunt autem in hanc me ſententiam Plinii uerba, libri uigeſimi quarti capite.13. ubi paliuri uires proſequitur; quæ fere cũ Dioſcoride ita habent; Paliurus quoq; ſpinæ genus eſt, ſemen eius Afri zuram

De paliuro uaria ſententia.

Dioſcoridis et Plinii paliurus idẽ.

uócant,contra ſcorpiones efficaciſſimum remedium,item calculoſis, & tuſſi, folia aſtrictoriam uim habent, radix diſcutit panos, collectiones, uomicas,urinas trahit pota.Decoctum eius potum in uino aluum ſiſtit; ſerpentibus aduerſatur.Radix præcipue datur in uino, & cætera. Quæ omnino cum iis quæ Dioſcorides ſuo tribuit paliuro conueniunt,Sed qualis hodie paliurus frutex ſit, aut ſub quo nomine in officinis habeatur, ne quis de noſtra queratur diligentia,dicamus.Eſt igitur paliurus frutex, folia habens lauri,latiora tamen,craſſa,criſpa,& per circuitũ ſpinis armata, cuius rami facile plicantur, colore uiridi: is enim fructũ fert rubrum colore, magnitudine, qua cedri fructus conſpicitur, uocant uero fruticem iſtum rei ruſticæ ſcriptores agrifolium, non uero aquifolium,nam agrifolium de quo à nobis mentio fit,frutici coccum id eſt granum ferenti,ſimile eſt,quo Anthuerpienſes monachi ſectæ Franciſcanæ hortum ſuum quem habent excultiſſimum ſepiunt, & illius radicibus uiſcum pro irretiendis auiculis paratur. De quo Galenus libro octauo de Facult. ſimpl.medic.ita tradit: paliuri folia & radix adeo perſpicue aſtringunt, ut fluxum uentris cohibeant, adeoque digerunt,ut mitiora phymata curent.At fructus tantam incidendi uim poſſidet, ut calculos ueſicæ comminuat, & pectoris pulmoniſque excretionibus auxilietur. *Paliurus agri folium eſt.*

De Oxyacantha.

Græce, ὀξυάκανθα: Latine, oxyacantha, acuta ſpina: Hiſpanice: Luſitanice,pirlitero piliriteros: Italice, bagaia, amperlo,pane de orſo, barazzo bianco.

Enarratio. 112.

QVI de oxyacantha hucuſq; ſermonem fecere, omnes uno ore fruticem berberos ferentem eſſe crediderunt, ſed mea ſententia non ſine ingenti ne dicam pudendo errore, Quum oxyacantha ut teſtatur Dioſcorides, arbor agreſti pyro ſimilis ſit, minor tamen, ac magis ſpinoſa, quæ fructũ myrti baccis æqualem fert,confertũ,rubentem,fragilem,nucleum intus habentem,quin & radices in profundũ deſcendentes,& illas quidem multifidas,quę omnia,ſiquis animaduerterit,inueniet oxyacanthã tãtũ abeſſe à berberos ferente fruticẽ, quãtum ficus à pinu,hoc magis,ſi folia à Dioſcoride prætermiſſa, quæ oxyacanthæ inſunt deſcripſerimus. Nam primo oxyacantha, id eſt acuta ſpina,arbor pyro agreſti ſimilis eſt; berberorum uero frutex raro uel nunquam in arborem aſcendit: Item pyrus agreſtis à radicibus multifidis in truco quodam craſſo & alto creſcit, adeo ut in arborem iuſtæ magnitudinis deueniat, frutex tamen berberorum,cuius infinita pro- *Oxyacantha.*

pe dixerim copia passim uidetur, nullum notatu dignum à radicibus emittit truncum, sed potius uirgas spinosas ad summum policaris crassitudinis, quæ nec altitudine humanam excedunt staturam. Quibus addimus, quod cortex pyri agrestis cum quadam subruffedine nigricat, inæqualis, crassa, & squammosa: Quæ uero berberorum frutici hæret, inter spinas suas, lucida, & subtilis albicat, si tamen parum excoriari contingat, luteum colorem, qualem inesse arbori mali granati uidemus, repræsentat: non minus quoque in spinis magna interest differentia, quum in pyro agresti spinæ, ut in pruno conspiciuntur in berberorum uero frutice, trinæ enascuntur, duæ à latere, una uero in medio. Iis adiungendum, quòd fructus acutæ spinæ, magnitudine myrti est, rubens, intus nucleum habens, qui ueluti cerasum pendet: fruticis uero berberorum fructus, grani tritici figuram imitatur, parum tamen maior, rubens, mali punici granum referens, in ramis ordinatim pendens, uelut uua in botris. Sed hæc omnia clariora redderēter, si modo folia quæ oxyacanthæ insunt ex Dioscoride & Theophrasto patefecerimus. Sunt ergo ut paucis dicam, folia acutæ spinæ, apii foliis similia, quæ ita esse, ex Dioscoride elicitur, capite de mespilo, dicente: Arbor mespilus est, aroniam aliqui appellant, aculeatam oxyacanthæ foliis: legitur enim in nonnullis exemplaribus sed falso, pixacanthæ, id est buxeæ spinæ foliis, ut ex Theophrasto facile deprehenditur, qui duodecimo capite libri tertii de Plantarum historia, mespili arborem folia, ut apii diuisa habere tradit, quæ hodie ita esse deprehendimus, non quidem in uulgari arbore, mespila uulgaria & communia hodie ferēte, sed in ea potissimum, de qua Dioscorides in eo capite primo differit, cuius fructum antiqui aroniam appellabant, & hodie Pisaurenses & Neapolitani apud quos procere crescit, ad antiqui nominis imitationē, azarolū uocant, pomum scilicet paruum, rubrum, quanq̃ & album à nobis uisum sit, ossicula tria intra se habens, unde tricoccum, quasi triū granorum, dictū est; Sapore suaue, ad acidū tendēte, ob quem à multis maxime expetitur, ex iis igitur deprehēdes, oxyacantham apii folia habere debere, quū eadem cum mespilo similia habeat, unde manifeste cognoscitur, quòd frutex berberorum non est oxyacantha, quū non apii sed potius mali punici fere folia habeat. Sed quū hucusq; quid nō sit oxyacantha diximus, deinceps consonū erit differere, quid sit. Est igitur, ut breuiter dicamus oxyacantha, arbor quā uniuersa Hispania sua uoce piltriteriū appellitat, Ethrusci uero begaiam, alii autē amperlū, uel ursi panē nomināt, arbor pyro agresti figura cū trunco tum ramis & floribus persimilis; nam flores albi sunt, folia uero, ut diximus apii, fructum porro quem arbor hæc emittit, rubrū conspicimus, intra se nucleū piperis grani magnitudine habentē, qui fructus maturus quū est, & tāgi cōtingat facile excoriatur, & à pueris auidissime comeditur, & in nō-

Folia oxyacanthæ qualia sunt.

Azarolus fructus.

Oxyacantha quid.

nullis regionibus perpetuus arbori tenaciter hęret, ut in Lusitania plerũq; obseruaui,& Hebręi huius mentionẽ reddũt; quia hæc ipsa arbor,ab illis rubus creditur ille,quẽ uiderat Moyses in flãmam cõuersum & sine noxa obumbrãtẽ,ex quo Deus illi locutus,& calapodia ut exueret iussit,quia in terra sancta erat. Dicunt igitur illi, ob illam dignitatem, perpetuũ arbori huic fructum esse. Est igitur ut paucis rem perstringamus,oxyachanta, acuta spina dicta,non uero acida, arbor hæc pyro agresti similis, quam nonnulli inter rubi genera collocant, de qua Galenus libro octauo de Facult.simpl. medic.ita loquitur : ut specie,sic facultate hæc arbor pyro syluestri est similis : cæterum pyri syluestris fructus prorsus acerbus est : oxyacanthes uero, & tenuium est partium , & nonnihil incisorium sortitur ,estque rubens & rarus,qui quidem affectus omnes fluxionum cohibet. Cæterum acutę spinæ frutex humilis quidam folio & spinis reperitur similis, qui in uniuersa Hispania,quod sciam,fructum non emittit, secus uero in Germania,Gallia, & uniuersa Italia, quum fructum ferat uuis immaturis similem,& illum quidem acerbum culinæ, agrestæ uice communissimum, ueris præcipuè & æstatis temporibus, in quibus iurulentæ carnes piscesue eo condiuntur, & à prægnantibus quoque maxime appetitur, quem alii uuam crispinam, alii uuam spinam , alii uero uuam marinam appellitant, ardentissimis autem febribus laborantibus magno datur iuuamento , quem prisci prætermisere, nec de illo uerbum aliquod fecere. Iam uero quia de berberos ferente frutice locuti sumus, illamque non oxyacantham id est acutam spinam esse probauimus, non ab re erit, ut de illa uerba faciamus, quum & ab antiquis fructus iste prætermissus quoque fuerit. Est igitur berberorum frutex planta tricubitali ad summum altitudine crescens, multas à radice uirgas producens, digitalis crassitudinis, in quibus spinæ multæ uidentur,& illæ quidem trino ordine consitæ, duæ à latere, una uero in medio; nam huius radices luteæ sunt, nec minus quàm ipsius flores racemosi , qui Maii tẽpore odorati erumpunt, porro folia ueluti mali punici conspiciuntur, fert igitur frutex hic, fructum rubrum, grano tritici maiorem, intra se oblonga duo granula,plana mutuo nexu coniuncta,continentem; ex quo fructu,succus extrahitur, quem officinæ berberorum uinum appellant, uino malorum punicorum acidorum acerbius, qua de causa ardentissimis in febribus contra sitim,cum iulepo rosaceo,aut uiolaceo potissimum propinatur, nõ minus biliosum uomitum coërcet, & stomachicum fluxum restringit, frigidis uero stomachis nocet, & pectoris angustiis inimicum est. Proximum quoque erit citare hic, fruticem illum,ribes ferentem,quum de illo quoque antiqui nullam fecerint mentionem, antiquos quum dico, uelim intelligatis Hippocratem,Theophrastum,Dioscoridem, Galenum, Oribasium, Paulum, Aëtium, Catonem, Varronem, Plinium, Palladium, & Co-

Vua crispina, uua spina, uua marina idem.

Berberorũ frutex.

Ribes.

Medici antiqui.

lumellam. Est igitur ribes ferens frutex, folia uitis habens, sepibus intertexendis accommodatissimus, qui fructum rubrum acidum & acerbum parit, ex quo uinum quoque extrahitur, febribus, & calidis ægritudinibus, non minus ac citri aut limonum succus. Conueniens, & ex eo sirupus in officinis, contra capitis destillationes calidas paratus publice habetur, inest enim huic fructui sapor acidus, cum quadam permixtus dulcedine, unde firmiter crederem, hunc ipsum fructum, quem nos ribes appellamus, eundem apud Serapionem, ribes esse, quum eundem saporem Serapio suo tribuit, quem in hoc officinarum gustamus, nec enim in cæteris notis Serapio ab hoc cõmuni quicquam deuiat, proinde nostros ribes, Serapionis quoque esse crediderim.

Nostri ribes sunt iidem cũ Serapionis ribibus.

De Cynos bato.

Græce, κυνὸς βάτος: Latine, Cynos batos, sentis canis, rubus canis, canirubus: Hispanice, carca rosal, carca peruna: Lusitanice, sylua macha: Gallice englenteru: Italice rosaio saluatico.

Enarratio 113.

Cynosbatus sentis canis, rubus canis canirubus idẽ.

CYNOS batus Græcis, sentis canis Columellæ est, aliis uero rubus canis, Theodoro Gazæ canirubus, uastissima autem spina hæc est, maximos & oblongos ramos ferens, quam inter uepres & senticeta sæpe arborescere uidemus, folio rosæ, nam flos, rosæ moschatæ similatur, cum colore ipso albo, tum foliis rarioribus, qui quum decidunt, fructus pullulat rubens, oblongus, oliuæ similis, intra quem lanuginosa quædam semina clauduntur, qualia in rosarum fructibus uidemus, hunc fructum pueri & mulieres auidissime comedunt, eius lanuginem abiicientes, ex quo seplasiarii Hispaniæ conditum pro sistendo undequumque profluente sanguine parant. At Theophrastus libro tertio de Plantarum historia, capite 18. longe aliter cynosbatum describit, utpote, magnitudine inter fruticem, & arborem granatum, fructu malo punico simili, & subrutilo. Cæterum, quidam cynosbatum, cynorrhodum id est, caninam rosam esse putant, inter quos nominare est Marcellũ Virgilium, & Monachos Mesues Antidotarii interpretes, qui uel ex Plinio tantum errare deprehenduntur, libro octauo capite quadragesimo primo, ubi cynorrhodi radicem ad canis rabidi morsum, tanquàm ex oraculo acceptam maxime laudat: libro uero uigesimo quarto capite decimo quarto cynosbati duas describit species, in uniuersum à cynorrhodo differentes, adeo ut manifestum sit cynosrhodum, aliam rem à cynosba

Conditum pro sistẽdo sanguine.

Errat Marc. Virg.

Errant Monachi Mesues interpretes.

to esse, mea tamen sententia, in hac re paruus est lapsus, quum cynosbatos à cynosrhodo, in hac tantum differat, quòd cynosbatos nullas habet spongiolas, cynosrhodos uero habet, imò ut tradit Plinius libro 25. capite 2. cynosrhodus apud antiquos, spongiolæ in ipsius fruticis spinis repertæ dicebantur, ut merito concludere possimus, quòd cynosbatos id est canis rubus, idem cum cynorrhodo, id est canina rosa sit, nec in alio quàm spongiolis dictis, differant: quæ in cynorrhodo dubio procul reperiuntur: secus autem in cynosbato, de quo Galenus lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita dixerit: Huius fruticis fructus non segniter astrictorius est, folia uero mediocriter, lanugo fructus arteriam uitiat. *Cynosbatos à cynorrhodo differat.* *In quibus differant.*

De Ligustro.

Græce, κύπρος: Latine, cyprus, ligustrum: Hispanice Alfena albena: Arabice, alkana: Italice, oliuella, guistrico, oliueta, chambrossene, caparrodano: Gallice, du troesne: Germanice, bein heltzlin, hartinglin, mundholtz.

Enarratio 114.

QVI Ligustrum, uolubilis speciem quandam esse crediderunt, eam præcipuè quam passim obuiam uidemus aliis circumligatam herbis, flore albo, campanæ effigie, toto, ut dicitur, aberrant cœlo, quũ inter se tantum differant, quantum cancer ab anguilla. Est igitur, ligustrum, arbor parua, foliis oliuæ similibus, floribus minutis, candidis, odoratis, racematim constitutis, qui Maii mense apparent, postea uero ipsis decidentibus baccę oriuntur primo uirides, in processu uero nigræ fiunt, uuarũ modo congestæ, quę in ruderibus, & sepibus potissimum nascitur, nassis & tesseris aptissima: hanc Patauini, conastellum, quasi oleastellum dixerint, appellant: quum illi & folio, & fructu similis sit. Nec enim ambigendum est, cyprum, ligustrũ esse, quũ Plinius libro 12. capite 24. dicat, cyprum arborem Aegypto familiarem, in Italia ligustrum uocari. Proinde Frãciscus Massarius Venetus omnino fallitur, quum annotationibus suis, super nonum librum Plinii, cyprum aliam arborem à ligustro esse contendit. De ligustri uero floribus & ipsius baccis siue uaciniis, cecinit Maro in Bucolico, dicens. *Ligustrum quid.* *Massarius errat.* *Virg. in Bucolicis.*

Non ne fuit satius tristes Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia, non ne Menalcam,
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses,
O formose puer nimium ne crede colori,
Alba ligustra cadunt, uacinia nigra leguntur.

Nec iis Vergilianis uerbis, Columella contraria scribit, quum lib. de Re ru-

Conciliantur Virg. et Columella. stica. 10. ligustrum non album ut Virgilius, sed nigrum potius appellat, dicens, & nigro permixta ligustro balsama, quia Virgilius ad flores, Columella uero ad maturas eius baccas respexit, quas uacinia Virgilius uocat, quum puerum admoneat, ne suæ pulchritudini atque colori, quamuis candido, nimium confidat, quia cum ætate illum candidum colorem amissurus est, futurus deformis, rugosus, ueluti ligustro euenit, quod flores quum habeat pulchros, candidos, & odoratos, cito tamen eos perdit, & solum uacinia permanent, quæ postea nigra & aspectu, non ut flores, grata, sed tetra potius pro aucupiis, & inducendis coloribus colliguntur, ut olim apud Gallos fieri solebat, & hodie apud Italos pro conficiendo atramento scriptorio usurpatur. Nec silere in præsentia debeo multorum errorem, qui additi- *Vacinia nõ sunt hyacinthi.* ciis Dioscoridis uerbis seducti, uacinia hyacinthos esse interpretantur, inter quos mihi nominandus uenit Hermolaus Barbarus patritius Venetus, uir *Herm. Bar. errat.* alioqui doctissimus, sunt enim uerba adiecta Dioscoridi, apud quartum librum, capite 61. ubi de hyacintho agit, quæ ita habent: hyacinthon Romani uaccinium dicunt: quæ uerba in melioribus exemplaribus non reperiun- *Nomina in Dioscor. reperta non sunt Diosc.* tur, imò omnia fere nomina in uno quoque capite comperta non Dioscoridis esse, sed alicuius qui Dioscoridi gratum facere arbitrabatur pro re firma & uera mihi persuasum habeo: argumentum enim ut cæteros præterea locos, ex capite de sampsucho desumi potest, hanc nostram coniecturam confirmans, in quo maioranam uerbum nouum, & à Plinio non usitatum legimus, uelut in leucoio, uiolam matronalem, ut sexcenta alia præter- *Seruius grãmaticus errat.* eam capita, in quibus huiuscemodi nomina reperiuntur. Seruius quoque grammaticus non minus hanc in rem impegit, quum per uacinia, uiolas interpretetur, sed Seruio notissimũ hoc esse debuerat, quia Virgilius eodem carmine, & uiolas & uacinia, nominet, ait enim: & nigræ uiolæ sunt, & uaci- *Ligustri tẽperatura.* nia nigra. Verum de cypro id est ligustro, ita tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum. Huius arboris folia summaque germina habent in se quiddam digerens cum aquea substantia modice calida, habentque & astrictionem quandam ex terrena substantia frigida: itaque eorum decocto quidam ambusta fouent, nec non igneos phlegmonas carbunculosq; :nam absq; molestia siccant, sed sponte ortis in ore ulceribus, commansa folia cõmodissima sunt. Hæc Galenus Ligustri uero radicibus, hodie Mauri suos inficiunt capillos, uelut equorũ quoq, crines, *Marcellus & Ruellius errant.* quod olim quoq; fieri Dioscor. tradit, nõ ut Marc. interpretatur, aut Ruellius, cum succo lanariæ herbæ, sed potius cum succo struthei mali, nam pro strutheo, id est malo cotoneo, struthion, id est herbã lanariam intellexerũt.

De Phillyrea.

Græce, φιλυρέα: *Latine, phillyrea, species ligustri: Hispa-*

nice, otra

nice, otraſuerte de albenan: Italice, una altra oliuella.

Enarratio 115.

ERRANT non ſolum Marcellus Virgilius, Dioſcoridis interpres, ſed alii plures, qui in præſenti phillyream, tiliam eſſe interpretantur, quum re uera, phillyrea arbor parua liguſtro æqualis cũ folio tum fructu ſit, adeo ut phillyream liguſtri ſpeciem eſſe conſtet, nec immerito Dioſcorides, quum de liguſtro egit, de hac quoq; phillyrea liguſtri ſpecie, ſermonẽ coniunxit, ſed ii re uera nominis affinitatem ſecuti, in errorem prolapſi ſunt, quum pro philyra apud Theophraſtum, tiliam ſignificante, phillyream, quæ nõ tilia, ſed potius liguſtri ſpecies eſt, tiliam interpretati ſunt. Eſt etiã philyra apud Theophraſtum lib. 3. de Hiſtoria plantarum, duorum generũ, quibus folium non oleæ ſed hederæ potius eſt, fructus uero fabaceus. Proinde phillyream a philyra diuerſam eſſe, nemo non uidet. Quibus adde, ꝙ philyra arbor eſt procera craſſa, & ut inquit Theophraſtus capite. 10. ad fabricas nauium, arcarum, & cunarum aptiſſima materia: phillyrea uero frutex potius quam arbor dicẽda eſt, de qua hoc loco Dioſcorides pertractat. *Dioſcoridis interpretes errant. Phillyrea liguſtri ſpecies eſt. Philyra uero tilia. Philyra duo genera.*

De Ciſto.

Græce, κίστος: Latine, ciſtus: Hiſpanice: Luſitanice, ceruacos: Italice, ciſto.

Enarratio. 116.

CISTVS nam ciſſos hedera eſt, cuius inaduertentia Plinius cæcutiuit, ut Leonicenus ad Angelum Politianum eleganti epiſtola primò indicauit. Eſt igitur ciſtus frutex ramoſus in latum ſe diffundens. qui apud Hiſpanos hodie pro abſtergendis ueſtibus in uſu habetur, eumque Luſitani ad imitationem antiqui nominis illi dicati, ciſtharos, aut ciſſaros corrupte, cerguacos appellant; reperitur enim & flore albo, & ſubrutilo, de quo Galenus 7. libro de Facult. ſimpl. medic. ita tradit: ciſtus frutex aſtringens eſt, folia eius & parua germina trita adeo deſiccant aſtringuntq;, ut ulcera glutinare ualeant, ſed flores efficaciores ſunt, adeo ut cum uino poti dyſenterias, uentris imbecillitates, fluxuſq; & humiditates perſanent, cataplaſmatis ritu illiti, ulcerum putredinoſa iuuant, deſiccant enim ſecundo exceſſu. *Ciſtus à ciſſo differt.*

De hypociſtide.

Græce, ὑποκιστὶς, κύτινος: Latine hypociſtis, cytinus, barba hircina: Hiſpanice, Luſitanice, pultegras; Germanice, bocſbart: Italice, hypociſte.

Enarratio. 117.

Hypocistis. Hypocistidos. Barba hircina idem.

HYPOCISTIS, Barbarorum hypocistidos est, siue barba hircina, quæ plerunq; ad cisti radices nascitur; herba potius quàm frutex, crassa, succosa, quibusdam granis, pineis similibus plena, qua auidissime nonnulli uescuntur. Nam tota ipsa herba ad luteum colorem cum quadam albedine tendit: quæ non solum in Hispania, sed uariis aliis in locis nascitur. Venetiis enim apud officinas frequenter conspicitur, quæ ex Illyrico & Dalmatia regionibusq; circũuicinis portatur. ex qua succus extrahitur, & ad medicos usus reseruatur, præcipue ad eos, ubi constringere opus est, uelut floribus punicorum expressus, quemadmodum refert Dioscorides capite de malis punicis. Verum nihil refert, herbam istam hypocistidem, uel cytinum, aut succum ipsum, eo modo appelles, ut Dioscorides in præsentia facit: & Aegineta imitatur. De qua Galenus citato loco ita inquit: Hypocistis multo est magis astrictoria quàm folia; admodum efficax remedium ad omnes fluxionũ affectus, quin si quam partem roborare consilium sit, quæ uidelicet plusculo humore exoluta fuerit, robur ac firmitudinẽ illi haud segniter addit, quo nomine antidoto ex uiperis inditur.

De Ladano.

Græce, λάδον: Latine, ladon, ladaniferus frutex: Hispanice, xara: Lusitanice, esteba: Italice, ladanifero arbuscelo. pinguitudo illius, ladanum, laudanum: uulgo laudano.

Enarratio. 118.

Ladanifer frutex.

LADANIFER frutex in altum crescit, tricubitali altitudine, & ampliori, uirgas à radice mittẽs, digitalis crassitudinis, duras, solidas & firmas, in quibus folia hærent oliuæ, nigra, uiscosa: flos uero roseus, albus, tres quatuorue maculas nigras habens, quo decidente, fructus pilulæ magnitudine, pediculo alligatus pullulat: totus enim frutex ille uiscosus resinosusue conspicitur, adeo ut ipsum depascentes hirci capellæue, pinguedinem uiscositatemue illam in barbis & femoribus contrahant, quam ladanũ appellamus.

Ladanum quid.

Reperitur uero in officinis pinguitudo ista, siue succus densatus, sub nomine ladani, uel laudani, aut labdani, quãq̃ raro syncerus aut purus. Verus autẽ & purus, optimi est odoris, ut Rufus Ephesius per hos indicat uersus à

Rufus Ephesius.

Galeno subscriptos lib. 1. de Compositione medic. secundũ loca, capite. 2.

Inuenias in Eremborum quoq; ladanon orbe,
Caprarum circa mentum, gratissimus illis,
Succus is è cisthi folio decerptus amico,
Imbuti hoc uilli, menti laterumq; madescunt,
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore,

Egregio quo ſpirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca Erembi habeant diuinis uiribus aucta,
Orta ſolo & campo longe lateq; patenti.

Hunc porro fruticem barbam hircinam potius appellandam crediderim, quum illi magis quadret, conueniatue nomen; quanquam Serapio, & cæteri Arabes, barbã hircinam hipociſtidem potius nominent. Non minus quoq; crediderim, quod Scribonius Largus hanc ciſthi ſpeciem, roſam appellat ſyluaticam, non uero alteram. Eſt præterea huius ciſthi ladaniferi ſpecies altera, quam Hiſpani maſculam comparatione ad primã faciunt; & eam ſtebam appellitãt folio in orbem circinato, ſubnigro & hirſuto. De ladano uero Galenum audiamus. lib. 7. huic dicato uolumini, ſic differentem: ciſthos id eſt ladanum, primo exceſſu medicamen eſt quodammodo complete calidũ, ita ut ſecundũ attingat, habens etiam aſtrictionis nõnihil: eſt præterea ſubſtantia tenui & emolliens, nec nõ moderate digerens cõcoquenſq;. peculiariter igitur ad uteri uitia eſt aptũ. Diffluẽtes tamen capillos retinet; uerũ alopecias & ophthalmias ſanare nõ poteſt, quod hi affectus ualentiora medicamenta deſyderent.

Frutex ladanificus proprie barba hircina eſt.

Ladanum Galeni calidum eſt.

De Ebeno.

Græce, ἔβενος: Latine, ebenus: uulgo ebano legno.

Secunda ſpecies ebeni.

Lignum Guaiacum, lignum Indicum, lignum ſanctum, lignum morbi Gallici: Arabice, karon: Hiſpanice, el legno ſanto, el legno dellas antilhas: Italice, il legno ſanto: Germanice, holtz uuſtz indien, frantzoſen holtz: Gallice, lin ſaint.

Enarratio. 119.

NASCITVR ebenus, non ut Virgilius credidit, tantum in India, ſed Arabia, Aethiopia & aliis uariis locis, ut ex Dioſcoride, Plinio, & Pomponio Mela edocti ſumus, quam primo Romam adduxit Pompeius Magnus, in triũpho Mithridatico, materia denſiſſima, colore nigro, ſplendido, & graui, adeo ut eius quantumcunq; ſiccum lignum non fluitet, ſed fundũ & centrum potius petat. Hodie uero, ligni huius magni trunci in officinis, ubi pectines fiunt, uiſuntur, quum ex eo non ſolum egregii parantur pectines, ſed etiã uaria alia, & præcipue coronæ mulierculis pronumerandis preculis idoneæ. Cæterum ebeni lignum oculare eſt, oculorum uitiis apprime conueniens, ut ex Dioſcoride deprehendere eſt, & Galeno lib. 6. de Facultatibus ſimpl. ad iſtum modum dicente: Ebenus, ex iis lignis eſt, quæ trita in aqua ſoluuntur. Vis ei ineſt excalfaciendi, extergendi, & tenuium par-

Ebenus.

tium, quamobrem, quæ pupillas offuſcant extergere creditur, miſceturque aliis ocularibus medicamentis. Secunda autem ebeni ſpecies, Guaiacũ lignum morbo Gallico deſeruiens eſt, quod ſanctum omnes uocant, uelut Auicenna caron, lib. 2. ſui canonis. De cuius uſu, ac origine, ſic habeto. Guaiacum ultra quòd priſcis cognitum fuit, & oculorum fluxionibus accõmodatiſſimum, contigit, quum ſuperioribus annis, nouæ quædam terræ, antiquis forſan cognitæ, & temporum iniuria factæ incognitæ, nunc uero nouiter repertæ eſſent, in quãdam incidiſſent inſulam Hiſpani, cuius omnes accolæ morbo Gallico quandoq; laborabant, ac ſi Europei uariolis. Hiſpani uero quum quęſtores in prouincia eſſent, ac grauiter morbo illo affligerentur, ab indigenis medicamentum quo curarentur, quærunt; quibus illico lignum huiacum (ſic enim inſulares pronunciant) monſtrarunt, quo non multis interpoſitis diebus, ut cæteri à morbo liberati, ut ſummum bonum, eius uſum in Hiſpaniam attulere, guaiacum ipſum appellantes, inſularium uocem imittantes, qui huiacum, ut diximus, lignum uocant, ex arbore apud eos creſcente, proceritate, qua apud nos fraxinus, quæ foliis ueſtiſtitur plantaginis ſolidioribus tamen, ac rotundioribus, flore uero luteo, ſed fructu caſtaneis perſimili, & illo quidem ſolutiuo. Totius autem arboris, color, cineritius eſt, ad nigredinem tendens. Hæc uero arbor, ut tradunt noſtri Hiſpani, & Alfonſus Ferrius libello ſuo de morbo Gallico conſcripto ſcribit in tribus præcipue inſulis naſcitur; nempe in inſula ſancti Ioannis, in inſula ſanctæ Crucis, & in inſula ſancti Dominici: lignum uero quod ex arboribus inſulæ ſancti Ioãnis adfertur, melius eſt, quia inſula illa cæteris duabus diſtantior à torrida zona eſt, qua de cauſa non ita torrefactum lignũ, aut uſtum uidetur, imò humidum & unctuoſum. Curabunt igitur caſtellani, quum in eas inſulas peruenerint, non aliunde lignum Sanctum abſcindere, & in Hiſpaniam afferre, quàm ex inſula ſancti Ioannis. Sed an lignum hoc eligi debeat nigrum; uel album potius, non infimum & poſtremum erit inquirere, quum multi in hac re uarient: nam triplici differentia lignũ hoc conſpicitur, aliud craſſum, quod quum per tranſuerſum ſecatur, totum fere nigrum conſpicitur, dempto circulo quodam ſuperiori ad luteum uel album declinante. Aliud non ita craſſum conſpicitur, cuius centralis pars nigra quoq;, ſed non adeo ut primi ligni eſt. Tertium ſubtilius duobus dictis, quod candidum tam intus quàm foris uidemus, lineis percurrẽtibus diſtinctum, cæteris ligni differentiis odoratius, & cum quadam amaritudine acutius. Sed quum hæc ita ſe habent, non eſt tamen credendum, quòd tria hæc ligna diuerſa aut ex arboribus diuerſis ſcindantur, quum ex una & eadem arbore tria illa ligna colligantur: nam nigrius, arboris ſtipes eſt, minus nigrum, ex partibus mediis inter ſtipitem & ramos habetur, quæ pars Ariſtoteli truncus dicitur, in quo arborum cor collocat, ut ex Paruis uocatis

Guaiacum Caron.

Alfonſus Ferrius.

Guaiacum an albũ uel nigrum eligi debeat.

Trũcus arboris media pars eſt ſecundũ Ariſtotelem.

naturalibus dicendum est:totum uero album,rami sunt,in quibus uirtus uegetabilis potentior uiget, & ea de causa lignum hoc album nihil nigri habens,potētius & melius iudicatur; deinde quòd à media arbore colligitur, quanquam huic parti ad mentem Aristotelis primæ dignitates tribuendæ sint,tertias uero nigriori dare est. Aliquando tamen lignū hoc album ex arbore secatur tenella: nondū ad eā perueniente ætatē,in qua nigredinē acquirit,ut in aliis quoq; percipimus arboribus,quarū ligna interim dum iuuenilia sunt,alba uidētur,postea uero successu tēporis ueterascunt,& nigredinē adsciscūt. Vtemur igitur albo ligno,in difficillimis morbis,ulceribus Gallicanis & malignis cōplicatis:illo uero paruā obtinente nigredinē,in mediocribus:tertio uero fere toto nigro,in debilioribus. Sed unū dignū consideratione uenit,quòd lignum hoc albū,etiamsi aliis lignis ualidius est,cito tamē ob nimiam humiditatem corrumpitur,& quia gracile facile exiccatur:proinde illud recens,& solidum habeas, minime uero corrosum aut antiquatū curare debes,quod si habere non potueris,satius procul dubio erit,nigro recenti illius loco utaris. Quam uero temperaturam lignum hoc obtineat,inquirendum est,quum frequens usui medico habeatur. Nam authore Galeno libro tertio de Temperamentis, atque sexcentis aliis locis,illud per se calidum dicitur medicamentum non uero per accidens, si corpori occurrens, à principio occursus calfaciat, calfaciendoque procedat, atque in calfactione permaneat, quod simile de frigido, humido,siccoue intelligendum est medicamento:qua de re lignum hoc calidum esse dicendum est,quum corpori occurrens non solum temperato, sed in frigiditatem labenti,calfaciat, ac in calfaciendo procedat, quod & siccum esse ultra experientiam quotidianam de eo habitam, ratio quoque attestatur:quum lignum hoc amarum sit, quæ enim amara sunt,non solum calida, sed etiam sicca esse omnes confirmant,ut Galenus libro quarto de Facultatibus simplicium medicamentorum capite 8. & tertio de Ratione uictus in morbis acutis quoque dixit: sed non propterea ab aliis spoliatur qualitatibus quum & humidum esse lignum istud deprehendimus, quasdam habens partes pingues oleaginosas, quibus certe ligni decoctum bibentes aluntur, atque inde per longum tempus absque uictu ullo permanēt. Nec uero mirari quis debet,si lignum hoc diuersas in se contineat qualitates, quum Galenus libro tertio simplicium capite tertiodecimo multo plures & diuersas uni inesse medicamento fateatur dicens; omnia propemodum medicamenta, licet sensu simplicia appareant, natura tamen esse composita, quin & subinde quoq; diuersissimas in sese continere facultates,nempe excernendi, & sistendi,incrassandi & extenuandi,rarefaciendi & condensandi,illinendi atque abstergendi,tendendi & laxandi, cæterasque oppositiones uniuersas, & subdit: At hoc mirum uideri minimè debet,in id genus facultatibus, quum uni & eidem medicamē-

Temperatura guaiaci.

Lignū hoc uarias qualitates sortitur.

to uim calfaciendi & refrigerãdi inesse appareat, aut exiccandi & humectandi, aut tenuium partium & crassarum: Hæc ille. Non mirabitur igitur spectator si lignũ hoc & calidum & siccum, & humidum esse dixerimus, In quo tamen gradu caliditatis collocari debeat, audite. Medicamentum calidum, frigidum, humidum uel siccum dicimus, non alia de causa, nisi quia talem in corpore humano temperato ualet imprimere qualitatem; At quod nec excalfacit, nec frigefacit, nec humectat, nec exiccat, symmetrum, id est temperatum medicamentum appellare necesse est. A uincente ergo seu excedente qualitate & facultate cognominatur medicamentum. At calidum primi ordinis nominamus, quod temperatum corpus excalfacit, non tamen euidenter: qua de causa ad illud comprobandum opus insuper demostratione est rationali, sic de frigido, humido, & sicco, dicendum est; illud uero quod manifesto aut calfacere, aut frigefacere, aut humectare, aut desiccare potest, id secundi esse ordinis dicetur: at quod iam uehementer quidem, non tamen summe, tertii dicitur gradus: quod uero adeo excalfacere potest, ut escharã moliatur et urat, quarti. Iis igitur prælibatis facile diiudicare quis poterit, cui gradui caliditatis, siccitatis, humiditatisue lignum hoc subiici debeat, præcipuè tamen ipsius ligui odorem, saporem, atque ipsius effectus animaduertendo. Nos autem quantum ex iis comprehendere possumus iudicamus lignum hoc in fine secundi gradus calidum esse, ita ut tertii principium attingere uideatur, quum eius caliditas uehemens, non solum à corporibus temperatis, sed etiam ægris percipitur, siccum quoque in medio secundi: at humidum primum gradum non excedere ipsa rei experientia, quæ reliquis præstat, confirmat. Sed iam quo ordine huius ligni aqua parari debeat, aut eius quoque uinnm, quod passim hodie morbo Gallico affecti pituitosi, & humidi præcipuè bibunt, dicamus. Assuescunt autem pharmacopolæ lignũ hoc elimatum habere, ut petentibus presto tradant, sed tu caue ne hoc elimato uel in puluerem redacto utaris, quum facillimè exiccatur, & cito uires amittit, præcipuè, si diu in puluerem redactum manserit. Cura igitur lignum album, parum aut nihil nigri habens, recens elimare, aut nigrum pingue multos cum gumma habens cortices, cuius ramentorum siue scobis libram, in aquæ puræ libris quindecim per uiginti quatuor horas madere sinito, postea in eodem uase quod nouum & uitreatum esse proposuimus, ad lentum ignem bullire finito, quousque libræ maneant quinque: hæc autẽ prima est decoctio, quam primam aquam siue aquam sirupi uice uenientem appellant, cuius pondus ad uncias sex uel septem, pro uice, secundum uirtutis potentiam propinatur. Scobi uero manenti, nouam aquam addere solent, uerbi gratia, libras quindecim, quæ ad medias consumi permittitur, quanquam nouo uti ligno melius esset, quũ hodie uili pretio lignum istud habeatur: Hæc uero secunda est decoctio, ceu secunda aqua dicta, ex qua æ-

Guaiacum lignum calidũ in principio tertii ordinis. Siccum in medio secũdi, humidũ in primo.

Aqua ligni Guaiaci quomodo parari debeat.

grotantes uini loco tempore uictus,& interdiu, ad lubitum bibunt. Ex prima uero decoctione, spuma coopertorio hærens, pro abstergendis ulceribus seruatur. Sed hic adnotãdum duximus, quod aqua hæc prima aliquando in balneo Mariæ fit; aliquando uero ut diximus, & interdum simplex nullo adiecto medicamento; interdum uerò adiectis medicamentis,tum calidis, tum soluentibus,ut sena,epithimo,polypodio,hermodactylis:aliquando uero alterantibus calidis,ut betonica,fumo terræ,stechade; nõnunquam uero frigidis,ut endiuia cichorea,lichene,& aliis uariis,ut centuria prima Curationum mearum abunde dixi, in ea præcipuè Francisci Ferreriæ curatione. Pari quoque modo uinum parari potest, primum & secundum, quanquam nonnulli, absque ratione eos uellicent medicos, qui primum uinum sirupi uice propinant. Eligendum est enim uinum album odoriferum,ut curatione uigesima octaua prædictæ nostræ Centuriæ,pro quadã muliere Ferrariensi,ad Castellum nouum habitante, & colico affectu laborante,disseruimus. Cætera uero quæ de ligno Guaiaco dicuntur,legito apud Huttenum, Manardum, Massam, Almenaram, Mathiolum, Leonicenum, Benedictum Victorium Fauentinũ,atque alios sexcentos, qui de hac re libros in lucem emiserunt. Est quoque hodie radix quædam subtilis,quam quoque ex Peru prouincia superioribns annis repertam, Hispani adferre cœperunt, & eam Sarcam parrillam, sua uoce appellitant, quod uerbum ego rubum uiticosam uerterem, ad multos usus accommodatam, de cuius laudibus, non deerit quoque qui encomium nobis describat. Radicem chynarum capite de calamis attigimus,de qua nos plura in lucem deo duce mittemus.

Vinũ Guaiacum.

De Rosis.

Græce, ῥόδον: Latine, rosa: Vulgo rosa.

Enarratio. 120.

ROSA omnibus est nota,quæ officinis magnum præbet ornamentũ, nam ex ea zuccarum rosatum conficitur, mel rosatum foliatum, mel rosatum colatum, acetum rosatum, oleum rosatum commune,oleum rosatum omphacinum,electuarium de succo rosarum,diarhodon,sirupus rosatus ex rosis siccis,sirupus rosatus absolutè dictus, sirupus rosatus solutiuus, quem mucharum Mauritani uocant, iulep rosatum,aqua rosarum,aqua capitum rosarum: seruantur folia exsiccata, seruantur capita, seruatur succus ex illis expressus,seruantur quoque flores lutei,ut alia prætercam,at quum non ex una tantum specie rosarum, hæc conficiantur, consonũ erit hic citare nonnullas eius species, nam omnes persequi,ut difficile, ita lectori fastidiosum esset. Sunt igitur quædam rosæ rubræ, crassæ, stypticæ, ex quibus zuccarum rosaceum parari debet,nam ut dixi stypticæ sunt,& constringentes:proinde recte quoque sirupus rosaceus,pro fluxu sistendo, ex ipsis siccis conficitur,

Ex rosa quot parentur.

Rosarum species.

Zuccarum rosaceũ ex rubris rosis confici debet.

quæ quoque ſiccatæ pro lauacris ſeruantur. Sunt quoque aliæ albæ, ex quibus cætera à nobis citata parantur, in Hiſpania & Flandria in maxima copia repertæ, in nonnullis uero Italiæ ciuitatibus, paucæ habentur, præcipuè Ferrariæ, ubi illarum loco incarnatis, id eſt, colorem inter album & rubrum habentibus, utuntur; quæ dubio procul, Ferrariæ, uelut Anconæ & Neapoli, aliiſue uariis locis, ſolutiuæ ſunt, & maxime purgant, præcipuè ſi ex illis mel roſaceum foliatum fiat: Nam uncia huius mellis roſacei, cum ſtrepitu, & alui turbatione leui, purgare in corpore mediocri ter & quater facit, ut millies expertus ſum, illud pro laxante medicamẽto ægrotantibus propinans. Nec enim dicendum eſt, ut multi medicamenti huius uires ignorantes contendunt, conditum hoc mellis ratione tantum purgare, quam mel coctum parum aut nihil purgat, imò mel crudum ciendi uim habet, quam in coctione amittit, ut Hippocrates teſtatur libro de morbis qui extra, & Galenus libro tertio de Alimentis capite 38. non minus Paulus Aegineta libro primo ſuæ medicinæ, capite 96. hoc ut ſolet approbat, inquiens: mel coctum ualentius nutrit quàm ſubducit aluum, non coctum econtrario. cui adſtipulatur Alexander Aphrodiſeus ſectione 2. Proble. 66. dicens: mel incoctum tergit & purgat, coctum alere tantum poteſt. Ex quibus liquido conſtat, roſis iis uim laxandi & ſubducendi inſitam & naturalem eſſe, non uero ex melle acquiſitam: ſed ii nullo rerum uſu præditi, quæ in buccam ueniunt tantum effutiunt, ueluti philoſophi illi, quos Galenus libro de Semine redarguit. Ex iis igitur roſis, ſirupus roſatus ſolutiuus multarum infuſionum dictus nobile & ſecurum purgatorium medicamentum parari debet, prout hodie in uniuerſa Italia magno ægrotantium iuuamento paratur, qui mea ſententia efficacior & nobilior euadet, ſi aquæ loco, cum rore è celo ſuper ipſis roſis cadente, pararetur, uel ſaltem ſuper caulibus, ex quibus roris uel pruinæ magna copia haberi poteſt. Sunt præterea aliæ roſæ albæ ad citrinũ tendentes, paruæ pauca folia habentes, quæ fere per totum annum in arbore uidentur quas moſchatas, quia moſchi odorem referunt, uel Alexandrinas uulgus appellat. Hæ uero, odore caput tentant, & potentiſſime aluum ſubducunt, non minus ac ſcamonium, ita ut ſi ſex uel octo acetario folia miſcueris, totũ acetarium purgatorium reddes, & ea de cauſa ab illis, tanquam pernicioſo medicamento, naturæ uim inferente, abſtinendum ſuadeo. Nam non ita pridem Venetiis, nobiliſſima Beatrix à Luna, mulier opulentiſſima, & omnium uirtutum genere ornatiſſima, in morbum quendam incidit, pro quo iuuando, medicus quidam Venetus, ex prædictis roſis & ſaccaro conditum parare fecit, ut eo tanquam præſtantiſſimo, & ſecuro purgatorio medicamento interdum uteretur: at quum primum præclara illa domina, conditum guſtare cœpit, faucium & linguæ excoriationem cum ſtomachi roſione contraxit, ſed illa dubitans, nũ ſymptomata ea ex morbo, aut condito orta

Roſæ incarnatæ ſolutiuæ ſunt.

Mel coctũ parum purgat.

Sirupus roſatus ſolutiuus.

Roſæ Alexãdrinæ ſiue moſchatæ dictæ.

Beatrix à Luna.

dito orta essent, nullam in medicamentum culpam reiecit, Ego uero noscēs medicamentum potentissimum & fere uenenū esse, eam monui, ab illo abstineret nec eo amplius uteretur; putauerat enim liberalissima hæc domina, conditum illud ex rosis incarnatis à nobis dictis paratum esse, quo alias Anthuerpiæ sæpe usa erat, ad quam, meis uotis, uiuente Didaco Mendio huius cognato, & omnium mercatorum suæ ætatis ditissimo Sebastianus Pintus, è Ferraria miserat, uelut ad alios principes, tanquam donum præcipuum, & sanitati humanæ deseruiens. Hæ uero rosæ moschatæ in Hispania raro uidentur: sunt enim albæ subcitrinæ, similes ut paucis dicam, rosis caninis inter spinas nascentibus, quæ ad summum tria quatuorue folia habent. Non mirum igitur est, si Hispani iis rosis moschatis carentes, dubitent, num incarnatæ à nobis dictæ, quæ & solutiuæ sunt, & apud ipsos reperiuntur, moschatæ uel Alexandrinæ dicantur: Sunt enim longe differentes, quum rosa hæc moschata, Alexandrina siue Damascena dicta, alba ad citrinum inclinans est omnino fugienda: Incarnata uero rosa, quæ inter rubrum & albam media est, rubricatq;, longe alia est, qua ut præstantissima & nobili soluēte medicamento uti suaderem. Quia enim in maxima copia habetur per uniuersam Italiam rosa hæc, syrupus rosatus solutiuus siue nouem infusionū mirus paratur, adeo ut illius unciæ tres absq; noxa ulla malos è corpore humores pellant. An uero Ieneliabim de rosis Persicis, apud Auicennam prima quarti multis in locis citatum, ex aliqua rosarum dictarum paratur. Respondeo quod non, quia Auicēna ex floribus Perseæ arboris, mel rosatum, siue ieneliabim, confici suadet; uocat enim flores istos interpres rosas: proinde ornatæ nonnullæ officinæ, ex illis syrupum paratum habēt, morbis pituitosis admodum cōuenientem. Sunt enim flores isti, natura purgatorii, pituitam & lentes humores, ac crassam bilem depellentes. Cæterum, in rosa, partes istę reperiuntur, cortex, calix, flos, capillamentum, uel capillus, caput, lana, semen, unguis, folium dēpto ungue, de quibus Manardum audiamus, libro.4. Epistolarū, epistola quadam Hippolyto missa, cuius uerba ita habentur: Antiqui in rosa sex partes non nomine tantum, sed uiribus quoque & facultatibus differentes cognouere, quas à recentioribus fere neglectas, non inutile fuerit recensere. Rosam primo diuidunt in folia, flores, & capita, folia in ungues & id quod exemptis unguibus remanet. In flore aliud semen, aliud capillus; in capite aliud cortex, aliud calix, ut Plinii uerbis utar intelligitur. Vnguis pars illa cādida uocatur, quæ capiti proxime adhęrens, præcidi à seplasiariis consueuit, rhodomeli uel rhodosaccarum reliquo paraturis, unde rosæ tales exungulatæ solent appellari. Florem luteū illud intelligunt, quod foliis circūquaq; ambitur separatum in capillum, id est in tenuia quædam fila, & in semen, quod sub his filis lanugine quadam opertum, cortice continetur. Caput autem solidum illud, quod foliis & floribus,

Ieneliabim de rosis Persicis quid

Flores Perseæ arboris.

Rosæ frutex.

Rosæ temperatura.

ceu basibus substernitur. Cuius superior pars, ex qua flos & folia prodeũt proprie caput, reliquum calix nuncupatur. hactenus Manardi uerba. Galenus porro libro. 8. de Facult. simpl. modic. de rosa ita tradit: ex aquea substantia calida, duabus aliis qualitatibus mista, astringenti uidelicet & amarę, composita est, flos tamen, magis quàm rosa ipsa est astringens, ac proinde etiam exiccatorius est.

De roseis pastillis.

Græce, ῥοδίδες : *Latine, rosei pastilli, trochisci e rosis.*

Enarratio. 121.

ROSEI pastilli ad Dioscoridis descriptionem, hodie non parantur. At Paulus Aegineta libro. 7. suæ medicinæ, lõge aliter pastillos roseos, quàm hic Dioscorides, describit, ad arcendos uidelicet humorum fluxus, tantum accommodatos, hodie uero pastilli siue trochisci rosei, non parantur, possunt tamen parari, ueluti à uiolis, apud Mediolanenses præcipue in usu frequenti habiti, scamonio & thurbito, ad subducendam aluum ornati: nam diarhodon, à pastillis roseis longe alia res est.

Pastilli de uiolis.

De lycio.

Græce, λύκιον: *Latine, lycium, buxea spina, pixa cantha, lycij succus.*

Enarratio. 122.

CONCRETVS succus in officinis habetur, quem lycium appellamus, quod an Dioscoridis lycio respondeat, collatione facta, iudicabitur. Est igitur lycium apud Dioscoridem optimum, quod igne accenditur: nostrum uero, ut expertus sum non accenditur. item Dioscoridis lycium, intus rubricat; nostrum non rubricat, nec ruffescit; quibus adde, Dioscoridis lycium, in gustu amaricat; nostrum uero non amaricat, ut in totum fateri est, lycium hoc, in pharmacopolarum officinis habitum. diuersum sit, à Dioscoridis lycio. Sed quid hoc nostrum lycium sit, aut unde colligatur, uariant testes. Quidam succum ex baccis ligustri expressum esse dicunt, alii ex baccis matris syluæ potius contendunt: utcunq; tamen sit, nostrum hoc cõmune, adulterinum & minime syncerum est, proinde suaderem, ut lycii ueri loco, pharmacopolæ, amurca æneo uase incocta, aut sumachio uterentur, ut ex Dioscoridis præceptis, capite de amurca, & rhu, percipitur, uel saltem lycium ex radicibus rhamni, ad Plinii mentem pararent. Sic enim Plinius lib. 24. capite. 14. inquit: huius radice decocta, fit medicamentum quod uocatur lycium. Satius tamen erit, uero lycio uti, quod ex Lycia prouincia, facile Venetias adducere quis poterit, quum Alexandriam iuerit. De cuius uiri-

Lyciũ Dioscoridis, nõ est uulgare lycium.

lycii ueri loco, quid accipi potest.

bus ita scribit Galenus libro.7.de Facult.simpl.medic.lycion arbor est spinosa,ex qua lycium fit,medicamen id liquidũ, quo ad sugillata, sedis orisq; phlegmonas,ulcerationes,herpetes,putredines,ulcera contumacia,aures pure fluentes, intertrigines,& paronychias utuntur; est enim facultatis exiccatoriæ,compositum ex diuersi generis substantiis. Altera quidem tenuium partium, digerente atq; calida; altera terrestri & frigida, ex qua astrictionẽ exignam obtinet.Digerit & siccat in secũdo ordine,in calore autem mediis est proximum.Est porro lycium Indicum ad omnia ualentius.

De Acacia.

Græce, ἀκακία : Latine, acacia, spina Aegyptia, frutex gummi Arabici: Hispanice arbor de la goma arabica: Italice, acacia.

Huius succi succedaneum.

Succus syluestrium prunorum: Hispanice, cumo de endrinas montisinas de abrunhos montesinhos: Italice, succo di brunu agresti, saluatici: Germanice, schleben.

Enarratio. 123.

EXTRAhitur ex acacia arbore spina dicta Aegyptia,succus,eiusdem quoq; nominis cum ipsa arbore,quem Andromachus primus cyaneam lachrymam uocauit, & eo hoc nostro tempore officinæ carent,cuius loco, succo prunorum syluestrium merito utuntur,præcipue,ubi opus est infrigidare,cõstringere, & repercutere,illum potissimum in orbes redigentes & exiccantes. Cæterum de acacia ita prodit Galenus; Acacia & planta ipsa acerba est,& fructus & succus,qui lotus acrimoniam deponit,porro si parti illinatur protinus eam sicciorem ac contractam reddit, estque tertii ordinis exiccantium,& secundi refrigerantium,ubi quidem elotus fuerit, alioqui si illotus sit,primi.Est autem consistentia terreus, habetq; in se partes quasdã aqueas,necnon alias tenues & calidas; hactenus Galenus. Ex arbore porro acaciæ, gummi absolute dictum emanat,quod Arabes, gummi Arabicum uocant, cuius tres differentiæ à Dioscoride notantur.Nam bonitate excellit gummi,quod lumbricorum figura est, uitri modo pellucidum, & transparens,minus bonum candidum est; tertium uero,cæteris peius, quod resinosum sordidumue est.De hoc uero gummi absolute dicto tradit Galenus lib.7.de Facult.simpl.medic.ad istum modũ dicens; lachryma est concreta in truncis arborum ipsam producentium, estq; exiccatoriæ & emplasticæ facultatis,asperitatibusq; medetur.

Spina Aegyptiaca.

Acacia.

Gummi absolute, gũmi Arabicum est.

De Amurca.

Græce, ἀμόργη : Latine, amurca : Hiſpanice, Luſitanice, ago a ruca, alpechim : Italice, lamorca del oglio.

Enarratio. 124.

Amurca quid. AMVRCA non olei fex eſt, ut quidam putant, ſed potius aqua quædam, quæ quum oleum ex oliuis exprimitur, ipſa ſubdit & reſidet, atq; in cortina ſub torculari, ubi oleum defecatur, foramine diſpoſito, depellitur, & oleum purum & ſyncerũ manet. Hæc uero aqua amurca dicta, æneo uaſe decocta lycii uice apponitur, de qua Galenus libro .6. de Facult. ſimpl. medic. ita diſſerit: ex ſecundo eſt ordine calfacientium, at ſiccantium intenſo quodam modo magis, terreſtris ſubſtantiæ quum ſit. Sic & ulcera corporum temperatura ſiccorum curat, quæ uero in aliis omnibus ſunt exaſperat, perinde ut reſina, pix ſicca, & bitumen.

De Vitice.

Græce, ἄγνος ἄγονος: Latine agnus, agonos, lygus, agnus caſtus, uitex, piper agreſte : Hiſpanice, gatillio caſto arbor, pimentero ſylueſtre : Italice, agno caſto : Germanice, uuater mulghe : Gallice, agno caſto.

Enarratio. 125.

Agnus caſtus. Lygus. Vitex, piper agreſte cõmune. AGNOS ſiue lygus, aut uitex, Arbor quam uulgus agnum caſtum appellat eſt, quanquam noſtri ueluti alii piper agreſte, non inepte eam nominãt, quum eius ſemen ſapore piperi ſit ſimile. De quo Plinius eadem fere cum Dioſcoride fecit uerba, libro .24. capite. 9. dicens; Non multum à ſalice uitilium uſu diſtat uitex foliorũ quoq; aſpectu, niſi odore gratior eſſet, Græci lygon uocant, alii agnon, quoniam matronæ Theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodiẽtes, his foliis cubitus ſibi ſternunt. *Viticis duo genera.* Duo eius genera, maior in arborẽ ſalicis modo aſſurgit, minor ramoſa foliis candidioribus, lanuginoſis, prima album florem mittit, cum purpureo, quæ & candida uocatur, nigra quæ tantum purpureum. Cæterum agni caſti ſemẽ, genituram & gonorrhœam extinguit, nec tantum epotum ſemen; ſed etiã ſi folia & ſurculi, in cubili ſubſtrauerint. Vnde Paulus ſapientiſſime libro primo ſuæ medicinæ, capite. 38. quo de ſeminis redundantia agit, præcipit, una cum refrigerantibus herbis, uiticis teneros ſurculos ſubſternendos, eſt uero arbor hęc agnus caſtus ſiue uitex dicta, alia lõge à ſalice Amerina dicta quam Hiſpani arborem Paradiſi appellant. *Salix Amerina differt à uitice.* De cuius uiribus Galenus li-

bro.6.Simpliciũ ita inquit: Agnos,aut uitex,fruticosa illa planta,calidus quidem & siccus est terio ordine,uerum multum tenuis substantiæ, tum gustu acris simul & astringens, ipsas tamen uitices ad medicinam habet inutiles, cæterum folia,semenque, & flos, calida siccaque sunt facultate,nec non tenui substantia,quare sæpe nobis sunt usui,porro semẽ edendo est, tam perspicuo tamen calfacit, ut capiti dolorem hoc nomine pariat, quãquam si id frigatur, minus caput tentat, utcumque tamen sumatur flatus uentris discutit, præterea tum semen, tum flos,tum folia, uenereas intemperantias compescunt,quare non tantum esa potaque conferre ad castitatem uidentur,uerum etiam substracta,unde planta ipsa,agnos,hoc est casta uocatur. At ruta quàm agnos magis quidem excalfactoria & exiccatoria existit:ad hæc, agni quidem semen ac germina, modicam astrictionem ferunt,aut ruta ubi aruerit,exacte amara est,& acris:quàm diu uero humida fuerit, subamara:Nulla tamen austeritas aut acerbitas illi inest, aut illa certe obscurissima , quocirca & ad iecur & lienem indurata & obstructa, agni semen potius quàm rutæ competit,præter dicta autem agnus & menses mouet,& indurata digerit,& lassitudinem tollit.

De Salice.

Græce,ἰτέα: Latine,salix: Hispanice salze,salgueiro, Italice,salice,salcio: Theutonice et Germanice,uuilgenboon, uuiden: Gallice,saulx.

Enarratio 126.

SALIX arbor ubiq; nota est,cuius species, nonnullæ habentur, quas Plinius prosequitur libro 16. capite 37. & libro 17. capite 20. Nec enim usus salicis sic à medicis contemnendus est, quum tam multis & magnificis polleat uiribus, ut ex subscriptis Galeni uerbis apparet, quæ è libro 6. Simplicium ita habent: Salicis foliis ad cruenti uulneris glutinationem uti possis: uerum floribus eius maxime prope omnes utuntur, ad exiccantis emplastri præparationem. Est enim uis eorum ita desiccatoria, ut morsu abstineat,habet uero etiam quandam astrictionem, porro succus expressus, medicamen exiccatorium existit, expersque mordacitatis. Nec enim inuenias aliquod medicamen ad plures res utilius eo, quod citra mordacitatem exiccat,arboris cortex similem facultatem obtinet, tum floribus tum foliis, nisi quòd temperaturæ siccioris existit,ueluti omnes cortices:etenim cinere corticis macerato in aceto,nonnulli callos,atque myrmecias tollunt.

Salicis flores maxime exiccãt

De Agresti olea.

Græce,ἀγριελαία: Latine,olea agrestis,oleaster: Hispani-

ce, azebuche, azambuyero: Italice, oliuastro: Gallice, oliue sauuage.

Enarratio 127.

Hercules oleastro coronatus. Pro spodio quid.

AGRESTIS olea, oleaster, foliis amarus est, quo primus Hercules coronatus fuit, ut testatur Plinius lib. 16. capite ultimo: sed hic animaduertendum est, quòd folia & flores oleastri, combusta, pro spodio, usurpantur, ut uaria alia ab Arabibus inuenta.

Colymbades, id est salsæ & conditæ oliuæ.

Græce, κολυμβάδες: Latine, colymbades, oliuæ conditæ: Hispanice, azetunas de conserua, azeitonas de salmoura: Italice, oliue condite.

Enarratio 128.

Colymbades oliuæ conditæ.

COLYMBADES, conditæ salsæq; oliuæ sunt, quas prima mensa, ut appetentiam excitent, lauti diuitesque sumunt: Vnde Paulus libro primo suæ medicinæ, capite 81. de illis ita prodit: Ex oliuis drupæ stomacho aduersantur, crassi humoris, efficaces muria conditæ, & colymbades, si ante cibum sumantur, appetentiam faciunt, & aluum subducunt, ac magis quæ ex aceto & oxymelite, præparantur, hæc ille. In quibus, adnotandum est, quòd oliuæ drupæ, uirides absque conditura ulla dicuntur, quæ crassum & pessimum præbent nutrimentum: quæ porro muria cōdiuntur, quas halmadas, ab ἅλμη, muriam significante uocant, efficaces sunt, nō minus ac colymbades, ut hic deprehendere licet, Paulum differentiam posuisse, inter almadas, hoc est, muria conditas oliuas, & colymbades, quanquam plures alii grauissimi authores, nullum inter illas discrimen ponant, si quis tamen plures & uarias oliuarum condituras scire desiderat, legat Palladium, & Columellam, apud quos, colymbades dicuntur, quia innatent, & quasi urinabundæ fluitent.

Oliuæ drupæ quæ.

Colymbades cur dictæ.

De Oleo oleastri.

Enarratio 129.

DE isto uero abunde inter olea diximus, proinde illinc repete.

De Aethiopicæ oleæ lachryma.

Græce, δάκρυον αἰθιοπικῆς ἐλαίας: Latine, lachryma oleæ Aethiopicæ: Gummi elemi: Vulgo, gumma elemi.

Enarratio 130.

Gummi elemi.

DICITVR hodie gummi elemi, corruptè, quasi oleæ, quum re uera oleæ Aethiopicæ lachryma esse debeat, quæ uero in officinis hodie habetur, iucundi sane si prunis inieceris, odoris est, quæ an uera uel falsa sit, dubitatur, quia gummi huius arboris cum scammonio affinitatem & similitudinem habere debet, quam tamen gummi helemi officinarum nõ habet, imò ut resina aut aliquod aliud gummi est, ut iure censendum sit, uero gummi oleę Aethiopicę nos carere: quale quale tamen cõmune officinarum sit, mirum in capitis uulneribus habetur, qua de causa ex eo, & unguentum & ceratum à pharmacopolis concinnatum habetur. Huius porro loco nonnulli officinarum mangones hederæ gummi, non sine ægrotantium detrimento accipiunt.

De Quercu.

Græce, δρῦς: Latine quercus, robur: Hispanice robre: Lusitanice, carualho: Italice, quercia: Gallice chesne: Germanice, eychenbaum.

Fagus.

Græce, φηγὸς: Latine fagus: Hispanice haia arbore: Italice, faggio, faggiuola: Gallice, faus.

Ilex.

Græce, πρῖνος: Latine, ilex: Hispanice, anzina arbore, anzinheira: Italice, elice: Gallice, hous aut housson.

Enarratio 131.

Drys uox æquiuoca.

DRYS uox æquiuoca est, omnem arborem glandiferam comprehendens, ut ex Dioscoride in præsentia comprehenditur, quum dicat; astringendi uires quercus omnis habet, proprie tamen drys quercus est, suaues & dulces glandes ferens, quam nonnulli, etymodryn id est ueriquercum appellant: nam communis quercus insulsas, & suibus gratas glandes producit. cuius Dioscorides, tanquam species, fagum & ilicem numerat, quod tu intelligas uelim, uiribus: secus autem figura, quum multum inter se differant.

Fagus arbor qualis sit.

Nam fagus arbor est, quæ licet fructum glandi, figura & forma similem nõ habeat, glandiferis tamen annumeratur arboribus, quum fructum ferat uiridem aculeatum, intra quem glans dulcissima, triangulari figura includitur, subtili quodam cortice ad ruffedinem, cum quodam splendore, ueluti in castaneis uidetur, cooperta, quam glires & mures auidissime comedunt, & à turdis maxime expetitur: qua quoque homines in uictu tantum assumpta,

Ilex arbor. diu uixisse feruntur. Ilex uero arbor est similis granam ferenti, quæ ut diximus procere crescit, nonnulli tamē ilicem, maius suber esse crediderunt, sed falso: quum maius suber arbor magnæ proceritatis sit, & ex qua cortices uirides & sicci, uariis rebus accommodati extrahantur, nam medius cortex, quem uiridem appello, colore rubrum, à coriariis Hispaniæ pro præparandis bubulis coriis usurpatur, exteriores uero cortices siue sicci, pro cooperiendis domibus, tegularum loco uariis in locis accipiuntur, ueluti pro conficiendis aluearibus, & crepidis, ac soccis ornandis. Hæc uero admodum glandifera est, ut plures aliæ arbores, porcis dicatæ, ut sunt, cerrus, ægilops dicta, esculus, platyphyllos, & roboris uaria genera, quæ omnia constringendi uires habent, adeo ut Galenus roboris foliis, uulnus securi inflictum glutinasset, quum eo tempore nullum aliud ad manus adesset medicamen, sic enim ille tradit libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum. Exiccandi, astringendique possidet facultatem cum mediocri quadam tepidaque caliditate: cæterū plus cæteris eius partibus astringit, quæ in trunci cortice membrana subest, tum quæ ipsius fructus conuestit carnem, quamob rem ad profluuium muliebre, sanguinis expuitiones, dysenterias; & diuturnos uentris fluxus eam esse credunt accōmodam, ualentius autem astringunt fagus & ilex: quarum plantarum folia tenella illita non instrenue desiccant, nec non uulnera glutinant, eandem foliis uim habet & fructus roboris, eoque medici nonnulli utuntur ad incipientes atque crescentes phlegmonas.

Suber arbor.

Arbores glādiferæ.

De Castaneis.

Græce, βάλανος σάρδιανή: Latine, glans, Sardiana, glans Iouis, castanea: Vulgo, castagna.

Enarratio. 132.

CASTANEA echinis inclusa nascitur fructus ubique notus, cuius differentiæ plures habentur, quas persequi superuacaneum arbitror, dicitur tamen castanea, glans Sardiana à Græcis, quia primum Sardibus urbe Asiæ inuenta. Hæc uero, ut tradit Galenus, libro de Cibis boni & mali succi, si in uentriculo concoquatur, efficaciter nutrit, crassique, nunquam tamen mali succi est. Quibus uerbis instructus Rabbinus Moses de Aegypto castaneā inter præstantissimos fructus adnumerauit: flatuosa tam ē castanea est, quæ sub cineribus cocta flatum amittit, & optimum, licet siccum, præbet nutrimentum, modo uel saccaro, aut pipere, uel sale comedatur: exiccatæ porro ad fumum castaneæ sanguinem è pectore fluentem sistunt, ex quibus uarię gentes annonæ penuria panem parant, inter quas Ligures præcipuè nominandi ueniunt, quum id genus pane frequentissimè utantur.

Glans Sardiana. *Castanea.* *Rabbinus Moses de Aegypto.* *Panis ex castaneis paratus.*

De Galla

De Galla.

Græce, κηκὶς: Latine, galla: Hispanice, galha, bugalha: Italice, galla: Gallice, noix de galle.

Enarratio. 133.

FERT quercus & eius species, glãdem & gallã quæ ex Syria pręcipue affertur, parua, rotunda, in longum tendens, crebris foraminibus perforata, atramento scriptorio conficiendo aptissima; nam optima, succosa sit oportet, plena, grauis, styptica, qualis Anconæ apud Italos, & Castello Albo propria patria nostra apud Hispanos nascitur: unde suaderem, quum gallæ uti opus fuerit, hac potius recenti, q̃ siccata illa Syriaca, uterentur, quũ recens omphacitis acerbior & ualẽtior ad omnia, ut diximus, fit. Est præterea gallæ alia species, magna, circulo ueluti corona circũdata, caput uitulinũ figura repræsentans, nõ adeo tamen ut altera acerba, ex qua pauperes coronas pro numerandis preculis conficiunt. De quibus omnibus Galenus libro.7. de Facult. simpl. medic. memoriam facit, dicẽs; Galla, quæ omphacitis dicitur, admodum acerbum est medicamen, pleraq; sui parte essentiæ terrenæ & frigidæ, ualde desiccat, repercutitq; fluxiones, esto uero tertii in desiccando, secundi autem in refrigerando, ordinis. Altera autem galla, flaua illa & magna, laxaq;, & ipsa desiccat quidem, sed tanto minus, quanto minus acerbæ qualitatis est particeps. Cocta itaq; ipsa per se in aqua, aut si magis astringere uis, in uino aliquo austero, ac dein trita, cataplasma est non instrenuum sedi inflammatæ, procidentiq;. Gallæ combustę, extinctæq; in aceto aut uino, sanguinis reprimendi facultatem acquirunt.

Galla optima.

Gallæ temperatura.

De Rhu obsoniorum.

Græce, ῥοῦς: Latine rhus, rhus obsoniorum, rhus coriariorum, frutex coriarius, sumach: Hispanice, sumach, sumagre: Italice, sumach.

Enarratio. 134.

RHVS cuius semen rubricans, & durum conspicitur, & olim piperis loco obsoniis deseruiebat, frutex coriarius, siue ut Columellæ placet, sutoria rhus est, quam officinæ hodie sumach Arabica uoce appellãt, quanquã Plinius latino nomine olim carere tradat. Is enim frutex, exactissime à Dioscoride describitur, quo & nunc in puluerem redacto, coriarii totius Hispaniæ, pro spissandis & apparandis pellibus calceorũ utuntur, non minus ac illius loco, Itali coriarii calicibus glandium, ex Chio insula & Aulone apud Epirum, aduectis. Est proculdubio sumach, frutex omnino astricto-

Sumach.

rius,dysentericis,& aliis intestinorum fluxionibus conuenientissimus. Qui mea sententia,ros siue succus Syriacus non est, tametsi Manardus, contra Crinitum credentem rorem Syriacum mannam esse, ita id esse contendat, epistola quarta libri primi, in qua Cornelium Celsum ab errore uindicare conatur. Sed quòd ros Syriacus,rhus obsoniorum nō sit, satis liquet; quia ros Syriacus,siue Cyrenaicus aut Medicus dictus,laserpitii succus est,omnes succos caliditate & tenuitate exuperans,ut Galenus libro.8.de Facult.simplic.medic.testatur,& Dioscorides ante illum, libro.3. capite octuagesimo quinto dixit. At Rhus,id est sumach medicamen ex tertio ordine exiccantium,ex secundo uero refrigerantium est, ut ex Galeno percipitur,loco citato. Proinde Manardum nō minus ac Crinitum in hac re errasse, certum est: Alter, quia per rorem Syriacum silphii uerum succum, mannam intelligit; alter uero,rhum, sumach dictum. Sed hic ad memoriam reuocandum est,quod decoctum rhus ac ad mellis crassitiem redactum,ad ea ualet, ad quæ lycium, ut Dioscorides in præsenti loco docet.

Ros Syriacus,siue Cyrenaicus, aut Medicus laserpitii succus est.

Manardus et Crinitus errant.

De Palma.

Græce, φοῖνιξ : *Latine,palma, dactylorum arbor : Hispanice,palmera : Italice,palma : Gallice palma.*

Fructus palmæ.

Græce, φοῖνιξ : *Latine,caryota dactylus, palmula : Hispanice,tamaras,datiles : Italice, dattoli : Gallice, dattuli.*

Enarratio. 135.

Palma arbor.

PHOENIX tam arborem quàm ipsius fructum significat. Est enim palma arbor caryotas ferens,cuius uaria & diuersa sunt genera, in Africa, Iudæa,& Aegypto,ueluti ubi sabulosa & nitrosa terra est,prospere nascēs, tantæ generositatis (ut Gellius tradit) ut huius arboris lignum ponderi nō cedat,sed sursum eleuare nitatur; qua de causa uictoriæ signum habet,quoniā huiusce naturæ est,ut urgentibus,opprimentibusue non cedat. At re uera, nos, uelut Antonius Musa Brasauola prius expertus fuit, quæ de hoc ligno tradita sunt falsa esse comperimus,nec enim cōtra pondera innititur, aut recuruatur,imò experientia indicat lignum hoc debile esse. Verum,palmulæ siue dactyli,omnibus noti sunt,esui conuenientes,ex quibus conditū in officinis paratur, diaphinicon dictum,educendæ pituitæ accōmodatum, quo frequentissime omnes utuntur medici. Dioscorides,in præsenti capite dactylos myrobalanis similes facit, & illis quidem in Arabia nascentibus, quod unum animaduersum uelim,ut hinc omnes noscant,sciantue,Dioscoridem,myrobalanos communes nouisse, Mirabuntur forsan multi rei no-

Dactyli.

Diaphinicon.

Dioscorides myrobalanū nouit.

uitate quum hæc legerint,sed desinãt rogo mirari,quousq; ex integro sententiam nostram tenuerint, sunt igitur ex Dioscoridis sententia, palmulæ caryotæ,similes myrobalanis,in Arabia nascentibus.Sed qui ii sint myrobalani in Arabia nascentes,discamus,ut inde rem plenè teneamus. Nam hucusq; omnes,qui hac de re commentati sunt, per myrobalanũ, glandem unguentariam intelligunt, de qua quarto libro sermo habendus est, omnes uoco, Hermolaum Barbarum,Ruellium, Marcellum Virgilium, Manardum,Leonicenum,Antonium Musam Brasauolam,Mathiolum,Ioannem Agricolam Ammonium,ac Leonardum Fuchsium. Sed quod in præsenti loco per myrobalanum,glandem unguentariam intelligere nõ debeamus, uel ex hoc tantum probatur,quia glans unguẽtaria,siue myrobalanus, auellanæ angulari,figura & magnitudine respondeat,ut testatur Dioscorides,& experientia rei id ita esse indicat; nec uero cum palmulis affinitatem aliquã habet, ut liquido cõstet per myrobalanon Dioscoridem rem similem dactylis intellexisse,non uero myrobalanon,glandem unguentariam dictam. Sęd quę hæc myrobalanus dactylis similis,ac semidigitalis magnitudinis sit inquiramus,quum illa proculdubio,quam Dioscorides intelligit erit.

M robalanus glans unguentaria.

Sunt enim myrobalanorum omnium species quinque, ex arboribus dissimilibus lectæ,quas percurrere,alienum non erit,ut saltem uideamus,an aliqua earum cum palmulis conueniat.Est primo, myrobalanus citrinus colore, oblongus,intus os habens, similitudinem quandam cum dactylis paruis habens,ut non ab re fuerit asserere,dactylos,iis similes Dioscoridem fecisse,sed esto non ita sit,ad secundã,speciem accedamus.Myrobalanorum, qui chebuli dicuntur,ex fusco ruffescentes, carnosi, pingues, semidigitales, adeo dactylis similes,ut merito Dioscorides ipsis dactylos persimiles fecerit,quũ ita inter se cõueniant, ut magis inter ouũ & ouũ conuenire non possit,ut collationem facienti manifestum erit,nec enim,credo, erit ullus tam ἄμουσος,aut ceruicosus refractarieq; pertinax,qui ab hac nostra uellet discedere opinione, LVDOVICVS. Quur igitur si Dioscorides myrobalanos nouit,de illis caput ut solet nõ pręfixit? AMATVS. nouit quidem ut dixi,Dioscorides myrobalanos,sed de illis nullam penitus experientiã habuit,qua de causa,de illis,uelut rebus,quarum uires ignotæ illi erant locutus non fuit.LVD.quod equidem meminerim hucusque nunquam apud aliquem legi, qui dixerit, Discoridem myrobalanorũ meminisse, imò omnes inter res nouas, & ab Arabibus inuentas,& in usum medicum adductas hucusq; cõnumerarũt.AMA. Verũ fateris, quũ nullus hucusq; adaperuit, neq; literis mandauit,quod Dioscorides nostros communes myrobalanos nouerit,quia quum myrobalanum legebant,glandem unguẽtariam, quam myrobalanum uocant,intelligebant,parum alioquin aduertentes, Dioscoridis collationem, quam inter palmulam & myrobalanũ facit.LVD. per

Myrobalanorũ quinq; species.

Ludouicus Minius Sãctarenẽsis.

inde ac si eos nō nouisset dixerim, quum eorū uires ignorauerit. AMAT. ea de causa Arabum inuentum myrobalani dicuntur, quia prius illis usi fuerunt, & in actum practicum traxerūt. LVD. de iis præceptores nostri Salmāticenses parum nos instruxere, imò eos qui de simplicibus curam habebant, simplices appellabant. AMA. uera narras, sed eorum unus hodie superstes, ut audio resipiscit, & ad bonas literas & Galeni doctrinam comparandam enixissime operam dat, nec ueretur id fateri, ut discipulis suis exēplo sit. LVD. ita se res habet, & cito speramus, ut herbaria medicina apud Hispanos iā in pretio haberi incipiat; ita quoque anatomiæ erit, absq; qua Galenum intelligere, ut nosti, impossibile est. AMA. quātum ad anatomiæ cognitionem attinet dubito, quum piaculum sit corpus humanum mortuum apud Hispanos dissecare. LVD. noui, sed isthæc missa faciamus, ne in Hispaniæ sanctimoniam incidamus, de qua differere longum profecto, nec minus tædiosum esset, & myrobalanorum cæteras species enumerare ne graueris. AMA. Tertia species myrobalanorum accedit, qui Indici dicuntur, oliuam figura referentes, nullum os intus habentes: quibus quartam adiungere est, in qua emblicos reponamus, qui potius per fragmenta quàm integri ad nos uehuntur. Quinta demum species, belerici sunt, rotundi, magnarum auellanarum magnitudine, qui non minus ac chebuli saccaro conditi ex India ad nos portantur, caput apprime roborantes, ueluti stomachum, & alia uiscera. Citrini bilem fugant, Indi atram; cæteri pituitam De quibus iuuabit legere Mesuem inter Arabes, & Actuariū inter Græcos. Scire tamen licet antea quàm ab isto discedamus loco, quòd ossa palmularum & chebulorum usta, spodii uice ualent, ut ex Dioscoride in præsentia deprehenditur.

Salmaticēses simpl. curam non habent.

Myrobalanorū uires.

Spodii uice quid accipiatur.

De Palmula Thebaica.

Græce, φοῖνιξ θηβαική: Latine, palmula Thebaica, tamarindus: uulgo, tamarindo.

Enarratio. 136.

THEBAICA palmula, ea est, ut mea fert opinio, quam officinæ, Mauritana uoce, tamarindum uocant, idem enim est tamar, ac dactylus uel palmula, unde tamarindum, idem est ac si dicatur, palmula Indica, ex qua uinum olim apud multos populos parabatur, hodie uero in Persia ex palmulis iis Indicis contusis & optime salitis succus exprimitur, quo uniuersa Persia, Arabia, & India, aceti loco utuntur, imò sic saliti tamarindi & contusi plerunq; ad nos uehuntur, quos ego maxime detestor, quum ob insitam salsilaginem sitim incitent, & febrem augeant. Quum igitur tamarindis uti opus fuerit, integros & nō salitos eligendos curabis, quia integri ac

Tamarindi.

Tamarindi quales eligendi.

non saliti febrim minuunt, sitim arcent, & aluum subducunt, quæ omnia saliti deperdita habent. Sunt porro tamarindi ut placet Mesue frigidi & sicci in secundo ordine, uel ut Auerroi, in tertio. *Tamarindorum tẽperatura.*

De Elate.

Græce, ἐλάτη: Latine, elate, nux Indica: Hispanice, coquo: Italice, noce de la India: Gallice, noix Indiana: Germanice, nusz Indien.

Secundum Galenum.

ἐλάτη ἐγκέφαλος: cephalio, palmites, palma agrestis: Hispanice, palmitos: Italice præsertim in Sicilia, cephaglione:

Enarratio 137.

TAM CLARE, tamque manifeste Dioscorides in præsentia per elaten nucem Indicã intelligit, ut non magna opus sit digressione, sed quò d ita se res habeat paucis indicemus. Primo, nux Indica quæ ex India in Lusitaniam, & inde in uarias orbis regiones distrahitur, & eam in officinis pharmacopolæ tanquam spectaculum prætereuntium suspensam habent, ex palma arbore colligitur, quæ apud Indos, ueluti apud insulas Capi uiridis prospere crescit, fructus magnitudine capitis humani: qui ideo nux dicitur, quia nucem figura referat: & Indica quia primo ex India uecta fuerit. Hæc igitur nux Indica primo, cortice crasso uestitur, subnigro, ad ruborem inclinante, qui etsi superficie durus, callosus, & tenax sit, intus tamẽ mollis uidetur, & capillato inuolucro texitur. Is primus huius fructus cortex est, quẽ Dioscorides inuolucrum & operimentum fructus palmularum uocat, qui quum recens est, ex se subgrauem mittit odorem, & astringendi uires obtinet, quo deposito, fructus occurrit rotundus oui anserini magnitudinem & maiorem habens cortice coopertus crasso, lignoso, ad ruborem declinante, intra quem medulla seruatur, parte exteriori, eiusdem coloris cum cortice, nam eius interior pars, lactea est, concaua, aquam in pretio habitam continens; hunc uero corticem Dioscorides quoq; elaten uocat, ueluti borassum alii, in quo foramina quædam, simiæ figuram repræsentantia, conspiciuntur, ob quæ nux hæc à Lusitanis, quoquo appellatur, uoce qua mulieres pueris metum inducere solent. At medulla interior, quam Dioscorides cor appellat, candidi est coloris, in parte ut diximus interiori, cibo gratissima, multum genitalis seminis gignens, qua de causa multis conditis ad irritandam uenerem dicatis, miscetur. Dicitur autem arbor hæc, siue palma fructum istum ferens, à multis, pauperis refugium, ob id quod multis & uariis abundet donis, nam ex ea fructus dictus colligitur, qui quum recens & ui-

Elate nux Indica est. *Arbor elate.*

ridis est,lanha appellatur, tantæ suauitatis, ob aquam intus contentam, ut Deorũ ambrosia à multis dicatur : macilentos enim & graciles,obesos reddit, cuius aqua à mulieribus maxime pro facie decoranda expetitur. Fiunt quoque ex corticibus huius fructus,pocula,quibus inauratis,uel argento ornatis,nobiles utuntur,parantur quoque ex ista arbore,chordæ,non minoris pretii ac bonitatis quàm quæ ex canabe conficiuntur. Fluit quoque arboris huius (caudice perforato) succus,qui uini loco habetur,& postea in acetum euadit:nam quum musteus est,ad ignem coctus,mel uel sapa redditur, destillat quoque ex ista arbore liquor olei munia supplens; de quo & melle Dioscorides simul tanquam ab eadem arbore emanantibus,mentionem fecit,capite de elæomelle ; in quo nõ de una agit re,sed duabus potius,oleo scilicet & melle,ut ibidem quoque adnotauimus. Attamen,ne in huius arboris donis diuager,in summa dicam decem uel undecim res, ad usum humanum accomodatas ex ea colligi , ut merito pauperum refugium dicatur, quia quum pauper unam uel alteram, huius palmæ arborem possidet, illico miseram pauperiem effugisse creditur. At Plinius,per elaten arborẽ quandam abietem dictam intelligit, ut libro duodecimo capite ultimo, qui de ea ita differit:Est præterea arbor ad eadem unguenta pertinẽs, quam alii elaten uocant,quod nos abietem;alii palmam,alii spathen. Galenus præterea per elaten non nucem ut Dioscorides,aut arborem,ut Plinius,intelligit, sed palmæ tenellum quoddam germen , encephalon,id est cerebrum , uel medullam intra se continens, dictum, quanquam & encephalos planta reperiatur parua, à nonnullis cephalio nuncupata , quam uocem hodie Neapolitani seruant,eam cephaglion uocantes, Lusitani uero nostri , simul ac reliqui Hispani, palmitem uel palmitum appellant, quam Viues in colloquiis agrestem palmam nominat , nescio quem secutus authorem . LVDOVICVS. Hanc ipsam plantam quam Galenus intelligit, & Dioscoridem intellexisse,scholasticis meis,quum publice Colimbriæ interpretarer,sæpe dixi. AMATVS. Scio certe, quum nos duo è Salmanticensi,nobili apud Hispanos gymnasio,in Lusitaniam reuerteremur,te publicè medicinam apud Colimbrienses, regis mandato legisse , imò ibidem tibi in eo munere primas delatas recordor . Sed ego relicta Lusitania , ut qui ab hinc decem & octo annis præsagieram,quæ nunc euenisse audio,regios contempsi honores,& in Anthuerpiam me recepi,ubi septennium egi , & inde Illustrissimi ducis Ferrariæ Herculis secundi iussu , Ferrariam ueni,sub cuius clientela sexennium moratus sum,ubi quoque publice artem medicam professi sumus,& multa à uiris doctissimis,in re anatomica & herbaria didicimus , LVD. utinam eo tempore tecũ sentiissem , nec in illo regno tam longam traxissem moram , ut Germanorum mores citius dignoscere potuissem,quibuscũ hodie Anthuerpie felicissime diuersor. AMAT. Sunt

Plinii elate abies est.

Galeni elate cephalio est.

Viues.

Author apud Ferrarienses publice medicinã professus est.

certe Germani uiri probi & doctiſſimi, Germanos dum dico, ſimul & Belgas illos, qui nunc Brabanti, Batauí & Flandri appellantur, intelligo; de quibus alias, nunc uero ad noſtrum encephalum reuertamur, quod tu Dioſcoridis elaten eſſe putas. L V D. ita certe autumo, quum quoque illius deſcriptioni, Galeni encephalos ſiue elate reſpondeat, A M A T. quòd res ita ſe habeat, apparet, imo tecum ſentio, quòd Dioſcoridis elate idem ſit cum encephalo ſiue Galeni elate, nec enim grauor ita celeriter ſententiã immutare, quum poſteriora, ut eſt in ueteri prouerbio, meliora ſemper eſſe ſoleãt L V D. non ab re quoque eſſet, per elaten, in preſentia nucem Indicam intelligere, ut tu probe in lemmate finxiſti, quũ quoque elates deſcriptio illi reſpondeat, quin ab eadem arbore nux Indica, & encephalos colligantur. A M A T. Memoriæ occurrit, me apud Theophraſtum libro 7. de Hiſtoria plantarum legiſſe, eſſe bulbi quoddam genus, circa ripas amniũ naſcens, in cuius medio, hoc eſt inter ſummum corticem, & eam partem quam comedunt, lana reperitur, ex qua mappalia, ueſtes, & alia ſimilia conficiebantur; ſed ubi aut in qua regione id fiebat, ſubticuit; imò Plinius de hac re Theophraſtum adducit, poſtquam de ſparto locutus fuit, libro decimonono ſuæ Naturalis hiſtoriæ capite ſecundo. L V D. ita eſt, & per hanc bulboſam plantam, quum plerunque ſim contemplatus, nullam aliam Theophraſtum intellexiſſe, quàm encephalum hoc, aſſequi potui. A M A T. tecum ſentio & à tua non diſcedam opinione, quũ re uera Theophraſti bulboſa illa planta, encephalos ſiue palma noſtra parua ſit, qua frequentiſſime ueſcimur. Nam primo encephalos, bulboſam radicem habet, multis obuolutam cooperimentis, quum eam excorticanti, primo cruſtata quædam folia horridis armata ſpinis occurrant, poſt quæ, lanei multi plexus apparent, ex quibus, dubio procul, & ueſtes, & togę, & mappalia, & ſacci fieri poſſunt: poſt hanc uero lanã, laminæ quædam digitales, tenellæ, cibo cum toto ipſo radicis meditullio, aptæ conſpiciuntur. Quæ ſane à Theophraſti deſcriptione non multum abhorrere uidentur, quin imò cum ea conuenire, pro comperto habeo. Nam lana hæc ſub primis tunicis habetur, adeo ut inter internum quod manditur & externum media ſit; ex qua ſacculi hodie perbelli pro ſeruandis pecuniis ornantur, & illis Luſitani noſtri paſſim utuntur, & niſi lini & lanæ ingens eſſet copia, ueſtimenta ex ea parari poſſent, quæ olim confici creditu facillimum eſt. Verum huius plantæ, in Betica regione, & Algarbia Luſitaniæ parte, magnus eſt prouentus. Ex quibus regionibus, ad Anthuerpiam apud Belgas florentiſſimam ciuitatem magna adducitur copia, quæ in maximis habetur deliciis, nec niſi optimatibus, aut principibus præſentatur, quum cibus ſit delicatiſſimus, ſuauis, uentriculo gratus, multum genitalis ſeminis gignens, qua ratione ab illis multum deſideratur, & de ea Serapio bdellium confici meminit, ut capite de bdellio diximus,

Elate Dioſcoridis idẽ cum encephalo Galeni.

Theophraſtus interpretatur.

Bdelliũ ex quo fiat.

quam cifilionem corrupta ut ſolet uoce appellat.

De Malo punico.

Græce, ῥόα uel ῥοιά: Latine, malum Punicum, malum granatum, pomum granatum: Hiſpanice, granadas, romanas: Italice, pome granate; Gallice, pomes granates.

Enarratio 138.

POMVM granatum, malum Punicum dictum, omnibus notum eſſe arbitror, cuius genera Plinius quinque facit, libro 13. capite 19. ſcilicet, dulce, acre, mixtum, acidum, & uinoſum, quæ ad tria tantum Dioſcorides Hippocratis more reduxit, dulce, acidum, & uinoſum, nõ acre in acido collocauit, & mixtum in uinoſo. Recẽtiores uero, dulce, acre, & medium, quod Arabes muſum appellant, dicunt, cuius loco ipſo deficiente, dulci & acri mixtis utuntur. De horum uero temperamento in præſenti inquirere neceſſarium eſt, quum uarient authores; nam Dioſcorides in præſentia, dulce, calidum eſſe intelligit, qua de re in febribus uitandum ſuadet, quia calorem inducit. Item Hippocrates libro ſecundo de Diæta: mali Punici dulcis ſuccus, inquit, aluum mouet, habet autem quid æſtuoſum; Mala punica uinoſa minus æſtuoſa ſunt; acida uero magis frigefactoria: Nuclei autem omnium aluum ſiſtunt, hæc Hippocrates. Ex quibus conſtat, malum Punicum dulce calidum eſſe, cui axiomati omnes fere Arabes fauent, & primo Razes libro tertio ad Almanſorem regem dicato, qui capite ſecundo ita inquit: mala granata dulcia nõ infrigidant, ſed inflammationem & ſitim faciunt; à quo nullus quod ſciam Arabum diſſentit. Pręterea ſapor dulcis caliditatem atteſtatur, quũ quæ dulcia ſunt, ea calida dicantur, ut iure credendum ſit, dulce pomum Granatum, calidum ſit, non uero frigidum aut alterius qualitatis. Iis porro Paulus Aegineta oppoſitus eſt, quum dicat: Malum Punicum omne aſtringendi uires eximias poſſidet, quibus refrigerat ſiccatque, uerum dulce aliis minus: Per quæ uerba clare patet, quòd mala Punica dulcia, frigida eſſe dicat, cui adſtipulatur quoque Auicenna Paulum plerunq; ſequens cum libro ſecundo ſui Canonis dicat; Granatum dulce frigidum & humidum in primo gradu eſt, acetoſum uero frigidum & ſiccum in ſecundo. Nos uero ut in hac re audacter iudicium noſtrum proferamus, credimus, quòd Paulus, uere dulcia granata non nouit, imò quæ apud nos uinoſa aut media ſunt, illi pro dulcibus habebantur, unde omnia non immerito frigida eſſe dixit; Sciebat enim Paulus, dulce pomum granatum calidum eſſe, ut ex Galeno deprehenditur libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum dicente; Omne malum Granatum aſtringẽtem qualitatem ſortitur, non tamen in omnibus ea exuperat. Nam inter ea quædam ſunt

Malorũ Punicorum tẽperatura.

Auicenna plerunq; ſequitur Paulum Aegin.

acida,quædam plus dulcia, quàm auſtera, pro ratione quarum qualitatum uincentium ſuos uſus præſtant. Porro, acini aſtringentiores & exiccantiores ſunt ſucco, ſicuti & his putamina, quæ ſidia dicuntur. At ſimilem uim habent flores qui cytini dicuntur. A ſapore igitur inquirenda temperatura in iis malis Punicis eſt, quum quanto magis ad dulcedinem tendunt, eo magis calida dicenda ſint, & quanto magis dulcedine diſcedunt,& ad acetoſitatem appropinquant,tanto frigidiora dicenda ſunt,item quæcunque magis lignoſa grana habuerint,eo magis ſtyptica dicenda ſunt. LVD. Ea igitur poma granata, quæ nos capharilia, Itali alaſi appellamus lignoſo acino carentia ſtyptica non ſunt dicenda. AMAT. ita eſt quia parum aut nihil,comparatione ad alia conſtringunt. LVD. Monendi hic pharmacopolæ ſunt,ne per malum Punicum intelligant id quod ſeplaſiarius quidam Pariſienſis intellexit, quum medicus deſcriberet, ſucci malorum Punicorum,ſiue malorum Granatorum,ille craſſæ Mineruæ, hebes ingenio,& ignarus uocum,quum ex malis granatis, & illis quidem optimis,ſuccum extractum amandare debuerat,tantũ abfuit,ut optima,aut bona intellexerit poma,ut potius,putida & corrupta acciperet, ex quibus ſuccum fœtidum & putridum extractum ad miſerum ægrotantem miſit, credens utiq; per mala,nõ poma, ſed mala putrida corrupta ac flaccida granata,intelligi debere. AMAT. ab hinc decem annis, rem ita eueniſſe audiui, imò Petrus Fernãdus amicus noſter, qui magna cum gloria apud Anglos Londini medicinam exercuit,& nunc proſperè apud Venetos agit,mihi libellum ubi hæc ſcripta erant Anthuerpiæ indicauit,quæ tu poſtea in ea epiſtola,quam Lexico Nebriſſenſis Anthuerpie excuſo appoſuiſti, ad memoriã reuocaſti. LVD. quæ igitur ex malis Granatis in officinis ſeruata habentur,edocere ne graueris. AMAT. Seruantur cortices, quin & ipſa poma ſeruata habentur,ex quibus & ſuccus quoq; extractus ſeruatur, præcipue ex acidis,quem uinum granatorum practici appellant, & eum febricitantibus pro extinguenda ſiti,& roborando uentriculo,ac mitigando ardore febrili,in potu propinant,non minus oxyzaccara,ex hoc ſucco & ſaccaro dicta,paratur,quæ & ſimplex & cõpoſita paſſim in officinis habetur. LVD. in hoc ſyrupo malorum Granatorum,medici monendi ſunt, quia laborantibus putridis febribus ab obſtructione pendentibus, continuo illum tribuunt, parum animaduertentes, quod ſyrupus iſte conſtringat, & arctos meatus reddat, ut Galenus libro decimotertio Methodi medendi docet, quum de malo Punico agit,dicens. Malum Punicum & cætera quæ aſtringunt,dum bilis meatus os arctant,bilem ipſam excerni prohibent, proinde mala Granata,& ipſorum ſyrupus ueluti ſimilia alia, putridæ febri curandæ nullo modo conferunt. AMAT. Deteſtandi ſunt medici illi,qui tantum ad febrim, deſpecta eius cauſa aduertunt,nunquam ut tu probe noſti,Gale

Sidia. *Cytini.* *Petrus Fernandus.* *Monentur Medici.*

nus febres putridas frigidis constringentibus depulit, sed potius medicamẽtis aperientibus, quæ nõ nihil caliditatis habent. LVD. Hæc maiori digressione indigent, propterea quia ad methodum medendi pertinent. AMAT. ita est, sed methodus medendi cum notione facultatum medicamentorũ mutuo nexu connectitur.

De Cytino.

Græce, κύτινος: *Latine, cytinus, mali Punici domestici flos: Hispanice, flor de granadas: Italice, fior de pome granate domestice: Gallice, fleurs despomes granates.*

Enarratio. 139.

Cytinus flos mali Punici. CYTINVS flos est mali Punici domestici, quem pharmacopolæ uice balaustii exhibent, ex quo succus hypocistidis modo exprimitur, ad eadem ualens ad quæ hypocistis.

De Malicorio.

Græce, σίδιον: *Latine, maliserium, malicorium, cortices granatorum: Hispanice, cascaras de granadas: Italice, cortezze de granate.*

Enarratio. 140.

Malicoriũ. MALICORIVM granatorum putamen est, siue cortex, quanquam recentiores, malicorium tantum, parua illa poma rubricantia esse uolunt, quæ & ipsa astringendi uires habent.

De Balaustio.

Græce, βαλαύστιον: *Latine, balaustium, syluestris Punicæ flos, Hispanice, flor de granado montesino: Italice balaustio fior.*

Enarratio. 141.

Balaustion. BALAVSTION siue ut Columella balaustum, syluestris Punicæ flos est, quæ arbor Ferrariæ uidetur, & præter oculis gratos flores, quos emittit, nullum alium fructum profert: Qui apprime constringunt, & ea de causa in officinis seruari habentur.

De Myrto.

Græce, μυρτίνη *uel* μυρσίνη: *Latine myrtus: Hispanice, ra-*

iam, murta: Italice, mortella, mortina, myrto: Gallice, mirtillo.

Enarratio. 142.

MYRTVS tam frutex quàm ipsius niger,& albus fructus,communis est; ex succo cuius syrupus myrtinus in officinis pro sistenda aluo paratus habetur.Est enim myrtus ut Paulus libro.7.inquit, ex diuersis composita substantiis, in qua terrestris pollet frigiditas, qua ualenter siccat. At myrtula trunco & ramis ipsius adnascens tumida, maiore ui in astringendo & siccando scatet:iam uero & folia aridiora uiribus magis siccant, item fructus succusq; tum foris applicatus, tum intus assumptus, persimiles uires præ se fert.Cæterum ex floribus myrti albis odoriferis, aqua per campanam elicitur, non nisi suauissimi odoris,ob quem à delicatissimis mulieribus in summo pretio habetur. *Myrtus frigida est.*

De Cerasijs.

Græce, κεράσια: *Latine,cerasia: Hispanice,cerezas: Italice,cerese, Gallice,cereses: Germanice, criques.*

Acida cerasa.

Græce, oxycerason: Latine acida cerasa: Hispanice, guindas: Italice, marasche.

Enarratio. 133.

CERASVS arbor,& cerasum fructus dicitur,dulce & acre,quæ Lucius Lucullus post uictoriã Mithridaticam,anno urbis sexcentesimo octogesimo,in Italiam è Ponto uexit; hodie uero multorum generum cerasa apparent,dulcia,acria,austera,uinosa,& illa quandoq; nigra, ut plurimum uero rubra,uariis insignita nominibus. Cæterũ Lusitania ut placet Plinio, bona fert cerasa,sed quod equidem meminerim,nusquam meliora habentur,quàm Lugduni,porrò acida siue acria cerasa, apud Salmanticam florẽtissimum Hispaniarum,imò totius orbis omnium doctrinarum gymnasiũ, gustui gratissima reperiuntur,quæ & saccaro & melle condita uariis in locis reseruãtur,ut illis postea febricitantes ad arcendam sitim utãtur; de quorum facultate, & temperatura, Galenus libro.7. de Facult.simpl.medic.ita tradit: Quæ dulcia sunt magis aluum subducunt, sed minus grata stomacho sunt: Austera uero,cõtrario modo:at acida,pituitosis excrementosisq; stomachis sunt idonea,siquidẽ austera magis exiccant, & non nihil etiã incidũt,ipsius arboris gũmi arterias asperas lenit,calculisq; uexatos adiuuat. *Cerasa optima.*

De Ceratonijs.

Græce, κεράτιον: Latine, ceratium, ceratoniũ, dulcis siliqua, xylocaraton: Hispanice, alfarobas: Italice, carrobe.

Enarratio. 134.

Ceratium, siliqua dulcis xylocarata Alcarrobardum.

CERATIVM per t literam scriptum, siliqua dulcis est, quam alii xylocaratam uocant, alii uero Mauritana uoce charliob, uel charamulium, appellitant, quæ uaginis, siue siliquis fabarum similis est, falcata esui cum toto cortice apta, intra quam, semina ueluti in siliqua Aegyptia, cassia fistulari dicta conduntur; nam sicca optima stomacho est, uiridis uero amarissima ac stomacho ingrata, sicca aluum subducit; non est tamen hac de causa cassia fistularis appellanda, quanquam omnino non ab re esset, affirmare, siliquam hanc uulgarem speciem cassiæ fistularis esse, unde non immerito quidam cassiam fistularem siliquam Aegyptiam appellant. Quia ut hæc qua uescimur in Italia & Hispania, uariisue locis nascitur, ita eo modo cassia fistularis in Aegypto & India, ut ii qui ex Alexandria in Chairum ciuitatẽ totius Aegyti caput per Nilum adnauigant, norũt. FEDERICVS, sunt ne arbores inter se similes, ut siliquas has dulces cũ cassia fistulari affinitatẽ habere dicas. AMAT. ita referunt qui utranque uiderunt. Nam arbor cassiam fistularem ferens procera est, folio nucis, per ordinem ueluti in fraxino uidemus, disposito, cui cortex cineritii est coloris, quo detracto rubricat, in superficiẽ lignum, solidum, durum, intus nigrum quod dum uiret pessime olet, imò ut rem manu tractemus in promptu folia sunt, quæ nunc, nunc per nauim istam onerariam ex Alexandria ad me uecta sunt. F E D. omnia hæc arbori dulces siliquas ferenti quoq; conuenire sæpe obseruaui, quũ frequens apud patriã meam, oppidũ in agro Piceno quod uulgo Rocha Cõtrata dicitẽ nascatur, ut iure dicendũ sit, soli tantũ ratione, arbores differre istas, imò ipsæ siliquę inter se maximã habent similitudinem, & utræq; eo modo in arbore pendent. A M A T. utcũq; se res habeat, siliquæ cassiæ fistularis eligendę sunt crassæ, ponderosæ, quæ quum quatiuntur, nihil intus sonat; quum uero franguntur, splendent, & plenæ nigro illo atramentario pulpamento sunt, quo frequentissimè pro depellenda utraque bile utimur, & ab eius propinatione, non multum permittimus, absque uictu ægrũ, ne loco cibi, natura illud ad se rapiat, ut ex Galeno in praxim capite de prunis traximus.

Federicus à Rocha amicus Amati. Cassia fistularis.

A cassia fistulari deglutita cito comedendum est.

De Malis.

Græce, μηλέα, μῆλον: Latine, pomum, malum: Hispanice mansanas: Italice, pome: Gallice, depomes.

Enarratio 144.

POMA ubique nota sunt, de quorum uarietate & præstantia, uiribusque legito Galenum libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite uigesimo primo. Cæterum in præsenti loco minime grauabor inquirere, quæ potissimum poma accipienda sunt, pro conficiendo sirupo pomorum, quo contra cordis palpitationem, & syncopem, ueluti contra cardiacam & luctuosa suspiria, aliasque atrabiliarias ægritudines utimur. BRASAVOLA. Cur tu in iis immoraris, quum Mesue & dulcia & acida accipienda pro parando sirupo de pomis suadeat. AMATVS. Noui hercle non ea tantum quæ Mesue dixit, sed quæ tu magno indicio, in Examine syruporum de hac re exarasti, in quibus dubio procul, licet non suadeas, cupis tamen ab Aromatariis & Seplasiariis, diuersi pomorum syrupi ut fiant, Alter ex pomis dulcibus odoriferis, quæ uel dicente Galeno cor iuuantia sunt, qualia Camusia uocata, & Regalia dicta, ita odorifera, & cordialia, ut si eorum cortices ignitis prunis iniiciantur, ex se odorem referant moschatum; Alter uero ex acidis pomis, qui non cordis affectibus opitulatur, sed potius stomacho, & ipsius uentriculo, quum sitim arceat, uentriculum roboret, & bilis uomitum reprimat. BRASAVOLA. Recte sane perpendisti, quum dulcia poma odorata cordi succurrant, acida uero nihil cum corde habeant, sed uentriculum potius roborant, & ipsum constringant, & hac de causa Arabes, quum syrupum de pomis acidis, uel musis id est medii saporis concinnant, ad stomachi affectus illum parant, non uero ad cordis passiones, ut ex Auicenna quinto libro sui Canonis, & Serapione libro suorum simplicium elicitur. AMATVS. Parabunt igitur deinceps seplasiarii syrupum ex pomis tantum dulcibus odoriferis, quo medici contra cordis affectiones utentur; alium uero ex acidis uentriculo conuenientem. BRASAVOLA. Ego uero consilium tuum approbo & laudo. AMATVS. uereor tamen, ut quum pharmacolæ auari sint, in ea uariorum syruporum compositione impensas facere recusent, satis contenti, uno syrupo ex dulcibus & acidis pomis composito. BRAS. Imò quum mihi illorum ingenium perspectum esset, ut ex promiscuis pomis syrupus fieret, permisi. AMATVS. Vnum est, de quo maxime miror, quod tam raro ægrotantibus tuis, poma assa uel cocta, pro uictus ratione offeras, quum tamen omnes fere medici, ea tanquam uictum præstantissimum præbeant. BRAS. Ita est, quia plerunque in ægros incido obstructionibus laborantes, quibus poma aduersissima sunt, quum pituitosa flatuosaque sint, & maxime astringentia, præcipuè si acida fuerint. AMAT. parū in Hispania Medici hoc animaduertunt, imò multi Italorum, qui quoq; in quouis morbo correpto ægro, pomū unum

Por... [illegible]

Poma quæ accipienda pro cōficiendo sirupo cotoneorū. Brasauola.

Poma assa uel cocta à cibo comedenda sunt.

uel alterum assum saccaro coopertum concedunt. BRAS. sub calidis cineribus assatum, uel mediocriter aqua incoctum, laudat Galenus, modo à cibo detur, quum uentriculum & stomachum roborat, & deiectam appetentiam incitat, & concoctionem adiuuat, imo qui diarrhoea, aut dysenteria, uomitu ue infestati sunt, eo maxime iuuantur, præsertim si acerbum fuerit. AMAT. Galenus libro de Attenuante uictus ratione, si recte teneo, dixit, ex pomis ac piris minus nocebunt quæ elixa fuerint, quod tamen ea febribus correptis, in uictus ratione daret, hucusque nunquam ab eo traditum legi. BRASA. Ita est & quum primum occasio se tulerit, affatim de hac re differemus.

De Cydoniis.

Græce, κυδώνια: Latine, cydonia, cytonia, aurea mala, mala cotonea: Hispanice, menbrilhos, marmellos: Italice, mali codogni: Gallice, des pomes coingnes.

Enarratio. 146.

Aurea mala citonia sunt.

CYDONIA, siue mala cotonea, satis sunt nota, quæ, ut mea fert opinio, uere aurea mala sunt, de quibus Poëta ita tradit in Aegloga.

Aurea mala decem misi cras altera mittam.

Romæ enim uisitur hodie statua Herculis mala Cydonia manu tenentis, quæ credibile est ab antiquis aurea uocata, nota est enim fabula, de Hesperidum hortis ab Hercule spoliatis: stomacho enim citonia gratissima sunt, ex quibus sirupus, miua citoniorum dictus, & cum aromatibus, & sine illis, frequenter in officinis paratur, ueluti conditum diacitonites, cum succaro uel melle, quod nonnunquam scamonio ad ducendam aluum acuant: inest autem cydoniis, uirtus, ac piris, austerisue fructibus æqualis, qui quum ante cibum comeduntur, aluum constringunt, à cibo uero eam fluidam reddunt, ut Galenum adnotasse legimus libro secundo de Facultatibus alimentorum; dicta tamen sunt cydonia à Cydone Cretæ oppido, unde primum aduecta sunt.

Miua citoniorum.

Austeri fructus post cibum aluum ducunt.

De Melimelis.

Græce, μελίμηλα: Latine, melimela, poma mellei saporis.

Enarratio 147.

Melimela.

MELIMELA poma, à sapore melleo in eis reperto denominationem habent, sic quoque Epirotica siue orbiculata, à figura rotunda dicuntur; nam syluestria poma, acerba & nulla arte culta sunt, quæ uentrem ualentissime constringunt.

De Persicis.

Græce, περσικα: Latine, persica, poma persica: Hispanice, pexegos: Italice, persigui: Gallice, de pesches: Germanice pfersich.

Duracina Persica: Hispanice, durasnos, durazios: Italice, durazini: Gallice, des persigues duracines.

Præmollia persica: Hispanice, molares: Italice, persici che si dispicano: Gallice, des persigues que aillient dehors.

Enarratio 148.

QVVM Dioscorides, in præsenti, de uariis pomorum generibus agat, & de persicis pomis loqui consentaneum erat. Sunt enim horum uaria genera, Duo tamen præcipua, duracinum, & præmolle, Duracinum sic dictum, quia difficulter ab ossibus auellitur, non uero à rhodacino deductum, ut quidam fabulantur, hoc in uniuersa Hispania in maximo habetur pretio; & meritò, quia stomacho sua suaui & uix perceptibili stypticitate conueniat, imò ea de causa inter cordialia medicamenta à nonnullis reponitur: præmolle uero, ut uile infimę plebis hominibus relinquitur, sic dictum, quia facile ab osse suo diuellitur. Sunt tamen nõnulla præmollia persica in Italia, intus rubra, quæ duracinis non cedunt, grata sapore, stomacho accommodata, quibus donis, in pretio habentur, & plusquàm duracinis expetuntur. Hæc uero omnia persica poma, in Persia lethalia, & uenenosa erant, in Aegypto postea mitia facta, & suauissima, qualia nunc uidentur, ut uberius dicemus, quum de arbore locuti fuerimus. Cæterum admonendi à me in præsenti ueniunt, qui Persicis uescuntur, ne illa post alios cibos comedant, sed potius prima mensa ante aliorum præitionem accipiãt, ut Galenus suadet libro secundo de Facultatibus alimentorum capite decimonono. Quia si post alios cibos comedantur, nimia sua humiditate innatant, & corrumpuntur, nec solum ea ipsa, sed etiam cæteri cibi. Sunt igitur lubrica humida, & quæ subduci facile queant, proinde ante alios cibos mandenda. PYRRHVS. Hæc omnia de præmollibus intelligenda esse crediderim persicis, secus autem de duracinis, ex quibus optimus spirat odor, suauis, gratus, & spiritum recreans, nam eorũ sapor delicatissimus est, cum quadam austeritate perceptibilis, qua mediante stomacho conducit, & ipsum roborat: quibus de causis post uictum accipi posse affirmarim; imo omnes principes Hispaniarum, & uiri delicatissimi, ea post uictum come-

Dioscorides de pomis persicis agit.

Duo genera persicorum.

Prima mensa persica poma sunt comedenda.

Pyrrhus Iusitanus doctissimus et Amato consanguineus

dunt, non niſi prius uino infuſa, & nullam inde noxiam euenire perſentiunt. BRASA. Sub cineribus coctum, unum uel alterum pomum perſicum, ægrotantibus meis, quum eorum inſtat tempus, offero. AMAT. Obſeruaui ſedulo quum de ſalute ægrotantium inter nos ſæpe conſultatio fieret, ut ea perſica aſſa, & ſaccaro reſperſa edenda illis concederes, quum tamen à nullo antea, nec Hiſpano, Gallo, uel Germano medico, cum quibus abunde uerſatus ſum, unquam id factitatum eſſe animaduerterim. BRASA. delicatiſſimus cibus eſt, & ægris perquàm gratus. AMAT. non dubito, quod Hiſpani noſtri deinceps eo utatur, & in praxim trahant, ut ſunt, Leonardus Nunius medicus apud Luſitanos, dignus ut primas apud regem dignitates obtineat; Hieronymus à Pedarneria, uir mea ſententia doctiſſimus, & alii plures, quorum nomina alibi citamus, non niſi doctiſſimi ſapientiſſimi & multa laude digni. BRASA. Siccata perſica ubique ſeruari animaduerti. AMAT. imo conditum ex ipſis perſicis, nuſquàm quod equidem meminerim, clarius aut ſapidius quàm Genuę paratum uidi. BRASA. omnium conſenſu, primas illic obtinet, quanquam & apud Ferrarienſes, non poſtremæ notæ concinnentur, quod conditũ Abinzoar libro ſui Theiſir maxime laudaſſe uidetur. AMAT. imò multorum iudicio & eorum præcipuè qui apud inſulam Maderiæ diu egerunt, condita zuccarina multo perfectius Ferrariæ parantur, quàm apud inſulares illos, zuccaro & omni genere fructuum abundantes.

Leonardus Nunius medicus Luſitanus.
Hieronymus à Pedarneria.

De Armeniacis, & præcociis.

Græce, βερίκοκκα, βερικόκκια μῆλα καὶ ἀρμενιακά: *Latine, armeniaca, præcoqua, præcocia: Hiſpanice, albiricoques: Italice, mogniague, griſomele, armilini: Gallice, abricotz: Germanice, biricoqua.*

Enarratio 149.

Armeniaca à præcociis differunt.

ARMENIACA à præcocibus differunt, quanquàm Dioſcorides nullam interea differentiam, ob nimiam quam habent ſimilitudinem faciat, de quibus Martialis ita cecinit.

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis perſica ſola ſumus,

Perſicis enim minora ſunt, & melioris ſucci, de quibus Galenus libro ſecundo de Facultatibus alimentorum capite uigeſimo ita prodit; Hæc quoque ex genere ſunt perſicorũ, bonitate nonnihil ea ſuperantia, nec enim in uentriculo corrumpuntur ut illa, nec etiam aceſcunt; Vulgo autem ſuauiora apparent, unde etiam ſtomacho ſunt gratiora, præcocia tamen Armeniacis

præſtant;

præstant; porro uentriculus, quæ deorsum quidem uergunt, ex molestantibus, ea per aluum expellit; quæ uero supernatant, per uomitus eiicit.

De Citrijs,

Græce, μηδικὰ μῆλα: Latine, medica mala, citrium, citreum pomū: Hispanice, cidras: Italice, cedri, citroni: Gallice, cedri.

Species Citri.

Limones: Hispanice limones: Italice limoni: Gallice, limons.

Narantia, aurantia, citrangulum: Hispanice, naranyas: Italice, aranci: Gallice, des naranges.

Adam poma: Hispanice, azamboas: Italice, lomie, pome de adamo.

Enarratio. 150.

CITRVM uel citreum pomum, olim malum Medicum, quia ex Media adductum nominabatur, quod olim & si in cibi usum nō ueniebat, hodie tamen & crudum & saccaro conditum, in delitiis habetur, ex cuius corticibus syrupus in officinis ad cerebri & cordis affectiones frigidus, ueluti ex acetositate siue ipsius succo: alter, ad omnes morbos ex pura bile ortos, & pestilentes, ac eos qui ueneni naturam sapiunt parantur: is enim syrupus, ex acetositate citri dictus, optimus est ad extinguendam sitim, & prægnantium cissam, à caliditate ortam, ueluti ad omnes alios æstuantes morbos; non minus ac ex prædicta acetositate paratum cum succaro cōditum. Cæterum inquirunt medici, de huius pomi temperatura, quum uarient inter se authores, quos in præsenti postponimus, & ad Galeni mentem dicimus, in semine uincens habetur qualitas acida & sicca, adeò ut ipsum tertii ordinis resiccantium refrigerantiumq; sit. Sed adnotādum duximus, quòd per semen Galenus, non nucleum, aut uerum semen intelligit; sed acidam potius medullam, intra quam nuclei uel uerum semen continetur. Quod uero ita sit, ipsemet Galenus in fine capitis indicat, quum de uero tractet semine, dicens, & nucleus qui in illo inuenitur, id quod re uera semen est, hic amarus est, & digerendi uidelicet siccandiq; facultatem obtinens, secundo quodam modo ordine à temperatis recedens. Hæc Galenus. Per quæ satis clarè patet, quòd primo per semen, partem acidam intelligit; Secundo uero, per semen, nucleum, uerum dictum semen, quod calidum & siccum in secundo ordine constituit, quum amarum siccandi discutiendiq; uires in secundo ordine esse dicat. Cortex uero desiccat secundo ordine, & tempera-

Citrū, malum Medicum idem.

Syrupi de citro uarii.

Conditum ex acetositate citri.

Citrum cuius temperaturæ.

Semen citri acida pars est.

te calfacit. At caro post corticem alba apparens, pituitosa est & frigida, quę cum toto cortice Galeni tempore comedebatur. Sunt igitur ut paucis dicamus in citro, primo cortex rugosus, calore auri, odoratus, calidus temperate; succus uero in secundo excessu. Post corticem apparet caro alba, esui quoq; apta, frigida, pituitosa, ac crassi succi. Sequitur tandem medulla acida, quam semen Galenus improprie uocat, infrigidandi siccandiq; uires in tertio gradu possidens: intra medullam, nucleus uerum semen habetur, calfaciendi siccandiq; in secundo ordine uim habens. De quo nō minus dubiū est, an solum ueneno resistat, uel potius totum pomum, quia Dioscorides de solo semine loqui uidetur, quum dicat; semen habet, pirorum seminibus simile, quod in uino potum uenenis aduersetur. At re uera, non solum semen, sed totum pomum uenenis aduersari certum est, ut ex Plinio colligitur libro. 23. capite 6. dicente: Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipsa uel semen. Nec minus hæc probari possunt, ex antiquissimis historiis, modo Athenæo fidem præstemus, qui ad eum modum tradit: Maleficos homines quum ad supplicium ducerentur, quia citrea poma ab obuia muliere sibi oblata degustauerant, ab aspidum morsu incolumes, illæsosq; extitisse erat enim id supplicii genus, nota est historia, & ab Atheneo diffusius enartata, cui astipulatur Virg. in. 2. Georgicorum libro, quum canit.

Cortex citri temperate calidus.
Caro alba citri frigida.
Medulla acida frigida et sicca in 3. gradu.
Semen citri calfacit et siccat in 2. ordine.
Totum citri pomum aduersatur ueneno.
Athenæi historia.

Media fert tristes succos, tardumq; saporem
Felicis mali, quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ
Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba,
Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena
Ipsa ingens arbor, faciemq; simillima lauro
Et si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat, folia haud ullis labentia uentis,
Flos apprima tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

In iis enim carminibus, Virgilius exacte, & arborem & ipsius fructum malum citreum dictum describit. Nam citrea malus, arbor parua spinis horrida est, omnibus horis pomifera, quum in ea & maturescentia, & acerba, & nouiter subnascentia poma semper uidentur, folio lauri sed latiore, cuius species sunt plures, quædam limones ferens, acidos, dulces, medii saporis, uaria figura conspectos: Nā & de acetositate limonis, syrupus parari potest, maioris efficaciæ quàm qui ex citri succo conficitur, qui mirum in modum, febribus pestilentibus, secum accidens illud, morbum dictum pulicarem, medetur, ut experientia longa comprobatum habeo. Altera uero citri species, narantium pomum est, siue aurantium dictum, uel rancidū quod Auicenna citrangulum appellat, acidum & dulce; acidum bili aduer

Citrea malus.
Syrupus de acetositate limonis.
Narantiū pomum.

ſatur; dulce uero facillime in pituitam uertitur,utriuſq; tamen cortices calidi ſunt. Vltima demũ ſpecies citri, Adam pomum dictum eſt, non ubiq; ut cæteræ ſpecies obuium,cortice rugoſum,ſapore gratum, quod Luſitani & reliqui Hiſpani, corrupta uoce, loco Adam poma, azamboa ſua lingua appellitant. Omnium autem harum ſpecierum arbores parum inter ſe differunt,quæ florem emittunt album ſummæ fragrantiæ, & ex eo per campanam aqua ignis ui elicitur,tantæ ſuauitatis, & redolentiæ, ut cæteras odoriferas aquas ſuperare certum ſit; quæ hodie pro leui uomitum proritante medicamento, apud medicos Hiſpaniæ habetur, à quibus, aqua naphæ uel narantii appellatur. Reliqum erit,ut qui plura de iis legere deſiderat,legat Antonium Muſam Braſauolam,in ea epiſtola quam ad illuſtriſſimum Herculem Eſtenſem Ducem Ferrarie, miſit, & eam Examini ſuorum ſimplicium præfixit; non minus Ruellium Gallum capite.69. primi libri, ſui uoluminis de Stirpibus.

Adam pomum. *Flos arantiæ.* *Aqua naphe.*

De Pyro.

Græce, ἄπιον: *Latine, pyrum: Hiſpanice, peras: Italice, pere: Gallice, poire.*

Pyrum ſylueſtre.

Grece, ἀχρὰς: *Latine ſylueſtre pirum: Hiſpanice, peros de mato, peros monteſinos: Italice peri ſaluatici.*

Enarratio. 151.

PYRI ut multifaria ſunt genera, ſic paſſim notiſſima & in continuo uictus uſu communia,laudat tamen una quæq; regio, ſuũ quoq; pyrorum genus, quæ percurrere non minus longum, quàm faſtidioſum eſſet, quorum temperatura,à ſapore ut in malis quoq; diximus exploranda eſt. Cæterum pyra agreſtia conſtrictoria ſunt, & fungorum ſtrangulationibus conuenientia.

Pyrorum genus. *Pyra agreſtia.*

De Meſpilis.

Græce, μέσπιλον: *Latine, meſpilum, tricoccon, meſpilum trium oſsiculorum, aronium: Italice, azzarolo frutto, pomo di rege.* *Secunda ſpecies.*

Meſpilum, ἐπιμηλὶς: *ſetanium, penticoccon, meſpilum, meſpilum quinq; oſſiculorum: Hiſpanice, neſperas: Italice, neſpole uu*

gari: Gallice, des nefples.

Enarratio. 152.

Error in exemplaribus Diofcoridis.

MESPILVS arbor, oxyachantæ,non uero pyxachantæ folia habet,unde impreſſoris incuria,hic errorem commiſſum eſſe, nulli dubiũ eſt, Sunt igitur ut capite de oxyachanta meminimus, folia huic primo generi meſpili,tanq̃ apii, fructus uero ruber pillularum magnitudine, intus oſſicula tria habens, ſapore ſubacidus, ſtomacho gratus, qui apud Neapolitanos azarolus dictus optime & feliciſſime creſcit, ueluti apud Piſaurẽſes, & alios nõnullos. Nam in Hiſpania uniuerſa, quod nouerim, fructus iſte non prouenit. Secundum uero meſpili genus, ubiq; uulgatum eſt, penticoccon dictum, quia intra ſe quinq; contineat grana, quæ, ut experientia comprobatum nonnulli habent,contra nephritim multum ualent,hoc uero meſpilum epimelis à Dioſcoride dicitur,quanquam epimelis apud Galenum,unedo,fructus comari,id eſt arbuti ſit, ut apud ipſum eſt legere lib. ſexto de Facult.ſimpl. medic.ad iſtum modum dicentem: Epimelis acerba hæc planta eſt,ut quæ dixerit quiſpiam pomum ſylueſtris. Vocatur autem ab Italis ruſticis unedo,ingens eius in Calabria prouentus,fructus eius acer bus quidem eſt,nihilominus tamen ſtomacho ingratus, & capitis mouens dolores,admixta ſiquidem ei eſt aliena quæpiam qualitas. Hæc Galenus. Per quæ facile percipitur epimelida,unedonem appellare,non uero meſpilum,ut Dioſcorides in præſentia facit. Attamen Serapionis interpres turpiter errat,quum lemma capitis de meſpilo, non meſpilo tribuit, ſed potius ſorbo,ut legenti manifeſtum erit,quum quę ille ſorbo tribuit,Dioſcorides de meſpilo dixerit. De quo Galenus.7.libro de Facult.ſimpl.medic.ita diſſerit: Meſpili fructus admodum acerbus eſt,uixq; edi poſſit,uentrem ſtrenue coërcens,quin & in germinibus,& foliis acerba hæc qualitas non pauca reperitur.

Azarolus fructus, primũ genus meſpili.

Epimelis Galeni unedo eſt.

Serapionis interpres turpiter errat.

De Loto.

Græce, λότος: Latine lotus arbor, celtis: Hiſpanice, almez arbol: Italice, bagolaro, cereſe del inuerno: Gallice, du aliſer, aliſa.

Enarratio. 153.

RARA arbor lotus in Italia, & perpaucis cognita; nos uero in Italia ſedulo eam inquirentes, tandem poſt longam inueſtigationem inuenimus. Eſt enim lotus arbor ſpacioſa, grandis, ramoſa: corticem ſubnigrum & lucidum habens, ac ob id oculis perquam gratum: Huius folia ilicis, magna, craſſa, ex nigro uiridantia & in cuſpidem deſinentia ſunt: ualde per am

Lotus.

bitum ferrata,quæ ab arbore nunquam decidūt; sed illi perpetuo hærent, ut malo Medico, & lauro, & reliquis eiusmodi: pro fructu baccam arbor hæc fert,pipere nigro maiorē,pediculo oblongo cerasorū modo pendentē primo uiridem dein uero quū ad maturitatē Octobri mense peruenit nigra, rotūda ori grata & suauis euadit,dulcis namq; est,odore quodam herbaceo quæ comesa ex se subtilem quandam in ore pelliculam exuit, sub qua carnis parum subest, quia ossiculum baccæ fere totius occupat corpusculum: Hunc porro fructū Anconitani à similitudine quàm cum cerasorū habet, cerasum hyemale appellare solent: quanquàm non desint eorū aliqui qui arborem hanc sycomorū uocēt,sed falso: Viget autem arbos hæc Anconę apud Diuū Cyriacū,quam nobis Ambrosius Nicander Spoletanus uir doctissimus & humanissimus primo,ut si quod nomen illi à priscis impositū tenerē,illi aperirem,mihi demonstrauit: quænam illa.n.esset omnes ignorabant:nos uero, ea conspecta, lotū arborem apud Diosc.descriptā ex multis signis cognouimus,nec minus ex Plinio hoc decerperamus, qui lib. 13. suæ Naturalis Hist.cap. 16.in Italia huic arbori inesse fructum cerasi modo,tradit: Nam in Africa & uariis aliis regionibus fructu arbor hæc uariat: quū magnitudine fabæ crocei coloris,eumque densum in ramis myrti modo ferat,& is est qui copiose apud Lotophagos, authore Homero in sua Odyssea prouenit:porro nostratis loti fructus stomacho perquam gratus est;arboris uero lignū dysentericis utile,si modo in scobem redactum aqua ferrariorū maceretur & ad ignem coquatur,& per clysteres eius decoctum iniiciatur adiectis uariis aliis quæ dysentericis affectibus prosunt, à nobis centuria secunda Curationum medicinalium nostrarum ex amussim tradita.Cæterū lotus æquiuocum nomen est, non solum arborem, sed herbas quoq; nonnullas complectens de quibus in hoc opere agendum est.

Baccā fert lotus.

Cerasum hyemale.

Ambrosius Nicander.

Fructus loti uarius.

De Corno.

Græce, κρανία *: Latine, cornus arbor : Hispanice, cornizolos : Italice, corniolo : Gallice, cornelia, cornier.*

Enarratio 154.

CORNVS Arbor,procera,fortis,& speciosa, nota est,cuius mas & fœmina, referente Theophrasto capite duodecimo libri tertii de Historia plantarum reperiuntur:mas robustius crescit, adeo ut eius lignum ad rotarum radios utile sit:fœmina uero uiticis modo ramosa expanditur. Nam huius arboris fructus, oliuæ magnitudine cernitur, qui quum ad maturitatem peruenit,ruber efficitur,sapore acetosus,auster,mirum in modum constringens, ut merito hodie ex illo seplasiarii, & succaro conditum pro cohibendis fluxibus biliosis parent. Hæc enim illa corna sunt, quæ Virgilius

Cornus

lib.3.Aeneid.lapidosa uocat, quia foris parum carnis,& intus plurimũ ossis habeant.De quibus Gal.lib.7.de Facult.simpl.med.sermonẽ facit,ad istum modum dicens:fructus eius admodum acerbus est, esuique aptus, proinde ualenter aluum restringit,quemadmodum & mespila,folia quoque & germina peracerba sunt gustui,ualenterq; desiccant, itaq; maxima uulnera glutinare possunt,potissimumque duorum corporum.

De Sorbo.

Græce, ὄη, οὖον : *Latine, sorbum* : *Hispanice, sorbas* : *Italice, sorbe* : *Gallice, cormiera.*

Enarratio 155.

Sorbum cõstringit.

SORBVM, fructus arboris,cõmunissimus est, qui dum immaturus est,ualentissime astringit:maturus uero,parũ aut nihil.BRAS.quum olim in Examine simplicium meorum in similia uerba prorupissem, non defuit postea quidam male feriatus uir,qui tanquam falsa,ea obliterare conabatur. AMAT. Sinamus istos sycophantas maledicentes,qui nihil præter obtrectationes,calumniasque discunt,nescientes bonum à malo discernere,& uitium à uirtute. BRAS. quum nullos habeant ad quos diuertant ægrotantes,ut magni tamen & scientes appareãt,alios mordent,alios uellicant, alios dilaniant, ut merito rabidi canes sint appellandi. AMAT. non dubito sane hos in rabiem angi, quum nullum habeant lucrum. BRAS. quum miseranda tristitia perurantur, in maximam incidunt siccitatem, & consequenter,rabiem. AMAT. ita plerunque fit,nec ambigendum est, homines rabie affici posse,ut Leonicenus uir nunquam sine honoris titulo nominandus,in eo libro cui titulum esse uoluit,de Plinii & aliorum medicorum erroribus, patefecit, & post illum Cælius Rodiginus,magnæ lectionis uir. BRAS. isthæc missa faciamus, & istos cum sua rabie in malam crucẽ ablegemus. AMAT. imo in malos coruos. BRAS. sorbum igitur immaturum apprime constipat,maturum uero adeo parum,ut merito sorbum maturum non constringere, aut constipare sit dicendum . AMAT. nec hoc mirum est,quum multi fructus interdum quum immaturi sunt, constringunt,postea uero maturi facti,tantum abest,ut constringant, ut potius ualentissime soluant. BRAS. meministi, si recte memoria teneo, capite de Mespilis, Serapionis interpretem, quæ mespilo debebantur, sorbo tribuisse. AMAT. ita est,ut qui conferre uoluerit, ea quæ apud Serapionẽ de sorbo dicuntur,cũ iis quæ à Dioscoride de Mespilo scribuntur,facile inueniet.

Homines rabie affici possunt.

Serapionis interpres, quæ mespilo debẽtur sorbo tribuit.

De Prunis.

Græce, κοκκυμηλέα : *Latine, prunum* : *Hispanice, prunas,*

andrinas, amexeas: Italice, suscine, brugni sequi: Gallice, des prunes.

Enarratio 156.

PRVNVS Arbor ubique famigeratissima est, cuius fructus uarius habetur, quum quædam reperiantur pruna uiridia, quædam alba, alia rubra, alia lutea, nonnulla herbacea, reliqua uero nigra, item ex illis quædam magna, alia parua, alia mediocria, uaria forma insignita, ex quibus hodie Damascena præcipua habentur, Syracusana ab Hispanis nominata, nigra, rubricantia, uel in totum alba ad citrinum tendentia, oblonga boni saporis, dicta Damascena, quia ex Damasco Syriæ præcipua ciuitate uectæ primò fuere: de quibus Dioscorides in præsenti, ita inquit: Syriaca præsertimque in Damasco genita siccata pruna, stomacho accommodata sunt, & aluum cohibent. Galenus uero, animaduertens Dioscoridis hæc uerba sic absolutè prolata falsa esse, consulto ea est interpretatus libro septimo de Facultatibus simpliciorum medicamentorum ad hunc modum inquiens; pruni fructus uentrem subducit, recens quidem plus, aridus minus. Cæterum, haud scio cur Dioscorides pruna Damascena siccata uentrem sistere dicat, quum & ipsa palam etiam subducant, minus tamen quàm quæ importantur ex Iberia. Siquidem Damascena magis astringunt; at quæ Iberia fert, dulciora sunt. Iis igitur uerbis satis clarè patet, Galenum interpretari Dioscoridem, quum Damascena pruna siccata, licet uentrem subducant, comparatione tamen ad Hispaniæ pruna, adeo parum, ut id constringere potius dicendum sit: Hanc uero Galeni esse mentem, facile elicitur ex libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite trigesimo primo quum dicat: fama est ea pruna omnium esse præstantissima, quæ in Damasco urbe Syrie nascuntur: secunda autem post illa esse quæ in ea regione quam Iberiam ac Hispaniam nominant, proueniant; Verum hæc quidem nihil astrictionis præ se ferunt, nonnulla uero Damascenorũ, uel plurimum, id est astrictionis habent. hæc ille. Quam astrictionem animaduertens Dioscorides, nõ ueritus est asserere Damascena pruna constringere. Nam quanto pruna magis sunt acida, tanto plus frigida dicenda sunt, & pressius aluũ cohibentia, saccaro tamen cocta, uel melicrato sumpta, stypticitatẽ amittunt, & aluum optime deiiciunt: Iberica porro pruna meliora sunt, quæ & Damascena, & Syracusana apud ipsos dicuntur, nigra, & citrina reperta, nam citrina multi ob colorem, cerea appellare non dubitant. Verum multi ex omnibus pruni speciebus in Hispania repertis, quandam præcipuè laudant, quam Salmanticenses andrinas ob colorem nigrum illis insitum uocant: rotunda autem pruna hæc sunt, nigra, sapore acido, ori gratissimo, quæ matura febricitantibus, apud Salmãticenses, Doctor Alteretus præceptor meus nunquam pœnitendus, non si-

Pruna uaria.

Pruna Damascena Syracusana dicuntur.

Galenus de prunis quæ dicat.

Pruna Hispaniæ Damascenis meliora sunt.

Pruna nigra Salmãticensia.

Alteretus Doctor præceptor authoris.

dere, qui cateruatim ad fœminam quam ipsi honoris causa Magistrã uocabant, ad recuperandam amissam ualetudinem concurrebant: ea uero, quid illis & si diuersissimo morbo tentatis propinaret, præter aquam ex unedone per campanam expressam, habebat nihil: quòd si quis astris ita fauẽtibus amissam recuperaret ualetudinem, non iam mulierem aut Magistram sed diuam potius uocare, illique eos honores exhibere, quibus tantum Diui afficiuntur. Memini uisam esse à me hanc fœminã in oppido Stremotio, quod non longe ab urbe Ebora distat.

De Amygdalis.

Græce, ἀμυγδάλη: Latine, amygdala: Hispanice, almendras: Italice, mandole: Gallice, des mandoles.

Enarratio. 159.

Amygdala AMYGDALA tam dulcis quàm amara, satis nota est; Nam dulcis uiribus impotentior reperitur: De qua Galenus lib. secundo de Facultatibus alimentorum, ita prodit: Amygdalæ nihil prorsus habent facultatis astringentis, Sola enim tenuandi facultas ac detergẽdi in eis præpollet, qua tum uiscera purgant, tum humores è pulmonibus ac thorace, sputis expectorant, & cætera. Item libro quinto de Facultatibus simpl. medicamentorum, ubi extergentium & farctu liberantium medicamentis agit, inquit: simile quiddam amygdalis accidit, nam & horum ipsorum, ea quæ amara sunt, & detergunt, & meatus expurgant, quæ uero edendo sunt detergunt quidem, non tamen infarctu liberant. Galeni igitur cõsilio oleo amygdalarum dulcium, contra nephritim, colicos affectus & alias frigidas passiones utimur, ueluti quoq; amygdalarũ amararum, quum calidum utrunq; sit, ex amaris tamen magis, ut Galenum adnotasse constat libro sexto citati uoluminis sic dicentem; amygdala quæ quidem palam amara sunt, omnino extenuandi uim possident. Siquidem ephelim purgant, & excreationibus ex pectore pulmoneq; crassorum lentorumq, humorum mire auxiliantur. Obstructiones præterea iecinoris à crassis & uiscidis succis ortas expediunt; quin & lateris & lienis, & coli, & renum dolores, ab huiusmodi causa natos persanãt, ipsius arboris etiam radices coctæ illitæq; epheles purgant: porro amygdala dulcia, quæ & ipsa nonnihil sortiuntur amaritudinis, moderate sunt calida. Attamen amygdalæ æstuosæ, ob pinguitudinem

Amygdalæ æstuosæ sũt. quam habent sunt, ut Hippocrates libro secundo de Diæta testatur, cuius uerba Auicenna postea enarrans, libro secundo sui Canonis, dixit: Et Sanie earum est cõmouens choleram, ob sui unctuositatem, proinde animaduertant qui indiscrete febricitantibus amygdalatum porrigunt, aut saltem ĩis, qui stomachum biliosum habent, quum iuuamenti uice præstandi, ma-

gnum ægris adferant detrimentum. Virides uero suo integro operimento comestæ amygdalæ, bonum faciunt stomachum, & illum ab humiditate emendant.

De Pistatijs.

Græce, πιστάκιον, Latine, pistatium, fisticus: Hispanice, alhocigo: Italice, pistacchi: Gallice, pistaches.

Enarratio. 160.

PISTATIVS quam, primo è Syria Lucius Vitellius in Italiã portauit, licet Syriacis, peculiaris sit arbor, in multis tamen Italiæ & Hispaniæ locis hodie uidetur, parua, lentisci folium habens, maiusculũ tamen, in qua fructus pistatium siue fisticus dictus, pendet, ea magnitudine qua pinei nuclei cum putaminibus sunt, nam intus fructus iste uirescit, esui perquàm gratus, qui & Venerem incitat, & apprime nutrit, quibus de causis, hodie bellariis instaurantibus & reficientibus, eum misceri cõmendamus, imò ut Auicenna de eo libello de Viribus cordis tradit, cor confortat, uelut Rabbinus Moses de Aegypto, ex omnibus fructibus, fisticus præstantissimus habetur. At Galenus, de Pistatiis libro secundo de Alimentorum facultatibus, inquit: Hæc quidem ad magnam Alexandriam proueniunt, sed multo uberiora in Berrhœa urbe Syriæ, parum quidem nutrientia, uerum ad hepar roborandum & succos in ipsius uiis infarctos purgandos, utilia. Qualitatem enim habent, aromaticam, subamaram, & subastringentem. Scio autem & alia huiuscemodi pleraq; hepati esse utilissima, quemadmodum in opere de simplicibus medicamentis est demonstratum. Porro non ausim affirmare, ullam ex ipsis stomacho accedere utilitatem, aut læsionem insignem, quemadmodum neque quod aluum deiiciant, aut sistant, hæc Galenus, in quibus Auicẽna tacite illum mordet, præsertim quia dicat, stomacho neq; iuuamentum nec nocumentum pistatia præstare, ita enim Auicenna tradit; Quidam innuit pistatia neque prodesse neque obesse stomacho. At ego rẽ aliter euenire nosco, quum uentriculum roborent, & nauseam prohibeant, ut eorum sapor obscurus amarus, austerusue testatur.

Pistacia fistici dicuntur.

Auicenna tacite Galenum reprehendit.

De Nucibus.

Græce, κάρυα βασιλικά: Latine, carya basilica, nuces iuglandes, regiæ nuces: Hispanice, nuezes: Italice noce: Gallice, des noix.

Enarratio. 161.

NVCES tam sunt ubiq; notæ, ut nulla prorsus indigeant descriptio-

Theriaca ex tribus rebus. ne,de illis tamen & caricis,rutaue antidotum ut Dioscorides adnotat, paratur. De quo Galenus lib. de Cibis boni & mali succi ita tradit: Nonnulli de lethalium uenenorum cōpositione scribentes, caricas cū ruta nucibusq; præsumptis,uenenis eiusmodi uniuersis aduersari testantur. Cæterum ieiuno stomacho comestæ nuces,lumbricos latos pellunt,ut experientia compertum habeo. Nam rob de nucibus,ubiq; quoq; uulgatum esse arbitror.

Nux uomica et metella. Non ab re quoq; erit in præsenti, quum de nucibus agimus, & de nuce uomica,& metellà sermonem habere. Est igitur ut paucis dicam nux uomica apud Serapionem,ea quam seplasiarii,nucem metellam appellant; & ea quam Serapio metellam uocat,officinarum nux uomica: quòd uero ita sit, ne quis nos falso accuset,ipsum Serapionem audiamus, capite de nuce uomica,ita dicentem, ex mente Abrahami; Nux uomica cuius color est inter glaucedinem & albedinem,maior auellana parum est,in qua sunt nodi. Hæc Serapio. Per quæ facillime,qui cognitionem utriusq; nucis habuerit,iudicabit, nucem uomicam Serapionis eandem esse cum metella officinarum, quum officinarum metella nux talem obtineat colorem, & ab utroq; latere attollatur tuberculis quibusdam circularibus oculos imitantibus,ut nulli sit dubium,metellam hanc officinarum, apud Serapionem uomicam esse. *Nux metella officinarum uomica apud Serapionē est.* Non minus quoq; ex ipso Serapione elicitur, quam ille Metellam appellat,uomicam officinarū esse; ita enim de Metella capite 364. prodit: Nux metella est similis nuci uomicæ,& semen eius est simile semini mandragoræ,& cortex eius est asper,& sapor eius est delectabilis, & unctuosus. Quæ omnia nuci uomicæ officinarū conuenire clarius est, quàm ut à me multis monstrari debeat,quum nux hæc communis uomica dicta,plana utroq; latere sit,cuius cortex est asper, ueluti pilosus: nam ipsius sapor,unctuosus, & delectabilis est,canes interficiens. *Exponitur Serapio.* Quòd uero dicat,semen illius semini mandragoræ est simile,intelligo uirtute; secus autem figura; quum & hæc nux frigida in quarto sit gradu. In summa igitur dicamus, quòd nux illa utroq; latere eleuata, uera uomica est: illa uero altera, plana utraque parte & uelut pilosa, est metella.

De Auellanis.

Græce, λεπτοκάρυα: *Latine, minores nuces, Ponticæ nuces, auellanæ: uulgo auellane.*

Enarratio. 162.

Auellanæ Ponticæ nuces idem. PONTICAE nuces,id est auellanæ, communes quoq; sunt, quarū oblongæ & rotundæ reperiuntur, sic dictæ Ponticæ,quia è Ponto prius aduectæ fuere,de quibus & prioribus,hoc est nucibus,Galenus.7. de Facultatibus simpl. medic. ita tradit: Arbor tum in foliis tū in germinibus astri-

ctionem quandam possidet; cæterum euidentem multamque in nucis putamine recenti pariter & sicco: eius autem succo expresso, ac melle decocto, nos loco stomachici medicaminis utimur, oleum quod ex fructu elicitur inueterato admodum per halitum digerit; quare nonnulli eo gangrænas, carbunculos, & ægilopas sanant. Sunt qui ad neruorum uulnera utantur; Si tamen recens sit, astringentis nonnihil qualitatis obtinet. Nucleus arefactus & ustus, tenuium partium & exiccatorium citra morsum est medicamen: At Pontica nux, quam λεπτοκάρυον, & auellanam appellant, plus habet essentiæ terrestris ac frigidæ, itaque austerior tum cortex, tum planta, tum fructus apparet. *Pōtica nux auellana est.*

De Moris.

Græce, συκάμινα: Latine, sycamina, mora arboris mori: Hispanice, moras del moral: Italice, more: Gallice, des mores.

Enarratio 163.

MORA sycaminea dicta nota sunt, quibus trinus inest color: nam primo albescunt, deinde rubescunt, postremo nigerrima fiunt, quasi Thisbes puellæ Aegyptiæ cruore respersa. Hic uero fructus ieiuno stomacho edendus est, nec omnino maturus, quum exacte maturus facillime corrumpitur, & in uenenum transit, ut Galenus libro de Cibis boni & mali succi suadet. Verum ex moris, rob diamoron dictum in officinis contra tonsillarum inflammationes paratum reperies. Nam alba morus Ouidio cognita fuit, ut ex fabula citata apparet; cuius foliis bombices, serici uermes dicti, maximè oblectantur. De quibus Hieronymus Vida Cremonēsis, uir singularis eloquentiæ, elegantissime cecinit: nam Ouidio antiquiores, arborem istam ignorarunt; nec mirum, quum postea, ex nigra moro populo inserta, alba effecta est. *Mora non omnino matura edenda est.* *Morus alba Ouidio cognita fuit.* *Aba morus quomodo facta.*

De Sycomoro.

Græce, συκόμορος: Latine, sycomorus, ficus Aegyptia: Hispanice, fuiguera de Adam, figo de Adam: Italice, fico de Egitto, fico de Adam: Gallice, figues de Adam.

Enarratio 164.

SYCOMORVS: arbor Aegyptia est, quæ quoque in India procere crescit, & ut ab iis qui ex Alexandria & India ad nos sunt reuersi, accepimus, arbor similis moro est, fructum tanquam ficum non prope folia, sed in trunco & crassioribus ramis faciens; & illum quidem dulcem, semine interiori carentem, quem multi ficū Adam appellant, quia in eo Adam *Sycomorus.*

peccasse credant, ut uero fructus iste, esui aptus fiat, ab arbore colligatur atque ferreo uncino opus est. Sic enim intra quatuor dies maturescit, & in eo loco à quo collectus fuit, alius repullulat, ita ut in anno ter & quater arbor hæc fructum pariat. De huius uero arboris ligno, mirum fertur, quod præterire non est, scilicet, quod nunquam siccum euadit, nisi immersum aqua, quum autem diu in aqua maduerit, siccescit, & supra aquam ascendit. Qui uero sycomorum, ficum agrestem parietibus frequentem, esse autumant, toto procul dubio errant cœlo. Nam huius arboris plures species, tum apud Syros, tum apud Aegyptios, & Indos reperiuntur, quæ omnes, fructum, ueluti apud nos ficus, producunt. Cæterum de sycomoro ita Galenus prodit libro secundo de Facultatibus alimentorum capite trigesimo quinto: Plantam sycomori uidi in Alexandria una cum fructu, paruæ ficui albæ adsimilem, is fructus nullam habet acrimoniam, exiguæ tamen dulcedinis est particeps, estque facultate ut mora, humidior quodam modo, ac frigidior, quin potius in medio mororum ac ficuum iure quis ipsum collocarit, indeque nomen ipsi arbitror esse positum. Ridiculi enim sunt, qui fructum hunc ob id aiunt sycomorum fuisse nominatum, quod paruis ficubus sit adsimilis, ipsius autem generatio ab aliis arborum fructibus quodam modo est diuersa, non enim ex surculis ac germinibus, sed ex ipsis ramis ac stipitibus enascitur.

De Ficu.

Græce, σῦκος: Latine, ficus: Hispanice, figo: Italice, fico: Gallice, figues.

Enarratio 165.

FICVS Tam arbor, quàm ipsius fructus, ubique proueniunt, & communes sunt, albæ, nigræ, & diuersorum colorum, quarum meliores habentur, quæ optimè sunt maturæ, crassi, & boni saporis, similium enim alimentum Galenus uuarum alimento anteponit, qui in uniuersum maxime penetrant, adeo ut si post esum aliorum cibariorum ficus quis comederit, ad imam uentriculi partem descendisse percipiet, modo post horam euomat, quum prius, uniuersus cibus per uomitum exibit, quàm ficus euomantur, unde ipsos infimã uentriculi partem descendisse, ut diximus, facillime percipitur, quarum & caricarum, ut lector notitiam exactam habeat, legat Galenum libro secundo de Facultatibus alimentorum, & libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: libro enim de Facult. simpl. ita tradit; ficus arbor, calidæ, tenuiumque partium temperaturæ est, sicuti indicãt tum liquor eius, tum foliorum succus; ualenter enim calfacit uterque, itaq; non mordicat tantum aut uehementer abstergit, sed & ulcerat, & ora ua-

Ficus ĩ imã uentriculi partem descendunt.

ſorum reſerat,& uerrucas extirpat,quin & uim purgatoriam habet. Porro lachryma & ſuccus agreſtis ficus, quam caprificũ uocant, ad omnia quàm ſatiuæ,ualentior eſt. Verum ipſarum ſurculi adeo calidi ſunt, atq; tenuium partium,ut carnes bubulas duras, ſi coquendis adiiciantur, friabiles ac teneras reddant. Libro uero ſecundo de Facult. alimentorum ita quoque inquit: Ficus quanquam prauitatem non potuerunt omnino effugere, facile tamen totum corpus peruadunt,nam & abſtergendi quoq; inſignem obtinent facultatem: quo fit,ut poſt ipſarum eſum, nephritici arenulas multas excernant. Nutriunt præterea uberius cæteris autumnalibus fructibus,flatibus tamen hæ quoq; implent. At quæ ficus iam prorſus maturuerunt, propemodum nihil omnino lædunt, quo modo nec caricæ, quæ multiplicem quidem præſtant utilitatem, ſi quis tamen largius eas eſitauerit, offendetur ab ipſis,quandoquidem ſanguinem non admodnm probum gignunt,quo fit,ut ex ipſarum eſu, pediculorum multitudo proueniat:habent etiam tenuandi facultatem, & incidendi, qua uentrem quoque ad excretionem irritant,reneſque expurgant; Cæterum iecori, lienique inflammatione obſeſſis ſunt noxiæ,quemadmodum & ficus,communi omnium dulcium ciborum ac potuum ratione,obſtructis tamen illis,aut ſcirrho affectis ipſæ ex ſeſe nihil commodant, nec officiunt, ſed medicamentis incidentibus' extenuantibus,& abſtergentibus miſtæ,non mediocriter iuuant,tum caricæ, tum ficus. *Ficuum uires.*

De Perſea arbore.

Græce, περσέα: Latine, perſea, perſica arbor: Hiſpanice, perſegueiro: Italice, perſico albor: Gallice, un peſchier: Germanice, pferſichbaum.

Enarratio. 166.

VANVM eſt id quod multi dictitant,credentes,perſeam arborem à perſica differentem eſſe, quum parum animaduertant, Dioſcoridem; qui quum de malis omnibus egerit, & de perſicis qnoque ſermonem habere conſentaneum erat. Egit igitur de perſicis,hoc eſt de pomis arboris perſeę, capite 146. nunc uero,de ipſa arbore,ne illam ſilentio prætermitteret caput conſtituit: & quòd ita ſe res habeat,quicunq; rem penitius animaduerterit, inueniet,quum utroque in capite fructum huius arboris,ſtomacho condu cibilem eſſe tradat;quod non dixiſſet,ſi modo de arbore uenenoſa fructum uenenoſum habẽte tractaſſet. Hanc noſtram ſentẽtiam confirmat Galenus, libro ſexto de Aegritudine & morbo,capite primo, quum dicat; Sunt qui nutrimentum mutare corpus non poſſe, quod ab eo nutritur exiſtiment, eo quòd hæc natura ſcilicet nutrimentum uidetur illis tantummodo ſignificare rem mutabilem,& non mutantem; Secundum rei ueritatem, hoc ne-

queunt affirmare. Quid enim dicturi sunt, de arbore illa transplantata de Persia in Aegyptum, quæ quum in solo Persarum foret mortifera, in Aegypto absque nocumento reddita est, & quæ de qualitate pessima mutata est in bonam? Hæc Galenus. Quibus satis liquet, siue persicam, uel perseã dicas nihil interesse, quum res eadem omnino sit, in Persia mortifera & lethalis; in Aegypto uero salubris: nec hoc mirum esse debet, quum uarietates regionum non solum in arboribus & plantis differentiam faciunt, sed etiam in hominibus & animalibus, adeo ut specie differre uideantur, quod Platonici de hominum animis concedere uidentur. Vnde simul fit, quòd Ligures uani, Latini superciliosi, Galli fortes, Itali graues, Germani hodie literati, Angli inurbani, iactabundi Hispani, Pœni fedifragi, & ut Epimenides poëta Græcus, quem citat D. Paulus Apostolus, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Demum ut unico concludam uerbo, tantæ è diuersitate regionum eleuantur oppositiones, tantæque contrarietates, ut multa quæ aliquibus saluberrima sunt, reliquis præsentissima atque exitialia uenena uideantur. Vnde non mirum, si Galenus hæc animaduertens libro secundo de Facultatibus alimentorum, duo capita diuersa facit; in quorum altero, de persea tanquam apud Persas uenenosa, tractat; in altero uero non ut uenenosa, sed Aegyptia & salubri uerba fecit. Huic uerò nostro iudicio subscripsit Ioãnes Agricola Ammonius, uir mea sententia apud Germanos doctissimus, & qui quotidie in lucem aliquid noui profert, præsertim in eo libello, quem de Herbis & simplicibus, superioribus annis edidit. AGRICOLA. Ita certe à commentariis tuis acceperam, in quibus, te Ioannem Rodericum Castelli Albi Lusitanum nominatum inueni: nunc uero quum Amatus potius adpellari mauis, in dubium uertebam, an tuum illud esset opus. AMAT. nouum non est, uiros rei literariæ deditos, sua plerunque immutasse nomina, ut apud Paulum Iouium uirum doctissimũ, legitur in eo libro, quo de Imaginibus doctissimorum uirorum agit.

Persica & persea idē.

Ioannes Agricola Ammoni.

Paulus Iouius.

De Hiberide.

Græce, ἰβηρὶς, λεπίδιον: Latine, hiberis, lepidium, uice toxicum syluestre nasturtium: Hispanice, nasturtio montesino: Italice, nasturtio syluestre: Gallice, passeraige sauluage: Germanice, Gauchblum.

Enarratio 167.

ABSQVE Ambagibus & controuersia ulla, ἰβηρὶς herba, lepidium est, ut testatur Galenus libro decimo de Compositione medicamentorum per genera, dicens: Damocratis extat libellus Clinicus inscriptus, in quo uersibus

Iberis lepidium est.

uersibus iambicis (quemadmodum solet) de tribus differit medicamentis; Ac primo quidem de eo quod ex herba, quam ipse iberidem appellat, constat: secundo ex semine dolores sedante composito: tertio uero purgatorio, & ab ipso Hiera appellato. De primo in ischiadicorum curatione in eo libello hæc scripsit: in Iberide, inquit, medicum quendam amicum suum per hanc herbam curatũ esse, quam herbam, ut dixi, ipse Damocrates Iberidem appellat, ut qui ipse uisu herbã cognorit, nomen autem eius nullum audierit, quũ etiam id ipsum ignorarit is qui eum usum eius docuit; Verũ ex signis quæ scribit, uidetur iberidem appellare, quæ à Græcis lepidiũ nominatur, à regione in qua amicus eius curatus est appellatione ducta. Describit autem ipsius signa per hos iambos.

Herba hæc ubiq; multaq; frequens nascitur,
Monumenta iuxta antiqua, muros & ueteres
Tritasq; quondam publice pedibus uias,
Quas iuxta aratrum duxit haud quis agricola
Semper uirescens, folijs nasturtij
Florentibus uere; attamen maioribus.
Caulem cubitalis longitudinis gerit
Paulo minorem aut rursus ampliorem, ab hoc
Aestate pendent folia, donec multa hyems
Sarmentitiam deducat hæc ad imaginem, &
Deiecta & exiccata depereant gelu,
Adnata radici tamen cernes alia.
Aestate florem fert colore lacteo
Multum tenuem uariumq; ualde cauliculum,
Ad quem sequitur semen penitus sic exiguum
Visum fere ut fallens, oculos quoq; effugiat,
Odorem habet radix at inde acerrimum,
Vero similem quam maxime nasturtio.

In iis enim uersibus, tam clare herba hæc pingitur, ut nihil sit quod desiderare quis posset, quæ passim in ruderibus, & ad parietes, ubi herbæ aliquot nascuntur, inuenitur, cuius radicem quum quis gustauerit, nasturtium mandere dicet, quo fit, nasturtii syluestris nomine appelletur. Credere igitur est, caput hoc, adiectum ab aliquo in huius libri fine esse, quum re uera lepidiũ, hiberis sit, ut testatur Paulus libro tertio, suæ medicine capite.77. dicens: In totũ uero ischiadicos restituit sanitati iberidis herbæ usus, quam lepidion quoq;, alii syluestre cardamum appellant. Plinius porro libro octauo capite.19. longe aliam herbam pro lepidio delineat, cubitalem scilicet, & foliis laurinis ornatam, quam quoq; Paulus citato loco nouit, & eam alteram lepidii speciem uocat, quum dicat; Quæ uero apud nos fruticosa nascitur, si-

milibus lauri foliis,& multo amplioribus, reſpondere multa experimẽta te ſtantur,non ſolum in coxarum ſed aliis quoq; diuturnis affectibus; & ſubdit: per ætatem uero longe ſunt efficaciora; atqui ſi folia tunc non produxerit, cortex ipſius radicis contunditur cum adipe ſuillo, ut emplaſtri ſpeciem repræſentet,& cætera. Quæ uero hæc ſecunda lepidii aut iberidis ſpecies ſit,non facile eſt coniectari, quum Ruellius Gallus & Hermolaus Barbarus, raphanum ab Hiſpanis Gallicum dictum,eſſe putent, ſed re uera, rẽ ita non eſſe,ipſius folia teſtantur,quæ dubio procul,nõ lauri, ſed potius lata,oblonga & fere lapathi aut enulæ ſint. Erit igitur, ut finem huic primo imponamus libro, ſecunda hæc iberidis, uel lepidii ſpecies, herba illa quam piperellam, uel piperitim in hortis paſſim naſcentem appellamus.

Piperella herba, ſecũda iberidis ſpecies eſt.

Finis primi libri.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM SECVNDVM ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI CELEBERRIMI.

De Echino marino.

Ræce, ἐχῖνος θαλάττιος: Latine echinus, erinaceus marinus, erinaceus aquatilis: Hiſpanice, erizo dela mar, ouriſo marino: Italice, ericcio marino: Gallice, ericio marino.

Enarratio Primi Capitis.

ECHINVS tam aquatilis, quàm terreſtris, notiſſimum animal eſt, quod Latini erinaceum marinum,& terreſtrem appellant,quanquã Theodorus Gaza Theſſalonicenſis in ſuo a ſe uerſo Ariſtotele, echinum marinum non aliter quàm echinum interpretatus eſt, Plinium forte imitatus: Terreſtrem uero echinum erinaceum uertit. Eſt igitur echinus marinus ſiue erinaceus marinus,piſcis rotũdus, aculeis armatus,ueluti caſtanearũ echinus,unde & nomen, ἐχῖνον enim Græce,Latini hirtum uertunt,non minus enim hirtus piſcis iſte eſt, quàm caſtanearum calices, aculeis ſiue ſpinis armatus,quibus pedum uice ambulat rotaturue. Cęterum piſcis iſte eſui idoneus eſt,& mari Adriatico,& Tyrrheno familiaris, quo pro lotio proritando multi ueſcuntur. Porro echinorum genera ſunt plurima, quorum Ariſtoteles quarto libro de Hiſtoria animalium,unum minutum ſpinis lõgis, præduris,ornatum,non niſi in alto gurgite gigni ſolitum, maxime contra deſtillationes urinæ laudat. Vnde Paulum Iouium hic decipi certum eſt,quum libello ſuo de Piſcibus,capite.41.non hoc genus, ſed aliud maius, echinometram, quaſi echinorum matrem,aut matricem dicas, appellatam ab Ariſtotile,laudari contendat. Certum enim eſt, citato loco ab Ariſtotele non echinometram contra urinæ deſtillationes laudari, ſed potius minutum illud genus à nobis delineatum, ut legenti manifeſtum erit. At de utroq; echino,Galenus libro undecimo de Facultatibus ſimpl. medic. ita tradit: Erinacei utriuſq; tum marini tum terreſtris corpus uſtum cinerem efficit, facultatis tum extergentis,tum digerentis tum detrahentis. Itaq; eo quidam & ad excreſcentia & ad ſordida uſi ſunt ulcera.

Echinus marinus.

Paulus Iouius errat.

De Erinaceo terrestri.

Græce, ἐχῖνος χερσαῖος: Latine, echinus terrestris, erinaceus terrestris: Hispanice, orico quacheiros: Italice, riccio terrestre: Gallice, ericcio terrstre.

Enarratio capitis secundi.

Echinus terrestris. ECHINVS siue erinaceus terrestris, marino admodum similis est, qui taxo uel potius histrici similatur apparetue. Animal omni ex parte spinis horridum, & aculeis armatum. Quod quum uuis aut fructibus aliis adheret, eos spinis transfixos, onustum incedit, & ad cuniculos & nidi sui anfractus portat. Est enim animal hoc frigidum natura, multis scatens superfluitatibus. Qua de causa eius caro potius in medico usu, quàm in continuo uictu accipiẽda est. Habet enim animal hoc ut obiter hoc notem, testiculos renibus adhærentes, de quo Razes multa tractatu de sexaginta animalibus scripta reliquit: quæ omnia apochrypha, & non Razis esse certissime crediderim. Ad multa tamẽ ualet, quæ Dioscorides in præsenti scribit, inter quę alopeciam pilorumue defluuium præcipue nominare est.

De Hippocampo.

Græce, ἱππόκαμπος: Latine, hippocampus: Hispanice, cauallinho marino: Italice, caualin marino, caualin ritorto, dragonetto: Gallice, draconeto.

Enarratio tertii capitis.

Hippocampus. NVSQVAM quod equidem notauerim frequentius hippocampus, quàm in Anconitano flexuoso hoc mari cernitur, ubi piscatores illum, draconẽ, alii uero equulum circũflexum appellitãt; pisciculus scilicet, subniger, equinum habens caput, oblongum & rotundum, collum uero latũ multis clauatum ordinibus; nam cauda quadrata, subtilis, ac circũflexa in eo cernitur. Verum, hunc pisciculum marinum Dioscorides nõ descripsit, ipsius nomenclatura contentus, quæ satis ipsum exprimit declaratue. Dicitur enim Hippocampus Græce, ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ κάμπτω, id est ab equo & flecto, quasi flexuosus equus. *Mathioli error.* Vnde Mathiolus Senẽsis hæc ignorans, plura non nisi absurda, de hippocampo scripsit: inquit enim ille, particulam hippo, magnum significare, ut in hipposelino, & hippomaratro fit; ignorabat enim Mathiolus, hippon equum crebrius significare, ut in præsenti euenit, & capite.22. sequenti, ubi de hippopotamo, id est fluuiatilis equi testiculo agit, ut sexcentos alios prætercam locos, in quibus hippos pro equo accipitur. Cæterum, mulieres Anconitanæ, pisciculo isto in puluerem redacto,

& uino excepto, pro lacte euocando in potu utuntur, ae ea uero quoque quæ Dioscorides ualere tradit, potentem esse, experimento compertum habeo.

De Purpuris & Buccinis.

Græce, πορφύρα: Latine, purpura, buccina concharum genera: Hispanice, buzios: Italice, buccine.

Enarratio 4.

PVRPVRA & buccinum, è genere concharum in mari repertarũ sunt, nam purpura aculeis clauata, lingua digitali, firma, torosa, & ualida, ut reliqua conchilia perforare ualeat, est; in cuius colli uena liquor ille pretiosissimus, purpureus dictus reperitur, quo purpureæ Imperatorum & Regũ uestes tingebantur. Hunc uero liquorem, casu canem Herculis inuenisse dictitant, quem Latini non solum liquorem uel succum, & florem; uerum etiam, rorem, & sarranũ, & tyrium, & saniem, & pelagium, ueluti Vitruuius, ostrum appellant. Extrahitur enim liquor iste à uiuis purpuris, nam in mortuis illico euanescit: qua de causa, piscatores uiuos purpuras ad manus habere, maxime soliciti sunt. Viuunt autem purpuræ extra mare, quinquagenis diebus, saliua sua; si tamẽ aquam dulcem gustare illis cõtigerit, illico moriuntur, Latitant uero, ut placet Aristoteli libro octauo de Historia animalium, & libro quinto eiusdem uoluminis, circa Canis ortum tricenis diebus. plura uero Apud Plinium legito, & illius enarratorem Massarium lib. nono, capite trigesimo sexto. Buccina uero ut prædiximus, purpurarum sunt species, minor tamen, quæ ideo buccinum dicitur, quia ad similitudinẽ eius buccini quo sonus editur, est: habet uero orificium quo sonus illiditur, ut ori sonantis applicetur, aptissimum: hoc enim buccinum crederem ipse, concham illam esse, qua olim Triton apud Olyssipponenses canebat, ut eorum legato ad Tiberium Cæsarem, (referente Plinio) nunciauit: cæterum, iis buccinis ut diximus, purpuræ sunt maiores, quæ rostrum canaliculi modo oblongum, in quo lingua continetur, habent; non nisi clauatũ, ad turbinem usque: septenis fere in orbem aculeis, qui in buccino non reperiuntur: at cõmune purpuris & buccinis, unum est, quòd tot orbes siue uolutas habent, quot annos: Buccina tamen non nisi petris adhærent, circaque scopulos leguntur: quarum puluis, ut hodie operatur uel cinis, ut Dioscorides & Galenus suadent, ulcera maxime purgat. Buccinis hodie uice cadorum Lusitani nostri utũtur, præsertim ex India delatis, quæ procul dubio, alba, nitida, margaritarum colore conspiciuntur, & in maximo pretio habentur. Non est quoque in præsenti silere id quod dicit Dioscorides, scilicet, quòd ex buccinis calx fit, quum hodie apud Indos, non alterius calcis

Purpura quid. *Buccina.* *Tritõ apud Olyssipponenses.*

quam huius, pro ferruminandis lapidibus, & construendis parietibus copia detur. Sed quum de conchis agimus, non alienum erit, inter eas anumerare eam in qua margaritæ siue uniones nascuntur, quum de illis, nec Dioscorides, nec Galenus, ullam fecerunt memoriam. Nascuntur igitur margaritæ in concha non multum ab ostreorum conchis differente, ut quotidiana experientia testatur, & Plinius non siluit, libro Naturalis Historiæ nono, capite trigesimo quinto, non quatuor aut ad summum quinque in concha una, ut ille tradit, inclusæ, sed plures, centum numero excedentes, quæ procul dubio ut Arabes testantur, cordis & oculorum affectibus subueniunt. Nec audiendi sunt hodie nonnulli, qui ut aliquid noui afferere uideantur, margaritarum contemnunt uires, ignorantes alioqui, margaritarum usum, rei medicæ magnum ornamentum, ac ægrotantibus non infimum nec contemnendum iuuamentum esse, ex quibus conditum diamargariton dictum passim in officinis paratum habetur, sed quòd margaritæ integræ, uel perforatæ in usu medico accipiendę sint, id recentiorum est commentum. Nam quæ ex India adferuntur margaritæ, Solis ingentissimo æstu, flauescunt: secus autem ex Peru prouincia, ex qua hodie ad nos abissimæ, rotūdæ admodum in magna quidem copia aduehuntur, quarum si quis exactam desiderat historiam, legat Plinium, loco citato, qui recte mea sententia uniones præstanantissimos, in mari Rubro reperiri tradit, id quod nos hodie uerum esse deprehendimus, quum Lusitani nostri, apud Ormusium, insulam Persiæ, nō procul à mari Rubro negotiantes, inde præstantissimos albissimosq; portent uniones; Senio tamen confectæ margaritæ flauescunt, & rugosæ fiunt. In Hiberniæ uero mari, hodie margaritæ reperiuntur, non admodum tamen excellentes, olim tamen perfectissimas ac maximi pretii reperiri, Iulii Cęsaris thorax indicat. Sunt quoq; hodie buccina quædam parua, quęex Aegypto aduehūtur, Italica uoce porcelletta dicta, quibus mulieres pro decoranda facie maxime utuntur. Hæc enim in succo limonis quum merguntur, liquefiunt, & tanquam unguentum euadunt, quo mulieres ut dixi suas fucant genas, & tanto magis, si parum sublimati, illi miscuerint.

Margaritæ usui medico deseruiunt.

Porcelletta.

De Mytulis.

Græce, μύακες: Latine, myaces, mytuli, musculi: Hispanice, Lusitanice mixilhus: Italice, una sorte di lumache marini.

Enarratio 5.

NON eleuo iudicium Pauli Iouii uiri doctissimi, quum dicat Athenæum insequendo in eo libello quo de Romanis piscibus egit, mytulum tellinam esse, ut apud ipsum est uidere capite quadragesimo primo, Dioscoridis forsan oblitus, qui mytulum à tellina differentem facit, ut ex præsent

Mytulus.

capite,& sequenti satis clare patet. Nec minus ex Hippocrate hoc satis probari potest, libro secundo de Diæta, ubi mytulum à tellinis differentem facit, quum dicat: mytuli uero & pectines, ac tellinæ, magis aluo secedunt. Est igitur mytulus, conchæ margaritiferæ species quædam, testa leui, subtili, nigricante, hirsutaue, nam intus lucens, nitensue est, quæ ut tradit Plnius, libro nono capite trigesimo quinto, ubi de margaritis & unionibus agit, in Bosphoro Thracio, ruffos ac paruos uniones producebat, at hodie mytulos non solum in mari, sed fluminibus intrantibus mare, non tamen margaritiferos obseruamus, quos musculos Latiniores appellant, quanquàm nõ me lateat Theodorum Gazam libro tertio de Historia animalium, mystocetum in Aristotele, musculum uertisse, imò Hippocrates, citato loco, musculum diuersum à mytulis facit. Verum mytuli sua sponte in arenosis, extra mare, & fluuiis mare intrãtibus nascuntur, ut meminit Plinius citato libro, capite 51. Qui capite decimo libri trigesimi secundi, myacas in mytulos degenerare, & in algosis, non arenosis uiuere asserit. Cæterum, mytuli, ut cætera conchilia, in uictus usum ueniunt, quorũ cinis quoq; causticam uim habet.

De Tellinis.

Græce, τελλῖναι: Latine, tellinæ: Hispanice, brignigois: Italice, telline, calcinelli.

Enarratio 6.

HAEC conchulæ quoque sunt, & è conchiliorum genere, quæ ubiq; in mari reperiuntur, & in uictus usum quotidianum ueniunt, gustui admodum gratæ, uerum ob arenulas quibus scatent, renibus officiunt, & nephritim generant. *Tellinæ.*

De Chamis.

Græce, χῆμαι: Latine, chamæ.

Enarratio 7.

SVNT ut paucis dicam chamæ, conchiliorũ genus, ueluti plura alia, ut digiti, ungues, patellæ, & alia uaria, quæ Dioscorides prætermisit, & eorũ ius esculentum, tantum aluum prorritant. *Chamæ.*

De Oniche.

Græce, ὄνυξ: Latine, onix, conchula Indica, ungula odorata, blatta bisantia: Vulgo blatta bisantia.

Enarratio 8. *Onix blatta bisantia est.*

EST onix, Indica conchula dicta, unguem magnum referẽs, quæ quia

odorata, ungula odorata appellatur, hodie uero officinæ eam blattam bisantiam appellant, cuius odor teter, ac castorei, quàm bonus uel suauis reputandus est, ut ex Dioscoride in præsenti colligitur.

De Cochleis terrestribus.

Græce, κοχλίαι χερσαῖοι: *Latine, cochleæ terrestres, limaces: Hispanice, caraqueles: Italice, chiocciole terrestri, lumache, bugoni.*

Cochleæ marinæ.

Græce, κοχλίαι θαλάσσιοι: *Latine, cochleæ marinæ: Hispanice, caramuyos: Italice, lumache marini.*

Enarratio 9.

Cochleæ terrestres. COCHLEAE terrestres omnibus sunt notæ, ex equino capite cornibus armato, illis saltem insito, quarum, magnæ, paruæ, & mediocres, comperiuntur, & illarum quoque aliæ bonæ, aliæ malæ & uenenosæ; aliæ uero mediæ. Sunt autem bonæ, in cibum ganearum receptæ, quæ in bonis & odoriferis reperiuntur herbis, ut calamento, origano, fœniculo, petrasellino, stœchade, & aliis. Verum, iis nostri medici, ad antiquorũ imitationem, pro tuberculis maturandis per se uel aliis admixtis medicamentis utuntur. Non minus quoque, nonnulli hodie eas hectica febri laborantibus concedunt, non contemnendo profecto iuuamento: de quibus Galenus libello de Cibis boni, & mali succi dixit; cochleæ crassi succi censentur; & undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ubi de uiperæ carnibus agit: At cochlearum inquit, caro prius in mortario cõtusa ac postea ad leuorem redacta, omnium ualentissime desiccat partes superfluo humore grauatas, adeo ut & hydericis conueniat, & cætera, quæ in eodem capite sequuntur, & capite proprio, à lectore uidenda, de quibus quoque Plinius consulendus est, libro nono capite quinquagesimo sexto, & libro octauo capite trigesimo nono. *Cochleæ marinæ.* Porro, marinæ cochleæ, stomacho quoque sunt gratæ, qua de re in cœnis maxime expetuntur, quas Lusitani uoce sua caramuyos appellitant.

De Cancris.

Græce, καρκίνος: *Latine, cancer fluuiatilis: Hispanice, cangreio pescado de agoa dulce: Italice, granchi di fiume, mollecche, macinette.*

Enarratio

Enarratio. 10.

CANCRI & fluuiatiles, & marini sunt; quorum alii parui, alii magni, alii uero ingentis sunt magnitudinis; cauda omnes carent, & lato rotũdoq; corpore constant. Cæterum, de fluuiatilibus cãcris, hic agit Dioscorides, à quibus assatis, cinis, tantopere decantatum medicamen, contra rabidi canis morsus paratur, ut ex Galeno, libro undecimo de Facult. simpl. medicamentorum percipitur, qui ibidẽ à tota substantia, non uero qualitate manifesta, medicamen hoc agere, contra Pelopem præceptorem suum contendit. Sic enim antidotum hoc parari, ut illi placet, debet, hoc uno proposito, quòd mense Iulii cancri in patella uiui urantur, & inde cinis paretur. Recipe cineris cancrorum fluuialium, partes decem; thuris partem unam; gentianæ partes quinq;, misce, fiat puluis, cuius põdus drachmę in aqua bibendum propinetur. Est enim cochleare magnum sex continens obolos; paruum uero tres tantum. Animaduertendum tamen, quod pondus hoc, singulis quadraginta diebus dari debet. Si tamen demorsus nõ illico ab eo die in quo inflictum fuit illi à cane rabido uulnus, antidotũ hoc acceperit, tunc potius drachmarũ duarum pondus quotidie, ad quadraginra usq; dies bibere debet, & tanto magis, quanto morsus uenenosior fuerit. Solet enim perniciosum hoc canis rabidi uirus, aliquando illico interficere, sæpe uero post aliquot mẽses, imo & annos, repullulare, ut ex Galeno tertio libro de Morbis uulgaribus commentario. 3. didicimus, & res ipsa experimento cõprobata attestatur: ob actiuitatem enim ueneni, & dispositionem patientis, actio & reactio illa, breuis uel longa fit. Cæterũ cancri fluuiales ii quoq; dicuntur quos testudines appellamus, qui hecticis & lenta febre laborantibus maxime commendãtur, quoniam humidum, leue, & ualde refrigerãs præbent alimentum: Sunt enim harum pulpamenta tanquam gallinæ, aut capi, quæ prius optime lauari debent, ut illis innatam salsedinem exuant, & postea, per se uel pullorum carnibus admixtæ, in aqua coqui debent. Vnũ tamen præterire non est, quod Dioscorides inquit; Elixi cancri, cum iure suo in cibo sumpti, tabidis opem ferunt. Quibus uerbis Aëtius subscribẽs sermone. 10. suæ medicinæ, inquit, ut iure albo incoquantur: est enim ius album, cõpositũ ex porro, anetho, & cepis, & aliis similibus, quæ proculdubio phthisicis, & hecticis, magis obsunt q̃ prosunt. Proinde intelligere opus est apud Aëtium, cancros iure albo coquẽdos, id est, in aqua nulla sibi re admixta, tunc enim ius albũ quoq; appellamus, quũ pręter carnes, & aquâ, in elixatione nihil quicq̃ superaddimus. Porro, cãcer fluuiatilis tritus illitusq;, spicula, & surculos extrahit, ut testatur Gal. lib. de Theriaca ad Pisonẽ.

Cancri fluuiatiles.

Cinis cancrorũ fluuiatiliũ cõtra canis rabidi morsum.

Venenum canis rabidi repullulat.

Testudines

Ius album quid.

De Scorpione terrestri.

Græce, σκόρπιος χερσαῖος: Latine, scorpio terrestris: Hi-

odorata, ungula odorata appellatur, hodie uero officinæ eam blattam bisantiam appellant, cuius odor teter, ac castorei, quàm bonus uel suauis reputandus est, ut ex Dioscoride in præsenti colligitur.

De Cochleis terrestribus.

Græce, κοχλίας χερσαῖος: Latine, cochleæ terrestres, limaces: Hispanice, caraqueles: Italice, chiocciole terrestri, lumache, bugoni.

Cochleæ marinæ.

Græce, κοχλίας θαλάσσιος: Latine, cochleæ marinæ: Hispanice, caramuyos: Italice, lumache marini.

Enarratio 9.

Cochleæ terrestres. COCHLEAE terrestres omnibus sunt notæ, ex equino capite cornibus armato, illis saltem insito, quarum, magnæ, paruæ, & mediocres, comperiuntur, & illarum quoque aliæ bonæ, aliæ malæ & uenenosæ; aliæ uero mediæ. Sunt autem bonæ, in cibum ganearum receptæ, quæ in bonis & odoriferis reperiuntur herbis, ut calamento, origano, fœniculo, petraselino, stœchade, & aliis. Verum, iis nostri medici, ad antiquorũ imitationem, pro tuberculis maturandis per se uel aliis admixtis medicamentis utuntur. Non minus quoque, nonnulli hodie eas hectica febri laborantibus concedunt, non contemnendo profecto iuuamento: de quibus Galenus libello de Cibis boni, & mali succi dixit; cochleæ crassi succi censentur; & undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ubi de uiperæ carnibus agit: At cochlearum inquit, caro prius in mortario cõtusa ac postea ad leuorem redacta, omnium ualentissime desiccat partes superfluo humore grauatas, adeo ut & hydericis conueniat, & cætera, quæ in eodem capite sequuntur, & capite proprio, à lectore uidenda, de quibus quoque Plinius consulendus est, libro nono capite quinquagesimo sexto, & libro octauo capite trigesimo nono. Cochleæ marinæ. Porro, marinæ cochleæ, stomacho quoque sunt gratæ, qua de re in cœnis maxime expetuntur, quas Lusitani uoce sua caramuyos appellitant.

De Cancris.

Græce, καρκίνος: Latine, cancer fluuiatilis: Hispanice, cangreio pescado de agoa dulce: Italice, granchi di fiume, mollecche, macinette.

Enarratio

Enarratio. 10.

CANCRI & fluuiatiles, & marini sunt; quorum alii parui, alii magni, alii uero ingentis sunt magnitudinis; cauda omnes carent, & lato rotũdoq; corpore constant. Cæterum, de fluuiatilibus cãcris, hic agit Dioscorides, à quibus assatis, cinis, tantopere decantatum medicamen, contra rabidi canis morsus paratur, ut ex Galeno, libro undecimo de Facult. simpl. medicamentorum percipitur, qui ibidẽ à tota substantia, non uero qualitate manifesta, medicamen hoc agere, contra Pelopem præceptorem suum contendit. Sic enim antidotum hoc parari, ut illi placet, debet, hoc uno proposito, quòd mense Iulii cancri in patella uiui urantur, & inde cinis paretur. Recipe cineris cancrorum fluuialium, partes decem; thuris partem unam; gentianæ partes quinq;, misce, fiat puluis, cuius põdus drachmę in aqua bibendum propinetur. Est enim cochleare magnum sex continens obolos; paruum uero tres tantum. Animaduertendum tamen, quod pondus hoc, singulis quadraginta diebus dari debet. Si tamen demorsus nõ illico ab eo die in quo inflictum fuit illi à cane rabido uulnus, antidotũ hoc acceperit, tunc potius drachmarũ duarum pondus quotidie, ad quadraginta usq; dies bibere debet, & tanto magis, quanto morsus uenenosior fuerit. Solet enim perniciosum hoc canis rabidi uirus, aliquando illico interficere, sæpe uero post aliquot mẽses, imo & annos, repullulare, ut ex Galeno tertio libro de Morbis uulgaribus commentario. 3. didicimus, & res ipsa experimento cõprobata attestatur: ob actiuitatem enim ueneni, & dispositionem patientis, actio & reactio illa, breuis uel longa fit. Cæterũ cancri fluuiales ii quoq; dicuntur quos testudines appellamus, qui hecticis & lenta febre laborantibus maxime commendãtur, quoniam humidum, leue, & ualde refrigerãs præbent alimentum: Sunt enim harum pulpamenta tanquam gallinæ, aut capi, quæ prius optime lauari debent, ut illis innatam salsedinem exuant, & postea, per se uel pullorum carnibus admixtæ, in aqua coqui debent. Vnũ tamen præterire non est, quod Dioscorides inquit; Elixi cancri, cum iure suo in cibo sumpti, tabidis opem ferunt. Quibus uerbis Aëtius subscribẽs sermone. 10. suæ medicinæ, inquit, ut iure albo incoquantur: est enim ius album, cõpositũ ex porro, anetho, & cepis, & aliis similibus, quæ proculdubio phthisicis, & hecticis, magis obsunt q̃ prosunt. Proinde intelligere opus est apud Aëtium, cancros iure albo coquẽdos, id est, in aqua nulla sibi re admixta, tunc enim ius albũ quoq; appellamus, quũ pręter carnes, & aquã, in elixatione nihil quicq̃ superaddimus. Porro, cãcer fluuiatilis tritus illitusq;, spicula, & surculos extrahit, ut testatur Gal. lib. de Theriaca ad Pisonẽ.

Cancri fluuiatiles.

Cinis cancrorũ fluuiatiliũ cõtra canis rabidi morsum.

Venenum canis rabidi repullulat.

Testudines

Ius album quid.

De Scorpione terrestri.

Græce, σκόρπιος χερσαῖος: Latine, scorpio terrestris: Hi-

ſpanice, alacral: Italice, ſcorpione: Gallice, ſcorpion.

Enarratio. 11.

Scorpio terreſtris. SCORPIO animal familiariſſimum ubiq; eſt, quod uenenoſum, & hominibus infeſtum omnes norunt, quãquam in nonnullis regionibus nõ admodum uenenoſum percipitur, ut apud Germanos, & illos qui ſub Septentrione agunt; Ex illis uero hodie oleum irritanda urina paratum ubiq; habetur, quod & Auicenna in aurium dolore præcipue commendat. Verum nonnulli hodie oleum contra omne genus ueneni cõficiunt, cuius fundamentum ſcorpiones ſunt, & illius deſcriptionem annis ſuperioribus uidimus, imò eo oleo doctiſſimus Antonius Muſa Braſauola in duobus ad ſuſpendium paratis, periculum fecit, & ille cui oleũ datum fuit, per aliquot ſuperuixit horas, ualet autem oleum hoc inuncta cordis regione, & pulſantibus arteriis, circa corpum, in peſte, ueluti contra lumbricos.

Ant. Muſa Braſauola.

De marino ſcorpione.

Græce, σκόρπιος θαλάσσιος: Latine, marinus ſcorpio: Hiſpanice, alacral del mare: Italice, ſcorpione marino: Gallice, ſcorpion marin.

Enarratio. 12.

PVTANT multi, hodiernam ſcorpenã, ſcorpionem marinum eſſe, hac de cauſa, quia ſcorpena piſcis rufus eſt, uarius, multis armatus aculeis, & qui gobionis ſimilitudine lubricus, uenenato aculeo inſignitur, ſed re uera, ii omnino falluntur; quia ſcorpio marinus longe alia res eſt, à ſcorpena, ut ex Ariſtotele percipi poteſt & Atheneo illi ſubſcribente. Eſt igitur ſcorpio marinus, piſciculus terreſtri ſcorpioni admodum ſimilis, quem ſemel mihi tantum apud Luſitanos uidere contigit, in eo oppido Alkobacia dicto, non niſi è portu à Pedarneria aduectum.

Scorpio marinus.

De Dracone marino.

Græce, δράκων θαλάσσιος: Latine, draco marinus: Hiſpanice, dragon dela mar: Italice, dragone marino.

Enarratio. 13.

Draco marinus. DRACO marinus, piſcis nobis ignotus eſt, quem Albertus Magnus, ingentis magnitudinis feram, & aligeram depingit. De quo Plinius libro. 9. capite. 27. inquit, captus à piſcatoribus draco marinus atq; immiſſus in harenam, cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat.

De Scolopendra.

Græce, σκολόπενδρα θαλάσσια: Latine, ſcolopendra, centipes: Hiſpanice, centopea: Italice, cento gambe: Gallice, centi piedi.

Enarratio. 14.

EST ſcolopendra aquatilis, & terreſtris: terreſtris, uermis eſt oblongus, digitalis longitudinis, & maior, ad ruborem declinans, multis ſed paruis, ſuper quibus ambulat, pedibus armatus, qui aſplenio herbæ, quam Arabes ceterac appellant, ſimilis eſt, & ea de cauſa, herba hæc ſcolopẽdra quoq; appellata eſt: Verum aquatilis ſiue marina ſcolopendra, in rubore plerũq; magis uiget, quàm terreſtris, de qua Ariſtoteles, nono de Hiſtoria animaliũ ita inquit; Piſcis qui ſcolopendra appellatur, ubi hamũ deuorarit, euomit foras ſua interiora, donec hamũ eiiciat, tum recipit intro, ac ualet eadem qua ante ſalubritate, & ſubdit, mordet nõ ore ſed tactu totius corporis, ſimiliter ut quæ urticę uocantur. Plutarchus porro ſcolopendram nõ interanea euomere tradit, ſed potius ſe ipſam, quum hamum deglutiuit, inuertere: re uera tamen Ariſtoteli plus fidei tribuendum eſt, quàm Plutharco, cum Ariſtoteli quoq; Plinius ſubſcribit libro. 9. capite. 43. *Scolopendra terreſtris.* *Plutarchus ab Ariſtotele uariat.*

De Torpedine.

Græce, νάρκη: Latine, torpedo: Hiſpanice, Luſitanice, bugia: Italice, tremolo, battipota, ſoterigia, torpedine.

Enarratio. 15.

TORPEDO piſcis inter chartilaginea, planus'eſt, à Græcis narce dictus, qui ita appellatur, quia ſi quis manu uiuam tenuerit, torpedinem brachio inducet, imò à lõginquo retis interuallo, uel uirga tacta, lacertos quãuis præualidos torpefacit, ut dixit Auerrois, libro octauo Phyſicorum, & ſecũdo de Cœlo & mundo: ſed ante illum Plato diuinus in ſuo Menone, Torpedinem appropinquantibus torporem inſpirare dixit: quem ſecutus Ariſtoteles nono libro de Natura animalium, ita prodit: Torpedo inquiens, piſces quos appetit, afficit, & ipſa quam ſuo in corpore continet facultate torpefaciendi, atq; ita retardos prę ſtupore capit & ueſcitur, abdit ſe in harena & limo, tunc piſces adnatantes torpore affectos, corripit, quam rem pleriq; conſpectam à ſe retulerunt. De qua Galenus libro. 11. de Facult. ſimpl. medic. ita diſſerit: Si applicetur uiua cui caput dolet, fieri poteſt ut dolore liberet, ſimiliter aliis quæ ſenſum obſtupefaciunt. *Torpedo.*

De Vipera.

Græce, ἐχίδνης σάρξ: Latine, uiperæ caro, uipera, maraſſus:

Hispanice, biuora, bicha: Italice, marasso: Gallice, uipere.

Enarratio. 16.

Libelli duo de uipera. EXTANT duo libelli de uipera conscripti, quorum unus, Leoniceni est, uiri omnium consensu doctissimi: Alter uero Pandulphi Colinutii Pisaurensis, contra ipsum Leonicenum euulgatus, quos diligens lector percurrere poterit. Nos uero hodie rei medullam tenentes, relictis eorum iudiciis & controuersiis, paucis summam comprehendemus. Est igitur echis, *Echis uipera.* siue echidna, uipera, quam Itali marassum, Hispani uero biuorã, id est uiuũ parientem appellant, animal in uniuersum uenenosum, maleficum, & hominibus infestum, in Hispania cubitale ad summum, capite presso, acuto, in quo uerruca cernitur, dorso uariegato, & catena quadam depicto. Dicitur autem uipera, non quod ui pariat, ut hucusq; omnes crediderunt, sed potius, quia uiuum animal pariat: unde rectius, mea sententia uiuipera, quàm uipera appellari meretur, ut ex Aristotele inferius comprobabitur. *Viperaquia uiuum pariat dicta.* Receptum enim est, uiperam fœminam per os concipere, atq; ea amplexus dulcedine, masculi caput abrodere, postea fœtus ex tali semine prognatos, naturali quadam ultione, maternum uterum abrodere, & foras prorumpere, ita ut tanquam patris uindices, matrem perimant: ita enim Nicander in suis Theriacis hoc scriptum reliquit, quod postea Galenus quoq; memoriæ cõmendauit, libro de Theriaca ad Pisonem, dicens; Vipera autem inter omnes alias feras caput habet perniciosius, siquidem aiunt ipsam os aperire ad suscipiendam maris geniturам, qua accepta, caput illius abrodere, atq; hũc ipsis esse praui complexus modum. Deinde fœtus ex semine prognati, naturali quadam ultione, parentis uterum erodere, & foras prorumpere, ac ita ipsos patris uindices, matrem perimere, quod nobis egregius Nicander Aetolus Poeta Græcus uersibus suis ingeniose scriptum reliquit, sunt autẽ hi è Græco in latinum conuersi.

Ne sis in triuijs quum morsus uipera coniux.
Fœmellæ fugiens agitatæ uulnera abhorret.
Et quum dente caput magno maris amputat atri.
Fœmina dira nimis, labijs & mordicus hærens,
Sed catuli ultores patris sunt protinus, ut qui
Perrumpant latera occisæ iam rara parentis.

Contra antiquos. Hæc Galenus, ex Nicandro, cui quoq; subscribit Plinius libro decimo capite. 62. At re uera, quum res ita se non habeat, contra doctissimos uiros, sententiam contrariam referre, mirum non erit. Vidimus enim nos, & plures alii experientia comprobarunt, uiperas prægnantes pyxidibus inclusas parere, quæ inde ex partu, nec mortuæ nec uisceribus perforatæ manserunt, imò potius uiuæ illæsæ ut prius, in dies multos perdurarunt, unde credendũ

est,uulgi famam,uiros doctissimos istos, quam rem experientia comprobatam, literis mandasse, uel potius quòd Aristotelem minus bene intellexerunt,quod de Plinio libere asseueramus,qui dubio procul in istum deuenit errorem, quia Aristotelis mentē assecutus non fuit,capite ultimo libri quinti,de Natura animalium, ubi ita inquit; Vipera è serpentibus una animal edit,cum intra se oua primum peperit; ouum hoc unius coloris, & molle, ut piscium est,& subdit,parit catulos obuolutos membranis,quæ tertia die rumpantur: euenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abrosis membranis prærumpant,singulos,diebus singulis,parit,& plures quàm uiginti, hæc Aristoteles. In quibus,ut cernitis,hæc inquit, Vipera ex ouo intra corpus gignit catulum, qui catulus membranis obuoluitur, quæ membranæ post exitum catuli in lucem disrumpuntur; sed cum hoc contingit, quod catuli membranis obuoluti,interim dū adhuc sunt in utero matris, disrūpant ipsas membranulas,& foras exeant. Plinius uero quum hunc textum interpretatur,ut dixi libro decimo capite 62. illum corrumpit,quum dicere deberet, quòd catuli ultimi, in utero existentes, aliquando membranas, quibus sunt obuoluti disrumpant,ut exeant,uertit,quod catuli prærumpunt latera matris,uerba longe profecto aliena ab Aristotelis mente. Quæ uero à Galeno de uiperæ carnibus,libro undecimo traduntur, ac quantum elephanthiasi conueniant, legere ne pigeat; simulque ea quæ de illis scripsit libro primo de Antidotis, ubi pastillos theriacos parare docet. Sed hic adnotare decet, quòd Dioscorides in præsenti eos irridet, qui uiperarum extremas partes ad quatuor digitorum mensuram amputare contendunt, quum tamen laudet, caput & caudam ut partes uenenosiores, & duriores amputandas esse; super qua re Galenus iudicium suum ferens inquit, libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, caput quidem totum abiici, ob uenenum quod ore continent,uerum à ratione alienum esse adimere & caudam. Item taxat Dioscorides illos,qui contendunt affirmare,uiperinis carnibus uescentes,pediculosos fieri, quod tamen Galenus pro uero affirmat, in illis præcipuè,qui multis & corruptis, ac uitiosis abundant humoribus,ut ex suis uerbis,citati loci,satis liquet,ubi inquit:quibus igitur copia mali succi in corpore abundat,iis pediculorum numerosa multitudo exoritur.

Plinius errat.

Aristoteles exponitur.

Viperæ partes extremæ sint amputandæ uel non.

Exponitur Dioscorides à Galeno.

De Anguium senecta.

Græce, γῆρας ὄφεω : Latine, auguis senecta, anguina uernatio, spolium anguis, spolium colubri: Hispanice, pele de la culebra: Italice, spoglia delle serpi: Gallice, spoglie de serpent.

Enarratio 17.

ANGVIVM senecta, siue anguinea uernatio, inter lapides, sepes,

Anguium senecta.

ac parietes reperitur,quæ ad omnia quæ Dioſcorides citat,ualet: ego tamen illa,axungia porcina excepta,palos,ſpinas,ac ſpicula carni affixa,extrahere ſoleo,loco affecto ſuperimpoſita.

De utroque lepore.

Græce, λαγωὸς θαλάσσιος: *Latine lepus marinus: Hiſpanice, Luſitanice, lula: Italice, lepre marina: Gallice, lieure marine.*

Lepus terreſtris.

Græce, λαγωὸς χερσαῖος: *Latine,lepus terreſtris: Hiſpanice,lieure: Italice,lepre: Gallice,lieure.*

Enarratio 18.

Lepus marinus. EST enim lepus marinus,animal puſillum tetri cuiuſdam odoris,inter loligines computatum,quod ideo lepus dicitur,quia capite lepori terreſtri ſimile. In India uero piloſum reperiri, ac tactu ueneficum, & peſtilentem,tradit Plinius libro nono cap. 48. qua de cauſa, nec uiuus ibi capitur.

Lepus terreſtris. Lepus terreſtris,notiſſimum animal,& uelociſſimum eſt,quod ex omnibus coagulum habẽtibus,ſolum dentes in parte anteriori, tam ſupra quàm infra habet, quia enim timidiſſimum animal, apertis dormit oculis, parit omni menſe,& ſuperfœtat,ita ut fœtum educans, alium in utero pilis ueſtitum habeat,alium uero implumem, unde leporum infinitus creſcit numerus, coëunt autem (natura ita conſtituente) natibus aduerſis, quibus duo iecinora ineſſe,circa Briletum, & Thernem,& in Cherroneſo ad Propontidem,teſtatur Plinius,libro undecimo capite trigeſimo ſexto. Caro leporis ſiccum præbet alimentum,ut de ea Manardus abunde, & docte diſſeruit libro decimo tertio ſuarum Epiſtolarum epiſtola quarta. Cuius pili admodum ſunt conſtringentes,ut ex Galeno, & medicorum choro percipitur, At de capite leporino, ita Galenus dixit libro undecimo de Facult. ſimpl. medic. Alius capite leporis uſto utebatur, ad alopecias cum adipe urſino: de cerebro uero eiuſdem,uno interpoſito capite,ita quoq; dixit, id attritũ & eſum utile dicimus eſſe pueris dentientibus. Quidam etiam aduerſus tremores,utiliter edi cerebrum hoc prodidere. Verum,cuniculus,figura lepori ſimilis eſt,ſpecie uero diſſimilis. *Cuniculus.*

De Paſtinaca piſce.

Græce, τρυγὼν θαλασσία: *Latine, trygon,paſtinaca,piſcis co*

lumbus: Italice pesce columbo.

Enarratio 19.

PASTINACAM, Trygona Græci dicunt, quam Ambrosiũs turturem uertit, & eam Veneti hodie piscem columbum appellitant, è raiarum & squatinarũ genere, qui radium digitalis, & interdum semipedis longitudinis, in modum serræ denticulatum, dentibus retrouersis super caudã retinet, quo nihil (ut tradit Plinius) in mari uenenatius reperitur, adeo ut si radicibus arborum innitatur eas exsiccat marcescereque facit. Tripudio cantuue maxime delectatur, unde iis etiam capi consueuit. Coit pastinaca quemadmodum raia, & latrocinatur ex occulto, cuius solertiæ indiciũ est, quòd sepius eam capiunt habentem in uentre mugilem piscem uelocissimum. Hæc in cibo sumpta, uentrem exonerat, sed ut placet Plinio, ex illa extrahi debet totum quod croco habet simile, non minus & caput, quibus & caudam aliqui addunt. Quo modo uero aculeo isto, siue radio utendum sit, in sedandis dentium doloribus, docet Plinius libro trigesimo secundo capite octauo ad istum modum; Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, & in dolore utilissimum, conteriturque iis & cum helleboro albo illitus, dentes sine uexatione extrahit. Cęterum, piscis columbus aliquibus is piscis dicitur, quem rotundum, ueluti ollam, suspensum, in domibus principum tanquam prætereuntium spectaculum cernimus, quem quoque alii piscem hirundinem appellant, ut Dalmatæ & Illyrici, qui eum hodie sua lingua, lastouica, id est hirundinem uocant, & merito, quia piscis hirundo uere dicitur, & est.

Pastinaca piscis columbus est.

Piscis columbus.

De Sepia.

Græce, σηπία: Hispanice, siba: Italice, sepia: Gallice, sepe.

Enarratio 20.

SEPIA piscis marinus est, plebeis & baiulis satis notus, qui ex se atramentum, quũ apprehendi se a piscatore, uel alio pisce nouit, ut aquam nigrã reddat, effundit; cuius osse, Aurifices & Argentarii, pro parandis, & poliendis monilibus, & annulis, hodie præcipuè utuntur. Est sepiæ congenus loligo, polypus, & alii lubrici & plani pisces; differt tamen sepia à loligine in hoc, quòd sepia latior, loligo uero longior est: item sepia nigrum atramentum, ut diximus in timore ex se emitit; loligo uero rubrum; adde, quod loligini hæret, quæ hodie calamarium dicitur, Gladiolus uero perspicuus est, & crystallo persimilis, polypus uero, à pedum multitudine, quasi multi pes dictus est. Constat enim octonis pedibus per quos acetabula quædam dispersa habet, quibus haurit quodam modo id cui adhæsit, & ita tenet ut nequeat diuelli, de quo extat per grata lectori historia apud Plinium, libro

Sepia piscis.

Loligo polypus.

nono. Cæterum, omnes isti pisces, crassum & difficilis coctionis præbent alimentum, ut de eis tradit Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum capite trigesimo quinto sub iis uerbis; mollia, inquiens, uocantur, quæ neq; squammas, neque asperam cutim, aut testaceam habent, sed mollem instar humanæ; cuius generis sunt, polypi, sepiæ, loligines, & alia quæ his sunt similia: hæc certe quoniam neque squammeum, neque asperum, neque testaceum tegmen gerunt, mollia tangenti apparent: duræ tamen sunt carnis, & ad coquendum difficilis, exiguumque in se succum salsum continentia; Si tamen concoquantur, alimentum non paucum corpori exhibebunt, cæterum hæc quoque succi crudi plurimi gignunt. Hæc Galenus. Quæ omnia ex Hippocrate deprompsit libro de Diæta, quum dicit; Sepiæ uero & polypi & huiusmodi pisces, neque leues, uelut uidentur sunt, neque per aluũ secedunt, quapropter etiam oculos comesti grauant, iuscula tamen horum aluum mouent. De sepiæ uero testa, plura apud Galenum legito, lib. 11. de Facult. simpl. medic.

mollia, quæ

De Mullo pisce.

Græce, τρίγλα: Latine trigla, mullus piscis, mullus barbatus: Hispanice, Lusitanice, salmonete: Italice, barbone, triglie: Gallice, barbono.

Enarratio. 21.

Trigla mullus est.

TRIGLA piscis, hodie Græco nomine seruato, in multis Italiæ locis trigle appellatur, quanquam tamen Venetiis, & aliis uariis locis, seruata Latinorum uoce, barbone illum uocant: nominat autem eum Cicero libro Paradoxorum, barbatulum, ueluti Varro tertio de Re rustica libro, barbatum mullum, quia duplici barba, illum ornari uidemus. Sed dicitur mullus, quia mulli colore, hoc est ad ruborem declinante insignitur, uel potius dicitur mullus, ut Fenestellæ placet, à mulleorum colore: est enim mulleus, ut Festus inquit, genus calceorũ, quibus Albanorum reges primi, deinde patritii usi sunt. Dicitur quoque à Græcis trigla, non quia triformis, aut quia Dianæ triformi dicatur, sed melius, quia ter anno pariat, ut ex Aristotele quinto libro de Historia animalium percipitur, quum ex piscibus, solum mullum, ter anno parere dixerit, & Plinius libro nono subscripsit. Est procul dubio mullus piscis, hodie in maximo pretio habitus, ueluti quoque olim habebatur, adeo ut Asinius Celer, Claudii temporibus, mullum octo millibus numûm, hoc est ducentis aureis emerit, raro binas libras pondere superare uidemus, quod Martialis scriptũ reliquit iis uerbis, nolo mihi ponas rhombum mullumque bilibrem: & Horatius, laudas insane trilibrem mullum, At Seneca libro decimo quinto suarum Epistolarum, mullum quatuor librarum,

brarum, Tyberio Imperatori donatum, quem postea in macellum uendi iussit, ab Octauio quinq; sestertiis emptum fuisse scribit. Iuuenalis quoq; mullum sex librarum fuisse, sexq; millibus sextertiis emptum commemorat. In mari quoq; Rubro octoginta librarũ, mullum captum, Licinius Mucianus, ut refert Plinius, testatur. Mullus, testãte Cornelio Celso, optimi succi est, ut postea attestatus est Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum, capite. 27. dicens: Hic quoq; pelagicis piscibus annumeratur; celebratur autem apud homines tanq̃ uoluptate cibos reliquos superet, omnium ferme aliorum carnem habet durissimam, & ualde friabilem, quod idem significat, ac si dicas nihil in eo esse lentoris neque pinguedinis: nutrit certe quum probe confectus fuerit, omnibus aliis piscibus copiosius, & cætera. Sed hic lectorem monitum uelim, ne nominum uicinitate decipiatur, quũ trigla, ut diximus, mullus est, Trichia uero, sardinia: at Thrissa, clupea, uel alosa, saualusue est, quem Itali chiepam appellant. Quòd uero mullus claritati oculorum officiat, Dioscorides testatur, an uero recte, dubito, quum gratus stomacho sit, & optimum gignat nutrimentum. Item quòd humanas carnes insequatur, ridiculosum mihi uidetur, quum piscis mitis, paruus, & haud truculẽtis sit. Dicitur uero ab Hispanis piscis iste, salmonetus, quasi salmoretus, quia ex eo olim præcipue salmuria parabatur. Sed quia de mullo pisce egimus, non ab re erit, de asello pisce quoq; sermonem facere ueluti & de lupo. Est igitur asellus piscis ex iis qui in alto capiuntur mari, antiquissima uoce Bacchus nominatus, quã uocem hodie Hispani, & Germani inferiores seruantes, illum, licet corrupte, bacchalhao uocant. Melius igitur Bacchus apud Plinium legitur, quam banchus, ut olim Hermolaus Barbarus contendebat. Sed ꝙ asellus ut diximus piscis iste, in foris piscariis uacchalhao dictus sit, ab Erasmo Roterodamo, uiro omnium consensu maximo, uiua uoce accepimus. Dicitur uero asellus, ut Varroni placet, à colore asinino illi insito, uel ut Oppiano, ob ignauiã segnitiamue. Lupus uero piscis, ore immenso conspicitur, aspero, sed sine dentibus, squãmosus, candicantibus minutis squammis, præsertim supina parte, quem olim spigolam Romani uocabant, hodie uero Veneti uarolum, Hispani autem robalũ nominant. Hunc olim antiquitus Romana in maximo habuit pretio, cuius altera species, absoluta uoce, piscis dicebatur, quem hodie quoq; Hispani piscem, uel piscatam, seruata Romanorum uoce, appellant; quia inter cæteros pisces, excellentiam obtineat, ita ut piscis nomine solus appellari dignus sit. Is enim, ut placet Galeno tertio lib. Alimentorum, cum perdicis carnibus, maximam habet conuenientiam. Possumus quoq; lupi speciebus addere piscem illum fluuiatilem, quem luciũ Itali, hechtum & snuchũ Germani, Galli uero bruxetum appellitant. At Angli uoce Lusitanica eum pique uocant, quanquam in uniuersa Hispania non reperiatur.

Mulli uires

Trigla mullus est.

Trichia sardinia est.

Trissa clupea uel saualus est.

Salmonetus Hispanorũ piscis.

Asellus piscis Bacchus, uel bacchalhaus.

Erasmus Roterodamus.

Lupus piscis spigola est.

Varolus robalus.

Lupi altera species piscis absolutẽ dicitur.

Lucius piscis.

De testiculo fluuialis equi.

Græce, ὄρχις ἱπποποτάμου *: Latine, testiculus fluuiatilis equi: Hispanice, coyon de cauallio marino: Italice, coglion di cauallo marino: Gallice, coion di cheual marin.*

Enarratio. 22.

Venæ sectio unde adducta.

HIPPO Potamum, id est æquum marinum, hucusq; uidere nunquã mihi contigit, in Nilo tamen reperiri, & quòd ex eo uenæ sectio in usu medico adducta fuerit, tradit Plinius libro. 8. capite. 25. & 26.

De Castorio.

Græce, κάστορος ὄρχις *: Latine, amphibium, castorium, castoris testiculus, fiber: Hispanice, biuaro, biueiro, luntra de lhagoa: Italice, biuaro: Gallice, castor.*

Enarratio. 23.

Castoris testiculi.

CASTOR animal, & in terra & aquis uitam degit, qua de causa, amphibium appellatur, cuius testiculi castorium dicti, magni usus in re medica sunt, adeo ut Archigenes integrum uolumen de illis, ut tradit Galenus libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, scripserit. Parũ enim animal hoc à lutra differt, imò Hispanorum aliqui, ob magnam quã habet cum lutra similitudinem, lutram aquaticam, illud appellant, sed neq; figura tantum animalia hæc duo similia sunt, sed etiam uiribus. Nam lutrę

Lutræ testiculi.

testiculi ad eadem ualere nouimus ad quæ castoriũ, imò carnes lutræ eædẽ fere sapore cum carnibus castoris sunt, quæ in cibo ad omnia quæ testiculi ualent, magnum sumptæ præbent iuuamentum. Proinde medici recte deinceps facient, si huiuscemodi carnibus neruorum ægritudinibus à repletione pendentibus, male affectos aluerint, quum proculdubio & calidæ & siccæ sint, & magnum præbeant iuuamentum. Quòd uero hoc animal,

Exploditur error.

quum à canibus persequitur, sibi testes amputet, falsum esse tradit Dioscorides, id anno. 1541. nos quoq; experti sumus, quum Ferrariæ in officina Nicolai Nicolutii pharmacopolæ à Pinea, integrum castorem habuimus, & eum circa testes dissecuimus, quos adeo spinæ hærentes inuenimus, ut illos difficulter cultro extrahere potuerimus, quorum uires Dioscorides in præsenti exacte prosequitur, & illis Galenus libro. 11. de Facult. simpl. medic. subscripsit, quas illic legere ne pigeat.

De Mustela.

Græce, γαλῆ *: Latine, mustela domestica: Hispanice, dos*

ninha, duenha de casa: Italice, donnola: Gallice, donnola.

Enarratio. 24.

MVSTELA duplex eſt, aquatica & terreſtris. Eſt enim muſtela aquatica, piſcis lampreta hodie dicta, uariis foraminibus in collo perforata; terreſtris uero, animal paruum quadrupes ſciuri magnitudine dicitur, quæ domeſtica, & ſylueſtris reperitur. Domeſtica ea eſt, quæ mures in domibus noſtris, tãquam felis uenatur, de qua ad præſens Dioſcorides loquitur: ſylueſtris uero illa dicitur, quæ in ſyluis & montibus uiuit: utraq; uero catulos ſuos, de loco ad locum quotidie, eorum timentes raptum transfert: contra ſerpentes muſtela inuadit, non niſi prius rutæ pabulo munita, ut placet Plinio libro octauo capite. 27. uel cicerbitæ, ut aliis uidetur. De qua legito Galenum libro undecimo de Facult. ſimpl. medic. ubi muſtelam, pro podagricis, & arthriticis, nunquam combuſſiſſe fatetur. *Muſtela aquatica & terreſtris.*

De Rana.

Græce, βάτραχος: Latine, rana: Hiſpanice Italice, rana: Gallice, rana.

Enarratio. 25.

RANA notiſſimum animal, cuius ſpecies ſunt plures, quas omnes tanquam uenenoſas, & hominibus indignum cibum, omittendas cum Moſe conſulimus, à quibus quoq; Galenus abſtinere ſuadet, lib. de Cibis boni & mali ſucci, & libris de Morbis uulgaribus, qui penuria urgente, uel luxus potius gratia, has ueluti legumina omnia fere, fungos, cochleas, carnes ferorũ animaliũ, & alia id genus reliqua, in uictus uſum homines (inquit) ueni re permittunt: imò Aëtius libro. 13. capite. 55. paluſtres ranas inter uenena connumerat, quanquam libro ſecundo capite. 162. earum ius tanquam alexipharmacum deſcripſerat. Terreſtris porro rana, obmuteſcẽs dicta quam roſpum Itali, Hiſpani uero ſapum appellant, ab omnibus tanquam præſentiſſimum uenenum, non minus ac rubeta habetur. De quibus ſi placet, legito Mundellam Brixienſem epiſtola octaua ſui uoluminis. Cæterum rana marina piſcatrix dicta, inter piſces planos & chartilagineos adnumeratur, qui hodie ab Iſtriæ piſcatoribus, piſcis roſpus dicitur, à noſtris uero piſcis ſapo. *Rana.* *Rana piſcatrix.*

De Siluro piſce.

Græce, σίλουρος: Latine, ſilurus, ſturio: Hiſpanice, Luſitanice, ſolho: Italice, ſturion: Gallice, ſturion.

Enarratio. 26.

Silurus Sturio est. Manardus errat. Cauiariũ unde extra hitur.

RECTE mea ſententia, Paulus Iouius, uir hac noſtra ætate doctiſſimus, libello ſuo, quem de Romanis aliquot edidit piſcibus, poſt longam diſceptationem, ac multorum confutatis opinionibus, concluſit ſilurũ Græcorum, noſtrum eſſe ſturionem, cui Hiſpanica nomenclatura multum faue re uidetur, unde enim Hiſpanis, lingua Romana, ſed parum emendate loquentibus, in mentem uenit, ut ſturionem ſolho, uocarent, niſi ita à maioribus ſuis, hoc eſt, ab his qui Latina lingua incorrupte utebantur, uocatum quaſi per manus accepiſſent, facile enim à ſiluro uox ſolho deduci creditum eſt. Proinde Manardus, & alii illum ſequentes, in hac re ueluti ſcopum nõ attingentes, non ſunt audiendi, quum re uera, ſilurus ſturio ſit, piſcis ingentis magnitudinis, præſertim apud Belgas; in Pado uero Ferrariam præter labente frequens is piſcis eſt, qui ſi non adeo prægrandis magnitudinis ſit, ſapore tamen cæteros excellit. Cæterum ex ſturionum ouis, cauiarium, in Ponto conficitur, & ad nos ſalitum in maſſas ingentes coactum affertur, quod primatũ inter ſalſamenta hodie habet.

De Smaride piſce.

Græce, σμαρὶς : *Latine*, *ſmaris piſcis*, *girrulus* : *Italice*, *giroli*.

Enarratio. 27.

Smaris piſcis.

SMARIS piſcis, mænis ſimilis eſt, quẽ hodie Græci quoq; ſmaridem uocant, Veneti uero giroli, uel girtulos, uel gerrulos nominant. Dicuntur autem ſmarides, piſces ii, ob colorem illis album inſitum: unde homines præ metu albidos, & exangues redditos, ſmaritos hodie Itali appellant. De iis uero piſcibus, Ariſtoteles libro octauo de Hiſtoria animalium mentionem fecit.

De Mænis.

Græce, μαινίδες : *Latine*, *mænæ* : *Italice*, *menole* : *Hiſpanice*, *pandelhas*.

Enarratio. 28.

Menulæ piſces.

MAENA piſciculus digitalis longitudinis eſt, qui in hieme albeſcit, æſtate uero nigreſcit, ex albo cæruleus quodammodo redditus, de quo Plinius libro. 9. uerbum facit, & Ariſtoteles libro octauo de Natura animalium.

De Gobio piſce.

Græce, κωβιὸν : *Latine*, *gobius*, *gobio*, *cobio* : *Hiſpanice*.

Lusitanice, cadozes: Italice, goo: Gallice, gobioni.

Enarratio 29.

GOBIVS, siue gobio, aut ut Plinius cobio, piscis paruus est, ex nigro & albo uariegatus, capite magno, inter præstantes hodie habitus, quem Veneti uoce deprauata, hoc est prima tantum syllaba mutilata goo appellāt, Hispani uero Lusitani, Hebraica uoce, pisces istos, cadozes, id est sanctos appellant. Sunt tamen pisces alii, quos uniuersa Hispania gobiones appellat, quos potius inter tincarum species adnumerandos esse autumarem, quum parum cum figura tum temperamento inter se differant, de quibus Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum capite uigesimo nono ita tradit: Gobio littoralis est piscis, ex numero etiam eorum, qui parui perpetuo manent: præstantissimus autem omnium ad uoluptatem, coctionē, distributionem, ac denique succi bonitatem is est, qui in arenosis littoribus, aut saxosis promontoriis degit. Cæterum gobiorum caro, ut carne saxatilium est durior, ita mollior quàm mullorū, ipsa igitur proportione uescentium corpus nutrit.

Gobius cobius idem.

Gobiorū altera species.

De Thynni salsi carne.

Græce, ὠμοταριχὸς: Latine, thynnus piscis: Hispanice, atuni: Italice tonina: Gallice, tonine.

Enarratio 30.

THYNNORVM præcipua hodie est captura in Algarbiis Lusitaniæ, unde in uniuersam Europam, eos cadis membratim dissectos salitosque tanquam celebre mercimonium deferunt. Cæterum, in thynno duæ seruantur partes, altera nobilior, circa abdomen, quam Romani, tarantellam dicunt, nostri uero à uentre uentriscam appellitant; quæ ut pinguis & palato grata est, ita facile stomachos subuertit, ad nauseam eos promouendo: altera uero pars, dorsi, & caudæ, totiusue corporis, melandrya à Plinio nucupatur, sicca, omni pingui succo admodum carens, quæ deiectum stomachum reuiuiscere omnino facit. Dicitur autem thynni fœtus quum primum ab ouo prodit, cordylla, postea uero limaria, tandem adolescens, pelamis, siue palamia nominatur; quum uero pedalem excesserit magnitudinem, in thynnum abit, qui ut placet Aristoteli, intra biennium moritur, nec amplius uiuit, de quo Galenus, citato loco, intra dura carne, prędictos pisces, mentionem fecit.

Thynnorū partes.

Thynni fœtus quomodo appellantur.

Thynnus intra biennium moritur.

De Garo.

Græce, γάρον: Latine, garum: Hispanice, salmora: Italice

ſalmuoia: Gallice, ſalmoire.

Enarratio 31.

Garum. GARVM liquamen ex ſalmuria ſaliti piſcis gari apud Græcos dicti, confectum eſt, ut ex Plinio libro trigeſimo primo capite ſeptimo didicimus: quod in uarios culinæ uſus ueniebat, olim apud Aphros optimũ conficiebatur, quod ſociorum quoque appellabatur, in uniuerſum abolitum; hodie tamen ex ſcombris ſardis apud Hiſpanos dictis, garum, ueluti ex thynno, & aliis uariis piſcibus habetur, quod ſalmuriam uocamus, de qua ueluti ea, in qua carnes ſeruantur, Dioſcorides in præſenti loquitur, intelligitur. Animaduertendum tamen, quod garum ut diximus, proprie ſanies inteſtinorum piſcium eſt, halme uero muries & ſalſugo piſcium inueteratorum, hoc eſt, ius ſalſum, in quo piſces ſeruantur, & illud, ſalimuriam appellamus, quam Dioſcorides intelligit. Cæterum, ex aceto & muria, compoſitum paratur quod oxalme nominatur, ueluti ex muria & allio, ſcordalme dictum.

Garum ſociorum. *Salmuria quid.* *Halme quid* *Oxalme quid.*

De Recentium piſcium eſculento iure.

Græce, ζωμὸς: Latine, ius, recentium piſcium eſculentum ius: Hiſpanice, caldo de peſce, brodio de peſce: Italice, brodo de i peſci: Gallice, broet de poiſſon.

Enarratio 32.

Ius piſciũ. RECENTIVM piſcium eſculentum ius facile paratur: pro quo animaduertendum, quòd Dioſcorides, illud parari iubet ex piſcibus petroſis & ſaxatilibus, qui omnino marini ſunt, non autem fluuiatiles, ut multi falſo rentur, credentes quum piſces ſaxatiles, aut petroſos apud authores legunt, non marinos, ſed fluuiatiles intelligi. Cæterum phycides ex iis piſcibus ſunt, qui colorem mutant, & in alga nidificant, atque pariunt, ut placet Ariſtoteli libro octauo de Hiſtoria animalium, qui omnino tincarum uiridium colorem atque effigiem referunt, uulgo Romanorũ, dicti fici, omnino inſipidi, qua de cauſa, raro procerum menſas occupant. De ſcorpionibus uero ſupra abunde diximus. At iulides qui ſint piſcess, non ſatis conſtat. Hermolaus Barbarus, in Corollario, iulidas ſiue iulides, ait porcos uocari, utcumque tamen crederem ipſe, piſcem paruum & ſaxatilem eſſe, ſed perca piſcis ſatis eſt notus, quem Itali, pręcipuè Ferrarienſes, apud quos magna illius eſt captura, perſicum piſcem appellãt, Theutones uero Anthuerpienſes, illum ſua lingua baſim dicunt, & eum maximo in pretio habent, fluuiatilem & marinum, brãchis ſubrufum, dorſo ſpinis armatum, pondere ad ſummum ſemilibrem, guſtui gratum, & languentibus ſalubrem.

Piſces ſaxatiles de marinis & fluuialibus dicuntur. *Phycides piſces.* *Iulides piſces.* *Perca piſcis.*

Quomodo uero, ius hoc parari debeat, ut aluum moueat, aut quantum anethi, olei, & salis iniici debeat, quæret aliquis: cui respondemus, id coqui arbitrio relinqui, qui secundum piscis quãtitatem, plus & minus addere uel detrahere poterit. Cæterum antiquitas esculentum ius hoc, ueluti gallinaceorum, post purgationem, ad infringendam eius erosionis acrimoniam propinabat, ut libro quinto capite de Aqua marina testatur Dioscorides, & nos ibidem uberius dicemus.

De Cimicibus.

Græce, κόρεις: Latine, cimices: Hispanice, chismes, chimesas, parauelhos: Italice, cimici: Gallice, puneses.

Enarratio 33.

CIMICES tam sunt noti, ut eos ob putidum & pestilentem, quem emortui relinquunt, fetorem, satius esset præterire: quòd uero Dioscorides illis, in quartanæ curatione tribuit, id ut fabulosum Plinius refutat, libro uigesimo nono capite quarto dicens: Cætera quæ de iis tradunt, uomicæ & quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ouo aut cera, aut faba, inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror: quòd uero uirgæ pro irritanda urina concisi immitti debeant, id hodie consultius factum iri puto, quum uiuos in urinæ canali indunt quia sua uelicatione, expultricem quoquo modo uirtutem, ad excretionem incitant. Sunt præterea cimices agrestes, in maluis & uariis aliis herbis uigentes, de quibus Plinius ita inquit: eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permixto rosaceo, infundunt auribus. hæc Plinius. quæ ideo in istum locum transcripsimus, ut Mathiolum parum oculatum in hac re monstraremus, qui de illis nullum usum in medicina, apud aliquem reperiri contendit. *Cimices.* *Mathiolus parum oculatus*

De Millepedibus.

Græce, ὄνοι ἢ κουβαρίδες: Latine onisci, millepedes, uermes centipedes, multi pedes, aselli: Hispanice, gallinilha: Lusitanice, porquinhas, bicho: Italice, porcelletti.

Enarratio 34.

SVNT onisci, id est aselli uermes, admodum parui, multorũ pedum, & cineritii coloris, qui sub hydriis, & humectis locis maxime reperiuntur, & tacti illico in globum plicantur, quorum frequens apud uulgares in potu pro cienda urina usus est: eos enim siccatos & in puluerem redactos, in uino uel iure aliquo, offerunt. De quibus Galenus libro undecimo de Faculta- *Onisci* *Mille pedes*

tibus ſimpliciorum medicamentorum, capite de dracone marino mentionem facit,non minus quoq; libro ſecundo de Compoſitione medicamentorum ſecundum locos,capite de cephalea.

De Blatta molendini.

Græce,σίλφη: Latine,blatta uermis: Hiſpanice, Luſitanice,rapa coua,rapa cona: Italice,piattole.

Enarratio 35.

Blatta uermis. BLATTAE, teſtante Plinio libro uigeſimo nono capite ultimo,plures ſunt ſpecies,quæ tamen a Dioſcoride in præſenti deſcribitur,ea eſt,quæ circa molas, & in piſtrinis reperitur, uermis ſcilicet gliri admodum ſimilis, quem noſtri Hiſpani,rapa coua,uel rapa cona, quaſi dicerent, ſcalpentem foueam appellant.

De Pulmone marino.

Græce, πνεύμων θαλάσσιος: Latine, pulmo marinus: Hiſpanice, Luſitanice, natura de uieya, capacha, de uelha: Italice, potta marina.

Enarratio 36.

Pulmones marini. SVPERNatant Pulmones marini, carnoſitate quadam chartilaginea,& translucida conſtantes,forma rotunda,ſuperne concaua,ut inde uulua marina ab Italis & Hiſpanis,communi uoce dicatur.Ii enim ſilicea teſta incluſi,ueluti oſtreæ,ſtellæ, & alii piſces,plantarum modo, ſine ullo uiuunt ſenſu,ut tradit Ariſtoteles,libro quarto de Partibus animalium, & Plinius libro nono capite 47. Præſagiunt enim pulmones marini, ut idem Plinius tradit, futuram tempeſtatem, ex quibus ſi uirgæ ligneæ inungantur, nocte tanquam accenſæ candelæ lucent. *Qui piſces ſine ſenſu uiuunt.*

De Pulmonibus nonnullorum animalium.

Græce,χοιρέιον πνεύμων: Latine,pulmo,pulmo ſuillus: Hiſpanice,leuianos de puerco,boſes de puerco: Italice,polmone di porco: Gallice,polmon de porceau.

Pulmo agninus: Hiſpanice, leuianos de cordero, boſes de cordiero: Italice,pulmone di agnello: Gallice,polmon de aigneau.

Pulmo urſi: Hiſpanice, leuianos de uſo: Italice, polmone

de orſo:

de orso: Gallice, pulmon de urso.

Pulmo uulpis: Hispanice, leuianos de raposa, bofes de raposa: Italice, pulmone de uolpe; Gallice, pulmon di renart: Germanice, pulmon uon fochs.

Enarratio. 37.

PVLMOMES prædictorum animantium, facile habentur, uulpis tamen, in usu quotidiano est medico, quum ex eo loch officinæ contra pectoris uitia paratum habeant.

De Iocinore animalium.

Græce, ἧπαρ: Latine, iecur, iociner: Italice, Hispanice, figado, ficato.

Enarratio. 38.

IECVR asininum, quod tostum comitiali morbo conueniat, id à tota substantia conuenire credibile est, quum iecur, sanguis coagulatus est, crassum præbens alimentum. Medicamenta uero quæ comitiali morbo medentur, incidentis opus est, sint facultatis, ut Galenus lib. 11. de Facult. simpl. medic. capite de sanguine adnotauit. Ad caprinum iecur assatum, & ipsius saniem, ad eadem ualere, ad quæ Dioscorides notat, subscribit Galenus lib. à nobis citato: obnoxium tamen tam caprinum quàm hircinum iecur epilepticis esse, imo illo comesto, morbum irritari, ac de nouo moueri tradit Galenus quoq; libro prædicto: Proinde qui hircinum iecur tanquam sanum laudant, animaduertant etiam atq; etiam moneo. Porro aprinũ iecur, id est porci syluestris, ad ea quę Dioscorides tradit ualere, credere est: canis uero rabidi iecur, ad ea non ualere quæ tradit Dioscorides testatur Galenus eodem citato lib, 11. imò omnes mortuos esse, qui eo solo usi fuerant eodem capite confirmauit. Nec id mirum uideri debet, quum ex iecore canis rabidi, uenenum inter cætera ueneni genera potentissimum paretur, ut ipsi nouimus. Mergi hepatis non meminit Galenus; At Paulus Aegineta lib. 7. suæ medicinæ, siccũ & potũ calculos eiicere tradit, sed ut opinor textus ille corruptus est, quum loco earum uocum, secundas eiicit, ut scribit Dioscorides, calculos in eo legitur. Cæterũ & si Galenus mergi iecoris mentionem nullam fecerit, fecit tamen de illius uentre, quum dicat: Ventrem mergi quidam commendant tanquam medicamen cõcoquens, & pepticum, idq; siue protinus elixum, siue arefactum comedas. At nos id experti uanam esse promissionẽ comperimus, sicut sane etiam quod de interna tunica gallinarum memoriæ est proditum. Aiunt enim quidã, si ea arefacta bibatur, iuuare stomachicos.

Asininum iecur.

Caprinum iecur pessimum est.

Aprinum iecur.

Ex iecore canis rabidi uenenũ præstans fit.

Mergi hepar.

Mergi uenter.

Lupinum iecur.

Quum igitur, de iecore animalium agimus, lupinum prætermitere extra rationem erit, quum de illo hodie multi ambigunt, dubitantq; , nec sane immerito, quum Galenum in eo dubium ac fere sibi ipsi contradicentem animaduertant. Dubitant igitur, an iecur lupinũ, hepaticis, id est epar male affectum habentibus, siue influxu hepatico, hydrope, uel alia quauis affectione iecoris conueniat. Et quod sic, cum Galeno lib. de Cõpositione medicamentorum secundum locos. 8. & eiusdem numeri capite, respondent, ubi ait: Videtur autem hæc iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundũ unam aut alterã qualitatem, quale est & lupinum hepar, cuius abunde experimentum habemus. & subdit: teritur enim exacte hepar lupinum, & datur drachma una, cum uino aliquo dulci. Porro libro undecimo de Facultatibus simpl. medic. dictis contraria innuere uidetur, quum de illo nullam habere experientiam tradat, quum dicat: iecur lupinum sæpenumero in medicamentum indidi hepaticum, quod ex eupatorio conficitur, neq; tamen quod mentione dignum sit, amplius præstare comperi; ad illud uidelicet comparans, quod sine ipso componitur. Hæc Galenus. in quibus nullam de iecore lupino experientiam habuisse inquit, quæ dubio procul, contraria illis à nobis citatis è lib. 8. de Cõpositione medicamentorũ secũdum locos uidentur, imò sexto lib. huius citati uoluminis, capite. 2. tradit ipse Galenus, in compositione quadam Archigenis, oris crustis dicata. De lupino hepate nõ habeo quod dicã, ob quæ multi ut dixi, in hac re ambigui dubiiq; sunt, imò quod Galenus sibiipsi contradixerit, clamant; Quibus nos paucissimis respondemus, & primo apud Galenum nullam esse contradictionem; fatetur enim Galenus lib. 8. κατὰ τόπους lupinum iecur hepaticis conuenire, quod & undecimo de Facult. simpl. nõ negat, imò siquis interius aduerterit, inueniet hoc dicere, uidelicet, ꝙ tanta inest uis iecori lupino, quanta medicamento ex eupatorio pro hepaticis cõfecto; uel aliter respondemus Galenũ nunquam de illo experimentũ habuisse, quousq; locum illum, libri de Cõpositione medicamentorum κατὰ τόπους attigit, ita enim illi euenire posse arbitramur, ueluti & morbis, quibus nonnulla hodie innotescunt, quæ antea ignorabamus.

Cõciliatur Galenus.

De Cerui masculi genitale.

Græce, αἰδοῖον ἄῤῥενος ἐλάφου: Latine, uirga cerui: Hispanice, uergalho de ceruo: Italice, uerga del ceruo: Gallice uerge de cerf.

Enarratio. 39.

Virga iecur

NON solum contra uiperæ uenenum Virga cerui ualet; sed etiam ut testator Rasis, ad colicas affectiones, & urinæ retentionem, uel ut aliis placet,

ad ſtimulandam uenerem. Cæterum, circũfertur hodie lapillus quidam ex India ad Luſitanos primo aduectus, ut plurimum, magnitudine & figura glandis, colore cineritio, ad cyaneum inclinante, multis compoſitus laminis, quem cerui lachrymam quidam, alii uero lapidem belzahart appellant, & illum tanquam præſtantiſſimum ac diuinum antidotum, contra omne genus ueneni approbant. De quo Abinzoar libro ſui Theiſir teſtatur, ſe illo quendam deploratum à pernicioſiſſimo ingurgitato ueneno liberaſſe, cui granorum hordei trium pondere belzaharti, in quinq; unciis aquæ cucurbitæ propinauerat. Nam æger ille illico in auriginem icteritiam dictam deuenit, in qua bilis uigebat, pro qua infringenda ac domanda, antidotum in cucurbitæ aqua dedit. Quo uero modo lapis iſte gignatur, aut unde gignatur, non alienum erit inquirere. Glorioſus Abinzoar, eo citato loco, hunc quem modo citaturi ſumus, ordinem inſequitur. Nam cerui ut teſtatur Plinius capite. 32. libri octaui, cum ſerpentibus habent pugnam, ita ut inueſtigent cauernas, & eas narium ſpiritu extrahant, renitentes: quod libro. 28. capite. 9. prope finem confirmauit, dicens; exitio iis (hoc eſt ſerpentibus) eſſe ceruos nemo ignorat, ut ſi quæ ſunt extractas cauernis, mãdant. Hoc innuit Regius Propheta Dauid in pſalmo, quum dicat, ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita anima mea deſiderat ad te domine. Nam poſt eſum ſerpentiũ, in orientalibus regionibus, ubi prægrandes reperiri ſolent, tunc uero ea infeſtus ſiti, ceruus præſto ad ſtagnantes aquas confluit, in quibus immerſus, natura ita docente, uelut Tantalus in mediis fluctibus, ſitiens, nõ bibit, nam ſi quid aquæ deguſtaret, illico concideret mortuus: interim ad eius oculos humor defluit quidam qui paulatim craſſeſcit, cogitur, & coagulatur, atque in glandis magnitudinem excreſcit, quem poſtquam ex aquis exiuit ceruus, deciduum homines quęrũt, & tanquam rem pretioſiſſimam ſeruant, lachrymam cerui appellantes, uel potius lapidem belzaharticum, id eſt, lapidem antidotum. Hodie uero Luſitani noſtri, qui ex India multa referunt, quæ hucuſq; de iſto tradidimus lapide fabuloſa eſſe teſtantur, quum illum potius, è ſtomacho uel cuiuſdã animalis corde extrahi, pro firmo contendant, quod ita eſſe certum eſt: quũ lachryma cerui lapillus alter eſt, coloris mellei, latus, in pyramidem tẽdens, à paucis hucuſq; uiſus, quem nos, quum hęc ſcribimus, ob oculos habemus & Belzaharticus dictus ad ea ualens, ad quæ lapillus ex corde uel ſtomacho animalis extractus. Datur enim ad minus põdere trium granorum hordei, non nunquam contra uenena in oleo, uel aqua naphæ, potu, contra febres peſtilentes magno datur iuuamento in aqua nenufaris, uel acetoſæ, uel alia frigida: puerorum uermes extirpat, uigẽte febre, in aqua portulacæ datus, uel ſine febre, in uino potus, experti ſumus, rebellem pleuritidem huius potu domari. Cõplet enim opus ſuum lapis iſte aliquando per uomitum, non nunquam uero per ſeceſſum, plerunq; tamen per

Lapis belzaharticus

Abinzoar.

Lapis belzaharticus ex ſtomacho animalis extrahitur.

Beatrix à Luna mulier opulentissima. sudorem. Nunc quum hæc literis cõmẽdabamus, illustris Domina Beatrix à Luna, mulier opulẽtissima, Venetiis agens, lapillum unum ex iis quos describimus ab Indiæ animali extractum à quodam nobili Lusitano, qui apud Indos Prorex fuerat, centum & triginta aureis ducatis emit: erat enim lapillus ille, ut hoc quoq; dicamus oualis fere magnitudinis. Cæterum, non ab re quoq; esset, in præsenti, postquàm de præstantissimis antidotis contra uenena egimus, de unicornio quoq; memoriam facere, sed quoniam capite de cornu cerui, de illo sermonem facimus, ideo supersedimus, lectorem ad citatum locum relegantes.

De Vngulis animalium.

Græce, ὄνυχες ὄνων: Latine, ungulæ asinorum, ungues: Hispanice, unhas de animal: Italice, unghie.

Enarratio. 40.

Vngues animalium. SVNT enim ungues animalium, ex iis medicamentis, quæ paratu facillima dicuntur, præter tamen ungues asini & capræ, de quibus Dioscorides in præsenti agit, à Rasi summo Arabum medico, bouis quoq; laudantur, præsertim manuum, ad lactis euocationem, modo usti & in cinerem redacti, in liquore aliquo, poti dentur, non minus quoque multæ ungulæ pro sterilitate inducenda, ab eodem commendantur.

De Equorum lichenibus siue callis.

Græcis, λειχῆνες ἵππων: Latine, lichenes equorum, calli equorum: Italice, porri delle gambe de i caualli: Hispanice, impigenes delos cauallos.

Enarratio. 41.

Loch equorum. PEDVM equorum lichenes, ad cuiusuis feræ morsum quoq; ualere tradit Galenus lib. 11. de Facult. simpl. medicamentorum.

De ueterum calciamentorum corio.

Græce κατθυμάτων παλαιὰ δέρματα: Latine, corium ueteris calceamenti, solea calceamenti: Hispanice, suella de zepatos uiegos: Italice, scarpe uecchie.

Enarratio 42.

FVMVM ueterum calciamentorum, matricis strangulationibus ualere, omnes uetulæ nouerunt, quo serpentes quoque fugari certum est, de *Gatinariæ historia.* quo Marcus Gattinaria admirãdam enarrat historiam, quum dicat: in agro

quum quidam aperto ore dormiret, uipera per os ingresa est, quæ multis adhibitis remediis, nunquam à corpore profligari potuit, tandem suffumigiis ex iis ueteribus calciamentis apparatis, & naribus admotis, illico uipera per anum exiuit, quæ an uera sit historia, dubito, quum Hippocrati remedia hæc ignota non esse, sciam, qui libro quinto de Morbis populariter uagantibus, ita de quodam, qui serpentem dormiendo deuorauit, & mortuus fuit, dixit: Adolescens (inquiens) quidam multo meraco poto, supinus in habitaculo quodam dormiebat, huic serpens arges appellatus, in os ingressus est, & sane quum sensisset, & loqui non posset, dentibus stridit, & serpentem deuorauit, & dolore magno tenebatur, & manus prætensas adhibebat, uelut qui strangularetur, & iactabat seipsum, & conuulsus mortuus est. *Hippocratis historia.*

De Gallinis & gallis.

Græce, ἀλεκτρυόνες καὶ ἀλεκτορίδες: *Latine, gallinacei, gallinæ: Hispanice, gallinas: Italice, galli e galline: Gallice, galz & polles.*

Enarratio 43.

SVNT procul dubio in regionibus temperatis, gallinæ, optimum gignentes succum, secus autem in frigidis, ueluti apud Germanos inferiores, apud quos experientia comprobauimus, gallinas illius regionis, carnes hircinis uel caprinis duriores habere, quæ malum, & uiciosum præbent alimentum, quo fit, ut ibi raro in cibi usum ueniant. *Gallina.* Cæterum, gallinarum esculentum ius simplex, retinendi uim possidet, ueluti gallorũ subducendi, ut enarrat Galenus undecimo libro de Facultatibus simplicium medicamentorũ, capite alectorides, quod animaduersum à practicis deinceps uelim, qui post exactam medicamentorum purgationem, tanquàm (lauatiuum ut dicunt) nihil præter ius gallinæ purgatis bibendum porrigunt, ut purgantium medicamentorum reliquias stomacho hęrentes, descendere ad intestina faciat, quod sane contrarios effectus, utpote adstringentes, non uero abstergentes, aut lauantes inducere, ipse Galenus expertus est. *Gallinarũ esculentum ius retinendi uires obtinet.* Porro ius gallorum subducendi uires habet, & eo magis si polypodio, aut mercuriali, soldanela, aut cartamo, sena uel epithimo coquatur. *Gallorũ ius subducendi uim habet.* Pullorum tamen gallinaceorum nondum coeuntium ius, ueluti eunuchorum gallorum, optimum esse pro prædicta exequenda operatione, credendum est, quod hodie admixto sacchara, pro parandis ad expulsionem humoribus, delicatioribus damus, imò eorum testes & iecinora, tanquàm cibum corpori multum alimenti præbentem, extenuatis concedimus. Irridendi proculdubio sunt illi, qui gal *Iecur gallinaceorũ bonum gignit alimentũ.*

linaceorum iecur, tanquâm nutrimentum obstructiones gignentem, detestantur, quum re uera extra Galeni mentem, & ueritatem ipsam loquantur. Quòd uero Dioscorides inquit, dissectas gallinaceorum carnes serpentium morsibus subuenire, id omnium consensu, hodie melius exequitur, si gallinaceorum deplumato ano, uenenato morsui, gallinaceos uiuos apponant, ut inde tanquam uentosa, ipso ano uenenũ attrahant: sed hoc opus, nõ una gallina tantum fieri debet, sed pluribus, quæ in uniuersum uenenosæ inde manent, ita ut si canibus postea dentur, superstites non maneant, sed certo peribunt. Item irridet Galenus eos, qui interiorem tunicam stomachi gallinarum, tanquam stomachicorum præstans iuuamentum laudant, quam tamen Dioscorides in præsenti summopere ualere contendit. Cæterum tradit Plinius libro 29. capite 4. hoc mirum uidelicet, dicens: non prætereibo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens, si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt illud in se, ita hoc uenenum auri est, & subdit quod si collo gallorum circulus uitis imponatur, desinent consuetis horis cantare, sed hæc forsan in præsenti potius omittenda erant.

Interior tunica stomachi gallinarum.

De Ouis.

Græce, ὠά: Latine, ouum: Hispanice, hueuos, ouos: Italice, uuoua: Gallice, des œufs.

Enarratio 44.

OVVM ex multis habetur altilibus: gallinarum tamen Dioscorides in præsenti prosequitur, in quo album & luteum includitur: ex albo pullus gignitur: ex luteo uero nutritur, ut experientia quotidiana indicat, & Aristoteles scripsit libro sexto de Natura animalium, capite tertio: quanquam Hippocrates, libro de Natura pueri prope finem, potius ex luteo generari, & ex albo nutriri contendat. Cæterum candidum oui, frigidum est ex quo & gypso mixtis, frons illita, narium sanguinis fluxus cohibetur. Hippocrates quoque libro tertio de Morbis capite uigesimo, quo frigefactoriæ potiones, contra ardentes febres describuntur, ita de candido oui tradit: ouorum trium aut quatuor, candidum in aquæ congio concussum bibat, hoc ualde frigefacit, & ægrum ad aluum exonerandam conturbat, eo quoque mulierum facies poliuntur, & uulnera recentia curantur, non minus quoque intestinorum ulcera ex eo & tracagantho gummi, amiloue, ad cicatricem in dysentericis, modo per clysteres iniiciantur, reducuntur. Vitellus uero oui, fundamentum digestiui unguenti dicti est, quo passim chirurgici, uulnera, & ulcera sordida, rubra & ad statum sanitatis prope reducunt. Conficitur enim unguentum hoc, digestiuum dictum, ex uitello oui, oleo

Pullus ex albo gignitur ex luteo nutritur.

Candidum oui.

Vitellus oui

rosaceo, & terebinthina, cui, modo abstergere quoque uelis, addere possis, mellis rosacei colati portiunculam, ut alia plura præteream. Fit quoque ex uitello oui, uenenum irremediabile, quod subticere satius erit: non minus quoque ex oui uitello, oleum conficitur, quo mulieres pro facie polienda passim utuntur, & eo quoque chirurgici insigniores, in uulneribus capitis, ubi cerebri meninges sunt affectæ, utuntur. Cætera uero quæ de ouo traduntur, Galenus præ cæteris melius libro tertio de Alimentorum facultatibus, memoriæ scripta reliquit, quę ita habent, capite uigesimo secundo: gallinarum & phasianorum oua, omnibus sunt præstantiora: deteriora autem anserum & struthocamelorum; porro quæ oua dicuntur tremula, ad nutriendum, omnium sunt præstantissima; sorbilia autem minus quidem nutriunt, sed subducuntur facilius, & pharyngis asperitates læuigant, cocta uero, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, corporique crassius alimentum largiuntur: his autem tardius permeant, & crassioris sunt succi, quę in calidis assantur cineribus: quæ uero in sartagine sunt inspissata, pessimum habent modis omnibus alimentum. Porro quæ suffocata appellant, sunt elixis atque assis meliora, parantur autem ad hunc modum, ubi enim ipsa oleo & garo, & pauco uino consperса fuerint, uas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti indunt, deinde ubi ipsum totum superne obturarint, ignem substruunt, quoad oua mediocrem consistentiam sortiantur. Cæterum, hic adnotare est, quod oua non semper gallinis submittuntur, ut ex illis pulli gignantur, quum in terris frigidis, & regionibus nimis calidis, stercore obrutis ouis, aut furno tepente immissis, intra uiginti dies, pulli nascuntur, ut Constantinus Imperator in libro de Agricultura docuit. Non minus quoque te scire decet, quod ut oua recentia in Europa, antiquis meliora sunt, ita apud gentes Bengallos Indiæ, nisi putrida aut in pullos fere redacta fuerint, in cibi usum non admittuntur, tantum enim recentia oua apud illos odio & contemptui habentur. Cæterum, ouum symmetro temperie frigidius est, cuius naturæ & ipse uitellus est, ut refert Galenus libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, erit igitur ouum frigidum in primo gradu in quo & uitellus reponi debet.

Oleum ex uitello oui.

Ouum frigidum in primo.

De Cicadis.

Græce, τέττιγες: Latine, cicadæ: Hispanice, ciguattregas: Italice, cicala: Gallice, sigale.

Enarratio 45.

CICADAE cantatrices, notissimæ sunt, de quibus legito Galenum libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum.

De Locustis.

Græce, ἀκρίδες: Latine, locustæ: Hispanice lagostas de tierra, gafanhotes grandes: Italice, cauialletti, saltelli, saiuppi: Gallice, locuste.

Enarratio 46.

Locusta terrestris.

LOCVSTA terrestris, animal notum est, & segetibus, ac fructibus maleficum, quo non solum Scythæ, sed Aphricæ Iudæi etiam, in Lepti, ciuitate Cepta hodie dicta, & aliis uariis locis uescuntur. Hæc enim locusta est, quam Diuus Ioannes Baptista, quum in deserto esset, in uictus usum accipiebat, non uero herba raponeolus, quam locustam nõnulli appellant neq; herbarum summitates quas Græci ἀκρίδας uocant, sed de raponeolis, quũ de rapis sermone fecerimus uerbum unum uel alterum attingemus, de locusta uero animali plura apud Plinium legito.

De Ossifrago aue.

Græce, φήνης: Latine, ossifragus secundum Aristotelem, & Plinium, species aquilæ: Hispanice, quebranta uesso aue: secundum uero Albertum, auis, ossifraga: Italice, groti dicitur.

Enarratio 47.

Ossifraga auis.

VARIA de ossifraga aue referuntur. Nam Plinius libro decimo capite tertio ossifragam, aquilæ halieti id est marinæ dictæ, filium esse tradit, dicens: halieti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur, id quidem quod ex iis natum est, in ossifragi genus abit. Aristoteles uero libro nono de Natura animalium capite trigesimosecundo & trigesimoquarto ossifragam auem aquilæ similem facit, & benignam, quæ non solum suos nutricat pullos sed optime etiam aquilæ, solet enim aquila suos pullos, cogente fame, adhuc parentis operam desiderãtes nec uolandi adeptos facultatem, è nido mittere, quos ossifraga benigne recipit, & tuetur, ac alit, dum quãtum satis sit adolescant, parũ hæc oculis ualet, nubecula enim oculos habet læsos. Albertus uero cognomento Magnus, longe aliam de ossifraga sententiam profert, inquit enim, ossifragum auem aquaticam cygnõ maiorem esse, rostro oblongo, sed inferiori parte, adeo amplo, ut saccum quis, eius collum diceret. Hanc uero auem semel apud Belgas me uidisse recordor, pro qua educanda uetula quædam à Carolo Quinto Imperatore, singulis diebus, tres stuferos accipiebat, postea uero Ferrariæ alteram emortuam uidimus apud Ioannem Baptistam Cananum, anatomicũ insignem, & amicum singularem, sed ut audio apud Senenses auis hæc familiarissima

Albertus quid de ossifraga.

Ioannes Baptista Cananus.

miliarissima est: cæterum, non desunt quidam, qui ossifragum ab ossifraga differre specie dicant.

De Galerita.

Græce, κορυδαλλός: *Latine, galerita, alauda*: *Hispanice, cucu yada*: *Lusitanice, cotouia*: *Italice, lodola, cappellina.*

Enarratio. 48.

GALERITA auis pusilla est, cuius duo genera, apud Aristotelem libro nono de Natura animalium, capite. 25. referuntur; Alterum terrenum, cristatum, galerita, à crista ex plumis in capite eleuata, appellatũ, auis nobis in itinere plerunq; obuia, uermes & semina herbarum quærens, & quæ ex auiculis prima, uer pronunciat, & eam Lusitani nostri à cantu suo, cutu uia, appellant, ita enim nomen hoc, auis hæc referre uidetur, quam Dioscorides in præsenti intelligit: Alterum uero genus, gregale, nec singulare, more alterius, uerum colore simile, quanquam magnitudine minus, & galero carens, cibo uero idoneum: est uero auicula hæc ex iis quæ optime canunt, ita ut cum lusciniola certare de suauitate concentus dicatur, quam communi uoce, calandram omnes fere nominant, & de ea Galenus libro undecimo de Facultatibus simpl. medic. agit, ubi ut in antiquo exemplari Græco legitur, passeribus qui pyrgitæ appellantur, similis est, sed & crista secernitur, & paulo maior est ipsis. Cæterum est & herba corydalis appellata, quam quoq; colicis multum ualere Galenus ibidem testatur. Troglodytes uero, iuxta sepes & muros uictum quæritans, longe alius est passerculus, qui nephriticis, & uesicæ calculo laborantibus unice prodest, ut apud Aëtium legere est, undecimo sermone suæ medicinæ, capite nono, quo ita legitur: Est autem passerculus minimus iuxta sepes, & muros uictum quæritans, estq; hoc animalculum omnium auicularum minimum, ea excepta quæ regulus appellatur, similis est autem regulo in multis, præterq̃ q̃ in fronte auricolores pennas non habet. Est etiam troglodytes, passer regulo paulo maior, & nigrior caudamq; semper subrectam & albo colore, retro interpunctam habet. Magis item garrulus quàm regulus est, & sane iuxta summũ alæ lineamentũ cinerei amplius coloris, breues item uolatus facit.

Galeritanie *Calandra auicula.* *Troglodytes.*

De Hirundine.

Græce, χελιδών: *Latine, hirundo auis*: *Hispanice, golandrina, andorinha*: *Italice, rondinella, rondine.*

Enarratio. 49.

HIRVNDINE nulla est nobis magis domestica auis, ut quæ in do *Hirundo.*

nibus noſtris nidificat, cuius pullos ſæpe diſſecui, & lapillos in eorum ſto-machis inueni, magnitudine milii granorum, colore uero ad cyaneum declinantes. Verum hoc tempore practici, pro angina curanda diſcutiendaue emplaſtrum ex nido hirundinis collo imponunt, non ſine magno & euidenti iuuamento, quanquam non deſint aliqui, qui quum nidum ex terra & paleis compoſitum animaduertant, rebus, ut apparet, ſtypticis, illius admotionem timent uerenturue, ne forſan ſua ſtypticitate, materiam intus retrocedere faciat; quo fit, ſolo nidi decocto, in quo cæteræ res anginam diſcutientes miſcētur, tantum utantur: Sed re uera falluntur, quum omnia in hirundinis nido contenta, potius diſcutiendi uim, quàm conſtrictoriam aliquam habeant. Priſci tamen omnes nō nido aut aqua in qua incoquitur nidus, pro diſcutiēda angina utebantur: ſed potius, crematarum hirundinū cinere, quem deinceps utinam medici pro extirpandis & remouendis anginis in uſum traherent medicum. Curent igitur pharmacopolæ, pyxidem huius cineris plenam continuo in apothecis ſuis habere, quum maximi ſit profectus & iuuamenti.

Emplaſtrū ex nido hirundinum.

Cinis crematarū hirundinum.

De Ebore.

Græce, ἐλέφας: Latine, ebur, dens elephantis: Hiſpanice, marfil: Italice, auorio: Gallice, ebore.

Enarratio. 50.

LONGVM profecto eſſet hic de elephanto ſermonem habere, nec minus ſuperfluum huius animalis effigiem, naturam, ac mores deſcribere præſertim quum Plinius ea omnia exacte depinxerit libro octauo ſuæ Naturalis hiſtoriæ. Affertur enim animal hoc ſæpe ex India ad Luſitanos, cuius admirandæ magnitudinis dentes ebur dicuntur, & ex illis pectines, ſcutulæ, uaſcula, ac ſpeculorū circuli parantur. Valet enim eboris ſcobes, ut experientia comprobauimus, morbo regio laborantibus. Datur uero uentriculo uacuo, nonnunquam drachmæ unius pondere, ubi non eſt febris, in uino: Secus uero in aqua cicoreæ & lupulorum. Confert quoque medicamen hoc diuturnis obſtructionibus, & remouet inſuper ſtomachi dolores: Vſus præterea ipſius in potu, mulieres ad concipiendum fœtum aptiſſimas reddit.

Ebur dens elephantis.

De ſuis talo.

Græce, ἀστράγαλος ὑός: Latine, talus, porci talus, ſuis talus: Hiſpanice, tornizuelo de piee del puerco: Italice, talone del porco, oſſo dela cauichia del porco.

Enarratio. 51.

TALVS os pedis est,quod cruri inseritur,& illud multi, cauilham alii uero os balistæ appellant,falso multi eum malleolum nominant. *Talus à malleolo differt.*

De Cornu cerui.

Græce, ἐλάφου κέρας : Latine, cornu ceruinum : Hispanice, cuerno de cieruo, punta de cieruo : Italice, corno de ceruo : Gallice, corne de cerf.

Enarratio. 52.

CORNV cerui, præter tam multa ad quæ crematum Dioscorides ualere tradit,hodie contra puerorum uermes passim datur,tum per se, tum quoq; admixtum semini santonico, cum aqua portulacæ, uel decocto coriandri,ubi præsertim febris fuerit complicata, secus autem cum uino aut melle. De osse porro cordis ceruini quid in præsenti dicemus, quum præstantissimum antidotum contra uenenum & febres pestilentes sit; eius tamen loco pigmentarii os bubulum tradant,subtile & flexibile,quod ex capite bouis extrahunt,ut apud Venetos plerunq; id fieri percepi:plectendi merito balatrones isti sunt,omnium rerum peruersores,qui quum falsa & adulterina omnia reddãt,nigrum pro albo uendentes,sic in hoc osse, quod facillime,& paucis nũmis emere poterant,ne absq; fraude prætereãt,mores suos exercent. Cæterũ de cornu monocerotis,id est animalis, unicornis dicti,nõnulla in præsenti dicemus,quũ cornu hoc exoticum & pretiosissimum sit,& contra quoduis uenenum efficax antidotum.Depinxit autem Plinius monocerotem,ferocissimum animal,libro octauo capite.21.sic dicens; Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem,capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro,mugitu graui, uno cornu nigro media frõte,cubitorum duum eminente,hanc feram uiuam negant capi.Hæc Plinius; qui de illius cornu uiribus nihil quicq̃ memoriæ tradidit; At Albertus Magnus, libro.22. de Animalibus, monocerotem ab unicornu differentem facere uidetur, cui utpote erranti non accedimus, quia monoceros animal,unicornis,ut eius indicat etymon dicatur: sed rhinoceros animal, omnium consensu, differens ab unicorne est, quod anno quintodecimo supra millesimum quingentesimum, uniuersa Olyssipona, magno omnium applausu uidit,nõ nisi ex India ad Emanuelem regem inuictissimũ Lusitanorum aduectum,& illud postea cum nonnullis elephantibus,potentissimus rex ille ad summum pontificem,tanquam spectaculũ admirandum misit,sed naufragio prope Massiliam amissa nauis,in mari fera periit, cuius corium ad Franciscum Regem Galliarum ut rem uisu di-

Cornu cerui.

Os cordis ceruini.

Vnicorniũ efficax antidotum.

gnā accolæ attulere. Erat enim bellua hæc, figura & magnitudine bouis,latior tamen,mitis omnino,quę cōchis quibusdam uariegatis per uniuersum corpus uestiebatur. Nam supra nares cornu semicubitale,carneam referēs substantiam habebat,unde rhinocerontis nomen illi inditum est,animal in uniuersum à monocerote,unicorne dicto differēs. Quale uero animal hoc unicornis sit,præter ea quę ex Plinio accepimus,nihil quicquam habemus; nec Lusitani nostri qui interiora Indię penetrarunt,de animali hoc aliquid nobis referre norunt; fatentur tamen apud Indiæ reges,cornu unicornis,siue monocerotis, in maximo esse pretio, imò Medici Lusitani nostri, qui diu apud Indos artē medicam exercuerunt,& ad nos reuersi sunt,dicere solent,nullum apud Indos ualidius aut potentius antidotū,cōtra uenenum & febres pestilentiales reperiri hoc cornu unicornis;de quo & nos cum pluribus celeberrimis medicis,tam Hispaniæ quàm Italię,sententiam ferre possumus,quum illius scobem,scriptuli quantitate,in oleo contra epotum arsenicum dederimus,& per uomitum totum reiectum fuerit, & æger liber, & ab orci faucibus ereptus manserit.Datur quoq; in aquæ naphæ pro irritando uomitu, non minus in aqua nenupharis contra pestem, ueluti in aqua acetosæ,uel quauis alia frigida,pueris uermibus uexatis in aqua graminis,uel uino,aut præsente febre,in aqua portulacæ,aut aqua decoctionis coriandri,trium granorum hordei pondere,certo datur iuuamento : complet autem opus suum plerunq; uomitu,aliquando sudore,nonnunquam uero secessu.Hodie uero in ęrario diui Marci Venetiis duo reconduntur cornua brachiali crassitudine,longitudine bicubitali pretii inæstimabilis,quę semel in anno, Ascensionis die, cum pluribus & uariis pretiosissimis rebus, omnibus palam ostenduntur. Eligendus uero est in isto cornu color niger, uel saltem subcineritius. Item curandum ne nimis uetus cornu sit, quum dubio procul uires suas senio confectum amittat,ut de metallis quoq; uetustis Galenus libro primo de Compositione medicamentorum secundum locos innuit.Caueto tamen in eius electione, ne decipiamini, quum multi ex calce & aliis uariis rebus,mixturam,ad formā cornu redactam, pro cornu monocerotis monstrent; alii uero balenæ os pro eo uendant; Nec aures præbeatis illis, qui quū cornu unicornis esse probare nituntur, in aquā ramentum,aut scobem infundunt, quam illico sudare, aut in ebulitionem uenire dictitant, quum illud ex quacunq; ossis scobe in aqua infusa, euenire percipere possitis,ut in ebore experiri poteritis. Dignoscetis igitur uerū unicornis cornu hoc pacto: duos apprehendetis catulos,uel pullos, quibus uenenum aliquod in aqua uel uino dabitis.Alteri quorum scobem siue ramentum illius cornu, quod experiri uolueritis, æquali uel maiori pondere, ueneni illius quod antea dederatis:alteri uero non dabitis;Si uero cornu uerum & legitimum fuerit,ac ueri unicornis, dubio procul,catulus uel pullus

Cuius coloris cornu hoc esse debet.

Notæ ueri unicornu.

cui ramentum alexipharmacum dedisti, non morietur; alter uero omnino peribit: Ita enim Venetiis anno elapso periculum feci, de quodam cornu, libras duas ponderante, in duobus pullis columbinis, pro quo mercator duo millia ducatorum petebat, quibus arsenicum præbuimus, quorũ unus, qui alexipharmacum non ebiberat, intra horam obiuit: alter uero qui ebiberat, quinque superuixit horis, unde iudicauimus cornu optimum & uerum esse, nam arsenicum, corrodit, cuius uenenum, pauca uel nulla antidota emẽdant, imo certi eramus, si homini datum esset, quòd liber euasisset quũ patentiores uias habeat, per quas extrudi uenenum, aut uomitu, aut secessu, aut sudore possit. Ab hoc uero experimento, Magnificus Bartholomæus Panciaticus, nobilis Florentinorum mercator, Florentiam cornu hoc, ut illustrissimo Duci, tanquam rem pretiosissimam, ac raram indicaret, secum adduxit, cui cõsului, ut illic cornu, in duobus hominibus suspendio paratis, experiretur. Cæterum, fertur, quum inopia aquarum, ad paucos amnes feræ in confinibus Indiæ se congregent, earum nullam prius ebibere uelle, quousque unicornis aquas, suo cornu è uenenatis salubres attingendo reddat, unde argumentum desumptum est, contra uenena ualere. *Bartholomeus Panciaticus.*

De Eruca animali.

Græce, κάμπη: Latine, eruca, bruchus: Hispanice, Italice, bruchi.

Enarratio 53.

ERVCA, uermis dirus olera erodens est, de quo Plinius libro undecimo, capite trigesimoprimo breuiter sed confuse locutus fuit, quæ ex Aristotele mutuatus est, libro quinto de Natura animalium, capite decimonono, & ea de causa Aristotelem in præsenti adducamus, qui clare ut solet, ita loquitur: Nascuntur papiliones ex erucis, erucæ ex uirentibus foliis maximeque ex brassica: primum minus quid milio consistit in folio, mox uermiculi inde contrahuntur & accrescunt, tum intra triduum eruculæ afformantur, quæ auctæ motu cessant, suaque forma immutantur, appellanturq; tantisper chrysalides, quasi aurelias dixeris: duro intectæ putamine sunt, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductæ, non os, non aliud ex membris, quod conspicuum sit, possident, longo post tempore, putamine abrupto euolant inde animalia pennigera, quos papiliones uocamus: itaque primũ dum erucæ sunt, cibo aluntur, atque excrementum emittunt, at uero cum in aurelias dictas transierint, nihil uel gustant, uel excernunt & subdit: Fit ex quodam uerme grandiore, qui ueluti cornua gemina protendit, suique generis est, primum toto immutato, eruca, deinde quę bombyx appellatur, ex quo necydalus, in ualidam, quæ uaria formarum successio in semestri tem *Eruca uermis.*

poris ſpatio completur: ex hoc animalis genere bombycina illa, mulieres nonnullæ retorquendo in filum deducunt, deinde texunt, prima texiſſe in Co inſula Pamphila Latoi filia dicitur. Hæc Ariſtoteles: in quorum ultimis uerbis, bombyces ſericeos effigiare uiſus eſt.

Ariſtoteles bombyces ſericeos no uit.

De Cantharidibus, bupreſtidibus, & picearum erucis.

Græce, κανθαρίδες: Latine, cantharides: Italice, Hiſpanice, cantarides, cantarelle: Gallice, cantharides.

Bupreſtides.

Græce, βουπρήστεις: Latine, bupreſtides: Hiſpanice, arebenta buei, uaqua loura: Italice, bupreſti.

Picearum erucæ.

Græce, πιτυοκάμπαι: Latine, erucæ picearum: Hiſpanice, guſano del pino: Italice, bruchi de i pini.

Enarratio 54.

KANTHARIS, muſcarũ effigie animal eſt, nocte tanquam ignis lucens, quod officinæ hodie ſub eodem nomine ad ciendas ueſicas ſeruant, cui, an pedes, pennæ, & caput in eius exhibitione abiicienda ſint, antiquiſſima quæſtio eſt, dicente Plinio, libro uigeſimonono, capite quarto prope finem: Ipſarum cantharidum uenenum, in qua parte ſit, non conſtat inter authores: alii in pedibus & capite exiſtimant eſſe: alii negant: Conuenit tantum pennas earum auxiliari in quacunque parte ſit uenenum, quod Dioſcorides quoque in præſenti confirmat, dicens; Retulerunt plerique etiam potarum cantharidum maleficio aduerſari remedioque eſſe eiuſdem animalis alas & pedes, cui ſententiæ Hippocrates totus contrarius uidetur, quum cantharides abſque alis & capite, imo & pedibus concedit, ut apud ipſum eſt legere libro de Internis affectionibus, in regii ſiue arquati morbi dicti curatione, ita enim eo loco eius leguntur uerba: Exhibeto & cantharidas, ſine alis, & capite quatuor tritas, & in uini albi hemina dimidia dilutas, modico etiam melle affuſo, atque has bis aut ter in die bibat: libro quoque de Natura muliebri, non longe à principio, idem ita inquit: cantharides quatuor bibat, pedibus, & alis, ac capite reiectis, & folio ſequenti ubi potiones & ſubdititia medicamenta, ſecundas & menſes educentia deſcribit, ita retulit: Cantharides quinque auulſis alis & pedibus ac capite, deinde tribolos ad mare naſcentes bibat, & cætera. Sed ut cæteros omnes prætercam locos, quarto de Ratione uictus in morbis acutis, ipſemet Hippocrates textu

Venenum in cantharidibus qua parte.

Hipp.

124.ita concludit,dicens:poculum hydropi,cantharides tres,abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, in cyathis aquæ tribus terantur, atque quum bibens laborauerit,calido perfundatur, ungatur prius, ieiunus bibat. Iis omnibus Galenus,tanquam certissimus experientiæ author,& naturæ secretorum inuestigator diligentissimus opponitur, confirmans cantharides nõ nisi integras propinandas esse, ut ex enarratione prædicti textus facile quis percipere poterit, & multo clarius libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum ubi inquit:cum idoneis emplastris impositæ, adeo scabros ungues educunt,ut toti cadant: Cæterum præceptorum meorum quidam earum nonnihil solet diureticis medicamentis iniicere: at nonnulli solas alas & pedes iniiciunt,alii contra: Cæterum nos totas indimus. Porro aptiores sunt eæ cantharides,quæ inuentæ in frumento, lutea transuersim in alis cingula obtinent. An uerò cantharides in potu pro lotio euocando dandæ sint,nõ mediocre dubium est,quũ Plinius,citato loco dicat; Cantharides diximus, sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ uenena sunt potæ, uesicæ cum cruciatu præcipuo: & ultra,Cossimum quendam equitem Romanum amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus esset,uocatus ex Aegypto medicus ad hanc ualetudinem eius à Cæsare,cum cantharidum potum præparare uoluisset interemit. Galenus porro,ut legitis,paucis ab hinc interpositis lineis,præceptoris sui authoritate,earum nonnihil diureticis medicamentis iniicii meminit. Consulo tamen ipse,ne quis audax in cantharidum exhibitione sit,quum uenenosę tam integræ quàm secundum partes sint, ut experientia compertum habemus. Audiuimus enim nos, & uidit doctissimus ac maximus medicamentorum explorator Antonius Musa Brasauola, quendam cui pharmacum datum fuerat, paratum in mortario, ubi antea cantharides pistæ fuerunt, & totus excoriatus à faucibus ad anum usque euasit. Efficacissimæ autem omnium cantharidum habentur,quæ in fraxino nascuntur. Buprestis uero ut placet Dioscoridi, cantharidum genus est, uirtute scilicet,secus autem figura, quũ uermis digitalis sit longitudinis, ruber, multis & nigris maculis pictus, & ut tradit Plinius libro trigesimo capite quarto; Animal in Italia rarum, simillimum scarabeo longipedi,fallit inter herbas, bouem maxime, unde & nomen inuenit, quod hucusque Lusitani seruarunt, rumpentem bouem appellantes, deuoratum enim tacto felle, ita inflammat, ut rumpat: hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit, synectica ui ut dictũ supra est. At erucæ picearum,ubi arbores pineæ sunt,reperiuntur.

Galenus cõtra Hip.

Canthari des integræ dandæ sunt.

Canthari des an sint dandæ in potu.

Antonius Musa Brasauola.

Buprestis

De Salamandra.

Græce, σαλαμάνδρα*: Latine, salamandra: Hispanice, salaman*

tegua: Italice, salamandra: Gallice, salemandre.

Enarratio 55.

Salamandra. SALAMANDRA in aquis hodie potissimum reperitur, animal uenenosum, lacertæ magnitudine, subnigrum, de quo falsum fertur, in igne non cremari, ut Dioscorides in præsenti adnotat, & Galenus libris de Temperamentis illi subscribit, dicens: In igne aliquandiu incolumen uiuere posse, sed si diutius in eo manserit, non secus ac alias res comburi, id quod nos uerum esse comprobauimus, salamandram in igne iniicientes. *Salamandra comburitur.*

De Araneis.

Græce, ἀράχνη: Latine, araneus: Hispanice, arana: Italice, ragni: Gallice, ragne.

Enarratio 56.

Araneorũ plura genera. ARANEORVM plura sunt genera, ex quibus altera sunt uenenosa, altera ueneno carentia, de quibus hoc loco Dioscorides intelligit. Ex uenenosis uero phalangium est, cuius una species, tarantola, à ciuitate Taranto hodie dicta, in qua, ditionis Regni Neapolitani frequens est, dicitur; ex cuius morsu mira sed non dictu falsa subsequuntur symptomata, quæ pati uidemus huius animalis ictu percussos. Nam quidam plorant: alii rident, alii ululant, alii strident, alii saltant, quidam uero canunt, nonnulli tremunt, sed & alii dormiunt, alii uigilant, alii sudant, alii gestiunt, taliter ut demone ipsos correptos diceres. Quæ symptomatum uarietas, à uaria huius animalis natura euenire creditur, tametsi non desint aliqui qui potius ad dierum & horarũ uarietatem, in quibus animal hoc momordit reiiciant, sed omnium rationum hæc uincit admiratio, quòd huius animalis uenenum, ueneficiumue, sono cuiusuis instrumenti musices mitigetur ac superetur, ita ut morsi, interim dum sonoram uocem illam audiant, coërcitum ac uictum morbum, siue affectionem illam habeant, & tanquam liberi ac sani sint redditi: At si musicus instrumentũ desinat pulsare, de repente ad symptomata redeunt prima, sed curatio, interim dum musices melodia uiget, conficitur, theriacam, uel mithridaticum illis propinando, quousque omnino ab affectione leuati sint. Cæterum Galenus de Theriaca ad Pisonem libro, ubi Democritum Damasippi filium & Epicurum philosophos redarguit, quia principium rerum omnium, Indiuiduum atque Vacuum, Inaneq; esse opinabantur, non minusq; Asclepiadem medicum dictis adiiciens, qui ut cæteri opinabatur, permutatis tamen nominibus, ut pro indiuiduo corpuscula, pro uacuo meatus dicat, refert, quis namque artes ab animalculo araneo factas inspiciens non credit, etiam telam per dilucida adeo tenui aque fila parari, ut etiam aliqui dicant, texendi artem homines primum

Tarantola genus Phalangij.

Tarantolæ ictus curatio.

Texendi ars ab araneo accepta

mum ipsi referre acceptam. Hanc uero araneorum telam, pro uulnerum sistendo sanguine, ualere omnes norunt.

De Lacerta.

Græce, σαῦρα: Latine, lacerta: Hispanice, la gartixa: Italice, lucertola: Gallice, lacerta.

Enarratio. 57.

SVNT lacertarum plures species, oua, ueluti serpentes, parientes omnes; alia parua, domorum parietibus & muris familiaris; alia maior, inter saxa uiuens, quæ cum serpentibus, hoc est colubris, bellũ habet, de quibus duabus Dioscorides intelligit; quia harum caput, palos, surculos, & corpori infixa spicula extrahit, præsertim contusum & loco admotum. Altera uero species maxima est, insulæ sancti Thomæ, æquinoctiali subiacenti admodum familiaris, ueluti apud insulam Caprariam, alteram Fortunatarũ; apud quas animalia hæc ingentis magnitudinis cernuntur, pro quibus interficiendis, bõbarda, uel sclopettis aliisq; bellicis tormentis opus est. Sed has potius forsan inter crocodilos reponendas putarẽ, quia à crocodilis aquaticis nihil quicquam differãt. Cæterũ stercus lacertæ, in usu medico habetur, præsertim pro delendis oculorũ nebulis, ut docti norunt medici, chirurgiciue. *Lacertarũ species.* *Stercus lacertæ.*

De lacerta, quæ dicitur seps.

Græce, σήψ: Latine, seps, Chalcidica lacerta: Hispanice, salta rostro: Italice, tarrantola.

Enarratio. 58.

SEPS ut Dioscoridi & Nicandro placet, Chalcidica lacerta est, & illa quidem uenenosa, parua, uariis coloribus depicta, muris & parietibus fere semper adhærens, quam nostri Hispani timent, quia sæpe in hominum faciem saltat, & ea de causa illam sua uoce, facie saltantem appellant: Romani uero, quia sub terra longo tempore anni permanet, eam terrantolam nominant. At Aëtius libro. 13. capite. 26. longe aliud animal, per sepem intelligit, quum dicat; serpens qui seps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur, ex crasso autem in tenuem abit, recta uero ac tarde pro serpit, caput habet latum, os acutum, uniuersum autem corpus multis albis notis respersum, & cætera. *Seps quid sit.*

De Scingo.

Græce, σκίγκος: Latine, scingus, terrestris crocodilus: Hispanice, stinco: Italice, stinco del Nilo.

Enarratio. 59.

Scingus. SCINGVS tametsi à Dioscoride terrestris appelletur crocodilus, uerus tamen hodie ex Nilo adfertur, quē officinæ stincū aut stingum uocant, lacertæ magnitudine, figura crocodili, cuius carnes renibus propinquas passim in electuariis uenerem irritantibus immittūtur. Porro illius loco Venetiis, species quædā in lacubus uicinis nascens uēditur; minor tamen, & uiribus ignauior. De crocodilo uero, quid dicturi sumus, quum non solum in *Crocodilus* Nilo, sed uariis aliis locis reperiatur, animal quadrupes hominibus infestissimum, ut nostri nouere castellani, qui in Perù terram nouam adnauigarunt Veluti Lusitani nostri quoq; in insula sancti Thomæ quotidie experiuntur, non sine tamen eorum magna iactura, ubi non solum quindecim cubitorum, ut Aristoteles, sed decē & octo, ut tradit Plinius, aliquādo uisus fuit. *Crocodilus superiorem maxillam mobilē habet.* Causam uero referre, cor crocodilus superiorem maxillā mobilem habet, inferiorem uero immobilem, anatomici uiri est, quum id ossium in structura, compaginene eueniat, quæ contrario modo quàm in aliis animalibus cōnectuntur, ut anno superiori Ferrariæ, quū caput crocodili disecuisset Ioan*Ioānes Baptista Cananus.*nes Baptista Cananus, amicus noster integerrimus, uir hac ætate cū ipso Vesalio facile conferendus, percepimus. At cætera de crocodilo apud Plinium legito.

De lumbricis terrestribus.

Græce, τὰ τῆς γῆς ἔντερα: *Latine, terræ uermes, terræ intestina, lumbrici: Hispanice, lumbrizes de tierra, minhoquas: Italice, lumbrichi.*

Enarratio. 60.

Lumbrici terrestres. LVMBRICI uermes, quibus hamo affixis pisces capiuntur, notissimi sunt, ex quibus oleum pro iuncturarum & neruorum sedando dolore, in officinis & extra officinas, paratur, quod utinam deinceps, in balneo Mariæ fieret.

De Mure araneo.

Græce, μυογάλη & μυγάλη: *Latine, mus araneus: Hispanice, mus ganho, murganho.*

Enarratio. 61.

Mus araneus. MVS araneus, ut tradit Aëtius libro. 13. capite. 14. colore similis est mustelæ, magnitudine autem muris, unde & mygale apud Græcos nomen obtinuit, os autem oblongum habet, caudam exiguam, dentes tenues, ac eos duplici ordine sitos in utraq; maxilla; quo fit, ut quatuor dentium or

dines habeat, appellant autem Hiſpani animal hoc ſua uoce mus ganho, pro mure araneo.

De Muribus.

Græce, μύες: Latine, mures: Hiſpanice ratones: Italice, toppi, ſorgi: Gallice, ſorizes.

Enarratio. 62.

MVS animal omnia rodens, plures habet ſpecies, à quibus hodie nullum deſumimus medicamentum, campeſtrem tamen multi pro deliciis in uictu recipiunt. *Mus.*

De Lacte.

Græce, γάλα: Latine, lac: Hiſpanice, leche: Italice, latte: Gallice, du lat.

Enarratio 63.

LAC ſanguis biſcoctus in uberibus animantium fœminarum eſt, quod ex triplici, diſſimiliq; ſubſtantia cõſtat, ſcilicet, caſeoſa, ſeroſa, & pingui ſiue butyroſa. Deſumitur enim lac hodie nõ ſolũ pro uictu, ſed medicinæ uſu, ab homine, à capra, à boue, à uacca, à bubulo, ab aſina, ab equa & camelo. Primas humanũ obtinet, caprinum ſecũdas: Ouillum uero craſſum & pinguæ eſt, & parum ſeri habet: at uaccinum craſſum & cæteris pinguius eſt, à quo butyrum pręcipue conficitur, ita dictum, quia à bouis lacte fiat: unde Galenus. 10. lib. de Facult. ſimplicium medicamentorum, capite de butyro, inquit; Miror autem quo pacto Dioſcorides ex ouillo & caprino confici referat, ego nãq; ex bubulo fieri noui, ac proinde nũcupatum eſſe butyrum exiſtimo. Aſininum autem lac, admodum aquoſum eſt, & ſeroſum, in quo nihil quicquam pingue reperitur, & ea de cauſa, hecticis maximo iuuamento datur: ſuillum quoq; lac crudum aqueumq; eſt. Porro equinum & camelinum caſeoſum eſt. Cæterum dignoſcitur optimum lac ex colore, ſapore, odore, & ipſius ſubſtantia: ex colore, quia oportet albiſſimum lac ſit, ſplendidum, clarum, & minime liuidum; ex ſapore, ut guſtui ſit ſuaue, non acre, non amarum, non acidum, non ſalſum, aut qualitatis alicuius excedentis particeps: ex odore, ut bono ſit odore præditum, uel ſaltem omnino odoris expers: ex ſubſtantia quoq; diximus, ut neq; liquidum neque nimis craſſum ſit, ſed ſubſtantia medium, quale eſt quod in pollicis ungue iniecta gutta, nõ cadit, ſed ſimul adiuncta retinetur, & minime ſpargitur, tale enim optimum iudicandum eſt, & in optimum uertetur ſanguinem, modo ab animante ſana, & nouiter emunctũ ſit, ieiunoq; ſtomacho bibatur, nec deſu-

Lac ex triplici ſubſtãtia diſsimili conſtat.

Galeno Dioſcorides in lactis deſcriptione non ſatis ſacit.

Lac aſininũ hecticis datur.

Suillũ lac.

Equinum camelinũ lac.

Optimum lac in quibus cognoſcitur.

per aliquid uini uel nutrimēti acetosi, uel qualitatē aliquam excedentē possidētis sumatur: imò ut hæc omnia consequātur, opus est, ut stomachus lac bibentis, ab omni superfluitate mundus sit; q si hæc non fuerint, lac proculdubio in pessimos uertetur humores, & stomachū & aluū turbabit. Datur enim lac maximo iuuamento iis quibus Dioscorides concedit, sed dysentericis pręcipue, modo ferris candētibus ferueat, ut suadet Galenus, lib. 10. huic dicato operi, non uero ignitis marinis calculis, ut Dioscorides uult; sed lac nocet febricitantibus, caput dolentibus, oculorum affectibus, paralysi, neruorum contractionibus, distillationibus, nephriticis, obstructionibus, dentibus, & gingiuis: quod cum ita sit, opus est ab ipsius bibitione dentes lauentur, sed optimum fore consilium arbitror, si lacti semper aliquid mellis uel saccari adiiciatur, ne in stomacho coaguletur, uel lateribus illius adhæreat. Quòd uero lac cum piscibus non sit comedendum, uulgatum iam est, quanquam tamen Galli & Germani consilium hoc floccifaciunt, nón sine eorum tamen iactura, quum eorum plures elephantiasi, Mauritanorum lepra corripiātur, ut apud Belgas per septennium percepimus. Verum quod Dioscorides in præsenti asserit, de lacte canino, id Galenus tanquam falsum reprobat, libro decimo de Facult. simpl. medic. ad istum modum dicens: alii uero palam mentiti sunt, ut de lacte canino, quod in palpebris pilos renasci prohibeat, si prioribus auulsis, ei loco foret illitum, unde pilorum radices extractæ essent. Cæterum lac frigidum temperatura est.

Lac dysentericis quo modo dari debeat.
Lactis nocumenta.
Ab epoto lacte os lauari debet.
Lac caninū
Lac frigidū est.

De sero lactis.

Græce, ὀῤῥὸς γάλακτος: Latine, serum, lactis aqua: Hispanice, suero de leche: Italice, sero, aqua de latte: Gallice, ser du lat.

Enarratio. 64.

SERVM una ex quibus substantiis lac constat est; quod an calidum uel frigidum sit, dubitant Authores, quam quæstionem quum nullus hucusq; Brasauola melius disseruit, illius uerbis placuit subscribere, quæ libro tertio Aphorismorum ita habent, præsertim super illis Galenianis uerbis dicentibus: Hæc autem lactis pars, serosa dicta, uim habet abstergendi, inquit igitur Brasauola: serum abstersiuum dicitur, propterea dubitandum uidetur, quam qualitatem abstersiuam habeat, & an serum tale sit, uimque exulcerandi habere possit. Videtur in primo statim disputationis uestibulo, si serum abstersiuum sit, calidam qualitatem habere, imò Dioscorides serum non solum abstergere dicit, sed etiam è corpore humores educere, quod est caliditatis indicium, unde & Galenus in tertio libro de Alimentorum facultatibus, ubi de sero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exone-

Serum cuius temperatura sit.

randam creberrima hac potione usi sunt,& de lacte ipso tractans,causamq; cur soluat,assignans, inquit esse propter multum serum, quod habet admixtum, in fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem substantiam habere docet,caseosam, serosam,& butyrosam:de serosa parte loquẽs, inquit:crassitiem humorũ extenuat,& aluum subducit. Et in fine illius partis,in qua de acido lacte differit,inquit: Tanto magis lac subducere, quanto plus habebit seri,hæc autem sunt caliditatis opera, nosque experientia docet iecoris obstructionem sero aperiri, & singulis annis multi ex seri caprini potu ab obstructione liberantur. Mauritani quoque & Damasceni medici serum calidum esse testantur. Mesue etiam dicit, aquam lactis, calidæ & siccæ complexionis esse in primo gradu,usque ad secundum: & Auicenna,capite 444. secundi libri,de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquositatis est calida,nosque idem hoc medio suadere possumus,quia nullus est, qui nõ concedat, urinam esse calidam. Vrina autem est aquositas sanguinis. At simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatẽ habebit: à natura enim aquositas ad hunc finem generatur, ut sanguis per omnes corporis uenas deducatur.Deinde illa aquositas reuertitur,& ad urinæ meatus transit,atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quæ lacti mixta est,lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mamillarum glandulosa iterum coctus, quæ dum concoquit,rubrum colorem aufert, & album inducit: talis autem glandulosa caro frigida & humida est, unde hoc quod in lacte serum dicitur,est sanguinis aquositas; quæ cum per uias urinarias exit, urina nuncupatur,quum uero urina sit calida,& ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serũ dicitur,serum ipsum calidum esse oportet.Nec ad illud tanquam ad asylum fugiendum est, quòd urina in renibus caliditatem acquisiuerit per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiuit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est.Nec ad istud tutò confugere poteris,quòd mammarum caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatẽ fit. Adde,quod in uenarum dissectionibus,aquositas illa quæ à sanguine separatur, calorem, saporem, & urinæ substantiam habet, tamen ad renes adhuc non transiuit: nec tamen iremus inficias,illius aquositatis caliditatem in renibus magis intendi,quum & ipsa suapte natura calida sit;quum uero ad renes profluit,& per meatum urinarum exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur, ex his igitur inferendum uidetur, serum calidæ temperaturæ esse. At in oppositam sententiam,Galeni uerba facere uidentur,qui libro quarto de Simplicium medicamentorum facultatibus, capite decimo sexto ubi disputat, propter quid mel ob caliditatem ualidiorem amaritudinẽ contrahat;lac uero dulcius efficiatur,in illo capite dicit,lac ex tribus substantiis compositum esse,caseo butyro & sero:postea addit, at excrementum illud

Lactis diffinitio.

Galenus.

ſeroſum & frigidum & humidum eſt, & in tertio libro de Arte curandi, ſerum frigidum facit,& in ſeptimo eiuſdem de Arte curandi libro, idem colligi poteſt, immo & ad hoc probādum ratio quædā philoſophica in promptu eſt; Nam Ariſtoteles in quarto libro Meteororum,ſi is liber Ariſtotelis ſit, docet, ſolum ea quæ frigida ſunt, liquida, coagulari per frigus, At illa enumerans quæ frigore coagulantur,inquit: ut ſunt quædam uina,acetum,lixiuium, ſerum, igitur ſerum frigidum eſt,tum ex philoſophi ſententia,tum ex ratione ipſa quæ ita eſſe demonſtrat. In hac igitur ambiguitate,quid dicere oporteat, inexplicatum uidetur; quoniam rationes & magnorum uirorum authoritates hinc inde tanquam inſtructæ acies militare uidentur, immo ſi calidū ſit quia euacuat,& abſtergit, erit in Galeno contradictio, qui in tertio libro de Alimentorum facultatibus, ipſum ſoluere dicit, in quarto autem de Simplicium medicamentorum facultatibus, capite decimo ſexto, frigidum & humidum eſſe iudicauit, immo & in decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, ipſum calidum ponit, quia & extergendi & ſubducendi uim habet; Nos igitur ut hanc controuerſiam eo meliori modo quo fieri poteſt conciliemus, aliquam caliditatē ſero ineſſe dicamus, tamen non talem, tantamue, quin à frigidioribus partibus ſuperetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiuſdam, non multum manifeſtæ, tamen quæ aliquo modo ſentiatur, ſi quis penſiculate guſtet, in ipſo uires ſunt attenuandi, detergendi, & ſubducendi per aluum, ſuapte autem natura,& pro maiori parte frigidum & humidum eſt,ob maiorem mixtæ aquoſitatis copiam. Dioſcorides libro ſecundo propter hanc paruam caliditatem & acredinem dicit ſerum efficacius in purgandó eſſe quàm lac, & quod his datur, quos ſine àcrimonia purgare uolueris, quales atra bile laborantes,comitiales,lepræ, elephantiaſes, & toto corpore papularum eruptiones. Experientia uero frigidum eſſe docet, propterea uulgus noſtrum in menſe Maii, ut bilis calorem ſupprimat, & erumpentibus pruriginoſis puſtulis ſuccurrat,ſerum copioſe propinat; ſed caprinum potiſſimū quærit,aut aſininum,& intentum aſſequitur:adde, quòd id lac apud authores frigidius exiſtimatur in quo plus ſeri inuentum ſit, ut de aſinino Galenus infert. Serum igitur frigidum eſſe conſtat, quod eius quoque guſtus, qui inſipidus eſt probare uidetur. Nec ratio illa te commoueat, ut ipſum calidum eſſe fatearis, quoniam abſtergat, etenim aqua ordei idem efficit, tamen frigidam eſſe conſtat, ſubducit uero ſerum ob modicam illam acredinem & caliditatem, quam in ſe habet. Hæc de ſero dicta ſuperſint, in quo & caliditatem aliquam, & aliquam acredinem ineſſe putamus, quæ abſtergit, & aphthas in pueorū ore facit, his autem modicis qualitatibus,Damaſceni & Mauritani illecti,ſerum calidum eſſe profeſſi ſunt,quum tamen abſolutè non ſit.

Serum frigidum eſt, ſed ſecunda in parte calidum.

Serum frigidum eſt.

De Lacte scissile.

Græce, σχιστὸν γάλα: Latine, lac scissile, lac acetosum: Hispanice, leche azeda: Italice, latte acetoso.

Enarratio 65.

LAC scissile, acetosum lac est, quod hodierni Græci & Thurcæ in maximo habent usu.

De Caseo.

Græce, τυρὸς: Latine, caseus: Hispanice, queso: Italice, formagio, caso: Gallice, formage.

Enarratio 66.

CASEVS, ubique tanquam uinum, suas habet laudes, uetus uero calidus & siccus est, discutiendique uires possidet, ut ex Galeni præclara historia deprehenditur: recens uero, frigidus est, ac astringendi nõnihil uirium habẽs. Proinde qui caseo recenti, uiperæ morsus curare nituntur, toto ut di citur aberrant cœlo. At hippace, equinus caseus est, cuius Hippocrates meminit, libro de Aëre, aquis, & locis, ubi de Scythis agit, & libro quarto de Morbis, ubi morborum causas inquirit, dicens: Et habet hæc res similitudinem ad id quod Scythæ faciunt ex equino lacte, lac enim in caua uasa lignea infusum concutiunt, illud autem dum turbatur, spumescit ac secernitur, & pingue quidem, quod butyrum uocant, quum leue sit, in superficie consistit, graue uero & crassum deorsum sidit, quod etiam secretum siccant, ubi uero concretum ac siccatum fuerit, hippacen ipsum uocant.

Caseus uetus calidus et siccus est

Hippace caseus equinus.

De Butyro.

Græce, βούτυρον: Latine, butyrum: Hispanice, mantequa: Italice, burro, butiro, unto sottile, botero, smalzo: Gallice, beure.

Enarratio 67.

BVTYRVM, è pinguissima lactis parte fit, ita ut spuma lactis concretior dici possit, à boue sic nominatum, ut diximus, quia è bubulo lacte potissimum paratur, ut Galenus quoque capite proprio, Dioscoridem admiratus dixit, facultatis enim cõcoquentis butyrum est, digerentisque, præsertim in corporibus temperatura mediis, non uero duris: Nam corporum plane durorum tumores præter naturam hoc nequit medicamen digerere: At quæ in mollibus phlegmonæ, eas & concoquit, & digerit perfacile. Nam

Butyrum à boue dictũ.

parotidas & bubonas,& oris phlegmonas, aliaque innumera prorſum illo ſolo curauimus,nimirum puerilibus corporibus,ac muliebribus perpetientibus.Sed & gingiuis puerorum dentientium, aſſidue illitum; nihilo imbecillius melle gingiuas extenuat,per quas exitus eſt dentibus, & alios omnes in ore affectus phlegmonoſos, poſtea quàm fluxio reſtiterit, digerit pariter & concoquit.Proinde cataplaſmatis inditur, quæ extrinſecus imponuntur parotidibus, hypochondriis, & bubonibus: ſed & in uentrem deuoratum, & ex eo diſtributum, magnifice confert, expuitionibus ex pulmone, idque in pleuriticis, & peripneumonicis affectibus, cum hoc quod eos etiam concoquat atque ſi ſolum lingatur, magis quidem concoquit; uerum minus educit: Sin cum melle & amygdalis amaris, plus educit, ſed minus concoquit.Cæterum fit quoque ex lactis ſuprema parte,ex quo butyrum conficitur, id quod uniuerſa Italia,lactis caput appellat, Hiſpani uero natam uocant,cibus ori ſuauis, ſed per ſe ſolus non admodum ſtomacho gratus,quum ſua pinguedine, ipſum mollificet, relaxetue, & craſſum præbeat nutrimentum, ac ab ſtomacho cibum intempeſtiue deſcendere faciat. Proinde,cibus iſte abſque ſaccaro uel melle uunquam comedatur conſulo. Secernitur quoque ex ſero cocto pars quædam,quam recoctam, ſiue pouinam Itali uocant, Hiſpani uero recaſeum,quaſi alterum caſeum dixeris,appellant; Cibus frigidus, bilioſis ſtomachis gratus, ſitim extinguit, ſomnum conciliat, & fluxus bilioſos compeſcit, ſalitus quoque cibus iſte uenditur prçſertim apud Longobardos,qui ſitim excitat,& peſſimi ac craſſi eſt nutrimenti. Porro fuliginis butyri, cuius Dioſcorides mentionem facit,nullus hodie uſus eſt.

Lactis nata. *Recocta.*

De Lana.

Græce, ἔρια: Latine, lana: Vulgo lana.

Enarratio 68.

LANA ſuccida, præcipuè ex ouibus extracta, rei medicæ conducibilis eſt.

Oeſypus.

Græce, οἴσυπος: Latine, œſypus, ouium ſordes: Hiſpanice, iſopilho humido: Italice, iſopo humido: Gallice, iſopo humide.

Enarratio 69.

OESYPVS hodie in officinis corrupte iſopus humida uocatur, ſcilicet lanarum ſuccidarum pinguitudo, habet enim concoctoriam uim ſimiliter ut butyrum, & parum quid de diſcuſſoria, ut refert Aétius ſermone ſecundo ſuæ medicinæ.

De Coa-

De Coagulo.

Græce, πιτύα: Latine, coagulum: uulgo, coaglio, coalbo.

Enarratio. 70.

COAGVLVM ex multis & uariis extrahitur animalibus, quod pro coagulando lacte, ex quo caseus resultat deseruit. De quo Galenus lib. decimo de Facultatibus simplicium medic. ita prodit: Coagulum omne acris & digerentis potentiæ est, atque etiam exiccatoriæ, nam necessario id superiora comitatur: ac leporis quidem coagulum comitialem morbum, si cum aceto bibatur, præterea profluuium muliebre sanare proditum est, necnon coactum in uentre lac dissoluere, id quod nos sumus haud dubie experti, non solum in leporino, sed etiam in aliorum omnium animalium coagulo, sed & sanguinem in uentre concretum simili modo epotum coagulum leporinum dissoluit, ac efficacius quidem cæteris, uerum nõ solum, quum hoc omni sit commune coagulo.

Coagulum.

Coagulum leporinum concretum sãguinẽ dissoluit.

De Adipe.

Græce, στέαρ: Latine, adeps, pinguedo: Hispanice, gordura: Italice, seuo o uero grasso de animali, o uero assungia.

Enarratio. 71.

DIFFERT à pinguedine adeps quòd crassior sit ac propterea animantibus totam naturã terrosiorem habentibus, ut bobus & capris, adeps prouenit; uelut humidioribus, ut suibus bene habitis, pinguedo. Proinde pinguedo celeriter in ignẽ posita, colliquescit, nec facile ubi semel liquata fuerit, rursus concrescit, aut cogitur: At adeps, nec facile funditur, liquescitue, & fusus celerrime congelatur. Porro adeps suillus aliorum omnium est humidissimus, ob idq; actione sua uicinam oleo uim possidet: uerum qui mordicationes perpetiuntur, aut in recto intestino, aut in colo, iis potius caprinum adipem quàm suillum iniicimus, nõ quòd plus acrimonias obtundat, sed quòd concrescat citius; suillus autem instar olei defluat, quare caprinus potius dysentericis & tinesmosis iniicitur, quando morsum eorum mitigare est consilium. Cæterum, quum inter pinguedinem & adipem differentia sit, tu si uoles, oleosam & pinguem in animalibus substãtiam omnem, adipem appellato, ut pleriq; medici, sed & pinguẽ appellare totũ hoc genus licet, ut ait Galenus lib. undecimo de Facultatibus simplic. medic.

Adeps sepũ est.

Cur caprinum sepum dysentericis iniiciatur.

Adeps equiuoca uox.

Cæterum utimur pinguedinibus pro leniendis, ac sedandis doloribus, emolliendisq; tumoribus. Ex auibus uero anserina partium tenuitate penetrabilior præferur; Deinde gallinacea, mea tamen sententia; anatum & syluestrium anserum pinguedo siue adeps, ea quæ ab anseribus domesticis

Auium pinguitudo.

desumitur adipe tenuioris essentiæ dicēda est,imò adeps & pinguedo agrestium animantium & uolatilium,in uniuersum potetior est , quàm quæ ab animantibus quæ in urbibus otiose aluntur,extrahitur,modo speciem speciei conferas; & quæ à masculis,calidior quàm quæ à foeminis. Ex quadrupedibus uero leonina primas obtinet, deinde ex pardo , mox quæ ab urso habetur,tandē taurina,mox hircina,postea caprina, tandē bubula, deinde uitulina,ac hedina, suilla uero ita habet, ut intra illam & anserinam gallinacea medium teneat,ut ex Galeno desumitur libro septimo de Compositione medicamentorum secundum genera. &.2. de Febribus ad Glauconem; damæ porro pinguedinem Dioscorides tum Galenus,& Paulus præterierunt,quum tamen pro emolliendis scirrhosis tumoribus multum ualeat. Cæterum Galenus libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum,inquit : Dioscorides Anazarbensis multa profecto bene dixit eorū quæ de medica materia memoriæ prodidit; significata tamen uocū Græcanicarum non satis pernouit.Hic ergo quum ait,magis esse adstrictorium adipem caprinum suillo,siquidem acriorem significare uelit per magis astrictorium accipimus sermonem ceu uerū ; At si illud talem habentē qualitatē qualem rhus, rheon, hypocistis, balaustium ; haud uerum esse sermonem dicemus.Porro quoniam uiperarū adipem ubi radicitus pilos sub alis euulseris,prohibere illos recrescere illitum referunt, uisum est mihi eius facere periculum esse satius. At ubi prout iubent fecissem,mentitos comperi.Sicut etiam quod initia suffusionum sanet; Verum ursorū adipem alopecias curare uere est proditum,quum tamen probatiora habemus ad eum affectum remedia.Porro quum dicant uulpinum adipem dolores aurium sanare,nec dicant quos aurium dolores, ceu nō noscentibus ipsos distinguere,attendendum non est. Alii piscium adipem laudant, tanquam ad suffusiones aut quemcunq; alium affectum nominare uelint,cōgruat, & cætera.

Adeps quadrupedum. *Damæ pinguedo.* *Viperarum adeps.* *Vrsorum adeps.*

Sed & hoc iterum repetere,non extra rationem est, quū quæ bona sunt, bis & ter,ut Plato suadet,repetenda sunt,hircino igitur & caprino sepo, hodie pro cohibendis fluxionibus dysentericis,priscorum more, utimur. sed animaduertant medici,quod pinguedines emollientes,& parum digerentes pueris & foeminis,& carnes molliores habentibus conueniunt, quales sunt, suilla,gallinacea,& uitulina : corporibus uero duram carnem & siccam possidentibus,ut messoribus,fossoribus, laboratoribus,& baiulis,digerentes potius pinguedines cōueniūt, ut leonina,taurina,uulpina,pardi,hyenæ,damæ, & similium animalium, inueterascens quoq; pinguedo recenti calidior & tenuior efficitur,ac proinde quoq; ualentius desiccans. Cæterū,omne pingue æstuosum est, & stomachum subuertens,pauci præterea nutrimenti,ut ex Hippocrate elicitur libro secūdo de Diæta, & Galeno libro tertio de Facultatibus alimentorum capite undecimo. Verum,dubitant aliqui,an pin

Quæ bona sunt bis et ter repetenda sunt. *Pingue æstuosum.*

guedines, calidæ & humidæ natura sint, uel potius siccæ; ratio huius dubitationis in hoc consistit, quia in Aldino exemplari græco legitur, ξηραντική, id est, desiccatoria, ita ut legatur, omnis igitur pinguedinis facultas est calfactoria, & desiccatoria: sed re uera textus iste Aldinus corruptus est, quum loco θερμαντική, ξηραντική legendum sit, sic; omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria & excalfactoria, quam lectionem confirmat quoq; uetus interpres, & Galeni sententia ita legendum monet, quum eo loco pinguedinum duas faciat comparationes; alteram ad corpus humanum; alteram uero pinguedinum inter se; quum uero ad corpus humanū Galenus pinguedines refert, eas humidas esse tradit, ut eius indicant uerba, quæ ita habent; Omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria & excalfactoria, humanorum corporum, ubi nota uerbum humanorum corporum, & subdit, ut res clarius comprehendatur; Nam pinguedo suis ut ad nos quidem, largius humectare potest, sed non æque excalfacere, sicuti neq; oleum. Ex quibus satis manifestum est collatione facta ad corpus humanum, pinguedines calfactoriam & humectatoriam uim habere; quam Actius aduertens, ita libro secundo suæ medicinæ capite. 152. dixit, omnis pinguedinis uis est, humana corpora humectandi ac calfaciendi. Alteram uero comparationem facit Galenus pinguedinum inter se, quo fit, dicat, pinguedinum una siccior altera est, id est, una non ita humida est ueluti altera. ut paucis igitur absoluamus, lectio communis tanquam uerior retinenda. Cæterum pinguedo in quantum pinguedo, calida est, quia sanguinis unctuosa pars: inquantum uero à frigore concreta, frigida dicitur; quibus paucis Galeni uaria dicta conciliari possent, ut alibi dicemus. Reliquum erit in præsenti citare, sepum, quod ex pinguedinibus hodie ad mulierum ornamentū paratur, quod Hispani sepum confectum, Itali uero pomatam uocant, cuius ueram descriptionem talē habeto. Recipe adipis ceruini, uel illius qui ab hædi renibus extrahitur, libras duas, pinguedinis suillæ recentis librā mediam, quas pinguedines à membranulis purgatas, albo uino lauato, deinde lineo panno exprimito, taliter ut à uino pinguedines sincere maneant, quas postea in olla uitreata, aqua rosacea semiplena infundito, modo aqua pinguedines cooperiat, quibus tunc addes, pulueris gariophyllorū unciam mediam, nucis moschatæ drachmas duas, spicæ nardi grana quatuor, pomorū camusiorum mundatorum & incisorum numero octo, postea optime cooperta olla, lenibus prunis eam admoueto, atq; baculo interdum misceto, feruereq; permittito ut aqua ad cōsumptionē fere deueniat: tandem deposita ab igne olla, contenta per linteum nouum in uas fictile rosacea aqua respersum percolato, feces tamen relinquendo, quæ percolata, iterum in alterā infundantur uitreatā ollā, quibus addas, olei amygdalarum dulciū uncias sex, ceræ albæ uncias quatuor, & ad ignem omnia liquefacta, iterum co-

Pinguedinis duæ cōparationes.

Pinguedo calida et frigida dici potest.

Pomata siue sepū confectum.

lato,& in uasculum uitreatum,rosacea aqua roscidum, cadere sinito, demũ omnia illa aqua rosacea moschata abluta, in uase uitreo optime cooperto seruato,quod albissimum sepum euasit, minio tamen rubrum confici potest. Valet autem ut diximus,pro manibus & facie emolliendis,ac dealbandis,labiorum quoq; fissuras & narium ac manuum rupturas sanat,sed id ualidius efficit,si coralli pauxillum admiscueris illi.

De Medulla ossium animalium.

Græce, μυελὸς: *Latine,medulla*: *Hispanice,tuetanos, tutanos*: *Italice, medolla delle ossa*: *Gallice,moelle.*

Enarratio. 72.

Medullæ. DE medullis nihil quicquam melius aut elegantius dici potest, quâm quod Galenus de illis scriptum reliquit, libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, proinde illius uerba suscribere in præsenti minime grauabor, quæ ita habent: Medulla uim habet corpora indurata & scirrhosa emolliendi,optimam sum expertus semper ceruinam, dein uitulinam:At hircorum & taurorum,tum acrior est, tum siccior, itaque duri ties scirrhosas mollire nequit: ex uitulina igitur & ceruina pessi componũtur,ad emolliendos uteros, & extrinsecus uteris medicamenta imponũtur, quæ ex medulla parantur,uim emolliendi habentia. Accipitur autem non solum medulla ex ossibus,quæ sane re uera est medulla, sed ex spina etiã, quę tum durior,tum siccior est altera,utrãq; autem hyeme collectam,in sicca editaq; domo cum foliis lauri siccis repone; ne uidelicet computrescat, & cætera,porro in cibo medullæ sumptæ ad uomitum stomachos incitãt.

Pessi ex uitulina & ceruina medulla parãtur.

Medulla uomitum irritat.

De Felle animalis.

Græce, χολὴ: *Latine, fel*: *uulgo, fel.*

Enarratio. 73.

Fel. FEL tanto potentius & calidius est,quanto ab animali desumitur calidiori,proinde taurorum fel calidius quàm castratorum boum persentitur. Hodie autem ex felle,linimentum contra puerorum lumbricos ab omnibus fere paratur,cuius compositio, ut tyrunculi in re medica addiscant, ita habet: Accipe pomum narantium ab interna medulla excauatum, in quo infunde; fellis taurini uel hircini,aut saltem bouis, pro cauitatis capacitate, cui addas,aloes,myrrhæ,añ.drachmam unam,croci scriptulum unum,& supra calidos cineres,calefiat, quo umbilicus, & anus inungantur, interficit enim uermes,& secedere facit.Cæterum in felle taurino porissimum,& bubulo, lapillus quidam reperitur,quẽ Dioscorides & Galenus prætererunt,

Compositio contra lumbricos.

Lapis in felle repertus.

magni tamen iuuamenti, ut apud nonnullos legimus authores. Nam in puluerem redactus & uino ebibitus, uesicæ calculos frangit, non minus quoq; per nares impulsus uisum clarificat, & oculorum ægilopas retrahit, ac epilepsiam emendat, modo per nares cum succo maioranæ uel radicis betæ impellatur, quod uero lapillus iste ieiuno stomacho in iure capi ebibitus incrasset, obesumque corpus reddat, ac fedum faciei colorẽ detergat, experti sumus. Cæterum felle auratæ piscis, uel lucii, aut perdicis, galli ue, in coitu mulieres illitæ delectari certum est.

De Sanguine.

Græce, τὸ αἷμα: Latine, sanguis: Vulgo sangue.

Enarratio 74.

SANGVINIS uanas promissiones Galenus comperit, qua de causa, nõ eo uti satius est. Nam in primis, nec humano aut suillo unquam usus fuit, ut eius apparent uerba, quum si quis sanguinem humanum morbo alicui utilem esse dixerit, id in suillo primo experiri oportebat, quum similia effectus similes efficiant tradat, At Marsilius Ficinus, summus Platonicus, libro de Vita longa, capite undecimo, senes potu sanguinis boni à iuuene temperato accepti, repuerascere contendit, & ab aniculis dictis strygibus, argumentum desumit, quæ puerorum sanguinem, ut reiuuenescant, sugunt, quæ uera esse credendum est ut multi alii celebres uiri affirmarunt, sed præcipuè Comes Mirãdulensis, in eo doctissimo libello quem de strygibus edidit. Non minus quoque Arnaldus Villanouanus reprehensione dignus est qui in emplastro siue ceroto de pelle arietina, ad crepatos conscripto, sanguinem hominis ruffi admiscere mandat, ac si ab alio animali, efficaciori iuuamento desumi non poterat. Porro Antidotum quod à sanguinibus inscribitur, contra uenena accommodatum est, ut apud Galenum & omnes fere Græcos uidere est. Columbæ tamen sanguine, aut palumbi, turturisue Galenus in uulneribus capitis meninges attingentibus, nunquam usus est, quum oleum rosaceum pro illa complenda operatione satis illi esset, dicit enim: Ego uero sexcentos noui eorum quibus Romæ perforata fuere capitis ossa, nec quicquam ab usu rosacei, citra columbæ sanguinem offensos, & subdit; Itaque melius inuenire nihil possis in capite perforato, quàm ut rosaceo probo utare. Item pro sanguine in oculo concreto, eo quoque nunquam fuit usus, quũ collyria sunt plurima quæ medeantur hyposphagmatis, & maxime quod plurimam recipit myrrham, quale est, quod à Damocrate compositum est. Ad eundem modum falsum est, quòd noctuæ, siue nycticoracis sanguis asthmaticis ualeat, ueluti quod quidam dictitant de sanguine uespertilionis, ut si uirginis uberibus illinantur, plurimo tempore ea ab excrescentia tueri, & pilos sub alis enasci prohibeat, quod Xenocrates

Marsilius Ficinus.

Stryges uere reperiuntur.

Arnaldus Villanouanus.

Antidotum ex sanguinibus.

Sanguis columbæ.

Sanguis nycticoracis.

Sanguis uespertilionis

tanquam falsum calumniatus est. Non minus quoq; quod de galli uel gallinæ sanguine ab aliis ferebatur, quod sanguinis eruptioni meningum conferebat, tanquam inexploratum experimentum, prætermisit, quum periculosa sit huiuscemodi experientia. Agnorum quoque sanguinem comitiali morbo, potum non mederi tradit ibidem Galenus; quum quæcunque potu iuuãt epilepticos, ea facultatis sunt incidentis: At sanguis agninus omniũ minime talis est. hedinus quoque sanguis ab eo tanquam inutilis pro sanguinis è pectore reiectione prætermittitur. Ranarum quoque uiridium siue terrestrium sanguinem euulsos ex palpebris pilos inunctum, eorum renascentiam non prohibere, ut nonnulli opinabantur, expertus fuit, unde hic apud Dioscoridem mendam esse certus sum. At hircinus sanguis præparatus, contra calculos renum & uesicæ datur. Cæterum inquit Dioscorides, rabidi canis morsus, sanguinis canini potu curari, cuius causam, quærens Marsilius Ficinus, loco à nobis citato, ita inquit: Galenus atq; Serapio morsum rabidi canis, sanguinis canini potu curari dicunt; rationem uero illis assignare non placuit; ego igitur biduum eam quæritans, opinor deniq; saliuam canis rabidi uenenosam impressam hominis pedi leso per uenas paulatim ad cor adscendere more ueneni, nisi quid interea distrahat: Si igitur interim canis alterius sanguinem ille biberit, sanguis ille crudus ad multas horas natat in stomacho, eum denique uelut peregrinum deiecturo per aluum, interea caninus sanguis iste saliuam caninam superiora membra prehensantem, prius quàm ad præcordia ueniat, deriuat ad stomachum: Nam & in canino sanguine uirtus est ad saliuam canis attrahendam, & in saliua uicissim uirtus ad similem sanguinem prosequendum: Venenum igitur à corde semotum, sanguinique imbibitum in aluo natanti, unà cum sanguine per inferiora deducitur, hominemque ita relinquit incolumem. Quorsum hæc? primo quidem ut rei tam ocultæ succurrentem inter differendum causam aperuerim, deinde, ut moneam, sanguinem potari posse, & quidem salubriter, atque in sanguine humano uirtutem esse, qua humanum sanguinẽ attrahat, & mutuo prosequatur, ne forte diffidas iuuenilem sanguinẽ à sene bibitum trahi ad uenas, membraque posse, ibique prodesse quam plurimũ. Reliqua uero de sanguine olim abunde disseruimus, in hoc quoque capite præcipue quærendo, an sanguis anima esset.

Epilepticis, medicamenta cõuenientia.

Textus Dioscoridis corruptus est.

Sanguis caninus opitulatur morsui canis rabidi.

Sanguis salubriter bibi potest.

De Stercore animalium.

Græce, κόπρος: Latine, stercus.

Enarratio 75.

STERCVS alterum altero calidius est, secundum quod à calidiori excernitur animali: caninum, ut affirmat Galenus, anginam curat, & dysenteriam constringit, præcipuè in cocto lacte epotum; non minus quoque

Stercus caninum.

medicamentis maligna ulcera ſanantibus adiungitur. Porrò humanum, gutturis phlegmonibus & anginis mederi celebri hiſtoria ſcripſit Galenus, ſed lupinum colicis affectibus magno iuuamento propinatur, præſertim album, ſuper fruticibus collectum. Verum ego, quum lupus interficitur, iubeo illius inteſtina cum ſtercore ſeruari, ac exſiccata & in puluerem redacta in potu contra colicas affectiones dare, non contemnendo profecto iuuamento. Caprarũ uero ſtercus, acris & digerentis eſt facultatis, proinde ſtrumis & ſcirrhoſis tumoribus conuenit, præſertim in corporibus duris, & ruſticorum; Secus autem puerorum ac mulierum. Extrinſecus quoque pulticulę modo uentri impoſitum, ipſius doloribus ſubuenit: At bubulum exſiccatoriæ eſt facultatis, ueluti columbinum cauſticæ, & exedentis potentiæ, quod Abinzoar inter antidota contra peſtem adnumerat, & de eo Galenus libro tertio de Temperamentis hiſtoriam de domo in Aſia combuſta enarrat. Ciconiarum uero, comitiali morbo mederi, falſum Galenus inuenit: At lacertarum unice oculorum nebulas, eorumque concurſus ſanguineos delere, certi ſumus, de quibus omnibus Galenus conſulendus eſt, lib. decimo tam ſæpe à nobis in hoc opere allegato.

Humanum ſtercus. *Lupinum ſtercus.* *Caprarum.* *Bubulum.* *Columbinum.* *Ciconiarũ ſtercus.* *Lacertorũ ſtercus.*

De Vrina.

Græce, οὖρον: Latine, urina, lotium: Vulgo urina.

Enarratio 76.

FREQVENTER hodie urinæ uſus in clyſteriis habetur, quum abſtergendi uires obtineat, præcipuè pueri ſtomachum ieiunum habentis At Galenus, ulcera digitorum pedis, maxime quæ ex illiſione atque offenſione eſſent inflicta, ſæpenumero, ubi nimirum phlegmone carerent, curabat; hoc præcipuè in ſeruis & ruſticis, & in agro, & rure, ubi medicamentorum aliorum non erat copia: nec tantum in prædictis ulceribus, ſed omnibus à thorace ad imos uſque pedes corripientibus, uti, illa concedit. Capitis porro ulcera, aut faciei, ea lauari non aſſentitur Galenus ueluti nec eam dare in potu. Proinde orthopnœæ curãdæ gratia, eam ebibere, neceſſarium non eſſe tradit. Auicenna tamen, illius potu, nonnullos ſanitati reſtitutos memorat, ut ex ſecundo ſui Canonis libro capite proprio percipi poteſt. Cæterum urina hominis omnium propè aliarum urinarum eſt imbecillima, excepta ea quæ à ſue caſtrato domeſtico mingitur, quum hæc humanę perſimilis ſit. Aprorum uero ualida eſt, ut eius acutus indicat odor, quam Florentini in propria ueſica oleo admixtam ad fumum ſeruant, appenduntue, & ea mellis craſſitudine inſpiſſata, contra puerorum uermes utuntur, nares & pulſus ac abdomen inungendo. Ex urina uero chryſocolla cõficitur, ut Galenus bis docuit, & nos ipſi experti ſumus, quanquam uera chryſocolla minerale eſſe ſciamus, quod potiſſimum ex India in Luſita-

Vrina. *Vrinam in potu Galenus nõ dat. Auicẽna urinam in potu dat.* *Vrina hominis omniũ imbecillima eſt.* *Chryſocolla ex urina.*

Lapis lyncis electri species est. niam adferri solet. Cæterũ lapis lincurion dictus, electri species est, alio nomine quia plumas attrahit, pterygophoron appellatus, unde qui lapidem istum urinam lyncis siue lupi ceruarii esse opinantur, toto ut dicitur, aberrant cœlo, ut capite de electro quoque meminimus; Respondet urinæ *Saliua.* saliua, cuius uis differens quoque est, tum in animalium speciebus, tum in eorum unoquoque sano, & ægro, ieiuno & sitibundo, aut contrà. Etenim ut urina & fel, sic & saliua sumpto quidem cibo imbecilla est, ualida procul dubio & acris est eorũ qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur; sed in medio utriusque est eorum qui probe concoxerunt, nondum tamen cibum potumue hausere, qua puerorum lichenes, id est impetigines curantur, non minusque illius causa, triticum ore mansum dothienes, id est furunculos concoquit, & digerit, porro saliuam, scorpios interficere, memoriæ tradidit. *Saliua scorpios interficit.* Nicander, & Galenus ut uerum quoque approbat, quod nos ita esse quoq; experientia nouimus.

De Melle.

Græce, μέλι: Latine, mel: Vulgo mel.

Enarratio 77.

Mel quale bonum. MEL, liquor dulcis, ab apibus condensatus, ac fabrefactus, ubiq; uulgatissimus est, quod rutili coloris Dioscorides & medici desiderant, quum tamen hodie albissimum primas obtinere sciamus, præsertim quod à nimia caliditate ita album traxit colorem: Nam album ob frigiditatem multam habens spumam, quod incoctum recte dixerimus, non bonum est. Reperitur enim præstans hoc mel tanquam butyrum albissimum apud Olyssipponenses, quod ex oppido Hueiras dicto aduehitur. Cæterum uenenosum *Mel uenenosum.* mel, uaria symptomata inducens, uariis in locis reperitur, præcipuè ubi apes rosa nerienis, uel flore aconiti, uel napelli cucullato, pastæ fuerint. Subducit autem mel crudum aluum magis quàm coctum, ut libro primo ca- *Mel crudũ subducit aluum.* pite de Rosis diximus, quod desiccandi & excalfaciendi secundo ordine uires habet, facile enim calidis in corporibus in bilem uertitur: proinde pituitosis summum est iuuamen. Verum, saccarum quod Dioscorides mellis *Succharũ antiqui cognouerunt.* genus, in India & Felici in Arabia prouen iens facit, absque uerborum ambagibus & cõtrouersia ulla, nostrum uulgatum & commune est succharũ. Magna etenim succhari copia, & prouentus apud Indos semper fuit, & est hodie, ut quoque Lusitani nostri fatentur; apud quos ordo ac modus illius conficiendi, nõ ita pridem fuit exploratus, quum saccharum de locis ad locos in utribus deferebant inclusum. Vnde non mirandum si Dioscorides & Galenus, cæterique qui de saccharo locuti fuerunt, tanquam de re illis nõ probe cognita & explorata locuti fuere, unde succharum, mel, aut sal in harundinibus concretum dixerunt: nec ab re, quum in ipsis harundinibus nõ

quidem

quidem fistulosis, sed succo plenis, magno æstu, succus foris attrahitur, & ibidem ac resina, uel gummi, in ipsis harundinibus densatur ac concrescit, similis omnino succharo cando dicto, hodie arte parato, uel sali dulci, unde, multi, illum salem Indicum appellabant; Nec tantum in India hoc eueni- re nouimus; sed etiam hodie in insulis Maderiæ, & sancti Thomæ, ac Fortunatis, quas Canarias dictitant, in quibus sicuti in nonnullis Italiæ locis, ac Aegypto, & noua terra Brasilio dicta, fertilis est prouentus, cuius modus conficiendi ac in turbinatas massas reddendi, nouus est, & antiquis plane ignotus: imò si uerum fateri debemus, succharum olim in perexigua reperiebatur copia, adeo ut illius usus, parua aut nulla erat cura, utcumq; tamen sit, illius Varro meminit, iis carminibus.

Sal Indicus succharum est.

Indica, non magna nimis arbore, crescit harundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcis, cui nequeant succo contendere mella.

Varro meminit succhari.

Floruit enim Varro Narbonensis, Latine linguæ peritus ante Dioscoridē & Galenum, annis multis, qui iis carminibus adeo saccharum describit, ac suis coloribus depingit, ut nihil amplius desiderare queas. Illius quoq; Galenus noster meminit, non solum libris Simplicium, sed libro octauo Methodi medendi, capite quarto, ubi saccharum inter res febribus ut excessiue non calidas, conuenientes adnumerat, ut liquido constet, antiquorum saccharum, nostrum cōmune esse. Nec enim Manardus, aut Fuchsius, qui oppositum contendunt, audiendi sunt; quum nullis aut momenti alicuius rationibus fulciantur, nobiscum autem Leonicenus agit atq; Curtius, aliique celebres uiri, ut demum cōcludere debeam, hoc saccharum Dioscoridis nostrum commune esse. Sed Dioscoridis tempore, parua admodum extabat copia, ita ut Plinius libro duodecimo capite octauo dicat, suo tempore ad medicinæ usum tantū stare; nunc uero illius magna est copia, & ad multos uenit usus, ganeæ præsertim, quia stomacho pergratū sit, & pectori prosit, quod quanto albidius redditur, tanto magis caliditatis metas fugit. Succharum uero quod e x inula sancti Thomæ affertur, officinæ rubrum appellant, caliditatis primum gradum non excedens, ex quo Venetiis albissimū, refinatum dictum, præcipue paratur. Porro in succhari confectura, mel liquidum & crassum quoddam remanet, quod remel dicitur, cuius magna copia ex insula Maderiæ, Anthuerpiam florentissimū emporium aduehitur, & ex eo nō nisi placentulæ popularibus hominibus dicatæ cōficiuntur.

Saccharū antiquorū nostrū commune succharū est.

Manardus et Fuchsius errant.

Succharū ad medicinæ usus tātum ueniebat.

Remel quid.

De Cera.

Græce, κηρός; Latine, cera.

Enarratio 78.

CERA ut testatur Galenus septimo de Facultatibus simplicium me-

Cera temperata est.

dicamentorum, medium quodam modo tenet calfacientium, refrigerantiũ humectantium, & desiccantium; habet uero quiddam etiam essentiæ crassæ atq; emplasticum, quamobrem aliorum medicamentorum materia existit; ipsa autem per se ex genere fuerit debiliter concoquentium, habet tamen quiddam digerentis, calidæq; potentiæ, quæ plurima melli inerat.

De Propoli.

Græce, πρόπολις: Latine, propolis: Hispanice, betun de colmena.

Enarratio. 79.

Propolis. PROPOLIS fauorum stabilimentum, ut Plinio placet, est; quanquam Dioscorides & Varro, circa alueorum foramina, per quæ apes ingrediũtur, reperiri tradant; de qua Galenus libro octauo tam sæpe citato dixit; propolis modice quidem extergit, cæterum ualide trahit; est enim essentia tenui, excalfacit porro ordine secundo completo, aut certe incipiente tertio.

De Tritico.

Græce, πυρός: Latine, triticum, frumentum: Hispanice, trigo: Italice, grano, formento: Gallice, du ble.

Enarratio. 80.

Triticum. TRITICVM ut bonum dicatur, optime maturum sit oportet, cõtumax frangenti, plenum, graue, lucidum, splendidum, auri colorem fere referens, ex tali enim triũ mensiũ ætate, farina fieri debet. Nã præstans triticũ plus farinæ reddit; deterius uero minus. Porro farina recẽs calida est, uetus uero frigida, qua de causa mediæ ætatis eligenda est, ex qua panis quinq; genera, ut placet Galeno libro primo de Alimentis, parantur. omnium purissimus siligineus est, ex siligine, parte subtiliori farinæ tritici factus; secundus autem panis similagineus dicitur, ex similagine paratus, farina tritici, nõ tam perfecte pura, quam hodie è Græcia, ad nos Turcæ & Græci homines aduehunt, farinam scilicet granulosam, albissimam, arenæ similem, quam semolam uel similam uocant, quam Galenus dixit esse difficilis coctionis, ac obstructiones gignentis, ut libro quinto de Sanitate tuenda, ubi senum regimẽ describit, legere est: tertius panis, autopyros, cum ipsis furfuribus coctus & conflatus, ex toto tritico dicitur: quartus, sordidus ex multis furfuribus cõfectus: quintus, totus est furfuraceus, canibus tantum deseruiens. Vt autem panis optimus dicatur, opus est, sit bene fermentatus, bene subactus optime pinsus, mediocriter salitus, ac iuste coctus, non est edendus calidus

Panis quinque genera.

panis,quia æstuosus est, & capiti & uentriculo nocet: nec multorum dierũ coctus, quia natiuam caliditatem humiditati naturali cõiunctam deperditã habet, ut ex Hippocrate libro secundo de Diæta desumitur. Panes porro caseo,aut butyro,lacteue confecti difficilis coctionis sunt,& in epate obstru ctiones parientes,cum oleo uero parati,sulphuri,ut Auerroi placet;similan tur. Maza quoque oleo frixa, aut clibano, uel sub cineribus cocta, uelutı quoq; azymus panis,maxime obstruunt,& multum lædunt, melle tamen hæc comesta,ab noxiis suis temperantur,remittũturq;,ueluti ex farina triti cea omnes paratæ placentæ, ut tradit Galenus lib.5.de Sanitate tuenda, & primo de Alimentorũ facultatibus,capite tertio. Triticum aqua coctum, difficillime in stomacho coquitur, ut ex Galeni historia percipitur libro primo de Facultatibus alimentorum, capite septimo, qui fame urgente cũ duobus adolescentibus suis,semel in rure comedit. Est demum triticum ut refert Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorũ calidum primo ordine, non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifesto potest; habet uero etiam quiddam lentoris obstruentisq; naturæ.Ex eo ue ro oleum ferramentis candentibus extrahitur ad multos usus accomodatum,ut ex uariis authoribus percipi potest.Non hic tamen silentio prætereundus est panis dissectus,& aqua lauatus,quem hodie succharo respersum febricitantibus concedimus,ut Galenus olim quoq; suis propinabat ægrotantibus,quum optimi sit nutrimenti, ut ex curatione Sexti filii Antonini Imperatoris apud eundem Gal.libro de Prȩcognitione percipitur,ut librũ primum de Alimentis tam sæpe repetitum sileam, in quo illius abunde lau des describit.De fermento uero Dioscorides abunde differit,& ea de causa de illo nihil quicquam agimus.

Tritici tẽperatura.

Panis lauatus.

De hordeo.

Græce, κριθή: *Latine, hordeum: Hispanice, ceuada: Italice,orgio: Gallice,orge: Germanice,gersten.*

Enarratio. 81.

Hordei duplex species

HORDEI duplex species reperitur, altera communis, equis & iumentis in cibo deseruiens; altera uero Gallis,& nonnullis Italiæ populis fa miliaris,granum scilicet habens ab spicæ paleis facile explicabile, unde ordeum mundum appellari meretur, Granum per omnia ferè grano tritici si mile,sed crassius & albidius, ex quo ptisanam olim præparari crediderim, quum cibo idoneum sit,& hodie quoq; sorbitiunculæ ex eo febricitãtibus conuenientes conficiantur. unde Manardus Ferrariensis,hanc hordei differentiam parum aduertens,in totum ptisanam,& hordei usum, tanquam re probum damnauit.Re uera tamen ex isto hordeo mundo à Galeno nudo

dicto, ptisana ita ualida & potens ac antiquorum ptisana parari posſit, quæ duplici modo conficitur, colata, & non colata: Non colata ptisana ea dicitur, quando hordeum totum probe decoctum, cum ipſa aqua manet: Colata uero, quando ab hordeo probe decocto, expreſsio fit, quam cremorem ptiſanæ nonnulli quoq; appellant: quanquam Galeno ſuccum ptiſanæ eã aliquando appellare placuit; tametſi non ignorem aliquos, qui differentiã, inter ptiſanam nõ colatam, & cremorem ptiſanæ faciant. De ptiſana uero Galenus libro de Euchymia & cacochymia ita tradit: Ptiſana probe ex optimo hordeo confecta, inter cibaria omnia prorſus omni noxa caret; nutrit tamen q̃ panis minus: de qua plura legito lib. de Ptiſana Galeno inſcripto ac libro de Ratione uictus in morbis acutis. Humectat enim ipſa ptiſana, ubi plurimũ intumuerit coctione longa, ut refert Galenus libro de Alimentis, capite de hordeo, quod & de aqua hordei idem dicendum crediderim. Nã hordeum in exiccando & refrigerando primi eſt ordinis, habetq; pauxillum abſterſionis, ut Hippocrates libro ſecundo de Diæta non procul à principio tradit: At ſecundum ſe totum hordeum â paleis non purgatum, magis abſtergit & purgat: decorticatum uero magis refrigerat, & aluum ſiſtit.

Ptiſana colata & nõ colata.

Hordei temperatura.

De Zytho & curmi.

Græce, ζῦθον κοῦρμι: Latine, zythum, curmi, ceruiſiæ genera: uulgo ceruoiſa, bira.

Enarratio. 82.

HABET unaquæq; regio, uim loco, ſuas ſibi deputatas potiones. Nã Aegyptus olim ut teſtatur Plinius libro uigeſimoſecundo, ultimis uerbis; zythum habebat, Cantabria uero ex pomis in hunc uſq; diem ſuam cæreã parat: Angli, Flandri, multi Germani, Boëmi, atq; Galli nonnulli ceruiſiã parant ex hordeo & tritico lupulorum adiectis floribus, in aqua maceratis; aliquando ſimplicem, nonnunquam uero lauri baccis compoſitam. Eſt proculdubio ceruiſia, optimus potus, & febricitantibus conuenientiſsimus, præſertim ſimplex. Quia lupulus, quem Dioſcorides & Galenus prætererunt, & ſalictarium, ſiue reptitium lupum Plinius appellat, iecori maxime cõuenit, & illius obſtructiones curat, ex quo hodie ſyrupus in officinis inſtructioribus paratus habetur, ueluti & aqua per campanam ſiue lambicum deſtillata. Nam herba ipſa ut paucis dicam, in uniuerſa Germania, & Flandria, ac Anglia ſeritur, non niſi pro hac conficienda ceruiſia, quanquã ſua ſponte in topiariis paſſim proueniat, folio uitis aſpero, allia, & uinum, fricato ſubolente; unde herbam hanc calidam aliquantulum eſſe affirmarem, tametſi Ioan. Ruellius, natura frigidam, peramplo ſuo uolumine,

Zithum. Cærea. Ceruiſia.

Lupulus herba parũ calida eſt.

Ruellius errat.

eam constituit; sed qua fulcitus methodo, ignoro. Huius enim stolonibus, ac sparagis, in acetariis utimur. Vocat autem herbam hanc Hispania luparum, Italia uero lupulum, & nonnunquàm quia arboribus circumuertitur, uerticem. At ebur, in zytho madens tractabile, & plicabile fieri, ut falsum prætermittimus.

De Zea.

Græce, ζειὰ: Latine, zea, semen, spelta: Longobardice, alga: Italice, biada: Hispanice, spelta, de lespe autre: Germanice, spelta.

Enarratio 83.

ZEA, quæ olim priuatim semen à Latinis dicebatur, hodie spelta appellatur, & eius duas dignoscimus species, equis & mulis in cibum uenientes, de quibus legito caput 89. huius præsentis libri. *Zea. spelta.*

De Crimno.

Græce, κρίμνον: Latine, crimnum, granum tritici, uel speltæ crasso modo tritum: Hispanice, farina ator colada, rolum.

Enarratio 84.

QVVM enim triticum, uel spelta, zea dicta, crasso quodam modo moluntur pinsunturque, farina resultans crimnon dicitur, ex qua quondam Romani pultem parabant, & ea panis loco usi fuere, ut refert Plinius libro decimooctauo capite octauo.

De Olyra.

Græce, ὄλυρα: Latine, olyra: Hispanice, centeno blanquo: Italice, segala bianca: Gallice, du seigle blanche: Germanice, rocken, & korn.

Enarratio 85.

OLYRA, semen est, in Orientalibus præcipuè regionibus nascens, quod Hispani centenum, Itali uero segalam appellitant, quod ideo centenum Hispani nominant, quia ab uno grano centena enascuntur, hoc uero falso quidam siliginem appellitant, quum siligo purissimum optimumque triticum sit. Apud Plinium tamen, centenum hoc, siue secala, farrago dicitur, ut libro decimosexto capite decimooctauo uideri potest, nigrum omnino & aspectu triste. Nam olyra, dubio procul candidum est, ex quo post triticeos panes, optimi conficiuntur, quibus rustici in Hispania, ueluti nobi *Olyra.* *Farrago secala est.*

les ſeptentrionales cum butyro aluntur, à quibus tiphini panes, à tipha ſic dicti, parum differunt: qui, referente Galeno, calidi adhuc furni caliditatem retinentes, minime uero duri, trium quatuorue dierum, edendi ſunt. Eſt enim tipha ſemen in Aſia frequens, parum à zea differens, quod Aſiani ſua uoce brizam uocant, ut dixit Galenus primo libro de Facultatibus alimentorum, capite decimo tertio. Animaduertat tamen candidus lector, quod tipha à typha differt, nam tipha ſemen de quo diximus eſt: typha uero iuncus quidam, de quo ſuo dicemus capite.

Tipha à typha differt.

De Athera pulticula.

Græce, ἀθήρα: Latine, athera: Hiſpanice, papas: Germanice, moeſa.

Enarratio 86.

ATHERA, puls ex zea in tenuiſſimum pollinem ſub mola redacta eſt, quam hodie quoque non ſolum ex ſpelta, ſed tritici & milii farina, pro pueris & adultis, Germani & Luſitani cum lacte, uel melle parant. Differt enim crimnon ab athera, quod crimnon ex non bene molita & piſta farina paratur: athera uero ex ſubtiliſſima.

Athera differt à crimno.

De Trago.

Græce, τράγος: Latine, tragus.

Enarratio 87.

TRAGVS, ſemen farri, aut zeæ perſimile deſcribitur, quod olim ex Orientali plaga aduectum erat, nunc uero eo caremus, Hippocrates porro libro ſecundo de Diæta, tragum cum olyra idem facit.

De Bromo.

Græce, βρόμος: Latine, auena: Hiſpanice, auena, auea: Italice, lauena: Gallice, auoyne: Germanice, habern.

Enarratio 88.

Auena.

AVENA, granum uulgatiſſimū eſt, iumentorum cibo deſeruiens, ex cuius farina, Germanorum nonnulli pulticulam parant, quam moeſam ab illis nominari, capite de Athera diximus. Eſt enim ſemen hoc calidum, digerendi uim poſſidens, id quod ex guſtu patet, leuiter enim eſt acre, unde & ex eo liquet, quod phlegmonas induratas, & ęgilopas ſanat. Eſt enim ſemen hoc, ut Hippocrati placet, natura frigidum, ut uero Galeno libro primo Alimentorum calidum; Nam hæc de qua agimus auena, domeſtica eſt, & cultura elaborata; de ſylueſtri uero, ſua ſponte in agro ueniente, quarto libro, capite de ægilope, uidendum eſt.

Galenus ab Hipp. diſcrepat.

De Oryza.

Græce, ὄρυζα: Latine, oryza, hordeum Galaticum, rizum: Hispanice, atroz: Italice, riso: Gallice, du ritz.

Enarratio 89.

ORYZA, in genere frumentaceo etiam adſcribitur, hominum non aſpernandum edulium, quo pro compeſcenda aluo paſſim utimur. *Oryza rizum.*

De Chondro & farre.

Græce, χόνδρος: Latine, alica, altera ſpelta, far: Italice, ſcandella, farro.

Enarratio 90.

CHONDRVS, uagum nomen eſt, nam quandoque ualentiſſimũ ſignificat triticum, quod Hiſpani triticum à Candia; Luſitani uero canorũ; Itali autem album, ſiue caluiſium triticum appellant, ex quo panes albiſſimi hodie parantur, in quo ſignificatu apud Galenum ſemper reperitur, pulticula uero ab hoc tritico parata alix uel chondrus appellatur. In alio uero ſignificato chondrus reperitur, zeæ id eſt ſpeltæ ſpeciem quandam ſignificans, quæ in ſpica alas duas tantũ habet, id eſt duos ordines, in quibus granum continet, qua de cauſa, dicoccum quaſi duo habens grana uel duos ordines, à Dioſcòride uocatur, quum tamen in hordeo quatuor comperiantur, hoc autem frugis & zeæ genus, ab Italis ſcandella dicitur, ex qua far paratur, quanquam ex Galeni chondro, far quoque parari ſciamus. Huius uero ſcandellæ pulticula halica appellatur. Olim granum hoc gypſo ſiue creta conſeruabatur, ueluti hodie zinziber rubra terra, à qua quum pro cibo ſumebatur, optime lauabatur, ut meminit Galenus libro primo Alimentorum capite ſexto. *Chondri nomen uagũ.* *Alix quid.* *Halica.*

De Milio.

Græce, κέγχρος: Latine, milium: Hiſpanice, milho, miyo: Italice, miglio: Gallice, millio, du mil ou du milliet: Germanice, hirſz.

Enarratio 91.

MILIVM, uulgo notum ſemen, quod foris impoſitum in ſacculis, colicis doloribus, idoneum eſt remedium. Verum Galenns ipſum refrigerare primo ordine, tertio uero exſiccare libro ſeptimo fatetur; Poſteriores uero illi uires refrigerandi, in tertio gradu, ſiccandi uero in ſecundo aſſignarunt. At ex illius farina cum lacte placentæ parantur, quas ruſtici in uictu tanquam Deorum ambroſiam habent: non minus quoque panes ex *Milium.*

ea cum melle conficiunt, quibus rustici præcipuè Portugalliæ maxime oblectantur, & eos sua uoce boroas appellitant. Cæterum aliud milium crassum est, figura & colore maliguetæ, ex quo Italiæ infima plebs panes conficit, & illud sua uoce, meleguam, uel sorgum, ueluti Lusitani, milium zaburrum uocant: unde Ruellius hic taxandus uenit, qui panicum apud Italos meleguam appellari dixit.

Ruellius fallitur.

De Panico.

Græce, ἔλυμος: *Latine, panicum: Hispanice, panizo, painso: Italice, panico: Gallice panico, du panir semblable au milliet: Germanice, heydelpfenich, oderfenich.*

Enarratio 92.

Panicum.

IN Hispania, & uniuersa Italia, panicum suauius quàm in Asia prouenit, ut refert Galenus libro primo de Facultatibus alimentorum, capite centesimo quinquagesimo primo, & ut libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ait, ex leguminum genere est, milio specie simile, facultate certe pauci nutrimenti, & exiccatoria, sistit quoque nonnihil uentris fluxus, ceu ipsum etiam milium, si uero foris illinatur exiccat atque refrigerat, At huius farinam, ad eosdem usus, rustici usurpant, ad quos, milii.

De Sesamo.

Græce, σήσαμος: *Latine, sesamum: Hispanice, iorgilim, alegria: Italice, sisamo: Gallice, sisame.*

Enarratio 93.

Sesamū stomacho gratum. Sesamoides placētulæ. Oleum sesaminum. Sesamū moderate calidum est.

NON tam contemnendum sesamum in cibo est, quàm hic à Dioscoride & Græcis describitur: quum re uera sesamum gratum stomacho esse percipiamus, abunde corpora pinguia efficiens: ex quo placentulæ sesamoides cum melle, non quidem crudo, ut Galeni tempore, sed discocto hodie conficiuntur, stomacho admodum gratæ. Ex eo uero oleum, apud Græcos & Turchas in maxima copia hodie paratur; in cibo secundum locum bonitatis post oleum oliuæ habens. Nascitur autem sesamum, ut propriis uidimus oculis, in planta quadam tricubitalis altitudinis, caule quadrato folio parietariæ sed ampliori, siliculis triquetris; in quibus semen obcluditur sesamum dictum, quod moderate calidum esse Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum fatetur dicens: sesamon non parū in se continet uiscosum & pingue, quare emplasticum est & emolliens, ac moderate calidum. Eiusdem facultatis est quod ex eo conficitur oleum, &

herbæ quoq; decoctum similem uim obtinet, cætera uero apud ipsum lib. primo de Facult. alimentorum capite trigesimo legere ne pigeat.

De lolio.

Græce, αἶρα: Latine, lolium: Hispanice, yoio: Italice, gioglo: Gallice, giolio du ble.

Enarratio. 94.

Lolium quid.

QVI mecum olim lolium pseudomelanthium esse opinabâtur, omnino retrahendi sunt, quum re uera, lolium granum perniciosissimum inter triticum & farraginem hordeumue nascens, sit; nõ uero pseudomelanthium dictum, flosculus scilicet purpureus, segetibus frequens. Est igitur lolium, quod Hispani & Itali seruata uoce, parum tamen corrupta iolium appellant, granum scilicet farragini, secale dicto, persimile, quod quum anni constitutio praua pluuiosa, & plus iusto humida est, multum innasci cõtingit, quinimo tunc triticum in lolium uertitur, ut Galeni pater agriculturæ, studiosior factus, adnotauit, ut de eo Galenus ultimo capite libri primi de Facultatibus alimentorum memoriæ commendauit. Est enim lolium, ut eodem loco idem meminit, ingratissimum perniciosissimumq; hominibus, capitis grauedines, dolores, & uertigines faciens, imò homines ipsos furiosos, & cæcutientes reddens: Vnde & merito Aristoteles, in libro de Somno & Vigilia, inter ea quæ capitis grauedinem efficiunt, lolium adnumerat. Curandum igitur est, triticum optime à lolio purgetur, quum eius esu succorum prauitas maxima gignatur, à quibus tot tantaque dicta mala oriuntur; eius tamen farina, ad curandas nomas, uetera ulcera, gangrænas, lichenes, strumas & lepras multũ ualet. Cæterum spica lolii, parum à phenicis herbæ spica differt, & nisi quis exacte instructus in re herbaria fuerit, proculdubio inter utrãq; discrimen ponere nesciet. habet enim loliũ, folia super spicam, phœnix uero non habet, calidũ enim lolium est, in principio tertii ordinis ex calfacientium, secundi uero extremo exiccantium, ut Galenum adnotasse legimus libro sexto de Facultatibus simpl. medic.

Triticũ in lolium uertitur.

Lolii farina ad quid bona.

Phenix herba, & loliũ similes.

Lolium calidum in. 3. siccum uero secũdo.

De Amylo.

Græce, ἄμυλον: Latine, amylum, amydum: Hispanice, Italice, amidon.

Enarratio. 95.

Amylon.

AMYLON ex tritico fit, sic dictum quod sine mola conficiatur, hodie uero indocte aromatarii amidum uocant, quod natura frigidum est; ut tradit Galenus libro octauo Simpliciũ, capite de tritico; Similem quoq; panibus lotis facultatem habet, ut ipsemet scribit libro primo de Alimen-

torum facultatibus,ex eo uero & ſucchаro,ſauonea pectoris & pulmonis uitiis accõmodatum medicamentum paratur. Nam amyli quoq; in re medica multus uſus eſt: miſcetur enim maximo iuuamento clyſteribus ad dyſenterias & bilioſos fluxus facientibus, quia qualitatis expers eſt,& adſtrictionis particeps.

De Fœno Græco.

Græce, τῆλις, βούκερως: Latine, fœnogræcũ, fœnumGræcum: Hiſpanice,alforuas,alboluas: Italice, feno greco: Gallice, fene grec,: Germanice,bockshorn,oder kuhorn.

Enarratio. 96.

Fœnugrecũ calidum.2. ordine, ſiccũ primo. FOENVM græcum,ſemen uulgatũ eſt,in ſiliculis corniculatis, cuiuſdam herbæ trifolio perſimilis,naſcens: quod referente Galeno octauo lib. Simplicium,calidum eſt ſecundi ordinis,deſiccat primo. Proinde feruentes phlegmonas irritat,acerbatq; : quæ uero minus ſunt calidæ & magis duræ, eas digerendo curat. Verum admiſcendum eſt fœnogræcum decoctionibus & medicamenti pectori conueniẽtibus, ut ex Galeno deprehenditur primo libro de Facultatibus alimentorum capite.25.

De Lino.

Græce, λίνον: Latine,linum: uulgo, lino.

Enarratio. 97.

Lini ſemen temperate frigidũ eſt. NON opus eſt,quicquam de lino dicamus, quum ubiq; uulgatiſsimũ ſit,cuius ſemen ad eoſdem fere uſus medicos uſurpatur, ad quos fœnugræcum deſeruit,eo tamen lini ſemen temperatius eſt,quum Hippocrate teſte, libro.2.de Diæta, comeſtum aluum ſiſtit, habet & quiddam frigefactoriũ. Quibus uerbis Paulus ſubſcribit: Galenus tamen, in primo ordine quodam modo calidum, ac humiditatis & ſiccitatis medium tenens, libro ſeptimo Simplicium collocat; At ex eo cõfectum oleum ad neruorum ægritudines multum ualet.

De Cicere.

Græce, ἐρέβινθος: Latine, cicer: Hiſpanice, grauancos: Italice,cice,ceci: Gallice, cices: Germanice, ziſſern.

Enarratio. 98.

Cicerũ tria genera. TRIA hodie cicerum genera reperiuntur,alba,rubra, & nigra; Alba in uictus uſu cæteris meliora ſunt: nigra uero & rubra, rei medicæ expe-

tuntur, præſertim arietina, quæ nigra & parua ſunt, arietina dicta, quia caput arietis figura referãt. Ex ciceribus autem ſatius eſt ipſorum ſuccum in aqua coctum bibere, ut conſulit Galenus libro primo de Facultatibus alimentorum capite.22. & nos ipſi in praxim duximus: de quibus Galenus ſexto de Facultatibus ſimpl.medic.ita loquitur: Cicer legumen eſt flatuoſum, copioſi nutrimenti, aluo mouendæ habile, ciendæ urinæ idoneum, lacti & ſemini generãdo aptum; prolicit uero & mẽſes; Cæterum quod arietinum dicitur, efficacius urinam prouocat, cuius decoctum renum calculos frangit: Reliquum erebinthorum genus eadem ui pollet, puta attrahendi, digerendi, incidendi, extergendi, ſunt enim calidi & modice ſicci, participes item amaritatis: cuius ui & lienem & iecur, & renes expurgãt, pſoraſq; & lepras & lichenes extergunt, tũ parotidas, & teſtes induratos diſcutiunt, tum ulcera maligna cum melle ſanant. Viridia namq; cicera, ab effrenatis pueris, & guloſis hominibus ubiq; hodie comedũtur, quæ excremẽtoſum alimentum, & humidum præbent, nõ minus frixa ſale, ut tempore Galeni quoq; ac fabæ parantur; quæ licet flatum deponant, concoctu tamen ſunt difficillima, & ſucci craſsi alimentum corpori exhibent, ut de aliis omnibus latius Galenus lib.1.de Alimentorum facultatibus capite.9.diſſerit.

Arietinum cicer.

Cicerum uires.

Cicer uiride.

De Fabis.

Græce, κύαμος: Latine, faba: uulgo faua.

Enarratio. 99.

Κύαμος faba oblonga, aliquantulum plana, compreſſaq; facie, in ſiliquis, nunc ternæ quaternæq; naſcuntur, nigro umbilico, ſeu oculo, ita magnæ, ut duæ drachmam unam pendant, qua ratione, noſtratem fabam, diuerſam ab antiquorum faba eſſe certo crediderim; & primo quòd ita res ſe habeat, monſtratur, quia antiquorum fabæ, non latæ, planæ, aut oblongæ ſunt, imò potius rotundæ ac admodum paruæ, quod ex Galeno elicitur libro primo de Facultatibus alimentorum, capite de aphaca & uitia, ubi inquit: Horum ſeminum figura non rotunda ueluti fabarum, ſed aliquantulum latiuſcula ſimiliter lenti, ex qua comparatione ſimilitudineue facta, ſatis percipitur, fabas antiquorum, rotundas paruaſq; eſſe. Item Galenus lib.undecimo de Facultatibus ſimpl.medic. oniſcos, multipedes uermes, etiam cyamos, id eſt fabas appellari tradit, hac tantum de cauſa, quia dum contrahuntur, fabarũ figuram imitantur: nũc uero eaſdem beſtiolas in rotundiſſimas pilulas con uolui experiẽtia indicat, cui ſubſcripſit Scribonius Largus, ac Paulus libro ſeptimo ſuæ medicinæ, quum dicat: oniſci uermes in humidis locis agunt, & tacti in orbem ſe conduplicant; iis Dioſcoridis uerba ſuffragantur capite de iunipeto, in quo illius ſemina rotunda, fabis comparare uidetur. Præterea deſcribũt authores caput, cui titulus eſt, ſi faba, uel aliud quippiam ro-

Cõmunes fabæ diuerſæ ſunt ab antiquorũ fabis.

Antiquorũ faba exigua & rotũda erat. *Obolus quid.*

tundum in aures ceciderit. Quibus omnibus satis conuincitur, quòd antiquorum faba exigua rotundaq; sit. Accedunt quoq; dictis, quod libello Galeno inscripto, de ponderibus, & mẽsuris, legimus, in Aegypto cyamo obolus semis, id est, Aegyptia faba semi obolum ponderis habet. At obolus drachmæ sexta pars est, ita ut fabam Aegyptiam duodecimam drachmæ partem habere statuat, quum semioboli põdus habeat, sed quum faba hæc Aegyptia multo maior sit, q̃ hæc à Dioscoride & Græcorũn õnullis descripta, sequitur fabam hanc Dioscoridis admodum paruam esse, quum semi obolum nondum ponderare tradat. Sed quòd faba Aegyptia, Dioscoridis hac descripta faba sit maior, sequentis capitis uerba attestantur, quæ ita habẽt: comeditur uiridis faba hæc, etiã nigrescit siccata, maiorq; cõmuni faba est. ex quibus uerbis luce meridiana clarius patet, quòd fabæ hæ Græcorũ, multum à nostratibus sunt differentes, quum nostrates, non tam obolum, quam semidrachmam fere ponderent, quare antiquorum fabas à nostratibus diuersas esse, nemo deinceps dubitabit. Cætera uero de fabis, legito apud Galenum, & Erasmum Roterod. libro Chiliadum. Sunt enim fabæ frigidæ & siccæ, ac flatuosæ, ut libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum legitur.

De Faba Aegyptia.

Græce, κύαμος αἰγύπτιος: Latine, faba Aegyptia: Hispanice, inhame: Italice, faba de Egitto.

Enarratio centesimi capitis.

Faba Aegyptia inhame est.

RECTE admodum tradit Dioscorides Aegyptiæ fabæ radicẽ, olim homines comedere, quum hodie sciamus, ea, multo plures quàm tritico aut fruge altera ali. Nam innumeri fere dixerim Aethiopum populi, Nigritarumq; amplissima regio, hanc radicem in cibo, panis loco, tantum habẽt, quam sua uoce, inhame uocant, radicem albam, quam meliorem dicunt; ruffam uero minus bonam, brachialis crassitudinis, magnitudinis uero uulgarium raporum: quam crudam, & sub cineribus coctam, aut aqua elixam, per se uel cum oryza mandunt; Nec enim in Aethiopia tantum, aut Aegypto, ubi colocasium appellatur, radix hæc inuenitur, sed in Lusitania, præcipue apud Salatium, oppidum Setubalum hodie dictum, ubi in lacubus non nullis perbelle crescit, Dioscoridis historiæ in uniuersum respondens: nec minus Venetiis faba hæc Aegyptia, in nõnullis amenissimis hortis sata cernitur, folio perampio, nenupharino æquali, quod Ioãnes Falconerius Anglus, uir doctus, & simplicium medicamentorum diligentissimus inuestigator, mihi & doctissimo Brasauolæ tanquam rem raram Ferrariæ monstrauit. Nos uero ut uerum dicamus, millies hanc comedimus radicem, & illam

Ioãnes Falconerius Anglus.

quidem sub cineribus coctam, cuius sapor, castanearum sapori respondet. Nam alimentum penitus humidum radix hæc præbet, non minus ac radices aliæ, quæ ex insulis Capiuiridis afferuntur, batatæ dictæ; quibus quoque populi illi, loco panis utuntur, & eas Olyssipponenses frequentissime habent, & in uictu pro delitiis sumunt. Prætereo alias plures apud insulam Maderiæ nascentes radices quæ inter res nouiter inuentas adnumerari debent, de quibus uolumen amplum confici possit. *Batata radix.*

De Lentibus.

Græce, φακός: *Latine, lens: Hispanice, lenteyas: Italice, lenticchie: Gallice, lentille: Germanice, linsen.*

Enarratio 101.

ΦΑΚΟ'Σ, lens est, legumen uulgo notum, quod comeditur & in cibi usum hominibus uenit: Cæterum dissensionem inter Dioscoridis interpretes habitam, prætermissam facimus, quum quidam, lentem cum suo cortice in cibo sumptam aluum cohibere tradat: Alter uero, potius eam emollire fateatur, quum re uera Galeno, ac Paulo, imo & Plinio adhærentes, fatendũ est, lentem secundum sui totum, corpus adstringere, sed in præsenti mirari satis non possum, medicorum tam stupidam credulitatem (ne uecordem cæcitatem dicam) eorum præcipuè qui lentes ægrotis, maximo, ut dicunt, porrigunt iuuamento, quum re uera, ut Antiquis placet, maxime obsint, & sæua secum afferant symptomata: Sed quòd ita sit, nemo est qui ignorat, quum omnes ferme nostri seculi medici id maxime conentur, ut omnibus ægrotantibus, tertiana, quartana, scotomia, uertigine, ac cephalalgio, ueluti aliis morbis, inter quos pleuritim nominare est, lentes, tanquam præstantissimas ac boni succi, in uictus ratione, dent: quod quantum errent, ac contra rationem agant, primo ueterum testimoniis; deinde ratione una aut altera demonstrabimus. Ne tamen Andabatarũ more incedamus; sciant qui hæc legerint, si modo quis legerit, errorem, & malam consuetudinem istam, ex quibusdam male uersis ac traductis Auicẽnæ uerbis, Fen decima libri tertii, de Cura pleuritidis, effluxisse, quæ sic habent: Et maximi quidẽ erroris est, in potu tribuere infrigidantia uehementia, nisi in factis ex colora, & nõ dentur in potu infrigidantia styptica, & cibi eorũ sint sicut lentes, cum acetositate, & similibus. Hæc Auicennæ uerba, quæ ut nõ solum, reliquis in ægritudinibus ansam, medici lentes cõcederent, sed etiam in pleuritide dederũt; quibus simul Rasis uerba annectere possumus, libro ad regem Almansorẽ nono, capite de Cephalalgia, id est capitis dolore, qui tapsil siue taxil ibi cõcedit. Est autem taxil, ipso Rasi teste libro suorum Synonymorum, cibus qui de lentibus coctis fit, quibus quoque addere possumus sexcentorum

Lentes in praxim nõ ita trahendæ sunt.

Taxil quid.

aliorum Arabum confirmationes quorum authoritatibus fulciti hoc tempore practici, præcipuè Hispaniæ, omnibus ægrotantibus lentes dare nitun tnr; Sed quàm male agant, ac contra rationem operentur, indicemus, & primo, occurrit Galenus commentario primo, de Ratione uictus in morbis acutis, enarratione decima octaua, cuius uerba ita habēt; Lens siquidem, & milium, & fœnogræcū tanquam medicamenta ob quosdā uentris morbos exhibētur, & nō tāquam nutritura cibaria, hęc Gal. Quibus percipitur, quòd lentes inter cibaria non reponuntur, ac inde nullatenus pro uictus ratione ægrotis dandas fore concludendum est, quòd sane Galenus diligens, quanquam ibidem non exposuit, alibi tamen non siluit, quin imo non minorē in hac re legem sanxiuit, illa Platonis, libro nono de Legibus, quæ habet, medici qui curantes sponte occiderint, morte plectantur, locus autem Galeni est, commentario citato, enarratione uero uigesimaseptima, ubi ni fallor suadet, monetque capitali pœna, ne lentibus quisque utatur, sed præcipuè in pleuritico morbo, in quo & Auicenna eiusque sequaces unanimiter maxime laudant. Galeni igitur hæc sunt uerba: Qui lenticulam ex aceto confectam pleuritico in ea morbi declinatione, quæ nihil aliud quàm coctorū expuitionem desideraret, exhibuit; is non immerito languenti ipsi qui sequente nocte suffocatus est, mortis occasionem dedisse est uisus, imo lenticulam nemo qui mentis compos fuerit dederit. Hactenus Galenus, qui clarissime inquit, nullum medicum rationis participem esse qui lentibus alat ægrotantes pleuritide affectos: quòd si quis uero ita amusos, & irrationalis, declinante iam morbo, ægrotanti eas dederit, & sequenti die obierit, talem medicum mortis causam esse, tanquam legem adscribit, ut inde iudices, & recuperatores, damnū illatæ mortis uindicarent, sed hæc multo clarius Vetus traductio indicat, quæ sic habet: & medicus etiam qui dat infirmo, qui habet pleuresim, postquam declinat eius ægritudo declinatione completa, ita ut indigeat non aliqua rerum, excepto sputo illorum humorum qui digesti sunt cum sputo, lentes frigidas factas cum aceto, necessario putatur de eo, quia ipse est causa mortis eius, propterea quod suffocatur in nocte secunda; Verumtamen, tu non inuenies aliquem ex iis quibus est ratio, qui lentibus cibet infirmos. hactenus uetus traductio, quæ uniuersalius quàm noua loqui uidetur, nec sane immerito hæc à Galeno prodita sunt, quum lentes omnino pessimi sint nutrimenti, ac multarum affectionum causæ primariæ, ut Dioscoridis præsentia uerba indicant, quæ ita habent: Lens hebetat oculorum aciem, si eius multus est cibus, ægre eadem concoquitur, stomacho nocet, stomachum & intestina inflat, aluum cum suo cortice in cibo sumpta compescit, adstringendi uis & natura ei est, ideoque aluum sistit, cortice suo denudata diligenterque elixa, & prima in coquendo diffusa aqua. Aluum enim soluit primum eius decoctum: grauia etiam & tumul-

Medici lentibus in pleuritide uti non debent.

Lentium natura.

tuoſa inſomnia lens facit, neruis, pulmonibus, & capiti inimica, felicior illi contra alui fluores ſua uis eſt, Hæc inter multa Dioſcoridis. Quibus Galenus libro primo Alimentorum, & octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ſubſcripſit, qui iis in locis lentibus, adſtrictoriam uim tanquam præcipuã tribuit, à quo nec Paulus diſſidet, imo Auicenna ea omnia dicta confirmat, dicens libro ſecundo ſui Canonis: lens eſt inflatiua, & cõpoſita ex uirtute conſtrictiua & abſterſiua, & facit uidere ſomnia mala, & ſtypticitas eius corticis eſt plurima, & in ipſa tota eſt inflatio plurima, & inſpiſſat ſanguinem, ut non currat in uenis, & ipſa minorat urinam & menſtrua propter illud, & generatur ex ea humor melancholicus, & ægritudines melancholicæ, & fortaſis res hordei eſt ei contraria. Raſis præterea libro tertio ad Almanſorem capite ſecundo, non procul à dictis, inquit, lenticulæ frigidæ ſunt & ſiccæ, & ſanguinem generant melancholicum, corpuſque deſiccant, ſperma quoque deſtruunt, atque ſanguinem ſedant, cuius quoque extinguunt caliditatem, infrigidant enim, atque oculorum tenebroſitatem & melancholicas ægritudines efficiunt; præſertim quum aliquis in comeſtione eis frequenter utitur, quod & in Aphoriſmis, ut uerum, ueluti multis aliis in locis, repetere uoluit. Si igitur à lentibus tales oriuntur affectus, ut omnes fatentur, proculdubio earum uſus reprobus iudicandus eſt. Nam earum præcipuum iuuamentum, ſanguinem condenſare eſt, ut omnes ipſis utentes, pro uictus ratione ægrotantium fatentur; Nocumenta uero quamplurima dicta ſunt, quare nõ mentis compos medicus cum Galeno dicendus eſt ille, qui propter unum, tam multa obnoxia ac ſæua accidentia inducere ægrotis ueritus non eſt, præſertim quum eius intentio reliquis non ita peſſimis medicamentis, aut cibariis perfici poſſet, ſed age, illas nullius, in medico uſu, commodi eſſe, indicemus, & primo præter tam multa quæ habent incommoda, pauca hæc atteſtantur; ægre concoquuntur, prægrauant ſtomachum, difficillimum reddunt uentris officium, grauia & tumultuoſa inſomnia faciunt, quorum quodlibet ægrotis ſuperueniens, maximum eſt malum, & ægrum ad uitæ periculum trahens. Non me præteriit tamen, hac in re nonnullos extare, qui lentium ſubſtantia ægrotos non ali, ſed earum decocto tantum aſſerant, qui mea ſententia, non minore errore quàm cæteri comprehenduntnr; Nam ut cætera mala lentibus omnes tribuunt, ſic earum decoctum primum, aluum prorritare fatentur; qua ratione, reliqui earum iure ſiue decocto tantum utantur, non uero ſubſtantia, ſuadent; ſed re uera à ratione quàm maxime diſtrahuntur hi, quum & ſi earum decoctum uentrem ſubducendi uim habeat, non ea tamen de cauſa, ut rem bonam ægrotis propinare debent. Iure enim cenſendum eſt, quum lentes peſſimæ ſint, earum quoque decoctum peſſimum eſſe, præſertim hodie, quum & ſi decocto earum ægri tantum utantur, lentibus ipſis

Auicenna.

Raſis.

reiectis,quod difficile fieri est; ipsarum tamen cortices à decocto inseparabiles sunt,qui lentium corporibus peiores sunt,ut testatur Hippocrates,libro quarto de Ratione uictus in morbis acutis, quum dicat: lens adstringit, atque turbationem facit, si non detracto cortice ingeratur; cuius uerba enarrans Galenus,ibidem ita inquit; Vocem hanc, ἀῤῥαχδὸν turbationẽ quandam, & ueluti pugnam quæ in uentre ex discrepantibus facultate cibariis oritur, significari dixi, quomodo & nunc significat, si cum cortice adsumatur,utpote quæ quàm caro ipsius longe coctu difficilior existat. Hæc Galenus. Quibus satis mõstratur, lentium cortices, qui cum decocto eueniunt, lentium ipsarum corporibus peiores esse, atque inde ipsorum decoctum, propter corticum admixtionem malum proculdubio censendum est. Dictis adde, quòd licet cortices decocto non misceantur,non eo tamen uti debemus,quum olim si lentium ullus erat usus,præparabantur tamen oleo,garo, satureia, uel pulegio admixto, quod sane hisce temporibus minime fit, uel saltem aliis ipsas commiscebant eduliis, ut ptisanæ, illis contrariam facultatem habenti: ex quorum commixtione, quoddam præstantissimum edulium componebatur,quod Græci sua uoce φακοπτισάνην uocant, uel potius betis adiungebantur,ut Heraclites Terentinus consueuit, qui mixtum inde resultans, τευτλοφακὴν appellare consuebat. Quum igitur iis temporibus,nullo horum modorum,lentes præparentur, sanum consilium esse crederem,si ipsis nequaquam uteremur, quum per se sumptæ,malę sint, imò omnino interdicendæ, uti fabæ inter Pythagoricos. Prædictis Hippocratis uerba astipulantur libro de Ratione uictus in morbis acutis, quum dicat, legumina omnia flatuosa sunt, & cruda, ubi ea omnia seu suam singula malignitatem habentia,penitus à consortio bonorum ciborum eliminantur. Cui sententiæ Cornelius Celsus libro secundo suæ medicinæ apertissime subscribit; quare nullatenus lentes esse dandas manifeste percipitur, atque id magis,quum quoque illud sit notum ex Epidimiarum libro,quàm male id successerit iis qui ænio legumina esitarunt, quod etiam Galenus reperit libro tertio Aphorismorum, aphorismo decimo septimo; quibus perpendere debemus, omnino noxium esse ægrotos ipsis leguminibus alere, inter quæ lentes præcipuè adnumerare est, quas non immerito Iudæi tanquam funebre edulium, in cibo,luctus tempore accipiunt. Præterea cibi illi qui non conueniunt sanis,minus conueniunt ægrotis,quatenus cibi sunt,sed nulla legumina quatenus cibi rationem subeunt, sunt sanis conducentia, ut ex Auicenna percipitur,capite de eo quod comeditur & bibitur;& Hippocrate,ultimis uerbis libri de Affectionibus, quæ habent: cibaria & potus & obsonia excepto pane,& maza,& carnibus,& piscibus,& uino & aqua, reliqua omnia tenues ac debiles utilitates exhibent ad augmentum, & ad robur,& ad sanitatem,tenuia item ac debilia mala ab ipsis fiũt; sequitur quod

Lens funebre eduliũ est.

nec ægrotis

nec ægrotis danda sunt. Iis adde præcipue lentes quum Galeno authore libro secundo de Locis affectis capite sexto, leguminum omnium maxime lentes inter melancholicos cibos numerantur. Animaduertant igitur, qui libros de Victus ratione febricitantium, inscribunt, in quibus lentes laudant, quanto deprehensi sint errore, præcipue Brudus Lusitanus, qui etsi sæpe à me de hac re monitus fuerit, nũquam tamen à prauo errore & inueterato se abstinere & retrahere uoluit, forsan patris sui secutus opinionem, qui Arabum maximus erat assecla, nomine Dionysius, qui olim cum Brisoto Gallo, de pleuritide longos habuit sermones. de qua re extant utriusq; Apologiæ. Cæterum si quis nobis opponat Paulum & alios Græcos uiros, lentes ægrotantibus dare, id uerum esse fatemur, quum eas tanquam repercussorium medicamen concedunt, ut capite de dolore capitis proueniente ex uini nimio potu legitur, ueluti pro exiccandis corporum humiditatibus, & sanguine condensando, illis Galenus & Hippocrates utuntur. Vt receptui igitur canamus, firmiter asseueramus, lentibus nullatenus in uictus usu utendum esse, quum atrabiliosæ sunt, uitiosum ac pessimũ succum gignentes, ut ex dictis luce meridiana clarius percipitur. Nec enim candide lector, te moueat Auicennæ authoritas à nobis allegata, quum proculdubio nobiscum agit, & ad Galeni mentem, à lentibus & rebus stypticis in pleuritide abstinẽdum esse suadet, ita enim Bellunensis lectio habet, & maximi quidẽ erroris est, in potu tribuere infrigidantia, uehementia, nisi in factis ex cholera, & dare in potu infrigidantia styptica, aut dare eis in cibo lentes cum aceto, & similibus. Hæc enim Auicennæ uerba, sic à lentibus pleuriticum abstemium esse mandant, ut nihil clarius dici, aut excogitari possit, ut olim Doctor Alteretus præceptor meus nũquam pœnitendus, Salmanticæ, primus, uiua uoce detexit.

Brudus Lusitanus de uictus ratione febricitantium scripsit.

Alteretus Doctor Salmanticẽsis.

De Phaseolo.

Græce, φασίολος: Latine, phasiolus, phaseolus, dolichus, lobus, eruilia: Hispanice, eruyas fauas, eruilhas fauas: Italice, Rouiglione grandi: Gallice, Eruille grosse.

Enarratio, 102.

PHASEOLVS siue phasiolus, quadruplici syllaba scriptus, magna & non uulgaris eruilia est, magnam dico, ad differentiam alterius paruę, & communioris eruilię, quam Galenus ochron appellat. Hęc igitur de qua agimus eruilia, à Theophrasto dolichus uocatur, quæ Galeni tempore, phaseolus uel lobus appellabatur, quã uocem uel hodie adhuc Lusitani nostri, maximi Græcanicarũ uocum seruatores, incorruptam seruarunt, uocantes utique eruiliam hanc, eruiliam fabam; nam quũ fabam superaddunt, fili-

Phaseolus eruilia magna est.

Lusitani maximi seruatores uocum Græcarum.

quam magnam, uel uaginam, qua eruiliũ istud grana sua occlusa habet, ob quam quoq; olim lobos appellari meruit, intelligunt, unde Theodorus Gaza optime admodũ (ut mea fert opinio) hanc siliquam uertit, tametsi alteri quoq; legumini uox hæc conueniat. Crescit enim eruilia hæc ita procere, ut ex ea & tentoria, & scenæ ac tabernacula recte cooperiri posint, cuius siliquæ uidentur magnæ, oblongæ, splendentes, & minime pilosæ: Cõmunis uero eruilia parum propagatur, serpitue, cuius siliquę semidigitales sunt crassæ & hirsutæ, quas Galenus, ut dixi, libro primo de Facultatibus alimentorum capite uigesimo octauo, ochron appellat, & de illis Hippocrates, libro de Diæta secundo, mẽtionem fecit. Nam phaselus tribus syllabis inscriptus apud Dioscorid. smilax hortẽsis est, hodie phaselus nominatus.

Theodorus Gaza.

Ochron eruilia uulgaris est.

Phaselus smilax est.

De Orobo.

Græce, ὄροβος: *Latine, orobus, eruum: Hispanice, ieruos, biezgos, cizylaon, eruilhaqua: Italice, mocho: Gallice, uesse, au desers: Germanice, eruen.*

Enarratio. 103.

OROBVM uerum pauci dignoscunt, quum pleriq; eius loco eruiliam accipiunt, non sine ingenti tamen errore, etenim uero multi hodie abũdant, albo, & rubro; nam album in eius paranda farina Dioscorides eligendum suadet, Galenus uero rubrum potius desiderat, quum potentius albo sit, ut libro primo de Facultatibus alimentorum legitur, & de illius uiribus octauo de Facultatibus simplicium medicamentorũ ita quoq; tradit: Desiccat quidem excessu secundo intenso, calfacit uero primo: porro quatenus amaritatis est particeps, eatenus incidit, extergit, atq; obstructiones expedit. Cæterum si sumatur copiose, sanguinem per urinas euocat.

Eruum rubrum eligẽdum.

Erui temperatura.

De Lupinis.

Græce, θέρμος: *Latine, lupinus: Hispanice, entra muces, entra mocos: Italice, lupini: Gallice, lupin: Germanice, feigbom.*

Enarratio. 104.

LVPINI ubiq; sati, prospere crescunt, qui circa triticum, & segetes, seruntur, ut terram nidorosam, ad se, tanquam proportionatum nutrimentum trahant. Sunt enim ut tradit Hippocrates libro de Diæta secundo, natura robusti & calidi, uerum per præparationem leuiores ac frigidiores fiũt & aluo secedunt, Galenus porro de lupinis ita tradit: Lupini dura ac terrestris est substantia, quocirca ipse concoctu sit difficilis, succumq; crassum

Lupini calidi.

gignat est necesse, ex quo non probe in uenis confecto crudus proprie appellatus succus aceruatur. Hæc de amaris; De dulcibus uero ita subdit. Cęterum, quum inter parandum quicquid habuit amaritudinis deponat, τοῖς ἀποίοις, id est, qualitatis quæ sensu deprehēdatur expertibus, similis euadit: par igitur est ipsum neque ad deiectionem, neque ut adstringentia, ad fluentis uentris cohibitionem esse accommodatum, & tarde descendere & difficulter deiici, ac pertransire, & cætera. Huius uero farina in officinis perata habetur, quæ exterius umbilico admota aliis admixta rebus, puerorum uermes interficit. Cæterum, in descriptione syrupi de cichorea legitur, lupinorum, loco, ut arbitror, lupulorum, tametsi lupini in eo syrupo merito iniici possint, quia extergendi digerendique ac iecur & lienem expurgandi uires possedeant. *Lupini dulces.* *Syrupus de cichorea examinatur.*

De Rapis.

Græce, γογγύλη *: Latine, rapum, rapa: Hispanice, nabos: Italice, rape: Gallice, naueau: Theutonice, rape, ruben.*

Enarratio. 105.

SVNT esui communissima rapa, quorum oblonga quædam sunt, alia uero rotunda, alia alba, alia uero rubra, & ex illis quædam parua, nonnulla uero ingentis magnitudinis, ut singula. 50. &. 60. pendeant libras, ut apud Sabaudienses cōspicitur, & Lusitanos, in oppido Sabugalio dicto: Nam apud Hispanos parua quædam oblonga reperiuntur, non nisi tenera, optima, & gustui per quàm grata, quæ à loco ubi nascuntur, beyarana appellantur, quibus Ferrariensia non cedunt figura, colore, & sapore, ac coctura. Rapa crassum & flatuosum generant nutrimentum, cocta uero præsertim cum carnibus non aspernenda sunt, quum optimum gignant sanguinem, & uenerem incitent, atq; ut nonnulli opinantur, uisum acuant. De quibus Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Gongylidis semen, uenerem excitat, utpote spiritum flatuosum procreans; Sic & radix coctu difficilis est, inflatq; & semen generat. Hæc Galenus. Syluestre uero rapum apud Hispanos in aruis nascitur, quod Itali nō contenenda cura in hortis serunt, & eum omnes communi uoce raponeolum siue ripancū appellant, alii uero locustam, ut alibi quoq; meminimus, ex quo acetarium non aspernendum parant. *Rapa.* *Rapa beyarana.* *Raparum natura.* *Syluestre rapū raponeolus est.*

De Napo.

Græce, βουνιὰς *: Latine, napum: Hispanice, nabicas: Italice, nagoni: Gallice, nayet: Germanice, steckrub.*

Enarratio. 106.

Napus bunias.

EST enim napum bunias dictum, raporum species, cuius semen antidotis contra uenenum miscetur: animaduertat tamen diligens lector, quod bunias napum, à bunio napo differt, de quo lib. 4. sermo habendus est.

De Raphano.

Græce, ῥάφανος: Latine, raphanus, radicula: Hispanice, rauano: Italice, rauanello, radice: Gallice, raue, ou refort: Germanice, rettich.

Enarratio 107.

Raphanus radicula dicitur.

RAPHANVM Columella radiculam appellat, oleris uulgatissimum genus, quo ad ciborum prouocandam appetentiam, & urinam promouendam utimur, herba caule uno arboreo fere ut in ruta conspicitur, assurgens: quare multorum Græci, δενδρολάχανον. quasi olus arborescens nominant, Nec Gaza Theophrasti interpres aliter uertit. Huius præterea tria Plinius memorauit genera, leue, crispum, & campestre. Dioscorides quoque simul trium mentionem facit, hortulani, syluestris, atque alterius apios dicti, de quo in sequentibus sermonẽ habebimus. Porro hortulani seminis decocto, plerunq; Galeni cõsilio, ad prorritandum uomitum utimur. Nam supremi raphani cortices, cibum in stomacho, ut aiunt coquere adiuuant, secus uero illius medullaris pars, quũ terrestris & difficilis concoctionis sit; Si quid tamen in se caliditatis habet, id à corticibus traxisse credendum est. Verum Radicula ut tradit Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, tertio gradu excalfacit, secundo uero deficcat, & ut libro secundo de Facultatibus alimentorum legitur, eius radix ex iis est quibus assidue uescimur: estq; obsonium magis quàm alimentum nimirum quæ & ipsa cũ manifesta calefactione attenuandi facultatem sortitur; nam qualitas acris in ipsa superat, sed caulis eius elixus magis nutrit quàm cruda radicula: paucissimum tamen & ipse alimentum præstat. Mirari autem subit eos medicos & idiotas, qui non sine multorum incommodo, post cœnam, crudas eas esitandas tradunt. Hæc Galenus, qui Dioscoridi in præsenti omnino contradicit, quum eos taxet medicos, atque idiotas, qui post cœnam coctionis iuuandæ gratia, crudas radiculas esitant, quum potius in principio cœnæ comedendæ sint, quæ uerba ut nostis in uniuersum Dioscoridi contradicunt, quum Dioscorides ex illis est, qui post cœnam, radiculas comedendas esse tradunt, quem sequitur quoq; Alexander Trallianus, pro quibus conciliandis authoribus, dicimus. Si uentriculus calidus sit, & facile fluat, nec ad flatum gignendum aptus sit, tunc radiculas in initio cœnæ esitare bonum esse; Si uero contrà, post cœnam satius esse. Hanc uero

Radicula tertio ordine calfacit secundo desiccat.

Galenus contradicit Dioscoridi.

Cõciliatio.

noſtram conciliationem Simoni Sethi, ut uerum dicamus, acceptam referimus. Syluestris porro radicula, in aruis & campeſtribus naſcitur à ſatiua nō multum abſimilis.

De Siſaro.

Græce, σίσαρον: Latine, ſiſer: Hiſpanice, chiriuias: Gallice, des chiruites: Germanice, geirlin.

Enarratio 108.

IN altum procere ſiſer creſcit, folio elaphoboſco uel apio grandiori perſimili, cuius radices apud Hiſpanos Luſitanoſque in uictu frequentes ſunt, quas Græca uoce deprauata, ſuo idiomate chiriuias appellant. Qui uero ſiſer bauciam albam eſſe credunt, omnino falluntur, quum in ſiſeris centro, neruea quædam pars admodum dura reperiatur, & eam ut inutilem, quum radice utuntur, reiiciunt; quam in baucia non uidemus. Cæterū adeo guſtui gratæ radices iſte ſunt, ut olim Tiberius Cæſar, (ut narrat Plinius) eas ſingulis annis, è Germania Romam, pro ſuo uictu afferre curauerit, de quarum uiribus ita tradit Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: Siſari radix ſtomacho grata eſt, & urinam mouet, ſecundo ordine excalfaciens, adiectam habens amaritatem quandam, cum leuicula adſtrictione. *Siſer quid.*

De Rumice.

Græce, λάπαθον: Latine, lapathus, lapathū, lapatium, rumex, lapathum acutū: Hiſpanice, labaca: Italice, rombice: Gallice, de la pareille ou de la patience: Germanice, mengel uurtz.

Domeſticus Rumex.

Domeſticum lapathon, domeſticus rumex, ſpinachia: Hiſpanice, ſpinaques, ſpinafres: Italice, ſpinachi: Gallice, eſpinarts: Germanice, ſpinet, oder ſpinat.

Oxalis.

Oxalis, acetoſa: Hiſpanice, azederilha, azedas: Italice, acetoſa: Gallice, acetoſa: Germanice, ampffer.

Enarratio 109.

SVNT rumicis, ſiue lapathi, plures & illę quidem uulgatiſſimæ ſpe- *Rumicis plures ſpecies.*

cies,nam quædam quia in acutum, aut in mucronem, cuſpidemque eius folia tendunt,oxylapathon dicitur, quæ plerunque in locis humidis & aquoſis reperitur, & iſta quidem magna,aliquando uero parua, ſuibus & ſcroſis ſaginandis apta. Nam hippolapathus uel grandis rumex, foliis permagnis *Rumex domeſticus ſpinachia eſt.* enulæ ſimilibus,in aquoſis cernitur locis. Domeſticus uero rumex ſiue hortenſe lapathum, ſpinachia noſtra eſt; nec enim de hoc mirari eſt, quum ſpinachia alata ut acetoſa quædam eſt, quæ in hortis hodie ſeritur ueluti olim quoque exculta habebatur, ſpinachia dicta, quia ex Hiſpania forte primo allata in alteras regiones fuerit,aut ut ego credo, quia ſemen ſpinoſum habeat,quam Galenus merito inter olera, libro ſecundo de Alimentorum facultatibus collocat, & eam betæ non guſtu modo, ſed uiribus ſimilem facit,quæ omnia illi conuenire,manifeſtius eſt,quàm à nobis explicari poſſit: Nec enim unquam perſuaderi potui ut crederem quòd lapathon, rumex uulgatus,in uſu uictus aliquando ueniſſet,quum herba inſipida & palato in- *Oxalis acetoſa eſt.* grata ſit. Oxalis uero,acetoſa noſtra eſt,quam Galenus oxylapathum uocat,cuius ſpecies plures ſunt: nam quædam hortenſis eſt,lata quæ in acetariis plerunque euenit:altera uero parua ſagittæ modo alata, quę plerunq; ad ruffedinem tendit,ex qua aqua per campanam elicitur, & in officinis ha- *Biſacuta herba.* betur. Eſt & tertia, folio hederaceo acetoſo, quam biſacutam recentiores uocant,in montibus & ſaxoſis locis plerunque naſcens. Iis oxytriphyllon, *Oxytriphyllon.* id eſt acetoſum trifolium, quod aleluiac uel acetoſellam nõnulli appellant, adiungere eſt,de quo alibi ſermonem habituri ſumus:cæterum,omnium harum herbarum acetoſarum ſemen conſtringendi uires poſſidet.

De Lampſana.

Græce, λαμψάνη: Latine, lampſana, napum ſylueſtre, ſerum napum: Hiſpanice, ſaramago: Gallice, ſaunes blanches.

Enarratio 110.

QVI miſera pauperie uexantur,apud Hiſpanos, lampſanam optime, uel inuite norunt, quum ad eorum menſas quotidie ueniat, herba pedalis altitudinis,tria uel quatuor ad ſummum emittens folia hirſuta, napi ſimilitudine,unde olus hoc,Hiſpani ſaramago,quaſi ſerum napum appellare ſo- *Lampſana cur dicta.* lent. Dicitur quoque lampſana,quòd foliis humum lambat; nam eius folia terram lambere uidentur, illi ſemper hærentes,Galli quoque olus hoc, ſaunas albas,quaſi ſylueſtres napos,nominant. Vnde recte Dioſcorides à Romanis napum appellari dixit. Naſcitur enim herba in aruis,& locis,præcipuè iam ſatis, cuius flos albus eſt, radix uero inutilis, eſtur enim herba hæc cocta, malum & peſſimum gignens ſuccum, ita ut de ea prouerbium feratur, uetulas interficere, & Galenus dixerit ſeptimo de Facultatibus ſimpli-

cium medicamẽtorum:equidem eſa ſuccos prauos procreat:at illita abſtergendi nonnullam digerendique facultatem poſſidet.

De Blito.

Græce, βλίτον*: Latine, blitum, blitus: Hiſpanice, bredos: Italice, biedoni, blito: Gallice, blete: Germanice, maier.*

Enarratio 111.

BLITVM, ignauum, & inſipidum ac fatuũ omnium olus eſt, unde inutiles, & rudes homines, blitos appellamus, & ita uulgare eſt olus, ut non cognoſcenti illud, obiiciatur, blitum te merito dixerim, qui blitum ignoras. naſcitur enim rubrum & herbaceum, & ut tradit Galenus, frigidum & humidum in ſecundo gradu, cui mea ſententia in coctura acetum uel res aliqua acetoſa adiungenda eſt, quum aliter ſtomachum ſubuertit, & uomitum prorritat. *Blitum frigidũ & humidũ in ſecundo ordine.*

De Maluis.

Græce, μαλάχη*: Latine, malua: Hiſpanice, maluas: Italice, malba: Gallice, malues: Germanice, pappel.*

Enarratio 112.

MALVA à molliendo dicta eſt, uel ut Varroni placet, molua, quod aluum molliat dicitur, quæ ubique familiaris eſt. Satiua tamen priſci olim in acetariis cum lactuca ad emolliendam aluum utebantur, unde Martialis dixit: Vtere lactucis aut mollibus utere maluis. & alibi; *Malua.*

Exoneraturas uentrem, mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes,

Quibus quoque multi, hodie ox oleo & ſale conditis, tanquam olere in cibo utuntur, quarum decocto, in clyſteribus ad aluum ciendam, & urinam prorritandam paſſim utuntur. Cæterum, eſt & malua quædam, arboreſcens, flores, roſæ ſimiles, autumno gerens, quæ cum cæteris, parumper calfacit, ac emollit. *Malua arboreſcens.*

De Atriplice.

Græce, ἀτράφαξις*: chryſolachanon: Latine atraphaxys atriplex, aureum olus: Hiſpanice, armolles: Italice armola, trapeſe, repeſe: Gallice, arrouches, des bones dammes: Germanice, molten, uel milten.*

Enarratio 113.

Atriplex.

ATRIPLEX, chryſolachanon, quaſi aureum olus dixeris, appellatur; unde Hiſpani aureum olus exprimere uolentes, corrupte Armoles, eam uocant, omnibus ſatis uulgatam herbam, quæ octauo die, à ſatu proſilit, folio aureo, unde nomen traxit, craſſo, in acutum ſagittæ modo definente, à quo nec ſylueſtris atriplicis folium multum deuiat. Nam ſpinachia, atriplicis ſpecies non eſt, quum lapathum hortenſe illam eſſe, prædiximus. Galenus porro, de atriplice, ita prodit, libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Humida & frigida temperie eſt: humida quidem ſecundi ordinis à mediis: frigida uero primi, quam utique tepidam eſſe caliditatem poſuimus, cuiuſmodi roſis ineſt; non tamen adſtrictionis eſt particeps, ſed aquea eſt, & minimum terrena, ſimiliter maluæ: quin & uentrem celeriter permeat, ut illa, ob lubricitatẽ. hortenſes autem atriplex, & malua, quàm agreſtes, tum humidiores ſunt, tum frigidiores: proinde phlegmonis, & phygethlis incipientibus agreſtes magis conueniunt. Semen eius abſtergendi uim habet, itaque icteritię ab obſtructione iecinoris ortæ: auxiliatur. Cæterũ huius ſemen pondere duarum drachmarum uomitum & ſeceſſum prouocare, tradit Serapio, quam ſententiam uera eſſe nouimus.

Spinachia atriplicis genus non eſt.

Atriplex ictericis conuenit.

De Braſsica.

Græce, κράμβη: Latine, crambe, braſsica, caulis: Hiſpanice, colbes, couues: Italice, caulo, uerza: Gallice, des chauls: Germanice, koel.

Altera ſpecies.

Lacuturris, caputium: Hiſpanice, repolho, colbes morcianas: Italice, caputio.

Enarratio 114.

Braſsica.

KRAMBE braſſica eſt, de qua Satyricus dixit, occidit miſeros crambe repetita magiſtros. cuius plures & uariæ ſunt ſpecies, quas Dioſcorides ut hortis & culinę familiares, ſilentio pręteriuit: Plinius tamen uerboſius eas proſequitur, libro decimonono capite octauo, ubi ſabellicam maxime laudat, quam quoque hodie in honore uniuerſa Italia habet, admiranda foliorum criſpitudine, & eam caulem florẽ appellat, primo ex Syria aduectam, iam nunc in Flandriam & alias exteras nationes tranſportatam, aduehitur: namque ut dixi, ſemen iſtius braſſicæ ex Syria, quod primo anno ſatum ex ſe prędictam emittit braſſicam, ex qua poſtea ſemen ortum ac ſatum non quidem braſſicam gignit, ſed potius in rapam degenerat; quod aduertens Plinius, dixit libro decimonono capite decimo ex ſemine braſſicæ ueteris rapæ fiunt: proinde braſſicam pro radice rapam habentem, ex ſemine caulis

floris in

floris in Italia fati oriri certum est: quod pauci hucusque adnotarunt quo fit quoque ut semen hoc ex Syria delatum, primo anno, caulem florem tantum producat; quum semen à caule illo ortum loco producendi caulem florem, rapam potius gignit, & illam quidem suauissimam, & cibo gratissimam. Est quoque altera brassicæ species, quam citato loco Plinius & merito lacuturrem appellat, quia primo ex conualle Aricina, Lacuturre dicta, quia ibi olim lacus & turris fuerant, Romam traxit, in orbem porrectam, clausam, & apprime duram, quæ quum secatur per medium, innumero cernitur folio. Cæterum discordiam inter brassicam & uitem, omnibus notã crederem, atque inde brassicam in cibo sumptam, contra temulentiam & ebrietatem ualere, Androcydes quidam putauit, quum tamen Aristoteles in Problematis, non contrarietatis causa id euenire dicat, sed potius quia brassicæ succus dulcis discutiendi, & humores in aluum eliciendi uires possideat; quibus deorsum conuersis, sequax uini uapor ad ima deuocatur, & sic crapula aboletur. Syluestris uero brassica domesticæ similis est, foliis tamen crassis, & hyoscyami modo hirsutis, gustui amaris. De domestica uero, siue esculenta tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, quòd desiccandi uim habet, tum esa, tum foris imposita, non tamen etiam admodum acrem, utcunque tamen quiddam abstersorium in se habet, & ut libro secundo de Alimentorum facultatibus ait; huius succus facultatem habet purgatricem, quanquam & partes in se brassica ipsa contrarias habeat, unde quum quod brassica soluat, cupimus, parũ coquatur permittimus, quia in eo primo decocto, excretoria facultas transit, manente in corpore & brassicæ substantia constringente, ut in lente quoque fit. In huius porro uiribus Galenus à Dioscoride discrepat; nam libro citato de Alimentorum facultatibus, uisum brassicam hebetare tradit; Dioscorides uero, oculorum hebetudini, in cibo subuenire, & tremulis fatetur. Re uera tamen Dioscorides intelligendus est sic, brassica subuenit iis quibus oculi hebetiores sunt, modo hebetudo illa à nimia eueniat humiditate, quia sua siccitate talem emendat hebetudinem, ut Galenus quoque fatetur, quum inquit: lens itaque & brassica æquali inter se mensura siccant, ob idque uisum hebetant, nisi forte totus oculus humidior fuerit, quàm naturalis habitus postulet. Non præteribo tamen in coquendis esculentis herbis documentum à Galeno traditum, in hoc capite, quod sic habet: Huius ante omnia memor, nihil quod bis coquitur, oportere nec aërem neque aquam frigidam contingere: non enim poterit amplius etiam si diutissime coxeris plane tabescere: sed oportet ut paulo ante diximus, aquam calidam habere paratam, ut quum ex priore extraxeris, in illam protinus coniicias. Hæc Galenus. uideant igitur, boni coqui, quum herbas coquunt, ne illis inter coquendum, frigidam aquam superinfundant, quum quoquo modo

Galeni & Dioscorides discordia.

In coquẽdis herbis documentum.

recrudeſcere, eæ uideantur. Ex caulibus uero ſiue braſſica hodie in officinis, eclegma loch dictum contra pectoris uitia paratum habetur; At braſſica ſylueſtris, quodam modo calidior ſicciorque domeſtica eſt, ut Galenus citato loco tradit.

Loch de caulibus.

De Braſsica marina.

Græce, κράμβη θαλασσία: *Latine, braſsica marina, ſoldanella: Vulgo ſoldanella.*

Enarratio 115.

Soldanella.

BRASSICA marina, omnium conſenſu uulgaris eſt ſoldanella, hydropicis admodum conducibilis herba, quanquam non deſunt hodie qui eam maxime uituperent, & hydropicis non conuenire contendant; ex quibus Cardanus quidam nominandus uenit. Cęterum Matthæus Syluaticus, hic ut ſolet, pueriliter errat, quum credat chachile apud Serapionem ſoldanellam noſtrã eſſe, ut ex foliis chachile à Serapione tributis, manifeſte ſuus deprehenditur error, quæ proculdubio uſneæ aut naſturtii eſſe tradit, non uero ariſtolochiæ, qualia, ſoldanellam habere nouimus. Proinde emẽdandus hic Dioſcorides uenit, quum dicat, folia habet longiſſima, quod falſum eſſe, ut diximus, liquet, quum potius ſoldanella folia habeat parua, tenuia, rotundę ariſtolochiæ ſimilia. Sed error iſte nõ aliunde ut credo uenit, quàm ex Græco codice corrupto, in quo loco μικρά, id eſt parua, μακρά id eſt longa legebatur. De ſoldanellæ uero uiribus ita Galenus libro ſeptimo tam ſæpe repetito meminit, dicens: Non ſolum aluum deiicit, ſubſalſa & ſubamara exiſtens, ſed etiam ad externos corporis uſus idonea.

Cardanus medicus Mediolanenſis.
Matthæi Syluatici error.
Dioſcorides emendatur.

De Beta.

Græce, τεῦτλον: *Latine, beta, ſicla, olus ſiculum: Hiſpanice, aſelgas: Italice, beta, bietola: Gallice, de la porree, ou de la iotte: Germanice, mangolt, oder piſſen.*

Enarratio 116.

Betæ tres ſpecies.

REPERITVR hodie, præter duas betæ à Dioſcoride ſignatas ſpecies una tertia, omnino rubra, alba tamen & nigra hortis familiares ſunt, alba ſic dicta, quia non multũ herbaceum ac uiridem colorem poſſideat. Hęc cocta bonã facit aluũ, ac eam ſubducit, unde Martialis dixit: & pigro uentri nõ inutiles betas. Huius quoq; decocto in clyſteribus maxime utimur; ſed illius ſuccus pondere unius libræ, pro laxando uentre, ubi alia nõ profuere medicamenta, primatũ obtinet. Quo quoq; ueluti maioranæ ſucco, pro expurgando per nares capite, quotidie utimur, quod medicamentum Græci

errhinum uocant, ut apud Galenum, de ista herba amplissime legitur, lib. 8. de Fac. simp. med. quum dicat: Beta nitrosæ facultatis est particeps, qua tum digerit, tum extergit, & per nares expurgat: Cæterum cocta nitrositatem exuit, euaditq; leniter digerens, ad detergendum tamen digerendumq; ualidior est beta alba. Hactenus Galenus, in quibus uerbis betam calidam potenter esse percipitur, præsertim in purganda à capite pituita, quam caliditatem in coctura exuit; & eam primum eius decoctum recipit, unde educens aluũ euadit. Cæterũ, beta syluestris ut Plinio placet, limonium est herba, de qua lib. 4. sermo habendus est, quanquam Gal. lib. 2. de Facult. alim. cap. 43. nullam esse betã agrestem, nisi quis lapathon ita nominare uelit, tradat. *Beta calida est.*

De Portulaca.

Græce, ἀνδράχνη: Latine, portulaca: Hispanice, uerdolagas baldroegas: Italice, porcellana, procacchia: Gallice, de la purceline: Germanice, burtzelkraut.

Enarratio 117.

HVIVS duo nota sunt genera, foliorum magnitudine tantum differentia, quæ in cibo sumpta exile, frigidum, & humidum, ac lentum præbent nutrimentũ, refrigerat enim portulaca tertio ordine, humectat uero secundo, & ea de causa, illius stillatitia aqua, in officinis familiaris habetur. Datur enim pueris, uermibus correptis cum febre, magno, ut experientia indicat, iuuamento. *Portulaca.*

De Asparagis.

Græce, ἀσπάραγος: Latine asparagus: Hispanice, esparagos: Italice, isparagi: Gallice, des asperges: Germanice, spargen.

Enarratio 118.

ASPARAGOS in hortis serendi, nulla hodie apud Hispanos cura est, tantum campestribus & sua sponte nascentibus contenti: At Itali, præter campestres, hortenses habent asparagos, cibo gratissimos, præsertim Rauennates, qui quoque olim, in maximo fuerunt honore, ut ex Martiale deprehenditur, quum dicat. *Asparagi.*

Mollis in æquorea quæ creuit spina Rauenna,
Non erit incultis gratior asparagis.

Verum asparagos quũ dicimus, stolones, siue tenellos cauliculos intelligimus, non uero spinis armatũ fruticem, quos primis mensis, oxolæo cõditos, mica salis addita comedimus, & ita facile ad ignẽ coquuntur, ut quũ rem celerrime perfici cupimus, dicere soleamus, citius quàm asparagi coquantur.

Cæterum aſparagi radix,inter radices diureticas adnumeratur,ita ut inter il-las primatũ obtineat,quod percipitur,quia illius qui comedit aſparagos,urina maxime fetet,ſtomachum enim maxime iuuãt omnes aſparagi,urinaſq; cient,& parum nutriunt,de quorum temperatura,Galenus ita diſſerit,libro ſexto de Facult.ſimpl.medic.Aſparagus petræus abſtergendi uim habet,citra manifeſtam caliditatem aut frigiditatem:hinc iecur ac renes infarctu liberat,& maxime radices eius,& ſemen, quod & dentium dolores ſanat.

Aſparagi tẽperatura.

De Plantagine.

Græce, ἀρνόγλωσσον πλευρόνευρος ἑπτάπλευρος *: Latine, arnogloſſa, plantago, lingua agni, ſeptineruia, Stelaphuros : Hiſpanice, lhantem, tamchagem : Italice, plantagine : Gallice, du plantain : Germanice, ſcaffuzungen.*

Minoris plantaginis latina nomina.

Lanciolata, plantago minor, lingua arietis, lingua agni: Hiſpanice, lengoa de oueya, lengoa de carnero : Gallice, lengue de moton.

Enarratio 119.

GRAECorum ἀρνόγλωσσον plantago noſtratũ eſt; ἄρνον Græci agnum uocãt, γλῶσσαν uero linguam id eſt linguã agni,cuius plura ſunt genera,duo tamẽ pręcipua,maior & minor: Minor,anguſtioribus foliis, & nigrioribus, linguæ pecorũ ſimilis,caule anguloſo,interdum inclinato,in pratis cum reliquis naſcẽs, quam officinæ quinqueneruiam,aut agni ſiue arietis linguã uocãt:maior uero,foliis laterũ modo incluſis,quę quia ſeptena ſunt;Gręci ἑπτάπλευρον uocauerũt.Naſcitur in hortis atq; uallibus nec nõ paludibus,& pratis,cuius plura alia ſunt genera,quorũ aliquot,diuino fauente numine,lib.3: attingemus.Cæterũ plantaginis dotes in pręſenti audire eſt,quas Gal.lib.6. ut ſolet,ſapienter admodum perſequitur,dicens:Refrigerat pariter & ſiccat in ſecũdo gradu,habetq; nonnihil auſterũ,ratione terrearum partium.Porro medicamenta, quæ cum hoc quod refrigerant, una etiam aſtringunt, ea & ad ulcera rebellia omnia, & ad fluxiones & putredines conueniunt, ac proinde & ad dyſenterias: Nam & ſanguinis profluuia ſiſtunt, & ſi quid aduratur,refrigerant,tum ſinus quoq; glutinant,& alia ulcera recentia, & uetera ſimul, atque in omnibus fere id genus medicamentis, primas tenet,aut certe nulli ſecundum eſt arnogloſſum, ob temperaturæ ſymmetriam, & conuenientiam. Nam ſiccitatem obtinet morſus expertem,& frigiditatem quæ nondum ſtupefaciat. Fructus etiam & radix ſimilis ſunt facultatis,

Plãtaginis ſpecies.

Plantaginis temperatura.

nisi quòd tum ficcioris,tum minus frigidæ; quin & femen fubtiliũ eft partium. Radices uero crafsiorum : at herbæ folia exiccata,fubtilium partium exiftunt,& minus frigidæ facultatis. Radicibus utuntur ad dentium dolores tum mandentes, tum collutionibus incoquentes, præterea ad iecinoris renumq; obftructiones, non has tantum adhibent, fed folia quoque, & multo magis femina.

De Sio.

Græce, σίον: Latine, fium, lauer, anagallis aquatica: Hifpanice, rabacas: Italice, gorgoleftro: Gallice, la berle: Germanice, pungen.

Enarratio. 120.

SION herba fic dicta, quid excutiendi uires habeat; in riuulis & locis aquaticis femper nafcitur, apio per q̃ fimilis, quam crudã, aceto mulieres & pueri ineunte uere comedunt. Nam poft aduentum auis cuculi dictæ, non amplius herbam efui aptam, mulieres Hifpanicæ dictitant, imò illam inutilem & tanquam ab aue dicta affectam prædicant. Nafcitur enim aliquando cubitalis, ftomacho admodum grata, quæ & urinam euocat, & ueficæ calculos excernit. Plinius porro huius herbæ uires, cum facultatibus aquatici fifymbrii, id eft creffonis confundit libro. 22. eiufdem numeri capite. Ne tamen sii temperaturam defideres, Galenum audi, libro octauo, de Facultatibus fimplicium medicamentorum, ita dicentem: Sion quantum guftu odoratum eft, tantum etiam excalfacientis facultatis eft particeps, fed & digerit, & urinam mouet, & calculos renum frangit, & menfes euocat.

Sion herba.

Plinius errat.

De Sifymbrio.

Græce, σισύμβριον: Latine, fifymbrium, corona Veneris, balfamita, menta aquatica: Hifpanice, herua buena delhagoa, ortellana delhagoa: Italice, balfamita, menta aquatica: Gallice, balfamita: Germanice, bachmuntz: oder fifchmuntz.

Enarratio. 121.

EST enim primum hoc fifymbrium, officinarum balfamita, herba plerũq; in aquis, & locis humidis nafcens, & quæ facillime, ut refert Plinius libro. 19. capite decimo, in mentam degenerat, adeo fuauis odoris, ut Venerem incitare certum fit, quo fit, nomen Veneris ei inditum fit, qua hifce tẽporibus homines in coronis plerunq; utuntur, & feplafiarii male loco nepithæ eam ufurpant. De qua Galenus libro octauo citato: ita tradit: tenuiũ

Sifymbriũ.

Seplafiarii errant.

est partium, facultatisque digerentis, calfacientis,& exiccantis in tertio ordine, quidam, semen cum uino exhibent singultientibus, torminaq; patientibus. Verum, ne quis nominis uicinitate decipiatur, sciendum est, quod balsamina, à balsamita præsenti differt; Est enim balsamina herba de qua Dioscorides nullam penitus fecit mentionem, uulneribus glutinandis commodatissima, quam Hetruria Hierosolymitanum pomum uocat, Mirabile Gallia, alii uero garantiam: quoniam, ut tradit Ruellius Gallus libro secundo de Stirpibus, capite centesimo uigesimoquarto, septi modo in hortis fenestrisq;, per cancellos opere topiario digeritur. Ea tenuibus prælongisq; flagellis, ultro citroq; reptantibus euagatur, foliis uitis albæ, articulatioribus, exilibus pampinis, ex alarum sinu prodeuntibus, quibus illigantes sese cancellatim uicinis implicant statuminibus, flore cucumeris ex albo in luteum languescente, turbinato utrinq; fructu, carnosa cute & per uersus uerrucosa, ac rigidioribus bullis intumescente, cucumeris pusilli uel citrii similitudine, malo uerius ac tubere quàm grandi bacca, aut follicu lo: aureus maturo color, cartilago intus punicea uel lutea, sanguineusq; succus, pomum maturitate dissilit, inanitasq; confracto patet, semina intus aliquot lenticulæ figura continens, ruberrima, ex quibus oleum exprimitur, ad uulnera præcipuum. Aliqui pomum oleo prius imbutum aliquot dies insolant, deinde uel fimo uel terra tantisper obruunt, dum prorsus intabue rit, sic balsami uires glutinandis uulneribus adsciscere pollicentur, inde tractum balsaminæ uocabulum, mirabile pomum Gallis dicitur, quod uel pul chritudine sua uel insolita nouitate conspicientes in admirationem sui trahat. Hæc Ruellius.

Balsamina à balsamita differt.

De altero Sisymbrio.

Græce, σισύμβριον ἕτερον: *Latine, sisymbrium alterũ, aquaticum nasturtium, aquaticum sisymbrium, crissones: Hispanice, berros, agriois: Gallice, du cresson: Germanice, bruñẽkersz.*

Enarratio. 122.

ALTERVM sisymbrium, omniũ doctorum hominum in re herbaria consensu, cõmunes sunt cressones, sic dicti, quia facile, & cito, in aquis crescũt, folio pseudodictamni, sapore acuto, esui apta omnino herba, de cuius uiribus & temperamento Galenus ita disserit, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: sisymbrium quod quidam cordaminem uocant, quandoquidem cardamomo simile quiddam gustu præfert, quum siccum est, tertii est ordinis excalfacientium & desiccantium; quum humidum & uiride, secundi.

Crissones.

De Crethmo.

Græce, κρίθμον: *Latine, crethmon, batis, baticula, crethamus, petroselinum marinum, fœniculum marinum, unguis aquilæ: Hispanice, perexil dela mar, unhas de agnula yerua: Italice, finochio marino: Gallice, dela creste marine, dela bacille.*

Enarratio. 123.

CRETHMON uel batis, crethamus in officinis hodie dicitur, herba ubiq; nota, sua sponte prope mare crescens, foliis multidiuisis, pinguibus, oblongis, aquilæ ungues repræsentantibus, unde multi Hispanorum, herbam istam, unguem aquilæ appellant, quanquam alii petroselinum marinum, uel fœniculum marinum quoq; eam nominent, ac oxelæo, & sale, ut cappares condiant, & in multus orbis partes cum aliis mercibus, ueditũ trahant: urinam autem prorritat, & renum ac uesicæ calculos comminuit, de qua Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Gustantibus salsum est, cum paucula amaritudine, quamob rem uis eius est exiccatoria & abstersoria. *Crethamus, fœniculũ marinum.*

De Coronopo.

Græce, κορωνόπους: *Latine, coronopus, cornu cerui herba, stella maris: Hispanice, guia belha: Italice, stella herba: Gallice, capriole: Germanice, kraen.*

Enarratio. 124.

DIOSCORIDIS coronopus, hodie ab hominibus doctis ea putatur herba, quam pharmacopolæ cornu cerui, & stellam maris appellant, quæ quia multidiuisa per terram spargitur, cornu cerui dicta est, & ex ea aquam per elambicum extrahunt. Aduertendum tamen duximus, quòd coronopus hæc, longe â coronopo Theophrasti differt. Est enim Theophrasti coronopus, herba spinosa, & esui minime apta: At de præsenti ita tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simpl. medic. coronopodis radix, cœliacis prodesse creditur manducata. Cæterum coronopus non est pes cornicis herba, ut quoq; Mathiolus fatetur, quanquam, capite de batrachio sibiipsi contradicat, ut legenti notum euadet. *Coronopus cornu cerui est herba.* *Mathiolus sibiipsi contradicit.*

De Soncho.

Græce, σόγχος: *Latine, sonchus, lactucella, cicerbita, palatium leporis: Hispanice, serraya, sarralha: Italice, cicerbi-*

ta, crespine: Gallice, du latteron, ou palais au lieure: Germanice, mosz, oder genzdistel.

Enarratio. 125.

Sonchos herba. SONCHOS herba, ideo dicta est, quòd salubrem fundat succum, ἀπὸ τοῦ σῶον χέειν: Nam ebibitus stomachi rosiones lenit, & lactis abundantiam nutricibus subministrat, & multa alia commoda elargitur; quæ communiori uoce cicerbita uocatur; & interdum parua est & tenella, inter herbas acetarium adornantes connumeratur; imò multi solam per se tantum, aceto sumunt; quum uerò grandior fit, spinosa euadit, & minime esculenta, syluestri respondens. Vnde Galenus hæc animaduertens dixit; ubi adoleuerit sonchus ex spinosis plantis est. Cæterum uiridis etiamnum & tener estur, perinde ut cætera olera syluestria. Hæc rursus illa herba est, qua mustella dimicatura contra serpentem se prius munit, adeo enim salubris est, & contra uenenum ualet.

Cicerbita.

De Endiuia.

Græce, σέρις ἀγρία, κιχώριον, καὶ πικρὶς: *Latine, cichorium, cichorea, intubus agrestis, intubum agreste, ambubeia, picris: Hispanice, almerones, cichoria: Italice, cichorea: Gallice, cichoree: Germanice, uueguuarten.*

Secunda species cichorii agrestis.

Græce, ἡδυπνόϊς, ἀφάκη: *Latine, dens leonis, rostrum porcinũ, tarraxacon: Hispanice, dente de leon hierua: Italice, gruni, radice, girasole: Gallice, tarraxacon: Germanice, korlkraut.*

Endiuia domestica

Græce, σέρισ: *Latine, intubus, intubum satiuum, endiuia domestica, latifolia: Hispanice, endiuia: Italice, endiuia: Gallice, delendiuie: Germanice, endiuien.*

Alia domestica strictioribus folijs.

Græce, σέρις: *Latine, seriola, scariola: Hispanice, serraya*

enuide

uide: Italice, la ſcariola: Gallice, ſcariola: Germanice, ſcariol.

Enarratio 126.

DIFFERT endiuia à cichorea, tāquàm domeſtica à ſylueſtri: Nam endiuia, domeſtica & hortis familiaris eſt, ex qua aqua & ſyrupus in officinis parari debent: Sylueſtris uero, cichorea ſiue cichorium appellatur. *Endiuia à cichorea in quibus diſferat.* Nam ſylueſtris endiuiæ dictæ cichoreæ, duplex eſt ſpecies: quædam ambubeia dicta, ſiue cichorea libere naſcens, quæ ex ſe tricubitales emittit uirgas, fiſtuloſas, difficulter frangibiles, flore cæruleo, interdum albo, quæ apparente Sole panditur, & cum eo circumagitur: eo uero nubilo, aut non apparente, clauditur, & compreſſa uidetur, unde Ambubeiæ herbæ, aut ſolaris nomen accepit, non ideo tamen heliotropium, dicenda eſt, quum heliotropium longe alia ſit herba, de qua ſuo loco plura dicenda ſunt. *Heliotropium.* Secunda uero cichoreæ ſpecies, illa eſt herba, quam leonis dentem pharmacopolę, aut tarraxacon, uel roſtrum porcinum appellant, & illam uniuerſa Italia, in hortis tanquam celebre oxyporum, ſatam habet, quam multi quoque cichoream appellant, & differentem à dente leonis herbam eam faciunt, quum tamen eadem fere ſit, & in nihilo præterquàm cultura differant; uocat autem hanc Plinius hedypnoem, id eſt ſuauiter dormire, ſomnumque irrepere facientem, non minuſque aphacam, libro uigeſimoprimo capite decimoquinto ut Theophraſtus quoque libro ſeptimo de Plantarum hiſtoria, capite ſeptimo. Sed aduertendum eſt, quod aphaca hæc multum differt ab alia aphaca, ſylueſtri dicta uitia, de qua breui ſumus dicturi. *Aphaca differt ab aphaca uitia.* Domeſtica uero endiuia duplex eſt, altera latifolia, hortis familiariſſima, & quæ terra obruta, alba reddita, hibernis menſis, oxelæo & ſale, cruda, & cocta ante ponitur, quanquam uniuerſa Hiſpania, ſic paratam eam nunquam quod ſciam, uiderit, quam aliqui endiuiam, alii uero cichoream uocant. *Endiuia domeſtica latifolia alba fit.* Altera uero arctioribus foliis endiuia, à ſeri ſeriola, poſtea uero ſcariola nuncupata eſt. Cæterum, ab intybo ſiue intyba, corrupte endiuia deducta eſt, cuius omnes ſpecies in amaritudine conueniunt, magis & minus, unde prouerbium, intyba ſucceſsit ambroſiæ, & illud Virgilianum, amaris intyba fibris. *Endiuiæ deriuatio.* De quarum uiribus, ita diſſerit Galenus, libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: Seris, holus eſt ſubamarum, & magis quod agreſte eſt, id namque eſt frigidæ & ſiccæ temperaturæ, ſecundo exceſſu. At domeſtica magis quàm agreſtis refrigerat; Porro utraque aſtringētis qualitatis eſt particeps, ut condrilla, quæ eſt etiam ſereos ſpecies.

De Condrilla.

Græce, κονδρίλη: Latine, condrilla: Hiſpanice, Luſitanice,

leitugas, lechugas dentre los planos: Italice, lattaiuola, latte dangelli: Gallice, du lettron.

Enarratio 127.

Condrilla. EST proculdubio condrilla, intybi species, qua de causa Galenus capite citato, de ea simul cum aliis mentionem fecit, quanquam tamen libro secundo de Alimentorũ facultatibus, ipse non inter seres, id est intybos, eam connumeret, sed potius capite de lactuca. lactucæ condrillam olus simile facit: quo fit, nostri Lusitani, herbam istam in hunc usque diem lactucam appellent. Nascitur enim inter segetes, & uineas, & aliis locis quoque, qua acetarii uice mulieres & homines rustici utuntur. Inest autem huic condrillæ, folium endiuiæ simile, lac ex se quum rumpitur mittens, cui quoque altera species similis ubique cernitur, easdem fere cum intybis uires obtinens: dicitur autem condrilla ista, ab Hispanis, lactuca inter segetes nascens, ut differentiam inter uulgarem lactucam, & istam de qua agimus, faciant.

De Cucurbita.

Græce, κολοκύνθη ἐδώδιμος: Latine, cucurbita: Hispanice, la calabaca: Lusitanice, abolara: Italice, succa: Gallice, une courge: Germanice, kurbs.

Enarratio 128.

Cucurbita. COLOCYNTHE, ea est cucurbita, quæ in cibi usum quotidie uenit, & multiformis conspicitur aliquando uentrosa, sic dicta quia in uentre multum turgescit, nonnunquam curua, quandoque uero tantæ longitudinis, ut modo nouem modo decem pedum uisa sit, quę sępe (natura artifice) ita eueniunt, quandoque uero ab hortulano uinculo formantur, & finguntur, quum cucurbitæ qua coguntur forma, crescunt, ut in harundine oblonga experti sumus, quæ secundũ harundinis longitudinem creuere: unde merito, cucurbita à curuatura dicta est, quia facile in quãuis figurã dempto impedimento curuari possunt, non minus quoque in amplis uasculis immissæ, uentrosæ fiunt; Sic ornatæ, ut postea maturis, & siccis, ac inanitis, uasorum uice, utantur. Vnde Plinius Naturalis historiæ libro, dixit, nuper enim cucurbitarum usus uenere, urceorum uice, iam pridem etiam cadorum ad uina condenda. Columella quoq;, de media inquit parte cucurbitæ, semen inuerso cacumine ponito, ut fiat incrementi uastioris, nam sunt ad usum uasorum satis idoneæ, quod hodie in usu uidemus, atq; ipsis præcipuè utuntur, qui per æstatem atque ardores maximos in agris negociantur. Medici nostri temporis, cucurbitam, pro bona uictus ratione febricitantibus præbent, quum humidæ ac frigidæ potestatis sit; meo tamen iudicio, repurgato

uentriculo, edenda cucurbita est, quia facillime in eos conuertitur humores, quos stomachus in se cōtinet, ut author est Gal. lib. 2. de Facult. alim. cap. 3. qui quoq; lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita eius persequitur uires. Humida & frigida est in secundo ordine cucurbita, quare succus eius rosaceo mistus, auriū dolori contracto ex phlegmone, est utilis: præterea restinguit sitim. *Cucurbita non nisi re purgato sto macho eden da est.*

De Satiuo cucumere.

Græce, σικυὸς ἥμερος: Latine, cucumer satiuus, cucumis: Hispanice, cogombro: Italice, cocomero, Gallice, cocombre, Germanice, cucumern.

Pepo.

Græce, πέπων: Latine, citrullus, pepo: Hispanice, pepinos: Longobardice, cocomero, citruolo: Gallice, citrullo: Germanice, citrullen.

Enarratio 129.

CVCVMER, non ubiq; satiuus reperitur, qua de causa multi nō sine ingenti errore, citrullum quem peponem esse certò scimus, cucumerem appellāt, uulgarium forsitan uoce seducti, qui in Italia fere uniuersa, & Flandria ac Germania, citrullum cucumerem uocant, sed ut dixi, nō sine magno, ne dicam pudendo errore, inter quos nouissimus extat Mathiolus Senensis, in suo Dioscoride Hetrusca lingua confecto. Est igitur Græcorum cucumer, siue cucumis, dictus sic, ut Varroni placet, quia facile curuatur, baculi crassitudine, colore uiridi, longitudine cubitali, & maiori, præsertim, si in flore existens, in fistulam mittatur: tunc enim ut tradit Plin. lib. 19. cap. 5. mira longitudine, & ad fistulæ complementum crescit; & hac de causa Columella anguinum cucumerem eum appellat, quia oblongus, crassus atq; instar anguis flexuosus sit. Nascitur enim insimili planta, qua cucumer syluestris oritur. Cæterum est cucumer, natura frigidus & humidus, appetentiam concūbendi minuens, unde sicys à Gręcis dictus est. Hinc de cucumere (quia textrices magna ex parte impudicæ sunt) adagiū ortum est; texens pallium mulier, cucumerē deuoret. Raro in Lusitania cucumer uidetur; Secus autē in altera parte Hispaniæ, pręcipuè apud Salmanticences, ubi in magna cernitur copia, hirsutus, colore omnino uiridi, longitudine cubitali & curua At pepo is est, quem officinæ ob colorē citri, in maturitate acquisitū citrullum appellant, Græci uero illum πέπονον id est maturū, Graia uoce dixere, quam uocē Hispani uel hodie seruātes, nulla immutata litera aut syllaba, illum quoque pepanū uocant, & eius supremā partem concisam, fronti, æstus hora, in qua illum plerunq; comedimus, tanquam refrigerantē, admouemus, quod olim

Cucumer. *Cucumer anguinus.* *Pepo citrullus est.*

quoq; â Græcis fieri Dioſcorides innuere uidetur. Veſcimur enim pepone Hiſpani, dum uiret: nam poſtquam maturuit, & colorẽ luteum, citri maturi contraxit, tanquam cibo inutilem reiicimus, ſi quid tamẽ illius comedendũ ſit, eius ſuprema & cartilaginea pars tantum pro uictu, reiecta eius medullari parte, accipienda eſt; ut apud inferiores Germanos plerunq; fit, qui peponibus iis, non niſi maturis, cõtra Hiſpanorũ conſuetudinem, in uictu utuntur, quorũ medullarem & interiorẽ partem, in qua ſemen continetur, tanquam improbã & malam reiiciunt, ſuprema & cartilaginea illa, crebris uerrucis ornata parte, contenti, qui mos apud Græcos quoq, fuit, ut ex Galeno deprehẽditur, lib. 2. de Alim. fac. cap. 5. ubi inquit: huc accedit, quòd in peponibus homines à carne intima in qua ſemẽ habetur, abſtinẽt. Sed hæc ignorãs Mathiolus, nihil in hoc cap. præter alios uillicare facit. Subdit quoq; Gal. eodẽ loco, in melopeponibus autẽ mandunt, id eſt carnem interiorẽ, pro quo ſcire licet, quòd melopepones, hodierni ſunt melones, quorũ uarietas ingens eſt, quũ alii cortice ſubtili tegũtur, alii uero craſsiori, & tardius maturi fiunt quos Clodiẽſes (Venetiis prope Riuumaltũ) uendentes, peponas appellãt; alii autẽ intus ſunt rubri, & illorũ quidam muſchatelli dicti, odore & ſapore præſtantiſsimi, ut apud Luſitanos, Abrantini dicti, ab oppido Abrãtes dicto, quod Tagus aurifer præterlabitur, quibus Neapolitani reſpõdent. Alii autẽ ſunt albi, & illorũ nonnulli hiemales dicti, quia per uniuerſam hiemem ſuſpenſi in domibus ſeruãtur, apud Salmanticenſes frequentes, qui quoq; ẽ Græcia in Italiam hodie aduehũtur. Sunt quoq; pręter iſtos, melones aquei dicti, quos angurrias multi appellant, alii uero, bateccas, Turcæ, carpuzes. Thuſci, præter omnẽ loquendi conſuetudinem, cucumeres nominant. Dicuntur uero melones aquei, quia intus aquam habeant, quam cum interiori ſubſtantia, adiecto ſucchαro Mauri & Turcæ, uigente ęſtu, pro refrigerandis uentriculis, in cõtinuo uictus uſu habẽt, magnæ enim ſunt anguriæ iſtæ, uentroſæ, lucidæ, colore uirides, quanquam nonnullæ paruæ reperiantur, multis uariegatæ coloribus, quarũ omnium, interior pars dulcis admodum eſt, qua febricitantes, ſitim arcere conãtur. Sunt præterea, ut plures alias pręteream ſpecies, Saracenicæ quædam, uel Tranſmarinæ dictæ cucurbitæ, quas nonnulli pepones appellant, aliæ exterius albæ, aliæ uero ſubluteæ, omnes craſsi & peſsimi nutrimenti; & ea de cauſa à ruſticis in hieme tãtum comeduntur, Frigidæ enim & ſiccæ, temperatura ſunt, ueluti priores omnes ſpecies, quas crudas comedere ſolemus, frigidæ & humidæ, in ſecundo gradu; Attamen, ſi quis aut ſemen aut radicẽ arefaciat, haud etiam humidæ fuerit naturæ; ſed iam deſiccantis, idq; in primo quodam ordine, aut in ſecundo incipiente, ut latius Gal. dixit lib. citato de Facult. alim. Porro, cucurbitam ac omne genus peponis uel eorum ſemina, ſaccaro hodie condiri, magno ægrotantium oblectamento, uel tonſores norunt, nedum aromatarii.

Mathiolus errat.

Melopepones ſunt melones.

Angurria.

De Lactuca.

Græce, θρίδαξ: *Latine, lactuca: Lusitanice, alface: Hispanice, lechuga: Italice, lattuca: Gallice, une lactue: Germanice, lattich.*

Enarratio. 130.

DICITVR lactuca, ut Palladio in Ianuario placet, quod abundantia lactis exuperet, quod quidem lac uentrem mouere leuiter, olim credebatur, quare apud ueteres, in primis epulis ueniebat, ut Martialis sequenti carmine testatur, quum dicat. Prima tibi dabitur, uentri lactuca mouendo Vtilis: de qua quoq; ille dixit, Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum, Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes? Syluestris uero lôgiori caule in câpis nascitur, folio satiuæ simili, sed spinoso, presertim quum ad côplementum peruenit, Satiua uero quæ in uictus usu quotidie uenit, ut refert Galenus, humidum frigidumq; est olus, non tamen extreme. Dicenda igitur lactuca, humida, & frigida est secundum aquæ fontanæ frigiditatem, & ut libro secundo de Facultatibus alimentorum legimus, hoc olus, succi est quâm alia omnia laudabilioris. Nam quum reliqua omnia sanguinem gignant paucissimum, ac praui succi, lactuca non multum quidem generat, id tamen nec mali succi est, neque omnino laudabilis. Porro dum essem iuuenis, uentriculusq; mihi infestaretur bile, lactuca, qua ipsum refrigerarem utebar: quum uero ad ætatem declinantem perueni, hoc ipsum olus fuit mihi contra uigilias auxilio, quæ senibus esse annexæ uidentur. Habet itaq; lactuca succum quidem frigidum atq; humidû, minime tamen prauum, quare nec concoctioni resistit, nec perinde ut reliqua olera, uentrem cohibet sicuti neque, etiam prorritat.

Lactuca / *Lactuca të peratura.*

De Gingidio.

Græce, γιγγίδιον: *Latine, gingidiû, chærefoliû: Italice, cerefolio herba: Gallice, du cerfueil: Germanice, kerbelkraut.*

Enarratio. 131.

RECTE mea sententia, Ruellius Gallus, & post illum Fuchsius, in suo herbario, gingidium chærefolium esse, opinati sunt, quum re uera inter se maxime conueniant. est igitur gingidium chærefolium, herbula, non diu è Syria, & Cilicia in Italiam aduecta, & inde in alias regiones transportata, quanquã ad Hispaniam nôdum quod sciam peruenerit, syluestri pastinacæ similis, tenuior, tamen, & amarior, & culinæ satis commoda, radice subalbi-

Gingidiû chærefoliû est.

da, aliquantulum amaricante, floribus candidis, ſemine in ſiliquis exiguis, oblongo, anguſto, & acuminato, quæ ideo chærefoliũ dicitur, quod foliis luxuriet. Quod uero Hiſpani, herbulam hanc, in hortis ſuis hucuſq; ſatam non habeant, id in cauſa mihi eſſe uidetur, quod coriandro uiridi maxime utantur, id ferculis quotidie infundẽdo, quod tamen uniuerſa Italia, & Germania, ac Gallia, reſpuunt, & tanq̃ noxiam herbã horrent, cuius loco hanc amplexãtur, chærefoliũ dictam, quæ in uniuerſum alia eſt, ab ea quam Plinius chærefolium appellat. Huius porro uires, Galenus libro .2. de Facult. alimentorum, capite quinquageſimo quinto; & ſexto libro, de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, enarrat, dicens; Gingidium guſtu amarum & aſtringens quum ſit, temperie calidum frigidumq; uidetur: Secũdũ uero utramq; qualitatem, deſiccatoriũ eſt, cætera porro, ſtomacho amicũ exiſtit.

Chærefoliũ Plinii differt ab hoc preſenti.

De Scandice.

Græce, σκάνδιξ: Latine, ſcandix.

Enarratio 132.

Scandix. Ioãnes Falconerius Anglus.

SCANDICEM gingidio ſimilem herbã, nobis diligentiſsimus uir Ioannes Falconerius Anglus, primo Ferrariæ indicauit, nec enim illam aliis nominibus appellari nouimus, qua de cauſa nomenclaturas alias non adiecimus.

De Caucalide.

Græce, Καυκαλίς: Latine, caucalis herba, daucus agreſtis: Hiſpanice, queyones, ierua: Italice, pitroſello ſaluatico.

Enarratio. 133.

Caucalis herba.

ADEO caucalis herba, daucum refert, cum figura, tum foliorum inciſura, & umbella, ut merito daucus ſylueſtris à multis appelletur. Naſcitur enim hęc ubiq;, in aruis, folio inferiori petroſelino ſimili: ſuperiori uero, inciſo, minuto, ut in fœniculo, cernitur, unde ab Italis, petroſelinum agreſte, herba iſta dicta eſt. Præterea, huic ſimilis folio & umbella alia eſt herba, caule hirſuto, cuius radices rotũdæ, nucum magnitudine ſunt; exterius nigræ, intus uero albæ, & eſui aptæ, quas pueri in Hiſpania, frequentiſsime comedunt, & eas, eadem uoce, qua iuncum auelanam appellari diximus uocant, nuſquam quàm in Hiſpania à me uiſas; nec mirum, quum, ut ait Virgilius. Nec uero terræ ferre omnes omnia poſſunt. Cæterũ de caucalide, ita prodit Galenus libro ſeptimo, de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, quidam daucum ſylueſtrem nũcupant, eſt enim ei adſimilis guſtu ſimul ac uiribus, excalfacit enim ut ille & deſiccat, tum urinam ciet, & muria ad repoſitionem conditur.

De Eruca.

Græce, εὔζωμον: Latine, eruca, ſalax eruca: Hiſpanice. arugua: Italice, rucola, rucheta: Gallice, dela roquette: Germanice, uueilzſenff.

Enarratio. 134.

ERVCA tam domeſtica quàm ſylueſtris communiſsima eſt herba, quæ plerũq; in acetariis uenit, & ideo eruca dicitur, quia in guſtu erodat; euzomos uero, quia iura commendet, detq; illis gratum ſaporem, Venerem enim eruca mouet, qua de cauſa, à poetis ſalax eruca appellatur; de qua Galenus libro ſecundo de Alimentorum facultatibus capite quinquageſimo tertio, ita inquit: hoc olus manifeſtiſſime calfacit, ſemenq; gignere creditur, & coeundi excitare appetitum, capiti etiam dolorem infert, præſertim ſi quis ipſo ſolo ueſcatur. hactenus Galenus. Quibus, tu adde, modo quo eruca ueſcitur, calidus temperatura ſit, quum ſi frigidus fuerit, tantum abeſt ut illi dolorem capitis inducet, ut potius magnum adducat iuuamen. Eruca.

De Ocimo.

Græce, ὤκιμον: Latine, ocimum, baſilicon regium, ocimum gariophyllatum: Hiſpanice, albahaca: Italice, baſilico, baſilico gentile: Gallice, du baſilic: Germanice, baſilique.

Enarratio. 135.

NON ſolum in hortis ſatum ocimum uidetur, ſed paſſim ad feneſtras figulinis uaſis repoſitum, quod mulieres ob fragrantiſsimum quem habet odorem fouent, unde ocimum ab ὄζω uerbo quod eſt redoleo, deductum eſt. Reperitur enim gariophyllatũ dictum ſuauioris odoris, ſic dictũ quòd neſcio quid gariophylli redoleat. proprie uero baſilicon minutis foliis ornatum, acinos eſt, de quo tertio libro ſermonem faciemus. Cæterum in ocimi uiribus multi diſsident, Galenus tamen cui habenda fides eſt, ſic de eo libro octauo, de Facultate ſimpl. medicamentorum, tradit: Ocimum ex ſecũdo eſt ordine calfacientiũ, habet autem recrementitiam humiditatem, proinde nec commodum eſt, quod in corpus ſumatur: cæterum foris illitũ ad digerendum & concoquendum idoneum eſt. At Simeon Sethi, de eo ita quoq; iudicium ſuum fert, quum dicat, baſilica ocima, olfacta, cor, & caput, iuuant, ſi aqua irrigantur humidiora fiunt, & ſomnum conciliant, ſemen eorum cardiacis affectibus ſuccurrit, animi mœrorem ex atra bile ortam, in hilaritatem & letitiam mutat. Ocimum. Acinos quid. Simeon Sethi.

De Orobanche.

Græce, ὀροβάγχη: *Latine, orobanche, erui angina: Hispanice, yerua uaqua: Italice, herba lupa, coda di leone, herba tora, herba uacca: Gallice, teniam.*

Enarratio. 136.

Orobanche cauliculus est. NASCITVR orobanche inter legumina, hordeum & canabim, pedalis altitudinis, cauliculus, & minoris, ad ruborem declinans, sine foliis, hirsutus, pinguis, tener, asparagi modo crassus, flore subrutilo, ad album declinante in totum hypocisti similis, nam radix illi, tenera, policaris crassitudinis est. Orobanche ex maleficio nomen traxit, quod uidelicet, legumina, præcipue orobum, inter quæ nasci diximus, stranguler, non illis, se circunligando, ut Theophrastus dixit, sed tantum inter ea nascendo, ut experientia indicat. Dicitur uero herba hæc, à nonnullis, herba tauri; ab aliis autem herba uaccæ, eo quòd uacca quum eam comedit, illico ad taurum accedit, non minus quoq; cynomorion appellatur, quod canis genitale membrum referat, nam una parte crassa uidetur, alia uero subtilis. De qua ita Galenus lib. octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum inquit, breuissime, siccæ frigidæq; temperaturæ est, in primo ordine.

De Tragopogone.

Græce, τραγοπώγων: *Latine, tragopogon, barbula hirci: Hispanice, barba de cabron, yerua, nozelhas: Italice, sassafrica.*

Enarratio. 137.

Tragopogon. EST dubio procul herba hæc similis omnino herbæ croci, præsertim illa flores purpureos emittens: nam altera luteos potius flores producit, sed utriq; radix est parua, bulbosa, aliquantulũ oblonga, auellanæ magnitudine, dulcis, esui apta, quam pueri in Hispania in campis eradicantes, à similitudine paruarum nucum, nozellas appellitant, & illarũ esu maxime oblectantur. Dicitur enim herba hæc barba hirci, quia in calice, nescio quid hircinã barbam repræsentet, quanquã Hermolaus Barbarus uir alioquim doctissimus, parum hoc animaduerterit. *Hermolaus taxatur.*

De Ornithogalo.

Græce, ὀρνιθόγαλον: *Latine, ornithogalum, lac gallinaceum: Hispanice, leche de gallina yerua: Italice, latte de gallina: Gallice, churlos.*

Enarratio 138.

SCATENT uniuersi campi fœno referti, ornithogalo herba, Dioscoridis picturę omnino respondente. Nec minus quoque inter segetes reperitur herba hæc, sine foliis caulem producens, tenerum, subtilem, tribus quatuorue agnatis, & ipsis etiam tenellis, ex quibus flores prodeunt primo aspectu albi, sed postea penitius introspecti, exterius herbaceo, intus uero tantum lacteo colore deprehenduntur; in medio quorum postea tanquam in pillula semen seruatur, pistrinæ accommodatum, quum id panibus tanquam melanthium iniiciant: Radices quoque huius herbæ dulces sunt, bulbosæ, in uictus usu quotidie uenientes, non minus ac castaneæ, quas rustici deficiente annona, non prætermittunt, famem, crudis & coctis propulsantes. Ornithogalon.

De Tuberibus terræ.

Græce, ὕδνον: Latine, tuber terræ: Hispanice, turmas de tierra: Italice, i tartufi, tarensola, zunesta: Gallice, trufla: Germanice, trufle.

Enarratio 139.

PARIT intra se tubera tellus, sine caule, sine foliis, aliisue agnatis, quę pessimum & terrestrem præbent nutrimentum, & ut tradit Auicenna neruis & stomacho inimica sunt, qua de causa, cõsulto iure carnium pinguium tubera elixanda sunt, uel ut Platinæ libro de Obsoniis placet, uino lota sub cineribus coquenda sunt, ac sale & pipere aspersa, adhuc calida in conuiuiis, post esum carnium comedenda, Erumpunt enim, ut obiter hoc dicamus, tubera tonitru, unde Aquinas poëta dixit: & facient lautas optata tonitrua cœnas. Tubera.

De Hortensi smilace.

Græce, σμῖλαξ κηπαία: Latine, smilax hortensis, phaselus: Hispanice, feyones: Italice, fagiuoli, faseli: Gallice, phasiole: Germanice, faselen, uuild bonen.

Enarratio 140.

ADEO clare phaselus uulgatissimum legumen à Dioscoride in præsenti describitur, ut non multis opus sit comprobationibus. Nam renum figura legumen hoc cernitur, aliquando rubrum, aliquando uero album, nonnunquam quoque nigro colore compunctum. De quibus omnibus hic Dioscorides simul agit, non uero, ut quidam putat, de uno tantum genere, pluribus uariegato coloribus, quod hodie, Italia phaselum Turcicum Phaselus.

appellat, ut capite centesimo primo, abunde diximus. cæterum coquuntur hodie in Italia pro cibo, teneræ ac uirides cum semine phaseli siliquæ, ueluti quoque olim fieri Dioscorides meminit. Cæterum, flatuosum nutrimentũ phaselus gignit, nec omnino malum.

De Medica herba.

Græce, μηδική : *Latine, medica herba : Hispanice, alfalfe, eruaye.*

Enarratio 141.

Alfalfe Medica herba.

HAEC non ubique prouenit herba: at in regno Valentino apud Hispanos, abundantissime crescit, ubi quoque illius serendæ diligens, pro saginandis iumentis cura habetur, quam Arabica uoce, alfalfe, uel alfasafat appellare solent, in Gallia quoque eam nasci Ruellius est author, ubi trifolium magnum, aut potius Burgundiæ trifolium appellari tradit. Dicitur tamen herba ista Medica, quòd ex Media, in Italiam olim adducta fuerit, ubi quoq; magna diligentia, pro iumentorum pabulo serebatur, sed nunc quod nouerim, uniuersa Italia ea caret.

De Aphace.

Græce, ἀφάκη: *Latine, aphace, syluestris uitia.*

Enarratio 142.

Aphace herba.

Aphaca endiuiæ species.

Fuchsius errat.

NASCITVR in pratis. & prope sepes aphace herba, caule quadrato, folio lentis, aut campestris eruiliæ, flore subrubro, sed postea siliculas quasdam emittit paruas, in quibus semen, ad speciei conseruationem recondit. Nam aphaca, apud Theophrastum longe alia est herba, ut pote cichoreæ altera species, quam dentem leonis, aut tarraxacum, uel altarraxacum appellari diximus. Porro Fuchsius in præsenti errat, quum aphacen, os mundi, herbam esse dixerit, quum proculdubio, os mundi, folia maiora habeat, filicis modo alata, herba in altum crescens, & ea de causa, à multis spectaculi gratia in hortis sata habetur: Hodie uero aphace, in Hispania non seritur, quia ubique, & in omnibus campis, præcipuè fœno refertis sua sponte nascatur, ut audio tamen, in nõnullis Italiæ locis, illius, non minus ac alterius cuiusq; leguminis cura serendi habetur, de qua, Gal. lib. 6. de Facult. simpl. medic. ita inquit: Aphace astringit, editurque ut ipsa lenticula, ægrius tamen concoquitur: Cæterum ualentius desiccat, & moderati caloris est, cętera uero legito libro primo de Facultatibus alimentorum, capite 36.

De Porro capitato.

Græce, πράσον κεφαλωτόν; *Latine, porrum capitatum : Hispa*

nice puerros: Italice, porri: Gallice, poureaulx: Germanice, lauch schnittlauch, & bryszlauch.

Enarratio 143.

PRASVM; porrum est, prasium uero marrubium, cuius inaduertentia Plinius quandoque lapsus fuit. Agit igitur Dioscorides de porro capitato, non quidem quòd ab aliis communioribus radices habentibus longas, differat; sed potius, quia olim in isto capitato, maior suauitas & teneritudo quàm in cæteris, percipiebatur. Parabatur autem porrum capitatum, id est, capitis latioris, utpote cepæ modo incrementum habens sequenti modo: quum enim transplantabatur, folia à radicibus auferebantur, ac subtus parum tegulæ, aut cuiusuis alterius testæ ponebatur, ne porri radix in altum cresceret, sed magis cepæ modo lata fieret, de quibus, & cepis, ac alliis, Galenus libro secundo de Alimentorum facultatibus capite ultimo sermonem fecit, quum dicit: corpus enim calefacit, & crassos in eo humores extenuat, glutinososque incidit, bis tamen aut ter in aqua decoctum, acrimonia spoliatur, quanquam nec sic quidem uim perdit extenuandi. At Simeon Sethi, porrum calidum & siccum in secundo ordine constituit, dicens quoq;, urinam cit, & mali succi est, assidue comestum uisus hebetudinem efficit, difficilia inuehit somnia, & stomacho nocet, genitale semen calefacit, & capitis dolores excitat, iecur, renes, & uesicam ledit, confert ad hęmorrhoidas, bis uero aqua coctum & aceto, & garo & oleo, cuminoque conditum, salubre est, iis qui frigido sunt stomacho.

Prasum porrum est. Prasiũ marrubium.

De Ampeloprasо.

Græce, ἀμπελόπρασον: Latine, ampeloprasum, uinearum porrum, agreste porrum: Hispanice, ayos de las uinhas, puerros de las uinhas: Italice, porro saluatico, porrandelo: Gallice, poreau sauluagez.

Enarratio 144.

DICITVR ampeloprasum, quod in uinetis frequentissime nascatur, quo rustici allii loco uescuntur. Duram enim substantiam ampeloprasum habet, & acutum ex se spirat odorem. De quo Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita inquit, ampeloprason, si inter allium & prason, hoc est, porrum, medium quiddam concipias, facultatem ampeloprasi inueneris. Est enim agreste ut sic dicam porrum, quamobrem & acrius eo & siccius est, sicut agrestia omnia reliqua hortensibus, ac proinde stomacho quàm illud no-

Porrum uinearum.

centius, sed & crassos & lentos humores potentius incidit, ualentiusque infarcta organa obstructione liberat, hac quoque ratione, urinas sæpe prouocauit, ubi à crassis & lentis retinebantur humoribus, adeo uero est calidum, ut illitum cataplasmatis modo exulceret. Dictum autem est antea, quòd quæ eum in modum sunt calida, extremi sint ordinis. Hæc Galenus: in quorum uerborum primordio, animaduertendum duximus, quod Galenus, ampeloprasum uiribus constituit inter allium & porrum, quum tamen hæc potius scorodopraso, hoc est allioporro, quam ampelopraso, uineto porro, conueniant; quæ quoque Gal. lib. 8. eiusdem citati uoluminis confirmauit, quum dixerit scorodoprason, sicut gustu & odore mediam scorodi, hoc est allii, & prasi id est porri, qualitatem possidet; ita & uiribus, unde prima illa uerba, capitis ampeloprasi, addita superesse pro firmo crediderim.

De Cepa.

Græce, κρόμμυον: Latine, cepa, cepe: Hispanice, cebolhas: Italice, cipolle: Gallice, oignon: Germanice, zuuibel.

Enarratio 145.

Cepa. CEPA lachrymosum olus, ubique uulgatissima est, cuius dulcis & acris ac media, ueluti rubra & alba reperitur, quæ quoque inter bulbos reponitur, imo Celsus omnia capitata olera, uel quorum radices in uictum ueniunt, inter bulbos reponit, ut capite de scilla quoq; meminimus. Ex quarto enim ordine excalfacientium cepa est, ut tradit Galenus, libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, de quo certe haud admirari non possum, quum cepam in quarto collocet gradu; scillam uero medicamen uenenosum in secundo tantum. Cæterum, cepa ut Simeoni Sethi placet, lotium cit, & semen genitale gignit, cibi appetentiam excitat, capitis dolores facit, & stomacho officit, rationem etiam ut aliqui ferunt lædit: si uero coquatur, plurimum malignitatis deponit, & utilis fit ad thoracis asperitates, & tusses, hæmorrhoidas imposita aperit, & cum aceto inunctum, alphos extergit, etsi autem crassarum partium substantiam habeat, humores tamen crassos & lentos extenuat, uentriculum uero inflat, si crebrius quis ea utatur, in lienis uitia incidit.

De Allio.

Græce, σκόροδον: Latine, allium, scorodon, rusticorum theriaca: Hispanice, ayos: Italice, aglio: Gallice, ail, ou aux: Germanice, knobloch.

Enarratio. 146.

SCORODON quasi σκαιὸν ῥόδον, id est rudē rosam, quod aspere su pra modum redoleat, dictum puto, & allium, quod exiliendo crescat, honestum ac gratum rusticæ plebi obsonium est; adeo ut à Columella libro secundo, inter hortorum delitias numeretur, & à Galeno rusticorum theriaca, siue rusticorum antidotum appelletur, quod ad allium tanquam ad sacrum antidotum, & theriacam, quum male sint affecti, concurrant: cuius à Dioscoride in præsenti duo describuntur genera, Hortense siue domesticum; alterum uero syluestre quod Græci ophioscorodon, id est anguinū allium uocant, sua sponte in aruis crescens, folio prælongo, tereti, intus concauo, iunceam speciem repræsentante, radice uero domestico non absimili. Tertium autem genus, præter hæc duo citata comperitur, ursinum dictū, in nemoribus nascens, & nunc hortis Italiæ familiare factum, folio persimili lilio conuallis, flore multiplici, albo, odorem allii respirāte, radice uero tenui. Cæterum an allium pestilenti morbo conueniat, & in eo tuto dari possit, dubium est: cui quæsito facile respondemus, quòd in præseruatione pestis, alliis uti, optimū est cōsilium, quanquam Abinzoarem oppositum asseuerantem uideamus: sed re uera, allium ueneno aduersari, & optimum esse antidotum, non solum comestum pro pestis præseruatione, sed etiam ut ex eo conficiatur rubricans emplastrum in bubone pestifero certū est. Verum allium in curatione morsus uiperæ multum ualere, omnes tradūt, & nos ipsi experientia comprobatum habemus: quo fit, Auicenna Fen sexta, quarti libri, capite trigesimo tertio, quo de uiperæ morsus cura agit, emēdandus ueniat, quum loco alliorum, Interpres somnum ineptissime interpretatus est. Vocum forsan Arabicarum affinitate deceptus; Nam taumi Arabes allia uocant, naumi uero somnum. Quum igitur Auicēna dicat, quod affectus uiperæ morsu, utatur si possibile est, alliis & uini multitudine in potu, quū omnem excedat curationem, medicamen hoc Interpres, nō alliorū & uini multitudine, utendū dixit, sed potius somni & uini quantitate; qui sane error uitæ humanæ periculosissimus est. Proinde Auicenna in eo loco ut diximus, emendandus est. Allium authore Galeno libro octauo de Facultatibus simpliciū medicamentorum, deficcat & excalfacit quarto excessu. Porro, ophioscorodon, agreste allium est, domestico ualentius, ceu reliqua agrestia omnia. Sed hæc de scorodo sunt dicta: nam scordion herba, longe alia res est, de qua suo loco plura dicturi sumus.

Scorodon allium

Anguinum allium.

Vrsinum allium.

Allium an in peste cōueniat.

Allium in uiperæ morsu iuuamē.

Auicēna ab errore uendicatur.

Scordion herba.

De Scorodopraso.

Græce, σκοροδόπρασον: Latine, allium porrum, allium Turcicum, allium Thurcarum: Italice, aglio de Turchi.

Enarratio. 147.

Decipitur Marcellus Virgilius. SCORODOPRASON herba, à natura producta est, non uero ab holitore ex allio & porro composita, ut Marcellus Virgilius putat. Nascitur in aruis foliis porri, quę & in hortis iam hodie spectaculi gratia cernitur, & illã Turcicum allium uel turcarum porrum appellant, allii & porri uires possidens, ut de eo testatur Galenus loco superius citato dicens; Scorodoprason, sicut gustu & odore mediam scorodi hoc est allii, & prasi id est porri, qualitatem possidet, ita & uiribus.

De Sinapi.

Græce, σίναπι: Latine, sinapis, sinapi, napi, semen sinapis: Hispanice, mostarda, mostaza: Italice, senape: Gallice, seneue: Germanice, zamoder garten senff.

Enarratio. 148

Sinapis. SINAPIS ut Athenæo placet, hic dicitur quod olfactu suo luminibus officiat, cuius duo habentur genera. Alterũ, caulem habens hirsutum, longum, ramosum, folia rapi, minora tamen & asperiora, flores luteos, siliquas rotundas ac hirsutas, plenas semine paruo, minuto, & candicante. Alterum uero hirsuto quoq; caule præditum est, minore tamen, foliis erucæ, sed maioribus & latioribus, ac laciniatis, floribus albicantibus, crucisq; effigiem referentibus, siliquis teretibus, & oblongis, semine pullo rufescenteue refertis. Cæterum, ex sinapi, adiecta panis medulla & aceto, conditum paratur, pro bubula potissimum & duris piscibus comedendis, accommodatum, non minus quoq; ex musto rubro & sinapi, apud Gallos frequentissime quoque cõcinnatur, ueluti ex pomis sinape, cinnamomo & melle, est enim sinapis semen calidum & siccum quarto ordine, ex quo sinapismus ad exulceratione parat ur, ut Galenus ex mente Archigenis libris de Locis affectis meminit, oleum porro ex eo confectum in officinis prostat. *Sinapis tẽperatura.*

De Nasturtio.

Græce, κάρδαμον: Latine, nasturtium, cardamum, cynocardamum: Hispanice, nasturcyos, malpica: Italice, agreto: Gallice, du cresson, alenois, du nasi tort: Germanice, garten kressen.

Enarratio. 149.

Nasturtiũ. NASTVRTIVM appellatum est, à naribus torquendis, quòd odore & seminis acrimonia sternutamẽta prouocet, cuius genera sunt duo,

ſylueſtre & domeſticum: de ſylueſtri paulo antea diximus libro primo, capite de Hiberide ſiue uicetoxico: nunc autem de ſatiuo, ſiue domeſtico ſermo habetur, quod egregie inter olera prouenit, & Venerem ſtimulat, quanquam Plinius libro uigeſimo, capite decimotertio, illud eam inhibere contendat, non abſq; errore tamen, ut experientia quotidiana docet. De quo Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita prodit: Naſturtii ſemen, adurentis facultatis eſt particeps, ueluti napy. proinde omnia quæ rubrificationẽ poſtulant, eo excalfaciunt: miſcetur quoq; remediis quæ exhibentur aſthmaticis, tanquam ualenter craſſos ſuccos incidere ualeat: porro & herba arefacta ſemini ſimilem facultatem ſortitur; nam quæ humida eſt, & uiridis, multis numeris inferiorem. *Naſturtiũ uenerem incitat. Plinius errat.*

De Thlaſpi.

Græce, θλάσπι: Latine, thlaſpi, capſella, ſcandulaceum, ſinapi ruſticum, naſturtium tectorum: Hiſpanice, Luſitanice, paniqueſo de flor blanquo yerua: Gallice, ſeneue ſauluaige: Germanice, beſemkraut.

Enarratio. 150.

TANTA eſt thlaſpis herbæ ſimilitudo, cum ea quam officinæ burſam paſtoris appellant, ut nonnulli herbariorum, eam quoque burſam paſtoris nominauerint: At re uera inter ſe multum differunt, quum folia in thlaſpide diuiſa in ſummitate eſſe uidemus, craſſa, ſtricta, longitudinis digitalis, ſaporis acuti, nõ inſuauis. Vnde fit, quod pueri Hiſpaniæ illis ueſcentes, panem & caſeum, herbam iſtam appellent: accedũt iis, quod flores thlaſpis, albi ſemper ſunt: in burſa uero paſtoris, plerunq; lutei conſpiciũtur. Semen quoq; in thlaſpi, rubrum acutum, & latum percipimus, ut eas inter ſe, ut uiribus, ita & figura differẽtes dicamus. De qua Galenus lib. 6. de Facultat. ſimplicium medicamentorũ ita tradit: Semen eius facultatem acrem ſortitur, adeo ut internos abſceſſus potum diſrumpat, menſes ciet, & fœtum enecat, per ſedem infuſum ſanguinolenta euacuans, iſchiadibus prodeſt, euacuatq; ſuperne & inferne bilem oxybaphi menſura epotum. Verum, herba burſa paſtoris dicta, frigida & ſicca cum quadam ſtypticitate eſt, cuius ſuccus recens extractus, uulnera recentia glutinat, & aceto mixtus, inflãmationes & eryſipelata ſanat. Nam ex ea, & plantagine, parata in aqua pluuiali decoctio, cum bolo armeno, dyſentericis & hæmoptoicis, id eſt ſanguinem è pectore ſcreantibus, medetur. Demum, herba iſta pro ſiſtendo quocunq; ſanguine fluente, accommodata eſt, & merito uulneraria dicta. *Thlaſpis. Burſa paſtoris herba.*

De Arabide.

Græce, ἀράβιν: Latine, arabis, drabe, Orientale nasturtiū, Babylonium nasturtium, cuminum syluestre.

Enarratio. 151.

Arabis. HANC & si Ruellius in Gallia nasci, præsertim in locis nuper cultis, eamque cuminum syluestre à uulgo appellari tradat, hucusq; tamen nunquam eam uidere potui. Proinde, crederem herbam hāc, potius apud Cappadoces particularem esse, cuius semine frequentissime in cibariis utuntur, quàm uel in Hispania, uel Italia nasci.

De Erysimo.

Græce, ἐρύσιμον: Latine, irion, rapistrum, syluestre sinapi: Hispanice, rinchaon: Gallice, uelar, ou dela tortelle: Germanice, hederich, & uuilden senff.

Enarratio. 152.

DIOSCORIDIS erysimon, siue irio, multū ab eo quod Theophrastus describit, differt, quum erysimon hoc Discoridis, herba passim in ruderibus, & fossis nascens sit, folio syluestri erucæ persimili, flore luteo, caule ramoso, lento, frangenti, contumaci; nam floris loco, siliquæ corniculorum figura prodeunt, in quibus semen minutum, sinapi uel nasturtio simile includitur: de quo Galenus loquitur libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, & Plinius libro. 22. capite ultimo. Nam Theophrasti erysimon frugum genus quoddam est, hordeo uel speltę per quàm simile, de quo Plinius libro decimooctauo, capite septimo, & decimo locutus fuit, & Galenus, primo de Facultatibus alimentorum libro, ubi sesamo, irionis semen simile fecit. Quod uero frugis genus hoc hodie sit, dubitatur, quum Ruellius, tritici quoddam genus, ab Italis frumentonum dictum, esse credat, mea tamen sententia non sine errore, quum irionis folia, interdum uirent, ut refert Theophrastus, à iumentis non edantur, quū tamen folia huius frumentoni auidissime, ab illis comedantur, nec ullam cū sesamo contrahit similitudinem, ut facile Ruellius conuincatur, quòd Theophrasti erysimon tritici genus dictum non sit.

Erysimon Theophrasti frugum genus est.

Ruellius errat.

De Pipere.

Græce, πίπερι: Latine, piper: Hispanice, pimienta: Italice, pepe: Gallice, pepre: Germanice, pepre.

Enarratio.

Enarratio 153.

NASCITVR piper apud Indos, eo modo quo apud nos hedera, sic enim quoque piperis planta parietibus & arboribus hæret, circumuoluiturque folio mali cotonei, sed rotundiore, quanquam piper quoque in planta folia uitis ferente, nasci à nõnullis uisum est, & hodie Venetiis in nõnullis hortis conspicitur. Nascitur enim prius piper, affixum ramulo, tanquam uerruca carni, sed postea, pediculis tanquam hederæ bacca pendet. Virides namque piperis racemos, aceto seruatos, ex India, ad nos Amici transuexerunt: ex quibus exacte conscii sumus, quod piper eo modo dicto crescat, nascaturue, sed quum ad maturitatem peruenit, colligitur, & in storeis ad torridum Solem ponitur, ubi eo modo quo nos corrugatum uidemus efficitur. Interdum autem granum hoc omphax, ac immaturum est, album piper appellatur, ita ut piper nigrum, & album eiusdem sit arboris fructus, nec in alio differant, quàm maiori uel minori maturatione. An uero piper album, nigro calidius sit, uel econtrario, uariant Authores. Nam Dioscorides, nigrum calidius, ac maiori acrimonia præditum, gratiusque cibis esse testatur: Galenus uero, libro octauo Simplicium, contrarium cõtendit, utcunque tamen sit, uterque errat, quia piper longum eiusdem arboris, fructum esse credant, quum re uera, piper longum, alterius arboris fructus sit, qui ex insula Somatra, Taprobana dicta adfertur, ualenter enim omnia hæc tria piperis genera calfaciunt, tum deficcant, & ut quarto libro de Sanitate tuenda refert, piper longum, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant, ad uentrem inferiorem depellit, & concoctioni ciborum subuenit, & subdit; Si huius copia non est, utique albo utendum, quippe quod supra duo reliqua genera uentrem roborat; Sin hoc nõ adest, optimum nigrum petendum est; id uero fuerit, quod pondere præcellit. Paratur enim ex omnibus compositum, diatrion pipereon dictum. Cæterum quum de pipere locuti simus, non ab re quoq; fuerit, de caryophyllo prestantissimo aromate, uerbum facere, quum culinæ multum deseruiat, tametsi eo antiquitas pro odoramento, referente Plinio, tantum utebatur. Est igitur caryophyllon festucarius quidam flos cuiusdam arboris apud Indos nascentis, buxo, tum figura, trunco & folio persimilis: falluntur qui caryophyllo folium nucis, aut cinnamomi inesse autumant, quum re uera, arbor caryophyllorum, buxi folio uestiatur: unde Paulus Aegineta, libro septimo suę medicinæ recte hoc animaduertens dixit; Caryophyllon, quasi dicas, nucifolium non eam habet substantiam, quæ nomine prætenditur: sed ex India, ueluti flores cuiusdam arboris festucacei, & nigri sunt, longitudine pollicari, propemodum odorati, acres, subamari, calidi & sicci in tertio ordine, qui multiplicis usus sunt, tum in faciei medicamentis, tum in aliis. Apud Galenum tamẽ, nusquàm quod meminerim, de illis mentio facta est,

Piper.

Piperis genus quod calidius sit.

Galenus errat.

Diosc. errat.

Piper longum.

Diatrion pipereon.

Caryophyllum.

quanquam Serapio, cap. 307. Galenũ citet, & paulo post dicat: Paulus quidem dixit sicut Galenus de litera ad literam, unde significatur, quod ea ab eo transtulit, & subdit: confert enim stomacho caryophyllon, & epati, & cõfortat cor, uentrem constringit, & cibum concoquit, pondere uero quatuor scryptulorum cum lacte, ieiuno stomacho, potentiam uenereã corroborat. Iis carpesium proximum est, quod cubeba officinis dicitur, ut lib. 1. meminimus, & Actuarius confirmat, nõ enim carpesium, zedoaria siue zurumbet Arabũ est, ut Mathiolus augurat, quũ potius, ut dicimus carpesium cubeba sit, de quo Galenus libro septimo de Facult. simplic. medic. ita inquit: Carpesium simile est ualerianæ, tum gustu, tum facultate, sed plus habet tenuitatis, proinde magis ea uiscerum obstructiones extergit, urinam mouet, renesque calculis degrauatos expurgat.

Carpesium cubeba est.

De Zingibere.

Græce, ζιγγίβερις: Latine, zingiber: Hispanice, gengiure: Italice, gengero: Gallice, zengenbri.

Enarratio 154.

Zingiber.

ITA enim apud Indos zingiber seritur, quo apud nos allia, imo zingiber, cannarũ & ueluti alliorũ folia emittit, quibus in iusculis, & coquinario usu, ac acetario, Indiani, ueluti nos alliorũ foliis, utũtur: aduehitur porro zingiber ex insula Cananoris, Radix alba nodosa, multidiuisa, odorata, saporis acuti, quæ ne euanescat, ac uermibus corrodatur, terra quadam rubra aqua dissoluta, inficitur, ac sic infectam, rubrũ zingiber appellant. Affertur enim ex India saccaro conditum, senibus, & pituitosis, ac frigidis, & male concoquentibus stomachis accõmodatum, quanquam Venetiis & uariis aliis locis, siccum zingiber lixiuio emollitũ prius, saccaro quoq; paratur, non adeo tamen bonũ, ut ex India aduectum. De zingiberis uero uiribus, ita meminit Gal. lib. 6. de Fac. simpl. med. zingiberis radix excalfacit, sed non primo statim occursu, ueluti piper; unde sane & minus esse subtilium partium quàm piper, existimanda; Etenim illaboratã quandam, & crassam retinere in se uidetur humiditatẽ, quemadmodum piper longum; quare diutius perseuerat quæ proficiscitur à zingibere, aut pipere longo caliditas, quàm quæ ab albo aut nigro. Porro ubi totũ corpus celerrime calfacere consilium est, ea tunc exhibenda sunt, quæ & celerrime à caloris nostri contactu incalescant, & promptissime undequaq; ferantur. Verum ubi partẽ quamuis refrigeratam recalfacere studemus, contrà agendum, nimirũ quę tarde calescẽtia, plurimo tempore perdurent, ea præbendo. Cæterũ, licet zingiber & piper longum, hac prædicta ratione à nigro pipere differãt, non magna tamen est differẽtia. At nasturtium, napy, thapsia, & agrestium columbarũ stercus, maiori tẽpo-

re perfecte accenduntur,& plurimo tẽpore perdurãt.Cæterũ zingiberi aroma aliud simile uidetur,quod zedoariã; Arabes uero,zurũbet uocant,à Gręcis ut dixi,prętermissum;quia carpesiũ cubeba est, nõ uero zedoaria, de qua Serapio,capite centesimo sexagesimo nono,ita inquit:zurumbet, id est zedoaria,calidum & siccum,in secundo gradu est,impinguat cõueniente obesitate,& aufert uentositates,& de eius proprietate est,alliorũ,ceparum,& uini,tetrũ odorem auferre,item morsui uenenosorũ animantium opitulatur, & crassas uentositates resoluit,ac uentrẽ constringit:quibus adde apostemata quæ sunt in matrice resoluit,uomitũ retinet,& colicam affectionẽ curat. *Zedoaria. Zurumbet.*

De Hydropipere.

Græce, ὑδροπέπερι: *Latine,hydropiper,persicaria non maculata: Hispanice, hierua pexiguera sin manchas: Italice, herba persecaria: Gallice,herba persicaria.*

Enarratio 155.

HYDRO piper siue aquaticũ piper,ut paucis dicamus, persicaria herba absq; literulis est,sic dicta, quia folia persicę arboris similia habet; Nam absq; literulis siue maculis aut notis dicitur, ad differẽtiam alterius, maculis insignitę.Est igitur herba hæc persicaria immaculata dicta, sapore acuta,acinosum semen,& acutũ quoq; habens,aquosis in locis plerũq; nascẽs,in uniuersum descriptioni hydropiperis respondens, ut merito affirmare debeamus,persicariam officinarũ absq; notis,Græcorum hydropiper esse. Vnde mirari satis nõ possum Ruelliũ uirũ alioqui doctissimũ,qui tã intentate scriptũ reliquerit,quòd eupatorium cõmune officinarum,canabis folia habẽs, hydropiper sit,quũ tantum re uera inter se differant, quantũ beta à portulaca.Cæterũ siliquastrũ uel piperitis à Plin.descripta,lib.20.ca.17.ea est herba, cuius mẽtionẽ lib.1.cap.de Cardamomo fecimus,quæ pyramidales siliquas, cordis modo,profert,unde siliquastri nomẽ meruit,& piper Hispanũ siue piper Indianũ appellant.Auicẽna uero zingiber caninum appellare uidetur,cuius siliquæ maturæ rubrę coralli modo lucẽtes sunt,tãti feruoris & acuminis,ut piper excedere, ac sapore superare uideãtur.Nã piperitis,uulgaris herba, ut diximus,alia res est. De hydropipere uero persicaria dicta, loquitur Gal.lib.8. de Fac.simp.med.dicens:Hydropiperi à locis in quibus nascitur,& à similitudine quę illi cum pipere in gustu est,nomen sortitũ est. Cæterum,non usq; adeo calidum est q̃ piper,attamen herba ipsa etianũ uiridis, cataplasmatis in modũ impõsita sugillata & tumores induratos digerit. *Hydropiper* *Persicaria immaculata.* *Ruellius errat.* *Siliquastrũ*

De Ptarmice.

Græce, πταρμική: *Latine,sternuẽtamtaria, syluestre pyrethrũ:*

Hiſpanice, pelitre ſaluatico: Hetruſce, la herba de le ſcope: Gallice, agreſte pyretro: Germanice, uuilder bettram.

Enarratio 156.

Sternutamentaria herba.

ΠΤΑΡΜΟΝ Latini ſternutamentum uertunt, unde ptarmice, quia ſternutamentum iterare faciat, nomē habet, herba pyrethro non abſimilis, tum folio, flore, & ſaporis acutie, uellicat enim linguam pyrethri modo, quanquam mitius, flores porro, anthemidis ſiue camomillæ, rotūdi iu huius herbæ ſummitate apparēt, qui acri ſuo odore, nares ferientes ſternutamentum irritant, & ut tradit Galenus libro octauo citato, præterdicta, ſugillata & cæteras ecchymoſes digerit; Viridis porro calfacit, ſecundo ordine, tertio autem ſiccat.

De Struthio.

Græce, στρούθιον: Latine, radicula, lanaria, ſaponaria, herba fullonum: Arabice, condiſi: Hiſpanice, yerua xabonera: Italice, herba lanaria: Gallice, le herbe à fulon: Germanice, ſeyffenkraut.

Enarratio 157.

Struthion condisi eſt, Saponaria dictaherba.

STRVTHION, ſiue radicula, aut fullonum herba, Arabum condiſi eſt, quam noſtri ſaponariam appellant, cuius ſpecies duæ hodie uiſuntur, altera parua, flores lanoſos producens, humi ſparſa, & ea de cauſa, à Græcis, χαμαίῤῥυτον, appellata, quæ aqua manibus fricata, ex ſe ſpumam emittit, qualem à ſapone oriri uidemus, Hiſpanis admodum familiaris, ſub nomine ſaponariæ. Altera uero ab herbariis hodie indicatur lanaria herba, ſiue ſaponaria, hortis familiariſsima, clymeni folia habens, caulem uero rotundum, nodoſum, non uero fabaceum, ut in clymeno conſpicitur, quæ dubio procul, multum ab ea quam Plinius, libro decimonono, capite tertio deſcribit, abeſt, utriuſque tamen radix, pro ſternutamento euocando, in uſum trahitur. De qua Galenus libro octauo citati uoluminis dixit: Radix eius eſt acris, calida, ſiccaque temperamento, ex quarto propemodum ordine excalfacientium, ſed & abſtergit, & irritat, proinde & ſternutationem prouocat. Cæterum, unde herba iſta, ſtruthion, ſit dicta, non ſatis conſtat, niſi forte à foliorum ordine, quæ quodantenus auium alas imitantur, nam Græcorum ſtruthon, ſiue ſtruthion, Romanis paſſer eſt. Sed quum de ſtruthio loquor, in mentem uenit herba quædam, apud Luſitanos, non niſi in muris patriæ meæ Caſtelli Albi, & Niſiæ, oppidi circumuicini, naſcens, quæ dubio procul, tanquam naturæ

Caſtellum Album propria patria authoris.

miraculum adduci poteſt. Eſt enim herba hæc, in muris, uaſtiſsimis lapidibus conſtructis, illis, naſcens, nec aliter quàm inter utrunque lapidem creſcens, caule bicubitali, & ampliori, lanuginoſi, folio parietariæ, reſinoſo, florem uero ſi ſpectes, paſſerculum, aut auiculam albiſsimam, lanugine quadam ueſtitam dices, ut inde noſtri, herbam iſtam non niſi paſſerculorum, aut auicularum herbam appellent, floret autem ueris tempore, ac in hyeme emarceſcit, poſtea uero, uerno tempore repullulat. Nec enim alibi, quàm in iis duobus citatis locis, herbam hanc unquam mihi uidere contigit. Nullius præterea ut hæc dicamus, odoris flos hic eſt, imò tota ipſa herba ad nullos uſus medicos ſeruabatur: Olim uerò cauſam huius floris inueſtigans, non aliã inueni, quàm quod ſtruthii, paſſeres dicti, inter illos magnæ molis lapides, nidificant, ex quibus ſemen eiaculatum herbæ radicem attingere, ac eã inficere, erat poſsibile, adeo ut inde, & cœlo fauente: flos ille auiculæ modo effigiatus euaſerit. *Herba paſſerculorũ.*

De Cyclamine.

Græce, κυκλάμινος: *Latine, cyclamen, cyclaminus, rapum, umbilicus terræ, arthanita, panis porcinus, bothomarien: Hiſpanice, pan de puerco bierua: Italice, pan porcino, ciclamino: Gallice, pain de porceau: Germanice, erduurtz, oder apffel, ſchuuein oder ſeuubrot.*

Enarratio. 158.

DICITVR cyclaminus, panis porcinus, quia à porcis auidiſsime eius radix tuberoſa manditur. Nota enim herba eſt, & à ſeplaſiariis in continuo uſu habita, cuius uires Galenus inueſtigans ita libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum tradit: Abſtergit, incidit, ora uenarum aperit, attrahit, & digerit, ſuccus eius hæmorrhoidas reſerat, uiolenterq; ad ſeceſſum prouocat in floccis appoſitus. Sic etiam facultatibus phymata, ſtrumas, aliaſq; durities digerentibus commiſcetur, ac ſuffuſis cũ melle illitus competit; ad hæc per nares expurgat, adeo uehemens eius facultas ſit, ut abdomine illito, ſubducat aluum, & fœtum perimat. Tota autem radix ſucco imbecillior eſt, quanquam & ipſa uehemens ſatis. Nam & menſes ſiue epota, ſiue appoſita, euocat & aurigini prodeſt. Modus eius bibendi eſt drachmarum trium, ſiue cum melicrato, ſiue cum paſſo, cutem detergit, ac tum alopecias, ephelidas, omniaq; exanthemata curat, necnõ auxilio eſt lieni indurato. Meſue uero, calidam & ſiccam in tertio ordine hanc collocat herbam. *Cyclaminus.* *Cyclamen herba calida & ſicca in tertio ordine eſt*

De Altera cyclamino.

Græce, κυκλάμινος ἑτέρα: Latine, altera cyclaminus, alterum cyclamen, cyssanthemon

Enarratio. 159.

Secũda cyclaminus. QVAE nam herba hæc, secunda cyclaminus sit, non satis constat. Nam Ruellius herbam quandam, ab Italis tamaro dictam, pro ea indicare solebat, quam quoq; sigillum Mariæ appellari, ob id quod ab Arabibus bothomarien dicebatur, cõtendebat; sed re uera Ruellius fallitur, quia Arabes, primam cyclaminum, bothomarien appellant, non uero secundam hanc: item, quia herba ab eo delineata, magis uitis nigræ descriptioni, quàm huic respondere uideatur ut suo dicemus loco. Porro Mathiolus Senensis, hanc secundam cyclaminum à se conspectam affirmat, radice parua, auellanæ persimili, quam hucusq; nos nunquam uidere potuimus. *Ruellius fallitur.*

De Dracunculo maiori.

Græce, δρακοντία μεγάλη: Latine, dracunculus maior, dracontium magnum, collum draconis, colubrina, serpentaria, uiperina: Hispanice, la terragontia maior, yerua culebrera maior: Italice, dragontea maggiore: Gallice, serpentine: Germanice, schlangenkraut.

Enarratio. 160.

Dracunculi uariæ species. VARIAS esse dracunculi species, testatur Plinius libro uigesimo quarto, capite decimosexto, ubi ita inquit; Id autem quod Græci dracontion uocant, triplici effigie mihi demonstratum est, foliis betæ, non sine thyrso, flore purpureo, hoc est simile aro: Alii radice longa, ueluti signata articulosaq; monstrauere, tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus, iubentes: Tertia demonstrata fuit, folio maiore quàm cornus, radice harundinea totidem ut affirmabant geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; esse folia. Libro quoq; uigesimoquinto capite secundo. In Lusitania, inquit, cognoui in agro hospitis, nuper ibi repertum dracunculum, appellatum caulem pollicari crassitudine, uersicoloribus uiperarum maculis, quam ferebant cõtra omnium morsus esse remediũ. Alius est, quẽ nos in priori uolumine, eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudq; miraculum, exeuntis è terra ad primas serpentium uernationes bipedali fere altitudine, & cætera. Ex hac igitur multiplici dracunculi differentia, satis clare patet, quàm perperam dicant ii, qui ca-

put ſequens Dioſcoridi ſuperadditum eſſe contendunt, quum dracunculus maior, in multis creſcat prouinciis, longe à minori differens. Nam apud Flãdros, & Gallos, Italoſq; procerè creſcit, ita ut Seplaſiarii ad tabernas, tanquam ſpectaculum, ac prætereuntium remoram, eum ponant, præſertim quando purpureo illo flore, cornu modo oblongo floret. Nam tunc, res mira, ac horrenda apparet. Cæterum Galenus dracuntiorum omnium, utpote eaſdem fere facultates habentium, ſub uno capite mentionem fecit, dicens: Quiddam aro perſimile obtinet, tum foliis, tum radice: cæterum illo acrius eſt, & amarius, ac proinde calfactorium magis, & tenuioribus partibus. Habet etiam & aſtrictionem leuiculam: radix omnia uiſcera expurgat, optimumque remedium eſt contumacium ulcerum. Verum exterget etiam cætera omnia, quæ exterſionem deſiderant; folia præterea ſimilem facultatem ſortiuntur, ob idq; ſi ſint uiridia, recentia uulnera glutinant, fructus ualentior eſt, non foliis tantum, ſed radice, itaq; & cancros, & polypodas creditur eliquare, ſuccus eius quoq; uitia oculorum expurgat. Hæc Galenus. Cæterum dracontium hoc calidum & ſiccum in ſecundo ordine eſt, aluum quoq; tentans, ut experientia quotidiana indicat, quare Manardum hic minus bene Meſuem taxare, certum eſt. *Manardus non bene Meſuem taxat.*

De Dracunculo minori.

Græce, δρακόντιον μικρόν: Latine, dracunculus minor, dracuntiũ minus: Hiſpanice, la taragontia, hierua colubrina, hierua cobreira: Italice, dragontea minore: Gallice, ſerpentine petit: Germanice, ſchlangen clein.

Enarratio 161.

DRACVNculus minor, qui uiperina, aut dracontia, ob eius quoque maculatum caulem dicitur, ubiq; uulgatis eſt, & officinis ſatis cognitus, cuius radix abortum facit, & aluum ſubducit, ac magnifice faciem abſtergit: qua de cauſa, ex ea mulieres pro polienda facie, quotidie unguentum parant. Cæterum, in uniuerſa Italia, herba quædam hodie comperitur, quam draconem, ſiue draconeam, aut dracontium appellant, folio oblongo, hyſſopi modo, ſed ampliori, ſapore feruido, acetum & ſalem referente, & ea de cauſa, acetariis expetita, quia utriuſq; ſaporem, in ea herbarum miſcella ſuperet, ita ut nec ſalem, nec acetũ, ſit opus addere. Naſcitur autem herba iſta, ex ſemine lini in cepa incluſo. *Dracunculus minor.* *Draco herba.*

De Aro.

Græce, ἄρον: Latine, arum, canis priapus, ſacerdotis uiri

le: Hispanice, yaro, foia de yaro: Italice, aro, iaro: Gallice, uit de prebstre: Germanice, paffenpint.

Enarratio. 162.

Arum. ARVM communis, & nusquam non familiaris habetur herba, diuersimode tamen, quum non ubique æqualiter nascatur, acris, imò aliquando adeo mitis eius comperitur radix, ut rapæ modo edi posit, quemadmodũ Galenum adnotasse legimus libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite sexagesimotertio, qui quoq; de illius uiribus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorũ, ita inquit: Mediocrem extergendi uim posidet, estq; primi ordinis calfacientium, & exiccantium, radices eius comesæ mediocriter humorum crasitiem incidunt, ita ut sint excreationibus ex pectore idoneæ. Hæc Galenus. Verum herba ista, ut uiribus differens quandoq; reperitur, ita quoq; & radicis colore uaria cernitur, quo factũ est, ut Dioscorides, candidam radicem habere arum tradat; Plinius uero nigrã libro uigesimoquarto, capite decimosexto.

De Arisaro.

Græce, ἀρίσαρον: Latine, arisarum, Hispanice, fraylillos hierua, fradinhos hierua: Italice, erisaro.

Enarratio. 163.

Arisarum. EST ut refert Plinius lib. uigesimoquarto, capite decimosexto, & res ipsa indicat, arifaris, uel arisaron, aro similis herbula, minor tamen, & minoribus ornata foliis, radice uero oliuæ magnitudine, qua multi tanq̃ pretiosissimo secreto apud Germanos inferiores contra pestem utuntur, uocant autem Hispani herbam istam, plurali numero, fraylillos, id est fraterculos forsan quia figura monachulum referre uideatur.

De Asphodelo.

Græce, ἀσφόδελος: Latine, asphodelus, hastula regia, affodilus, albucus: Hispanice, gamones, gamonitos: Italice, amphodello: Gallice, haste royalle, Germanice, golduurtz.

Enarratio. 164.

Asphodelus. Hastula regia. ASPHODELVS officinarum affodillus est, herba hastula regia dicta, ob id quòd omnium plantarum, quæ bulbos habent, maximum proferat caulem, cui radices coaceruatæ, multæ glandibus similes, in longitudine sunt, colore uero aureo, sapore acri, quæ in uniuersa Hispania pasim in pratis & conuallibus reperitur. Nam in frigidioribus regionibus difficulter nascitur

nascitur,& Anthuerpiæ semel tantum,& eam quidem in horto Martini chirurgici satam uidi. Nostro hoc tempore,huius radices in usum uictus non ueniunt, ut olim ueniebant; & Hesiodus ac Plinius cæterique antiquissimi uiri affirmant,imò tam nūc alienus hominibus cibus,asphodelus est,ut potius pro muribus interficiendis, ipsa hodie utantur. Vnde & merito illius radices,inter medicamenta erodentia, censendæ sunt, non uero inter olera, ut prisci faciebāt. De qua Galenus, libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum,ita prodit:Huius radix extergentis est facultatis,ustæ autem cinis,calidior,exiccantior,subtilior,ac digerere potentior existit,ac proinde alopecias sanat.

De Bulbo uomitorio.

Græce, βουλβὸς ἐμετικὸς: *Latine,bulbus uomitorius.*

Enarratio 165.

BVLBVS uomitorius, ad differentiam cibarii bulbi, quia uomitum ciet, dicitur, planta quæ foliis nigris, & radice allio persimili uestitur. Bulbus.

De Bulbo,qui edendo est.

Græce, βουλβὸς ἐδώδιμος: *Latine,bulbus qui edendo est,bulbus cibalis,bulbus Ascaloniæ,cepa Ascalonita: Hispanice cebolba ascalonita: Italice, ascallogna ceguola: Gallice,des eschallotes, des appetites: Germanice,ascalonitez.*

Enarratio 166.

FREQVENTI in usu, bulbus qui edendo est, habetur; cepa quidem parua, oblonga, rubra, quæ uenerem irritat, & Ascalonitam, siue Ascaloniæ cepam,quia ab Ascalone oppido Syriæ aduectam,appellant, de qua Martialis in epigrammate dixit:

Quum sit anus coniux,& sint tibi mortua membra,
Nihil aliud bulbis quàm satur esse potest.

Vnde & merito, Marcus Varro, in nuptiis bulbos edendos suadet, cui Apitius assentitur, dum modo, nuclei pinei, erucæ succus, & parum piperis dictis addatur. Cæterum, tanti fecit Pythagoras bulbos Megarenses, ut de eorum natura, integrum,ut fertur, composuerit uolumen, inter quos scillam, & pancratium præcipuè numerare est, aliaque diuersa genera, ut apud Theophrastum, libro octauo de Plantarum historia legere est,& Plinium libro decimonono;capite quinto.

De Scilla.

Græce, σκίλλα: Latine, ſcilla, ſquilla, cepa maris: Hiſpanice, cebolha albatrana: Italice, la ſquilla: Gallice Scipoulle, ou char pentairie: Germanice, meer zuuibel.

Enarratio 167.

Scilla SCILLA, ſuſpenſa in officinis, ſquilla eſt, quæ in taleolas, ſic ne inuicem ſe tangant, per interualla, ſuſpenditur, ex qua acetum ſcilliticum, & oxymel ſcillinum, parantur, cuius uires inueſtigans Galenus, ita prodit libro octauo Simplicium: Scilla, admodum quidem incidit, calfacit autem ſecundo ordine, porro præſtat eam aſſam, aut elixam ſumere, quod ſic eius uehementia exoluatur. Hæc Galenus. *Acetum ſcilliticum.* Cæterum an acetum ſcilliticum, leniat aſperam arteriam, uel eam potius exaſperet, in dubium uertitur. *Cardanus Mediolanenſis medicus.* Tu Cardanum Mediolanenſem lege, contradictione decima ſui libri, quum paucis rem illic abſoluit, ac utinam non ita obſcure, ut ſolet loquatur, ut inde tyrunculi in re medica illum intelligant.

De Pancratio.

Græce, παγκράτιον: Latine, pancratiũ, ſcilla minor, ſcilla nigra.

Enarratio 168.

Pancratiũ. HAEC minor ſcilla, & illa quidem nigra, ab herbariis indicatur, quam maſculum appellarem; Superiorem uero, ut pote albam, fœminam, quanquam Ruellius, contra naturæ ordinem, albam, maſculum appellat, nigram uero fœminam.

De Cappare.

Græce, κάππαρις: Latine, capparis, cappares: Hiſpanice, alkaparras: Italice, cappare: Gallice, cappez.

Enarratio 169.

Cappares. NOTISSIMAE ſunt cappares, & officinis, & tabernis fere omnibus, ſalitæ proſtant. Nam hortenſes cappares, in frutice, non ſpinoſo naſci Ferrariæ uidimus, appetentiam enim deiectam incitant, & lienem minuũt, atq; obſtructiones aperiunt, qua de cauſa, capparis radice, & ipſius oleo pro liene atque meatibus obturandis, frequentiſsime medici utuntur, ipſi porro cappares, non admodum probum gignunt ſuccum, imo ut tradit Galenus libro ſecundo de Facultatibus alimentorum, tenuium quidem eſt partium capparis, ac proinde minimum alimẽti exhibet; utimur autem fructu huius

plantæ magis ut medicamento, quàm ut alimento: sale enim conspersus ad nos importatur, propterea, quod putrescit, si reponatur solus: ubi igitur sal suginem deposuerit elota, collapsam appetendi uim excitat, pituitam uentris detergit, atque subducit, purgatque tum lienis, tum hepatis obstructiones. Vti autem ad eas res oportet, ante alios omnes cibos, ex oxymelite, uel oxelæo. Huius etiam plantæ uirides ac teneros surculos, nō aliter quàm terebinthi mandunt, in aceto simul & muria, aut solo aceto condientes. Cæterum capparis pugnantibus facultatibus constat, ut libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum legitur: extergit enim radix eius, & probe purgat, incidit, discutitq; tum amaritudine, tum acrimonia, at acerbitate contrahit, stringit, & densat, quapropter lienes induratos, & pota & extrinsecus imposita iuuat, menses promouet, pituitam per os educit, maligna uiscera sanat, dētium dolores sopit, tumores digerit, & uitiligines, quas alphos dicunt, aurium uermes enecat, folia autem & fructus similem quidem, sed imbecilliorem uim possident. *Capparum natura.*

De Lepidio.

Græce, λεπίδιον: Latine, lepidium, hiberis, nasturtiū syluestre.

Enarratio 170.

LEPIDIVM ut Galeno placet, iberis est herba, de qua libro primo, capite ultimo diximus: non desunt tamen, qui dicant, piperitim hortorum, lepidium esse: alii uero qui credant raphanum Gallicum potius esse, quæcunq; tamen ea sit herba, exulcerandi, ac ex cute squamas pellendi uim habet. Porro Plinii lepidium, eadem est herba cū secundo à Paulo Aegineta descripto lepidio, quod raphanum dictum Gallicum esse, omnino crederem, seitaragi à nonnullis Mauritanis appellatum. *Seitaragi.*

De Batrachio.

Græce, βατράχιον: Latine, batrachion, ranunculus, apium risus herba scelerata, pes coruinus, herba Sardonia: Hispanice, Lusitanice, hierua belida: Italice, pie de gallo, pie coruino: Gallice, ramanculo herba: Germanice, hanenfusz.

Enarratio 171.

BATRACHION, id est ranunculus, herba à nostris pes coruinus dicta est, cuius genera plura, officinis nota sunt satis, quæ exulcerandi, & ignis modo, urendi uim possident, unde mirari satis non possum, ut multis ab hinc annis dixi, cur Otho Brumphelsius, huius tria genera effigiata, non *Batrachiō.* *Otho Brūphelsius errat.*

batrachio, sed coronopo potius tribuerit, quũ illorum quodlibet gustatũ, linguam exulcerat, non uero ut coronopus astringit: Vos uero illorũ uiuas herbas gustate, & ut spero non inuiti pedibus in meã sententiam ibitis. Est enim primum horũ genus, radicem rotundam habens, castaneæ magnitudine, qua pro excitãda uesica, ac exulcerãdo loco cutaneo, sępe utimur. Secundum uero genus, apium risus dicitur, uel potius herba Sardonia, quæ ridendo interficit; de qua Apuleius dixit, si quis eam gustauerit ieiunus, ridendo exanimabitur, unde risus Sardonius dictus est, & ut Salustio placet, neruos labiorũ & oris musculos, illius qui eam comedit, contrahere facit, adeo ut ridendo mori uideatur. Nouimus nos, apud Anthuerpiam, hodie omnium ciuitatũ facile reginam, nonnullos iuuenes Italos, in acetario herbario, hãc degustasse herbam, quorũ nonnulli illico uitam cum morte cõmutarunt: alii uero, qui subito ad antidota, & medicamenta uomitoria confugere, euaserunt, uenefica enim herba hæc est, & uitæ humanæ aduersa. Tertium uero genus, cõmune est, & ubiq; obuium, insunt autem iis omnibus folia apii, flores uero aurei, de quibus apud Hispanos, prouerbium circumfertur, sic: dela herua belida, prseue lheno, barrigua uazia: quod sic sonat, quũ batrachium herba in præsepio est, præsepium ea semper est plenum, at uentres iumentorum uacui sunt: Nam illa non uescuntur, nec immerito, quia exulcerandi uim possident, ueluti & quartum genus folia lactea habens: de quibus Gal. libro sexto de Facult. simplic. medic. ita tradit: Huius omnes quatuor species adeo acres existunt, ut cum dolore exulcerent; quare si conuenienter utare, psoras & lepras excoriant, & ungues diuellunt, tum leprosis stigmata digerunt, & uerrucas detrahunt, quin & alopecias iuuant, exiguo tempore admotæ. Radix arefacta sternutationem prouocat, sed & dentes dolentes iuuat, sic ut eos frangat. Est itaque ualde calida & sicca, tum radix tum uniuersa herba.

Sardonia herba.

Prouerbiũ.

De Anemone.

Græce, ἀνεμώνη: Latine, anemon, orci tunica, herba uenti: Hispanice, amapollas de frol chiquita: Italice, il anemone.

Enarratio 172.

QVVM olim Ferrarię, unà cum doctissimis uiris, & rerũ naturalium curiosissimis inuestigatoribus, Gaspare de Gabrielis nobili Patauino, ac Gabriele Mutinẽsi, nec nõ Ioanne Falconerio Anglo, in horto amœnissimo, Magnifici Azaioli cõuenissemus, illic anemon inter plures alias herbas, indicata fuit, quę dubio ꝓcul, multũ à rheade, idest papauere erratico, papauera lide dicto, differt, nã folia in anemone, diuisa ueluti in coriandro, cernuntur,

Gaspar de Gabrielis.

radices uero rotundæ ad oliuæ magnitudinem, flores uero parui, nec ita magni ueluti in erratico papauere, rubro, paſsim obuio ſunt, purpurei ut plurimum, aliquando lacteſcentes, nonnunquam albidi, & punicei: item, in anemone, quum rumpitur caulis, nullum ex ſe emittit lac, quod contrarium in papauere erratico euenire animaduertimus. Dicitur enim anemo, quia non niſi flante uento, aperiatur. Eſt & altera anemonis ſpecies, hodie cauda uulpis dicta, herba hirſuta, lanuginoſa, quæ loco floris, lanuginem in ſummitatibus cauliculorum producit, & illam, nonnulli potius inter batrachii genera reponunt, quia omnino cauſtica, & ulcera faciens eſt. At de anemone ita tradit Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medic. Radix eius commanſa pituitam euocat, ſuccus è naribus purgat, & oculorum cicatrices extenuat. Inſuper ſordida ulcerum anemonæ expurgant, & lepras detrahunt, menſesq; appoſitæ eliciunt, & lac trahunt. *Anemonis nomenclatura.*

De Argemonio.

Græce, ἀργεμώνη: Latine, argemonium, agremonia, Liburnica herba.

Enarratio. 173.

ARGEMONIA hæc, multum ab agrimonia uulgari abeſt, nam uulgaris agrimonia, Græcorum eupatorium eſt, ut ſuo diximus capite. Quæ uero hæc Græcorum argemonia ſit, mihi albo coruo rarior eſt. *Argemonia.*

De altera Argemonia.

Græce, ἀργεμώνη ἑτέρα: Latine, argemonia altera, argemonium alterum, argentina herba, argentea herba: Vulgo argentina herba.

Enarratio. 174.

HOC alterum argemonium, ut paucis dicamus, argentina recentiorum eſt herba, ſic argentina dicta, ab argenteo colore, quem in foliorum parte exteriori habet. *Argentina herba.*

De Anagallide.

Græce, ἀναγαλλίς: Latine, anagallis, morſus gallinæ, ſanguis oculi herba: Hiſpanice, muruges: Italice, anagallo: Gallice, mouron: Germanice, gaiochheyl.

Enarratio. 175.

Anagallidis genera. ANAGALLIDIS multa ſunt genera, omnia officinis ſatis nota, ſub morſus gallinæ nomine, quanquam Dioſcorides in præſenti duo tantũ eius memorat, alterum cœruleo flore ornatum, fœmininum dictum; reliquum uero maſculum, phœniceo, ſiue rubro corallio perſimili colore, unde corallium quoq; à multis ob colorem ſui floris dictũ eſt, quo fit ut Paulus Aegineta libro ſeptimo ſuæ medicinæ, quum antidotum articulari morbo conueniens deſcribat, cuius titulus ab anagallide ſumendus erat, ille potius à corallio, id eſt anagallide flores rubros, corallio ſimiles habente, illum deſumpſit, & diacorallium appellauit, cuius inaduertentia, Auicenna atque eius omnes aſſeclæ, aberrauere, credentes à corallio potius antidotum denominationem ſumpſiſſe, quàm ab herba corallio dicta, ut Ferrarięſes primo magna uigilantia indicarunt. At Galenus, utriuſq; anagallis facultates ita libro ſexto citato enarrat. Anagallis utraq;, & quæ cœruleum, & quæ purpureum fert florem, extergentis eſt facultatis, habet uero non nihil etiam caloris, & quandam trahendi uim, qua corpori infixa extrahunt, ſuccus earum ex naribus purgat, eadem de cauſa, in ſumma, deſiccandi uim habent citra mordicationem; quamobrem uulnera glutinant, & putrida corrigunt.

Corallium herba.

Auicenna errat.

De Hedera.

Græce, κισσὸς: Latine, hedera: Hiſpanice, la edera, la era: Italice, hedera: Gallice, du liere: Germanice, epheuu.

Enarratio. 176.

Hedera CISSOS hedera eſt, non uero ciſthos, ut alias monuimus, cuius inaduertentia Plinius errauit: cæterũ hederæ plura & uaria ſunt genera, ut apud Plinium eſt uidere libro. 16. capite trigeſimoquarto, & Theophraſtum libro tertio, capite decimooctauo. Dioſcoridis tamen, tria tantum deſcripta genera omnibus ſunt nota, unum album, à fructu & folio ſic dictum; unde Virgilius dixit; candidior cygnis, hedera formoſior alba. Alterum uero nigrum, corimbos ferens nigros, atque racemos in orbem circũactos, de quo dixit quoq; Virgilius, atque hederæ pandũt ueſtigia nigræ. Hæc ipſa, apud Plinium mas eſt, quæ olim Bacchica & Niſia dicebatur, quia in Bacchi ſacrificiis, quæ Dionyſia appellabantur, ex illa confectis corollis uterentur. Tertium uero genus, Helix dicitur, quia multas habeat inuolutiones. Hedera omnino ſterilis, nullum prębens fructum; de quibus omnibus Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita inquit: Ex contrariis facultatibus hedera conſtat, habet enim quiddã aſtringentis ſubſtantiæ, quæ terrea & frigida exiſtit, habetq; non nihil acris, quam calidam

Hederei triaſ genera.

esse,uel gustus comprobat, præterea si uiridis sit, obtinet etiam quandam aqueam & tepidam. Viridia igitur folia,in uino decocta, grandia ulcera glutinãt, malignaq; ad sanitatem reducunt, igne factas exulcerationes cicatrice obfirmant,cum aceto decocta lienosis opitulantur : flores autem quodammodo ualidiores sunt, succus medicamen est errhinon, uetustas auriũ fluxiones sanat, nec non uetera ulcera tum aurium tum narium, lachryma hederæ perimit lendes, pilisque nudat, adeo quippe est calida, ut etiam obscure adurat.

De Chelidonio maiori

Græce, χελιδόνιον τὸ μέγα*: Latine,chelidonium maius,chelidonia: Donum cœli, Hirundinaria maior: Hispanice, la celiduenha, yerua de las golundrinhas, celidonia: Italice, celidonia: Gallice,chelidonie,ou esclere: Germanice, schelkraut.*

Enarratio. 177.

SCATENT omnes ferme nunc horti & parietes chelidonia. Quæ hirundinaria,ut Theophrasto placet, appellatur quia aduentu hirundinis, suum excitat florem, ut apud ipsum legere est,lib. septimo, capite decimo quarto. Plinius uero libro uigesimoquinto,capite octauo,chelidoniam (inquit) uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis,illa medentes. Cæterum,hæc non memithe est,ut Gerardus Cremonensis,& alii multi,nono ad Almansorem regem dicato libro,Rasem interpretati sunt, quia memithe Dioscoridis glauium est, ut Ferrarieses primo indicarunt,& post illos Leonardus Fuchsius libro Paradoxorum. At chelidonii uires, prosequitur Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita; Admodum extergit & calfacit.Succus eius ad acuendum uisum est commodus, quidam radicem eius, ad auriginem ab obstructione iecoris ortam,in uino albo cum aniso propinant, Mansa etiam confert dentium doloribus.

Chelidonia.

Gerardus Cremonensis & plures alii errat.

Memithe Glantium est.

De Chelidonio minori.

Græce, χελιδόνιον μικρόν*: Latine,chelidonium minus,chelidonia minor, hirundinaria minor, scrofularia minor: Hispanice,scrofularia menor, Italice, fauosello: Gallice, scrofularia minor: Germanice, feiguuartzen,oder blaternkraut.*

Enarratio. 178.

Chelidoniũ minus.

VERNA herba hæc eſt,atque ob id, quod apparentibus hirundinibus,è terra erumpit, hirundinaria appellatur. Humi enim ſerpit herba iſta, paſsim obuia,folio hederaceo,paruo tamẽ,ſine caule,flore luteo,quẽ Dioſcorides ſiluit,nam radices,illi paruæ inſunt, tritici granis per quàm ſimiles, albæ,inter quas capillares nonnullæ comperiuntur, parum tamen acutæ ſapore; nam in alio loco,acres reperiri non dubitarem,ut de Aro quoq; Galenus dixit libro ſecundo,de Facultatibus alimentorum,& nos proprio capite meminimus. Proinde dotes huic chelidonio minori tributas, in noſtro non reperiri crediderim,quum acredinem illam propriam,qua potiſsimum operatur,amiſſam habeat. Vt de eo ita dixit Galenus,ubi ſupra,chelidoniũ minus,quum maiori ſit acrius, celeriter cutem exulcerat, ungueſq; ſcabros eiicit,ſuccus eius per nares purgat. Hæc itaq; ſiccat,& calfacit,in quarto incipiente ordine: At chelidonium maius in tertio.

De Othonna.

Græce, ὀθόννα: *Latine, othonna.*

Enarratio. 179.

Othonna.

OTHONNA quid ſit,non ſatis inter priſcos cõſtat; Paulus tamen, illis adhærere uidetur,qui credũt,othõnam ſuccum maioris chelidonii eſſe.

De Myos otide.

Græce, μυὸς ὦτα: *Latine,myoſotis,alſines,auricula muris.*

Enarratio. 180.

Myos otis auricula muris Alſines eſt.

PRIMA hæc myos otis,id eſt auricula muris,quarto libro,alſines dicta eſt,quare cum Marcello Virgilio,quum hic de ea ſemel factum fuerit, non eſſe de ea iterum agendum,dicendum reor, quum utrobiq; eadem eſt hiſtoria,& medicina,ſequens tamen myos otis altera eſt.

De altera Myoſotide.

Græce, μυὸς ὦτα ἑτέρα: *Latine,myoſotis altera, Auricula muris,piloſela: Hiſpanice,oreya de raton yerua: Italice,orecchia di topo: Gallice,orelge du ratte.*

Enarratio. 181.

Auricula muris. Auicennæ error.

HOC ſecundum auriculæ muris genus, primo in Flandria uidimus, præcipue in oppido Beueres dicto,in uniuerſum herbula,cuius folium auri muris reſpondet,unde merito nomen contraxit. Cæterum Auicennam cõfuſe admodum loqui,ut qui herbas quatuor,helxinem,alſinem,myoſotida,

& anagallidem,

& anagallidem, natura & figura, multum differentes, sub Auriculæ muris nomine confundit, Ferrarienses primo patefecerunt. Huius porro temperaturam ac dotes breuissime attingit Galenus, lib. septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum dicens: Myosotis desiccat secundo ordine; cæterum nullam euidentem caliditatem possidet.

De Isatide satiua.

Græce, ἰσάτις ἥμερος: Latine, isatis satiua, glastum, guadum: Hispanice, pastel: Italice, guado: Gallice, le guade du guesde ou pastel: Germanice, uueydt.

De Isatide syluestri.

Græce, ἰσάτις ἀγρία: Latine, syluestris isatis, glastum minus, guadum minus: Hispanice, pastel saluatico: Italice, guado agreste: Gallice, le guade sauluaige: Germanice, uueidt, agrien, uuildvueydt.

Enarratio 182.

NIHIL nunc isatide notius, qua infectores lanarum maxime utuntur, adeo ut sine illa, nihil in tingendis pannis proficere possint, quæ glastum, & hodie guadum uulgo dicitur, cuius Galli, serendi maximam curam habent, & ex ea maximum faciunt quæstum, ueluti insulares, regi Lusitaniæ parentes: de cuius uiribus Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Isatis domestica, qua quidem utuntur tinctores, facultatis est ualenter exiccantis, nondum tamen mordentis: est enim simul amara & astringens, proinde magna uulnera corporum durorum glutinat, & sanguinis profluuio laborantibus partibus utiliter illinitur, tumores laxos mirifice digerit, simul ac reprimit, & aduersus omnia maligna ulcera mirabiliter resistit. At isatis syluestris, manifeste iam acre quiddam, tum gustu, tum actione præfert, proinde quam domestica magis desiccans, ualentius etiam putredinibus obsistit, ad cætera iam comprehensa deterior, hactenus Galenus. Cæterum, ex succo isatidis Indicum confici, suo dicemus loco: Plinium quoque errasse, qui isatim, inter lactucæ genera computauit, notum est.

Glastum guadum.

Indicum Isatidis succus est.

De Telephio.

Græce, τηλέφιον: Latine, telephium, portulaca sylue-

ſtris tertium ſedi genus uermicularis herba: Vulgo, la uermicular.

Enarratio 183.

Telephium. TELEPHIVM non eſt craſſula maior, ut multi rentur, quia craſſula maior, faba inuerſa dicta, frigida eſt; Telephium uero calidum. Proinde telephium, ſylueſtrem portulacam, ſiue tertium ſedum apud Dioſcoridem eſſe, pro firmo crediderim, de quo ſermo illic habendus eſt, At fabam craſſam inter ſedi quoque genera reponi debere, & illa quidem frigida, non inepte quis dixerit.

Finis libri Secundi.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM TERTIVM ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI PRAESTANTISSIMI.

De Agarico.

Græce, ἀγαρικόν: Latine, agaricum: Vulgo agarico.

Enarratio capitis primi.

EX IIS medicinis, agaricum eſt, quibus paſsim, magno cum ægrotantium iuuamento utimur, nõ enim radix eſt agaricum, tametſi Galenus illud radicem appellet, fungus autem potius dicendus eſt, qui ad radices multarum diuerſarum arborũ, naſcitur, non quidem ita albus aut politus, ut in officinis cernitur, ſed cortice potius quodã coopertus, quo ueterinarii mulomedici dicti, plerũq; utuntur, ex eo clyſteres pro irritandis iumentorũ fecibus parantes: optimus hodie ex Aphrica affertur, ex Allobrogibus uero non ita bonus aſportatur, quo uniuerſa Gallia ac Italia utuntur. Fœmina agaricus, primatum obtinet, modo ut inquit Meſue, ſit habens quinque dotes, prima quarum eſt, ſit leuis; ſecunda, ſit albus; tertia uelociter frangibilis; quarta, poroſus; quinta rarus. Nam agaricus fœmina, à Dioſcoride deſcriptus, intus rectas pectinum modo uenas, & diuiſiones habens, proculdubio peſsimus iudicandus eſt, qua de re, in iſto textu, mendam eſſe, aliquando ſum ſuſpicatus, quum quæ maſculo peſsimo debentur, Dioſcorides fœminæ, agarico optimo tribuit, ſed utcunque res ſe habeat, ut bonus dicatur agaricus, albiſsimus ſit oportet, leuiſsimus, & minime lignoſus: talis proculdubio erit, abſque lineis percurrentibus, quas in malo ſæpe conſpicimus, & optimus dicendus erit, quem Democritus familiæ medicamen ſolebat appellare, quia in omni tempore, & omni ætate tuto dari poſsit. Agaricus, calidus in primo gradu eſt, & ſiccus in ſecũdo, & ut tradit Gal. lib. 6. de Facult. ſimpl. med. Agarici radix, primo quidem guſtu dulcis, ſed paulo poſt ſubamara apparet, acrimoniæq; & aſtrictionis leuiculæ quandam ſpeciem temporis ſpacio inducit, eſtq; conſiſtentia laxa; quare compoſita hæc radix eſt, ex ſubſtantia aërea & terrea à calore extenuata: Minimũ autem habet eſſentiæ aqueę, hac ratione & digerendi uim poſsidet, & craſsitudinem incidendi,

Agaricum.

Agarici boni notæ.

Agaricus medicamen familiæ.

Agarici temperatura.

tum anfractus uiſcerum expurgandi:Iccirco regio morbo laborãtes ex obſtructione iecinoris, nec nõ morbo comitiali obnoxios ſanat,tũ rigores per circuitus recurrẽtes,ex craſsis uiſcidiſq; humoribus ortos,exterminat;iuuat & morſos à beſtiis frigore lædentibus, aut cõpunctos,tũ foris in affecta parte impoſitũ,tum intro in corpus aſſumptũ,pondere drachmæ unius,cum uino diluto. Eſt etiam & purgatorium,in iis autẽ Gal.uerbis, adnotandum duximus,quòd in agarico ſapor amarus comperitur,quo mediante (etſi à tota ſubſtantia) pituitæ purgatorius agaricus ſit,bilioſos quoq; & ſeroſos educit humores,pręter quas dotes,reperitur quoq; in eo,ut tradit Gal.& experientia ipſa indicat,acrimonia pauca, & uix poſt longũ tẽpus perceptibilis, qua craſſa incidit,At quia acrimonia iſta ut diximus, pauca eſt,parum incidere poteſt,ideo ſapientiſsime,medici,huius agarici facultates inueſtigantes, quũ ex illo paſtillos parant, zingiber, uel cinnamomum, aut caſsiam, cum ſale gema, & oxymelite, illi adiungunt, ut acrimonia parua, à natura illi data, prædictis acribus medicamentis fortior euadat, & conſequenter potentius craſſa incidat, & educat. Sed unum eſt,in iis paſtillis, ſiue trochiſcis admonendum, quòd pharmacopolæ omnes, illos paratos in ſuis habent pyxidibus,ut quum à medicis deſcriptum ſit, Ex trochiſcorum de Agarico, illico ad eas,nulla interpoſita mora, confugiant,parum alioqui animaduertentes medici,in iis trochiſcis, uires agarici deperditas eſſe, quia ſiccitate acquiſita, ſubtiliores particulæ,quibus opus perfici ſolet,euanuerũt,manentibus craſſis,& terreſtribus: & ea de cauſa, medici prudentiores,& qui rerum curam habent, nunquam agaricum niſi nouiter in paſta paratum ægrotis præbent, ſcientes trochiſcatũ illum uires ſuas omnino amiſiſſe. Proinde caueant Medici deinceps,ne ſuis ægrotantibus trochiſcatum iſtum præbeant agaricum, imo pharmacopolas, ut ab iſta abſtineant cõpoſitione,moneant, quũ prudentius multo facient, ſi quoties agarico uti opus fuerit, de nouo ut diximus conficiant,& in paſtam redigant, Sic enim melius operabitur, imo in paſta, eo modo quo pilularũ maſſa,redigitur, longiori tempore, quàm forma trochiſcorũ ſeruabitur, nec ita celeriter ſuas amittet uires. Soluit autem agaricus,pituitam,ac bilem craſſam, uiſcidoſq; & craſſos humores, Verum agaricum internis inflammationibus obeſſe,Silanus quidam commentariis ſuper 9.lib.Raſis,regi Almãſori dicato,cõtendit, de qua re Nicolus Florẽtinus,ac Matthæus de Gradis conſulendi ſunt, nunc uero rẽ tetigiſſe ſufficit.

Agarici uires. — *Taxantur medici.* — *Silanus.*

De Rhapontico.

Græce, ῥαπόντικον: Latine, rhaponticum, rhecoma, radix Ponti: rheon, rha, rhabarbarum Ponticum: Vulgo rheubarbaro da ponto, reupontico.

Enarratio secundi capitis.

ANCONAM ueni nobile apud Italiam emporium, ad quod omne genus hominum mercatorum, totius Orientalis plagæ confluit, eo consilio, ut ab illis, si quæ sunt medicamenta à nostris desiderata, quæ ex Oriente afferri solent, haberem; nam quum hodie nullus extat princeps, qui pro illis ueris cognoscendis sollicitus sit, aut qui medicis suis, modum aliquem inquirendi cum impensis constituat, ut olim Alexander Magnus præceptori suo Aristoteli summo philosopho opes ingentes ad hæc inquirenda naturę secreta affatim largiebatur: Decreui, non ut principibus placerem, aut ex illis stipendium aliquod sperarem, sed magis ut animo satisfacerem ac posteritati prodessem quoad fieri posset, rerum occultarum, & de quibus authores hodie maximas habent contentiones, certam afferrem notitiam; quo factum est, ut res uotis non infeliciter successerit, ut in rhapontico iudicare quis poterit, quod ad me aduectũ fuit, in maxima quidem copia, & id Gerardus Caroli Quinti Imperatoris, apud Solymanum Turcarum Imperarem doctissimus orator, propriis manibus, in regione Ponti eradicauerat. Est enim uir ille doctissimus, & uariarum linguarum peritissimus, ac medicamentorum simplicium diligentissimus inuestigator, qui hoc tempore, primo radicem istam in lucem traxit, digitalis longitudinis & crassitudinis, fungosam leuem, coloris exterioris subnigri, sub quo luteus alter uidetur, nam intus ea fracta, eiusdem cernitur coloris, quo uulgare rhabarbarum, præcipue immaturum, insignitur, quam si dentibus tractaueris, labia, & sputum, crocei coloris reddi certum est, porro saporis mixti est, communis fere aut uulgati rhabarbari ex se saporẽ reddens: Nam tota ista radix, styptica est, ut experientia compertum habeo: illius enim drachmarum duarum pondus sæpe dedi, & nullus bibentium egessit, imò potius eorum uentres constricti magis fuere. Proinde rhaponticum hoc Græcorum, diuersum a uulgari rhabarbaro esse, non solum figura, sed uiribus ipsis, certissimum est. Quum autem hæc literis mandaremus, huius radicis Pōticæ partem, ad Antonium Musam Brasauolam uirum doctissimum, misimus, ueluti ad Antuerpienses, ut inde singularis doctrinæ uir, Ludouicus Nunius Santarenẽsis Lusitanus, in Hispaniam ad amicos transmittat. Eam uero hodie quoque Monachi, qui Mesues Antidotarium enarrarunt, habent, ueluti alii plures doctissimi uiri Romæ agentes. Quapropter, de isto rhapontico nihil amplius agendum decreuimus, modo Discoridem sic in præsenti intelligendum monuerimus, eo modo quo Manardus olim interpretatus est, circa uerbum hoc, Datur agarico similiter, in singulis prædictis morbis eodẽ pondere, in iisdem liquoribus, & cætera, non autem Dioscorides per hæc uerba, rhaponticum purgatorium, ut agaricum intelligit, ut multi falso interpretantur, sed inquit, potius: Dosis rhapontici in prædictis morbis, eadẽ

Rhaponticum.

Ludouicus Nunius.

Exponitur Dioscorides.

est,qua agaricus conceditur,tuto enim rhaponticum hoc dysentericis conceditur. De quo Galenus libro octauo de Facultatibus simpl.medic. sub rheo & rha sermonem habet dicens: Quiddam habet terrestre frigidum, ceu indicio est astrictio; adiuncta est illi tamen quædam caliditas.Siquidem si mandatur plusculum,subacre conspicitur: est etiam aëriæ cuiusdam substantiæ subtilis particeps, quod indicat laxitas, leuitasq; : quare conuulsis, ruptis, orthopnoeæq; prodest,sic quoq; liuentia & lichenas cum aceto illitum persanat. Astructionis ratione,sanguinem expuentibus, cœliacis & dysentericis confert. Libro quoq; de Antidotis,ita de eo tradit: Rheon quoq; ipsum adulteratur,quãdo quidem statim in regionibus ubi gignitur, recens nonnulli capientes ipsum,decoquunt,donec totum cremorem reddat,quẽ postea cremorem,ubi accuratius percoxerint ceu purum, atq; ab aquæ mistura alienum, ad nos transmittunt, sicuti & rheon ipsum siccatum, tanquam neque id prius cocturam fuerit expertum. Cognoscetur tamen facile dolus, nam eiusmodi rheon, nec densam compactamue, substantiam possidet,ut quod integrum est,sed rarius apparet,astrictionemq; aut obscuram,aut plane nullam gustanti exhibet,quam tamen rheon uigens, ualidissimam posidet. Hæc uero Galeni uerba, Mesue suo tribuit rhabarbaro, de quo nunc paululum differere,non ab re erit. Est igitur RHABARBARVM uulgare,Medicamentum benedictum,& sanctum dictum. Radix è Scythia prope Persiam,hodie aduecta,figura orbicularis,põdere ad summum unius libræ: quæ quanto grauior, ac ponderosior fuerit, eo melior erit. Calidum enim & siccum rhabarbarum hoc est,& ut Mesue placet, in secundo gradu,quod natura sua bilem purgat,deinde pituitam,imò ut subdit inibi Mesue,maior eius proprietas est,mundificare & confortare hepar & stomachum,& conferre doloribus pungitiuis eorum,& clarificare sanguinem,& auferre oppilationes,& morbos quorum mater est obstructio,sicut hydropem & icteritiam,& splenis crassitiem,& febres oppilationum,& similia. Super quibus uerbis adnotandum est, quòd quando Medicus decreuerit,meatuum obstructiones aperire,ac uias obclusas reserare,tunc rhabarbari infusum offerre ægrotantibus melius est: quando uero simul aperire, & roborare,tunc rhabarbari substantiam dare sanius est consiliũ: sua enim stypticitate laxam particulam cõstringit,ac roborat. Vnde Arnaldus Villanouanus, reprehensione dignus est, qui ob stypticitatem insitam rhabarbaro ipso prægnantibus interdicebat,ignorans alioqui uir doctus,& practicus insignis,nullam rhabarbaro inesse partem præstantiorem,ob quam tuto utero gerentibus dari posit,hac styptica,ob quam quoq;,& pueris,& senibus,æstate,& hyeme,frequenter, absq; noxa ulla,datur: totum enim rhabarbarum in substantia exhibitum,optime educit, & multo melius ac securius,quàm eius infusum,uel dilutum dictum; nam astrictione sua,quæ pur-

Rheon Galeni. *Rheon adulterabatur.* *Quæ debentur rheo, Mesue suo tribuit rhabarbaro.* *Rhabarbarum.* *Methodus dandi rhabarbarum.* *Arnaldus Villanouanus errat.*

gationem non impedit, uiſcera fortificat, & ea roborat; quo fit, extenuatis & debilibus, iiſq; qui uiſcus aliquod debile habent, in ſubſtantia ipſum dare, melius ſit. Comperiuntur autem in rhabarbaro, tres nobiles facultates, quarum una, acrimonia eſt, qua craſſa incidit, extenuat, ſubtiliat, & ad deiectionē præparat, ad quam facultatem iuuandam, neoterici, tanquam rhabarbaro opem ferentes, ſpicam nardum illi adiungebant, credentes rhebarbari acrimoniam, ſpicænardi acrimonia, intendi & adiuuari, quorum ratiocinatio licet optima ſit, in hoc tamen claudicat, quòd licet ueram ſpicam habeamus, ut uere habemus, qua multos carere diximus, in ea tamen, uel Galeno teſte, libro de Facult. ſimplicium, adeo pauca, & memoratu indigna comperitur acrimonia, ut certum ſit, ea parum aut nihil adiuuari poſſe. Quare prudentius medici ii feciſſent, ſi loco nardi ſpicæ, cinnamomum, aut caſsiam illi adiunxiſſent, pro qua complenda operatione, optimo profecto conſilio, medici in illius infuſione, parum uini albi generoſi, & aromatici infundere ſolent. Qui uero rhabarbarum uſtum dyſentericis propinant, miro detinentur errore, quum tantum abeſt, ut uſtum rhabarbarum conſtringat, ut potius ulcerata inteſtina magis rodat, & fluxum augeat. Mordacitatem enim, & acredinem quandam ab igne cōtrahit, quam Ariſtoteles empyreuma appellat; qua mediante, corrodens ac mordicans efficitur, præſertim ſi nō lauetur: nam Galeno authore libro citato, capite chalcitidis, ut ſexcentos alios locos ex libris de Compoſitione medicamētorum taceam, uſta omnia ſi lauentur, moderatiora redduntur, minuſq; mordacia. Mea igitur ſentētia, rhabarbarum ſi dyſentericis dari debet, Græcorum rhabarbarum ſiue rhaponticum dictum, eſſe debet, nam cōmune & uulgare rhabarbarum, non quidē uſtum aut toſtum, offerri debet, ſed potius eius ſubſtātia à ſubtilioribus particulis denudata, quas in aqua plantaginis, uel roſacea, prius optime piſta, & per diem merſa, amittit, ſic enim rhabarbari ſubſtantia tuto dari poteſt. Teſtis enim Deus eſt, nos plures Luſitanos, fluxu laborantes, uidiſſe, quibus rhabarbarum aſſum, tanquam rem præcipuam medici dabant, quorum plures, è uita illico diceſſerunt. Nam quum uirtus expultrix tribus de cauſis, ad expellendum prouocatur, multo pondere, multa mole, & roſione; fit inde, ut excoriata inteſtina, rhabarbari aſsi roſione, magis corrodantur, ac ulcerentur, & conſequenter diem ſuum obeant ægrotantes. Eſt uero Rhabarbarum alterum, hortis familiare, folia habens ampla, longa, enulæ campanæ ſimilia, cuius radix non infeliciter quoq; ſoluit, quod Fuchſius, neſcio quo augurio ductus inter rumicis genera collocauit.

Rhabarbari tres facultates.

Spica nardi rhabarbaro adiungenda non eſt.

Rhabarbarum uſtum dyſentericis dari nō debet.

Vſta omnia ſi lauentur mitia redduntur.

Rhabarbarum quomodo dari debeat.

Hiſtoria.

Virtus expultrix quibus de cauſis ad expellendum prouocetur.

De Gentiana.

Græce, γεντιανή *: Latine, gentiana : Hiſpanice, la gentiana:*

Italice, gentiana: Gallice, gentiane: Germanice, entzian, oder bitter uurtz.

Enarratio. 3.

Gentiana. NOTISSIMA officinis, Gentiana herba eſt, à Gentio Illyricorũ rege, qui eam in bello inuenerit, ſic dicta. De qua Galenus exacte dixit libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, hoc modo: Huius herbæ radix, multum eſt efficax, quum opus eſt extenuatione, purgatione, abſterſione, obſtructionis liberatione: nec mirum ſi hæc poſsit, quum impenſe ſit amara.

De Ariſtolochia.

Græce, ἀριστολοχία: Latine, ariſtolochia, malum terræ, erraticum malum: Hiſpanice, la aſtronomia: Italice, aſtrologia, Gallice, dela ſaraſine, Germanice, holuurtz, & oſterluce.

Enarratio. 4.

Ariſtolochia. DICITVR Ariſtolochia, quod ἀρίστη τοῖς λοχοῖς ἢ τοῖς λοχόνσαις, id eſt, optima puerperis ſit, nam remoratos menſes, & hærentes ſecundas, à partu optime expellit, cuius duo uulgatiſsima genera ſunt, altera rotunda, altera uero lõga; tertia uero clematitis, id eſt ſarmentaria appellatur, hodie herbariis ignota. Præter has Plinius libro uigeſimoquinto, capite nono, alterã, piſtolochiam dictam deſcribit, denſis radicis capillamentis, iunci plenioris craſsitudine, quam quidam polyrhizon cognominant. Hæc uero, à bonis herbariis ineunte uere conſpicitur, folio tenero, diuiſo, ranunculo perſimili, radice craſſa, bulboſa, inferiori parte lata, intus uacua, colore lutea, ſapore uero & odore perſimili ariſtolochiæ, unde Germani, ea pro ariſtolochia rotunda, hucuſq; uſurparunt. Deliteſcit enim herba iſta in fine Maii, & nõ apparet. Cæterum, calidæ & ſiccæ, in fine ſecundi gradus, ariſtolochiæ ſunt, de quibus Galenus ita prodit libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: Radix eius eſt amara & ſubacris, ſed & ex illis omnium ſubtiliſsima eſt, quæ rotũda. Aliarum uero duarum, quæ clematitis appellatur, fragrantior eſt, infirmior tamen. At longa, tenuitate quidem à rotunda uincitur; abſtergendi tamen calfaciendiq; & ipſa potentiam obtinet minus tamen q̃ rotunda abſtergens, & digerens, ſed nõ minus calfaciens, imò forſan plus. Itaq; in quibus uſus eſt modicæ abſterſionis, commodior eſt longa, utputa in ulceribus carne implendis, at in quibus craſſum humorem ualidius extenuare oportet, illic uſus eſt rotundæ, proinde dolores à craſſo ſpiritu inductos, rotũda exactius perſanat; extrahit ſpicula, putredines corrigit, ulcera ſordida purgat, dentes & gingiuas ſplendidas facit, auxilio eſt

Ariſtolochiæ natura.

aſthmaticis

asthmaticis singultientibus, comitialibus, podagricisque, si cum aqua bibatur, tum ruptis, & conuulsis, ut si quod aliud medicamen idoneum est. Cæterum Mesue, aristolochiam inter medicamenta aluum soluentia adnumerat, ut legenti manifestum erit. *Aristolochia aluũ soluit.*

De Glycyrrhiza.

Græce, γλυκυῤῥίζα: Latine, glycyrrhiza. Dulcis radix, liquiritia: Hispanice, regaliza: Mauritanice, alcasuz: Italice, regolitia: Gallice, erculisse, ou rigolisse: Germanice, susrzholtz.

Enarratio 5.

DE hac, nihil dicendum erat, quum officinis familiarissima sit, liquiritia dicta, nisi Plinius in ea errasset, quum eam inter spinosas herbas adnumeret, libro uigesimo secundo capite nono, dicens: & ipsa sine dubio, inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuque gummosis, id quod antea, capite decimoquinto, libri uigesimiprimi, quoque dixerat: quæ sane uerba falsa esse, Dioscorides testatur, & experimentum ipsum indicat, quum liquiritia non spinosa habet folia, sed lentisco potius similia, unde credendum est Plinium non aliunde in hac re errasse, quàm quia legit, in codice aliquo Græco, loco uocis σχῖνος lentiscum significantis, ἔχινος, id est asperum & spinosum: ex quo satis claret, Plinium glycyrrhizam nunquam uidisse. De qua Galenus prudentissime ita loquitur libro sexto, tam sæpe à nobis allegato; similiter radici ipse succus, dulcis leuiterque astringens existit, proinde non modo asperæ arteriæ, sed uesicæ etiam scabritiem lenire potest, idque temperaturæ mediocritate: quare fuerit sane natura eius familiaris nostræ temperaturæ; Cæterum, tepidam quãdam caliditatem sortitur, porro quoniam temperie quoque est humidum, id quod modice est dulce, iure sane etiam siti congruens medicamentum est, nimirum modice humidum, humanaq; natura frigidius. Dioscorides ait, arefactæ radicis pollinem unguibus oculorum mederi. *In liquiritia Plin. errat.* *Plin. Glycyrrizam nunquam uidit.* *Glycyrrhizæ temperatura.*

De Centaurio maiore.

Græce, κενταύρειον τὸ μέγα: Latine, centaurium maius, centaurea maior, rhaponticum officinarum, rheuponticum commune: Hispanice, ruipontico: Italice, reupontico: Gallice, rhepontico.

Enarratio 6.

CENTAVREA hæc maior, absque ambagibus, & controuersia

Centaurea maior rhaponticū officinarū est.

ulla, rhaponticum officinarū est, radix brachialis crassitudinis, nullibi non obuia, cuius uires prosequitur Galenus, lib. septimo Simplicium, ad istum modum: Radix eius gustui acris simulq; astringens apparet, cum leuicula quadam dulcedine, quod uero ad actiones pertinet, menses prouocat, uiuū fœtū extinguit, extinctumq; propellit, præterea ulcera glutinat, sanguineq; reiicientibus prodest: exhibentur autē eius binę drachmę, febrientibus quidem cum aqua, febri uero liberis, cum uino, quin etiam ruptis, conuulsis, dyspnoeæ inueterataeq; tussi est auxilio, eadem quæ radix, & succus ipsius præstat. Cæterum Theodorus Gaza, in Theophrasto, perperam huic fel terræ nomen indidit, quum hoc nomen minori centaurio potius ob insignem eius amaritudinem conueniat.

Gaza errat.

De Centaurio minori.

Græce, κενταύρειον τὸ μικρὸν: *Latine, centaurium minus, centaurea minor, fel terræ, febrifuga: Hispanice, fel de tierra: Italice, biondella: Gallice, fiel de terre centore: Germanice, fieber kraut.*

Enarratio 7.

Centaurea minor fel terræ dicitur.

VVLGaris admodū herba ista est, & ob nimiam quam possidet amaritudinē, fel terrę dicta, quod nomen hucusq; Hispani, & Gallorū plures incorruptū seruant, cuius uires Mesue, cum maiore centaurio cōfundit, ut Ferrarienses doctissime ac euigilantissime primo indicarūt. Cæterū clysteribus hæc quotidie uenit; de cuius uiribus, extat Gal. libellus ad Papiā inscriptus, lib. quoq; 7. Simplicium, de ea ita inquit: Huius radix plane inefficax est; at caulis & folia & flores, utiliores sunt, uincit enim in eis qualitas amara, paululum habēs & astrictionis: ob idq; admodum exiccatorium est medicamen, expers mordacitatis, ulcera itaq; magna herbæ ipsius recentis illitu glutinātur, & uetusta, quæq; ægte ad cicatricē perduci queunt, cicatrice obducūtur, arefacta uero glutinatoriis & desiccatoriis miscetur facultatibus, miscetur etiā iis quæ rheumaticis medetur affectibus, in quibus ea medicamina præstantissima sunt, quę uehementer desiccantia cum quadam astrictione nullā habent mordacitatē. Decoctum herbæ quidam infundunt ischiadicis, ceu biliosa & crassa extrahens, nā & talia purgat, succus eius præter dicta, cū melle oculis illinitur, mensesq; & fœtū euocat, iecinoris quoq; obstructiones optime aperit, bonumq; durato lieni est remedium, & impositū foris, & bibitū.

Gal. de centaurea minore.

De Chamæleone albo.

Græce, χαμαιλέων λευκός: *Latine, chamæleon albus, carduus*

uarius, carduus suarius, carduus Mariæ, carduus Marianus: Hispanice, cardo pintto: Italice, cardo maria, cardo maculato: Gallice, cardõ mariano: Germanice, uiech distel, carden marien.

Enarratio 8.

CHAMAELEON albus, ut mea fert opinio, non aliunde nomen traxit, quam ex multorum colorum uarietate in quos chamæleon animal uertitur. Quo factum est, ut carduum istum Hispani, pinctum, uel pictũ, appellẽt, & merito sane, quia eius folia multis & uariis insigniuntur maculis, & illis quidẽ lacteis, quandoq; uero nigrioribus, qua de causa, alterum albũ, alterum uero nigrũ uocant, iis uero in aqua decoctis, furfuribus adiectis Lusitani suos saginant equos. Cæterũ, conspicitur hodie ad radices utriusq; chamæleonis, lentus quidam humor uiscidus, quem uiscum multi appellant, & ea de causa, radix chamæleonis, ixia à nonnullis appellabatur. Est enim ἰξίας succus iste ad radices chamæleonis nascens, ueneni graue genus, de quo Dioscorides libro sexto, capite uigesimo primo sermonem fecit: quod Plinius quoque semper intelligit, quum antidotum contra uiscum describit. Nam chamælea, longe alia res est, cuius inaduertentia, Auicẽna libro sui Canonis errat, chamæleã cum chamæleone cõfundens. Est enim chamelea, officinarum mezereon. De qua proprio capite sermo habẽdus est. Dicitur autẽ carduus iste suarius, quia eius radix sues interficiat, unde charlinã uulgarem, chamæleonem istum non esse certissimũ est, quia eius radix, tantum abest ut sues interficiat, ut eos potius apprime nutrire ualeat. Item charlina, pauca emittit folia, caulem uero à radice denudatum, in cuius summitate, pappus quidã, tanquam cardui echinus apparet, latus, purpureus, undiq; aculeatus, ex quo polito, & ab horridis spinis denudato ac mundo, conditũ saccaro, uel melle hodie paratur, frigidiori uentriculo conducibile, ut hodie experimur, in quodam, quod ad nos reuerendus Ludouicus Bartholus Vrbinas Anconę apud Dominicanos prior dignissimus misit. Valet autem radix charlinæ, contra pestilentem luem, quæ ab angelo, Carolo Magno, ut ea exercitum à peste liberaret, indicata creditur.

Chamæleon à chamæleone animale sic dicto appellatur.

ἰξίας uenenum

Chamælea mezereõ est.

Charlinæ descriptio.

Ludouicus Bartholus.

De Chamæleone nigro.

Græce, χαμαιλέων μέλας: Latine, chamæleon niger, carduus niger, uennilagium: Hispanice, cardo pinto negro, cardo aliogero: Italice, chameleone negro.

Enarratio 9.

DE isto abunde superiori diximus capite.

Chamæleon niger.

De Crocodilio.

Græce, κροκοδείλιον: Latine, crocodilium: Hispanice, carlina: uulgo carina.

Enarratio 10.

Crocodiliũ charlina est. CROCodiliũ, ut placet Ruellio Suesſionenſi, ac Briſoto Pariſienſi uiris doctiſsimis, charlina eſt, de qua ca.8. unũ uel alterũ uerbũ fecimus: naſcitur enim, nõ ſolum in ſyluis, ut tradit Dioſcor. ſed etiã arenoſis, & macris locis, ut Plin. adnotaſſe legimus, lib.22. cap.4. prope enim terrã, charlina ſuos emittit flores, de qua Gal. ſub crocodilii nomine, ita lib.7. agit, dicẽs: Crocodilii ſemen acre eſt, atq; odoratũ, urinam menſeſq; ciens, itaq; facultatẽ habet calidam, digerentem & exiccantẽ, ſuccus tum caulis, tum ſeminis, ut quæ ſimilis ſint facultatis, nephriticos adiuuat, radix pectoris excreationibus ualenter cõducit, trahit uero etiam per nares ſanguinẽ, hæc Gal. Quòd uero charlina noſtra, per nares ſanguinẽ nõ trahat, id loci ratione euenire credendũ eſt.

Galeni crocodilium.

De dipſaco.

Græce, δίψακον: Latine, labrum ueneris, cardo fullonum, uirga paſtoris, carduus Veneris: Hiſpanice, cardencha, cardo penteador: Italice, cardo con che ſi lauora la lana: Gallice, cardon a carder, ou uerge à bergier: Germanice, carten diſtel, bubenſtrel uueberkarten.

Enarratio 11.

Dipſacos uirga paſtoris eſt. VVLGaris carduus, dipſacos eſt, & à pharmacopolis, uirga paſtoris dictus, quia uirgis oblongis, aculeis denudatis, gregem paſtores ducunt. Errat Matthæus Syluaticus, nonnullos alios imitans, qui uirgam paſtoris, carduum, cum corrigiola ſanguinaria, ac centumnodia dicta herba, confundit, ignorans hanc centumnodiam ſiue ſanguinariam, polygoniũ apud Dioſcoridem eſſe, nõ uero dipſacum, ut ſuo dicemus capite. Dicitur quoq; carduus iſte officinis, cardo fullonũ, ſiue carduus fullonius, quia rudes pãni, ueluti & pilei, huius echino poliuntur. Naſcitur autem in Hiſpania, in aruis maxima quidem copia, ut nulla prorſus indigeat cultura: in Italia uero, præſertim apud Bononienſes, maxima cura ſeritur, ac ea de cauſa, multi inter domeſticum, & ſylueſtrẽ, differentiam faciunt, quum tamen nulla prorſus ſit, & in utroq; qui diligenter quærit, uermiculum in echino inuenit, cuius Gal. temperamentũ inueſtigans, breuiſsime lib.6. de Fac. ſimp. med. ita dixit: Dipſaci ſpinæ radix ex ſecũdo ordine exiccatoria eſt, habetq; nõnihil & abſterſoriũ.

Polygonium centũnodia herba eſt.

In dipſaco uermis inuenitur.

De Spina alba.

Græcæ, ἄκανθα λευκή: Latine, ſpina alba, bedeguar, cinara ſylueſtris, ſylueſtris carduus ferens alkachoflos: Hiſpanice, cardo ſylueſtre, que hecha alcachofres: Italice, cardo ſylueſtre deli carcioffi: Gallice, artichau ſauluage: Germanice, artitoca.

Enarratio. 12.

SPINA alba, officinarum bedeguar eſt, apud nonnullos ſylueſtris dicta cinara, carduus ſcilicet, ſylueſtris alcichoflos ferens, qui plerũq; in montibus, & ſyluoſis locis reperitur, & eius floribus uariis in locis lac coagulatur. Non eſt igitur ut pharmacopolæ putant, bedeguar ſylueſtris roſæ fructus, aut carduus benedictus, quanquam illius loco eo uti non extra rationẽ eſſet, ut ſuadet Braſauola in ſyrupo de eupatorio conficiendo. Eſt igitur, ἄκανθα λευκή, id eſt ſpina alba, Serapionis & Arabum bedeguar. Nam λευκάκανθα, id eſt alba ſpina, alia res eſt, cuius inaduertentia Manardus errauit. Succhaha uero, non eſt bedeguar, ſed potius apud Dioſcoridem Arabica, ſiue Aegyptia ſpina, quanquam reuera, utraq; ſoli ratione tantum inter ſe differant: nam bedeguar apud nos naſcitur, ſucchaha uero apud Arabas reperitur, & ea de cauſa loco ſucchahe, bedeguar recte accipi poteſt. An uero radices harum ſpinarum, ingredi debeant ſyrupum eupatorii Meſues; in dubium uertitur, Braſauolus eas utpote aſtringentes reiicit. Mathiolus uero Senenſis, acriter eum reprehendit. Ego uero, tametſi noſcam Braſauolum doctiſsimum, exercitatiſsimumq; in re medica eſſe, ut cui ſingulis annis, quingenti ſupra mille ægrotantes ſubiiciantur, non ſic tamen à Meſue diſcedendũ putarem, quum re uera, ſyrupus iſte pro morbis diuturnis, & febribus longinquis, paratus ſit, quibus languentium ſtomachi, languidi, deiecti ac debiles & relaxati, ſunt facti, pro quibus roborandis, uel ſaltem non omnino deſtruendis, prædictæ radices conſulto huic adiiciuntur ſyrupo: Quibus quoq; adde, quod radix bedeguar, id eſt acanthæ leuces, modice aſtringit, ut ex Galeno percipitur libro ſexto citato, ſic dicente: Radix eius deſiccatoria eſt, & modice aſtringens, quamobrem & cœliacos, & dyſentericos iuuat, & ſanguinis reiectiones cohibet, œdemataq: illitu contrahit, ac dentes dolentes iuuat, ſi decocto eius colluantur, ſemen tenuis eſſentiæ & calidæ facultatis eſt, itaq; potui dari iis qui conuelluntur conuenit.

Spina alba bdeguar eſt.

Alba ſpina differt ab ſpina alba.

Diſcordia autharum.

De Aegyptia, ſiue Arabica ſpina.

Græce, ἄκανθα ἀραβική: Latine, Arabica ſpina, Aegy-

ptia spina, succhaba.

Enarratio. 13.

Arabicæ spina succhaba est.

Ruellius hallucinatur.

ARABICA siue Aegyptia spina, Arabum succhaba est, quæ natali tantum à spina alba differt, nam hæc apud nos crescit; illa uero apud Arabas & Aegyptios, unde cognomina traxit. Loco igitur Arabicæ spinæ, quę ad nos hodie non affertur, alba uti debemus. Cæterum Ruellius hic hallucinatur, credens utiq; Arabicam spinam, acaciæ arbusculum esse, parum Galeni animaduertens uerba, quæ ita libro sexto habentur: Acantha Aegyptia, quidam Arabicam uocant, similis autem est spinæ albæ nostrati, uerum facultate ualidius astringente pariter & desiccante. Itaq; profluuium muliebre radix eius iuuat, & alia quibus auxilio est, quæ apud nos nascitur spina, sed efficacius tamen omnia adiuuant: tum radix tum fructus: Hic uero & columellæ prodest, & iis quæ inflata sunt, tũ ulcera ad cicatricem ducit, mediocrem habens & non molestam astrictionem. Hæc Galenus per quæ satis percipitur, quòd arbusculum ferens acatiam, tametsi in Aegypto nascatur, spina hæc Arabica, siue Aegyptia spina de qua agimus, nõ sit. Nec enim ignoro Oribasium ac Aëtium uiros graues, acatiam cum Aegyptia spina, idem facere, quos forsan Ruellius secutus est, sed ut dixi, non sine errore.

De Scholymo.

Græce, σκόλυμος: Latine, scolymus, carduus, strobilus, cinara, carduus pinea: Hispanice, cardo de comer, cardos: Italice, cardoni: Gallice, artichaut: Germanice, artitoca.

Enarratio. 14.

Carduus comestibilis.

ETSI carduorum multa & uaria sint genera, carduus tamen absolute dictus, is est, qui in uictus usum uenit, & lautioribus mensis, pro sigillandis ac roborandis stomachis apponitur. Nam apud uniuersam Hispaniam frequens carduus iste habetur, qui hibernis mensibus terra obruitur, & albus ac delicatissimus redditur. At in Germania, raro carduus iste conspicitur. Porro in Flandria, Hispanorum diligentia, qui huiuscemodi delitiis multũ delectantur, non infeliciter prouenit, præsertim apud Brugas, & Antuerpiam. De quo Plinius candide ut solet, inquit lib. decimonono, capite quarto, & iam ne in herbis discrimen inuentum est. & subdit, & in iis aliqua sibi quoq; nasci tribus negant, caule in tantum signato ut pauperis mensa non capiat, syluestres fecerat natura horridos, ut quisq; demeteret, passim, ecce altiles spectantur asparagi, & Rauenna ternis libris rependit, heu prodigia uentris, Mirum esset non licere carduis pecori uesci, non licet plebeis, item, capite octauo: eiusdẽ uoluminis, inquit, poterant uideri dicta omnia quæ in

pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe, carduos apud Carthaginem magnam Cordubamq; præcipue, sestertia sena milia è paruis iis reddere, quoniam portenta quoq; terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ fugiunt, quadrupedes consciæ. Cæterum Galenus de isto ita tradit libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Radix eius, si quis illam in uino coctam bibat, graueolentem urinam abundanter elicit, fœtoriq; alarum medetur, succus enim eius est purgatorius, calfacit porro secundo & completo ordine, aut tertio incipiente, siccat uero secundo. *Scolymi temperatura.*

De Poterio.

Græce, ποτήελον: Latine, poterion, neuras: Hispanice, arzolla: Germanice, schleben.

Enarratio. 15.

POTERION & neurax, idem est frutex, quanquam Paulus differentes faciat, est uero, poterion Hispanis familiaris carduus, sub nomine dicto habitus, quem Cornarius Germanus uir doctissimus, sua uoce, schlehen appellari tradit. *Poterion et neulax idē frutex.* *Cornarius Germanus uir Doctissimus.*

De Acanthio.

Græce, ἀκάνθιον: Latine, acanthium, Vulgo, acanthio.

Enarratio. 16.

VIDETVR hodie acanthion, foliis minoribus acanthæ, sed lanuginosis, & aliquantulum per ambitum spinosis quæ manibus fricata, fabarum uiridium, ex se spirant odorem, ut in horto probi uiri Azaioli Ferrariēsis experti sumus, sed in planta ista, non tanta reperitur lanugo, ut ex illa, uestes bombycinis similes parari possent, alibi tamen reperiri, credendū est, at bombasium siue Gossipium, in planta nascitur spinosa, quam Dioscoridem nouisse, ex hac deprehendi potest similitudine, cuius semen tussi, & pectoris ægritudinibus prodest, calidum enim est, & emolliens, ac semen genitale augens, nam Gossipium ustum, sanguinis fluxiones constringere, certissimum est. Porro de acanthio, Galenus breuissime lib. sexto adducto, ita meminit. Radix huius & folia facultatis sunt excalfactoriæ, ut & iis qui cōuelluntur, auxilientur. *Acanthon olet fabas.* *Gossipium quid.*

De Acantho.

Græce, ἄκανθα: Latine, acanthos, acantha spina, marmoraria herba, branca ursina: Hispanice, yerua giguante, branqua

urſina: Italice, lo acanthoſpina: Gallice, branche urſine, Germanice, berneklauu.

Enarratio. 17.

Brancha urſina, acā thus eſt.

DIXIMVS ab hinc multis annis, id quod & nūc affirmamus, acanthum Græcorum, officinarum brancam urſinam eſſe, quum adamuſsim inter ſe conueniant, nec aliqua in parte differant: Quæ ideo branca urſina dicitur, non uero hircina, ut nonnulli contendunt, quia eius folia ſimilitudinem quandam, cum urſorum anterioribus pedibus gerunt. Hæc quoq; depicta in columnis & marmoribus antiquiſsimis hodie cernitur, unde marmoraria à Romanis olim dicebatur. Hodie quoq; in pateris, & auleis, hoc eſt pānis depictis tapetariè, huius folia effigiata uidentur, ſunt enim ut paucis dicam, folia hæc lactucacea, cubitalia, ſubnigra, pinguia, palmaris latitudinis, inciſuris quibuſdam magnis diuiſa; ex quorum decocto clyſteres quoq; paſsim componuntur, & ut tradit Galenus libro ſexto, de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, huius folia mediocriter digerentem facultatem obtinent· At radix exiccatoria eſt leuiter inciſoria, & tenuium partium.

Marmoraria herba.

De Syluestri acantho.

Græce, ἀγρία ἄκανθα; Latine, acanthus ſyluestris, branca urſina ſyluestris.

Enarratio. 18.

Branca urſina ſylueſtris.

HAEC hodie quoq; conſpicitur, aſpectu triſtior, quàm prima, cui folia nigriora & ſtrictiora uidentur.

De Ononide.

Græce, αἰωνὶς: Latine, ononis, anonis, reſta bouis, remora aratri, acutella: Hiſpanice, Gatilhos, gathinos: Italice, bonaga: Germanice, bauuhechel uel ſtalkraut.

Enarratio 19.

NORVNT hanc anonidem, uel ononidem, dictā herbam, laboratores, ob id quod eorum aratra, illius implicitis radicibus remorentur, unde remoræ aratri nomen traxit, quæ plerunque (ſilente Dioſcoride) flore purpureo ornatur, raro tamen luteo, & de ea Plinius libro uigeſimoſeptimo, capite quarto, ita tradit: Anonim, quidam anonida malunt uocare ramoſam, ſimilem fœnugræco, niſi fruticoſior, hirſutiorq; eſſet, odore iucundo, poſt uer ſpinoſa, in iis autem ultimis uerbis, aut Plinius emendandus eſt, aut omnino errat, quum aſſerat, poſt uer ſpinoſa, nam Theophraſtus, autumno

Plinius emēdatur.

ſpinoſam

ſpinoſam fieri meminit,id quod ita eſſe,experientia teſtatur : legendus itaq; mihi Plinius uidetur ad iſtum modum,poſt æſtatem ſpinoſa ſ.Cæterum,huius radice,medici ueterinarii, mulomedici dicti,plerunque utuntur,ex ea decoctum parantes quod equis meiere nequeuntibus offerunt:excellens enim contra nephriticam paſsionem eſt , & à cruciatu calculi celerrime liberat: unde de ea dixit Galenus,libro octauo uoluminis citati , ad iſtum modum: Radix eius calfacit, quodam modo in tertio ordine,abſtergitq; & nonnihil incidit,itaq; nō tantū urinas prouocat;ſed & lapides frangit, & cruſtas detrahit,præterea ad dolores dentiū, qui oxycrato in quo fuerit cocta colluūtur.

De Leucacantha.

Græce, λευκάκανθα*: Latine,leucacantha,alba ſpina,ſpina ceruális:Hiſpanice,ſpino cerual,ſpino aluar: Italice,Gallice,merla.*

Enarratio 20.

LEVCACANTHA & acanthaleuce,multum inter ſe differunt, ut ex Dioſcoride,Galeno,Paulo, ac Plinio , facile deprehendi poteſt.Nam acanthaleuce id eſt ſpina alba,Serapionis bedeguar eſt,ut cap. 12. ſuperiori diximus.Leucacātha uero,id eſt alba ſpina,de qua ad pręſens agitur , longe res alia eſt,& cuius exacta notitia haberi nō poteſt,ob prætermiſſam ipſius à Dioſc.& Plinio hiſtoriam:ut tamen coniecturis aſſequi poſſumus,arbuſcula quædam , leucacantha dici debet, ſepes maxime exornans,quę pyri folia habet, fructū uero nigrum, baccis liguſtri ſimilem,ex quo pictores uiridem quendam ſaturū colorem parāt,ut cap.de Rhamno meminimus. Proinde Ruellius hic dupliciter errat,primo quòd cū Manardo,leucacanthā ab acanthaleuce nō ſeparat;ſed rem unam eſſe credidit:Secundo,quòd arbuſculam hanc rhamnū eſſe deſcripſerit.Cæterum,ſi frutex iſte dictus, alba ſpina nō ſit,procul dubio,quæ illa ſit ignoratur. De qua Gal.ſeparatim à ſpina alba, caput pręfixit,& eius uerba li.7.huic dicato negotio ita legūtur:huius radix amara eſt,ac ꝓinde incidit,exiccatq; in tertio ordine; calfacit autē in primo.

Leucacantha et acanthaleuce differunt.

Ruellius errat.

De Tragacantha.

Græce, τραγάκανθα*: Latine, tragacantha, ſpina.*

Huius liquor.

Tragacanthum gummi: Hiſpanice, Arabice, alquitira: Italice, gomma draganti: Gallice,gomma draganti.

Enarratio 21.

HVIVS plantę liquor,gummi dragacanthum,uel tragacanthum officinis dicitur:quod ex Creta & Peloponneſo præcipuè aduehitur,& de eo

Gūmi dragacanthū.

Gal.lib.8. ex citatis ita dixit: Tragacantha emplasticam facultatem similem gummi obtinet, nec non obtusiorem acrednē; ac sane similiter illi desiccat.

De Eryngio.

Græce, ἠρύγγιον: Latine, eryngium, iringus, centumcapita, carduus centum capitū: Hispanice, cardo corredor: Italice, iringo: Gallice, cardon du cent testes: Germanice, manſztreuu.

Enarratio 22.

Eryngium, iringus idē quod centū capita. *Plinii centum capita Inguinalis herba est.* *Secacul polygonatum est.*

ERYNGIVM nascitur passim in campestribus & asperis locis, carduus officinis satis notus, centum capita alioquim dictus, ob multa capita, quæ in summa continet parte, nam Plinii centumcapita, diuersa res ab eryngio isto est, ut etiam apud Serapionem deprehenditur, qui per centum capita, inguinalem herbam, siue aster Atticum, apud Dioscoridem intelligit. Hallucinantur certe qui hanc secacul esse putant, quum secacul Arabum, Dioscoridis polygonatum est, nostratum uero, herba dicta, sigillum beatæ Mariæ, uel sigillum Salomonis; quam alii geniculam, uel genichellam appellant, & cuius radices, hodierni pharmacopolæ, succaro pro instimulanda uenere, ueluti radices eryngii parant, quibus ego pro irritanda urina usus sum & feliciter successit. De eryngio uero Galenus libro sexto ita dixit: Calore quidem est temperatum, non paruam tamen siccitatem sortitur, consistentem in tenui substantia.

De Aloe.

Græce, ἀλόη: Latine, aloe, semper uiuum marinum: Hispanice, hierua babosa: Italice, herba di aloe.

Liquor aloes.

Aloe: Hispanice, azeure: Italice, aloe: Gallice, aloe.

Enarratio 23.

Aloe.

NON solū hodie herba aloes, in hortis & fenestris seritur, sed in multis mercatorum officinis suspensa uidetur, succum ex se glutinosum destillans, quem aloen appellamus, unde Hispani à continua destillatione, illam, herbam babosam, appellitant, tam enim herba hæc descriptioni Dioscoridis respondet, ut in eius pictura immorari non sit opus. Affertur autem bona aloe, ex Indię quadam insula, Socotora dicta, unde Succotrina aloe appellatur, & cæteris antefertur, iocinoris modo concreta, ruffa, splendens, friabilis, ac egregie amara, quæ ut tradit Mesue, uenarum orificia aperit, in qua re, immerito Manardus ac Fuchsius eum uellicant, quū experientia ipsa, uerū

Aloe Succotrina optima. *Aloe orificia uenarum aperit.*

dixisse Mesuem attestatur, ut Antonius Musa Brasauola optime dixit, & Guilhelmus Puteanus euidentissimis rationibus probauit, & nos ipsi ita esse nouimus, quæ ut tradit Mesue, pituitam, & bilem expellit, & ab illis, caput & os uentriculi mundificat, & confert iuuamento magno, doloribus eorum, & inflammationi stomachi, imò qui continuo ea utitur, non sentiet in corpore suo, nec instrumentis sensuum suorum ægritudinem, quæ non sit facilis sanatu, & præseruat à putrefactione: ita ut etiam cadauera, præcipuè cum myrrha mixta, & aliis, incorrupta seruet. Caue ergo inquit Mesue, dare aloen in temporibus frigidis, excoriat enim, ex solutione educit sanguinem. In quibus uerbis, Mesue à Manardo quoque reprehēditur, & merito sane, quanquam Brasauolus pro Mesue ab errore uindicando, rationes adducit, quas tāquam ficulneas dimittimus, quum re uera, aloe securius in hyeme quàm æstate operatur, & ualidius in æstate, sanguinem per ora uenarum aperta detrahit quàm in hyeme, ut cuique uel mediocriter in re medica exercitato notum erit. Vt tamen aloes temperaturam, & illius dotes, apud Galenum descriptas noscamus, ipsum in præsenti audiamus, qui ita libro sexto tradit: Hæc herba optima in India nascitur, cuius liquor est id quod ad nos importatur, cognominatum aloe, medicamētum ad plurimas res, propter siccitatem mordicationis expertem utile, quod quidem astringit modice, sed fortiter amarum est, ac proinde subducit uentrem. Est autem tertii ordinis exiccantium: calfacientium autem, aut primi intensi, aut secundi remissi. Ad hæc uero, gratum est uentriculo medicamen, ut si quod aliud, & sinus glutinat, sanat ulcera quæ ægre ad cicatricem perduci possunt, & maxime quæ in ano sunt, & pudēdo: confert similiter si maceretur aqua, ad eorum phlegmonas, nec non eas quæ in ore, naribus, oculisque oboriuntur, in summa repellere & digerere simul potest, cum hoc ut paulum extergeat, quantum uidelicet ulceribus puris non sit molestum.

Mesue errat.

Aloes temperatura.

De Absinthio.

Græce, ἀψίνθιον: *Latine, absinthium, absinthium Ponticum, absinthium Romanum: Hispanice, asentios, alosna: Italice, assenzo: Gallice, de la loine.*

Enarratio 24.

ABSINthium uulgare, idem cum Pontico, & Romano absinthio est, quia in nihilo inter se quàm natali tantum differant, quo factum est, ut Gal. libris Methodi medendi, aliquando herbas diuersas facere uideatur, quū tamen eadem sit: in Ponto tamen procerius crescit, cuius facultates & temperamentum ille lib. 6. de Facult. simp. med. ita prosequitur: absinthium astrictoriam, amaram & acrem qualitatem sortitur, excalfaciens, extergens, ro-

Absinthiū uulgare Pōticū & Romanū idē.

borans, & exiccans:proinde biliosos uentris humores deiicit,ac per urinas euacuat: Verum contentam in uentre pituitam,nihil adiuuat sumptum; sic nec si in thorace aut pulmone contineatur: Nam astringens in eo facultas quàm amara, ualentior est. Est autem calidum in excessu primo,siccum uero in tertio;at succus longe quàm herba est calidior.

Absinthiũ calidum in primo, siccum in tertio.

De Seriphio.

Græce, ἀψίνθιον θαλάσσιον: *Latine, seriphium, Absinthium marinum: Hispanice, assentios marinos, alosna marina: Italice, assenzo marino: Gallice, aloyne du mer.*

Enarratio 25.

Seriphium.

NAS citur seriphium non solũ prope mare, sed in multis Italiæ hortis, semine onustum:unde Fuchsium,hanc non nouisse herbã,certum est, quũ in suo Herbario,quibusdam siliquis ornatam eam depictam proposuerit;& de ea ita tradit Galenus libro octauo Simplicium,quum inquit: Seriphium absinthio est tum specie, tum gustu simile; Cæterum,non æque astringit: sed calfacit ualentius, nec non amaritudinem quãdam salsuginosam refert, uentriculoque est infestum: magisque absinthio lumbricos enecat, calfacit itaque secundo ordine intenso, siccat autem in tertio.

De Santonico absinthio.

Græce, ἀψίνθιον σαντόνικον: *Latine, santonicũ absinthium: Gallice, aloyne de santonge.* *Semen huius.*

Semen santonicũ, sanctum, lumbricorũ, Alexandrinum idem.

Semen santonicum, semen sanctum, semen lumbricorum, semen Alexandrinum, centonica, santolina: Hispanice, semiente contra lumbrizes: Italice, seme santto, seme contra uermi: Gallice, mort du uers.

Enarratio 26.

Absinthium sanctonicũ.

DICITVR absinthium santonicum, à Santonibus Galliæ populis, apud quos plurimũ gignitur. Cuius semen à santonico, corrupte sanctum deductum est,quod hodie saccaro incrustatur,pro uermibus puerorum interficiendis & ea de causa,semẽ lumbricorum appellatur.Cæterum, qui Serapionis, canabel, semen hoc interpretantur, omnino errant, quia canabel Serapionis, arenosa quædam terra est, à cœlo pluuiæ tempore cadens, non uero semen plantæ; quæ non solum contra uermes in usu habentur, sed etiam pro figulinis uasis glutinandis.

Canabel apud Serapionem quid.

De Abrotono.

Græce, ἀβρότονον: Latine, abrotonum: Hispanice, abrotano, bierua lombriguera: Italice, abrotano: Gallice, auronne.

Enarratio. 27.

VVLGATA & inter communes herbas, abrotonum habetur, cuius fœmina & mas sunt: fœmina, infima siue syluestris cypressus, in hortis nascens est, quæ santolina uel camphorata à nõnullis quoq; appellatur. Mas uero, ubiq; reperitur, de quarum uirtutibus, Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, inquit: Abrotonum calidum & siccum est facultate in tertio recessu, aut ordine, qui ad temperatam naturam expenditur, situm, ualde siquidem est amarum, qui sapor, quum terrenæ essentiæ sit, à largo est calore extenuatus; porrò, si quibus per circuitus redeũt rigores, ante inuasionem rigorum eos abrotono confrices, minus utiq; concutientur subitoq; sensum caloris percipiẽt. Quòd abrotonũ etiam lumbricos perimat, par quidem est, quũ sit amarũ; cæterum & digerendi & incidẽdi quandam uim habet, ipsoq; absinthio maiorem, quãdoquidem paucissimæ acerbitatis particeps est abrotonũ, haud autem exiguæ absinthiũ: unde inimicũ sane est uentriculo abrotonum, ueluti etiam seriphium, gratum uero & amicum absinthium, per se quippe amarum omnifariam est infensum uentriculo, austerum uero, aut acerbum, aut in summa astringens, amicum & familiare. Et subdit; abrotonum ustum, calidum siccumq; facultate est, magis etiam quàm cucurbita sicca usta, & anethi radix, illa enim ulceribus humidis simul & citra phlegmonem callo induratis cõueniunt, ac proinde maxime præputii ulceribus congruunt; At cinis abrotoni, ulceribus omnibus mordax est, atq; iccirco ex oleo aliquo tenui, cicino scilicet, aut raphanino, aut Sicyonio, aut ueteri, & maxime Sabino, ad alopecias accommodatur. Tum barbam tardius nascentem, in eorum aliquo, nec minus lẽtiscino maceratum elicit. Abrotonũ. Camphorata.

De Hyssopo.

Græce, ὕσσωπος: Latine, hyssopus herba: Hispanice, hyssopo hierua, hissopilho hierua: Italice, hissopo: Gallice, dele hyssope: Germanice, hysop.

Enarratio. 28.

HYSSOPVS officinis cõmunis & uulgaris est herba, quam Dioscoridis & Græcorum hyssopum esse, uel ne, multi dubitabant; quia capite de origano Heracleotica, legũt, secundum Marcelli uersionem, folia hysso- Hyssopus herba.

pi habet,non tamen umbellam hyſſopi modo; rotæ figura, in quibus uerbis uidetur hyſſopum,umbellam modo rotæ habere:ſed re uera,textus iſte uerus eſt,cui tamen falſo uerba hæc adiecta ſunt,hyſſopi modo,quum Dioſcorides in flore origani nullam faciat ſimilitudinem cum hyſſopo , ſed potius in folio tantum,proinde hyſſopum uulgarem , Græcorum hyſſopum eſſe,non eſt dubium,de qua Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, breuiſsime ita dixit : Deſiccat & excalfacit tertio ordine,ſed tenuium eſt partium hyſſopum.

Hyſſopi temperatura.

De Stechade.

Græce, ϛιχὰς ϗ̀ ϛοιχὰς : Latine , ſtichas Arabica, ſtœchas : Hiſpanice, cantueſſo : Luſitanice, roſmarinho : Italice , ſticados : Gallice, ſtechados : Germanice , ſtichaskraut.

Enarratio. 29.

Stœchas Stichados.

NON ubiq; ſtœchas reperitur,quam ſeplaſiarii genitiuo caſu , ſtichados appellant , imò Venetiis ubi maximus herbarum & ſimplicium confluxus eſt,ueluti Ferrariæ,nunquam huius flores,ſed tantum denudatas ſpicas cum nonnullis ſtipitibus,uidere potui. Eſt enim herba iſta,fruticoſa , in uniuerſa Hſpania admodum frequens,quam Luſitani , roſmarinum appellant:in Gallia quoq; frequentem eſſe,Dioſcorides teſtatur:imò huius herbæ nomenclatura, ſtœchas, ab inſulis Stechadibus , prope Maſiliã ſitis, cõtrahitur,ex qua ſyrupus in officinis paratur & cum aromatibus & ſine illis:ex illius quoq; floribus,conditum,capiti,uentriculo & matrici conueniens, cũ ſucchăro uel melle conficitur. De qua Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita inquit : Stœchas amara eſt,& mediocriter ſubaſtringens , quum nimirum ex terrena eſſentia frigida exigua , & extenuata altera terrena copioſa,conſtet, quare obſtructione liberat , extenuat,extergit,roboratq; & uiſcera & uniuerſum corpus: cæterum, herba illa à nonnullis ſtœchas citrina dicta,longe alia res eſt, de qua alibi ſermonem habituri ſumus. Eſt porro ſtœchadi,herba folio, & figura perſimilis , abſq; flore tamen : quam pleriq, criſpulam uocant, optimi ſane odoris , & cuius radix , thuris odorem maxime refert , & eam in unguento marciatone iniiciunt.

Criſpula herba.

De Origano Heracleotica.

Græce, ὀείγανος ἡρακλεωτικὴ : Latine, origanus Heracleotica, origanum Heracleoticum: Hiſpanice, oreganos : Italice, origano : Gallice , marioleine de Angleterre : Germanice , uuol-

gemut, doſten.

De Aſinina origano, onitide dicta.

Græce, ὀρίγανος ὀνῖτις *: Latine, onitis origanus, aſinina origanus.*

De ſyluestri Origano.

Græce, ἀγριορίγανος *: Latine, ſyluestris origanus : uulgo, origano campeſtre.*

De Tragorigano.

Græce, τραγορίγανος *: Latine, tragoriganus, hircina origanus.*

Enarratio. 30.31.32.33.

QVATVOR origani genera, à Dioſcoride deſcribũtur, quorum præſtantius,& uerius,ſylueſtre eſt, quod nullibi quàm in Hiſpania hucuſq; mihi uidere contigit: in Gallia uero,& Germania ac Italia, genere quodam utuntur,non adeo tamen potente ac bono: Habent tamen origani, ut refert Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorũ has ſequentes dotes. Heracleotica quidem efficacior eſt onitide, agreſtis tamen eſt ualentior utraq;,omnes uero incidendi, extenuandi, calfaciendi, & exiccandi obtinent facultatem, in tertio nimirum exceſſu. At tragoriganus etiã quippiam aſtringit. *Origani quatuor genera.*

De Pulegio.

Græce, γλήχων ἢ βλῆχον*: Latine, pulegium : Hiſpanice, poleios, poeyos : Italice, pulegio : Gallice, du pouliot : Germanice, poley.*

Enarratio. 34.

OLIM uero cum nonnullis doctiſsimis uiris, ac diligentiſsimis ſimplicium medicamentorum inueſtigatoribus, in dubium uertebam, num pulegium uulgare, Dioſcoridis & Græcorum pulegium eſſet. Sed nunc re exacte contemplata, pro firmo tenemus, in idem conuenire, nec in aliquo inter ſe differre, Cuius duo genera reperiuntur, alterum flores albos, alterum uero purpureos ferens; illum marem, iſtum uero fœminam Plinius libro uigeſimo, capite decimoquarto, appellat. Sed Fuchſius in hoc errat, credens, pulegium fœminam, purpureos flores gerens, nepitham eſſe, quum re uera res inter ſe differentes ſint, ut experientia ipſa indicat; de quo Galenus libro ſexto Simplicium ita inquit: Glechon id eſt pulegium herba, quandoquidem acris & ſubamara eſt, ualde extenuat, & calfacit. Quare & illita ru- *Pulegium.* *Fuchſius errat.*

bricat,& exulcerat si diutius hæreat,quinetiã humida,crassa,& lenta,ex thorace & pulmone excreatu facilia facit,mensesq; mouet.

De Dictamno.

Græce, δίκταμνος: *Latine, dictamnus, dictamnus Cretensis, dictamnus: uulgo dittamo.*

Enarratio. 35.

Dictãnus.

AFFERTVR è Creta insula dictamnus, foliis pulegii,subrotũdis, tomento quodam desuper uestitis, qua nulla quantũcũq; paupercula aromataria sit,in Italia iam hodie caret,tam enim frequens, ac cõtinua illius aduectio est.Cæterum, quod Dioscorides inquit, ferunt in Creta uulneratis telo capris, eius herbæ cibo,tela cuspidesq; omnes ex corpore decidere,hodie uerum esse nouimus,est certe herba hæc, ut refert Theophrastus libro nono de Plantarũ historia,capite decimoseptimo,mirabilis, præsertim pro partu accelerando.De qua Galenus libro sexto citato, ita tradit; Tenuiori essentia constat quàm pulegium; cætera illi simile.

De Pseudodictamno

Græce, ψευδοδίκταμνον: *Latine, falsa dictamnus, falsum dictamnum: Hispanice, pulegium ceruinum, poleo cerual.*

Enarratio. 36.

Pseudo dictamnum.

HAEC in Hispania & Italia comperitur,quam Hispani,pulegium ceruinum appellant.De quo Galenus libro superius citato, inquit: At pseudo dictamnum ad omnia imbecillius existit.

De altera Cretensi dictamno.

Græce, ἕτερον εἶδος δικτάμνου: *Latine, altera Cretensis dictamnus.*

Enarratio. 37.

Tertia dictamus.

NON solum in hortis hodie altera hæc Cretensis dictamnus uidetur; sed etiam in fictilibus ad fenestras frequenter reponitur,folio cresonis,flore pulchro, purpureo, &qui fricatus odorem ex se refert,qualem ex flore narantii oriri uidemus.

De Saluia,

Græce, ἐλελίσφακον: *Latine, saluia: Hispanice, Italice, saluia, salua: Gallice, dela sauge: Germanice, salbey.*

Enarratio.

Enarratio 38.

NVLLVS extat hortulus, quantumcunque pauperculus, qui non saluia ornetur, adeo ubique frequens est, nam & syluestris quoque non minus obuia est, quæ uariis in locis fructum quendam gignit, gallæ omnino similem, paruum tamen, & colore subalbidum; de qua Galenus breuissime dixit libro sexto de Facultatibus simpl. medic. Elelisphacos, id est saluia, euidenter excalfacit, ac leuiter subastringit. *Saluia.*

De Menta.

Græce, ἡδύοσμος ἥμερος: Latine, menta: Hispanice, hierua buena, ortelana, ortelaa: Italice, menta; Gallice, de la mente: Germanice, muntz.

Enarratio 39.

VBIQVE menta nota est, quæ quia in hortis semper reperitur, Hortulana ab Hispanis nonnullis appellatur. Dicitur porro menta, quòd odore suo mentem & uenerem excitet, ut ex Galeno & Dioscoride facile percipi potest, quanquam Plinius libro uigesimo, capite quartodecimo, oppositũ dicat, non sine tamen errore, ut ex Galeni sequentibus iis uerbis, facile percipitur, quæ ita habent: Tam menta quàm calamintha, gustu acris, & facultate calida est, ex tertio calfacientium ordine; infirmior tamen est menta, & minus excalfacit: ceterum mediocriter ad uenerem excitat, id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam continent, At calamintha, quum ualentius calfaciat & exiccet, habet etiam quiddam amarum in se, ac acerbum: quare illo quidem lumbricos perimit, acerbitate uero, si cum oxycrato bibatur, recentes sanguinis reiectiones reprimit: Substantia est, ut si qua alia herba, tenuium partium. Cæterum Galenus hic mea sententia per calamintham, mentam syluestrem, dictam mentastrum intelligit, de qua sermo subsequitur. *Menta unde dicta.* *Menta syluestris mentastrũ est.*

De Mentastro.

Græce, ἄγριον ἡδύοσμον: Latine, mentastrum, menta syluestris: Hispanice, Italice, mentastro: Gallice, mentastro: Germanice, rosz muntz.

Enarratio 40.

MENTastrum syluestris menta est, quæ potissimũ in aquosis crescit, folio hirsuto, lanugine canescente, odore grauiori, quàm primi sisymbrii, ex qua lauacra quotidie parantur, & de illius natura, ac uiribus, Galenus capite de menta, sub calaminthæ nomine uerba fecit. *Mentastrũ.*

De Nepeta, siue calamintha.

Græce, καλαμίνθα : Latine, calamintha, nepita, calamenthum: Hispanice, laneuada: Italice, nipotella : Gallice, calamintha de le herbe au chat : Germanice, corn muntz.

Enarratio 41.

Calaminthæ tres species.

TRES calaminthæ species à Dioscoride in præsenti describuntur, quarum secunda, nepeta siue nepita est, non ubique nascens, sed magis in regionibus calidis, unde in Germania rarissime uidetur. Est enim herba hęc parua, gracilis, folio pulegii, flore uero purpureo, albicante, paruo, odorem ex se gratissimum expirante. Altera uero species, herba cataria appellatur, eo quod ea cati maxime oblectantur, quam Ferrarienses quoque sua uoce neueda appellant, quum tamen uox hæc neueda, non huic catariæ, sed à nobis dictæ conueniat: melius igitur eam uniuersæ Italiæ residuum, herbam catariam appellat, quàm Ferrarienses, & Longobardi nepetam, quum ut diximus, nepeta siue nepita, prima à nobis descripta est, à Dioscoride uero secunda. Tertia quoque species reperitur, quam proprie calamenthum pharmacopolæ uocant, herbam longe à duabus diuersam, nec multum à sisymbrio differentem. Omnes tamen istæ herbæ easdem fere uires obtinent, de quibus Galenus capite primo libri septimi de Facultatibus simplicium medicamẽtorum ita tradit: Calamintha, id est nepita, essentia quidem est tenui, temperie autẽ calida & sicca quodam modo in tertio ordine. Est enim acris gustu, paulumque amaritudinis obtinet, extrinsecus admota, primum quidem ualde excalfacit & mordicat, cutemque exugit, postremo etiam ulcus efficit, in corpus autẽ intro assumpta, tum ipsa per sese sicca, tum etiam cum melicrato, perspicuo calfacit, atque sudores ciet, omneque corpus tum digerit, tum exiccat. Iccirco ea contra rigores repetentes per circuitum nõnulli utuntur, sicuti & contra ischiadicos morbos, trahit enim quæ in profundo hærent ad superficiem, totumq; adeo articulum excalfacit, & cutem non obscure adurit, mensesque tum epota, tum apposita admodum efficaciter prouocat, ac denique elephanticis etiam probe auxiliatur: præterea, cicatricibus atris candorem restituit, & sigillata digerit. Præstat autem in huiusmodi, ubi in uino decoxerimus, ipsam emplastri ritu apponere, & uiridem magis quàm siccam, at sicca ad uenenatarum bestiarum morsus assumitur, ueluti etiam cauteria, & quæcunque medicamenta calida sunt & acria. Succus eius aut infusus, aut epotus, ascaridas, lumbricos, & aurium uermes enecat, sic & conceptum interimit, eiicitque: igitur incidendi quidem ei uis adest, ob calorem, tenuitatem, amaritudinem; abstergendi uero propter solam amaritudinem: quare asthmaticis atq; ictericis conuenit,

ad omnia tamen dicta, montana efficacior exiſtit.

De Thymo.

Græce, θύμος: Latine, thymus, ſerpyllum Romanum: Hiſpanice, tomilho: Italice, thimo: Gallice, du thin, du thim: Germanice, thym.

Enarratio 42.

THYMVS uulgaris & nota herbula eſt, aliquãdo flores purpureos, nonnunquàm uero albos producens, quibus apes multũ oblectantur, mel inde facientes. Nam thymus purpureos flores habẽs, melior eſt, ac ſecurior, quanquam qui albos emittit ualidior ac potentior cenſetur. A nigro porro thymo abſtinendũ eſt, ut ſuadent nõnulli, quia uenenoſum omnino ſit medicamẽ. Naſcitur autẽ ſuper thymo, capillus quidam implicitus, epithymus hodie appellatus, cuius copiam Salmanticenſes maximã habent, ad ripas fluuii Tormidis, nõ longe à fano diuæ Marinæ: De quo lib. 4. ſuus habetur ſermo. Nunc uero thymi uires, ac temperamentum audiamus è Galeno, lib. 6. de Fac. ſimp. med. qui ita ait: Thymus incidit, & calfacit uehemẽter, ob idq; urinã & mẽſes prouocat, fœtũ euellit, potus uiſcera expurgat, educendis ex thorace & pulmone cõfert, ac deniq; excalfacit exiccatq; in tertio ordine. *Thymus.* *Epithymus.*

De Tymbra.

Græce, θύμβρα: Latine, thymbra, ſatureia, cunila: Hiſpanice, ſegurelha: Italice, coniella, ſauoregia: Gallice, de la ſarriette: Germanice, ſaturon.

Enarratio 43.

THYMBRAE, ſeu cunilæ, duæ ſunt ſpecies, una hortenſis ſeu ſatiua, culinæ deſeruiens: altera uero agreſtis, ſiue ruſtica cunila quæ proprie thymbra dicitur, & maiori acrimonia q̃ prima ornatur; de qua Gal. nullam facit mentionem: At Paulus lib. 7. ſuæ medicinæ, ita de cunila refert: Cunila utraque ſiccat & calfacit in tertio ordine; hinc etiam oleum in quo decoquitur, rigores febrium circuitu remeantes diſcutit; flores idem præſtant, quorum decoctum menſes citat, & fœtus extrahit, quæ uero in humidis regionibus naſcitur, odore grauior & inefficacior eſt. *Thymbra.*

De Serpillo.

Græce, ἕρπυλλος: Latine, ſerpillum: Hiſpanice, ſerpolho, ſerpam: Italice, ſerpillo: Gallice, du ſerpolet: Germanice, quendel.

Enarratio 44.

Serpillum. SYLVESTRE & hortenſe reperitur ſerpillum, uarie tamen, quia nonnunquam hortenſe, humoris copia curuum, humi ſerpit, unde nomen à ſerpendo ſibi uendicauit. Aliquãdo uero in altum ſurgit, & in rectum attollitur, quæ quoque ſylueſtri euenire percipimus, quo factum eſt, ut Dioſcor. in pręſenti cum Plin. lib. 20. cap. 22. concors & unanimis ſit, nec in aliquo inter ſe differant: Nam Dioſcorides quia ſerpillum hortenſe per terram reptare; ſylueſtre uero in altum erigi uidit, ita chartis mandauit: Plinius uero, quia in ſuo ſolo, contrario euenire uidit, memoriæ comendauit ſerpillum ſylueſtre ſerpere, hortenſe uero in altum creſcere; utcunque tamen de eo Galenus, libro, 6. de Facult. ſimpl. medic. ita breuiſsime dixit: uſque adeo calfacit, ut urinas & menſes moueat: eſtque & guſtu admodum acre.

De Sampſucho.

Græce, σάμψυχον ἢ μάρακον: *Latine, ſampſuchus, amaracus odorifera: Hiſpanice, maiorana: Italice, Perſa, maiorana: Gallice, mariolaine: Germanice, maiorana.*

Enarratio 45.

Sãpſuchus odorifera amaracus eſt. EST procul dubio, ſampſuchus, amaracus odorifera, maiorana hodie dicta herba, nã altera amaracus foetida, reperitur, quam Dioſc. parthenium & uulgares cotulam foetidam appellant. De pręſenti uero, agit Gal. breuiſsime lib. 8. de Facult. ſimpl. medic. quum inquit: Sampſychon tenuium partium, & digerentis eſt facultatis, deſiccat enim & excalfacit, ordine tertio.

De Meliloto.

Græce, μελίλωτος: *Latine, melilotus, melilotum, ſertula campana, corona regia: Hiſpanice, corona de rei, bierua: Italice, Gallice, meliloto: Germanice, meliloto.*

Enarratio 46.

Melilotum. NVS Quam quod equidem obſeruauerim, melilotũ uerum q̃ in Hiſpania uidi, flore luteo, uel potius melleo, unde forſan nomẽ traxit, & illo quidẽ in orbẽ coronæ modo conſito, unde Corona regia, dicta eſt herba, non niſi optimũ, ac iucundum ex ſe ſpirans odorẽ: Nam herba iſta, quæ paſsim pro meliloto à pharmacopolis uſurpatur, tantũ à uero abeſt meliloto, quantum cancer ab anguilla. Porro in Calabria, & Neapolitano regno, uerũ quoq; naſci certũ eſt, quod Dioſc. ut diligẽtiſsimus inueſtigator non ſiluit: de eo tamẽ Gal. lib. 7. de Fac. ſimp. med. ita tradit: Melilotũ quiddam habet aſtringẽs, digerit tamẽ, concoquitq; : copioſior enim in eo eſt ſubſtantia calida q̃ frigida.

De Maro.

Græce, μάρον: Latine, maron.

Enarratio. 47.

CONSPICITVR maron herba, apprime descriptioni Discoridis respondens & quam Colimbrienses, bonarum literarum studiosi habēt amaraco similem folio origani, admodum odoriferam, & amaram. De qua Galenus lib. de Antidotis mentionem tantum facit quum dicit in Italia sicuti alias quasdam herbas crescere uidi, ita & amaracum, porro hæc planta, à maro permultum odore uincitur, & cætera. *Maron.*

De Acino.

Græce, ἄκινος Latine, acinus, basilicon: Hispanice, basilicon: Italice, basilico: Gallice, du basiliqui: Germanice, basilien.

Enarratio. 48.

ACINOS ut Ruellius credit, uulgare basilicum est, quod in Aegypto ut ex Plinio percipitur libro uigesimoprimo, capite decimoquinto, & uigesimo septimo, flores non emittit. *Acinos basilicon est.*

De Bacchari.

Græce, βάκχαρις: Latine, Baccharis.

Enarratio. 49.

NORVNT iam hodie officinarum mangones, asarum à bacchari multum differre, quum tamen, antea eas herbas confunderent. Quid uero sit baccharis, non satis constat: nam Leonicenus scarleam herbam, quam galli cristam Hispani, & multi alii appellant, esse dixit, cui tamen non accedimus, quum & si inter se similitudinem quandam foliis habeant, radicibus tamen omnino differunt. Quia scarlea, nec elleboro nigro radices similes habet, nec cinnamomo odore referentes, imò eas albicantes, subtiles, & inodoras conspicimus: faciunt etiam ad hæc, quòd scarlea, quæ domestica & syluestris comperitur, ad orminium Græcorū magis accedit, ut proprio dicemus capite. Non prætereibo tamen unum in præsenti, quòd mulieres Hispanicæ, contra puerorum fascinationes semine scarleæ continuo utuntur, & ut ipsæ aiunt, non sine quidem optimo successu & maximo iuuamento, quæ uires olim bacchari tribuebantur, ut canit Virgilius. *Baccharis.* *Scarlea orminiū Græcorum est.*

bacchare frontem

Cingito, ne uati noceat mala lingua futuro.

Ruellius porro, baccharim in Gallia reperiri, eamq; à rusticis, mariæ chirothecas appellari, contendit, quam nos, quum diligenter in Gallia quesiuis-

ſemus, à ſcarlea minime abeſſe nouimus. Cæterum de bacchari, Galenus, quod equidem teneam, in libris Simplicium nullam facit mẽtionem. Paulus tamen ita de ea loquitur libro ſeptimo ſuæ medicinæ: Baccharis odorata eſt herba ſimilis cinnamomo, coronaria & acris, huius radicis decoctũ meatus obſtructos aperit, urinam & mẽſes citat, folia ipſius quũ ſint aſtringentia fluxionibus opitulantur.

De Ruta.

Græce, πήγανον ὄρεινον: Latine, ruta: Hiſpanice, la arruda: Italice, rutta: Gallice, de la rue: Germanice, rauten.

Enarratio. 50.

Ruta. TAM nota & uulgaris ruta eſt, ut ex ea, quum rem obuiam, & omnibus manifeſtam indicare uolumus, prouerbium uſurpetur, dicendo: ruta notior eſt, quæ domeſtica, ſiue ſatiua, & ſylueſtris reperitur: Satiua non adeo ingrata guſtui eſt, imò eam uniuerſa Italia, inter herbas acetariũ componentes, miſcet. Sylueſtris uero ſua ſponte naſcitur, ſimilis omnino domeſticæ; ſed ſapore & odore grauior, & conſequenter uiribus potentior. Sed animaduerte, quòd ſylueſtris hæc ruta longe alia eſt, ab hac ſubſequenti ſylueſtri ruta, quam, harmel, ſiue armala Græci uocant, ut inferius ſequenti capite dicemus, potens enim ruta eſt contra uenena, ut ex Plinio elicitur libro octauo ſuæ naturalis hiſtoriæ, capite decimonono, & ualida contra faſcinationes, ut ab Ariſtotele libro Problematum deſumitur, cuius temperamentum, *Rutæ tẽperamentũ.* Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, ita proſequitur: Peganon, id eſt ruta, agreſtis quidem, in quarto ordine excalfacit; domeſtica uero in tertio. Eſt autem non ſolum guſtu acri, ſed amaro: ex quo ſane, digerere, incidereq; craſſos & lentos humores poteſt, atque mouere urinas, quin & tenuium eſt partium, flatuſq; extinguit, quare ad inflationes competit, ac Veneris appetentiam inhibet, digeritque atque exiccat ſtrenue.

De Sylueſtri Ruta.

Græce, πήγανον ἄγριον: Latine, ruta ſylueſtris, Harmel, armel, caryophylli ultramarini: Vulgo garofili ultramarini.

Enarratio. 51.

CONSVLTO prætermiſimus, huius capitis magnam partem, quũ illa ſuppoſititia huic capiti ſit, & ex duobus aliis capitibus decerpta, uidelicet, ex capite de hyperico, & aſcyro, ut cuiq; conferenti manifeſtum erit, imò nonnulli extant codices, tam Græci quàm Latini, in quibus caput ita incipit; Vocãt & aliqui agreſtem rutam, & cætera, ut merito & nos ex iiſ-

dem quoq; uerbis, capitis initium fecerimus. Hæc enim ruta ſylueſtris, longe alia eſt ab ea ſylueſtri ruta, quam capite ſuperiori deſcripſimus, quū ſylueſtris ruta ſuperioris capitis, ut diximus uulgatiſsima ſit: hæc uero Capadociæ, & Aſiæ, particularis, quā harmel, ſiue armel aut armala Græci uocant unde fœdiſsimè, Matthæus uere Syluaticus, & alii Luminarii dicti, errant, credentes, quòd Harmel, cum litera H, ſcripta, ſignificat ſemen cicutæ, cum A uero rutam, res proculdubio abſurda, & à ueritate multum aliena, quum ſiue cum H, ſiue cum A, ſcribatur litera, ſemper Harmel uel armel, rutā iſtam ſylueſtrem ſignificat, ut ex Auicenna, & Serapione deprehēdi quoq; poteſt. Animaduertant igitur deinceps pharmacopolæ, quum pillulas fœtidas, & aggregatiuas componunt, ne illis pro harmel, ſemen cicutæ adiiciāt, quum uenenoſum & mortiferum ſit, ſed potius immiſceant ſemen rutæ ſylueſtris. Sed unde error iſte ortus fuerit, ut pro ſemine rutæ ſylueſtris, ſemen cicutæ acceperint, nunc dicam. Nā Auerrois libro quinto ſui Collectorii ita inquit; Armel uel alharmel, id eſt cicuta, calida eſt, & ſicca, in tertio ordine, craſſos & uiſcidos, ac lentos incidit humores, & ob eam uim, urinas mouet, & menſes ſubducit, ex quibus uerbis, ſatis clarū eſt quod harmel cicuta ſit, quibus nos facillime reſpondemus, quod textus ille Auerrois corruptus eſt, quum loco rutæ, cicutæ ſcriptum ſit, & quod uerum ſit patet, quia cicuta frigida eſt, & ſomnifera, & textus inquit, prout Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimpl. medic. capite moly. Harmel tenuiū eſt partium, & calida tertio ordine, unde craſſos humores & lentos diſſecat, ac digerit, & urinam mouet. Ex quibus uerbis ſatis cōſtat, quòd Harmel Auerrois, ſit ruta ſylueſtris, ſiue moly Galeni, quam quoq; harmolan Galenus & Græci, appellant, unde ſatis claret, quòd typographi, uel correctoris incuria factum ſit, ut pro ruta, cicuta ſcriptum ſit, quia uerba ſubſequentia, temperaturam atteſtantia, rutæ reſpondent, & non cicutæ: quia ut diximus, cicuta mortifera eſt, & quarto ordine frigida: non uero calida, ut harmola eſt, quemadmodum ex libro ſeptimo de Facultatibus ſimpl. medic. comprehenditur, ubi Galenus, ultimo capite prædicti libri, ita inquit. Moly hoc quidam uocant, peganon agrion, hoc eſt rutam ſylueſtrem, nōnulli harmolan, Syri beſaſan, ſicut Cappadoces Moly: quia radicem habeat nigram, & florem lacteum, uis eius tenuium partium eſt, & calida tertio ordine, unde & craſſos humores ac lentos diſſecat, & digerit, ac urinam mouet. Cæterum quæ herba hæc ſit, pauci norunt, nos tamen poſt longam inueſtigationem, eam inueniſſe credimus, quæ proculdubio, non alia eſt: quàm herba quædam, hodie in Italiam & Galliam, ex alieno orbe aduecta, flores ſimiles caryophyllis producens, quandoq; mellei coloris, nonnunquam uero, lutei, aut crocei, lacteiue, quos uniuerſa Italia ultramarinos caryophyllos appellat, nam ab una radice plures uirgas & longas herba iſta emittit, in quarum

Harmel ruta ſylueſtris eſt nō uero cicutæ ſemen.

Auerrois locus caſtigatus.

Caryophylli ultramarini, ruta ſylueſtris hæc eſt.

ſummitatibus ,capitula ſiue flores dicti caryophyllis perquam ſimiles naſcuntur.

De Moly.

Græce, μῶλυ: Latine, moly.

Enarratio. 52.

Moly. MOLY ut fertur, à Mercurio deo inuenta herba eſt, incãtationibus & ueneficiis accommodata, ut ex Homero, decima Odyſſeæ rapſodia, & Ouidio in Transformationibus colligitur, nõ minuſq; à Plinio capite uigeſimoquinto libri quarti,quæ bulboſa & nigra radice ornatur,ut Ouidius loco citato dixit,ad iſtum modum; Moly uocant ſuperi, nigra radice retentũ. flore uero quandoq; albo,quandoq; uero rubro ornari, ex Homero, tum etiam Græcis medicis,colligitur. Nam Homerus flore albo moly depinxit, & Ouidius illi ſubſcribens dixit, Pacifer huic florem dederat Cyllenius album. Hæc uero hodie,non habetur,nec quæ ſit dignoſcitur : non deſunt tamen aliqui herbarum inueſtigatores, qui eam in agro Neapolitano naſci contendant.

De Panace.

Græce, πάναξ; Latine, panax heracleon, panaces Herculeon.

Enarratio 53.

Panax Herculeon. PANAX heracleon,ſiue panaces Herculeon, ab Hercule illius inuentore,ſic dicta herba,in monte Gargano, ſancti Angeli dicto, apud Apuliam naſcitur,quæ in multis Italiæ hortis quoque conſpicitur,folio ficulneo,ſiue platani, ex qua liquor, opoponax dictus extrahitur. Cuius uires Meſue exacte proſecutus fuit,quanquam, non recte ibidem dicat, panacem iſtum folio ferulæ inſigniri.

Opoponax liquor.

De Panace Aſclepiade.

Græce, πάναξ ἀσκληπίου: Latine, panax Aſclepias.

Enarratio. 54.

PANACES aſclepion,hodie non uidetur,illius tamen inuentorem Aeſculapium fuiſſe audio.

De panace Chironio.

Græce, πάνακες χειρώνιον: Latine, panaces Chironion.

Enarratio. 55.

HAEC uero à Chironẽ repertore dicta eſt, quæ quoque hodie difficulter uidetur.

De Liguſtico

De Ligustico.

Græce, λιγυστικὸν: Latine, ligusticũ, libysticum: Vulgo, liuistico.

Enarratio 56.

LI Gusticum, appellat Gal. libysticum. Nam alpibus Liguriæ herba familiaris est, unde nomen traxit, quæ quoq; hodie in Italiæ hortis passim uidetur, imo eius semen, officinis totius Italię uulgatissimũ iam est, sed aduertendum est, quod ligusticũ hoc de quo agimus, non est liuisticum uulgare, herba scilicet apii figuram referens, quũ hoc de quo agit Diosc. ferulæ campanæ folia habeat, minime uero apii. De quo Gal. lib. 7. de Fac. simpl. med. ita inquit: libystici radix & semen ex genere excalfacientium sunt, adeo ut & menses cieant, & urinas prouocent flatusque extinguant. *Ligusticum libysticum idem.* *Liuisticum uulgare.*

De Pastinaca erratica.

Græce, σταφυλῖνος ἄγριος: Latine, pastinaca erratica, baucia alba: Hispanice, canaorias blanquas: Italice, pastinaqua: Gallice, des pastenades: Germanice, pastmey.

Enarratio 57.

PAS Tinacam præcipuè syluestrem Dioscorides describit, quia natura potentior, & uiribus ualidior quàm satiua est, cuius radix alba est, & in campis passim crescit; satiuam tamen culinæ deseruientem omnes habent: iis proxima tum figura sapore ac uiribus radix altera est, quæ quandoq; sanguinei coloris, quandoque lutei, nõnunquam uero nigri conspicitur, quam Hispani proprie canaoriam, Itali uero, carotam, appellant. Verum multi hodie falluntur, credentes pastinacam erraticam, daucum esse; Nam etsi uiribus, & temperatura, herbæ fere æquales sint, ut recte una alterius uice poni possit, herbæ tamen differentes sunt, sed cum hoc quoque non ab re esset fateri, quòd daucus uerus, pastinacæ syluestris quoddam sit genus: de quibus suo loco, sermo habendus est. Cęterum, Gal. lib. 8. de Facult. simpl. medic. de staphilino id est, pastinaca, ita tradit: Satiua imbecillior; agrestis ad omnia potentior est. Vrinas mensesque prouocat, abstergitque nonnihil, quum herba quidem tota, tum uel maxime semen & radix. *Pastinaca syluestris.*

De Seseli Massiliensi.

Græce, σέσελι μασσαλεωτικὸν: Latine, seseli Massiliense, siler montanum: Vulgo, siler montano.

Enarratio 58.

QVOD officinæ hodiernæ siler montanum appellant, ut mea fert *Siler montanum.*

opinio, seseli Massiliense est, quia omni ex parte, inter se maxime respondeant. Nascitur enim, in hoc Anconitano monte, fœniculi similitudine.

De Seseli Aethiopico.

De Seseli Peloponnesiaco.

De Tordylo: id est Cretico seseli.

Enarratio 59. 60. 61.

Seselis tres species. RARO tres istę seselios species, in officinis uidentur, quia ad nos non portantur, de quibus omnibus simul ita tradit Galenus, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, dicens: Adeo excalfacit tum radix, tum fructus, ut moueat urinas: est etiam tenuium partium, ut comitialibus morbis, & orthopnœis competat; Cæterum seselim herbam à ceruis inuentam esse, tradit Aristoteles lib. nono de Natura animalium, cap. quinto, dicens: Ferarum quadrupedum, cerua maxime prudentia præstare uidetur, tum quia circa semitas pariat, quò scilicet beluæ propter homines minus accedunt, tum etiam quia cum peperit, inuolucrum primū exedit, mox seselim herbam petit, quam cum ederit, redit ad prolem.

De Sisone siue sinno herba.

Græce, σίσων: Latine, sison, sinnon, sinnus herba.

Enarratio 62.

Sison. SISON, in Syria exiguum nascens semen est, quod nec in Hispania nec Italia quod sciam crescit.

De Aniso.

Græce, ἄνισον: Latine, Anisum: Hispanice, matahalua, anise, heruadoce: Italice, anisi, semenze de anisi: Gallice, anis: Germanice, anisz.

Enarratio 63.

Anisum. ANISVM, tam herba quàm semen, satis cognoscitur. De quo Gal. lib. 6. de Fac. simp. medic. ita inquit: Anisi semen calfacit, & siccat in tertio ordine, proinde urinam mouet ac digerit, flatusque uentris reprimit.

De Caro.

Græce, κάρος: Latine, karon, carum, careum, carui: Hispanice, alcarauea, alcorouia: Italice, carui: Gallice, des carottes: Germanice, mattkumich, oder uuysen kumel.

Enarratio 64.

KARVM, siue kareum, uocant pharmacopolæ carui, semen satis notum, uentositates dissoluens, quod bubulis carnibus iurulentis, præsertim cum brassica conditis dicatur, & illius uires Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita scribit: Cari semen calfacit, & exiccat, tertio quodammodo ordine, moderate acrem possidens qualitatē, itaque & flatus extinguit, & urinas ciet tum semen tum planta. *Karum kareum.*

De Anetho.

Græce, ἄνηθον: Latine, anethum: Hispanice, eneldo, endros: Italice, anetho: Gallice, anet: Germanice, dyllen, & hochkraut.

Enarratio 65.

ANETHVM, satis nota est herba, quæ hortos suo odore magnifice exornat, & eius semen in continuo est usu. De qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Adeo excalfacit anethum, ut habēdum sit aut secundi ordinis intensi, aut tertii remissi, exiccantis uero ordinis est secundi incipientis, aut primi finientis: itaque merito in oleo decoctum digerit, dolorem sedat, somnum conciliat, crudos humores concoquit, ustum autem tertii ordinis, tum calfacientium, tum exiccantium fit: proinde ulceribus nimis humidis prodest, potissimum iis quæ in pudendis consistunt: At quæ in præputio sunt inueterata, ea probe cicatrice inducit. Cæterum, uiride humidius & minus calidum est, itaque magis concoquit, & somnum conciliat; sed minus discutit. *Anethum.*

De Cymino.

Græce, κύμινον ἥμερον: Latine, cyminum, cuminum: Hispanice, cominos, cominhos: Italice, cimino: Gallice, cumin: Germanice, cumin.

Enarratio 66.

CYMINVM, semen uulgatissimum est, quod Hispanum Galenus sæpe desiderat, & ex ordine tertio calfacientium facit. *Cyminum.*

De Cymino rustico.

Græce, κύμινον ἄγριον: Latine, cyminum syluestre, cyminum rusticum, cuminum syluestre: Hispanice, cominos rusticos: Gallice, cumin sauluage.

Enarratio 67.

Cyminum syluestre. CYMinum syluestre, hodie in officinis, rusticum cuminũ appellatur, de quo in generali, lib. 7. de Fac. simp. med. ita breuiter dixit; Cymini semẽ calfacit in tertio ordine, urinam mouet, extinguitque flatus.

De Semine ammi dicto.

Græce, ἄμμι: Latine, ammi, semen ammeos, cyminum Aethiopicum: Vulgo, ameos.

Enarratio 68.

Semen ammeos uerũ. AMMI cuius gignendi casus, ammeos est, semẽ albũ, & exiguum est, quod origani saporẽ & odorẽ habet, & nunc ex Alexandria affertur quod amomũ appellant, falso tamen, & corrupte, quum pro ammi, amomũ pronunciant, nam amomum ut dixi, botruosum tanquam uua minuta est. Est enim semẽ ammeos simile semini anisi, quod ut dixi nũc ex Alexandria afferri incipit, sub nomine amomi, & illud Ferrariẽses, apud officinã Nicolai Nicolutii à pinea, uidere possunt, nã Venetiis, in omnibus fere officinis, iam hodie prostat. De quo Gal. lib. 6. de Fac. simp. med. ita tradit. Eius semẽ est admodum utile, quum enim sit subamarũ & acre, constat ipsum & digerere: & prouocare urinas, calfacit autem, resiccatq; in tertio ordine intenso.

De Coriandro.

Græce, κόριον κορίαννον: Latine, corianum, coriandrum: Hispanice, culantro, coentro: Italice, coriandro: Gallice, coriandre: Germanice, coriander.

Enarratio 69.

Coriandrũ. CORIAndrum, herba est cõmunis & Hispanię hortis familiarissima, quia ea illic omnes, tanquam stomacho, & capiti cõueniente, ac aromatica, uiridi utuntur, unde mirari ipse satis non possum, quod præter Hispanos, cæteræ quidem nationes, tanquam fœtidam ac pessimi saporis, ab ea abhorreant, reiiciantue illam, eius tantum sicco semine contentæ, sed quum in hac re contemplor in mentem uenit, quod prisci, coriandri esum maxime uituperant, imo illum inter uenena reponunt, ut ex Dioscoride, libro sexto, capite nono percipitur, & multo magis ex Nicandro, in suis Alexipharmacis, ubi de Coriandro ita canit.

Quod si noxia quis biberit Coriandra repente
Ablato exagitur sensu stridenteque uoce
Edit acuta uelut furiosæ iubila bacchæ,
Seu Stygiæ iniecto quasi percitus angue Megæræ,

Contra hæc ex dulci de pramnia uina racemo,
Vt madido spumans fudit uindemia prælo,
Diluat infuso tamen hæc maris unda catino,
Quin & inanitis Gallinæ partulus ouis.
Confractis salsam testis superiniice spumam,
Qua uescens cepheus se seruat & interit esca,
Piscantes pueri structis ubi fraudibus illi
Insidiantur aui, sic ut capiatur ab his, dum
Albentem sequitur, non prouida in æquora spumam.

In iis enim carminibus Nicander coriandri uenenum, atque illius antidotũ describit, unde credendum est, emanasse, ut populus hanc herbam pro uenenosa habeat, ruputetue, illius tantũ semine contentus. Sed re uera contrariũ euenit, quia coriandrum, herba optimi est odoris, & saporis, grata stomacho, & capiti, ita ut inter medicamenta cordialia, digna sit adnumerari, & nõ ab re, uniuersa Hispania, ea tam sæpe in iusculis, & conditis utitur, ex cuius esu, nullus unquam, noxam aliquam percepit. Proinde crederem ipse, quũ antiqui coriandrum uenenosum dicant, nõ hoc domesticum intelligant coriandrũ, sed magis herbulam quandam, cicutariam dictam, folio similẽ coriandro, quæ in uniuersum frigida est, ut sua frigiditate interimat: uel aliter respondemus, quòd prisci illi, de syluestri intelligunt coriandro, non uero de domestico. Nec obstat quòd Plinius lib. uigesimo, capite quoq; uigesimo, dicat, coriandrum syluestre non reperiri, quia falsum hoc esse, nunc in Italia deprehendimus, quum coriandrum syluestre cõperiatur, quod sua sponte, nullo interueniente satore, in aruis & campis nascitur, & crescit, ut hic Ancone, non procul ab urbe conspicimus, unde quot annis, mulierculę colligentes, ad pharmacopolas, uendendum portant. Verum, ad coriandri temperaturam accedamus, in qua Galenus à Dioscoride discrepat: nam Hippocrates, ut primo illum adducamus libro secundo de Dięta, id est uictus ratione, ita de coriandro tradit: Coriandrum, calidum est, & aluum sistit, & ructum acidum sedat, & somnum cõciliat, si postremum edatur. Hæc Hippocrates: Qui ut inibi uidetur, de herba loquitur, non uero de ipsius tantũ semine. Libro uero de Affectionibus, siue illius ipse sit author, siue Polybus, ita quoq; de coriandro testatur: stomacho gratũ est, & per aluũ secedit, tũ coctũ tum crudum. Diosc. porro, ut uidetis, coriandrũ, refrigerandi uires habere ita tradit, ut siquis copiosiore usu eo utatur, non leui periculo mente tentabitur, ut de hoc coriandro uulgari loqui libro sexto uideatur. Sed hoc falsum esse Galenus indicat, quum coriandrum calidum est, non uero frigidum, ut ex eius percipitur uerbis, quæ ita habent libro septimo de Facultatibus simpl. med. Hanc herbam refrigeratoriam esse, Dioscorides prodidit, quòd mista pani aut polentæ, illitaq; erysipelas curet, quanquam certe

Coriandrũ syluestre reperitur.

Coriandri tẽperatura.

Dioscor.

Gal.

exactũ aliquod eryſipelas,quod utiq; inflammatum eſt,& flauum,haud unquam à tali cataplaſmate perſanabitur,ſed illud tantum quod refrigeratum iam fuerit.Coriandrum itaq; ex contrariis facultatibus conſtat,plurimũ habens eſſentiæ amaræ,quæ tenuium partium eſt,& terrena: Nec parum etiã aqueæ humiditatis obtinet, quæ tepentis eſt facultatis. His adiunctum eſt quoq;aſtrictionis pauxillum.Quòd autẽ longe à refrigeratione abſit coriandrum, hinc conſtat,quòd chœradas,ſiue ſtrumas,cum lomento diſcutiat, id quod nullum refrigerantium medicamentorum facere eſt aptum.Hæc Galenus.Quibus clare percipitur,ipſum contra Dioſcoridem aſſeuerare,coriãdrum eſſe temperatura calidum, non uero frigidum.Sed re uera, conciliatio facilis ex Galeno deſumitur,qui coriandrum, ex cõpoſitis facultatibus, non uero una tãtum frigida,inſigniri tradat. Componitur igitur coriandrũ ex partibus quibuſdam calidis,quæ in ſuperficie habẽtur,& ea de cauſa ſtrumas & duros tumores diſſoluit,ut Galenus cõtendit, cæteræ uero coriandri centrales partes, terreæ ſunt & ſtypticæ, natura frigidæ, inter quas, aqueæ quoq; ut tradit Galenus inueniuntur: cæterum Auicenna, ne illum prætereã,cum Dioſcoride contra Galenum agit,ut apud illum quis legere poterit libro ſecundo ſui Canonis,capite centeſimo quadrageſimo. *Auicenna.*

De Hieraceo maiori.

Græce, ἱεράκιον τὸ μέγα: *Latine*, *hieraceum maius*, *lactuca erratica*.

Enarratio. 70.

Hieraceum maius. HIERACION herba,ut placet Plinio libro uigeſimo,capite ſeptimo,ubi lactucæ uaria enumerat genera,ab accipitre ſuũ nomen traxit,quoniam accipitres,eam ſcalpendo, & eius ſuccum oculis admouendo, ab eis obſcuritatem quum ſentiunt,diſcutiant, quæ quoque lactuca erratica uocatur,uariis in locis obuia. Cæterum hieracites, apud Galenum,lapis quidam eſt,profluentem ex hemorrhoidibus ſanguinem ſiſtens, ut lib. nono de Facultatibus ſimplicium medicamentorum legitur. *Hieracitis lapis.*

De Hieraceo minore.

Græce, ἱεράκιον μικρὸν: *Latine*, *hieraceum minus*, *lactuca erratica*: *Hiſpanice*, *coyon de galho hierua*.

Enarratio. 70.

Heraceum minus. HAEC uero,potius chondrillæ ſimilis eſt herba, quàm maiori hieraceo,quæ per terram tracta folia habet, ex quorum medio, tenellum cauliculum emittit,in cuius ſuprema parte,nonnunquam uero inferiori,tuberculum quoddam concretum naſcitur, & illud quidem tenerum,ſuccoſum,&

guſtui perquam gratum, quod ideo pueri Hiſpaniȩ auidiſsime comedunt, & herbam teſticuli galli appellant: quum enim ad ſtatum herba iſta uenit, *Galli teſticuli herba.* lacte abundat, & ea de cauſa merito inter lactucas reponitur.

De Apio ſatiuo.

Græce, σέλινον κηπαῖον: *Latine, apium hortenſe, apium ſatiuum, petroſelinum uulgare: Hiſpanice, perexil: Luſitanice, ſalſa: Italice, petroſemolo:* Gallice, *du perſil cultiue:* Ger*manice, epffich.*

Enarratio. 72.

SELINON ortenſe, ſiue apium ſatiuum, noſtrum uulgare petroſe *Selinon petroſelinum uulgare eſt.* linum eſt, cuius rami (teſtante Plinio) largis potionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent, quod hodie ita eſſe quoque percipimus, & ut tradit Galenus libro ſecundo de Facultatibus alimentorum capite quinquageſimo ſecundo, urinas mouet, ad quod opus uſitatiſſimum eſt, nam & ſuaue eſt, & ſtomacho gratum. Nec hæc tantum de herba ipſa, intelligas opus eſt, ſed etiam de ipſius radice, ac ſemine. Calidum enim *Temperatura.* petroſelinum hoc uulgare in ſecundo ordine eſt, & ſiccũ in medio tertii, ut meminit Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum dicens: Adeo calidum eſt, ut & urinam & menſes cieat, flatus, quoq; digerit, & magis ſemen quâm herba. Oreoſelini & hipposelini ſimilis uis exiſtit: Verum hipposelinum imbecillius eſt: oreoſelinum ualentius. *Apium uulgare funebribus dicatum.* Hæc Galenus. Cæterum, an apium hoc ſit funebribus cibariis dicatum, quod ideo multi ab eſu hominum explodebant, ſimul quia morbum caducum excitabat, ignoratur: credere tamen eſt, longe aliud eſſe, utpote apium uulgare, Dioſcoridis petroſelinum, quod comeſtum, caput tentat, & morbum caducũ incitat: ita uero ſe rem habere, certiſsimus ſum, nec rationes quæ ab Aegyptiis, & Hebrȩis deſumi poſſunt hoc potiſſimum indicantes, in medium afferre eſt neceſſe.

De Paluſtri apio.

Græce, ἐλεοσέλινον, ὑδροσέλινον: *Latine, eleoſelinum, paluſtre petroſelinum: Hiſpanice, perexil dagoa: Italice, petroſemolo delaqua:* Gallice, *perſil de leau.*

Enarratio. 73.

PALVſtre apium, petroſelinum noſtrum eſt, in aquis tamen naſcens, *Paluſtre apium.* ad omnia fere potens ad quȩ hortenſe. Caueant tamen Hiſpani, ne herbã il-

lam in aquosis potissimum nascentem, quam rabacias appellant, apio uulgari simillimam, palustre hoc apium esse credant, quum illa, ut dixi, Sion est, de qua libro secundo sermonem fecimus. Nascitur enim hoc de quo agimus, aquaticum petroselinum in lacubus, quoq; & locis paludosis, simile omnino hortensi, uel satiuo dicto apio, quod nos petroselinum, communi uoce apdellamus. Cæterũ Hippocrates libro de Affectionibus, palustre apium satino maiorem uim habere, memoriæ commendauit.

De Oreoselino.

Græce, ὀρεοσέλινον: *Latine, oreoselinum, montanum apium: Hispanice, perexil montisino, salsa saluatiqua: Italice, petrosemolo agreste: Gallice, dupersil des montaignes: Germanice, petersilgen, peterlin.*

Enarratio. 74.

Oreoselinon. EST uero, ut breui dicam, oreoselinon, hodiernum petroselinum in montibus nascens, herba herbariis nota, parum à petroselino communi differens, unde legendum crederem, in hoc capite, ad Theophrasti mentem, cum Plinio libro decimonono capite octauo, hoc modo: circa quem, ramuli, & capitula cicutæ similia, multo tamen tenuiora, in quibus semen oblongum, acre, tenue, odoratum, cymino simile comperitur, nec obstat, quod in pluribus exemplaribus Dioscoridis, capitulorum papaueris fiat mentio, quia uice, κωνείω, id est cicutæ, corruptè, μηκωνίω παρεμφέρει, legitur. Habet igitur oreoselinum, cicutæ folia, ut ex Plinio restituimus.

De Petroselino.

Græce, πετροσέλινον: *Latine, petroselinum, apium commune, uulgo, apio: Gallice, delache: Germanice, eppich.*

Enarratio. 75.

Apium cõmune. PETROSELINVM Græcorum, officinarum apium est, quod & uulgares apium appellant, & cuius semen, herba, & radices, syrupos ingrediuntur aperientes, & decoctiones exornant diureticas. Est enim tertii ordinis tum excalfacientium, tum desiccantium. De quo plura capite septuagesimosecundo, si recte teneo, dixi.

De Hipposelino, quod olus atrum dicitur.

Græce, ἱπποσέλινον: *Latine, hipposelinon, olus atrum, grande apium, luisticum: uulgo liuistico: Gallice leuesse, ou liuesche*

che: Germanice, liebstockel.

Enarratio 76.

VT enim coniecturis assequi possumus, Hipposelinon, leuisticum officinarum est, nam ligusticum, aliam rem esse diximus. Porro admonendus hic a me candidus lector est, quia in hoc Dioscoridis textu Græco, nulla nigredinis in radice mentio fit, proinde expungēda illa sunt uerba; à Marcello Virgilio superaddita, foris nigra, quum extra Dioscoridis mentem interposita sint, ut optime quoq; Manardus adnotauit, qua tamen de causa Marcellus, illa duo addidit uerba, dicam, quia Theophrastus suo hipposelino, radicem quoque nigram tribuit, dicens: hipposelinum radice ornatur crassa raphano simili, & illa quidem nigra, ut apud illum est legere, libro septimo de Plantarum historia, capite sexto. Sed re uera Marcellus in hoc lapsus est, credens utique quòd hipposelinon Theophrasti, idem sit cum hipposelino Dioscoridis, quod sane falsum est, quum potius inter se multum differant, ut cuique utriusque delineationem conferenti manifestum erit. Cæterum, hipposelinon ex secundo orine calfacientiū, tertio uero exiccantiū est. *Hipposelinō leuisticum officinarū est.* *Marcellus errat.*

De Smyrnio.

Græce, σμύρνιον: *Latine, smyrnion, apium Macedonicum: Hispanice, perexil de macia anton, apio macedonico: Italice, maceroni: Gallice, apio macedonico, du persil macedoine.*

Enarratio 77.

QVOD enim iudicium hodie de apiis tradimus, tale quidem abhinc quindecim annis in lucem emisimus, à quo Ruellius Gallus, Fuchsius Germanus, ac alii immerito proculdubio euariant. At Ferrarienses fere omnes, ueluti & Mathiolus Senensis in uniuersum nobiscū agunt. Est igitur smyrnion, apium Macedonicum, quum inter se multum conueniant, & de quo Galenus ita dixit, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Smyrnium ex eodem genere cum apio est, & petroselino: fueritque apio quidem ualidius, imbecillius uero petroselino, itaque & urinas & menses proritat, calidum siccumque tertio ordine. Cæterum, præter istas apiorum species, plures aliæ reperiuntur, inter quas Archangelica, siue Imperatoria dicta, primatum obtinet, herba hortis admodum familiaris, calida & sicca, tertio ordine, atque inde morbis opitulatur frigidis, contra quartanam magno datur iuuamento, partus faciles reddit, & cerebrū expurgat, ac illud à superflua humiditate liberat. Dicitur uero imperatoria, quia medium folium, ex tribus quibus ornari uidetur, coronam imitatur, quia in tres diuiditur partes, altera uero folia duo, a lateribus existentia, in duas tantum, ut de- *Smyrnion apium Macedonicum.* *Archangelica Imperatoria dicta.*

mum, medium dictum folium, inter illa duo tanquàm corona medium sit, appareatue.

De Elaphobosco, id est, ceruorum pabulo.

Græce, ἐλαφόβοσκον: *Latine, elaphoboscum, pabulum ceruorum, ceruiocellum.*

Enarratio 78.

INTER herbas, quæ non facile in hominum cognitionem ueniunt, elaphoboscum est, quam nos sedulo inquirentes, post longam tandem inuestigationem inuenimus. Nam quum Ferrariæ mihi contigerit herbatum ire, cum nonnullis uiris doctissimis, & rerum naturalium diligentissimis inquisitoribus, inter quos, mihi nominandi ueniunt, Ioannes Falconerius Anglus, uir mea sententia, cum quouis doctissimo herbario conferendus, & qui pro dignoscendis herbis, uarias orbis partes perlustrauerat, quarum plures & uarias, miro artificio, codici cuidam consitas, ac agglutinatas afferebat: Alter uero, Gabriel Mutinensis, philosophus doctissimus, & cui ob plures eius dotes, ac uariam doctrinam, hodie publice Dioscoridem interpretandi munus datum est Ferrariæ, elaphoboscum inter plures alias herbas offendimus, cuius folium non adeo oblongum erat, duûm digitorum latitudine, aliquantulum asperum ut lanugine cooperiri quis diceret. Nam caulis huic bicubitalis cernebatur, rubricans, cuius flores tunc uidere, non fuit possibile. Hanc uero herbam Ruellius Gallus, in Gallia frequentem esse, & Gratiam Dei appellari tradit, à qua unguentum de Gratia Dei dictum, nomen sibi uendicat, ut apud Petrum de Largellata chirurgum non aspernendum uidere est, quo omnes chirurgici, in uulneribus capitis passim utuntur. At licet in Gallia herba hæc Gratia Dei dicatur, in Italia tamen longe alia herba, pro Gratia Dei indicatur, & quam Iacobus Manilius, in suo Luminari describit dicens: Herba Gratia Dei apud modernos herbarios, sic est uocata, & est herba, cuius longitudo est unius palmi, aut parum plus, folia habet similia hyssopo, florem uero inter folia paruũ, cuius color tendit de bicoloribus ad album & purpureum, sicut herba quæ dicitur uolubilis, quæ in uineis nascitur, radicem habet paruam, nam apud nos in pratis ualde abundat, & cognoscitur propter saporem foliorum, in quibus est amaror ita potens sicut in centaurea minori, & maior. hactenus Iacobus Manilius in suo Luminari maiori. Hodie uero hanc quoque nasci percipimus locis paludosis & aquaticis, folio hyssopi, sed latiori, flore uero albo. Qua de causa multi eam syluestrem hyssopum appellare non dubitant, sed falsò, quia herba hæc illa uera est, Gratia Dei dicta herba, prædictum ornans unguentum, sapore cum quadam stypticitate, amara, & quæ

Ioãnes Falconerius Anglus.

Gabriel Mutinensis.

Herba Gratia Dei.

comesta potentissime bilem deponit, & ulcera facillime sanat. Cæterum, non me præteriit, quod Plinius elaphobosco folia hipposelini id est olusatri dicauit, ut apud illum est legere libro uigesimo secundo, eiusdem numeri capite: quanquam Manardus libro suarum Epistolarum nono, epistola tertia, locum istum emendare ac restituere conetur, re uera tamē Plinius recte inquit, quum siquis folia in caule nata conspexerit, quodam modo olusatri referre percipiet, de qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: excalfacit & tenuium est partium, ob idque exiccat maxime in secundo ordine. *Plinius defenditur.*

De Fœniculo.

Græce, μάραθρον: Latine, marathrum, fœniculum: Hispanice, funcho: Italice, finocchio: Gallice, du fenouil: Germanice, fenchel.

De Syluestri siue erratico fœniculo.

Græce, ἱπ̄πομάραθρον: Latine, syluestre fœniculum.

Enarratio 79. 80.

SERITVR passim fœniculū, in Italiæ hortis, quod caule turgescente colligitur & esui dicatur. Lac enim potissimum fœniculum generat, & oculorum claritatem iuuat, ut testatur Plinius, præsertim eius in caule concretum gummi, quod calidioribus in regionibus reperitur, præcipuè in Hispania, ut recte admodum notat Dioscorides: Est enim herba hæc, ac eius semen, & radices, in continuo usu medico: Nam syluestre fœniculum in campis errat & nascitur, de quorum natura, ita tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Marathrum, calfacit in tertio ordine, desiccat uero in secundo, proinde lac gignit, auxiliatur suffusis, mensesque & urinas promouet. Radix & semen hippomarathri amplius quàm domestici siccant, quare & uentrem uidentur sistere, possunt etiam & calculos frangere, curare ictericos mensesque & urinas mouere: minime tamen lac gignere. *Fœniculū.*

De Dauco.

Græce, δαῦκος: Latine, daucus: Hispanice, dauco cretico: Italice, dauco Gallice, carote sauluaige, ou panet sauluaige: Germanice, berrutz.

Enarratio 81.

DAVCVS uerus non solum ex Creta aduehitur, sed Hispaniæ & *Daucus uerus.*

Italiæ frequens est,quem Hispani,daucum uel Cretensem daucū appellant, nascitur autem potissimum apud Colimbricenses in Lusitania prope fanum diuæ Mariæ ab Spe dictæ, quanquam pharmacopolæ illius loci non ita illum facile noscant. Est & quoque aliud genus,quo passim pharmaco polæ utuntur, quibus tertium addere est, quod Hispani uis nagam appellant, & illius umbellis pro dentifriciis optimis utuntur. Verum falluntur qui daucum,syluestrem pastinacam esse contendunt, quum syluestrem pastinacam, si quis recte Galenum animaduerterit à dauco aliam rem esse inueniet, ut ex sexto, & octauo libro de Facultatibus simpliciorum medicamentorum clare res elici potest, in quibus, de iis tanquam rebus diuersis, diuersa capita faciat, à quo nec Dioscorides in præsenti dissidet. Proinde daucum à pastinaca syluestri rem diuersam esse in confesso est. Cæterum, cum iis fateri quoque est Daucum syluestris pastinacæ speciem esse. De quo Galenus libro sexto citato ita tradit: Domesticus esui aptior, sed imbecillior, acrem calidamque facultatem sortitur, ac proinde etiam extenuat: At radix, sane flatuosum quid obtinet, ac uenereum, semen autem domestici quidem & ipsum quandam ad uenerem ciendum potentiam possidet: agrestis uero plane flatu caret, ac proinde urinam mensesq; ciet, quę uero subsequuntur de semine dauci per otium legito.

Vis naga dauci genus

De Delphinio.

Græce, δελφίνιον*: Latine, delphinium herba.*

Enarratio 82.

Delphiniū.

DELPHINIVM herbam, conantur multi eam indicare, sed falso, quia folia, delphinorum figuram nullam habent, in Gallia porro nasci Ruellius tradit, cui fides habenda est, quum & in Hispania herba ista crescat, cubitalis altitudinis & maioris, caule rotūdo innodo, ramosa, folia delphino pisci similia habens, florem uero purpureū, uiolæ, quam cheiri Arabes appellant, similem: nam semen, in siliquis quibusdam paruis recondit, ut optimi scholastici Colimbriēses in Lusitania uidere possunt, quum illic herba ista felicissime crescat, præcipue prope fontem Reginæ dictum, non procul à cœnobio sanctæ Claræ dicato. Nam & apud Olysiponam in maxima quoq; copia reperitur. Huius uero herbæ, nec Galenus, nec Paulus, Oribasiusue, ullam fecerunt mentionem. Qua de causa, caput hoc Dioscoridi superadditum esse, multi arbitrati sunt, & hoc magis, quia in nonnullis Dioscoridis exemplaribus caput istud deesse notabant; sed utcunq, sit, caput hoc legitimum & germanum apud Dioscoridem esse, pro firmo habemus, quia in omnibus exemplaribus hucusq; à nobis uisis reperiatur. Qui delphinium senam esse putant, omnino errant, quum sena longe alia sit res, nec cum delphinio similitudinem aliquā habeat. Nec minori errore depre

Delphiniū non est sena.

hensi sunt, qui senam alypon, aut emperrum putarunt: imò irridendi procul dubio sunt, qui contendunt apud Dioscoridem, senæ mentionem ullam factam esse, sub quocunq; dicant nomine, ut olim senex bonus Vincentius Caprilis medicus Ferrariensis mecum contendebat: Cui nō aliud dedimus responsum, quàm quod contentio hæc sua, antiquas suas sapere uidebatur, ut ex plurimis, quas Manardus libris suarum epistolarum interposuit, iudicare quis poterit. Ruellius porro Dioscoridem, Galenum, Paulum, Aëtium ac Plinium miratur de sena mentionem nullam fecisse, quum, ut ille putat, Theophrastus illis ætate prior, de ea locutus fuerit, ac eam graphice depinxerit, sub coluteæ nomine libro tertio de Historia stirpium, capite decimoseptimo. At Ruellius (bona uiri pace dixerim) errat, ut ex infra dicendis quisq; facillime deprehendere poterit, quia colutea à sena multum differt, de qua Theophrastus loco citato ita inquit: Colutea quoq; lipare proprie traditur, arbor magnitudine præstans, fructum in siliqua ferens magnitudine lentis, qui oues mirum in modum pinguefacit; nascitur semine & fimo præcipue ouillo, & subdit: habet folium non absimile fœnogræco, germinat primo unicaulis triennio maxime, & cætera: quæ procul dubio, cum sena in nihilo conueniunt. Nam SENA herba est in Liguria & Hetruria frequentissima, & quæ singulis annis, in campis seritur, & colligitur, & ex ea magnum uectigal, ac quæstum populi illi faciunt, altitudine cubitali, ramosa, folio uero oliuari, sed minori, flore luteo, multis complicato uenulis, ad rubrū uergētibus, in quo postea, folliculus pendet arcuatus, renum modo, ab utroq; latere planus & ueluti compressus, in quo semina claudūtur, tanquam uuarū acini, nam folliculus iste facillime à uento percussus in terram cadit, quia pediculo pendet subtili, & eum pastores, ut Serapio adnotat, colligunt. Quæ uerba Ruellius aduertens, senam coluteam Græcorū esse dixit. Sed re uera fallitur Ruellius, quia colutea arbor est, sena uero planta, per unum tantum permanens annum, item colutea folia habet fœnugræci, siue trifolii, sena autem potius oliuæ: item, colutea & si luteum producit florem, non tamen similē brassicæ flori, qualem sena producit: quibus adde, colutea in folliculis semen latum lenti simile includit; Sena uero simile potius uuarum acinis, ut facile quis, ex iis collatis, differentiam inter utranq; ponere sciat. Quæ uero hæc sit arbor colutea dicta, posset quis quærere, cui breui respondemus, illam esse, quam nonnulli rei rusticæ scriptores, alburnum appellarunt; Itali uero & nonnulli Hispanorum, aorno uocant, quam ego, primo Mechliniæ, celebri ciuitate Barbantiæ, ac media inter Anthuerpiam, & Louanium bonarum literarum nobilem academiam, uidi, & ut uerum fatear, primo intuitu, senam esse putaueram, sed quum postea, senam herbam & non arborem deprehendi, ab ea discessi opinione. Non desinam tamen, unum fateri, quod colytea à Theophrasto eodem libro, capite deci

Vincentius Caprilis.

Ruellius.

Ruellius errat.

Sena herba.

Colutea arbor.

Colutea arbor alburnum dicitur.

Colytea.

moquarto,descripta, sene magis respondere uideatur,quàm colutea,de qua supra,ita enim de colytea loco citato Theophrastus tradit: Colytea folio salici uicina est,ramosa, foliosaq; in totum ampla, fructum in siliqua sicuti legumina gignit,eaq; lata,non angusta, semen inclusum,paruulum,nō magnum, durum modice. Hæc enim colyteæ descriptio,proculdubio senæ cōuenire uidetur, ut iure quis dicere possit, colyteam Theophrasti, nostram esse senam. Sed age siue sit ut nos putamus, siue non sit, ut Auerroi placet, dubio procul,sena medicina est, multis digna laudibus, de qua Actuarius Græcus author ita tradit. Sene à Barbaris appellatum,siliquosus ille fructus, est,qui citra noxam drachmæ pondusculo sumptus, pituitam & bilem purgat,& ut tradit Mesue, calidum est in principio secundi gradus, siccum uero in primo. Quæ uerba forsan ad sene siliquam siue folliculum referri debent, quia de foliorū temperatura ita subdit: & folia sunt in primo calida, & uniuersaliter Sene est abstersiuum mundificatiuum,conuenienter & resolutiuum,& inferius inquit; Solutione educit cum facilitate melancholiam, & choleram adustam,& mundificat cerebrum, cor & epar, & splenem, & membra sensuum,& pulmonem,& confert ægritudinibus eorum, & aperit oppilationes uiscerum,& confert utenti eo in iuuentute, & generat gaudium,causam autem tristitiæ amputat,& ponuntur folia eius in lauacris ad caput,& proprie cum camomilla,& confortat cerebrum, & neruos, & secundum eius omnem administrationem,addit in uisum, & corroborat auditum,& est medicina bona febrium melancholicarum,& antiquarum,cuius infusionis dosis est, ad unciam unam: sed nos hodie absq; noxa ulla uncias quinq; & sex Serapionis consilio ægrotis præbemus. Verum hic dubitatur,an siliquæ dictæ folliculi sene,potentiores in operatione sint,quàm folia,uel contrà; Secundo,an sene noceat stomacho,uel non; Tertio,an pituitam sena euacuet; Quarto,quomodo infusum siue decoctio dicta sene parari debeat. Ad primum igitur respondentes,dicimus,quod Actuarius,de folliculis siue siliquis,utpote potentioribus tantum loqui uidetur, non uero de ipsius foliis sene: qua de causa Mesue, qui ab Actuario multa mutuatus in suum opus est,inquit, Melior id est potentior in euacuādo,pars sene est folliculus,deinde folia, in quibus est uirtus debilis ualde,& melior folliculus est,cuius color accedit ad uiriditatē & subnigredinē quandā,& in quo est de amaritudine res modica cū stypticitate, & qui est magis cōpletus, & cætera. In quibus uerbis, satis liquet apud Mesuem folliculos sene,uiribus potentiores esse,q̄ ipsius folia,quem secutus quoq; est Antonius Musa Brasauola,qui ut tradit expertus est. Decoctū ex folliculis sene,ualidius operatur; q̄ ex foliis paratum,quibus & nos quoq; non possumus non subscribere,quum experimentum facientes, sæpe ex folliculis paratū decoctum, potentius inuenimus, quàm quod ex foliis ornabatur: nec nobis ratio deest,

Colytea Theophrasti nostra est sena.

Senæ uires.

Sene folliculi an potentiores sint quàm folia.

Sene an noceat stomacho.

Decoctum ex folliculis sene potentius est.

quia pars, ubi semen ad conseruationem speciei occluditur, potentior esse debet, quàm folium; igitur folliculus cum toto ipso semine potentior ac ualidior dicendus est. Manardus uero contrarium dicit, nec aliquam rationem præter experientiam adducit. Inquit enim decoctum ex foliis senę, potentius multo esse, quàm ex folliculis parato. Fuit certe Manardus Ferrariensis uir doctissimus, & cuius iudicium, non sic spernendum facilè putarem, quo fit, quum senam describo, soleam ipse partem mediam folliculorum & mediam quoq; foliorum addere, quod in componendo decocto à pharmacopolis factitatum iri desidero. *Manardus Ferrariensis uir doctissimus.* Ad secundum, an sena uentriculo noceat, respondet Mesue, dicens: est solutionis debilis & tardæ, & debilitat stomachum, uerum confortatur eius operatio in permiscendo cum eo aliquid ex rebus acutis, sicut zingiber, proprie & sal gema, & sal Indus, & medicinæ cordiales cum eo, & stomachicæ felicitant opus eius. Hęc Mesue, cui Actuarius cõtrariis uidetur, quũ dicat, cõtra noxam drachmæ pondere sumi, cui ratio quoq; suffragatur quia in sena amaritudo quædã parua con iuncta stypticitati reperitur: qui sane sapor Galeno authore lib. quarto de Simplicibus, tantum abest, ut obsit stomacho, ut potius illi iuuamentum ac robur magnum præstet, ut ab absinthio argumentum desumi quoq; potest. Nec enim confugere est, dicendo, quòd in sena, alia quædam extranea reperitur qualitas, ab illis dictis, prout in epimelide amaro & styptico reperitur, quemadmodum libro sexto citati uoluminis legitur, qui & stomacho nocet & capiti dolorem affert, iis de causis crederem ipse, senam stomacho nullam noxam aut detrimentum afferre posse; ut tamen maiori cautela operemur, & medicorum uulgarium scrupulos fugiamus, consulimus, ut sene aliquid semper uentositatem resoluens admisceatur, ut docet Mesue, & Brasauola consentit. *An sena uẽtriculo noceat.* Ad tertium, an pituitam sena expurget, respondet Mesue, sene cum facilitate educit melancholiam, & choleram adustam, Serapio uero absolute bilem purgare dixit. Quibus consentire uidetur Auerrois, qũi quinto libro sui Colliget, omnino negat senam posse purgare pituitam. Actuarius tamen uir Græcus & magnæ authoritatis, & cui ego plurimam tribuo fidem, senam purgare pituitam inquit, cui & experientia astipulatur quotidiana, quæ indicat senam pituitam remouere, præsertim in morbo Gallico, & febribus cotidianis, ueluti & atrabiliarios humores. *Sena an pituitam expurgat.* *Sena purgat pituitã*

Ad quartum, Quomodo infusum siue decoctum sene, parari debeat, respondemus, quòd uarii uarie parant: pro illius tamen præparatione, Sena ex Alexãdria adducta eligatur, quæ Ligustica aut Ethrusca præstantior est. Ea igitur habita, eius decoctum aut infusum dictum sic paretur. *Decoctio sene quomodo parari debeat.*

℞. Folliculorum foliorum sene, unciam unam: Polypodii, drachmas duas: Passularum, unciam mediam: Sebesten, numero decem: Pruna pinguia Damascena, numero octo: Zingiberis, drachmam mediam: Florum bora-

ginis communis: Violarum: Rosarum rubearum: Naphæ idest floris narantiorum, añ.3.i.

Modus autem conficiendi, talis seruari debet; Accipe, polypodium optime contusum, recens quercinum, ac passulas, pruna & sebestem, & in olla uitreata continente libram unam & mediam aquæ omnia iniiciantur, & ad lentum ignem, parum ferueant: quibus postea superaddas senam, cum prædictis floribus, & zingiberis radicem, quæ simul quoque ebulitione una, uel altera feruere permittas; ac ollam optime obturatam, ab igne depositam, per aliquot horas finito, postea fortiter exprimito, ac mellis rosacei colati uncias quatuor illi admisceto. Hæc enim, completa est decoctio sene, quæ uariis aliis modis parari solet, & plerunq; absq; melle rosaceo, quia cum aliis miscetur syrupis, ut syrupo rosaceo solutiuo, syrupo de fumo terræ, syrupo de epithymo, uel quouis alio, sed sæpe cum rhabarbaro datur, uel manna, aut cassia fistulari, aut alio simili medicamēto purgante, imo senam multoties adiungi facimus, sero caprino, borragini, floribus cordialibus & fumi terræ, ueluti, iuri capi, aut gallinæ, castratiue, prout intentio nostra est; Sed & aliquando puluisculum ipsius sene, pōdere trium uel quatuor drachmarū in iure, uel stillatitia aqua, aut pulticula propinamus: Cæterum, infusi siue *Infusionis sene pōdus.* decocti prædicti sene quantitas, ad uncias sex describitur quæ tuto sine læsione, & pueris, & utero gerentibus, ac senibus in omni temporis constitutione dari potest.

De Pyrethro.

Græce, πύρεθρον: Latine, pyrethrum: Hispanice, pelitre: Italice, pirethro: Gallice, pied dalexandri, ou pied de lisandre: Germanice, bertram.

Enarratio 83.

Pyrethrū. PYRETHRVM, herba cum sua radice, in cōtinuo medico usu, pro masticatoriis, & dentium doloribus sedandis est; quæ hucusque à me absq; umbella semper uisa est. Proinde crederem ipse, in hoc capite, ita esse legendum, scilicet, in pyrethro flores, umbellæ modo rotundi sunt, ut in camomilla apparent, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simpliciū medicamentorum ita tradit: Radix eius causticam possidet facultatem, qua dentes refrigeratos mitigat, porro ad rigores ante periodum cum oleo confricatur, stupidosque & resolutos adiuuat.

De Libanotide, id est Rosmarino.

Græce λιβανωτὶς: Latine, libanotis, rosmarinus: Hispanice, romero

romero alichri: Italice, rosmarino: Gallice, & Germanice, rosmarin.

De Canchry.

Græce, κάγχρυς: Latine, canchrys, fructus libanotidis: Hispanice, simiente di romero, fruto dalichri: Italice, frutto di rosmarino.

De Rosmarino coronaria.

Græce. λιβανωτὶς: Latine, rosmarinus coronaria: Hispanice, romero: Lusitanice, alichri: Italice, rosmarino.

Enarratio 84. 85. 86.

LIBANOTIS, à libano, hoc est thure, nomen sibi traxit, quia una eius species thus redoleat. Primam speciem millies uidimus, & cuius fructus canchrys appellatur, & in eo semen obcluditur; Secundam uero speciem, non est difficile inuenire; Tertiam autem coronariam dictam, passim in syluis & montibus crescere, cum cæteris speciebus nouimus, & ita apud Hispaniam frequenter, ut non temere multi illic, pro calfaciendis furnis, altero utantur ligno. Est enim libanotis siue rosmarinus, frutex topiarius, simul & coronarius omnibus satis notus. De quo ita Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit: Libanotides tres existunt, una sterilis, duæ fructum ferentes. Omnes uero emollientis, digerentis, incidentis & abstergentis sunt facultatis, succus tum radicis, tum herbæ mistus melli, obtusam oculorum aciem ab humorem crassitudine emendat, decoctum eius, quam rorem marinum appellant, potum regio morbo auxiliatur. Hæc Galenus. Ex floribus roris marini, conditum saccaro paratur, uentriculo roborando accommodatum, & matrici conuenientissimum, quod Simon Genuensis, dianthos appellat, quasi peculiariter flores istos, anthos Græci appellarent, quod falsum esse omnes norunt, dicuntur tamen flores isti ab Arabibus, alkhilil.

Libanotis rosmarinus.

Conserua dianthos.

Alkilil flores.

De Sphondylio.

Græce, σπονδύλιον: Latine, sphondylium, spondylion, uerticillaris herba, rutinalis herba.

Enarratio 87.

Spondylion, siue sphondylion, herba, in paludosis & aquaticis nascitur locis, folio platani, siue panacis, caulæ fœniculi, aliquando cubitali, in quo umbella albi conspicitur floris, qua decidente, semen innascitur seseli montano persimile, latius tamen, ac albidius, squamosius'ue, sapore quodam ingrato, quo multi sileris montani loco utuntur. Nam radix illi, rapha

Spondylon. Spondylium.

no æqualis eſt, alba & grati odoris, quo uero nomine herba iſta apud Hiſpanos appelletur, Chriſtophoro Oroſcio medico probatiſsimo, & olim apud Salmanticenſes, condiſcipulo noſtro, inquirendum committimus, nos uero ut qui ab hinc decem & octo annis, ſponte ab Hiſpania diſceſſimus, non ſic in omnibus herbarum nomina tenere poſſumus, huius tamen uires, proſecutus eſt Galenus, libro octauo de Facultatibus ſimpl. medicam. ad iſtum modum dicens; Fructus eius acris & incidens eſt, itaq; ad aſthma & comitialem morbum, aptum eſt medicamen, prodeſt & aurigini; At radix ultra iam dicta, fiſtularum callos tollit, ſi ſit circumraſa, floris ſuccus, ad diuturniora aurium ulcera conueniens reponitur.

De Ferula.

Græce, νάρθηξ: Latine, ferula: Hiſpanice, cananheia: Italice, ferola: Gallice, ferula.

Enarratio 88.

Ferula. Naſcitur Ferula in regionibus calidis, potiſsimum in inſulis Canariæ, Portugallia, ac uniuerſa Hiſpania, non niſi procere, & nodoſe, lanceæ altitudine, quam Hiſpani, à ſimilitudine quam cum cannis in altitudine habet, cannam, & loco ferulæ, corrupte freſcham, dicunt. Eam igitur cannam ferulam appellant, cuius plures uidentur ſpecies, ſed duæ præcipue, altera lanceæ altitudine, altera uero humilis, anetho perſimilem habens umbellam, quibus folia fœniculi modo inſunt. In Apulia porrò, procerè quoq; ferulam naſci, certum eſt, ex qua interim dum uiret, paſtores, meditulium cui uitello perſimile, ut audio, extrahunt, ac ſub cineribus coctum, pipere non iniucundo ſapore, pro irritanda uenere mandunt, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus ſimpl. medica. ita inquit: Narthex, id eſt ferula eius ſemen calfacit, & tenuat, medulla autem aſtrictionis eſt particeps, unde hæmoptoicis, & cœliacis conuenit.

De Peucedano.

Græce, πευκέδανον: Latine, peucedanum, fœniculum porcinum: Hiſpanice, heruatum: Italice, peucedano.

Enarratio 89.

Peucedanũ, feniculus porcinus eſt. Peucedanum, omnium conſenſu, officinarum fœniculũ porcinum eſt, herba coma ſpiſſa, ac ſubtili fœniculi modo creſcens, quod uero deſcriptioni omni ex parte non reſpondeat, id in cauſa eſt, quia in Sardinia, ac Samothrace, & Arcadia, laudatiſsimum creſcens Dioſcorides magis quàm noſtrum deſcribere uidetur; cuius uires, ac temperaturam Galenus ita libro octauo tam ſæpe reperito deſcribit, dicens: ſuccus eius admodum excalfa-

cit, & digerit, estq; tenuium & incidentium partium, quare omnibus neruorum affectibus creditur opitulari, tum morbis in pulmone & thorace ex crassitudine humorum ortis. Nec uero intra corpus sumptus duntaxat, sed olfactu etiam prodest, ad hæc sæpe foratorum dentium dolores, cauitati impositus, protinus mitigauit, quin etiam induratos lienes iuuat, ad quæ omnia, licet etiam uti radice, quæ & squamas celerrime ab ossibus detrahit, & arida illita ulceribus contumacibus remedium est optimum, minus quidem quàm succus excalfaciens, nempe in secundo ordine iam completo, desiccans uero in tertio incipiente.

De Melanthio.

Græce, μελάνθιον: *Latine, melanthium, nigella, gito, aliud piper: Hispanice, alpiure, axenuz: Italice, nigella ortelana: Gallice, nielle ortelana.*

Enarratio 90.

Falluntur, qui nigellam in segetibus nascentem, folio porraceo, semine nigro, & rotundo, Græcorum melanthium esse putant, quum Græcorum melanthium, semen paruum sit, subnigrum, gustu aromaticum, cum quadam acuitate, ob quam Lusitani nostri semen hoc aliud piper appellant, quo mulieres frequentissime contra matricis, & stomachi uitia, maxime utuntur: hoc enim semen illud est, quod medici contra capitis destillationes potissimum laudant, nec sic facile reperitur, quia non nisi satum crescat, aliud uero subcitrinum granum, in non dissimili planta nascitur. quod aliqui nigellam quoque appellant, sed nos ipsum potius inter cardamomi genera libro primo numerauimus, nam in tritico repertam nigellam pseudomelanthium, ad Hippocratis mentem appellare quis poterit, quam Itali sua uoce, gittone, uel ruosolam nominant, & eam Leonardus Fuchsius non sine errore, pro lolio depinxit, sed de melanthio ita Galenus inquit libro septimo de Facult. simpli. medic. Melanthium, excalfacit & siccat in tertio ordine, estque amarum, atque tenuium partium, quare catarrhos sanat, in linteo admotum, atque assidue olfactum, flatus potum extinguit, lumbricos enecat: non esum modo sed etiam foris applicitum, lepras, clauos, atque myrmecias exterit, orthopnœam iuuat, & menses prouocat, in summa uero ubi sectione, extersione, desiccatione, excalfactione est opus, præstantissimum id remedium existit.

Melanthiũ non est uulgaris nigella.

Melanthiũ subcitrinum.

Gittone.

Fuchsius errat.

De Laserpitio.

Græce, σίλφιον: *Latine, silphium, laserpitium planta, la-*

fer, liquor Cyrenaicus, aſſa odorifera, belzuinum, belzuinum bonum: Hiſpanice, menzoin de boninas: Italice, belgioino, Gallice, belzoino.

Succus Silphij in Syria naſcentis.

Græce, ὀπὸς σιλφίου: Latine, ſuccus Syriacus, ſuccus Medicus, liquor Syriacus, liquor Medicus: aſſa fœtida, ſtercus diaboli, uulgo, aſſa fetida.

Enarratio. 91.92.

Silphium laſerpitium EX planta ſilphio, ſiue laſerpitio dicta, liquor pretioſiſsimus, & in honore maximo ab antiquis habitus, & hodie quoq; ita receptus eiuſdem cũ planta nominis colligebatur, cuius duæ erant differentiæ. *Cyrenaicus ſuccus.* Nam Cyrenaicus & Libycus, tanquam odore præſtans & ſyncerus, primas obtinebat: *Syriacus.* Syriacus uero, tanquam odore uiroſus ac fœtidus, poſtremas. Hanc uero differentiam apud Dioſcoridem factam, inter laſerpitium odoratum, & fœtidum animaduertentes Arabes, ſic poſtea eam operibus ſuis indiderunt, corruptè tamen pro laſere, aſſam ſcribentes, & illius alteram odoriferam conſtituunt; *Aſsa duplex, odorifera, & fœtida.* altera uero fœtidam: Odoriferam uero aſſam eam dicũt, quam nos benzuinum appellamus: fœtidam uero, ſeruato nomine, aſſam fœtidam, quam quoq; multi, ob tetrum, & immenſum quem habet fœtorem, ſtercus diabolicum uocarunt. *Silphium ubi non naſcitur.* Cæterum authore Hippocrate libro quarto de Morbis, non longe à principio, in Ionia & Peloponneſo, hodie Morea regione dicta, ſilphium nunquam repertum fuit: fieri enim non poteſt, inquit ille, multis fruſtra iam id tentantibus, ut in Ionia, aut Peloponneſo ſilphium naſcatur; At in Libya ſua ſponte naſcitur, non enim eſt neq; in Ionia neq; in Peloponneſo, eiuſmodi humor, qui ipſum alere poſsit, & cætera, quæ ad materiam noſtram multum faciunt, à nobis in præſenti prætermiſſa. *Silphium odoratum belzuinum nigrum eſt.* Vt re ceptui igitur canamus, ſilphium ſiue laſerpitium odoratum, noſtrum eſt belzuinum, præcipue ſubnigrum cum quodam rubore, quod Luſitani noſtri à boninas appellant, ut capite de Myrrha copioſe diximus; Nam uiroſum laſerpitium, aſſa fœtida eſt, quod & in Syria ſagapeno & chalbane, aliis'ue gummis uariis adulteratur, & fœtidum euadit. Quòd uero laſerpitiũ odoratum belzuinum eſſe dicam, hæ me permouent rationes, quia benzuinum ſatis odoriferum eſt lucidũ, tranſparens, ad ruborem inclinans, guſtui gratum, & quod ſi lauetur, quoquomodo albicat, quæ omnia laſerpitio conuenire certum eſt: hoc uero nonnulli ex recentioribus, ob dulcem quẽ habet ſaporem, dulcem aſſam appellarunt. At aſſam fœtidam, laſerpitii ſpe-

ciem esse, illius attestatur odor, modò quis naribus, eam per spatium admo tam habeat: tunc enim, qui huius periculum fecerit, deprehendet, assam fœtidam, odorem belzuini non absimilem, dereliquisse. Affertur autem belzuinum, ex Indiæ uastissima regione, præcipue Sumatra insula, quã Taprobanam dicunt, ubi arborem benzuinum ferentem, incolæ, lasarum appellant, ut Ludouicus Romanus testatur, & Lusitani nostri confirmant, de quo Galenus libro octauo, de Facultatibus simpl. medic. ita tradit: Silphii liquor calidissimus est, nec non folia, caulis, & radix, strenue etiam sunt calida, omnia tamen flatulentæ magis essentiæ sunt, ac proinde difficilia concoctu, foris autem imposita corpori efficaciora, liquor præcipue admodum trahentem facultatem posside ns, attamen & excrescentias exterit, & quandam liquandi uim possidet. *Silphii temperatura.*

De Sagapeno.

Græce, σαγάπηνον: Latine, sagapenum, serapinum: uulgo serapino.

Enarratio. 93.

SAGAPENVM officinarum Serapinum est, liquor scilicet ferulaceæ herbæ, ut Dioscoridi & Galeno placet, ut uero Mesue, ex arbore oleandro simili, destillans gummi est, quod raro ad nos syncerum & purũ ex Orientali plaga adfertur, quanquam ex Apulia nunc licet minoris nominis adferri quoq; incipiat. Cæterum, Serapinum aluum subducere, Arabes inuenere, & ea de causa, ex illo catapotia, pro euacuandis crassis, uiscidis & tenacibus humoribus, ueluti & serosis præparant, unde Mesue de illo ita tradit; serapinum calidũ est in tertio, siccũ uero in secundo ordine: & subdit: solutione educit humores uiscosos, & phlegma grossum, & aquam citrinam, & eius proprietas est mundificare cerebrum & neruos, & adducere materias eorum, & conferre ægritudinibus eorum frigidis, & cætera. Galenus libro de Antidotis, notas quibus uerum sagapenum ab adulterato & falso dignosci debet, describit, dicens breuiter: uerum sagapenum, statim aqua rigatum soluitur, quod non tale est eliquescit minime, & subdit: Sciẽdum autem est, chalbani partem in sagapenum degenerare, sicut etiam optima casia, in cinnamomum, transit, & ut tradit libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, Sagapenum liquor est calidus, & tenuiũ partium, sicuti & alii liquores, sed absterfionem quandam obtinet, qua oculorum cicatrices expurgat, extenuatq;: suffusionibus etiam & hebitudinibus oculorum quæ à crassitie humorum proueniunt, non malũ est medicamen. At planta ex qua prouenit, ferulæ assimilis, imbecilla est, & inutilis. *Sagapenũ serapinum est.* *Serapinũ aluum subducit.*

De Euphorbio.

Græce, εὐφόρβιον: Latine, euphorbium: Hispanice, alforuiam, alforfion: Italice, euforbio: Gallice, euforbio.

Enarratio. 94.

Euphorbiũ. VVLGARE & commune, officinis gũmi euphorbium eſt, quod Iuba Mauritaniæ rex in monte Athlante inuenit, & herbam arboreſcentẽ, unde effluit nomine ſui medici, euphorbii dicti, & Antonii Muſæ ſui fratris, medici Auguſti Imperatoris, euphorbiam appellauit, quæ ut placet Dioſcoridi ferulacea eſt, quãquã Plinius foliis achantinis potius ornari tradat, non tamen ſine textus menda, ut ſuſpicor, quum loco, foliis narthicis, id eſt ferulæ, achantinis, ſcriptum fuit, ſed quod ita Plinius emendandus ſit Pintiano uiro doctiſsimo, & maximo Plinii inſtauratori, olim in bonis literis apud Salmaticenſes, præceptori noſtro, committimus, non minuſq; Ioanni Ferdinando, unico literarum ornamẽto, & apud Colimbricenſes publico bonarum literarum profeſſori, diſcernenda permittimus. Meſue tamen, folia polii marini eam habere tradit, ſed utcunq; res ſe habeat, uero euphorbio non caremus, quod ut tradit Meſue, cætera omnia gummi genera, calfaciendo & ſubtiliando excedit; calidum enim & ſiccum ut illi placet in quarto gradu eſt, & calidius & ſubtilius omni eo quod calfacit ex gummis, & eſt in eo uirtus aduſtionem faciens, & cætera. At Dioſcorides, & Galenus, euphorbium, uim purgatoriam habere, non nouerunt: Paulus uero, Aëtius, ac Actuarius, maxime: de quo Actuarius libello ſuo, de Cõpoſitis medicamẽtis, ita tradit: Pituitã ſubducit, ſed potentius aquam, eſt autem celerrimum, & maxime ignea ui flagrans, unde colicis, & aluum frigidiorem habentibus datur; cæteros uehementer conturbat, ſitim maxime ciet, non nihil ex odoratis ſeminibus ei eſt cõmiſcendum. Modus triobolaris ex aqua mulſa, præſtat autem cum melle cocto in catapotia digerere, hactenus ille. A quo poſtea Arabes deſumentes, ex euphorbio pilulas parare ceperunt, aſciti morbo, id eſt aquoſæ hydropi, utiles. Porro recens euphorbium, & unius anni, fortiſsimum eſt, & cuius drachmæ tres, in potu hominem urendo interficiunt, quum uero ſextum annum tranſcendit, uires in uniuerſum amittit, & in totum elangueſcit: unde Galenus hæc ſciens libro tertio de Cõpoſitione medicamentorum ſecundum genera, ita de euphorbio tradit; Euphorbium ſane cum principio bonum fuerit, & probe ſit repoſitum, etiam anno tertio adhuc uim aliquam retinet, interim anno quarto: quinto autẽ & ſexto iam exoluitur: deinde procedente tempore in totum elangueſcit, & ut libro ſexto de Facultatibus ſimpl. medicamentorum de eo quoq; tradit; urentem & tenuium partium facultatem ſortitur.

Plinius reſtituitur. *Pintianus uir doctiſsimus.* *Ioanes Ferdinandus.* *Euphorbii tẽperatura.* *Euphorbiũ purgat.* *Euphorbii ætas.*

De Chalbano.

Græce, χαλβάνη: *Latine, chalbanes, chalbanum, galbanũ: uulgo, galbano.*

Enarratio. 95.

VVLGAtiſsimum & tetri odoris galbanum eſt, quod chartilaginoſum ad ammoniaci ſimilitudinem, deſideratur; de quo Galenus libro octauo de Facultatibus ſimpl. medicamentorum ita dixit: ſuccus eſt plantæ ferulaceæ, molliendi & digerendi ui: calfacit enim ordine tertio incipiẽte, aut completo ſecundo, ſiccat uero ſecundo incipiente. *Galbanum*

De Ammoniaco.

Græce, ἀμμωνιακόν: *Latine, ammoniacum, armoniacum: uulgo, armoniaco.*

Enarratio. 96.

POTIVS Ammoniacum, quàm Armoniacum, liquor iſte appellandus eſt, quia ut tradit Dioſcorides, in Libya, ad Ammonis Iouis templũ, naſcitur, unde & nomen trahere certum eſt: cuius duæ ſpecies ſunt: altera præſtans, Thrauſma dicta, thuri perſimilis, qua olim antiqui pro parandis ſuffitibus utebãtur, & ea de cauſa, Ammoniacum thymiama, à Paulo & Aëtio plerunq; appellatum comperimus. Altera uero ſpecies, phyrama dicitur, minus bona, harena & calculis permixta, quam dubio procul, cõmune noſtrum Ammoniacum eſſe crederem. Iis uero Plinius libro duodecimo, capite uigeſimo tertio ſubſcripſit, quum dicat. Ergo Aethiopiæ ſubiecta Africa, Ammoniaci lachrymam ſtillat in harenis ſuis, inde etiam nomine Hammonis oraculo iuxta quod gignitur arbor, quam metopion uocãt reſinæ modo aut gummi. Genera eius duo, Thrauſton maſculi thuris ſimilitudine, quod maxime probatur, alterum pingue & reſinoſum, quod phyrama appellant: de quo Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimpl. medicamentorum ita tradit: Ammoniacum, cuiuſdam ferulæ eſt lachryma, intenſam emolliendi uim poſsidens, adeo ut articulorum tophos diſſoluat, & lienes induratos ſanet, & chœradas per halitum digerat. *Ammoniacum.* *Ammoniacũ thymiama dicitur.*

De Sarcocolla.

Græce, σαρκοκόλλα: *Latine, ſarcocolla, carnem glutinans: Hiſpanice, lancarotes: uulgo, ſarcocolla.*

Enarratio. 97.

SARCOCOLLA lachryma, ſiue liquor denſatus, officinis fami-

liaris est,quę ideo sarcocolla dicitur,quia mirifice carnis uulnera,agglutinet porro, ad ruborem inclinantem, & mannæ thuris similem, cum quodam amarore gustatam, laudat Dioscorides: Plinius uero eam potius albam, quâm rubram eligit,ut libro decimotertio, capite undecimo apud ipsum quis legere poterit. Tu uero pharmacopola,si optimam dignoscere cupis, eam gusta: quòd si amaram inuenies,optimam esse dicas. Cæterum, sarcocollam uim purgatoriam habere, Mauritanorum inuentum est, & ut tradit Mesue,solutione educit phlegma crudum, & humores crassos, & proproprie quod est in iuncturis & anchis,& mundificat cerebrum, & neruos, & pulmonem,& confert tussi, & asthmati,& est ex rebus conferentibus senibus,& proprie phlegmaticis,& cætera. Calida enim in secũdo ordine est; Sicca uero in fine primi, & ut tradit Galenus lib. octauo Simplicium, mixtam uim habet,ex emplastica quadam substantia,& paucula amara, itaque citra morsum desiccat,ac proinde glutinare ulcera ualet.

Sarcocolla amara optima.
Sarcocolla purgat.

De Glaucio.

Græce, γλαύκιον: Latine, glaucium, memitha, succus herbæ Syriacæ.

Enarratio. 98

Glaucium Græcorum,uocant factionis Mauritanicæ medici memitham, ut ex Serapione deprehenditur, & ita esse res ipsa clamat, quum præter quòd uulgata in officinis memitha ex Sirya adferatur, in parte exteriori rubra est: in interiore uero, lutei est coloris, sapore amaro, & odore tetro: quibus addimus, quòd oculorum affectibus mirum in modum subuenit, ut omni ex parte affirmandum sit, hanc memitham, cuius usus frequens est,glaucium esse. Quòd uero memitha succus chelidonii non sit, aut cornuti papaueris,explosum iam est, unde fœde admodum Serapionis interpres hallucinatus est,quum succum chelidonii, memitham esse dixerit, quũ re uera succus herbæ Syracæ sit,quæ licet in Syria nascatur, apud Louanienses quoque eam gigni nouimus Dioscoridis delineationi omnino respondentem, de qua Galenus libro sexto de Facult. simplicium medicamen. dixit ita: Astringit cum quodam fastidio, tum adeo insigniter refrigerat, ut solum sæpe erysipelata, si ualentia non fuerint, curare possit, constat enim ex aquea terreaque substantia, utraque frigida.

Glaucium memitha est.
Memitha.

De Glutino.

Græce, κόλλα, ξυλοκόλλα: Latine, glutinum, ligni glutinum, taurocolla: Hispanice, colla, grudel: Italice, colla de carnicio: Gallice, colla.

Enarratio

Enarratio 99.

GLVtinum quod ex bubulo fit corio, notum est, Rhodium Dioscorides laudat: At nos Hispanum Salmaticense, apud pontem paratum non procul à domo Celestinæ mulieris famosissimæ, & de qua legitur in comœdia Calisti & Melibeæ, cæteris anteponimus. Cæterum huius Galenus quod sciam, in suis libris Simplicium, nullam fecit mentionem: illius tamen, quod ex farina paratur, pro libris agglutinandis meminit, libro septimo sic ad istum modum dicens: Gluten quod ad libros præparant ex similagine & garo, emplasticæ concoctoriæq; facultatis existit. *Glutinum ex bubulo corio.* *Gluten ex similagine.*

De Glutine piscium.

Græce, ἰχθυόκολλα: Latine, Ichthyocolla, piscium gluten: Hispanice, colla de pece: Italice, colla di pesce: Gallice, colla du poysons.

Enarratio 100.

ET hoc quoque satis est notum, cuius quoque Paulus meminit. *Gluten ex pisce.*

De Visco.

Græce, ἰξὸς: Latine, uiscum: Hispanice, uisco: Italice, uischio: Gallice, uischio.

Enarratio 101.

DE uisco in præsenti ait Dioscorides, quo aucupes pro irretiendis auibus utuntur, nascitur autem pluribus in arboribus, præcipue quercu, unde uiscum quercinum per excellentiam est dictum: nascitur quoque super alias arbores, quorum acinis turdi uescuntur, ac postea in illis cacantes, inde uiscum enascitur, unde prouerbium hoc ortum est, turdus ipse sibi malum cacat. Verum ex Syria uiscum quoque Venetias in magna copia affertur, quod ex sebesten paratur, & a multis Damascenum uiscum appellatur, non minus quoque ex hibisci radicibus aqua maceratis uiscum conficitur, unde Poëta, aues fallere hibisco dixit. Est autem hibiscum, bismalua, siue malua uiscum dictum. Sed hic adnotandum est, quòd ligni uisci, in operibus artis medendi, longe plurimus est usus, ut Gentilis Fulginas, ac Iacobus de Partibus, in usum duxerunt, & ipsum ob præclaras illi insitas uires, lignum sanctæ crucis appellarunt, credunt enim, ac persuasum sibi habent, contra epilepsiam, ac apoplexiam, & paralysim, multum lignum hoc præstare, tum intus epotum, tum uero in collo appensum. Rursus meminimus, quum de Chamæleone egimus, quòd ixia, siue uiscum, ad radices utriusq; Chamæleonis nascens, ἰξιὰς est, ueneni quoddam genus, quod *Viscum.* *Prouerbiũ.* *Lignum uisci.* *Ixia. ἰξιὰς, uenenum.*

Dioscorides describit libro sexto huius uoluminis, capite uigesimo primo: At Galenus de uisco, ita libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum meminit: Ixos, id est uiscum, ex plurima aërea & aquea, paucissima terrena substantia constat, quare ex alto humores extrahit, eosque diffundit, & digerit, tempus autem ut calfiat postulat.

De Aparine.

Græce, ἀπαρίνη: Latine, aparine, philanthropos, rubea syluestris, aspergula: Hispanice, presera: Italice, speronella: Gallice grateron: Germanice klebkraut.

Enarratio 102.

Aparine. EX iis herbis, quæ primo occursu herbariis se offerunt, aparine est, herba sepibus & leguminibus familiaris: præcipue lentibus, plurimis serpens ramis, & illis quidem quadratis, hirsutis, uestibus facile hærentibus; in quorum medio, rotæ quædam, tanquam in calcaribus conspectæ, ex ramusculis prodeunt, ueluti quoq; in rubea nasci uidemus: unde multi, hanc herbam, rubeam minorem, aut syluestrem rubeam appellare non dubitabant; quum tamen, re uera rubea minor, longe alia sit herba, radicem utpote rubram habens, qua aparinem carere, certum est. Pandolphus autem *Collinutius errat.* Collinutius aparinen, lapariam uocari scribit, & mercurialis foliis uestiri cōtendit, non sine ingenti tamen, ne dicam pudendo errore. Huius porro herbæ succo, multi tanquam præstantissimo medicamine cōstringente utuntur, & ut tradit Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicament. modice extergit, & desiccat, habetq; nonnihil subtilium partium.

De Alysso.

Græce, ἄλυσον: Latine, alysson, rubea minor: Hispanice, rubia menor: Italice, rubia minor: Gallice, Garance petite: Germanice, rote clain.

Enarratio 103.

Alysson. VARIA de alysso iudicia referuntur, Nam Plinius lib. uigesimo quarto cap. undecimo, non procul à rubea differre alyssum contendit, ut eius, hæc indicant uerba: Erythrodanus, id est rubea tinctorum, distat ab eo qui alysson uocatur, foliis tantum, & ramis minoribus, quippe nomen accepit, quod à cane emorsos, rabiem sentire non patitur; potus ex aceto adalligatusq;: ex quibus uerbis, satis constat, alyssum apud Plinium, rubeæ tinctorum herbam persimilem esse, sed re uera, Dioscoridis alysson, à rubea multum abesse uidetur, quia exiguus frutex alysson est, folia habens

circinata, ſecundum quæ fructus exigui ſunt, duplicis clypeoli figura, in quibus ſemen eſt, in latitudinem ſe æqualiter explicans, quæ omnia rubeæ non conuenire, notius eſt, quàm explicari poſsit. Ruellius uero, alyſſum, ſylueſtrem canabem eſſe opinatur. Aëtius quoque, ſermone primo, ſuæ medicinæ, alyſſum aliam herbam à dictis facit, quum dicat: Alyſſon aiunt eſſe ſideritim herbam appellatam, quæ iuxta uias naſcitur, ubique purpureum florem habens, & folia craſsiora, nomen inuenit, ex eo quòd commorſis à cane rabido mirabiliter ſuccurrit. Nos uero, poſt tantam doctorum hominum diſſenſionem, & longam de hac re inueſtigationem, concludimus, quòd Dioſcoridis Alyſson, eadem eſt herba, cum alyſſo à Plinio deſcripto, quæ procul dubio alia non eſt, quàm rubea minor dicta: non tamen ea, quam uulgares rubeam minorem appellant, nam rationabilius aūt alyſſon rubea minor appellari meret, quàm uulgata herbula illa aparines ſimilitudinem gerens, quum & ſi ambæ radices rubraſ habeant: alyſſon tamen præter radicis ruborem, ſimilitudinem in foliis magnam, cum foliis rubeæ tinctorum poſsidet, unde hæc, rubea minor potius appellari debet: de qua Galenus libro ſexto Simplicium ita tradit: Nuncupata eſt herba hæc alyſſon, quod mirifice iuuet morſos à cane rabido, ſed rabienti quoque data ſæpe in totum ſanauit, ob totius ſubſtantiæ ſimilitudinem, ſiccat autem digeritque mediocriter: ac preterea detergit nonnihil, qua ratione uitiliginem & ephelim purgat. *Alyſson rubea minor eſt.*

De Aſclepiade herba.

Græce, ἀσκληπιὰς: *Latine*, *Aſclepias.*

Enarratio 104.

LONGE alia herba apud Ferrarienſes aſclepias monſtratur, quàm hedera terreſtris, non eſt igitur aſclepias, hedera terreſtris, ut multi falsò putant: nec illa altera foliis laurinis, ſed acutioribus ueſtita, quam uicetoſſicum uocant, ut Leonardus Fuchſius in ſuo prægrandi uaſtoq; Herbario putauit: quo nomine uero, uera aſclepias apud uulgares uocaretur, expiſcare non ualui; qua de cauſa, proprio tantum nomine eam inſignitam dimittimus, de qua Galenus libro ſexto citato, breuiſsime ita dixit: Huius nondum nos periculum fecimus. *Aſclepias.*

De Atractylide.

Græce, ἀτϱακτυλίς: *Latine*, *atractylis*, *fuſus agreſtis*, *colus ruſtica*, *agreſtis cnicus*, *cartamus ſylueſtris*, *carduus benedictus*: *Hiſpanice*, *alacor monteſino*: *Italice*, *cartamo ſyl-*

ueſtre, cardo benedicto: Gallice, cardon benoit.

Enarratio 105.

Atractylis. DEſudant aliqui multum in demonſtrando, quòd atractylis non ſit altera cartami ſylueſtris ſpecies, ſed re uera fruſtra, quum atractylis, cnici id eſt cartami ſilueſtris, prima ſit ſpecies, ut ex Plinio facillimè deprehenditur, libro uigeſimo primo, capite decimo quinto, ad iſtum modum dicente: Sed Aegyptii maxime celebrant cnicon, Italiæ ignotam, ipſis autem oleo, non cibo gratam, hoc faciunt ex ſemine eius: differentia prima ſylueſtris, & & ſatiuæ: ſilueſtrium duæ ſpecies, una mitior eſt, ſimili caule: tamen rigido, itaque & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quam quidam atractylida uocant, ſemen eius candidum, & grande, amarum, & cætera. Ex quibus liquido conſtat, atractylida, primam ſylueſtris cartami ſpeciem, a Plinio uocari, cuius hiſtoriam, plenius capite ſequenti, eiuſdem libri deſcripſit, cum dicat: ſcolimus quoque floret ſero & diu, a corna colore tantum rufo diſtinguitur, & pinguiore ſucco, idem erat atractylis quoque niſi candidior eſſet, & niſi ſanguineum ſuccum funderet. Nec enim Theophraſtus libro ſexto de Hiſtoria plantarum capite quarto à dictis diſsidet, quin potius illis aſtipulatur, quum atractylida, inter ſylueſtris cartami genera adnumeret, & ex illius inciſis foliis, ſanguineum ſuccum efflui tradat: Hanc uero opinionem ſequitur doctiſsimus Ruellius, cui quoque fauere uidetur Aëtius, ſermone primo ſuæ medicinæ, ubi atractylida, cnicum ſylueſtre interpretatur, ut demum concludere debeamus, quod atractylis ſylueſtris cartamus ſit. Secunda tamen cnici ſylueſtris ſpecies, carduus benedictus eſt, quem alii carduum ſanctum, alii uero herbam Turcam appellant, multis procul dubio dotatum uiribus, nam contra omne genus ueneni ualere fertur, ſimulque contra peſtem: hodie uero illius magnus, & frequens eſt uſus, pro uino uel aqua ex Guaiaco ligno, contra morbum Gallicum conficiendo, nec ſane immerito, quia exiccandi ac maligna ulcera curandi uires inſignes obtineat.

Atractylis prima ſpecies ſylueſtris cartami eſt.

Secũda ſpecies cartami ſylueſtris carduus benedictus eſt.

De Polycnemone.

Græce, πολύκνημον: Latine, polycnemon.

Enarratio 106.

Polycnemon. SEMEL mihi tantũ polycnemonem herbã, uidere contingit, & eam quidem, apud Ioannem Falconerium Anglum, quam libro ſuo, uariis referto herbis agglutinatam habebat, Dioſcoridis deſcriptioni apprime reſpondentem; cuius uires ac temperaturam, Galenus uno uerſu complexus eſt, dicens: polycnemon deſiccat, & excalfacit, ſecundo exceſſu, itaque & ipſum ulcera glutinat.

De Clinopodio.

Græce, κλινοπόδιον: Latine, clinopodium, pes lecti, montanum pulegium.

Enarratio. 107.

CLINOPODIVM idem est,ac pes lecti,ita dicta herba: quia flores suos per interualla ut in marrubio,ac rotas,lecti pedes referentes,habeat; cui nomina uulgaria,ut nobis ignota,prætermittimus; qui uero ea tenuerit in lemmate scribat ac in medium proferat. At Galenus de clinopodio ita libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit: Clinopodium excalfaciendi uim obtinet, sed nondum adurendi, est uero etiam essentia subtili, ponatque ipsum quispiam in tertio ordine excalfacientium tum resiccantium. *Clinopodium. Pes lecti.*

De Leontopetalo.

Græce, λεοντοπέταλον: Latine, leontopetalon, pata leonis.

Enarratio. 108.

PLINIVS capite undecimo,libri uigesimiseptimi,ita de leontopetalo tradit; Leontopetalon,alii rhapeion uocant,folia brascicæ, caule semipedali,alæ multæ,semen in cacumine, in siliquis ciceris modo: radix rapo similis,grandis nigra, nascitur in aruis: Radix aduersatur omnium serpentium generibus ex uino pota, nec alia res celerius proficit, datur & ischiaticis.Hactenus Plinius.Cæterum hæc in aruis non solum conspicitur, sed hortis perquam familiaris est, quam nonnulli patam leonis appellant,præsertim illius radicem nodosam,nigram,rapæ æqualem, de qua ita dixit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum:leonto petali radice maxime utimur: digerendi facultatem, & exiccandi excalfaciendiq; in tertio ordine posidet. *Leontopetalon. Pata leonis*

De Teucrio.

Græce, τεύκριον: Latine, teucrion, pimpinella: Hispanice, Lusitanice, freixinba, pimpinela: uulgo, pimpinella.

Enarratio 109.

ADEO Teucri historia,pimpinellæ herbæ, acetariis familiari,respondet,ut contumax, & rudis dicendus ille sit,qui in hanc non condescenderit sententiam.Est igitur teucrium pimpinella herba,ideo pimpinella dicta, ꝙ odore , citrullũ pipinũ,uel peponem dictũ,referat,unde dubio procul, crederem,ꝙ huic herbæ nomen,ab aliquo Hispano uel Græco homine impo- *Teucrion pimpinella est.*

sitũ fuerit, quia citrullus pepo, apud Hispanos, Græco seruato nomine, pipinus dicitur: & quia herba ista, citrulli siue pipini odore dotata est, inde illi pimpinellæ nomen inditum est. Dictis accedunt, quòd pimpinella teucriũ sit, quia, ultra quòd delineatione respõdent, uiribus quoq; sunt pares, ut merito concludendum sit, quod uulgaris pimpinela teucrion Græcorum sit; cuius uires Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medicamentorum ita enarrat; Incidit & tenuium est partium, quare lienes sanat, ac exiccat quidem in tertio, calfacit autem secundo ordine.

De Chamædry.

Græce, χαμαίδρυς: Latine, chamædrys, trixago, infima quercus herba: Hispanice, chamedreos yerua: Italice, querciuola, chalamandrina, herba dele febre: Germanice, gamandarlim: Gallice, petit chesne, uel chesnette.

Enarratio. 110.

Chamædrys chamædreos. *Trixago Gamandrea, eadẽ herba.*

CHAMAEDRYS genitiuo casu apud pharmacopolas, chamædreos dicitur: latiniores uero, trixaginem uocant, quæ eadem cum chamærope siue gamandrea est: uulgaris herba ista est, chamædrys ita dicta, quod infima quercus uideatur, quam Itali tanquam antidotum à peste præseruans, ieiuno stomacho comedunt, & ut tradit Galenus lib. octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Vincentem habet qualitatem amaram, & quodammodo acrem, quare merito lienes colliquat, urinas & menses prouocat, crassitudinem humorum incidit, uiscerumque obstructiones repurgat, calfacit itaque & deficcat tertio ordine plus tamen calfacit quàm siccat.

Chamædreos temperatura.

De Leucade.

Græce, λευκάς: Latine, leucas, atriplex rustica.

Enarratio. 111.

Leucas herba.

QVOD in hoc capite principium deest, testatur Marcellus Virgilius, & quòd ita sit, ratio indicat, quia quum de montana egit Dioscorides, de domestica prius egisse credendum est: cui adde, quòd Marcellus ipse affirmat, se ita capitis initium, in quodam Dioscoride Latino, inuenisse, Leuces duæ sunt species, altera domestica, altera uero agrestis, siue montana, Montana in hoc genere, & cætera, Sed quæ hæc sit herba ambigitur, quia Dioscorides illius exactam prætermisit historiam. Ruellius tamen, & ante eum Hermolaus Barbarus Venetus patritius, herbã in uineis nascẽtem, mercuriali per-

ſimilem,& quam pleriq; atriplicem ruſticam appellant,leucada eſſe contendunt,de qua Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimpl.medic.ita tradit: leucas acrem poſsidet facultatem,exuberantem, temperaturam uero calidã ſiccamq; in tertio quodammodo ordine.

De Lychnide.

Græce, λυχνὶς: *Latine, lychnis,bellaria, lychnis coronaria.*

De Lychnide agreſti.

Græce, λυχνὶς ἀγρία: *Latine, lychnis agreſtis.*

Enarratio. 112. 113.

VTRAQVE lychnis nobis nota eſt, nam coronaria in hortis frequens uidetur,folio calendulæ herbæ,ſed magis hirſuto,latoue, quod uiride, oleo inunctum in flammam ad ignem accenditur, unde nomen traxiſſe uidetur; flos uero purpureus huic ineſt,inodorus, aſpectu gratus, ſimilis uiolæ,cheiri Arabibus dictæ,à qua ſylueſtris non multum abhorret. Cæterum, Plinius,lychnida coronariam inter roſas connumerat; Sylueſtrem uero,antirrhinum eſſe credit:extra tamen omnem dicendi rationem, ut cuiq; mediocriter in re herbaria exercito notum erit; At de lychnide, ita ut ſolet tradit Galenus libro ſeptimo huic operi dicato: ſemen eius calidum & ſiccum eſt,ſecundo quodam modo,aut etiam tertio ordine. *Lychnis herba.* *Plinius errat.*

De Lilio.

Græce, κρίνον βασιλικόν: *Latine, crinon, lilium, lilium album, regius flos, Iunonis roſa: Hiſpanice, cebolla ſecen: Italice, giglio bianco: Gallice, liſſo, fleur du liſſo: Germanice, uuieſzlilgen, oder gilgen.*

Enarratio. 114.

LILIVM uulgare & officinis cõmune, ſub lilio albo eſt,ex quo oleũ paratum, mulieribus familiare habetur, cuius radix bulboſa emplaſtrum maturans apprime adornat, & de illius uiribus Galenus libro ſeptimo de Facult.ſimpl.medic. ita tradit: Lilii flos temperaturam miſtã obtinet, partim ex tenui, partim ex terrena eſſentia, partim ex aquea, eaq; temperata, quare quod ex eo conficitur oleum,digerendi,emolliendiq; citra morſum facultatẽ ſortitur,unde fit,ut uteri ſit duritiebus aptiſsimũ.Porro radix foliaq; per ſe trita, deſiccant, abſtergunt, & digerunt moderate: proinde quoq; ambuſtis cõpetũt.Radicem ergo toſtam,ac dein roſaceo contritam, ambuſtis,quoad obducatur cicatrix, imponunt, quum ſit etiam ulcerum *Lilium,*

aliorum remedium. Emollit præterea uteros, mensesq; prouocat: iterum quũ aut uitiligines, aut psoram, aut lepram, aut achoras, aut aliquid id genus extergere uolumus, cõmiscemus illi aliquod aliorum medicaminũ ualidius extergentiũ, cuiusmodi est mel; imposuimus uero etiã quãdoq; & foliorũ succũ cum melle & aceto coctũ, eratq; respectu utriusq; portio ipsius succi quincupla; atq; ita conficiebatur insigne medicamentum ad omnia ulcera, quæ exiccari absq; morsu postulant. Hactenus Galeni uerba. Cæterũ liliũ al-
Martagũ. terũ Italiæ hortis familiare, & sua lingua martagum dictũ, flores albo simi-
Petilium. les, sed croceos mittens, quod Plinius libro. 21. capite octauo, petilium appellat, huius speciem esse pro firmo teneo: Vnde Fuchsius reprehensione dignus est, qui lilium hoc asphodelum fœminam esse cõtendit, quum re uera, longe à descriptione abest, ut conferenti manifestum erit.

De Ballote.

Græce, βαλλωτή: Latine, ballote, marrubium nigrum, marrubium fœtidum: Hispanice, marroios negros: Italice, marrobbio nero, marrobbio fetido: Gallice, du marrubin noir: Germanice, schuuartz andorn, oder andorn uueible.

Enarratio. 115.

Ballote. ITA ballote siue marrubium nigrum melissæ herbæ foliis simile est, ut intuenti inter utranq; discernere difficile sit, & nisi dubio procul odor esset dispar, alterum ab altera separans, unam pro altera herbarii eradicarent, fœtida enim herba marrubium nigrum est; melissa uero odoratissima: non minus quoq; marrubium nigrum hoc galiopsi persimile est, sed flore differentia percipitur. Nam galiopsis, flores rubricantes ac purpurascentes habet: nigrum uero marrubium, albos, cuius naturam Galenus siluit: Paulus tamen de illo, ita libro septimo suæ medicinæ dixit: Ballote, quod alii marrubium nigrum dicunt, acris est, & abstersoriæ facultatis, impositum cum sale, rabidi canis morsibus medetur.

De Melissophyllo.

Græce, μελισσόφυλλον: Latine, melissa citrago, herba citraria, apiastrum: Hispanice, torongil, hierua cidrera: Italice, herba rosa, cedronella, melissa: Gallice, dela melisse: Germanice, melissen.

Enarratio. 116.

Melissophyllon. Melissa. GRAECORVM melissophyllon, nostra est melissa, quæ ideo

citrago

citrago dicitur,quia citri odorem habeat. Hæc enim ut Arabibus placet,quibus non parum medicos debere,doctissimi homines fatentur,quia medicinam ipsam ampliarunt, cordialissima herba est, ut apud Auicennam legimus libello suo de medicinis cordi facientibus,et ut Serapio testatur,animā lætificat,& ieiuno stomacho comesta,uentriculo frigido & humido,cōfert; nam uirtutem concoctricem illius roborat, & cerebri quoq; obstructiones aperit; cordis quoque imbecilitati confert, & cardiacam affectionem curat: non minus quoq; solicitudines,umbras,timores,ac animi similes affectus,à melancholia & atra bile ortos,remouet; qua de re,non solum aqua per campanam extracta passim in officinis parata habetur, sed etiam syrupus ex illius succo,quem cum succharo, meis monitis, præclaris in ciuitatibus,in quibus diu egi, confici curaui, reperitur. Calida enim & sicca secundo ordine melissa est,ut tradit Auicenna,loco à nobis citato, cuius quoque Galenus libro septimo de Facult.simpl.medic. meminit.

De Marrubio.

Græce, πράσιον: Latine, prasium, marrubium: Hispanice, marrois, marruios: Italice, marrobio: Gallice, du marubino: Germanice, marobel, adorndas uuerblin.

Enarratio. 117.

PRASIVM, marrubium est, prassum uero porrum, cuius inaduertentia Plinius sæpe in errorem labitur. Est autem marrubium herba uulgaris & officinis admodum familiaris, ex qua eclegma contra pectoris uitia paratum habetur, non minus quoq; syrupus ad eadem ualens, prasinus dictus, ubique prostat, qui ad tussim antiquam, asthma, & longas pectoris ægritudines, à crassa uiscida, & glutinosa materia pendentes, multum facit, non minus quoque iecinoris, & uiscerum interiorum obstructiones potenter aperit, illas præcipue quæ à longis febribus originem & labem quandam contraxerunt. Quia ut tradit Galenus libro octauo Simplicium, prasium amarum quum sit, iecur ac lienem liberat obstructione, thoracem & pulmonem expurgat, ac menses promouet, sed illitum etiam detergit & digerit: Calfacit itaque secundo excessu completo, siccat autem tertio ineunte, aut completo, succo eius ad aciei oculorum claritatem utuntur cum melle, per naresq; auriginem purgat, ipsumq; ad inueteratos aurium dolores adhibent.

Porrum.

Marrubij temperatura.

De Stachy.

Græce, στάχυς: Latine, stachys, herba odoratissima: Hi-

ſpanice, yerua olodera: Luſitanice, hierua do ſouto.

Enarratio. 118.

Stachys. EST ſtachys, herba inter cæteras herbas, odorem ſuauiorem, & præſtantiorem habens, qua de cauſa, Hiſpani à ſuaui illo odore, illam oloderam ſua uoce, id eſt odoriferam appellant, quo fit, nos in lemmate quoque ipſam herbam odoratiſsimam appellare non dubitauimus, in uniuerſum enim, foliis meliſſæ herba iſta ſimilatur; ex quibus odor ut dixi ſua uiſsimus expirat, quam in Italia hucuſque nunquam mihi uidere contigit, *Plinius hallucinatur.* Plinius porro, ut in hac re ſolet, hallucinatur, dicens Stachym folia porri habere, quum potius marrubii, dicere debuerat; Sed ille uocis uicinitate deceptus eſt, quia pro praſio, id eſt marrubio, praſſum id eſt porrum, interpretatus eſt, & de illius uiribus Galenus ita tradit libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Stachys guſtu eſt acri & amaro, tertiiq; calfacientium ordinis, unde menſes rationabiliter prouocat, facit tamen abortum, atque ſecundas eiicit.

De Phyllitide.

Græce, φυλλίτις: Latine, phyllitis, lingua ceruina: Hiſpanice, lengoa ceruina yerua: Italice, lingua ceruina: Gallice, langue de cerf: Germanice, Hirſzung.

Enarratio 119.

Phyllitis lingua ceruina eſt. SI quis exacte phyllitidis hiſtoriam introſpexerit, omnino inueniet phyllitim eandem cum lingua ceruina eſſe, quam peruerſe admodum multi ſcolopendriam appellant, quia ſcolopendria, apud Græcos, aſplenium eſt, Mauritanorum uero ceterach. Sed quòd phyllitis ſit lingua ceruina, hæc atteſtantur notæ, prima, quia lingua ceruina, rumicis oblongiora ſpecioſioraque folia habet, aliquando numero quinque, aliquando uero ſex. Et plura, & illa quidem lineis illis tranſuerſis, rubricantibus inſignita, quæ tanquam uermiculi apparent. Secunda, quia lingua ceruina in puteis & umbroſis locis plerunque naſcitur. Tertia, quod in ea quoque ſapor acerbus reperitur. Quarta, quòd nec caulem nec florem aut ſemen ex ſe emittit, quæ omnia phyllitidi conuenire, ſatis clare percipitur, nec enim moueor ob id quod Ruellius, Leonicenus, ac Fuchſius, linguam ceruinam hemionitidem eſſe dixerunt, quia re uera, lingua ceruina phyllitis eſt, quæ nihil omnino cum ſplene habet, nec illius, aut uiſceris alterius apperit obſtructiones, imo potius compeſcit, ac conſtringit, ut eius indicat ſapor; qualitas quæ nunquam errare ſinit; quia tamen pro ſcolopendrio, linguam ceruinam, in uſum multi trahebant, factum eſt inde, ut eas uires, ſcolopendrio ſi

ue asplenio aut ceterach dicto, debitas, linguæ ceruinæ tribuissent. Nouistis enim asplenium siue cæterach, lienis minuendi insignes uires habere, quibus contrarias lingua ceruina posside, utpote constringentes ac obstruentes, ut eius sapor satis testatur, de qua, Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit; Phyllitis acerba quum sit, merito & diarrhoeas & dysenterias epota iuuat.

De phalangio.

Græce, φαλάγγιον: Latine, phalangium.

Enarratio 120.

Phalangion ut meminit Galenus, trifolii species est, sic phalangion dicta herba, quia phalangiorum morsibus medeatur. Nam aliter imposita, aut applicita, similia inducere solet symptomata, quæ à phalangii animalis morsu oriri solent, quæ uero herba hæc sit, hodie ignoratur, de qua ita quoque Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum meminit, dicens: phalangites sic dicitur, quòd morsis a phalangis auxilio sit, Est autem facultatis tenuium partium, & exiccantis, quare tormina lenit. *Phalangiõ.*

De Triphyllo.

Græce, τρίφυλλον: Latine, trifolium, trifolium bituminosum, oxytriphyllon, trifolium pratense, menyanthes: Hispanice, angelina treuol, treuol de prado: Italice, trifoglio.

Enarratio 121.

Qui herbam Mauram, flauram, uel plantam leonis dictam, trifolium esse putarunt, omnino hallucinati sunt, quum herba matura illa dicta, trifolium odoratnm, Dioscoridis cytisus est: nam trifolium hoc Dioscoridis, trifoliũ in pratis nascens est, cuius tria genera passim uidentur, alterum foliis rotundis & magnis; alterum uero acutis; tertium aũt foliis quoq; rotundis sed minoribus, quę omnia, floribus lacteis, quandoque rubris, nonnunquam uero purpureis ornantur, & illa Plinius libro uigesimo primo, capite nono descripsit, dicens: Folio coronat & trifolium, tria eius genera, minyanthes uocant Græci, alii asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii: Alterum acuto, oxytriphyllon: Tertium ex omnibus minutissimum, de quibus, capite trigesimo quinto libri decimi octaui tradit, quod imminente tempestate, inhorrescunt. Cæterum Scribonius Largus, genus quodam trifolii, apud montes Lunæ se uidisse inquit, præsertim quum Britãnicum secare iret, quod in Italia nunquam antea conspexerat. Erat enim dictis simile, sed folio omnino acuto, ut in spinam terminari uideretur, lanuginoso & crasso, nam caulis illi duorum pedum altitudine & ampliori erat, *Trifolium.* *Scribonius Largus.*

quod genus trifolii nos hucusque nunquam uidimus: Nam Trifolium, de quo in presenti agimus, & pratense appellamus, primo rutam olet, postea uero quum ad consistentiam peruenit, bitumen olet, & odoratissimum est, De quo Nicander, in Theriacis, ita cecinit:

A tribus hinc dictam folijs, si sumpseris herbam,
Non leue præsidium contra illa uenena pararis,
Sunt & qui minyanthes eam, sunt qui tripetelon
Appellant, qualis loto est apparet imago,
Et similes rutæ, donec uiget, edit odorem.
At flores ubi magna suos adnataq; membra
Cœperit, ingratum solet eructare bitumen
Collectum illius sume, & bene contere semen.
Appositi quantum breue uas comprehendit aceti,
Atque bonum aduersus serpentes ebibe potum.

DE hoc uero Galenus, libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita meminit, dicens: Triphyllum, calfacit & siccat in tertio ordine, ut bitumen, cui odore est. proinde potum laterum dolores ab obstuctione natos iuuat, & urinam mensesque prouocat.

De Polio.

Græce, πόλιον: Latine, polium, polium montanum: Hispanice, hierua ussa: Italice, polio montano: Gallice, polio montano.

Enarratio. 122.

Polium. Decipiebantur annis elapsis pharmacopolæ, in colligendo polio montano, quum illius uice herbam quandam ramosam lino similem, & semine quodam rotundo ornatam accipiebant: nunc uero in ueri polii montani cognitionem omnes fere iam deuenerunt, in cuius summo, capitulum paruum cano hominis capillo simile apparet. Cæterum, Plinius, polium cum tripolio manifesto errore confundit, ut probe ostendit Leonicenus in epistola ad Hermolaum Barbarum, ter enim tripoliũ in die, floris colorẽ mutat, ut Dioscorides libro quarto tradit; non uero polium ut Plinius scribit, libro uigesimo primo, capite septimo; imo quod peius est, quod quæ floribus tripolii tribuuntur, ipse Plinius foliis polii condonat. Scripsit autem de polio Galenus libro octauo citato, ad istum modum: Amarum est, ac modice acre. Obstructione itaque omnia uiscera liberat, urinamq; & menses promouet: at uiride magna etiam uulnera glutinat, & maxime species eius fruticosa, aridum sanat rebellia ulcera, præcipue quod minus est, & subdit: Polium minus, acrius & amarius est, quàm maius, adeo ut ex tertio sit ordine desiccantium: ex secundo uero completo calfacientium.

De Scordio.

Græce, σκόρδιον: Latine, ſcordium, trixago aquatica, paluſtris trixago, herba alliaria: Hiſpanice, ſcordio herba: Gallice, dela germandree: Germanice, uuarſſecbatenig.

Enarratio. 123.

EXPLOSVS ab officinis error ille eſt, quòd ſcordion allium ſylueſtre eſſet, qui ſane error non aliunde ortus fuit, quam ex nominum uicinitate; eſt enim ſcorodon, allium: ſcordion uero, herba folio trixaginis, in aquoſis plerunque naſcens, qua de cauſa, aquatica trixago dicta eſt. Huius enim folium fricatũ, allia ſubolet, cuius cauſa alliaria dicta eſt herba, & quæ in theriaces cõpoſitione immitti debet, nõ uero allium ſylueſtre. Eſt quoq; altera herba alliaria dicta, quòd eius quoq; folia manibus tractata, alliorum odorem expirent: cubitalis enim & amplior herba iſta eſt, folio atriplicis ar molæ dictæ. Cæterum, optimum ſcordion ex Creta affertur, ut tradit Galenus libro de Antidotis primo, ad iſtum modum; ſcordium optimum, ex Creta nobis aduehitur, quod quidem cadauera ſupra ipſum iacentia, diutiſſime tueri à putredine proditur.

Scordion, non eſt allium ſylueſtre.

Alliaria herba.

De Tuſſilagine.

Græce, βήχιον: Latine, bechion, tuſſilago, farfara, farfarella: ungula caballina, ungula equina: Hiſpanice, unha de aſno hierua, farfara: Italice, la farfara herba: Gallice, patte a cheual: Germanice, roſzhub, eſels hub oder brandtlattich.

Enarratio. 124.

BECHION ea eſt herba, quam officinæ farfaran, ſiue farfarellam, aut ungulam equinam, uel caballinam appellant, quæ mirum in modum tuſſi ſuccurrit, præſertim, ſi per infundibulum eius fumus ad prunas ſuſcipiatur & deuoretur, non immerito, recentiores ea in multis pectoris uitiis hodie utuntur, & ut refert Galenus ſexto Simplicium, bechium inde adeo nuncupatũ eſt, quod bechas, hoc eſt tuſſes & orthopnœas iuuare ſit creditum, ſi quis folia arida, aut radicem in prunis urens aſcendentem inde fuligi nem inſpiratu attrahat. Eſt autẽ modice acris, ut ſine noxa, moleſtiaue omnes thoracis abſceſſus credita ſit rumpere: ſane folia uirentia partes cruda phlegmone obſeſſas illitu extrinſecus adiuuant, nempe ob aqueæ ſubſtantiæ admiſtionem, qua omnia uiridia teneraq; participant, alia plus, alia mi-

Bechion farfara eſt. Vngula caballina.

nus. Nam ſicca bechii folia acriora ſunt, quàm ut phlegmonis conueniat. Hæc Galenus. Ad radices uero tuſsilaginis maturæ & completæ, inchoante hieme, lana quædam reperitur, ex qua cocta, ignis fomentum, eſca dicta paratur, quæ celerrime, tacto ilice lapide cum ferro, accenditur, & eam Germani paſsim in nundinis uendunt.

De Artemiſia.

Græce, αρτεμισία*: Latine, artemiſia, ualentina herba: Hiſpanice, artemiſa: Italice, artemiſia: Gallice, de larmoiſe: Germanice, beyfuſz.*

Secunda tenuior artemiſia.

Græce, αρτεμισία λεπτόφυλλος*: Latine, tenuior artemiſia, matricaria: Hiſpanice, madricaria: Italice, amarella: Gallice, de leſpargoute: Germanice, minerrant, & mettram.*

Enarratio. 125.

Artemiſia. ARTEMISIA ab Artemiſia, uxore Mauſoli regis, quæ ſibi hanc herbam uendicauit, dicta eſt, & eſt duplex. Altera, latifolia hortenſis, odore *Matricaria* acuto, ſapore uero amaro: Altera uero matricaria dicta tenuifolia, à Græcis *Mathiolus errat.* leptophyllos appellata, nec enim in eam imus ſententiam, quòd matricaria hæc parthenium ſit, ut Mathiolus contra omnes fere grauiſsimos medicos contendit, quum re uera, tenuifolia artemiſia, uulgaris matricaria eſt, nam parthenium bruſaculũ, herba fœtida camomille ſimilis eſt, ut ſuo dicemus loco. Galenus tamen de artemiſia ita libro ſexto Simplicium tradit: Duplex eſt, utraq; tamen calfacit ſecundo ordine, intenſo autem primo, aut ſecundo remiſſo deſiccat, eſtq; tenuium partium, unde calculis renum, uteriq; fomentationibus haud mediocriter congruunt. Hæc Galenus. Cæterũ ſequens caput, cui titulus eſt, de tenuifolia artemiſia, ut alienum, & in multis codicibus non repertum prætermittimus.

De Ambroſia.

Græce, ἀμβροσία*: Latine, ambroſia, tanacetum: uulgo, tanaceto: Italice, daneto: Germanice, reinfarn: Gallice, tageten.*

Ambroſia tanacotum eſt.

Enarratio. 126.

GRAECORVM ambroſia, recentiorum tanacetum eſt, de qua

Galenus breuissime ita libro sexto Simplicium locutus fuit; illita uim habet astringentem, ac repellentem.

De Botry.

Græce, βότρυς: Latine, Botrys.

Enarratio. 127.

HAEC superiorum, species quædã est odorifera; quam uniuersi Germani inferiores, prope diem diui Ioannis colligunt, eamq; inter uestes suas panni pretiosissimas, quibus maxime abundant, interponunt, quam Galenus tacuit, sed Paulus libro suo septimo ita de ea dixit botrys, quam alii ambrosiam, alii artemisiam dicunt, planta est insigniter odorata. Hæc cum uino pota, subrecta ceruicem spirantibus quos orthopnoicos appellant succurrit. Botrys.

De Geranio.

Græce, γεράνιον: Latine, geranium, gruaria herba, rostrũ ciconiæ, rostrum gruis, primum geranium: Hispanice, pico de ciguenha hierua, aguyas pampilhos: Italice, rostro di grua herba: Gallice, rostro di cicongie: Germanice, storckenschnabel.

Enarratio. 128.

PLINIVS libro uigesimo sexto, capite undecimo, Geranii tria facit genera, quorum ultimum, apud Dioscoridem primum descriptum geranium est, quod anemonis folia habet, & inter ea, oblongas quasdam acus, ciconiæ, aut gruis rostro persimiles, unde herba nomen accepit: nam radicem rotundam possidet, & illam quidem albam: secundum uero genus geranii Plinii, idem est, cum secundo, à Dioscoride descripto, folio maluæ, sed minori, & acubus quoque illis insignitum, quod multi pedem columbinũ appellant, herbam duorum cubitorum, quam nonnulli, sed falso amomum quoque uocant, cuius alteram nouimus speciem, à multis dictam momordicam, reliquam uero dictam robertianam, siue robertam, quam Ruellius, non sine errore Mirrhida apud Dioscoridem esse credidit, quum Mirrhis, longe alia est herba, ut quarto libro latius dicemus. Aduertendum tamen est, quòd primum genus geranii, apud Plinium delineatum, nostratum acus muschata est, quia inter se, cum foliis, tum odore, & sapore conueniunt, ideo enim acus muscata dicta herba, quia præter quod acus illas, gruis rostrum, referentes habeat, moschi odorem ex foliis exspirat, unde moschata potius q̃ muschata dicenda herba est, q̃ quoq; falso Ruellius primum genus geranii apud Dioscoridem putauit, quia ultra

Geranii genera.

Momordica.
Robertiana
Roberta herba.

quod foliis non conueniant, radice quoque differunt; Nam primum geranium Dioſcoridis radicem habet rotundam: acus uero moſchata, ea caret, ut eas inter ſe differre, certum ſit. Quare, ut noſtram ſententiam tandem interponamus, dicimus, quòd primum geranium Plinii noſtratum eſt, herba acus moſchata dicta; primum uero geranium Dioſcoridis, ultimum eſt Plinii, herba ubiq; uulgaris; ſed ſecundum geranium Dioſcoridis, ſecundum quoq; eſt Plinii, herba pes columbinus iam ab Herbariis dicta, cuius duæ ſpecies ſunt, altera dicta robertiana herba, altera uero momordica. Vulnerariæ omnes iſtę herbæ ſunt, quarum decoctum, & puluis, contra inteſtinalem rupturam in potu multum prodeſt; De quibus omnibus Galenus libris Simplicium, nullam facit mentionem; Paulus tamen libro ſeptimo ſuæ medicinæ, breuiſsime ad Dioſcoridis mentem ita dixit: Geranium id quod foliis reſpondet anemonæ, radicem habet eſculentam quæ cum uino denarii modo pota, uteri inflationes diſſoluit, altera geranii ſpecies ad medicinam inutilis eſt.

De Gnaphalio.

Græce, γναφάλιον: Latine, gnaphalium, tomentum, centum culus, centumcularis herba: Hiſpanice, bierua golandrina, bierua tomento: Italice, zigi herba: Germanice, rhurkraut.

Enarratio. 129.

Gnaphalion. Centumculus tomentum herba. Herba zigi

GNAphalion, centumculus, uel centumcularis, aut tomentum herba dicitur folia habens tenuia, alba, & mollia, imò tota ipſa herba, albicat, & mollicula eſt, & eade cauſa, uice tomenti, à multis uſurpatur, quæ ab Anconitanis herba zigi appellatur, & ea pro reſtauranda inteſtinali ruptura, & conſtringenda aluo, ac glutinandis recẽtibus uulneribus, chirurgici paſsim utuntur, quam Plinius quoq; libro uigeſimoſeptimo, capite decimo, ita deſcribit, quum dicat: gnaphalion, alii chamæzelon uocant, cuius foliis albis mollibuſq; pro tomento utuntur, ſane & ſimilia ſunt, datur in uino auſtero ad dyſenteriam, uentris ſolutiones, menſeſq; mulierum ſiſtit, infunditur autem tenaſmo, illinitur & putreſcentibus ulcerum. Cæterum Hiſpani, Luſitani præcipue hanc herbam hirundinum uocant, an forſan quia ea hirundines ſuos exornant nidos.

De Typha.

Græce, τύφη: Latine, typha: Hiſpanice, bohordo, iunco amacorocado: Italice, mazaſorda: Gallice, marteau: Germanice, moſz moskolben oder narrenkolb.

Enarratio.

Enarratio. 130.

TYPHA genus quoddam frumenti dicitur; At typha, iuncus quidam leuis, lacubus & paludibus familiaris, in altum crescens, & enodis est, in cuius summitate pappus quidã densus apparet, quem pueri, manu carpentes, per aërem tanquam passerculos mitunt, & illum Itali, mazam surdam appellant, ea de causa, quia si contigerit in aurem cadere surdastrum hominem reddit: cæterum è radicibus typhæ, folia enascuntur, quibus sedilia muliebria & puerilia texuntur, non minusq; phialæ, & œnophora uestiuntur, de qua nullam quod equidem obseruauerim, mentionem Galenus aut ipsius simia Paulus fecere: infimæ tamen plebis homines, in nonnullis locis, suas culcitras typha interius albescẽte, uice gossipii, aut lanæ implent. Medetur enim panicula illa, siue pappus, ambustis præsertim si adipe excipiatur. *Typha & tipha differunt.*

De Circæa.

Græce, κιρκαία: *Latine, circæa.*

Enarratio 131.

QVAE nam circæa hodie sit herba, ignoratur, quæ ideo circæa dicitur, quia Circe famosissima incantatrix, ea multoties ad ueneficia sua utebatur, de qua Plinius ad Dioscoridis mentem libro uigesimoseptimo, capite octauo, sic inquit; Circæa, strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, ut milii, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi, nascitur in apricis saxis, diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ & uitia, macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ per noctem & diem, Trahit eadem potio secundas semine, lac minuit in uino aut mulsa aqua pota. In iis enim ultimis uerbis Plinius Dioscoridi contradicit, quum dicat, lac circæam minuere, nam Dioscorides potius circæam lac prouocare tradit, cui Galenus quoque libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum fauet, dicens; Dioscorides ait, radicem eius ex uino dulci potam, secundas purgare, est enim boni odoris, & calfactoria: semen autem eius in sorbitione exhibitum, ad lactis generationem conducit. *Circæa herba. Plinius cõtradicit Dioscoridi.*

De Oenanthe.

Græcæ, οἰνάνθη: *Latine, œnanthe, filipendula, saxifraga rubea: Hispanice, filipendola: Italice, filipendola: Gallice filipendula: Germanice, rotsteinbreth.*

Enarratio 132.

OENANTHE multorum consensu, recentiorum filipendula est. Est quoq; altera œnanthe uitis syluestris flos, de qua suo loco plura. *Oenanthe filipendula est.*

De Conyza.

Græce, κόνυζα: Latine, conyza, pulicaria: Hispanice, attadegua hierua: Italice, conyza.

Enarratio. 133.

Conyza. OB oculos maiorem & minorem conyzam habemus, quas hucusque perpauci nouerunt. Est enim conyza minor, herba sarmentosa, ad summū cubitali altitudine crescens, caule rotundo, & hirsuto, à quo plures ramuli prodeunt foliis acetosæ paruę similibus, sed circinatis, resinosis, ac boni odoris, in quorum ramulorū summitatibus flos luteus, camomillę flori ęqualis, sed saporis acuti ad amaritudinē tendentis uidetur; Maior uero conyza duplo maior crescit, folio oliuę crasso, resinoq;: ex quo odor grauis, non adeo iniucundus oritur, in cuius summitate flos quoq; minori nō absimilis nascitur. Crescūt autē herbæ istæ ubiq; præsertim hic Anconæ nō procul à muro, quæ mense Augusto florent, & de illis ita Galenus lib. 7. de Facultatibus simpl. medicamentorum tradit: Conyza & maior & minor adsimilis sunt, tum temperaturæ, tum facultatis, gustu amaræ & acres, luculenter autem excalfaciunt, siue quis folia cum teneris ramulis parti infricet, siue ubi oleo incoxerit, eo utatur, siquidem rigores per circuitum redeuntes sanare tale oleum uidetur. Cōsimilis quoq; flores sunt facultatis, quos quidem nonnulli ex uino propinant, ad educendos menses, atque pellendum fœtum. Est & tertium conyzæ genus in locis humidioribus nascens utrisq; illis graueolentius & imbecillius; at primæ memoratæ calfaciunt & siccant in tertio ordine. Conyzæ tēperatura.

De Hemerocalli.

Græce, ἡμεροκαλλὶς: Latine, syluestre lilium, lilium pallidum: Hispanice, lirio amarilho: Italice, giglio saluatico gialo: Gallice, lis gaulne: Germanice, gilgen geel.

Enarratio. 134.

Hemerocallis. HEMERocallis, lilium syluestre est, pallidum florem habens, quod in aruis & incultis uineis nascitur, radice bulbosa ad luteum uergente, qua de causa Hispani lilium pallidum, aut luteum lilium appellant. Qui hemerocalim lilium conuallium esse putarunt, omnino errant, de quo capite de ephemero plura legito: sed de hemerocalli, ita tradit Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum: Hemerocalles radicem habet lilii radici similem, & figura & uiribus: prodestq; ut illa, igni ambustis, nimirum tum leuiter digerens, tum nonnihil astringens.

De Violis leucois dictis.

Græce, λευκόιον: Latine, Leucoion, uiola alba, uiola matronalis, Arabice, keiri: Hispanice, alilis, uioletas amarillbas, uioletas blanquas: Italice, uiola giala e biancha: Gallice, du keiri: Germanice, geel uiol.

Enarratio. 135.

VIOLAE quæ leucoia Græcis dicuntur, ab Arabibus keiri appellātur, cuius differentiæ sunt plures, aliæ albæ, à quibus potissimum leucoia dicuntur, aliæ purpureæ; aliæ uero luteæ, quæ cæteris primatum obtinent, & in muris, & ueteribus parietibus, frequentissime nascuntur. Hæc uero omnes, tum qualitatibus, tum quoq; uiribus contrariæ sunt uiolis nigris, ferrugineis dictis, quæ proprie & absoluta uoce, uiolæ dicuntur, & ueris initio iuxta muros & sepes, & inter dumeta, non ingrato odore, purpureo colore nascuntur, frigidæ natura, de quibus libro quarto, sermo habetur. Hæc uero quibus de agimus, calidæ sunt, & morbis muliebribus familiares, de quibus Galenus libro septimo Simpliciū, ita tradit: Leucoion extergit ac tenuium est partium, plus tamen flores, ac præcipue qui sunt ficciores; hi quippe & oculorum crassas cicatrices extenuant, præterea menses, eorum decoctū mouet, secundas & partum emortuum elicit, bibitumq; facit abortum, maxime amarum quum fit; Quòd si eius uires multa mistione aquæ frangātur, erit contra phlegmonas, & difficilia ulcera commodum medicamen: semen etiam eiusdem est facultatis, radicesq; similiter, nisi quòd hæ sunt crassioris essentiæ, terreæq; magis, cum aceto tamen lienes induratos persanant. Hactenus Galenus. Cæterum scire licet, quod planta siue frutex purpureas uiolas ferens, quas Dioscorides in præsenti describit, post tertium ætatis annum flores non simpliciter purpureos, sed albedine mixtos, ac emaculatos mittit, tam uisui gratos, ut cum caryophyllis, floribus cōmunibus certare, non solum pulchritudine, sed odoris suauitate uideantur. Quibus de causis, ab omnibus in fictilibus ad fenestras aluntur, & in omnium manibus frequentissime ueris tempore habentur.

Leucoion Keiri.

Keiri purpureum.

De Cratæogono.

Græce, κραταιόγονον: Latine, cratæogonos.

Enarratio. 136.

QVAE hodie cratæogonos sit, ignoratur.

De Folio, Herba.

Græce, φύλλον: Latine, phyllon, folium.

Enarratio. 137.

Phyllon herba.
Vnifolium herba.

HANC Ruellius alteram persicariam esse credidit, quo uero iudicio, alii iudicent. Est uero hodie herbula quædam, unico tantum ornata folio, inde unifolium dicta, semen racemosum, serpentis similitudinem ferens, ex qua oleum conficitur, pro glutinandis uulneribus accomodatissimum.

De Orchi.

Græce, ὄρχις: Latine, testiculus canis: Hispanice, coyon de perro, bierua, sed corrupte, satyrion.

Alter testiculus canis.

Græcis, ὄρχις ἕτερος: Latine, alter testiculus canis.

Enarratio. 138. 139.

Orchis. Testiculus canis. Balma christi herba. Fuchsius errat.

NON solum duo hæc genera testiculi canis in officinis habentur, sed plura alia, inter quæ, palma Christi herba reponi debet, sic ab herbariis dicta, quia similitudinem in radice cum humana palma habet, quam quoque Auicenna, digitum citrinum appellat, cuius folia punctis quibusdam, ueluti stigmatibus, decorantur. Verum Leonardus Fuchsius, in suo uastissimo Herbario, hanc inter satyriones reponit, ac depingit, quem quoq; imitari uideo, fratres Mesues Antidotarii enarratores, non sine errore tamen; quia satyriones, unica tantum nascuntur radice, & illa quidem bulbosa, pomi magnitudine; non uero duabus, ut illi delliniant: Re uera tamen ad errorem paruum conniuendum fortassis est, quum satyrionis loco, quodlibet genus testiculi canis, accipi potest, quia easdem fere cõmunes uires obtineant, præsertim, ad uenerem irritandam, & pruritum libidinis excitandum, calidæ enim & siccæ radices digiti citrini sunt, & ut Auicennæ placet, in secundo ordine. At de testiculis canis Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medic. ita tradit: Orchis, id est testiculus canis, radici eius bulbosæ & geminæ, uis inest humida, & calida, gustantibusq; dulciuscula. Cæterum maior radix multam habere uidetur humiditatem excremẽtitiam, & flatulentam: quapropter epota uenerem excitat; Minor uero, quum ad calidius & siccius uergat, tantum abest ut ad coitum stimulet, ut etiam cohibeat, & reprimat. Eduntur bulborum more, tostæ, sub nomine ut diximus satyrionum hodie.

De Satyrio trifolio dicto.

Græce, σατύριον: *Latine, satyrion triumfoliorum, satyrion triphyllon.*

De Altero satyrio.

Græce, σατύριον τὸ ἐρυθρόνιον: *Latine, satyrium alterum, molorticulum ueneris.*

Enarratio. 140. 141.

DESIDERANTVR hodie ueri satyriones, unum tantum bulbum pro radice habentes, sic satyriones, a satyris salacibus animalibus dicti, quorum loco, testiculi canum herbæ superiori capite descriptæ suscipiuntur sic dictæ, quia duos habeant bulbos canum testiculis similes. Verum, cum Dioscorides dicat, in hoc textu. 141. Venerem satyrionem stimulare, si quis manu tantum radices eius gestauerit, in mentem uenit herba illa, de qua Theophrastus dixit, libro nono de Causis plantarum, capite uigesimo, ad istum modum: Ad rem autem Venereā mirum in modum herba pollebat, quam Indus attulerat; non enim solum edentibus, sed etiam tangentibus tantum genitalibus uim dixere uehementem adeo fieri, ut quoties uellent coire, ualerent, & quidem qui usi fuerunt duodecies egisse dixerunt. Indum autem ipsum, qui uel magno, atque robusto corpore erat, septuagesies aliquando coiuisse fatentem licuit audire, uerum emissionem seminis guttatim fuisse, demumq; in sanguinem deuenisse & cætera. Porro de satyrionibus ita meminit Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum: Satyriō, triphyllon, humidum calidumq; est temperie, ob idque dulce, recrementitiam tamen & flatuosam humiditatem possidet, quocirca ad uenerem incitat.

Satyriones. *Herba uenerea.*

De Orminio.

Græce, ὅρμινον: *Latine, orminum, scarlea, sclarea, matri saluia, herba Sancti Ioannis, galli crista, gallitricum, centrum galli: Hispanice, galli crista bierua: Italice, gallicrista, herba di San giouanni: Gallice, dela tutebone, uel oruale: Germanice, scharlach.*

Enarratio 142.

EST proculdubio, orminum, ea herba quam hodie omnes communi uoce galli cristam siue sclaream, aut Sancti Ioannis herbam appellant,

Orminium

quæ hortenſis & ſylueſtris reperitur. Hortenſis folia latiora & albidiora ſunt, agreſtis uero nigriora & ſtrictiora, ex quibus Luſitani intinctus ad incitandum ſtomachum deiectum parant, utriuſque tamen caulis, quadrangulus eſt, & in reliquis Dioſcoridis hiſtoriis apprime reſpondent. Hanc uero Plinius deſcribens libro uigeſimo ſecundo, capite ultimo, manifeſtiſsime errauit, quum loco horum uerborum: Horminum habet folia ſimilia marrubio; dixit porrò confundens, ut ſæpe diximus, praſium, & praſſum. Aduertendum diximus tamen, quòd Galenus in calce libri primi de Facultatibus alimentorum, alterum citat horminum, quod inter frumenti genera reponit, de primo uero, nullam penitus quod equidem ipſe obſeruauerim mentionem fecit; Paulus tamen, quæ à Dioſcoride de illo tradita ſunt, breuiter ſic deſcripſit, libro ſuo ſeptimo, dicens: Orminon marrubio ſpecie ſimile eſt, calidum, mediocriter ſiccum & abſtergens, uenerem igitur ſtimulat, & oculorum craſsities cum melle repurgat, tumores laxos diſcutit, & extrahit aculeos, ſylueſtre domeſtico eſt ualentius.

Plinius errat.

Orminium Galeni.

De Hedyſaro.

Græce, ἡδύσαρον: *Latine, Securidaca, pelecinus; Hiſpanice, yerua que aboga las lenteias.*

Enarratio 143.

SEC Vridaca ciceris folia habet, flores luteos, & ſiliquas corniculorum figura inflexas, intra quas ſemen eſt ancipiti ſecuri ſimile, & illud quidem amariſsimum, ita ut triticum uel frugis quoduis aliud genus: in quod miſceri contigerit, amariſsimum quoque reddat, de qua Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita dixit: huius ſemen amarum & ſubacerbum apparet, ob idque potum ſtomacho gratum exiſtit, uiſcerumq́; obſtructiones expurgat, idem præſtant totius fruticis germina.

Securidaca. Pelecinus.

De Onoſma.

Græce, ὄνοσμα: *Latine, onoſma.*

Enarratio 144.

NASCITVR Onoſma plerunque inter rapunculos, ſua ſponte in aruis naſcentes, ita illis ſimilis, ut ſæpe interdum parua eſt, pro illis erradicetur, poſtquam uero adulta eſt, & illi folia maiora facta, hirſuta aliquantulum apparent, quam nos Ferrariæ in horto magnifici Azaioli, ſcholaſticis indicauimus, humi enim ſerpit, nec aliud præter folia emittit.

Onoſma.

De Nymphæa.

Græce, νυμφαία: *Latine, nymphæa alba, nenuphar album:*

Hiſpanice, guolfam del rio blanquo, figuos del rio blanquos, adarguas del rio, eſcudetes del rio: Italice, nenuphar biancho: Gallice, blanc de eau: Germanice, Seeblumen uueiſz.

De Altera nymphæa.

Græce, νυμφαία ἄλλη: *Latine, altera nymphæa, lutea nymphæa, nenuphar luteum: Hiſpanice, Luſitanice, figuos del rio amarilhos, golfan amarilho: Italice, nenuphar giallo: Gallice, iaulne de leau: Germanice, Geel Seeblumen.*

Enarratio 145.146.

NYMPHAEA Græcorum, nenuphar corruptè ab Arabibus appellatur, cuius album & luteum, in paludibus, lacubus, & aquarum ſtagnis reperiuntur folio lato, amplo, ſuper aqua natante, ſed flore roſeo, aliquando albo, quandoque uero luteo, ex quo aqua per campanam elicitur, & inter cordiales frigidas adnumeratur. Non minus quoque ex eo ſyrupus conficitur, febribus peſtilentibus, & acutis conuenientiſsimus, ueluti, unguentum, quo cordis regio, loco epithematis cordialis, dum opus eſt, inungitur, & ut tradit Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum; Tum radix eius, tum ſemen, deſiccandi citra morſum uim habet, itaque uentris profluuia, ſemenq; immodice profluens ſiſtit: At cui adeſt candida radix, ea & muliebri medetur profluuio, ex uino nigro & auſtero epota, utraque autem abſtergendi quandam uim poſsidet, quare maceratæ quidem aqua, ſanant alphos, liquida uero pice, alopecias, ad hæc tamen aptior eſt ea cuius radix eſt nigra. *Nenuphar.*

De Androſace.

Græce, ἀνδρόσακες: *Latine, Androſaces.*

Enarratio 147.

EX herbis quæ ſupra lapides naſcuntur, Androſaces eſt, quam ſemel tantum uidi, & eam in muſæo ſuo mihi monſtrauit Antonius Muſa Braſauola uir cum quouis doctiſsimo conferendus, quam ex Illyrico ad illum aduexerant, erat enim herbula tota candens ſuper ſaxo naſcẽs, capillis albiſſimis loco foliorum ornata, digitalis altitudinis, in ſummitatibus quorum, capitula quædam ualde parua cernebantur, in quibus ſemen continebatur. Nam cirros illos, ſiue capillos guſtu ſalſos, cum quodam amarore, tunc eſſe deprehendimus, de cuius uiribus ita Galenus tradit, libro ſexto tam ſæpe citato: Amara & acris eſt herba, poteſt autem reſiccata ebibitaque tum *Androſaces herba qualis ſit.*

ipſa,tum fructus eius magnopere prouocare urinam, & nimirum etiam digerere & deſiccare.

De Aſplenio, ſiue ſcolopendrio.

Græce, ἄσπληνον: Latine, aſplenium, ſplenium, ſcolopendrium, ſcolopendria herba, cæterach: Hiſpanice, doradilha hierua, doura dinha: Italice, Argentina herba, cæterach: Gallice, ceterach: Germanice, Steinfarn.

Enarratio 147.

Aſplenium Scolopendria. Ceterach.

ASPLENIVM, ſiue aſplenum, aut ſcolopendrium, uel ſcolopendria, Arabum cæterach eſt herba, non uero lingua ceruina, ut multi olim putabant. Nam lingua ceruina ut diximus, phyllitis apud Dioſcoridem eſt, quæ lienis potius obſtructiones claudit, quàm abſumit; cæterach uero ita lienem minuit, & eius oppillationes aperit, ut circa Cortinam urbem, ut author eſt Vitruuius, pecora propter abundantiam aſplenii, multa ſine ſplene inueniantur, de quo Galenus libro ſexto citato, ita inquit: Aſplenum tenuium eſt partium,non tamen calida eſt herba, hac utique ratione, lapides frangit, & lienes liquat.

De Hemionitide.

Græce, ἡμιονῖτις: Latine, hemionitis, ſpecies phyllitidis, ſpecies linguæ ceruinæ.

Enarratio, 149.

Hemionitis

VT capite de phyllitide diximus, perperam Ruellius, Manardus, & ante eos Leonicenus, opinati ſunt, quod uulgaris lingua ceruina, hemionitis eſt, quum re uera lingua ceruina, quam corrupte admodum ſcolopendriam uocant, phyllitis ut dixi eſt, hemionitis uero herba eſt linguæ ceruinæ ſimilis, ſed lunata, quam nobis, Gaſpar de Gabrielis nobilis Patauinus, primo Ferrariæ indicauit, quæ quoque in locis umbroſis & puteis naſcitur: de qua Pli. ita lib. uigeſimo quinto, cap. quinto dixit; Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidam hemionitim uocant, ſpargentem iuncos tenues, folia curua, aſperis locis naſcentem, auſtero ſapore, nunquam florentem, nec ſemen gignit, medetur lienibus, & cætera.

Gaſpar de Gabrielis.

De Anthyllide.

Græce, ἀνθυλλίς: Latine, anthyllis, herba uitri, kali: Hiſpanice, ſoſa hierua, ſoda: Italice, rocheta, ſoda: Gallice, ſoda.

Enarratio, 150.

Enarratio. 150.

Omnis cinis qui ex Syria aduehitur, pro conficiendo ſapone, & uitro, ex herba anthyllide cōbuſta conficitur, quam herbam & cinerem, Mauritani alkali appellant, ignorantes hodie multi quod cinis iſte aduectus ex Syria, alkali ſit, ſalem tamē concretum ex lixiuio huius cineris reſultantem, ſalem alkali dicunt; Cinerem uero, alumen catinum. Naſcitur autem herba iſta, non ſolum in Syria, ſed optima apud Hiſpanos in regno Valentiæ: ueluti in Gallia & Italia, præcipue maritimis in locis: Variat tamen, quum altera craſſa ſit, ſua ſponte naſcens, quam Valentini propria uoce, bordam uocant, ex cuius cinere ſapo paratur, quo etiam pictores, cyaneum colorem parant. Hæc enim ſecunda Anthyllis Dioſcoridis eſt; Altera uero ſeritur dicta præſtantior, quam quoque ſua uoce, barrilham appellant, & eā Dioſcorides capite de Traho, ſiue Trago, libro quarto depinxit. Tertia uero, in lacubus naſcitur maritimis, quæ rara inuentu eſt, cæteris tamen nobilior, præcipue pro uitro conficiendo, quam Salicorniam nominant, & non ſeritur, nec uult ſeri. Adnotandum tamen eſt, quòd quum herbæ iſtæ ad ignē uruntur, quòd eliquantur, et tanquam plumbum fluunt, poſtea uero, quum refrigerantur, concreſcunt, & cineres globati manent. Vnde ſi cinerem alkali uerum eſſe, quis experiri uoluerit, in ignem illum coniiciat decet, quod ſi eliquabitur, & ebullierit, uerum eſſe dicet; ſi minus, contrà. Sunt enim omnes iſtæ herbæ ſapore ſalſæ prope mare naſcentes, quæ foliorum loco, grana quædam tritici modo confecta habent, quæ quum matureſcunt, ad ruborem quendam tendunt, ut capite de Traho, ſiue Trago, lib. 4. dicemus. Omnes certæ herbæ iſtæ, abſtergendi uires obtinent, ac ſtigmata & maculas faciei delent, & ut tradit Gal. lib. 6. de Facultat. ſimpl. medic. Anthyllis utraque modice deſiccat, ut & ulcera glutinat; atque chamæpity aſſimilis eſt: ſubtiliorum eſt partium, magiſque detergit, præterea comitialibus competit.

Anthyllis. *Alkali.* *Sal alkali.* *Alumen catinum.* *Salicornia herba.*

De Anthemide.

Græce, ἀνθεμὶς: Latine, anthemis, chamomilla, chamæmalum: Hiſpanice, macella, manzanilha: Italice, camamilla: Gallice della camomille: Germanice, camillen.

Enarratio. 151.

CHAMOMILLA uulgaris eſt herba: At quæ flores luteos habet, raro uidetur: de cuius uiribus Galen. libro tertio de Facultatibus ſimplicium medic. cap. 9. ita tradit: Eſt & chamæmelum tenuitate quidem roſæ perſimile: calore uero, ad olei uires magis accedens, homini tum familiares, tum temperatas. Quapropter laſsitudini, ut ſi quid aliud, in primis con-

Chamomilla.

fert,doloresque sedat,præterea tensa remittit & laxat, mediocriter dura emollit,constipataque rarefacit, ad hæc febres quæ citra uisceris inflammationem infestant, concoctas discutit, ac dissoluit, & potissimum quæ ex cutis densitate & humoribus biliosis proueniunt,ob idque Soli a sapientissimis Aegyptiorum est consecratum. Est autem hypochondriis gratissimum, quibus etiam lini semen est gratum,minus tamen quàm chamæmelum,quum & minus calidum sit,& essentiæ crassæ: Libro uero sexto eiusdem uoluminis,ita quoque de eo tradit: chamæmelum calfacit & desiccat in primo ordine,estque tenuium partium,ac proinde digerendi,laxandi,& rarefaciendi uim obtinet.

De Parthenio.

Græce, παρθένιον: *Latine, parthenium,cotula fœtida,amaracus fœtida: Hispanice,maguarca: Italice,brusaculo: Gallice,cotula fetida.*

Enarratio. 152.

Partheniũ cotula fœtida est.

RECTE admodum Dioscorides,quum de chamomilla egit,de parthenio sermonem fecit,quum reuera,parthenium,chamomilla erat,nisi foetor in parthenio inuentus indicaret; Vnde cotula fœtida herba dicta est, quam Hispani simul & Lusitani, magorcam, ac si dixisses, Heu quod ardet, appellant, Quæ uox non multum abest, ab ea per quam Italicè indicatur,brusa culum,id est, ardet culum. Proinde errant, qui parthenium, matricariam esse credunt,inter quos Mathiolum Senensem, reponere est: Quia parthenium,cotula ut dixi fœtida est, ut capite de Arthemisia quoq; meminimus,in ea enim odor uirosus,& amaror intensus reperitur, ut gustanti & olfacienti,experiendum committimus.Proinde si Mathiolus,iterum experiri uoluerit, non dubitamus, quin in nostram eat sententiam, est enim quoque parthenium Parietaria dicta herba,de qua, suo loco diximus. Fuchsius autem in suo Herbario cotulam fœtidam cum matricaria confundit,ut legenti notum erit.

De Buphthalmo.

Græce, βούφθαλμον: *Latine, buphthalmus, bouis oculus, cappacorania, crispula herba: Hispanice, ben mequeres amarilho: Italice,occhio di boue herba,la chrispula herba: Gallice, oeil de beuf: Germanice,Rindsaug.*

Enarratio. 153.

IN demonstranda herba ista errat Fuchsius,ueluti plures alii,quum tamen non difficilis inuentu sit. Nascitur enim in pratis & iuxta uias, folio chamomillæ,flore uero toto luteo,unde nomen accepisse creditur. Hæc uero chrispula à multis dicitur,unguentum exornans, marciaton dictum, & de ea, ita Gal. tradit lib.6. de Facultatibus simpl.medic.Buphthalmos, flos eius floribus chamæmeli est,tum maior,tum acrior;uehementiusque digerit,adeo ut & durities sanet,cerato mistus. *Buphthalmos. Oculus bouis herba. Chrispula herba.*

De Pæonia.

Græce, παιονία: Latine, glycysida, pæonia: Hispanice, rosa del monte, rosa albardeira: Italice, piuoine: Germanice, peonifzbum.

Enarratio. 154.

PAEONIA tam masculus,quàm fœmina, tum semina rubra, tum etiam nigra mittens,ubique uulgaris est, de qua Gal.lib.6. de Facultatibus simpl.medicamen.ita tradit: Radicem habet leuiter astringentem cũ quadam dulcedine: At si plusculum dentibus mandas,acrimoniam item quã piam subamaram subesse percipies, proinde menses ciet ex melicrato, amygdali pota quantitate, expurgat porro etiam iecur obstructum & renes, uentrisque sistit fluxiones,si in aliquo austero uino cocta sumatur. Est præterea omnino resiccatoria,quare ex collo pueris suspensa,merito comitialem morbum persanat,idque aut aliquem'a se fluorem, per infantuli inspirationem immittens,aut aërem asidue mutans,atque alterum reddens, Nam hoc pacto succus Cyrenaicus columellam phlegmone affectam iuuat,& melanthium frictum palam catarrhos & coryzas desiccat, si quis id in calidum lintheum rarum liget,asidueque calorem ex eo per inspirationem in nares attrahat,quin etiam si compluribus linis,& maxime marinæ purpuræ,collo uiperæ iniectis, illis uiperam præfoces, eaque postea cuiuspiam collo obuincias,mirifice profueris: tum paristhmiis, tum omnibus iis quæ in collo expullulant, pæonia itaque & exiccat: & tenuium est partium, calfacit autem mediocriter. *Pæonia. Linea collo uiperæ adalligata.*

De Lithospermo.

Græce, λιθόσπερμον: Latine, lithospermon, lachryma, lachryma Mariæ:uulgo lachryma simiente.

Enarratio. 155.

LITHOSPERMON non est milium Solis, ut hucusque om- *Lithospermõ lachryma est.*

nes ſeplaſiarii,& uulgares medici putarunt; Quũ milium Solis,phalaris eſt, ut capite ſequenti dicetur:lithoſpermon uero , ſemen album , rotundum, durum,lapidoſum magnitudine ciceris,quo mulieres, ſuos indices , quibus preces,& patres noſtros ad deos fundunt , parant, & ipſum Italicè præcipue,lachrymam Mariæ appellant. Naſcitur enim ſemen hoc,ut tradit Dioſcorides,& uiua ipſa herba indicat,prope ſummitatem iuncei cuiuſdam ramuſculi,à quo quoq; per medium perforatur. iunco ipſo, tanquam ſpica. in ſumma parte apparente,De qua Plinius lib.27.cap.11.admiratus, ſic tradit:Inter omnes herbas, lithoſpermo nihil eſt mirabilius, Aliqui ægonychon uocant,alii dios pyron,alii heraclion,herba quicũcialis fere foliis duplo maioribus quàm rutæ,ramulis ſurculoſis,craſsitudine iunci,gerit iuxta folia ſingulas ueluti barbulas,& in earum cacuminibus,lapillos candore,& rotunditate margaritarum,magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipſi quà pediculis adhæreant cauernulas habent,& intus ſemen. Naſcitur in Italia,ſed laudatiſsima in Creta, nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi,tantus eſt decor, uelut aurificum, arte alternis inter folia candicantibus margaritis,tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcentis, iacere atque humi ſerpere,authores tradunt, Ego uulſam non hærẽtem uidi:Iis lapillis drachmæ pondere potis uino albo,calculos frangi,pellique conſtat,& ſtranguriam diſcuti,nec in alia herbarum fides eſt:At de iſta herba,quod ſciam,Galenus libris Simplicium,nullam fecit mentionem : Paulus tamen,ut ſolet, egregie ita de ea diſſerit : Lithoſpermon,quod alii dioſporon,alii heraclion,uocant, herbæ aẽtonychi dictæ ſemen eſt lapideum, album, quod cum uino albo potum calculos frangit,& urinas eiicit.

De Phalaride.

Græce, φάλαρις: *Latine, phalaris, milium Solis : Hiſpanice, miio del Sol, hierua : Italice, milium ſolis ; Gallice, Germanice, milium ſolis.*

Enarratio 156.

Milium Solis. Phalaris. HAEC officinarum milium Solis eſt,granum ſcilicet emittens herba, candidum,longum,milio perſimile,quæ in uniuerſa Italia frequens admodum eſt,& ubique naſcitur,pluribus compoſita ramulis,in quibus folia oliuæ,parua ſed hirſuta cõſpiciuntur,& de illius uiribus,ita tradit Gal.lib.8.de Facult.ſimpl.med.Phalaridis tũ ſuccus,tũ ſemen, tum folia potari utiliter creduntur ad ueſicæ dolores,ceu in ſeſe habeant tenue quiddã & calidum.

De Erythrodano.

Græce, ἐρυθρόδανον: *Latine, rubia tinctorum, rubia paſſiua:*

Hispanice, la ruuia, a ruiua: Italice, robbia da tingere: Gallice, carance: Germanice, rote.

Enarratio. 157.

NOTISSIMA omnibus rubia tinctorum est, cuius rubra radice, pāni lanei & sericei inficiuntur, & de illius uiribus, Gal. ita lib. 6. de Facult. simpl. med. dixit. Est autem tinctorum rubia radix acerba & amara: quare lienem & iecur expurgat, & urinas crassas multas, & interdum sanguinolentas promouet, quin & menses ciet, extergitque mediocriter, proinde uitiligines albas cum aceto illita iuuat. Rubea tinctorum.

De Lonchitide.

Græce, λογχῖτις: Latine, lonchitis, lanceola.

De altera Lonchitide.

Græce, λογχῖτις ἑτέρα: Latine, altera lonchitis, altera lanceola.

Enarratio. 158. 159.

NVLLVM hucusque inuenire medicum potui, qui mihi unam uel alteram lonchitidem indicare potuisset, proinde silentio eas præteribo. Lonchitis.

De Althæa.

Græce, ἀλθαία: Latine, althæa, agrestis malua, hibiscus, medica herba, maluauiscus: Hispanice, maluauisco: Italice, maluauisco: Gallice, guimmauues: Germanice, ibisch, uel uuuyld papelen.

Enarratio. 160.

DICITVR althæa, id est medica, quia plures facultates medendi habeat, herba omnibus ubique familiaris, de qua eclegma id est loch & cū aromatibus, & sine illis, in officinis contra pectoris & pulmonis uitia prostat, & ut tradit Gal. lib. 6. citato, facultate digerendi, laxandi, phlegmone liberandi, mitigandi, & concoquendi difficiles coctu affectus est prædita. Cæterum, radix & semen, quàm folia, & tenuiorū sunt partium, magis quàm exsiccatoriam & extersoriam facultatem ostendunt, ut & uitiligines detergant, & semen, renum calculos frangat: At radicis decoctum, ad dysenteriā, diarrhœam, & sanguinis reiectionem est aptum, quum nimirum etiam non nihil astringat, hæc Galen. Verum scire licet, quòd ebiscus siue hibiscus, ex iis herbis est, quarum radices, foliis potentiores sunt, ut tradit Gal. lib. 2. de Facultatibus alimentorum, cap. 61. Althæa maluauiscus. Loch de althæa.

De Alcea.

Græce: ἀλκέα, Latine: alcæa, herba Vngarica, herba Simeonis, siluestris malua: Hispanice, malua de Vngria, malua montesina: Italice, malua saluatica, buon uischio: Gallice, guimauue sauuaige, ou rustique: Germanice, sigmaus kraut.

Enarratio. 161.

Alcea herba Simeonis. ALCAEA inter maluas plerunque nascitur, nec immeritò, quia semine, flore, caule, & folio, maluæ similis est, est tamen illi folium maiusculum, ac magis communi malua diuisum, cuius radix unice pro curãda dysenteria commendatur, ut Dioscorides fatetur, & Paulus illi subscribit, libro septimo ad istum modum dicens: Alcęa syluestris maluæ, & hæc genus est, in uino pota intestinorum torminibus & rupturis medetur, multo magis ipsius radix. *Alcea Galenus non meminit.* Galenus de ista lib. Simplicium, nullum præfixit, quod equidem sciam, caput; credere tamen est, inter maluas, libro septimo eam collocasse.

De Cannabi satiua.

Græce, κάνναβις ἥμερος, Latine, cannabis satiua: Hispanice, canhamo, canauo domestico: Italice, cannape domestico: Gallice du chanure: Germanice, hanff.

De cannabi syluestri.

Græce, κάνναβις ἀγρία.

Enarratio. 162. 163.

Cannabis satiua. Cannabis syluestris. CANNABIS satiua uulgaris est, excellens tamen apud Hollandos nascitur, ex qua linei panni Hollãdiæ dicti, quos Itali, de renzo appellant, fiunt. Huius porro semen comestum, hominibus genituram extinguit, gallinis uero auget, uidemus enim gallinas rigida hieme hoc semine pastas, oua parere, id quod aliis semen non comedentibus, non euenit: & ut tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simpl. medicamentorum, cannabis semen adeo flatus discutit, exiccatq; ut si largius edatur, genituram absumat. In fine uero libri primi de Facultate alimentorum, de illo quoq; ita tradit, multum autẽ calefacit, ideoq; sumptum paulo largius caput ferit, uaporem sursum ad ipsum mittens calidum simul ac medicamentosum. Ex quibus Galeni uerbis, satis clarè liquet, quàm perperam agant ii, qui semen hoc contra epilepsiam, ac capitis affectiones dent. Cannabis sylue-

ſtris,ſua ſponte in aruis naſcitur,nec enim eſt,ut multi rentur,ea herba quã multi pro eupatorio hucuſque arripiebant.

De Anagyri.

Græce, ἀνάγυρις, Latine, anagyris arbor: Hiſpanice, anagyro, Italice, eghelo arbore.

Enarratio 164.

NASCITVR anagyris arbor in ſyluis,quæ multorum ſpectaculo in hortis quoque ſeritur,procere enim creſcit,folio, quàm uiticis,maiori, flore racemoſo,aureo,pendente,uiſui grato,ſed omnino tetri odoris, ſemẽ in ſiliquis ſeruat,ſubnigrum, renum figura,uomitum maxime prorritans, de qua Galenus libro ſexto de Faculta.ſimpl.medic.ſic dixit; anagyris frutex eſt grauiter olens,& digerentis,excalfacientisq; facultatis,cuius folia uiridia tumores reprimunt:at reſiccata,incidentis ſunt,exiccantisq; potentię; ſimilem fere uim habet eius radicis cortex: Semen autem ſubtiliorum eſt partium,uomitum tamen prouocat. *Anagyris arbor.*

De Cepæa.

Græce, κηπαία, Latine, cepæa herba.

Enarratio. 165.

HAEC ad littora arenoſa præcipue naſcitur, portulacæ perquam ſimilis,quam Galenus ſiluit, ſed Paulus de ea ita dixit; cæpea portulacæ ſimilis eſt,folia ipſius contra ueſicæ ſcabies utiliter bibuntur, radix cum aſparago,quem myacanthinum appellant,pota,urinæ ſtillicidia, quæ oppleto urinario meatu fiunt, abigit. *Cepæa herba.*

De Aliſmate.

Græce, ἄλισμα, Latine, aliſma, Damaſonium, barba ſyluana, plantago aquatica, fiſtula paſtoris: Hiſpanice, herba fiſtola: Italice, piantagine aquatica: Gallice, plantain aquatique: Germanice, uuaſſer uuegreich: & froſchoffel.

Enarratio 166.

ALISMA ſiue damaſonium,doctorum hominum conſenſu,aquatica plantago eſt,quam barbam ſyluanam,ſiue fiſtulam paſtoris, pharmacopolæ appellant: Naſcitur enim aquoſis in locis,& lacubus, & eam Luſitani noſtri, cannam fiſtolam herbam ſua uoce appellant; cuius duas ſpecies meminit Plinius capite decimo,libri uigeſimi quinti, ſic dicens: Item aliſma quam alii damaſonion,alii lyron appellant,folia ei plantaginis, niſi *Aliſma Damaſoniũ plantago aquatica idem.* *Plinius.*

angustiora essent,& magis laciniosa,conuexaq; in terram,aliàs & uenosa, similiter caule simplici, & tenui,cubitali,capite thyrsi,radicibns densis, tenuibus,ut ueratri nigri,acribus,odoratis,pinguibus,nascitur in aquosis: Alterum genus eiusdem in syluis nigrius,maioribus foliis, & cætera. De cuius uiribus Galenus ita meminit, libro sexto citato: Damasonii decoctum radicis,calculos renum cõminuit,quare abstersoriȩ facultatis est particeps.

Galeni Damasonium.

De Onobrychi.

Græce, ὀνοβρυχὶς, Latine, onobrychis, opaia.

Enarratio. 167.

Onobrychis.

NVLLVS ex multis,quibuscum uersatus sum medicis,pro dignoscendis herbis, hucusque mihi onobrychim monstrare ualuit, de qua Plinius, libro uigesimo quarto, capite decimo sexto, dixit, Onobrychis folia habet lentis,longiora paulo,florem rubentem,radicem exiguam & gracilem, nascitur circa fontes, siccata in farinæ modum & inspersa uino albo strangurias finit,aluum sistit,succus eius perunctis cum oleo sudores mouet,& ut refert Galenus libro octauo Simplicium,rare faciẽdi,digerendiq; uim obtinet,proinde folia eius uirentis illita,phymata digerunt,arefacta uero,& cũ uino pota,strangurias sanant,sudoresq; eliciunt, cum oleo inũcta.

De Hyperico.

Græce, ὑπερικόν, Latine, hypericum, milleperforata, fuga demonum, perforata: Hispanice, coraionzilho, mil furado, hierua de san Ioan: Italice, la perforata: Gallice, millepertuis: Germanice, sant Ioans kraut.

Enarratio. 68.

Hypericõ.

HYPERICON, officinis familiarissima est herba,quæ ideo mille perforata dicitur, quia folia pertusa ac crebris foraminibus perforata habeat, in cuius lectione, male & corrupte Marcellus Virgilius Grecum exemplar suum,habebat,hypericum ornari,flore albo,uiolæ matronali simili,quia in melioribus,& emendatioribus exemplaribus, flore luteo hypericum,albæ uiolæ simili,ornari legamus. Proinde non est, quòd quis in hac re deinceps dubitet,ueluti multi hucusque hæsitantes,rutam syluestrẽ albo flore compositam,pro hypericone accipi contendebant, ut doctissime sane Mathiolus Senensem, hic adnotasse legimus, communis autem perforata,hypericon quoque dicta,Dioscoridis hypericũ est, in qua quoque Plinius,errore comprehenditur,libro uigesimo sexto, capite octauo, quum dicat, historiam Dioscoridis describens: hyperici semen in siliqua

Mathiolus Senensis.

claudi

claudi nigrum, quod cum hordeo maturescit, quum tamen Dioscorides hoc non asserat; sed potius hypericum siliquam habere non adeo hirsutã, in rotundo oblongam, magnitudine hordei, in qua semen nigrum clauditur, odore resinæ, Sed ultra quod Plinii error satis patet, ex hoc quoq; conuinci potest, quia hordeum in fine Maii exiccatur, hypericonis uero granum, in fine Iulii. Ex hipericone, quasi supraremedio, dicta herba, oleum conficitur saluberrimum, & ad multos usus accommodatum, cuius confecturam, elegantissime apud Ioannem Agricolam Ammonium, sic descriptam comperio: Sume, cacumina hyperici ad quantitatem trium unciarum, & in uinum odoratum infundantur, trium dierum & noctium curriculo, mox duplici uase optime obturato bulliãt, denique exprimantur, & abiiciantur cacumina, in eodemque uino eandem quantitatem cacuminũ hyperici infundito totidem diebus & noctibus; postea adde terebinthinæ uncias tres, olei ueteris uncias sex, croci scriptulum unum, misceantur hæc, & in duplici uase coquantur, quoad uinum euanescat, postea in uitriato uase, uitreoue seruato. Est enim oleum hoc, coxendicis dolori accommodatissimum, ulcera immedicabilia sanans, & ut tradit Galenus de ipsa herba, libro octauo de Facultatibus simpl. medicamen. calfacit & siccat, essentia tenui, adeo ut menses urinasque prouocet, illitum uiride, ad cicatricem omnia perducit ulcera: siccum contusumque si inspergas, mollia, humida, & putrilaginosa sanabis, sunt qui & ischiadicis bibendum propinent.

Oleum de hyperico-ne.

De Ascyro.

Græce, ἄσκυρον, Latine, ascyron, herba hircina: uulgo herba hircina.

Enarratio. 169.

ASCYRON, planta nobis satis est cognita, quã uulgares herbarii, herbam hircinam appellant, pluribus autem & uiticosis protenditur ramis, in quibus folia sunt, matris siluę foliis similia, inter quæ, semina quędã ciceris magnitudine nascũtur, uiridia, resinosa, tetri odoris, unde hircina herba sit dicta, creditur. Cuius meminit Galenus, quum de androsæmo libro sexto Simpl. agit, dicens: Planta est fruticosa androsęmum, natura duplex. unum enim dicitur ascyron, species hyperici; alterum a quibusdam appellatur Dionysias, Est autem semen eorum purgatorium, foliorum uero facultas modice extergens, & desiccans, ut & ambusta curare credantur: cæterum in uino austero decocta, uinum ipsum uulnerum grandium glutinatorium efficiunt.

Ascyrõ herba hircina dicta.

De Androsæmo.

Græce, ἀνδρόσαιμον, *Latine, Androsæmum, hyperici species:*

Enarratio. 170.

Androsæmon. Errat Andreas Lacuna. HANC Euritius Cordus, uulgatum hypericum esse putat, quem hodie quoque imitatur Andreas Lacuna Secobiensis, in epitomen a se redacto Galeno, sed re uera falso, quia hypericum Dioscoridis, cum nostro cõuenire certum sit. Est igitur androsęmum, hyperici altera species, cuius uires superiori captie, ex Galeno audiuimus.

De Cori.

Græce, κόρις, *Latine, coris, Altera species hyperici.*

Enarratio. 171.

Coris. CORIS pro chamæpity ab aliquibus usurpatur, tam enim inter se herbæ istę conueniunt, similesue sunt, cuius Galenus, libris Simplicium nõ meminit: Paulus tamen libro septimo suæ medicinæ, ita de ea tradit; Coris herba, quam alii uocant hypericon, acris est, & odorata; semen eius ad urinam & menses ciendos bibitur. Succurrit & phalangiorum morsibus, item ad opisthotonon cum oleo inungitur.

De chamæpity.

Græce, χαμαιπίτυς, *Latine, chamæpitys, humilis pinus, infima pinus, aiuga, abiga, ibiga, iua arthetica: Hispanice, Lusitanice, pinilho: Italice iua, chamepitio: Gallice, iue: Germanice, yelenger, yelieber.*

De Altera chamæpity.

Græce, χαμαιπίτυς ἑτέρα, *Latine, altera chamæpitys, iua moschata: Vulgo iua moschata.*

Enarratio. 172. 173.

Chamæpitys. Chamæpitys, in officinis gignendi casu, chamæpiteos appellatur, ab aiuga uero, siue abiga, uel ibiga, corruptè iua hodie dicitur; Altera uero mi

nutioribus foliis reperitur chamępitys, boni odoris, ac ea de causa a seplasiariis iua moschata uocatur, notæ enim hæ sunt herbæ, & a seplasiariis in frequenti usu habitę; quarum uires, prosecutus est Galenus, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ad istum modum dicens: chamæpitys magis amara est quàm acris; quare abstergit, purgatq; uiscera, magis quàm calfacit, proinde auriginosis, & quibus facile iecur obstruitur, bonum remedium est, quin & urinam, & menses ducit, tum pota, tum illita cum melle: uiridis uulnera magna glutinat: ulcera putrescentia sanat: durities uberum discutit, Est enim in siccando tertii ordinis, in calfaciendo, secundi.

Finis Libri Tertii.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA, LIBRVM QVARTVM, ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI IN ITALIA CELEBRATISSIMI.

De Betonica.

Græce, κέστρον, Latine, Cestron, Betonica, psychotrophon, Vetonica, serratula: Hispanice, la bretonica: Italice, betonica: Gallice, betoine, ou de la betosne, Germanice, braunbetonick.

Enarratio Capitis Primi.

Betonica.

ADEO est communis, & uulgaris, herba Betonica, uel Vetonica dicta, ut eã indicare, uel delineare non sit opus. Vocatur uero serratula a nonnullis, ut testatur Plinius, quia circumcirca in modũ serræ diuisa est: De cuius uiribus, ac laudibus, libellum Antonius Musa, Cæsaris Augusti medicus, descripsit. Cæterum, errat Otho Brumphelsius, qui betonicam, flores albos habentem, herbam paralysis esse dixerit, quãquam, ut noto, tomo ultimo erratum fateatur. Non minus quoque Auerrois, in presenti accusandus uenit, qui libro quinto Colliget, betonicam calidam & siccam in quarto gradu constituit, quum tamen eius sapor amarus indicat secundum non excedere, ut recte admodum elici potest ex Galeno libro septimo, de Facul. simpl. medicamentorum, ubi de ea ita loquitur; Cestrum, id est betonica, uim habet incidendi, ut gustus indicat, est enim subacris & amariuscula, quare calculos renum frangit, pulmonem, pectus, & iecur expurgat, menses promouet, comitialibus prodest, rupta conuulsaque curat, omnibusq; bestiarum morsibus illita auxiliatur, postremo acidũ ructantibus et ischiadicis bibita prodest. Ceterum, hodie ex herba ista, syrupus a seplasiariis paratur, quem Ferrarienses prætermittunt, nec eo unquam ante me usi fuerunt, quum tamen in omnibus ægritudinibus frigidis, sed præcipue capitis, inter cæteros syrupos primatum obtineat, non minus quoque ex ea un

Otho Brũphelsius errat.
Auerrois errat.
Betonicæ tẽperatura

guentum, ac etiam cerotum conficiuntur, quibus nunc chirurgici maxime utuntur.

De Britannica.

Græce, βρετανική, *Latine, Britannica, bistorta.*

Secunda Bistorta.

Græce, βρετανική δευτέρα, *Latine, Heptaphyllon, septemfolium, bistorta secunda, tormentilla: Hispanice, sette enrama: Italice, settifoglio herba, la tormentilla.*

Enarratio capitis secundi.

QVVM de Britannica doctorum hominum uaria inquirerem iudicia, non aliud extorquere ualui, quâm quòd britãnica, bistorta herba sit, acetosæ magnæ similia folia habens, nigriora tamen, & cuius radices uarie conspiciuntur, nam quandoque subtiles apparent, aliquando uero crassæ, rubricantes, & tortuosæ, de qua Plinius libro uigesimo quinto, capite tertio ita dixit: In Germania trans Rhenum, castris a Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu, fons erat aquæ dulcis solus, qua pota, intra biennium dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerentur, Stomacacen medici uocabant, & sceletirben. Ei malo reperta auxilio est herba, quæ uocatur britannica, non neruis modo, & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes, folia habet oblonga, nigra, radicem nigram, succus eius exprimitur, & ex radice, florem uibones uocant, qui collectus priusquam tonitrua audiantur, et deuoratus securos in totũ reddit. Frisii quà castra erãt, nostris demonstrauere illam. Miror quidem quæ nominis esset causa, nisi forte confini Oceano Britãnię ueluti propinquę dicauere: non enim inde appellatam eam quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Cęterum est & alia bistorta, herba satis uulgaris, & pentaphylli species, quę nonnuuquã quinque, aliquando uero septem emittit folia, & ideo bistorta dicta quoq; quia eius radix tormentilla appellata, cum prædicta similes habeat potestates uiresue. Est enim ut obiter dicam radix hæc crassa, breuis, plena granis, ad ruborem inclinãs; quę ueluti prima astringentem uim habet, & ad omnia quæ densari syrupus utilis est, priuatim uero, uino austero pota, tũ etiam super aluum, ac renes, aceto mixta, & admota, fœtum solitum per abortum perire, retinet, & seruat: eius quoque puluis cum succo plantaginis, iis propinatur, qui urinam retinere non ualent, non minus quoque super uulnera, puluis eius respersus, ad cicatricem facillime ea perducit, demum menses muliebres supprimit, & choleram morbum compescit. Porro tormẽtillam contra omne genus ueneni, præstantissimum antido-

Britannica prima bistorta est.

Secunda bistorta Tormentilla est.

tum, recentiores affirmant, qua de causa, ab ea aquam per elambicum parant, ueluti ex radicibus decoctum, imò multi grassante peste, conditum ex ista radice parant, quo ieiuno stomacho muniti, luem pestilentem minime formidant. Contra dysenteriam quoque radicem istam multum prodesse fertur, imo internum omne ulcus, ad cicatricem ducere, tum epota ac foris applicita creditur. De Bretãnica uero, ita meminit Gale. lib.6. de Facultat. simpl. medic. Huius folia astringentia sunt, & uulnerum glutinatoria, similia agrestibus lapathis, at expressus ex illis succus perinde natus est astringere, uideturque sanare iam putrescentia.

De Lysimachia.

Græce, λυσιμάχιον: *Latine, lysimachia, salicaria: Hispanice, Lusitanice, lismacho yerua.*

Enarratio. 3.

Lysimachion, lysimachia. LYSIMACHION siue Lysimachia, frequens & multis cognita herba est, quæ aquosis potissimum locis gaudet. Nascitur enim ad ripas Padi, magna in copia, flore quandoque ruffo, aliquando uero aureo, folio uero salicis, sed uiridiori, nam huic cauliculi cubitales sunt, & maiores, fruticosi, tenues, ac nodosi, & ut paucis dicam, persicariæ omnino similis herba ista est. Vnde Leonicenum, ac post eum Ruellium Gallum errasse, clarum est, quum corniolam herbam, qua infectores pro tingendis lanis utuntur, lysimachium esse crediderunt, Nam re uera corniola longe à lysimachio alia est herba, quam luteam quoque nonnulli appellant, & Hispani simul & Lusitani lirium infectorium sua uoce dicunt: Itali uero cerretam, uel bragliam, in qua nec salicis folia uidentur, nec in eis aliqua percipitur stypticitas, imo in ea potius cauliculi & folia lini conspiciuntur, ut liquido constet, corniolam Lysimachiam non esse. Lysimachium uero nos uerum nouisse, nouit uniuersa Ferraria, ad quam, quicunque de re herbaria, ueluti de bona medicina exactam notitiam habere desiderat, accedat consulo: Sunt enim Ferrarienses, cœlesti quodam influxu fauente, medici doctissimi, ac rerum naturalium cognoscendarum diligentissimi, qua de causa, apud eos, per sex annos, nũquam pœnitendos commorati sumus. Dicitur uerò lysimachion quia Lysimachus rex eam primo inuenerit, ut testatur Plin. lib.25. cap.7. dicens: Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato, folia habet salicis uiridia, florem aureum, fruticosa, ramulis erectis, odore graui, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat, & ut inquit Gal. lib.7. de Facultatibus simpl. medic. Superantem astrictionem sortitur,

Ruellius errat. Corniola non est lysimachia.

Lysimachion unde dicta.

per quam omnes ſanguinis fluxus reprimit, tum pota, tum cataplaſmatis modo admota.

De Polygono maſculo.

Græce, πολύγονον ἄῤῥεν: *Latine, Polygonon centinodia, centumnodia, ſeminalis herba, corrigiola, proſerpinaca, ſanguinaria, ſanguinalis: Hiſpanice, cien nudos yerua, la corriola: Italice, corrigiola, centinodia: Gallice herba des innocens: Germanice, uueggraſz, denngraſz uuegdrit.*

De Polygono fœmina.

Græce, πολύγονον θῆλυ: *Latine, polygonon fœmina, ſanguinalis fœmina, ſanguinaria, corrigiola fœmina, centinodia fœmina, uulgo centumnodia fœmina.*

Enarratio. 4. 5.

TAM maſculus quàm fœmina, polygonon, ſiue centinodia dicta herba, officinis familiaris eſt, quæ ideo ſanguinaria uel ſanguinalis dicitur, quia ſanguinem undecunque fluentem maxime conſtringit compeſcit ue. Maſculum quia ſerpit, humiue repit, Apuleius proſerpinacam appellat, quam aliquis potius fœminam nominaret. Alteram uero in altum creſcentem, maſculum. Sed re uera, quæ humi ſerpit, maſculi denominationem habens, uiribus potentior eſt, ut ex Galeno didicimus, lib. 8. de Facult. ſimpl. med. ad iſtum modum dicente. Vti aſtrictionis eſt particeps; ita in eo frigidum aqueum uincit, ut ſecundo exceſſu refrigeret, aut etiam initio tertii. Itaque æſtuanti uentriculo, eryſipelati, atq; calidis phlegmonis, ſi illinatur frigidum, auxiliatur, ſiſtit præterea uniuerſas fluxiones; qua ratione uidetur exiccatorium: quare ad herpetas, ulceraque bonum remedium eſt: quin etiam cruenta uulnera glutinat, auriumque puri & ulceribus confert, ſtillicidio & ſtranguria affectis exhibitum, urinam mouet, ut Dioſcorides ait, fœminæ ad omnia mas præſtat.

Polygonũ.

Proſerpinaca.

De Polygonato.

Græce, πολυγόνατον: *Latine, polygonatum, geniculata fraxinella, ſecacul, ſigillum Salamonis, ſigillum Mariæ: Hiſpa-*

nice, fraxinella: Italice, fraßinella: Gallice, ſignet de Salomon: Germanice, uuiſſuurtz, id eſt radix alba.

Enarratio. 6.

Polygonaton. POLYGONATVM, hodie fraxinella, ſiue geniculata appellatur, pratis frequens herba, & Italię quoque hortis ſatis familiaris, quam Manardus Secacul Arabum eſſe autumat, reclamante tamen Mathiolo Senenſe, Re uera tamen, polygonatum, ſiue fraxinella, a ſimilitudine quam cum foliis fraxini habet, dicta, Secacul eſt, cuius radices ſaccharo pro irritanda libidine, à multis parantur, & ut tradit Galen. lib. 8. de Facult. Simpl. medic. Aſtrictionis pariter & acrimoniæ habet quippiam, cum faſtidioſa quadam amaritudine. Quare non uſque adeo eſt ueſcum, Sunt qui radicem eius illinant uulneribus, alii eo næuos in facie detergunt.

De Clematide.

Græce, κληματὶς: Latine, clematis, uincaperuinca: Hiſpanice, peruinqua: Italice, prouenca: Germanice, ingrien, yngrum, uel ſyngrum: Gallice, du liſſeron.

Enarratio. 7.

Clematis. CLEMATIS prima, ut hiſtoria clamat, officinarum peruinca eſt, herba humi ſerpens, & qua hortulani, & hortorum mulierculæ, herbarum faſciculos ligant, uiciuntue, unde illi peruincæ nomen inditum eſt. Cæterũ, quidam peruincam, chamædaphnem eſſe contendebant, non ſine tamẽ errore, quia chamædaphnes, alia ut dicemus eſt herba. De hac uero clematide, Gal. in medio capitis de clematide, lib. 7. de Facult. ſimpl. medic. ita dixit: Dicitur etiam clematis illa herba, quam nõnulli polygono idem appellant, quæ tantum abeſt ut exulceret, ut profluuiis, & dyſenteriis cnm uino pota auxilietur, manſaque dentium dolores mitiget, ac denique doloribus uteri in peſſo admota ſit uſui.

De altera Clematide.

Græce, κληματὶς ἑτέρα: Latine, altera clematis, ambuxum, flammula: Hiſpanice, Italice, flammola.

Enarratio. 8.

Flammula. HAEC uero ab Herbariis, flãmula dicitur, quia flammæ modo urit, exulceratue: An uero alio nomine a flammula Hiſpani herbam iſtam uocent, mihi non ſuccurrit, nobis uero herba ſatis nota eſt, quæ ualidiſsime linguam rodit: in ſecunda tamen editione huius libri, uiri doctiſsimi Hiſpani,

quibus

quibus herbarum nomina uulgaria in promptu sunt, lemmati ea addere possunt, ut pharmacopolis, & aliis exteris nationibus, herbarum integram cognitionem præstent: porro huius naturam, & uires, Galenus initio capitis citati, ita prosequitur, dicens: Huius folia acrem & adurentem obtinent facultatem, adeo ut lepras excorient, fuerit itaque in quarti ordinis excalefacientium initio.

De Polemonio.

Græce, πολεμώνιον: *Latine, polemonium, ruta capraria: Hispanice, yerua gallegua: Italice, giarca, lauanese, gallega, alchimiata, castracane, ualcha, uerceliga, alerone: Gallice, ruta capraria.*

Enarratio. 9.

FERRARIENSIVM consensu, polemonium, ruta capraria est, herba ubique nota, & quam omnes ob raras eius dotes, plurimi faciũt: quum uero Ferrarienses dico, intelligatis uelim, Leonicenum, Manardum, ac Musam Brasauolam, ex quibus, ultimus, se frequentissime per huius herbæ succi potum, obseruasse tradit, plures pestilentia correptos, in sanitatem restitutos, id quod Dioscorides quoque fateri uidetur, quum contra serpentes, & uenena ualere tradat. Quibus de causis, ex huius succo, aloe, myrrha, & croco, contra puerorum uermes singulare paratur unguentum. Nec est, quòd Mundella Brixiensis, uir mea sententia doctus, sed in praxi parum instructus, Brasauolam in hac re uellicet, quum ex uariis simplicibus eandem uim habentibus, unum medicamentum componere, apud medicos nouum non sit. De polemonio Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita inquit: Polemonium tenuium partium est, & desiccandi uim obtinet, unde quidam radicem eius cum uino, ad ischiadas, dysenteriam, lienemque induratum propinant.

Polemoniũ ruta capraria est.

Mundella Brixiensis.

De Symphyto petræo.

Græce, σύμφυτον πετραῖον: *Latine, symphytum petræum, consolida: Hispanice, suelda hierua: Italice, simphito consolida: Gallice, bugle.*

Enarratio 10.

EX herbis, quas Ioannes Falconerius Anglus, secum afferebat, symphytum petræum erat, quam consolidam nonnulli appellant, quæ ut te-

Symphytũ petræum.

ſtatur Ruellius familiaris Gallis admodum eſt, & eam ſua lingua, buglam uocant; in Italia quoque naſci, cum Paulo Caſtiliono medico affirmamus, quanquam Mathiolus nunquam eam ſe uidiſſe tradat: de cuius uiribus Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medic. ita dixit: Habet quandam uim incidendi, qua collectum in thorace pulmoneque pus expurgare poteſt, ac ſimul contrahendi facultatis eſt particeps: qua eiectionibus ſanguinis auxiliatur, eſtque humidum, ac non immodice calidum, unde & dulce apparet, ac odoratu iucundum: Ad hæc, manſum ſitim extinguit, & arteriæ ſanat aſperitates. liquet igitur ipſum etiam & digerere & cõſtringere poſſe: unde & enterocæliis imponitur, & ad conuulſa & rupta cum oxymelite bibitur.

De altero Symphyto.

Græce, σύμφυτον ἄλλο : *Latine, ſymphytum alterum, conſolida maior, alum, ſolidago: Hiſpanice, ſuelda maior, conſuelda maior: Italice, conſolida maggiore, alo: Gallice, de la conſyre: Germanice, uualtuurtz, ſchuuartzuurtz, ſchmec uurtz.*

Enarratio II.

Conſolida maior. HAEC, omnibus conſentientibus, conſolida maior eſt, quæ flore non ſolum luteo, ſed rubro, & albo ornatur, cuius radicem, tum intus, tum extra, contra rupturas, caſus, ac uulnera, hoc tempore medici frequentiſsime adhibent, Dicitur uero, conſolida maior, alterius minoris reſpectu, quam falſo multi ſeplaſiarii, pro petræo ſymphyto uſurpare minime uerentur, *Sannicula.* iis Germani, ſanniculam addũt, quinque folio, aut fragariæ perſimilem herbam quam diapenſam quoque uocant, quia eius folium in quinque partes diuiſum habet, unde multi inter pentaphylli genera eam reponunt, cuius radix alba mira modorum concatenatione implicita, ad eoſdem dictos *Margarita* effectus ualet, eſt quoque præter dictas, alia conſolida, quam margaritam aliqui, alii uero primulam ueris, nonnulli uero herbam ſancti Petri, herbam paralyſis, uel clauium herbam appellant, hortis familiariſsimam, utpote flores iucundos, ex albo rubricantes, ac oculis gratos emittentem. *Conſolida regalis.* Eſt quoque altera conſolida, regia, uel regalis dicta, herba mira pulchritudine obuia, quæ flore purpureo, uiolæ magnitudine ornatur, & quam Germani, militis calcar appellant, quia calcaris ſimilitudine, corniculum, eius flos in infima ſui parte emittat. Huius herbæ flores, oculum ardori opitulari tradunt, præcipue ſi piſti, ac aqua roſacea excepti, deſuper apponatur, paratur quoque ex herba ipſa decoctum, quod multum ualere ſcimus, ardoribus tuſsi, inflammationibus, ueneno, ac cholericæ paſsioni, non mi-

nus quoque urinæ retentioni, renum calculo, & coxendicis dolori, prodest, demum prô aluo purganda a multis usurpatur. De altero uero Symphyto, quod magnum appellat, loco citato Galenus ita tradit: Symphytum magnum, similem dicto uim habet, cæterum neque uidetur dulce, neque odoratum. Est uero secundum uiscositatem mordacitatemq; scillæ simile. *Symphytũ magnum.*

De Holosteo.

Græce, ὁλόστιον: Latine, holosteon, canis denticulum, gramen molle: Hispanice, dente de perro, yerua.

Enarratio. 12.

HALLVCINANTVR, qui Holosteum pilosellam esse autumant, quum inter se maxime differant, ut conferenti manifestum erit: nã pilosella folia oliuæ emittit, albis onusta pilis, unde nomen traxisse certum est, cuius quoque ramusculi serpunt, lanuginosi pilosiue, in quibus flores lutei nascuntur, nam radices tametsi illi graciles insint, longæ tamen non sunt, sed perbreues admodum, ut inter se differre certũ sit: Non ab re tamẽ esset, nec contra rationem actum, si quis uice holostei, pilosellam acciperet, & ea uteretur, quia utraque astringendi uires habet: ita enim pilosella potenter adstringit, ut animalia, præcipue pecora, quæ illam pascuntur, ob restrictos uentres, de uita periclitentur: unde pastores hoc scientes, præcauẽt, suos greges, à campis & pratis herba ista scatentibus. Caue tu tamen optime lector, ne Auriculam muris, pilosellam quoque dictam, hanc pilosellam esse autumes, de qua nunc sermonem habemus. Cæterum, est holeosteon, ea herba quam rura, molle gramen, uel canis denticulum appellant, quæ humi serpit, foliis, uiticulisque coronopo, aut gramini similibus, gustu astringentibus, radice alba, prætenui usque in capillamenti speciem protracta, longitudine quatuor digitorum, de qua Galenus libro octauo, de Facult. simpl. medic. ita tradit: Olosteum desiccandi uim obtinet, cum astrictione, ideoque propinatur ad rupta. *Holosteum a pilosella differt.*

De Stœbe.

Græce, στοιϐὴ: Latine, stœbe, colymbas, phleon.

Enarratio. 13.

PRAETERMITTIT Dioscorides, stœbes historiam tãquam herbæ uulgaris, & omnibus notæ, quæ Theophrasto phleos est, herba fruticosa, aculeata, tum caule, tum folio, semine molli, rubido, radice tenera, quam oues auidissime comedunt, nec alibi quàm in aquaticis nascitur, Galenus uero, lib. primo, de Antidotis, ubi de uinis sermonem facit, inquit: *Stœbe.*

patrem suum, ad conseruanda uina imbecillia & aquosa, ne quoque acescerent, stœbe copiosa, calida, apud domum calidissimam uasa plena uino cooperiebat, & assecutus fuit id quod sperabat, & subdit: porro herba quę apud nos nascitur fruticosa, admodum est calida, acris, & odoratū quippiam resipiens. Vocant ipsam incolæ colymbadem, nōnulli stœben, ad uini conseruationem aptissimam, & cætera. Libro quoq; de Fœtuum formatione, stœben herbam, iecori assimilat, quum dicat, ipsa propria hepatis substantia, de qua antea dixi, in orbem circumnascitur, & media fissurarū spatia ad similitudinem stœbes herbæ explet, atq; ita quidem exortus ex inferiore uena, in simis huius uisceris partibus fiunt. Hæc Gal. In quibus stœben herbam iecori similem facit, at quæ illa hodie sit, ignoratur: In Græcia tamē, uulgarem herbam esse, Græcus quidam medicus mihi retulit. Multi uero stœbē, scabiosam esse dixerunt, sed falso, quia scabiosa aculeata herba nō est, imo folia erucæ multi diuisa, ac subhirsuta habet, flores uero cęruleos, albicantes: item, scabiosa nascitur in cāpis, & siccis locis: stœbe uero in aquosis, ut liquido constet, scabiosam non esse stœben. Proinde Pandectarius, in hac, ut in aliis sæpe solet, hallucinatur, credens utique stœben scabiosam esse. Sed nos Matthęum istum Syluaticum, cū suis erroribus missum facimus, & ad scabiosæ facultates accedamus, quæ ita habent: Scabiem & psoram curat, non decoctum uel solum aqua ebibita, sed etiam unguentis eius succus mixtus, qua de causa purgat, & abscessus rumpit, ac carbunculos curat. De stœbes uero uiribus, ita tradit Galen. libro octauo, de Facultatibus simpl. medicament. Fructus eius & folia astringunt citra mordacitatem, desiccantque in tertio fere incipiente ordine, quare decoctum eorum iniicitur dysentericis, auribusque pure fluentibus, quod etiam magna uulnera glutinat, præcipue cum uino atro & austero. Valenter enim desiccat omnes præter naturam humiditates; folia uiridia illita erumpentem sanguinem supprimunt, suffusionibusque oculorum ex ictu medentur.

Colymbades stœbe. *Scabiosa herba.* *Pandectarius errat.*

De Clymeno.

Græce, κλύμενον*: Latine, clymenus: Hispanice, Lusitanice, Sexafrega.*

Enarratio. 14.

CAVLE tantum, clymenos a saponaria uulgari, differre uidetur, quia clymeno, caulis fabaceus quadrangulus inest; Saponariæ uero rotundus, ac nodosus, utrique tamen eadem sunt folia plantaginis: cæterum, clymenum mulierculæ Lusitaniæ, apud quas, præ cæteris nationibus, Romanorum uoces seruatas inuenio, sua uoce, sexafriguam, uel saxifragam appellant, unde in mentem uenit, quod non ab re esset, herba hac, quadratum

Clymenos herba.

caulem habente,quam nos clymenum dicimus, ſaponariæ ueræ loco uti· quia uera ſaponaria ſaxifragia dici poteſt, quia calculos ueſicæ frangit, & eos cum urina pellit:imo Mathiolus Senenſis, uir mea ſententia, in re herbaria ueluti cæteris medicinæ partibus,ſatis inſtructus, pro uera ſaponaria, hanc quadrangulum caulem habentem recipit,& eam clymenum eſſe dicit, De qua Galenus, nullam libris Simpli.mentionem fecit,ueluti nec Paulus:Plinius tamen libro uigeſimo quinto, capite ſeptimo hanc a rege Clymeno,unde & nomen traxit,inuentam contendit, cui, quæ periclymeno debebantur,non ſine errore tribuit.

Mathiolus Senenſis.

Plinius errat.

De Periclymeno.

Græce, περικλύμενον *: Latine, periclymenos, uolucrum maius, mater ſylua, uinciboſcum: Hiſpanice, madre ſylua: Italice, matri ſelua: Gallice, cheu refueille: Germanice, geyſzblatt, ſpeek oder uualdgilgen, & zeunling.*

Enarratio .15.

PERICLYMENOS, omnium doctorum hominum uoto, Matriſiluia eſt,quia omni ex parte inter ſe maxime reſpondent, quam quoque nonnulli caprifolium appellant,ſed re uera non ſine errore: quum caprifolii nomen pyxacanthæ Dioſcoridis magis conueniat: Sed huius erroris Matthęus Syluaticus author fuit, quē ſubticere ſatius eſt. Cæterum ex periclymeni ſiue matris ſyluæ ſucco,optimum confici ſolet cerotum capitale, quod medici & chirurgici iuniores miris extollunt laudibus. At Ioānes de Vigo,non aſpernendus chirurgus hāc herbam,crurium ulceribus, multum ualere ſcriptum reliquit,qui remedium hoc, a Galeno lib. octauo accepiſſe fatetur, ſed ſua pace bona dixerim, non ſine menda, quum apud Galenum,hoc non reperiatur, ut ex ſuis uerbis percipitur,quæ ita habent:Fructus eius & folia adeo uehementer incidunt & calfaciunt,ut ſi diutius bibantur,urinam ſanguinolentam efficiant, principio tantum urinam mouētia,foris cum oleo illita etiam excalfaciunt.Iuuant & lienoſos,& difficulter ſpirantes,competens menſura eſt,drachmæ unius cum uino,deſiccat etiā ſemen(& ut quidam tradūt) ſi liberalius bibatur, ſterilitatē inducit.

Periclymenos mater ſylua eſt.

Ioannes de Vigo errat.

De Tribulo.

Græce, τρίβολος *: Latine, tribulus: Hiſpanice, abroyos: abrolbos ſpinas: Italice, tribolo: Gallice, triboli.*

De Tribulo aquatico.

Græce, τρίβολος ἄλλος, Latine, Tribulus aquaticus: Hispanice, abroyos delhagoa: Italice, tribolo aquatico, castagne del aqua: Gallice, triboli aquatici.

Enarratio 16.

Tribulus terrestris. NORVNT terrestrem tribulum, qui excalciati in pratis secus flumina,& in domorum areis uagantur. Humi enim serpit herba hæc, cuius folia minuta portulacæ figura sunt, inter quæ spinæ tribuli dictæ, magnitudine ciceris nascuntur. Cuius alteram speciem Theophrastus libro sexto, de Historia Plantarum, capite quinto, facit. Est præter terrestrem tribulū, *Tribulus aquaticus.* alter aquaticus, ob id quod in aquis tam dulcibus, quàm maritimis nascatur, dictus, qui supernatat & triangularis magnitudine castaneæ apparet: qua de causa, Mantuani & Ferrarienses, imo omnes fere Longobardi, tribulos istos, castaneas aquaticas appellant, uel potius forsan, ob id quòd castanearum saporem in gustu referant, ex quibus quoque peregrini suas coronas parant, ut collo suspensis melius hypocrisim suam ostentent. Nam Venetiis apud Riuum altum tribuli ii uenduntur,& marini dicuntur. Nascuntur enim, ut sępe uidimus in lacubus prope Clodium portum. De quibus Galenus libro octauo de Facul. simp. medicamen. ita inquit: Tribolus ex humida essentia modice frigida,& sicca non mediocriter, cæterum similiter frigida constat: Vnde contra phlegmonarum generationes, & contra omnes influxus congruit: porro terrestris ipsius fructus, quum tenuium sit partium, potus renum calculos conterit.

De Saxifraga.

Græce, σαξίφραγον, Latine, Saxifraga, saxifragia: Hispanice, Italice, rompe saxo, saxifragia herba: Gallice, saxifraga: Germanice, maurauten, & steinrauten.

Enarratio. 17.

Saxifraga. TAM et si saxifraga, uerbum Latinum quàm Græcum potius referre uideatur; cuius causa, caput hoc multi cum Marcello adiectitium Dioscoridi esse putarunt; nihilominus tamen uerum & germanum esse attestatur quòd in omnibus Dioscoridis exemplaribus reperiatur. Quæ tamen hodie saxifraga Dioscoridis sit, multi non assequuntur, quum illius uice, herba quadam inter saxa plerunque nascente utantur, quæ pimpinellę similis uidetur, Sed in hoc differunt, quia pimpinella habet pilos; Saxifragia uero illos non habet, unde notum euadit, quòd recentiorū saxifragia, apud Dio

ſcoridem non eſt ſaxifraga, quia Dioſcoridis ſaxifraga epithymo potius, quàm pimpinellæ ſimilis eſt. Reuera tamen, Dioſcoridis ſaxifraga, epithymo omnino reſpondens in Italia conſpicitur, qua in minuendo renum & ueſicæ calculo, ac lotio euocando, non infelici ſucceſſu operamur, cęterum de empetro alibi caput habetur. *Saxifragia recentiorũ nõ eſt Saxifragia.*

De Limonio.

Græce, λειμώνιον: *Latine, limonium, beta ſylueſtris: Hiſpanice, aſelga monteſina:*

Enarratio. 18.

V T teſtatur Plinius, libro uigeſimo, capite octauo, limonium beta eſt ſylueſtris, quanquam Galenus, libro ſecundo de Facultatibus alimentorũ, nullam reperiri betam ſylueſtrem dicat, Reuera tamen, Limonium hodie uariis in locis reperitur, folio paruo betam referente, caule cubitali, & maiori, ſubtili, ſimili corneolæ, ſiue luteæ dictę herbæ, Sed ſemine omnino onuſto, cui radix alba raphani ſimilitudine ineſt. Cæterum, non ſunt audiendi medici illi, qui contendunt Limonium apud Paulum Aeginetam, fructum uulgo limonem dictum, eſſe, ineſt enim limonii herbæ dictæ ſemini uel fructui dicto, auſteritas quædam, ob quam limonem fructum eſſe falſo opinati ſunt; Vnde Galenus libro ſeptimo de Facul. ſimpl. medicamen. ita quoque dixit: Eius fructum, utpote acerbum, ex uino exhibent cœliacis, dyſentericis, & hęmoptoicis, iuuat & profluuium muliebre: Satis eſt oxybaphi menſura.

De Lagopo.

Græce, λαγώπους: *Latine, pes leporinus, lagopus, leporis cuminum, herba trinitatis: Hiſpanice, pee de lieure, yerua, la trinidad, yerua: Italice, herba trinitatis; Gallice, herba du trinite.*

Enarratio. 19.

I A M ſuccinctè ac breuiter de Lagopo loquutus eſt Dioſcorides, ut quæ illa ſit herba, difficile ſit diuinare, ut tamen coniecturis aſſequi potuimus, lagopum, herbam illam, quam trinitatis appellant, eſſe, credendũ eſt, Quæ ideo trinitatis herba dicitur, quia folia ſua maculata, in tres partes diuiſa, & longis pediculis a radicibus ortis, adalligata habeat, in cuius cubitali cauliculo, ineunte uere, ceruleus quidam flos peruincę ſimilis naſcitur: nã radix huic multiplex eſt, ſubtilis & in nigrum rubricans. Cæterum hæc herba trinitatis, pes leporis dicitur, quia eius folium in tres partes diuiſum pe- *Lagopus herba. Lagopus herba trinitatis idem.*

dem leporis animalis referat: Quæ aluum reprimit, uulnera consolidat, ac intestinali rupturę prodest, præcipue si eius pulueris drachma in uino austero & styptico bibatur. Quę omnia, lagopo ex directo conuenire, certum est. Cæterum hanc Trinitatis herbam, Otho Brumphelsius, extra omnem animaduersionis modum, inter hepaticas reposuit, qua ratione illi in hac re nulla præstanda est fides. Item non minori errore comprehensus uidetur Matthęus Syluaticus, quũ lagopum, caryophyllatam esse dixerit: quia lagopus in hortorum areis nascitur: caryophyllata uero, in montibus longe a sepibus & uiis, quam multi quoque, sanam mundam, alii herbam bene dictam appellant, Dicitur uero caryophyllata, siue gariophyllata quia eius radix odorẽ caryophylli expiret: Quę, ut mea fert opinio a Plinio, Geum libro uigesimo sexto, capite septimo, appellatur, Datur enim iis qui ex alto cadunt: Huius radix in puluerem redacta, per se uel consolidæ adiuncta, ac in uino pota, certo iuuamento, stomachum quoque roborat, ac fluxum omnem restringit, & solo odore spiritum recreat, calida enim & sicca est, ut eius attestatur sapor & odor. Porro de lagopo, ita breuissime tradidit Galenus libro septimo de Facult. simpl. medicamen. Facultatis est desiccantis, adeo ut fluxus alui probè exiccet. Verum meminisse decet, esse alteram herbam trinitatis dictam, inter coronarias cõnumeratam, quam trinitatis appellant, quia in eius flore, trinus reperitur color.

Brumphelsius errat.

Mattheus Syluaticus errat.

Caryophyllata.

Geum Plinij caryophyllata ẽ.

Altera herba trinitatis.

De Medio.

Græce, μήδιον, Latine, medion.

Enarratio. 20.

Medium.

DIFFICILE admodum est, medium herbam hodie dignoscere, quum in Media nasci tantum credatur regione, ac id magis, quia quibus ornetur foliis non cõstet. In quibusdam enim exemplaribus, legimus, mediũ folia seridis habere, in aliis uero iridis: utcunque tamen, ne ordinem peruertamus, de eo Galenus, libro septimo de Faculta. simpl. medicamen. ita tradit: Radix quidem eius austera est, omnesque fluxiones cohibet, At semen tantum abest, ut id moliatur, ut etiam menses cieat, nimirum tenuium partium quum sit, & facultate incidendi præditum.

De Epimedio.

Græce, ἐπιμήδιον: Latine, epimedium, uindicta.

Enarratio. 21.

Epimediũ.

QVAE hæc sit herba, mihi albo coruo rarior est, iis tamen quę Dioscorides de ea tradidit, subscripsit Plinius, libro uigesimo septimo, capite nono: & ut de illius uiribus tradit Galenus, libro sexto, refrigerat moderate, cum

te, cum aquea humiditate, uberibus illitum, ſurrecta ea ſeruare poteſt, aiunt uero, ſi potu hauriatur, ſterilitatem parere.

De Xiphio.

Græce, ξίφιον: *Latine, Xiphium, gladiolus: Hiſpanice, gladiolo deentre los panes: Italice, monacuccie.*

Enarratio 22.

NASCITVR Gladiolus inter ſegetes ubique folio iridis, ſed breuiori, anguſtiori, uenoſo, & cultri modo in mucronem deſinente, unde nomen traxiſſe uidetur. Caulem uero ex ſe cubitalem mittit, in quo purpurei flores, ordine bene diſpoſiti uidentur, qui & ſi irinis figura ſimilentur. breuiores tamen ſunt, nam radices huic rotundæ duæ ſunt, teſticulorum canis, dictis radicibus admodum ſimiles, quarum una alteri ſubſidet. Plinius uero libro uigeſimo quinto, capite undecimo, per Xiphium, aquaticũ gladiolum intelligere uidetur, quia Xiphium, aquæ accolam dixit, quum tamen Dioſcorides, in aruis naſci tradat, de aquatica uero illa gladiolo, capite de acoro ſermonem habuimus; ſed multo ampliorẽ, capite ſuo proprio de Xyride: At de Xiphio ita meminit Galenus libro octauo, de Facultatibus ſimpl. medica. Xiphii radix maxime altera quæ ſuperior eſt, attrahit, digerit, deſiccatque. *Gladiolus.* *Plinii xiphium.*

De Sparganio, ſiue Xiphidio.

Græce, σπαργάνιον: *Latine, Sparganium, Xiphidion, ſpatula fœtida: Vulgo ſpatula fœtida.*

Enarratio. 23.

SPARGANION, ſiue xiphidion, officinarum ſpatula fœtida eſt, quum inter ſe maxime conueniant, unde Mathiolum Senenſem hic errare certum eſt, quia ſparganium non eſſe ſpatulam fœtidam cõtendit, & eo magis, quia in ſpatula fœtida pilulas non comperiri in quibus ſemen claudatur dicat, quod falſiſsimum eſſe, qui ſpatulæ fœtidæ mediocrem notitiam habent: norunt, proinde ſparganium ſpatulam fœtidam eſſe certum eſt, cuius ſuccus hodie unguentis, contra ſcabiem & pſoram miſcetur, & meritò quia ut inquit Galenus libro octauo de Facult. ſimpl. medicamen. Sparganium deſiccantis eſt facultatis. *Sparganii ſpatula fœtida eſt.*

De Xyride.

Græce, ξυρὶς: *Latine, Xyris, Syluestris iris, Gladiolus purpurea: Hiſpanice Luſitanice, ſpadana lirio, lirio ſpadanal:*

Italice, gladiolo di fior purpureo: Gallice, gladiolo du fleur purpureo: Germanice, gelb uel purpuren schuuertlin.

Enarratio 24.

Xyris gladiolus purpurea est. Gladiolus lutea.

NASCITVR Xyris aquosis in locis,& hodie gladiolus purpurea, a flore purpureo appellatur. Altera autem gladiolus luteis floribus reperitur, cuius radix pro acoro a multis usurpatur, ut capite secundo, libri primi diximus. De xyride uero Galenus ita tradit, libro octauo, de Facul. simpli. medicamen. Xyris, tenuium partium, attractoriæ, digerendi, & desiccandi facultatis est, cum radix, tum multo magis fructus, qui quidem & urinam ciet, & lienes induratos sanare potest.

De Anchusa.

Græce, ἄγχυσα*: Latine, Anchusa: Hispanice, soagem: Italice, Anchusa: Gallice, Anchusa.*

De secunda Anchusa.

De tertia Anchusa.

Enarratio. 25.26.27.

Anchusa.

ANCHVSAE omnes tres species norunt mulieres, quia earum succo radicũ rubro, suas fucant genas. Ornantur enim per uniuersum caulem, flore purpureo ad albedinem inclinante, buglossæ persimili: De quibus Galenus libro sexto, de Facul. simpl. medicamen. agit, & illis lycopsim adnumerat, dicens: Anchusæ quatuor sunt species, Onoclea, quam uocant, radicem habet admodum refrigerantem, desiccantem, astringẽtem, & subamaram, corporibus condensandis & modice extenuandis idoneam, tum abstergendis quoque & abluendis biliosis & salsis succis; quare aurigini & lienosis est utilis. Præterea cum polenta illita, iuuat erysipelata, & abstergit non modo epota, sed etiam admota extrinsecus. Proinde aceto macerata, uitiligines & lepras sanat: At folia ipsius herbę imbecilliora radice sunt, non tamen a resiccatione & astrictione aliena; itaque profluuium sanant cum uino pota. Lycopsos nominata refrigerans etiam & siccans, similiter erysipelatis congruit, ueruntamen radicem quàm onoclea magis astringentem sortitur. Onochilo cognominatæ uis & calidior & medicamentosior inest; quare eos qui a uiperis morsi sunt, admodum iuuat, tum illita, tum suspensa, tum esa. Reliqua uero quæ quarta est, & parua, cæteris est calidior, amarior & medicatior: ac proinde ad latos lumbricos idonea, oxybaphi mensura cum nasturtio & hyssopo epota.

De Lycopside.

Græce, λύκοψις: Latine, lycopsis, Anchusæ altera species.

Enarratio. 28.

GALENVS quum de anchusa egit, de lycopside quoque tanquã anchusæ altera specie, sermonem habuit, ut ex præcedente enarratione faci le comprehendi potest. Ruellius tamen, aliorum iudicio, lycopsim eam esse herbam contendit, quam uulgares Italiæ pharmacopolę cynoglossam appellant; Sed re uera falsò, quia inter se maxime differunt, ut conferenti notum erit. Iis adde, quòd Plinius noscens lycopsim herbam differentem a dicta cynoglossa, libro uigesimo septimo capite undecimo, seorsum de ea agit dicens: Lycopsis longioribus quàm lactuca est foliis crassioribusque, caule longo, hirsutis, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo: nascitur in campestribus, illinitur cum farina hordeacea, igni sacro, sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admixto. De prædicta uero cynoglossa, libro uigesimo quinto, capite octauo, sermonem habuit, quum dicat: Inungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima, aiuntque, quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse, quę quatuor, ad quartanas: Est alia similis ei, & quæ ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur: ut liquido constet, lycopsim alteram herbam a prædicta cyno glossa esse. *Lycopsis.* *Ruellius errat.*

De Echio.

Græce, ἔχιον: Latine, echion, Alcibiadion, Alcibiacum, buglossus syluestris: Hispanice, yerua de la biuora: Lusitanice, chupamel: Italice, la buglossa saluatica: Gallice, buglosso sauuage.

Enarratio. 29.

ECHIS Græcis, Vipera Latinis est, quæ ideo echis herba dicitur, quia semen, capitiuiperæ simile habet, multis satis nota, folio oblongo, stricto, aspero, buglosso uulgari simili, qua de causa multi syluestrem buglossum appellant: imo Otho Brumphelsius, pro syluestri buglossa, graphice eam depingit, quę purpurascentes flores, ad ruborem tendentes, a medio caulis, uersus partem superiorem habet, in quibus, dulcedinem quandã pueri in Hispania sugentes, percipiunt, unde nomen herbæ imposuerunt, quale in lemmate fiximus: Nam semen paruum est, nigrum uiperino ca- *Echion Alcibiadiõ Buglossa syluestris idem.*

piti persimile, quod ueluti & radix nigricans, digitalis crassitudinis, uiperarum morsibus, in potu succurrit. Hanc uero Galenus siluit, libro suorum Simpl. quãquam Paulus ad Dioscoridis intentionem, de ea mentionem fecerit. Verum, echion eadem est herba cũ Alcibiadio, ut ex Dioscoride percipitur, quanquam Plinium hoc ignorasse satis claret, ut eius indicant uerba, quæ ita libro uigesimo septimo, capite quinto, habent: Alcibion qualis esset herba apud authores non reperi: Sed radicem eius & folia trita ad serpentis morsus imponi & bibi iubent. Hactenus Plinius. Ex cuius uerbis satis percipitur, quòd quia alcibium esset ignorasset, imò quod echion non esset alcibion, ex libro uigesimo quinto, capite nono, euidentissime comprehenditur, quum de echio ita dicat: Echios utriusque generis pulegio similis, foliis coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur: item altera quę lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperę similia sunt, hæc ex uino & aceto.

Plin. errat

De Ocymastro.

Græce, ὠκυμοειδὴς: Latine ocymoides, philiterium, ocymastrum, ocymũ syluestre, basilicum syluestre: Hispanice, albabaqua montesina, alfabega syluestre: Italice, basilico saluatico: Gallice, basilic sauuage: Germanice, uuildbasilg.

Enarratio. 30.

Ocymastrũ

NASCITVR Ocymastrum, basilicum dictum syluestre, in segetibus plerunque, folio ocymi ramulis quadratis, hirsutis, & illis quidem dodrantalibus, in quibus flores albi (silente Dioscoride) nascuntur, quibus decidentibus, siliquæ dentatæ, hioscyamo persimiles, semine quodam nigro melanthio æquali plenæ conspiciuntur. Quibus labiis admotis, pueri non tam Italiæ quàm totius Hispaniæ sibilum edunt, & de eo Galenus ultimo capite libri octaui, de Facult. simplicium medicamentorum, ita dixit: Semẽ ocymoidis, tenuiũ est partiũ, & citra morsum, facultatis desiccatorię.

De Erino, siue Echino.

Græce, ἔρινος: Latine, erinon, echinos, ocymum aquaticũ, basilicum aquaticum: Hispanice, alfabaqua de lhagoa, basilico de lhagoa: Italice, basilico aquatico: Gallice, basilic aquatique.

Enarratio 31.

Erinon Echinos.

QVI ex isto capite expungere contendunt, hæc uerba, lacteo liquore

abundant caulis & folia erini, omnino nunquam herbam istam se uidisse indicant, quæ proculdubio in aquastrinis nascitur locis, plena non nisi liquoris lactei, & de ea Plin. lib. 23. c. 7. ad istum modum dixit: Herba quoque quam Græci erinon uocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem, palmo alta est, cauliculis quinis fere ocymi similitudine, flos candidus, semē nigrum, paruum, tritum cum melle Attico oculorum epiphoris medetur ut cum duabus drachmis cum cyathis Atticis quatuor, manat lacte multo & dulci, herba perquam utilis aurium dolori nitri exiguo addito, folia resistunt uenenis. Hæc enim ultima uerba Dioscorides siluit, quum tamen Nicander, in sua theriaces compositione herbam hanc, utpote contra uenena ualentem miscuerit. Verum Gal. hanc non erinon, sed potius echinon appellat, nec mirum, quia in multis Dioscoridis exemplaribus, sic in lemmate, de echino legitur. de qua ille sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit; echini herbæ fructus, acerbus est, ac proinde repellentis & exiccatoriæ facultatis, utuntur eo ad oculorum fluxiones, & aurium.

De Gramine.

Græce, ἄγρωστις: *Latine, gramen: Hispanice, grama yerua, gramenha: Italice, gramigna: Gallice, dent de chien: Germanice, grasz.*

De Calamagrosti.

Græce, καλαμάγρωστις: *Latine, harundinaceum gramen: Hispanice, grama gruessa, hierua, gramenha gruessa: Italice, gramigna cannaria: Gallice, dent de chien grosse: Germanice, grasz groß.*

De Gramine Parnassi.

Græce, ἄγρωστις ἐν παρνασσῷ: *Latine, gramen Parnassi montis.*

Enarratio. 32. 33. 34.

APPRIME dubio procul de gramine Plinius differit, cuius præter istas a Dioscoride citatas species, alias tres aculeati libro uigesimoquarto, capite decimonono, ad istum modum describit: Gramen ipsum est inter herbas uulgatissimum, geniculatis serpit internodiis, crebroque ab iis & ex cacumine nouas radices spargit, folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnasso tantum hederacea specie densius quàm usquam fru Gramen.

ticante,flore odorato,candidoq;. Iumentis herba non alia gratior,siue uiri dis siue in fœno siccata,tunditur aspersa aqua,Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt,propter ubertatem, dulcis enim hic est.In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum, ad uulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat,tueturque,& ab inflammationibus placat. Decocto adiicitur uinum ac mel, ab aliquibus & thuris & piperis myrrhæque tertiæ portiones: rursusque coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras.Radix decocta in uino torminibus medetur: & urinæ difficultatibus,ulceribus uesicæ. calculos frangit, semen uehemẽtius uri nam impellit,aluum,uomitionesque sistit,priuatim autem draconum mor sibus auxiliatur,& subdit: Quod è graminum genere septem internodia habet,efficacissime capiti contra dolores adalligatur, Quidam propter uesicæ cruciatus decoctum ex uino gramen ad dimidias è balneis bibi iubẽt. Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum, cum in cacumine aculei sunt plurimum quini,dactylon uocant, hos conuolutos naribus inserunt,extrahuntque sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium,& cum caro unguibus excreuerit utũ tur cum axungia,ideo dactylon appellantes,quia digitis medeatur. Tertiũ genus dactyli, sed tenuius nascitur in parietibus aut tegulis:huic caustica uis est, sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos autem necare traditur in Babylonis regione id quod iuxta uias nascitur: Hactenus Plinius. Nos uero graminis primam speciem communissimam, ac ubique uulgarem esse nouimus, & qua iumenta optima pabulantur,& ex ea aquam per campanam in officinis paratam pharmacopolæ habent,quia angustiis urinæ prodest, & lapillos frangit: frigida enim aqua ista est,ueluti alkakengi,in summo pretio habenda,quum perpaucæ sint medicinæ natura frigidæ,calculos frangentes, & urinam elicientes. Cæterum perperam dixerunt, Leonicenus & Ruellius,quòd gramen aculeatum in quinque diuisum penulas, & quo pueri è naribus sanguinem prorritant,coronopus est,quum ut diximus, coronopus,herba cornu cerui,uel stella maris,appellatur. Nã de aculeato illo gramine, abunde Plinius citato loco meminit. Non minori quoque errore, olim a me comprehẽsus est,Otho Brumphelsius,quum in suis Tomis, gramen polygonion esse putauerit. Harundinaceum uero gramen unlgatissimum quoq; est,nascitur autem ad ripas fluuiorum,præcipue Eridani, Padi dicti,qui Ferrariam præterlabitur. Dulce autem hoc gramen est, & iumentis gratum,ex quo in farinam redacto, panes deficientibus frugibus, parari possunt,& multo meliores illis,quibus Brasilii homines, ali solent, non nisi ex puluere cuiusdam arboris apparatis, ac pistis, ad quam reginem utpote nobis nouam,quum Lusitani nostri, longa nauigatione fra-

Aculeatũ gramẽ triũ generum.

Ruellius errat. Leonicenus errat.

Brumphelsius errat. Harũdinaceum gramen.

Panis ex lignis scobe apud Brasilios paratur.

cti,appuliſſent,deficiente pane,ac omni genere cibariorum, coacti ſunt fari nam illius arboris,pro pane,more incolarum in uictu guſtare, ſed non ſine eorum magna iactura,quum ex multis perpauci euaſerint, & in patriam re uerſi ſunt.Gramen uero Babylonicum,aut Parnaſsi,à me hucuſque uiſum non eſt.De uiribus tamen graminis ita meminit Galen. lib.6. de Facultatibus ſimpl.medic. Graminis radix, modice frigida eſt & ſicca,mordacitatē quandam exiguam,& partium tenuitatem obtinens : At herba ipſa primo quidem receſſu refrigerat, in humiditate uero & ſiccitate exiſtens quàm moderata,& ſubdit ; Graminis eſculenti radix , modice frigida & ſicca eſt , proindeque cruenta ulcera glutinat:ipſa autem herba illita non uehementer refrigerat,in medio cōſtituta humiditatis & ſiccitatis. Radici porro mordacitas & tenuitas quædam exigua ineſt , qua nimirum lapides frangit , ſi quis eam decoctam bibat: At ſemen alterius quidem , imbecillum eſt , eius uero quæ in Parnaſſo naſcitur, urinam ciet , ac fluxus uentris & ſtomachi reſiccat,uis enim eius eſt exiccatoria,tenuium partium, & ſubacerba.

Gramē Babylonicū. *Graminis facultas.*

De Sideritide.

Græce, σιδηρῖτις: Latine, ſideritis, uertemnum, ſolaſtrum.

Enarratio. 35.

CONSPICITVR ſideritis hæc in nonnullis uallibus, folio aſpero,ſaluiæ magnitudine,tanquam marrubii albicante, & per circuitum tanquam quercus dentato, quod fricatum,ex ſe odorem , qualem ex citoniis optime maturis oriri uidemus,emittit,quē Dioſcorides ſubintelligit,quū dicat,guſtu non iniucundo cum adſtrictione aliqua.Hanc uero Fuchſius , in ſuo Herbario,nouiſſe uidetur, quanquam Mathiolus oppoſitum contendat:ſed re uera Mathiolus eam nunquam uidit, quia ſi eam cognouiſſet,illius odorem ſuauiſsimum nunquam prætermiſiſſet . Porro Ruellius hanc Iudaicam herbam appellari contendit , quum tamen Iudaica herba apud Auicennam,erui herba ſit.Eſt tamen,altera quoque herba Iudaica ſiue Pagana dicta,cuius caulis bicubitalis & maior eſt,colore ſubrufus, lucidus,& terſus,in quo folia oliuæ per circuitum minutim ſerrata apparent , Nam flores quoq; in herba iſta,facile euaneſcentes,ſed aurei coloris ſunt, unde Aurea uirga,dicta quoq; eſt,qua chirurgici, & empirici cruenta uulnera glutinant,& fluxus compeſcunt . At de ſiderite ita tradit Galen.libro octauo de Facultatibus ſimpl.medic.Sideritis nonnihil abſtergit,ſed plurima pars eius eſt humida & mediocriter frigida , cum exigua aſtrictione, qua phlegmonem ſedat & glutinat.Sideritis autem Achillea , dictam ſuperans aſtrictione, ſanguinis eruptioni, dyſenteriæ,& muliebri profluuio eſt aptiſsima.

Sideritis olet citoniū. *Fuchſius.* *Mathiolus* *Iudaica herba.* *Aurea uirga herba.*

De Sideritide secunda.

De Syderitide tertia, Heraclea dicta.

Enarratio. 36.37.

Sideritis secunda et tertia. SIDERITIM secundam hucusque nunquam uidi, tertiam uero Heracleam dictam, sub prædicto obseruaui nomine, & ea mulieres, pro cruentis glutinandis uulneribus utebantur.

De Achillea.

Græce, ἀχίλλειος: Latine, achillea, supercilium Veneris.

Enarratio. 38.

Achillea. HAEC merito sideritis quarta species appellari meretur, quæ millefolium officinarum non est, quia millefolium stratiotes altera est, ut suo loco huius libri dicemus; Nec uero Achillea, uulgaris, & hortis familiarissima est herba; quia hæc Dioscoridis Achillea tenui & minuto ornatur folio, adeo ut Ruellius eam uulgatum millefolium esse dixerit: *Achillea uulgaris.* uulgaris uero Achillea, herba bicubitalis est, hodie pro hortorum ornamento habita, folio rotundo, diuiso, flore uerò uario, aliquando albo, aliquando purpureo, nõ nunquam uero subnigro, quæ quoque pro agglutinandis uulneribus, ac constringendis membris dissolutis usurpatur. Est igitur Achillea hæc Dioscoridis, herba pratis uulgatissima, & quæ a uulgari millefolio parũ abest. *Serapio hallucinatur.* Hallucinatur certe Serapio, qui ex Constantini authoritate credidit, sanguinem draconis liquorem, huius herbæ succum esse, quum re uera Sanguis *Sãguis draconis quid.* Draconis, proceræ arboris, apud insulas Maderiæ, & Canarias, olim Fortunatas dictas, crescentis liquor fit, quam arborem Hispani nostri Draconariam, uel Draconem appellant, & illius rubrum liquorem, sanguinem, unde sanguis Draconis liquor iste dictus est. Quod ignorans Plinius, ueri draconis animalis sanguinem esse credidit, ut quinto libro, capite de cinabari, *Caput aquilæ herba.* diuinis fauentibus gratiis, uberius dicemus. Cæterum, quum de Achillea agebamus, ad nos herba quædam aduecta est, caput Aquilæ dicta, caulis subtilis, quadrati, dodrantalis altitudinis, in quo folia stricta, oblonga, hyssopi modo sunt, quibus a latere alia duo folia a caule orta hærent, in summitate uero caulis, flores stechadis modo plures sunt, in quorum infima parte alii flores nascuntur, cum albedine rubricantes, per medium diuisi, ut unusquisque illorum flos, serpentis caput referre uideatur, uel potius Achillis caput, unde nomen traxisse uidetur. Hæc autem astrictoria herba est, & ut sapore percipitur, frigida temperatura.

De Rubo.

Græce, βάτος: Latine, rubus, sentis rubus: Hispanice, sarca:

ca: Lusitanice, sylueira, sylua: Italice, rono: Gallice, des ronces: Germanice, bromber.

Enarratio. 39.

RVBVS mora ferens, in omnibus fere sepibus uidetur, & ex illius moris diamoron parari debet. Curent tamen pharmacopolæ ea immatura, ueluti ipsius rubi flores, in officinis seruare: fluxus enim constringunt, & decoctiones omnes constringentes ornant. Vnde Galen. hæc noscens, de rubo ita lib. 6. de Facult. simpl. medic. inquit: Rubi folia, germina, flos, fructus, & radix, qualitate astringente neque obscura participant. Sed folia germinaque recens nata plurimum in se habent substantiæ aqueæ, parum uero astrictionis, quare uulnera glutinant: At fructus maturus, non parum habet succi calidi temperati, quę existit dulcis, ob idque & ob modicam astrictionem non est insuauis gustui: At immaturus acerbus est & ualide exiccatorius, ac sane uterque reconditur, ualidius quàm recens desiccans, flos eandem uim fructui immaturo posidet. Vtraque ad dysenterias, uentris profluuium robur deperditum, sanguinisque expuitionem sunt idonea remedia. Radix præter astrictionem, non paucam habet substantiam in sese tenuem, per quam & lapides renum comminuit. *Rubus mora.*

De Rubo Idæo.

Græce, βάτος ἰδαία: Latine, rubus Idæus, sentis Idæus: Hispanice, sarca sen spinas, sylueira sen spinhos: Italice, rouo ideo: Gallice, ung framboisier: Germanice, bromber ideo.

Enarratio. 40.

DICITVR Rubus Idęus, quòd in Ida monte multus nascatur, qui a prædicto differt, quia spinis careat, & eius mora rubra plerunque sunt, quandoque uero alba & odorata, nonnunquam autem nigra, quæ paucioribus granis constant, gustui perquã grata, ut ea ad ripas Padi, uiginti quinque milliaribus a Ferraria gustauimus, præsertim, quum Ariostum uirum doctissimum, & grauissimum, ac Herculis illustrissimi ducis Ferrariæ negotiatorem, Milliarii oppido à morbo liberauimus. Sunt præterea fragra fructus, moris simillima, sed rubra, quæ in herba trifolio magno humi serpente nascuntur, de quibus Virgilius ita cecinit. *Rubus Idæus.* *Ariostus Ferrariensis uir doctissimus.* *Fragra.*

Qui legitis flores, & humi nascentia fragra.

Quæ Seruius eo loco, ob prædicta, terrestria mora appellat, & ea Hispani iuxta ac Lusitani, murangaos, uel muranganos, uocant. Galli autem, des frayses. Gustui autem grata sunt fragra, quæ apud Germanos inferiores, uino & saccharo mixta, incontinuo uictus usu sunt, ueluti quoque apud An-

glos, & alias nationes,ſtomachum enim refrigerant, & deiectam appetentiam incitant.

De Helxine.

Græce, ἑλξίνη: Latine, helxine, parthenium, parietaria, herba muralis, herba urceolaris, herba uitri, perditium: Hiſpanice, yerua del muro, alfaba quilla del muro, alfaba quilla de culebra, parietaria: Italice, parietaria, la uitreola: Gallice, paritoire: Germanice, tag und nacht, ſant peters kraut, oder glaſgzkraut.

Enarratio. 41.

Parietaria. COMMVNIS herba Helxine eſt, muralis, ſiue parietaria dicta, quòd muris & parietibus adnaſcatur, & hæreat, quam Auicenna quoq; herbam uitri appellat, ob uiriditatem forſan quandam, qua ueluti uitrũ ſplendeſcere uidetur, uel potius, quia ea uitrea uaſa lauantur. Qua de cauſa Scribonius Largus eam urceolarem, quod tergendis urceis idonea ſit, uocare non dubitauit. *Vrceolaris herba.* Hac iam medici in initio dolorum, tam frigidorum quàm calidorum, tanquam præſtantiſsimo remedio utuntur: nec ſane abſque ratione: quum omnis dolor attrahit & ſua attractione inflammationem plerunque minatur, quod opus parietaria, ſua ſtypticitate, maxime materiam propulſando, ac locum roborando inhibet. Vnde Gal. de ea ita prudenter lib. 6. de Facult. ſimpl. medic. inquit: Helxine, quam parthenium uocant, abſtergit, conſtringitque cum humiditate ſubfrigida, unde phlegmonas incipientes uſque ad augmẽtum ſanat, maxime ſi calidæ fuerint, incipientibus etiam phygetlis cataplaſmatis ritu illinitur, ad auriumque dolores phlegmonoſos ſuccus eius inſtillatus, ſicuti ad pariſthmia gargarizatus cõducit.

De Helxine Syſſampelo.

Græce, ἑλξίνη κυσσάμπελος: Latine, helxine ſyſſampelos, uitis hederacea, conuoluolum paruum, uolubilis parua: Hiſpanice, campanela yerua: Italice, uilucchio minutola: Gallice, lizet uel lizeron, aut campanette: Germanice, mitteluuinden, oder uue ingartenuuinden.

Enarratio. 42.

Helxine cyſſampelos. REPIT herba hæc, & uitibus ac ſepibus circumuoluitur, unde cyſ-

ſampelos,ideſt hederauitis appellatur ; quæ dubio procul alia nõ eſt,quàm conuoluoli ſpecies quædam parua,flores albos,campanarũ modo in æſtate ferens,quam quoque paruam uolubilem appellamus,& de ea Plin.lib. 21.c.5.ſermonem fecit,ſub conuoluoli nomine dicens : Eſt flos non diſsimilis illi in herba, quam conuoluolum uocant, naſcens per fruteta, nullo odore,nec crocis intus,cãdorem tantum referens,ac ueluti rudimentum naturæ lilia facere condiſcentis. Hanc quoque Seruius Grammaticus,non ſine errore liguſtrũ appellauit;de qua breuiſsime Gal.lib.6.de Facult.ſimp. medicamentorum,ita tradit:Helxine altera cyſſampelos dictã,digerendi obtinet facultatem.

De Elatine.

Græce, ἐλατίνη : *Latine, elatine.*

Enarratio. 43.

NISI elatine altera ſyſſampelos ſpecies ſit ; quæ illa ſit herba ignoratur. Ruellius porro in Gallia reperiri,& rapiſtrum campeſtre uocari tradit, quam ruſtici inter oxypora quoque miſcent, & ea ueſcuntur,de qua Gal. libro ſexto de Facult.ſimpl.medic.ita ſuccincte dixit: Elatine modice tum refrigerat, tum aſtringit. *Elatine.*

De Eupatorio.

Græce, εὐπατώριον : *Latine, eupatorium, agrimonium, agrimonia : Hiſpanice, Luſitanice, agramonia : Italice, agrimonia : Gallice, delempatoire ouaigremonie : Germanice, odermenig, bruchuurtz.*

Enarratio. 44.

DIXIMVS ab hinc multos annos,Græcorum eupatorium,Officinarum agrimonium eſſe : id quod ita eſſe, hodie quoque confirmamus, quum re uera,inter ſe maxime reſpondeant. Proinde quum medicus Græcorum aliquam cõpoſitionem deſcripſerit, in qua eupatorium ingredi neceſſum fuerit,pharmacopolam admoneat decet, ut agrimoniam uulgarẽ, eupatorii loco iniiciat,quum re uera,officinarum agrimonia, Græcorum eupatorium ſit. Deſcribit porro Auicenna alterum eupatorium,foliis cannabinis,quo hucuſq; omnes pharmacopolæ pro uero eupatorio uſi ſunt. Naſcitur autem herba hæc prope riuos aquarum,altitudine trium cubitorum,foliis,ut dixi,cannabis,ſub albidis,hirſutis,guſtu amaris,cui caulis ſubruber eſt, rotundus, ſolidus,multis alarum cauitatibus plenus, in ſummitate cuius,flos in umbellæ modũ ornatus,ex albo ruffeſcens,cernitur,qui faci *Eupatoriũ uulgaris agrimonia eſt.* *Eupatoriũ Auicennæ.*

le plumæ modo exhalat. Eſt proculdubio herba hæc omnino medicinalis, obſtructiones aperiens, & quæ materias craſſas, ac uiſcidas incidit, & attenuat, quam Ruellius ſed falſo, apud Dioſcoridem, hydropiper eſſe credidit, ut libro ſecundo meminimus. Hanc igitur herbam pharmacopolæ, quũ Auicennæ compoſitiones parauerint, in quibus eupatorium ingreditur, accipere debent, non uero agrimoniam, aut eupatorium alterum. Vocant autem Hiſpani ſimul & Luſitani Auicennæ hoc eupatorium, Guafete. Meſue quoque alterum deſcribit eupatorium, officinis quoque familiare, cuius flores, auri modo in umbella lucent, quod, ut mea fert opinio, ageratum Dioſcorides appellat, & eo pharmacopolæ, Meſues compoſitiones ornare debent, in quibus eupatorium miſceri debet. At de eupatorio præſenti agrimonio dicto, ita loquitur Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimpl. medicamentorum. Eupatorium tenuium eſt partium, incidendique & extergendi uim citra manifeſtam caliditatem obtinet, quo circa obſtructiones iecoris aperit, ineſt ei quædam etiam aſtrictio, per quam robur uiſceri addit.

Ruellius taxatur.

Eupatoriũ Meſues, Dioſcoridis ageratũ eſt.

De Pentaphyllo.

Græce, πεντάφυλλον: Latine, pentaphyllon, quinque folium: Hiſpanice, cinco en rama: Italice, cinquefolio: Gallice, quinte fueille: Germanice, funfffinger kraut, oder funffblatt.

Enarratio 45.

NASCITVR aquoſis locis, & ſecus aquarum canales, pentaphyllon hoc, folio mentæ, ſed minori, & per ambitum ſerrato, in ſingulis enim pediculis, quinque folia naſcuntur, unde & nomen illi; Quæ a tormentilla differt, quia pentaphyllon quinque potiſsimum foliis conſtat, tormentilla uero ſeptem; item pentaphyllum in aquoſis naſcitur locis; tormentilla uero in montibus ſiccis; Pentaphyllon quoque, radice ornatur ruffa, helleboro nigro perſimili; tormentilla uero, ut capite de Symphyto diximus, multis implicita nodis, ut eas inter ſe differre, certiſsimum fit, quod Manardus Ferrarienſis uir alioquin doctiſsimus ignorauit, porro de pentaphyllo Galen. libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ſermonem habet, dicens, Radix eius deſiccat uehementer, nimirum in tertio ordine, citra mordicationem tamen, Minimum ſiquidem habet cum acrimoniæ, tum conſpicuæ caliditatis. Verum, præter quinque folium dictum, in pratis eius duo altera genera uidentur, omnibus ubique obuia.

Pentaphyllon.

Manardus ignorat.

De Phœnice herba.

Græce, φοίνιξ: Latine, herba phœnix, hordeum murinum, lo-

lium murinum, auena sterilis: Hispanice, alcacer del muro, auea del muro: Italice, gioglio saluatico: Gallice, yuraie sauuage.

Enarratio 46.

TAM similis lolio, phœnix herba est, ut unam pro alia nisi quis instructus fuerit, facillime arripere poterit: Differentia tamen est, quòd phœnix foliola supra spicam non habet; lolium uero habet, ut capite de lolio diximus: item, phœnix supra muros, et domorum tecta nascitur, unde murinum hordeum dictum est: lolium uero inter triticum potissimum crescit: Constringens enim medicamentum est, ut eius indicat sapor, & ut tradit Paulus libro septimo suæ medicinę, in uino austero pota, omneis fluidos affectus sistit. *Phœnix herba.*

De Idæa radice.

Græce, ἰδαία ῥίζα: *Latine, idæa radix, Radix e monte Idæ.*

Enarratio. . 47.

NASCITVR Idęa radix in Ida monte, apud Cretenses, quam nullus mihi hactenus monstrare ualuit, & de illius uiribus ita ut solet tradit Galenus; Admodum gustu est acerba Idęa radix, quare sanguinis effusiones, lienterias & dysenterias, mensesque fluentes supprimit, tum pota, tum etiam extrinsecus. *Radix Idæa.*

De Rhodia radice.

Græce, ῥοδία ῥίζα: *Latine, radix Rhodia.*

Enarratio. 48.

ADFERTVR hodie Rhodia radix è Germania, sic Rhodia dicta, quod rosarum odorem prę se ferat. Porro in Macedonia eam nobiliorem nasci, Græci testantur authores; Sed in Italia eam quoque non infeciliter nasci, tradit Mathiolus Senensis, cui placuit subscribere, eo quòd huius radicis ac plantæ exactè prosequitur historiam delineationemue, quam hactenus a nemine descriptam comperio; & eo magis quia illã in horto suo, Goritiæ, satam habere testatur: cui fides ampla habenda est, quum doctus, & harum rerum diligentissimus scrutator sit, inquit igitur: Radix Rhodia ex se caules emittit rotundos, nonnihil concauos, ad summum cubitales, in quibus folia cernuntur oblonga; acuminata, tanquam portulacę crassa, sed per ambitum minutim dentata, in quarum caulium summitatibus, umbella quędam uiridis est, similis illi quam in tithymallo nasci uidemus; quę quum ad supremum maturitatis deuenit, & iam iam collapsura, rubra euadit. Cęterum radix ista inæqualis est, crassa, costo similis, quæ interdum uiridis est, lenis & lucida in superficie apparet, intus uero alba: Sicca uero, le *Rhodia radix.* *Mathiolus.*

uis redditur, ac ex alba rubra in interiori parte effecta est, exterius uero squammosa, quæ masticata, uel pista, ex se rosarum odorem spirat, unde Rhodiæ, ut dixi, nomen traxit. Viuax enim radix hæc est, adeo ut etiam lõgo tẽpore è terra eradicata permaneat, modo locis non admodum siccis seruetur, Si postea terra obruatur ac plantetur, illico repullulare, & ex se germen mittere non dedignetur, tanta utpote illi inhęrens uiuacitas. Nascitur autem montibus altissimis, siccis, lapidosis, & locis quibus uix terra illam cooperire ualet. Hæc enim Mathiolus lingua sua Ethrusca dixit, quæ nos in hanc utcunq; reddimus, qui procul dubio in maximo deprehenditur errore, quum Rhodiæ radici temperatam tribuat naturam, ex Galeni authoritate, atque ea de causa omni capitis dolori, siue calido siue frigido ualere contendit, oblitus forsan, uir alioqui doctus, uerborum Galeni, quæ paucis interpositis uersibus descripsit, in quibus Galenus Rhodiam radicem, non temperatam describit, sed calidam in fine secundi ordinis, aut in initio tertii. Ita enim Galeni uerba ut studiosi uideant, habent, libro octauo de Faculta. simpl. medicamen. Rhodia radix, ea uidelicet quæ in Macedonia nascitur, tenuium partium, & digerentis est facultatis: In calfaciendo uero secundi ordinis censenda est, aut certe tertii incipientis. Hæc Galenus. Proinde Rhodiam radicẽ frigidis tãtum doloribus capitis mederi, credendũ est.

Mathiolus errat.

De Hippuri, equiseto herba.

Græce, ἵππουρις : Latine, hippuris, equisetum herba, salix equina, cauda equina, equi cauda : Hispanice, cola de mula yerua, rabo de mula hierua : Italice, coda di cauallo, asprella : Gallice, prela : Germanice, schafft hay.

De altera Hippuri.

Græce, ἑτέρα ἵππουρις : Latine, altera hippuris, altera cauda equina : Hispanice, una altra cola de mula yerua, rabo de asno hierua : Italice, unaltra coda di cauallo, herba : Gallice, prela aultra.

Enarratio. 49. 50.

VTRAQVE Hippuris cauda equi dicta, in aquis nascitur, & ubique familiaris est, Dicitur uero earũ una species asprella, quia ea plerunq; mulieres stannea uasa expurgant, friccantue. Vnde Germani eam I:antenI:raut appellarunt, constringit enim hippuris biliosum uomitum, & maxime exsiccat, ac scabię, uesicæ malo intolerabili eam mederi, experiẽtia diu

Hippuris Asprella.

tina compertum est. De qua Galenus libro sexto, de Facul. simpl. medicamen. ita inquit: Astringentem cum amaritudine facultatem possidet, ac proinde ualenter exiccantem, sed citra morsum, itaque uulnera etiam maxima glutinat, uel si persectos esse neruos contigerit; præterea uocatas enterocelas glutinat, nec non sanguinis reiectiones, fluentes menses, dysenterias, ceterosq; alui fluxus coërcet: Succus uero eius prodest sanguinis eruptioni per nares, & fluxui obnoxiis in uentre passionibus, ex austerorum uinorum quopiam epotus: ac si febre teneantur, ex aqua.

De Grano quod tingendo est.

Græce, κόκκος βαφική: Latine, coccus baphicus, granum infectorium, grana infectoria: Hispanice, grana para tennir: Italice, grana da tingere: Gallice, uermel.

Enarratio. 51.

NASCITVR hodie granum tinctorium primæ notæ, apud Lusitanos, ut quoque Plinius retulit, libro nono capite quadragesimo primo, quod lentis magnitudine ex ilice quadam parua colligitur, & facillime ni aceto irroretur, in uermiculum uertitur, ut sæpe experientia compertũ habeo. Huius grani duæ sunt partes, altera medullaris siue interior, nobilior, quam grani puluerem appellant, duplo & triplo, quàm dicenda ualens: Altera uero exterior corticosa, quam cascolham Lusitani, uel ut Plinius libro decimo sexto, capite octauo, meminit, quisquilium uocant. Est certe granum hoc infectorium apud Arabas l:hermes dictum, ut ex Serapione elici potest, nam l:arbisinium quo floridus ille ruber color efficitur, longe alia res est. Nascitur autem ad radices saxifragię, pimpinellæ similis, non solum in Italia, sed Polonia, & aliis uariis regionibus: nec tantum ad radices prædictæ nascitur herbæ, sed ad radices farraginis, parietariæ & aliarum herbarum, magnitudine, qua grana nostra, quod ocyssime quoque in uermiculum uertitur, ni ut decet tractetur, unde quidam coccũ scolecion dici apud Pliniũ arbitrati sunt, Sed hic scire decet, quod ab hinc sex tantum annos, ex insulis nouiter repertis Carbisinium in Hispaniam aduectum fuit, & inde in Italiam, tanti magisterii, & coloris supremi, ut illius uncia una superauerit opus confectum libræ unius uulgati carbisinii: qua de causa, Venetiis sericum carbisino infectum, uilissimo pretio habetur: imo nigrum, carbisino, carius uenditur. De Cocco uero, siue grana nostra ita tradit Galenus libro septimo de Facult. simpl. medicamen: Coccus baphicus, astringẽtem simulque amaram possidet qualitatem, Vtraque sine morsu exiccat, proinde ad ingentia uulnera congruit, & ad neruorum uulnerationes. Hęc Gal. Nos uero, medicorum omnium consensu, granam, mulieribus solitis abor

Granum tinctoriũ. *Grana l:ermes est l:arbisinũ.* *Carbisinũ Hispanũ.* *Mulierum abortientium remedium.*

tire,uel in abortum paratis,magno iuuamento,cum pari thuris pondere,in ouo recenti,bibendam propinamus.

De Tragio frutice.

Græce, τράγιον *: Latine, tragium.*

Enarratio. 52.

Tragium. NASCITVR tragium hoc non solum in Creta,sed Hispania etiã, tam lentisco simile,ut eum quoque Hispani lentiscum appellare non dubitent,in cuius descriptione Plinium non satis constare, uel ex hoc percipitur,quia libro decimo tertio capite nono, Tragium terebintho simile facit:libro uero uigesimo septimo,capite ultimo,potius iunipero in uniuersum æquale esse dicit:De cuius uiribus,Galenus libro octauo de Facul.simpli.medicamentorum,ita tradit:Tragii folia, fructus,lachrymaque,trahentis digerentisque sunt facultatis. Est uero & tenuium partium, & facultate in principio tertii ordinis calida:Stipites & infixa corporibus extrahit, lapides frangit,menses mouet,drachmæ pondere potum: Porro in Creta sola nascitur,lentisco simile: Alterum minus, cuius folia scolopendrio similia sunt,uisitur quidem multis in locis, sed non parũ habet facultatis astringentis,ut & ad fluxionum affectus conueniat.

Plinius inconstans.

De Alio tragio frutice.

Græce, τράγιον ἄλλο *: Latine, aliud tragium,cornulaca.*

Enarratio. 53.

HOC mihi ignotũ est,de quo Galenus capite superiori uerbũ habuit.

De Trago, siue trabo.

Græce, τράγος *: Latine, tragus, tragus scorpion, kali herba: Hispanice, soda barrilha: Italice, soda: Gallice, soda.*

Enarratio 54.

Tragus herba. VT capite de Anthyllide meminimus,tragus altera species illius herbę est,ex qua uitrum & sapo conficiuntur,quam Hispani Valentini, Sosiani barrillam,uel Italica quoque uoce,Sodam appellant, & eam Galli maximo quæstu quotannis ferunt. Sponte enim in litoribus maris nascitur, herba fruticosa, foliis carens, sed multis abundans ramulis, ex quibus grana quædam tritico similia pendent,primo uiridia,postea uero quum ad maturitatem perueniunt,subrubra euadunt. Est enim tota hæc herba sapore salsa,cum quadam astrictione mixta,quam exiccant,ac postea comburũt, & illius conflatum cinerem,cali,siue cinerem cali uocant: ex lixiuio uero huius cineris,sal alkali resultat; At cinis induratus ille,alumen catinum dicitur,

Vitrum ex qua herba cõficiatur.

citur. Quũ enim anno a Christo nato millesimo quingentesimo, quadragesimo septimo, mense Maio, è Ferraria Anconã uenissem, litora maris, prope Mangeuaccam, hac herba cum crethamo scatere deprehendi, quam falso Leonicenus libello suo de morbo Gallico apud Dioscoridem telephiũ esse putauit. Quid uero Serapio per kali intellexerit, usnem uocando, ignorare fatemur. Si modo hanc de qua agimus herbam non intelligit. Differt enim usnen, ab usnea, tametsi barbara sunt uocabula, nam usnen kali est, usnea uero muscus. Nõ prætermittendus quoque est Ruellius, qui procul dubio, in dignoscenda herba ista, multum hallucinatus est, quum tragum iunci speciem esse crediderit, cui quoque Mathiolus Senensis subscripsit, nulla fultus ratione, quum è directo Tragus herba a nobis dicta sit, & ex ea uitrum conficiatur, ut latius in ea diximus epistola, quam de hac re, ad illustrem simul ac Philosophum insignem, Alexandrum Manzolum Bononiensem scripsimus. Cæterum, Galenus hanc subticuit herbam, credens utique easdem cum Anthyllide uires habere; sunt enim eędem fere herbæ, ut dixi, Tragus et Anthyllis. Proinde ad Anthyllidis recurrite descriptionẽ, quum de tragii uiribus scire desideratis. *Leonicenus taxatur.* *Ruellius errat.* *Mathiolus errat.* *Tragi Galenus non meminit.*

De Iunco.

Græce, ὀξύσχινος : Latine, Iuncus, acuminatus iuncus, leuis iuncus : Hispanice, iunco : Italice, giunco : Gallice, iunce.

Enarratio 55.

SVNT Iunci omnia genera notissima, quæ prope aquas nascuntur, sed acuminatus tanquam acus extrema habens, potissimum in maritimis conspicitur, de quibus Gale. lib. 8. de Fac. simpl. med. ita prodit: Quidam oxyschoenos, alius oligoschoenus, crassior, laxiorq; oligoschoenos, fructus huius somnum conciliat, Oxyschoeni autem duæ sunt species, altera sterilis, cuius nullus usus in medicina; Altera quæ fert semen somni conciliatiuum, sed minus quàm oligoschoeni, utrunque si cum uino bibatur, uentris fluxus desiccat, & muliebre profluuiũ rubrum sistit, Est itaq; eorum tẽperies composita ex terrena essentia leuiter frigida, & aquea leuiter calida. *Iuncus*

De Lichene.

Græce, λειχὴν : Latine, lichen, Iecoraria, hepatica: Hispanice, la heppatica yerua, figadella yerua: Italice, la epatica figatella: Gallice, hepatica: Germanice, stein, oder brumẽ leberkraut.

Enarratio. 56.

Nascitur Lichen, prope puteos, & humentes lapides, ac asperginosas *Lichen.*

petras, quibus heret, folio lato, in quo foramina, ueluti oculi emisſitii eſſent, conſpiciuntur, Dicitur uero lichen, quia potiſsimum licheni, id eſt impetigini ſuccurrit, porrò iecoraria, ſiue hepatica uocatur, quia calidis eius morbis præ cæteris remediis, anteſignanum remedium eſt, Cuius Plinius duo genera facit, libro uigeſimo ſexto, capite quarto: ubi lichenis, id eſt impetiginis remedia proſequitur, dicens. Lichen uero herba his omnibus prefertur, inde nomine inuēto: Naſcitur in ſaxoſis, folio uno ad radicē lato, caule uno, paruo, lōgis foliis dependentibus, hæc delet ſtigmata, teritur cū melle. Eſt aliud genus lichenis petris tantum adhærens, ut muſcus, qui & ipſe illinitur: hic & ſanguinem ſiſtit uulneribus inſtillatus, & collectiones illitus, morbum quoque regium cum melle ſanat ore illito & lingua; qui ita curantur, aqua ſalſa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortenſibus abſtinere, Lichenis uires ſic proſequitur Galenus libro ſeptimo de Faculta. ſimplicium medicamentorum, lęchen, lęchenas curat, extergentem, modiceq; refrigerantem, ac ſiccantem obtinens facultatem, naſcitur enim in humidis roreque perfuſis ſaxis.

Lichenis duo genera

De Paronychia.

Græce, παρωνυχία: Latine, paronychia, unguinalis herba.

Enarratio. 57.

Paronychia herba.

NASCITVR ſuper lapides, & truncos ueterum arborum, paronychia herba, folio rotundo, & prope radicem maiori quàm in peplo conſpicitur, in ſummitate uero caulis paruus eſt, nec ex ſe lac aliquod emittit, Dicitur herba iſta paronychia, quia digitorum durities & reduuias, emplaſtri modo impoſita ſanat, & ut tradit Galenus libro octauo de Facult. ſimpli. med. paronychias & fauos ſanat, digeritq; ea quę diſcuti poſtulāt, calfacit enim & deſiccat in tertio ordine, eſtq; tenuiū partiū, et ſine mordacitate.

De Chryſocome herba.

Græce, χρυσοκόμη: Latine, chryſocome, chryſites, barba Iouis, amaranthus uulgaris, herba amoris: Hiſpanice, flor del amor: Italice, fior uelluto, fior di grana, fior damor: Gallice, fleur de amurs: du paſſe uelours: Germanice, ſamatblum, tauſentchon.

Chryſocome. Amaranthus. Flos amoris.

Enarratio 58.

CHRYSOCOME, ut mea fert opinio, ea eſt herba quam amaranthum uulgarem appellamus, & eam quoque Dioſcorides, olim amarāthum appellari meminit, quā hodie in hortis, & ad feneſtras, magna cura

puellæ pro fucandis genis nutriunt, folia ocymi, flore ſpicato, ardentiſsimi cuiuſdam coloris purpurei, a quo herba iſta barba Iouis dicta eſt, quanquã & aizoon herba ſemperuiua dicta, a nonnullis barba Iouis dicatur, ueluti quoque ſtœchas citrina, eſt enim flos iſte, ut dixi purpureus, inodorus, & inſipidus, quo mulieres genas ſuas ornant, & rubras efficiunt, quem quo que multi florem amoris uocant, cuius radix ut tradit Galenus libro octauo, de Facul. ſimpl. medic. uincentes habet acrem & aſtringentem, qualitates; quare non admodum multi uſus eſt, quanquam cocta in melicrato perpneumoniis & morbis hepaticis auxiliatur. Sed & menſtruis purgandis eſt utilis. hæc Galenus. Proinde Ruellium ac Fuchſium erraſſe, manifeſtũ eſt, quum herbam iſtam uino elibitam, omnem fluxum conſtringere, ſcriptum reliquerint. *Ruellius errat. Fuchſius errat.*

De Chryſogono.

Græce, χρυσόγονον : *Latine, chryſogonon, arilaria.*

Enarratio. 59.

HANC, natura ſibi reſeruatam habet, nec eſt aliquis qui eam demonſtrare ualeat. *Chryſogonon.*

De Helio chryſo.

Græce, ἑλίχρυσον, ἑλιόχρυσον : *Latine, Helio chryſos, amaranthus, Galeni amaranthus luteus, amaranthus aureus, ſthœchas citrina: Hiſpanice, mancanilha de magan: Luſitanice, marella mouriſca: Italice, ſtichados citrina: Gallice, ſtichados citrina: Germanice, reinblumen.*

Enarratio. 60.

HELIOchr ſim uocat Galenus amaranthum, quæ procul dubio officinarum ſtœchas citrina eſt, alioqui genitiuo caſu, ſtichados citrina dicta herba, de qua Galenus lib. ſexto, de Facul. ſimpl. medic. ita inquit; Amarãthum, facultatis eſt incidentis & extenuãtis, quare coma eius cum uino pota fluxiones deſiccat, ſtomacho infeſta; grumos etiam ſanguinis diſſoluere creditur, Hactenus Galenus, Vnde clare percipitur, Mathiolum Senenſem male Galeni hęc uerba, ex Aëtio adducta, amarantho uulgari tribuiſſe, quũ potius huic de quo agimus conueniat, nam amaranthus uulgaris flos amoris dictus, ut dixi, chryſocome eſt. *Heliochryſos. Amaranthus Gale. Sthœcas citrina idẽ. Mathiolus errat.*

De Chryſanthemo.

Græce, χρυσάνθεμον : *Latine, chryſanthemum, caltha, calen*

dula, Solis sponsa, herba totius mensis : Hispanice, marauilha yerua : Italice, calendula herba, fior de ogni mese : Gallice, du soulzilz : Germanice, ringelblumen.

Enarratio. 61.

Chrysanthemon. Calendula

CHRYsanthemon multorum Doctorum hominum iudicio, calendula nostra est, quæ ideo calendula dicitur, quia quolibet mense, & singulis calendis, florere deprehendatur, qua de causa, Itali quoque herbam istam, Florem omnium mensium, appellare solent, Circumuoluitur autem flos aureus huius herbæ ad solis motum, ipso enim apparente, flos aperitur, occultato uero, illico clauditur: qua de causa, solsequia, uel Solis sponsa, a nõ nullis dicitur, ab Hispanis uero miraculum, Sed animaduertendũ est, quòd non ideo calendula, iudicanda est, Heliotropium, quia heliotropium ut diximus, cicorea herba est. Verum & alia conspicitur calẽdula, quæ folia diuisa habet, & magis ad Dioscoridis descriptionẽ accedere uidetur, utraque autẽ, esui apta est herba, ac ut experientia uidemus, aluum mouet. De qua Galenus libris de Facul. simp. med. nullam prorsus fecit mentionem.

De Agerato.

Græce, ἀγήρατον : Latine, ageratum, nunquam senescẽs flos, eupatorium Mesues : Vulgo, eupatorio di Mesue.

Enarratio 62.

Ageratum Eupatoriũ Mesues.

AGERATVM, ut historia indicat, Eupatorium Mesues est, herba officinis satis familiaris, & quam seplasiarii, cordate admodum, uice eupatorii, in Mesues compositionibus iniiciunt, De qua Galenus libro sexto de Faculta. simplicium medicamentorum, ita breuiter dixit: Ageraton, facultatem digerendi habet, & leuiter quadantenus a phlegmone liberandi.

De Verbenaca recta.

Græce, περιστερεὼν ὀρθὸς : Latine, peristereon recta, uerbenaca recta, uerbenaca masculus, crista gallinacea : Hispanice, uerbena, yerua : Lusitanice, urgibaon, macho : Italice, uerminacola, berbena : Gallice, ueruaine : Germanice, eisenkraut, uel eisernhart.

De Verbeneca supina.

Græce, περιστερεὼν ὕπτιος: Latine, peristereon supina, uerbenaca supina, uerbenaca fœmina, hierobotane, herba sacra, cincinnalis herba: Hispanice, uerbena, urgibaon femea: Italice, uerminacola femina.

Enarratio. 63. 64.

PASSIM conspicitur uerbenaca, præcipue aquaticis in locis, cuius recta siue mas; & supina siue fœmina, parũ inter se differunt, nec enim in alio inter se differre, qui utranque exacte nouit, percipiet, quàm quòd recta, paucioribus foliis ornatur: supina uero multis, quæ omnino frondosa est, ac cespitosa; utrique uero flos glaucus est, idest cœlestis, cum quadam albedine, coloris. Proinde Fuchsium in suo herbario, errasse certum est, ut qui uerbenacæ rectæ florem lutei coloris tribuat. Non minori quoque errore Othonem Brumphelsium, lapsum iandiu manifestauimus, qui ante Fuchsium, senetionem herbam uulgarem, pro uerbenaca supina depinxit. Galenus noscens utranque easdem ferè uires habere, ita de uerbenaca, libro octauo de Facultatibus simpl. medic. tradit: Peristereon, dicens, uim habet hactenus desiccantem, ut & uulnera glutinet.

Verbena utraque.

Fuchsius in uerbena errat.

De Astragalo.

Græce, ἀστράγαλος: Latine, astragalus, muris cauda radix: Germanice, erdmoren.

Enarratio. 65.

ASTRAGALI radices, familiares admodum apud Germanos inferiores sunt, quibus, teuthones castanearum uice, sub cineribus coctis, uescuntur, & nos ipsi apud quos per septenium egimus, aliquando gustauimus. Sunt enim radices nigræ hæ, intus albæ rotundæ, nucum magnarum magnitudine, ex quibus aliæ radiculæ subtiles, oblongæ: murium caudis similes prodeunt, ob quas Germani radices istas, caudam muris appellant, eas quoque prope Venetias nasci audio, quarum folia, hucusque à me uisa non sunt, sed ut referunt, in uniuersum Dioscoridis historiæ respondent, & de illis Gal. lib. 6. de Facult. simpl. med. ita tradit: Astragalos radices astrictorias sortitur, quare non instrenue siccat, nam & ulcera glutinat, & aluũ fluentem sistit, si quis in uino decoctam radicem bibat.

Astragalus

De Hyacintho.

Græce, ὑάκινθος: Latine, hyacinthus: Hispanice, Lusi-

tanice, los mayos flores: Italice, cipola canina: Gallice, hyacintho.

Enarratio. 66.

Hyacinthus.

VIDETVR Hyacinthus in omnibus fere pratis, folio & radice, similis cepæ, caule cubitali, subtili, innodo, colore herbaceo, à cuius medio flores cærulei purpurescentes iucundissimi odoris, in fine Martii, & Aprilis initio pulcherrimi cernuntur: qui quum ad maturitatem perueniunt, terram respiciunt, & diu uigent. Est quoque alter hyacinthus florem habens rubentem, similem lilio, sed notis quibusdam emaculatum, quem poëtæ ex sanguine Aiacis ortum fabulantur, imò in illis notis siue literis, nomẽ Aiacis inscriptum esse ita canit Ouidius lib. 10. Metamorph.

Hyacinthus alter.

Talia dum uero memorantur Apollinis ore,
Ecce cruor qui fusus humi signauerat herbas.
Desinit esse cruor, tyrioq; intensior ostro
Flos oritur, formamq; capit, quam lilia, si non
Purpureus color his, argenteus esset in illis.
Non satis hoc Phœbo est. (is enim fuit author honoris)
Ipse suos gemitus folijs inscribit, & αι αι
Flos habet inscriptum, funestaq; litera ducta est,

Sunt autem notæ istæ in floribus Hyacinthi repertæ non quidem literæ ueræ, sed maculæ quædam nigræ, ut in flore fabarum quoque conspiciuntur. Quum hæc scriberemus, utriusque hyacinthi radices, è Constantinopoli aduectæ sunt, ad magnificum & generosum uirum Ioannem Gondulanum, Patricium Ragusinum, quas præfectus nauis, ex horto Turcarum imperatoris eradicasse testabatur: sunt enim radices hæ cepis similes, sed paruæ, non gratum quendam odorem ex se inspirantes, quarum magnam partem, per uniuersam fere Italiam, amicis impartiuit, ut secundam speciem, ac primam familiarem haberent: De quarum uiribus, ita ut solet, tradit Galenus, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum dicens; Radix eius bulbosa est, desiccans primo ordine; secundo autem, aut initio tertii refrigerans, fructus leuiter extergit, astringitque: unde & regio morbo laborantibus exhibetur in uino, ordine quidem tertio desiccans, At in medio caloris frigorisque consistens.

Ioãnes Gõdulanus.

De Papauere erratico.

Græce, μήκων ῥοίας: Latine, mecon rhœas, papauer erraticum, papauer rubrum: Hispanice, amapollas, papoullas: Ita-

lice, papauero saluatico rosso: Gallice, du coqueli coq: Germanice, crapen rose.

Enarratio. 67.

CERNITVR papauer rubrum, mense Maio, & Iunio, prope segetes, in pratis, ita copiose, ut aliquando è longinquo, quis rubros pannos, super campos, stratos esse arbitretur, ex quibus rubris floribus, nonnulli syrupum contra pleuritim certo iuuamento parant, quorum quoque stillatitiam aquam, rustici in Hispaniæ contra febres ardentes non infelici successu bibunt; imò eosdem flores tanquam saluti conuenientes, in uictus usu cõtinuo habent, quod olim quoq; a priscis factitatum iri apud Theophrastũ lib. 9. de Plantarum historia. c. 13. scriptum inuenio, præcipue, pro morbo comitiali præcauendo. Refrigerat papauer erraticum hoc, ut inferius ex Galeno dicemus. *Papauer rubeum. Papauer erraticum.*

De satiuo Papauere.

Græce, μήκων ἥμερος: Latine, satiuum papauer, alterum papauer album, alterum papauer nigrum: Hispanice, dormideras blancas, dormideras negras: Italice, papauere bianco, papauere negro: Gallice, du pauoth bianche e noiro: Germanice, mac somen oder man.

Enarratio 68.

ANIMADVERTAT hic candidus lector quòd Dioscorides album papauer tantũ domesticum, siue satiuum aut hortense appellat; nigrũ uero syluestre, hac tantum de causa, quia album papauer, sic album a flore & semine albis, dictum, plerunq; in hortis serebatur, nigrum uero, suà sponte, inter segetes, & legumina nascebatur; At Plinius, libro. 19. capite octauo, non solum album & nigrum papauer satiuum facit. Sed etiam tertium, de quo supra sermonem habuimus, & erraticum siue rubrum nominamus, sub iis uerbis, papaueris satiui tria genera, candidum, cuius semen tostum in secundis mensis cum melle apud antiquos edebatur, hoc & panis rustici crustæ inspergitur, adfuso ouo inhærens. Hactenus de albo Plinius, quod hodie quoq; multi in uictus usu habẽt, & eduliis suis miscent, de quo dixit Auicẽna: Caue ne transcendas tale quale est papauer album: Somniferum enim mediocre albũ hoc semen est. Et subdit Plin. Alterum genus papaueris nigrum, cuius scapo inciso, lacteus succus exprimitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id nostri erraticũ, sponte quidem, sed in aruis cũ hordeo maxime nascitur, ericae simile cubitali altitudine, flore ruffo, & proti *Papaue*

nus deciduo, unde & nomen a Græcis accepit. Ex iis enim clare percipitur, quòd Plinius omnia hæc papaueris tria genera, domestica constituat. Cæterum, ex papauere, opium & meconium parantur, nam meconium differt ab opio, in hoc, quòd meconium ex foliis & calicibus ac herba ipsa, tritis, & expressis, succus collectus, ac in pastillos redactus est; quod opio ignauius est; opium uero, lachrima siue lac ex papauere nigro cultro inciso, destillans, ac concretũ est, quod ex Apulia hodie Venetias afferunt, quod re uera meconium potius, quàm opium appellari meretur. Verum, ne sic illotis quod aiunt manibus, ab opio discedamus, scire decet, quòd amaritudo in opio reperta, non aliunde illi euenit, quàm à glaucio, uel succo agrestis lactucæ, quibus plerunque adulteratur, & illi miscentur, ut quoque Dioscorides fatetur: si enim opio naturalis illa esset amaritudo, dubio procul calidum dicendum esset, non uero frigidum, ut qui medicamentorum simplicium naturas, per regiam Galeni methodum sciunt, exacte norunt. De papauere uero ita tradit Gal. lib. 7. de Facult. simpl. medic. Quum quatuor eius insignes species sint, facultas omnium existit refrigeratoria: cæterum, satiui semen mediocriter somnum conciliat, uisu candidum: proinde pani ipsum inspergunt, ac melle maceratũ esitant; At ex syluestribus, eius quod rhœas dicitur, quia flos ipsius celeriter defluit, semen ualidius refrigerat, itaque nequaquam eo quis innoxie solo uti possit. Illius uero quod calicem incidentem sustinet, atrum existit semen, medicamentosumque, atque impense refrigerans: Quod autem longiorem emittit calicem, medicatissimum omnium est, admodumque refrigerans, idque omnibus partibus suis; adeo quippe refrigerat, ut stuporem ac mortem etiam inducat; est enim ex quarto & ultimo refrigerantium ordine.

Opium meconium. *Opii amaritudo.* *Galeni papauer.*

De corniculari Papauere.

Græce, μήκων κερατῖτις: *Latine, papauer cornutum, corniculare papauer, fabiolum marinum: Hispanice, dormideras marinhas: Italice, papauere cornuto: Gallice, du pauoth marine: Germanice, gelbolmagen.*

Enarratio. *69.*

Papauer cornutum.

NASCITVR papauer cornutum ad litora maris, præsertim inter saxa, ut Pisauri & Anconæ, aliis ue maritimis locis deprehendimus, folio uerbasci incisuris diuiso, sed flore luteo, quo decidente siliculæ, oblongæ phaselorum modo, tanquam cornicula nascuntur: à quibus cognomentum traxit: nam radix huius adeo parua est, ut facillime è terra eradicetur. Cæterum hallucinati sunt multi, credentes glaucium quod Arabes memithe appellant,

pellant,huius cornicularis papaueris ſuccum eſſe, ut candide Dioſcorides indicat. Nam de cornicularis papaueris uiribus, ita tradit Galenus lib.7. de Facultatibus ſimpl. medic. Mecon ceratitis, ideſt papauer cornutum, uim habet incidendi, extergendiq;. Itaque radix eius in aqua ad dimidium decocta, hepaticos affectus adiuuat, folia & flores ſordidis & contumacibus ulceribus proſunt, ſed ea reiicere oportet ulceribus iam repurgatis, alioqui ſanā carnem exedent. *Memitha non eſt cornicularis papaueris ſuccus.*

De ſpumeo Papauere.

Græce, μήκων ἀφρώδης: Latine, ſpumeum papauer, Heraclium papauer, Herculeum papauer.

Enarratio. 70.

PAPAVER ſpumeum, niſi ſpecies quædam rhœadis papaueris, in aruis naſcentis, florem tanquam ſpumam album emittens ſit, quid ſit ignoratur, de quo Gal. quoque breuiter dixit libro ſeptimo: Semen habet pituitam expurgans. *Papauer ſpumeum.*

De Hypecoo herba.

Græce, ὑπήκοον: Latine, hypecoon, hypecoum.

Enarratio. 71.

QVI inter ſegetes diligenter quæſiuerit, hypecoum certe inueniet; naſcitur enim folio rutæ, flore uero luteo, & paruo, ſed caule cubitali & ampliori, tenero, ac innodi, de quo Gal. lib. 8. de Facult. ſimpl. med. ita breuiter dixit: Refrigerat tertio ordine, parūque à papauere diſtat. *Hypercoū.*

De Hyoſcyamo.

Græce, ὑοσκύαμος: Latine, hyoſcyamus, iuſquiamus, Apollinaris herba, altercum: Hiſpanice, el uelenho yerua: Luſitanice, meimendro: Italice, dente caualino, diſturbio: Gallice, iuſquiamo: Germanice, bilſen.

Enarratio. 72.

IN Italia ex tribus hyoſcyami ſpeciebus, quas Dioſcorides citat, unam tantum mihi uidere contigit, & illam quidem flores luteos habentem, reliquas uero duas, olim in Hiſpania conſpectas habebam, quas pharmacopolæ, corrupta uoce, iuſquiamum appellant: ſoporiferæ enim omnes ſunt, ſed purpureos flores & nigrum ſemen habens, cęteris periculoſior eſt, poſt quam luteos flores emittentem, adnumerare eſt: Tertiam uero albam, cæteris innocentiorem dicimus. Nicander porro in ſuis Alexipharmacis. Con *Hyoſcyamus.*

trà hyoſcyami uenenum,perbelle ut ſolet,differit: & Galenus octauo libro de Facult.ſimpl.medic.ita de illius uiribus tradit:Cui ſemen atrum eſt, inſaniam ac ſoporem inducit,cui uero mediocriter flauum,propinquam ei obtinet facultatem;utrique tamen fugiendi ſunt,ut deleterii & inutiles, at cui ſemen & flos eſt candidus,ſanitate idoneus exiſtit, ex tertio quodammodo refrigerantium ordine.

De Pſyllio.

Græce, ψύλλιον: Latine, pſyllium, pulicaris herba: Hiſpanice, zargatona: Italice, pſillio: Gallice, herbe apuces: Germanice, pſilien kraut.

Enarratio 73.

Pſyllium. Pulicaris herba. FREQVENS & officinis uulgaris,pulicaris herba eſt,ſic dicta,quia ſemen pulicibus æquale habeat,quòd omnes pſyllium uocant,& ex eo mucilagines infrigidantes parant;de quo Gal. lib.8.de Facult.ſimpl.medic. ita dixit,pſyllium ſemen habet admodum utile,ex ſecundo refrigerantium ordine:in deſiccando uero & humectando,mediū quodam modo eſt & ſymmetrum.Hæc Gal.ex quibus ſatis patet,quàm perperam Meſue,de uiribus pſyllii ſentiat,quum dixerit,pſyllium quoad partes exteriores frigidum eſſe, quoad internas uero calidas & comburentes,in quarto gradu,quum re uera pſyllium ſecundum ſe totum frigidum ſit,& ita frigidum, ut illud inter medicamenta ſua frigiditate internecantia medici collocare non dubitent,ut apud Dioſcoridem,ut ceteros ſileam medicos hoc affirmantes, legere quis poterit,lib.6.cap.10. *Meſue errat.*

De Solano.

Græce, στρύχνος κηπαῖος: Latine, ſtrychnon, ſolanum eſculentum, ſolatrum hortenſe, herba Maura: Hiſpanice, yerua mora: Italice, ſolatro: Gallice, morelle: Germanice, nacht ſcatth.

Enarratio. 74.

Solanum. Solatrum SOLANVM officinis ſolatrum dicitur, quod olim in cibum ueniebat,& in hortis inter herbas eſui aptas ſerebatur,unde ſolanum hortenſe,ſiue ſolanum eſculentum appellabatur:hodie uero ubique ſub nulla olitoris lege naſcitur,& uagatur,quod ſemen emittit paruum,rotundum, primo uiride,poſtea uero indifferenter rubrum uel nigrum fit. Huius uero herbæ ſucco,ubi opus eſt ſimul & conſtringere & refrigerare,frequentiſsi-

me utimur,& merito, quia Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicament. de eo ita tradit: Solanum esculentum quidem astringit, refrigeratque in secundo ordine. Recentiores uero, quia strumas solanum hoc resoluere animaduertunt illi partes heterogeneas, ac quoque subtiles tribuunt. *Solatrum strumas resoluit.*

De Solano uesicario.

Græce, στρύχνος ἁλικάκαβος: Latine, halicacabon, solanum uesicarium, alkakengi: uulgo Arabica uoce alkakengi: Gallice, baga nauldes: Germanice, iudenhutlin, oder docklin.

Enarratio. 75.

SECVNDA species solani, halicacabum hoc est, quod Arabes corrupta uoce, alkakengi uocant. Dicitur quoque planta hæc uesicaria, quia eius rubrum fructum, in uesicis, siue folliculis contentum habet, magnitudine cerasi, de quo ita tradit Gal. libro octauo de Facultatibus simpl. med. At eorum quæ esui non sunt, unum quidem dicitur Alicacabum, fructum habens rubrum, acino uuæ persimilem: & subdit: Alicacabum igitur, fructum fert ciendæ urinæ idoneum, compluribusque facultatibus quæ ad iecur, uesicam, & renes accommodantur, miscetur. *Halicacabon. Alcaclzengi*

De Solano somnifico.

Græce, στρύχνον ὑπνωτικόν: Latine, solanum somniferum, uel somnificum, solatrum somniferum, uel dormitorium: Hispanice, yerua mora maior, solatro somnifero: Italice, solatro maggiore, herba belladona: Gallice, morele que se dormir.

Enarratio. 76.

RARO uerum solanum somniferum reperitur, & ut ipse uerum fatear id semel hucusque tantum uidi, ad ripas Belgici maris, folio cotonei arboris, flore rubente, cuius semen crocei coloris in siliculis paruis occludebatur, quod uero Officinę solatrum somniferum uocant, differens ab hoc, de quo agimus est; nam neque croceum semen producit, neque in siliquis occlusum, imò potius nigrum auelanarum magnitudine, merito tamen seplasiarii & uulgares medici, hoc quoque somniferum appellant solatrum, quia easdem fere cum Dioscoridis somnifero solano uires habet, & eius semina egregie urinam prouocant, & potentissime renes expurgant, ac so- *Solanum somnificũ*

mnum conciliant, & ut tradit Galenus citato loco, ſolani uero hypnotici, ſomni conciliatiui dicti, radicis cortex, ſi cum uino bibatur, ſomnum accerſit, drachmæ pondere ſumptus, exiſtens ſucco papaueris ſimilis, niſi quod imbecillior, utpote tertii refrigerantium ordinis, quum ille ſit quarti: huius ſolani ſemen urinam ciendi uim habet: ſi plus tamen duodecim corymbis hauſeris, dementiam aſciſcet.

De Solano furioſo.

Græce, στρύχνον μανικόν: *Latine, furioſum ſolanum, ſolatrum furioſum.*

Enarratio. 77.

Solanum manicon furioſum idem.

DIFFICVLTER hæc reperitur herba, proinde de ea nihil quicquam dicam; nonnulli tamen argitarum, & herbariorum affirmant, apud montem ſancti Angeli prope Apuliam, qui latine Garganus uocatur, reperiri. Ita enim ob oculos, eam Dioſcorides ponit, & ſuis coloribus depingit, ut non difficile eſſet, eam inter plures alias herbas dignoſcere, & de illa ita tradit Galenus lib. Simplicium, inquiens; At tertium ſolanum quod ad inſaniam adigat, omnes manicum nominant, & ad medicationes intra corpus inutile eſt; nam ſi quatuor eius drachmæ offerantur, mortem inferent; ſi pauciores, inſaniam; una certe innoxie ſumitur, nihil tamen utile præſtat. At foris corpori illitum ulcera maligna perſanat; uerum ad talia, radicis cortex præfertur, deſiccans ſecundo ordine iam completo, aut tertio incipiente; ſecundo autem incipiente refrigerans.

De Dorycnio.

Græce, δορύκνιον: *Latine, dorycnium, lunaris herba, lunaria herba, ſtella terræ: Hiſpanice, una ſuerte de adelfa: Italice, lunaria herba: Gallice, lunaria herba.*

Enarratio. 78.

Dorycniũ Lunaris herba.

CHIMICI & ii qui profitentur ex Mercurio argentum conflare, hanc cotidie inquirunt herbam, & eam lunarem ſiue lunariam appellant, quia eius folliculus rotundus in quo ſemina conduntur, nocturno tempore ad radios Lunæ aperitur, & ita ſplendeſcere uidetur, ut eam lucentẽ ſtellam è longinquo dixerit, quam incolæ ſic uidentes, & diabolum putantes aufugiunt. Ea enim chimici argentum uiuum Mercurium dictum, fixum ſtabileque reddunt, & ſtriges ueneficia parant, ac dæmones irritant. Falſo certè Iacobus Manilius fabam inuerſam, quam Lunariam herbam

Iacobus Manilius errat.

appellat,apud Dioſcoridem,ſolanum ſomnificum eſſe dixit; Nam ut Euritius Cordus notat,hiſtoria omnino repugnat.Cęterum,Galenus libro ſexto,de Fac.ſimpli.med.ſub Dorycnidio,ita de iſta herba inquit; Dorycnidion aquea excellit frigiditate,quamobrem, pauculum quidem, ſoporem conciliat, pluſculum uero ſumptum,perimit.

De Mandragora.

Græce, μανδραγόρας *: Latine , mandragora , pomum terreſtre, pomũ caninum, Circe: Hiſpanice,mandracola yerua :Italice,la mãdragora : Gallice,mandragore : Germanice,alraun.*

Enarratio. 79.

NVNQVAM quod equidem meminerim, in Hiſpania mandragoram uidi; in Italia uero frequens eſt herba,præcipue Ferrarię,ubi nullus ferè extat hortulus,in quo mandragora non reperiatur. In cœnobio enim Carthuſianorum,apud quod,unuſquiſque monachus ſuum proprium & particularem hortulum habet,ita feliciſsime creſcit,ut nullus extet , qui nõ hac decoretur herba:creſcit autem folio lapathi,lato, oblongo,per terram ſtrato,ad cuius radices poma quinque uel ſex numero naſcuntur, magnitudine paruę pilæ,coloris interdum uireſcunt herbacei; quum uero ad maturitatem perueniunt,lutei ſaturi efficiuntur; naſcuntur autem,ut obiter hoc attingamus,poma hæc pediculis ſemi dodrantalis altitudinis, ita appoſitè, ut unumquodque pomorum,homuntionem quendam , abſque brachiis repręſentare uideatur:qua de cauſa,Pythagoras,mandragoram anthropomorphon,id eſt figurã hominis,appellauit . Quem ſecutus Columella,mãdragoram in ſuo Horto,ſemihominem dixit,cui ſignatæ cauſæ, alterã addimus uulgarem ; Quia mandragora , radicem in duas fibras , ueluti duo crura,diuiſam habet,unde quoque ſemihomo appellatur.Hæc etiam Circe dicebatur,quia ea ad amatoria & ueneficia , Circe famoſiſsima incantatrix paſsim utebatur,& de ea,in Pentateucho legitur,quã Hebræi,dudaim, ſua lingua uocant.Ex huius uero radice, uinum mandragorite parandum Dioſcorides,& medici ſuadent,quod plerunque propinant iis quibus ſecare aut membrũ aliquod urere uolunt,mirificæ enim ſtupefacit. Iuſtũ erit hic enarrare tyrannidẽ ac impoſturam nugiuendulorũ ac impoſtorũ hominũ,qui homunculos quoſdã,ex radicibus cannarũ ſculptos,mulieribus ſterilibus,& non parturientibus,loco mandragorę,nõ paruo uendunt pretio, Sculpũt enim hominis effigiẽ,in cannarũ ut dixi radice ita appoſitè & ſollerter,ut ubi opus eſt appareãt capilli,ut in barba,capite,& pectine,Grana tritici quædã affingant,quæ cũ radice ſimul terra obruta, plures,tenues , ac capillis ſimiles radices emittũt,ac inde tota ipſa radix,figura homuntionẽ

Mandragora.

Anthropomorphos.

Circe.

Impoſtura hominum.

repræſentat, quam è terra non niſi obturatis auribus eradicari poſſe, uel canis caudæ adalligatam, alta mente nugantur. Vendunt autem unam uel alteram harum radicem, triginta, nonnunquam uero quadraginta aureis ducatis. Pereant igitur balatrones ii falſarii, quos ut Italia uniuerſa fert, ita tota Hiſpania eos fugat, & non permittit imperitum uulgus impoſturis circumueniri. Tertia uero ſpecies mandragoræ, Morion dicitur, quæ procul dubio melongena non eſt, ut nonnulli opinati ſunt. Eſt enim melongena uel meleʒana, fructus ubique familiaris, quem aliqui berengenam uel belõgenam, alii uero Cupidinis pomum, uel inſanum pomum appellant, quod inter cucurbitas, & melones ſeritur, & uictui nõ aſpernendum obſonium eſſet, niſi triſtes ac atrabiliarios gigneret humores, ut Auicennam adnotaſſe legimus. Huius porrò altera ſpecies in Italia cernitur, pomum gignens luteum, quam ego morion eſſe dixiſſem, quia cum mandragora, magnam cũ figura, tum uiribus habet ſimilitudinem; de quibus Galenus libro ſeptimo de Facult. ſimpl. medicamentorum, ita tradit: Refrigerat tertio exceſſu mã dragora, uon nihil tamen pomis caloris atque humiditatis ineſt, unde ſoporem conciliant. Radicis cortex non tantum refrigerat, ſed etiã ſiccat, quod eo includitur imbecillimum eſt.

De Aconito pardalianche.

Græce, ἀκόνιτον παρδαλιαγχές: Latine, aconitum interficiens leones, pardos, aconitum interficiens pantheras: Hiſpanice, centelha yerua: Luſitanice, bugalhoo bierua, yerua de balheſteros: Italice, aconito: Gallice, aconito: Germanice, uuolffsbeer, uel doluurtz.

Enarratio 80.

Aconiti ſpecies duæ

PRIMA hæc aconiti ſpecies pardalianches dicta, in multis reperitur locis, cuius radices nigras ad rubedinem declinãtes, luporum uenatores publice uendunt, & illis lupos interficiunt: Sed non ea de cauſa luparia dicenda herba hæc eſt, quum ſequens uere luparia denominetur, & radices non quidem ad ruborem inclinatas, ſed potius nigerrimas habet, quę minus potenter lupos interficiunt, quàm huius de quo agimus aconito. Carnibus enim radices utriuſque aconiti mixtæ, lupos interficiunt; Sed ut dixi, primi huius aconiti radices potentius eos interimunt. Ex utriſque quoque & taxo, uenatores conditum parant, quo ſagittas ſuas inficiunt, & toxicum appellant, quia Græci ſagittas telaque ſua, toxeumata uocant, Aconitũ hoc pardalianches, quia pardos, leones interimat, dicitur; cui folia aſpera cucumeris aſinini foliis ſimillima inſunt, de quo Plinius cum Dioſcoride, ita li-

Toxicum unde dictũ

bro uigeſimo ſeptimo,capite tertio dixit; Aconitum folia habet cyclamini,aut cucumeris non plura quatuor ab radice leniter hirſuta; radicem modicam cammaro ſimilem marino,quare quidam cammaron appellauere; alii lycoctonon ex ea quam diximus cauſa; arida radix incuruatur paululum ſcorpionum modo,quare & ſcorpion aliqui appellauere: Nec defuere qui myoctonon appellare malint,quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas uocant, & ideo aconitum aliqui dixere,nullo iuxta,ne puluerem quidem nutriente, & cætera. Ex quibus ſatis clarè patet, quâm perperam Leonartus Fuchſius in ſuo Herbario,pro primo hoc aconito herbam Paris depinxerit, nam primum hoc aconitum,præſtantiſsimum ut dixi uenenum eſt, ut eo inunctis muliebribus genitalibus,eadem die mortem inferat; Herba uero Paris, tantum abeſt ut uenenum dicatur,ut potius contra quoduis uenenũ ſingulare ſit antidotum,ut author ille qui additiones quaſdam Pandectis adiecit, inquit,qui quoque contra fatuitates & inſanias ualere,commendat. Quibus nos addimus,quod herba Paris,unicum tantum emittit caulem,& illũ quidem rotundum,duorum cubitorum altitudinis,in cuius medio folia quatuor,ſanguineo frutici ſimilia,& in crucem diſpoſita ſunt, in ſummo uero, alia quatuor quoque uidentur parua,oblonga, in quorum medio fructus purpureus,rotundus,acino uuarum paruo ſimilis, uinoſus, albo quodam paruo ſemine plenus,cernitur. Nam radix capilloſa inter album & luteum colorem eſt,in qua ſcorpionis caudę figura non cernitur,nec alabaſtri ſplẽdor aliquis,quæ duo in aconito reperiri,Dioſcorides tradit. Cæterũ Theophraſtus libro nono,de Cauſis plantarũ,capite decimo ſexto,inquit: olim aconitum ita componi, ut certis occidere temporibus poſsit, uidelicet bimeſtri,trimeſtri,ſemeſtri,anno completo,nõnullum etiam biennio, quod nos hodie quoque fieri a nonnullis percipimus.

Fuſchius errat. Herba paris.

De altero Aconito.

Græce, ἀκόνιτον ἕτερον : *Latine, lycoctonon,cynoctonon, alterum aconitum,herba lupos interficiens,luparia herba: Hiſpanice,yerua del lobado, mata lobo yerua, yerua de balheſteros: Italice, herba luparia, herba de la uolpe: Gallice,luparia herba: Germanice, uuolffsuurtz.*

Enarratio 81.

TRIA huius aconiti genera facit Dioſcorides,quorum duorum hiſtorias non legimus,unde credere eſt,ut plerique doctiſsimi uiri credunt, textum iſtum corruptum & diminutum eſſe,quum in eo, tertii tantum Pon-

Licoctonoo.

tici aconiti historia legatur, quod passim folio platani multis diuiso incisuris cernitur: Caule uero filicis, flore luteo, et illo ampliore, quem ranũculus siue batrachion producit. Hanc uero herbam, lupariam communes appellant, ob id quod eius radices ut capite superiori diximus, lupos potissimũ interficiant. Alterum uero genus uulgare quoque cernitur, folia stricta digitalis longitudinis habens, ad summum pro parte septem. Tertium uero in monte Anconitano uidimus, folium rutæ simile habens, cęteris uenenosius, ac pestilentius. Cæterum, adeo segniter, & frigide in examinandis simplicibus medicamentis Auicenna se gessit, ut illum in hac materia præterire consultius esset, quod nõ aliunde euidentius percipi potest, quàm in aconito herba, quam multoties cum cicuta confundit, aliquando uero cum toxico, nonnunquam autem cum napello, ut abunde Ferrarienses indicarũt, ac post eos Leonardus Fuchsius Germanus, qui quoque mea sententia reprehensione digni sunt, credentes utique aconitum Græcorum, apud Auicennam napellum esse, quum re uera multum inter se differant: quod noscens Auicenna, de utroque aconito uerbum fecit, uocans utique unũ strãgulatorẽ Adip. id est animalis, ita apud Hispanos dicti, ac medii inter uulpem, & lupum, quod gregatim incedit, & leones comitatur, ob id quod ex preda a leonibus derelicta comedit. Reperitur enim in Aphrica animal hoc Hispaniæ contermina, de quo alibi, Deo opt. maximo fauente plura dicemus. Alterum uero aconitum strangulatorem leonis pardi signat. At alibi de napello, tanquam ab aconito herba diuersa, caput præfixit, ut iure dicendum sit, napellum longe ab aconito differentem esse. Accedunt ad hæc, quòd Theophrastus, libro nono de Plantarum historia, aconiti foliũ, & fructum nihil penitus nocere, sed in radice tantum uim mortiferam habere tradat: Cui subscribunt omnes recentiores, qui de Antidotis contra uenena scripserunt, ut Rasius, Alsaharanius, Cõciliator, Guainerius & plures alii. Sed quia quæ non sit herba napellus, diximus; nunc quæ sit, dicamus, ut liquido constet, napellum ab aconito differentem esse. Est igitur napellus apud Auicennam descriptus, herba folia habens artemisiæ maiori similia, flores uero purpurascentes, qui interdum aperti non sunt, cucullati apparent, & mortuorum capitibus similes; quasi uolens natura per eos, herbæ mortiferam uim hominibus indicare, ut ab ea abstinerẽt, ut in aliis pluribus quoque herbis cernimus. Nam postquam aperti flores isti sunt, galiopsis floribus similes euadũt, sed maiores, qui cauli bicubitali hærent, in quo paruæ quædam siliculæ quoque uidentur, in quibus semen nigrum admodum minutum occluditur, Huius radix, reti similis est, non uero scorpioni, aut cirris marinarum squillarum; ut liquido constet, inter napellum & aconitum differentiam non mediocrem esse. Est item apud Auicennã, napellus Moysis dictus, quem murem quendam esse ad radices napelli nascentem

Luparia herba. *Taxatur Auicenna.* *Taxatur Fuchsius.* *Adip animal in Aphrica repertum.* *Napellus ab aconito differt.* *Napellus herba.* *Napellus Moysis.*

ſcentem dicit,& qui in uniuerſum, Antidotum contra omne genus ueneni, & potiſsimum napelli ſit, quem multi celebres uiri uiderunt, & tanquam rem pretioſiſsimam, ac unicum contra quoduis genus ueneni remediū ſeruant, quo factum eſt, ut mulieres Hiſpaniæ, huius animalculi pedes, pro amuleto, contra faſcinationes, & epilepſiam, puerulis ſuis, collo ſuſpendant. Aduertat tamē bonus lector, quòd apud Plinium libro uigeſimo ſeptimo, capite tertio, aconitum alterum, myoctonon id eſt mures interficiens appellari meminit, ut hac ſignificatione ductus, ne forſan in errorem labatur, credens utique napellum Moyſis, aconitū quod mures interimit, ſit. Ex napello autem, compoſitio quædam alberzachali ab Arabibus dicta paratur, quæ (ut tradit Auicenna,) capite de napello; ebibita, uitiliginem albam curat. Proinde qui Auicennam hac in parte uellicant, digni ſunt reprehenſione, non enim Auicenna, ebibitum napellum uitiliginem albam, aut ut ille inquit, albaras curare tradit, Sed potius inquit, quòd ex napello compoſitio alberzachali dicta, in certa ebibita doſi, albaras delet & curat, ut nouam Bellunenſis correctionem conſulere eſt. Demum de aconito ac illius uiribus, ita tradit Galenus libro ſexto, de Facul. ſimpl. medic. Aconitum pardalianches, putrefacientis & deletoriæ facultatis exiſtit, quare in cibo potuque fugiendum, & ſubdit; Aconitum lycoctonum, ſimilis prædicto eſt facultatis, ſed peculiariter lupos interficit, ut illud pardos.

Alberzachali compoſitio.

De Cicuta.

Græce, κώνειον : Latine, conion, cicuta : Hiſpanice, cegu da yerua, caneuoria, ciguns : Italice, cicuta : Gallice, cigue : Germanice, uutzerling uel uuterich.

Enarratio 82.

VBIQVE uulgaris cicuta eſt, ſed alibi frigidior, & uenenoſior, quàm in Hiſpania aut Italia reperitur: cuius ſucco olim Socrates, ſummus philoſophus iniuſte mortuus fuit; homini enim cicuta uenenum eſt, pecudi uero & ſturno pabulum, de qua Galenus libro ſeptimo, de Facult. ſimpli. medicamen. ita breuiter dixit: Coneon, id eſt, cicuta, quod extremè ſane refrigeret, omnes norunt. Hæc Galenus. Ego uero quandoque cicutæ radicem guſtans, eam ualenter linguam rodere, ac urere deprehendi, qua de cauſa illam calidam eſſe, in dubium trahebam, & niſi procul dubio uniuerſæ antiquitati contradixiſſem, illam calidam omnino aſſeuerarem: De qua quoque Dioſcorides libro ſexto, capite undecimo, ſermonem habet, & eā inter uenena connumerat, cuius efficacisſimum remedium, meraci, ac generoſi uini potio eſt.

Cicuta.

Sturni cicuta nutriuntur.

Merū Antidotum cicutæ.

De Taxo arbore.

Græce, σμίλαξ *: Latine, smilax arbor, taxus arbor: Hispanice, texo arbore: Italice, nasso, tasso: Gallice, if.*

Enarratio 83.

Smilax. Taxus. SMILAX, taxus arbor dicta, non solum in uniuersa Hispania, sed etiam maxima Italiæ parte crescit, abieti cum figura, tum foliis simillima: humilior tamen aliquantulo abiete est, rubras ferens baccas, illis similes, quas agrifolium gerit. Venefica enim arbor hæc est, cui folia perpetuo hęrent, de qua Virgilius cecinit, dicens; Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos. A taxo enim toxicum deductum est, ut in aconito diximus. Cæterum adeo pestilens & mortifera arbor hæc est, ut eius umbra subter dormientes enecet; hodie uero ex huius arboris ligno, ad antiquitatis imitationem arcus Punicei fere coloris parantur, quod quoque ad scrinia, mensas, tabulas, & subsellia usurpatur, de qua ut ab ea fugiamus tantum scribitur: referunt tamen nonnulli, innoxiam fieri, si in ipsam arborem, clauus æreus adigatur.

De Apocyno.

Græce, ἀπόκυνον *: Latine, apocynon, brassica rustica, brassica canina: Hispanice, hauas de perros: Lusitanice, antramocos de quan: Italice, lupini canini.*

Enarratio. 84.

Apocynō. REPERITVR herba hæc apud Hispanos frequenter, quæ siliquas quasdam fabis, uel potius lupinis magnis similes emittit, quo fit, sua uoce, lupinos caninos uel fabas caninas, herbam istam appellent, quæ omnino uenenosa est, & eã populus maxime fugit, & timet. De qua Galenus libro sexto de Faculta. simplicium medicamentorum, ita tradit: Canibus iuxta & hominibus est uenenum, herba grauiter olens, ob idque uehementer calida, non tamen proportione deficcat, itaque illita admodum digerentis est facultatis.

De Nerio.

Græce, νήριον *: Latine, nerion, rhododaphne, rododendrum: Hispanice, adelfa, eloendro: Italice, oleandro: Gallice, rosage, o rosagine: Germanice, olander.*

Enarratio. 85.

NASCITVR ad ripas fluuiorum nerion, perpulchras ferens rosas, quas Apuleius in asinum uersus, ueras rosas putauit, sed ultimo diuersas dignouit: planta enim fruticosa hæc est, lauri folia habens, & illa quidem amarissima, ex cuius uirgis, pueri in Hispania aclides, id est tela quædam, acutis ferris ornata parant, quæ in tauros eiaculantur. Cæterum, huius plantæ ligno, tactis aquis amaris, Moyses dulces reddidit, ut credũt Hebræi: & de illius uiribus, ita tradit Galenus libro octauo, de Facul. simpl. medicamẽtorum: Nerion rhododaphne, foris quidem illitus is frutex, digerendi uim obtinet; at si intra corpus sumatur, uirulentus homini & plerisque pecudibus est. Nerion.

De Fungis.

Græce, μύκητες *: Latine, mycetes, fungus: Hispanice, hongos, cogomelos, turtulhos, cylberquas: Italice, fonghi: Gallice, champignon.*

Enarratio. 86.

FVNGORVM plures sunt species, ex quibus, boleti in pratis plerunque principio Aprilis nascentes, primas obtinent, quos ego cum cæteris, tanquam noxios, ac pessimi & frigidi nutrimenti reiiciendos consulerem, ut curatione quadam Centuriæ primæ Curationum mearum abunde dixi. Cæterum, tantus est hominum hodie luxus gulositasue, ut pro habendis quotidie fungis, lapides quosdam excogitarint, quos in cellis uinariis, summa cura seruant, & eos terra cooperiunt, super quos, singulis octo uel decem diebus, fungi nascuntur, de quorum natura, ac malignitate tradit Galenus libro secundo, de Facult. alimentorum, capite sexagesimo nono, & libro de attenuãte dieta, capite nono, ubi omnium olerum, pessimos esse fungos tradit. Libro uero septimo de Fac. simpl. medic. ita quoque de illis disserit; Fungus, inquiens, frigida humidaque admodũ planta est, quare proxime ad enecantem facultatem accedit. Et sanè inter eos sunt, qui interficiant, maxime qui ex natura mixtam habent qualitatem putrilaginosam, quibus Galeni uerbis, tu addas, quales suilli fungi dicti sunt, qui maxime uenenosi sunt. Fungi. Suilli fungi.

De Colchico ephemero.

Græce, κολχικὸν ἐφήμερον*: Latine, colchicon ephemerum, ephemerum uenenosum, lethale ephemerum, hermodactylus, Mercurii digitus: Vulgo hermodactylos.*

Enarratio .87 .

Ephemerũ.

DICITVR ephemerum, quod uno interficiat die, præſertim Colchicon hoc, in Colchide prouincia naſcens, quo ſerui, tãquam refugium in deſperatione quærentes, utebantur. Eſt autem præſentaneum uenenum, ad ſanguinem uſque ſoluens, præcipue ut dixi, in Colchide: in aliis uero regionibus, non ita uenenoſum percipitur, quod ut Serapioni placet, Hermodactylus recentiorum eſt, quo plerunque contra rebelles ac diuturnos articulorum dolores utimur. Nec enim mirari eſt, ſi Paulus ſeorſum de hermodactylo, tanquam re a Colchico ephemero differente, ſermonem habeat, alibi uero de Colchico ephemero caput præfigat, quum id cõſultò fecerit. Videns utiq; ephemerum non adeo uenenoſum eſſe, præcipue ubi hermodactylus dicebatur, ſed rei medicę potius conducibile; qua de cauſa, de eo ut uenenoſo, cũ cæteris Græcis caput cõſtituit: alibi uero tanquã de re ſibi nouiter cõperta, et nõ admodũ uenenoſa, ſub hermodactyli nomine, uerbũ fecit, dicens: Hermodactyli radix & per ſe, & ipſius decoctũ uim habet purgandi, priuatim & arthriticis, tunc quũ humores defluũt exhibetur: uerũ ſtomacho nimis q̃ aduerſatur. De ephemero uero Colchico, ac uenenoſiſsimo, & exitiali lib. 5. cap. 48. legere quis poterit apud ipſum. Eſt cæterũ, hermodactylus ut Serapioni placet, calidus & ſiccus, in ſecũdo ordine, cuius frequens uſus hodie contra morbum Gallicum antiquum habetur.

Hermodactylus.

Ephemerũ non uenenoſum colchicon hermodactylus eſt.

Hermodactyli temperatura.

De Ephemero.

Græce, ἐφήμερον : *Latine, ephemerum, ephemerum non lethale, iris ſyluatica, lilium conuallium: Vulgo lilium conuallium.*

Enarratio. 88.

Lilium conuallium.

Hoc ut Fuchſio Germano placet, liliũ conuallis eſt, quo omnes horti hodie ornãtur, et merito, quia eius flores, tãquã arbuti figura, eximiã referãt redolentiã, odorem enim ex ſe emittũt, ſimilẽ illi, quẽ narãtii flores ſpirare ſolẽt, de quo Gal. lib. 6. de Fac. ſim med. ita dixit; Ephemerõ nõ uenenũ illud, ſed quod iris ſyluatica nominaẽ, aſtringit quidẽ, eſtq; ſuauis odoris, Quare & repellit, et per halitũ digerit, Nõ inefficaciter autẽ radix eius in dentiũ dolore colluitur: At folia cocta in uino, phymatũ augmẽto & ſtatui cõgruũt.

De Lente paluſtri.

Græce, φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων : *Latine, lenticula paluſtris, lens aquatica: Hiſpanice, lente yuela de ſtanque, lenteya dellagoa: Italice, lente de i paludi: Gallice, lentille aquatique: Germanice uuaſſer linſen.*

Enarratio. 89.

SVPER natat in aquis præcipue stagnosis, lenticula hæc colore uiridis, qua de causa, lenticula palustris uel aquatica lenticula nominatur, de cuius uiribus Galen. libro octauo de Facult. simpl. med. ita dixit: Humidæ frigidæque temperaturæ existit, utrinque ex secundo ordine. *Lenticula aquatica.*

De Sedo maiori.

Græce, ἀείζωον τὸ μέγα: Latine, aizoum maius, sedum maius, semperuiuum maius, semperuiua maior, barba Iouis: Hispanice, yerua puntera, sempre uiua: Italice, sempre uiua: Gallice, de la iou barbe, triquemadame.

De Sedo minori.

Græce, ἀείζωον τὸ μικρόν: Latine, aizoum minus, sedum minus, semperuiuum minus, semperuiua minor, faba inuersa, faba crassa, crassula herba: Vulgo faba crassa.

Enarratio 90. 91.

DICITVR aizoon, id est semperuiuum, quòd nec ingenti æstu, nec atroce frigore unquam moriatur, sed semper omni in tempore uiride, precipue supra tecta antiqua, & ueteres muros uigeat. Frigida enim ac constringens herba hęc est, medico usui cotidiano ueniens; At minus sedum, ut ego opinor, faba crassa, siue faba inuersa, herba dicta est, natura frigida; non uero uermicularis, ut Mathiolus, & alii putãt, quia uermicularis herba, sapore acris est, natura uero calida, quæ duo minime sedo minori conueniunt, quum ut dixi sedum minus, natura frigidum, ut maius est. Cæterum, & planta ipsa descriptioni ex toto respondet, ut iure concludendum sit, quòd faba inuersa, siue crassa dicta, minus hoc semperuiuum sit, de quibus Galenus, libr. 6. de Facultatibus simplicium medicament. ita inquit: Aizoon utrunque tum maius, tum minus, desiccat quidem leuiter, utpote astringens modice: est tamen ex tertio ordine refrigerantium, in eoque aquea essentia præpollet; quare ad erysipelata, herpetes, & phlegmonas à fluxione ortas accommodatur. *Aizoon sẽperuiua.* *Faba crassa* *Mathiolus errat.*

De Tertio sedo.

Græce, ἀείζωον ἕτερον: Latine, aizolon aterum, telephium, portulaca syluestris, uermicularis herba: Hispanice, uuas de

perro yerua, la uermicular yerua: Italice, herba granelosa, la uermicolare: Gallice, pain doyseau.

Enarratio. 92.

Vermicularis.

TERTIVM hoc sedum, uermicularis est herba, natura calida, sapore acris, cuius duæ species habentur, altera luteos habens flores, altera uero albos: hanc fœminam, illam uero masculum, nõnulli appellant. Cæterum, hæc ipsa telephium quoque dicitur, herba de qua capite ultimo, libri secundi sermo quoque habitus est. Proinde caput hoc idem cum illo esse, certũ est, quod Gal. tacite confirmare uidetur, quum de hoc tertio sedo, non alibi quàm sub telephio, mentionem fecerit, dicens: Thelephium, exiccandi & detergendi facultate est præditum, non tamen insigniter calida, sed forsan secundi ordinis. Desiccat etiam secundo, intenso tamen, aut tertii principio, proinde ad putrida ulcera congruit, & cum aceto utranque uitiliginem sanat. Hæc Gal. Cæterum, huic nostræ assertioni fauet historia in Aldino exẽplari scripta, quæ multa resecata habet, & ita incipit: Tertium sedi genus, folia habet oliuæ, multo tamen minora, numerosiora, & tenera, coliculos rubentes, ab una radice multos, in terram procliues, qui cõmanducati succo abundant, glutinosique & salso sapore sunt, calefaciendi uis & natura illi est, acrimoniam habet, exulcerat, & strumas cum axungia emplastri modo imposita, discutit.

De umbilico Veneris.

Græce, κοτυληδὼν: Latine, cotyledon, acetabulum, umbilicus Veneris, cymbalaria: Hispanice, Lusitanice, scudetes, coucilhos: Italice, cupertoiule: Gallice, des escudes.

De altero umbilico Veneris.

Græce, ἑτέρα κοτυληδὼν: Latine, alterum genus umbilici Veneris, cymbalion, alterum acetabulum.

Enarratio. 93. 94.

Acetabulũ umbilicus Veneris.

HAERENT parietibus & humectis locis, utrunq; acetabulum, folio crasso, rotundo, concauo, coxendicis figura, quæ frigida sunt & combustionibus deseruientia: de quibus Gal. lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita inquit: Cotyledon, humidam, subfrigidam, obscure astringentem, ac leuiter amaram obtinet facultatem, unde refrigerat, repercutit, abstergit, & discutit, itaque phlegmones erysipelatodeis, & erysipelata phlegmonodη persanat, æstuantique uentriculo commodissimum cataplasma existit.

De Vrtica.

Græce, ἀκαλήφη: Latine, acalephe, urtica: Vulgo, ortica, ortiga: Gallice, ortie griace: Germanice, nessel.

Enarratio. 95.

OMNIBVS urtica nota est, & illius omnia genera, de quorum uiribus, ita tradit Galenus lib. 6. de Facultatibus simpl. medic. Huius herbæ, tũ fructus, tum folia, admodum digerentis sunt facultatis, adeo ut phymata & parotidas sanent, sed & quiddam flatuosum exhibent, dum coquũtur quo extimulant uenerem, & maxime ubi semen cum musto bibitur. Quod non calfaciat uehementer, sed nimis tenuium sit partium, testimonio est crassorum ex pectore eductio, tum pruritus quem in partibus excitat, porro subducit uentrem titillatione magis quàm purgatione, in uniuersum, quæ exiccari citra mordicationem postulant ea conuenienter persanat. *Vrtica.*

De Galiopsi.

Græce, γαλίοψις: Latine, galiopsis, urtica labeo, urtica fatua, urtica fœtida: Hispanice, urtiga muerta: Italice, ortica fetida: Germanice, binssaugen: Gallice, ortie morte

Enarratio. 96.

FAMILIARIS ubique galiopsis herba est, quæ prope uias, sepes, & domorum areas, folio & caule urticæ, nascitur, non tamen pungit, sed multum fœtet, qua de causa, urtica fœtida a multis dicitur. Cæterum, ita galiopsis baloto similis est, ut primo aspectu, herbarius unam pro altera eradicabit: differunt tamen, quia galiopsis, flores habet purpurascentes, balotus uero albos: item, qui scrophulariam herbam officinis uulgarem, quã ferrariam, ficariam, castrangulam, & millemorbiam uocant, Dioscoridis galiopsim esse autumant, omnino falluntur; quia si per galiopsim Dioscorides scrophulariam intelligeret, illius proculdubio radices non subticeret, quas nodosas & turbinatas habet. Quibus adde, quòd galiopsis nascitur in sepibus, secus itinera, & in domorum areis: Scrophularia uero, potius prope aquarum riuulos. Argumentum tamen cui innituntur, ii qui galiopsim scrophulariam esse dixerunt, hinc desumunt; uident enim scrophulariam florem galeæ quodam modo similem producere, unde galiopsis nomen illi conuenire arbitrati sunt; sed re uera decipiuntur quia Galea Latinum nomen est, Galiopsis uero Græcum, unde non credendum est, quod nomẽ Græcum à Latino deductum sit, ut olim Euritius Cordus patefecit, quem quoque Mathiolus Senensis sequitur, & Fuchsium in hac re reprehendit, *Galiopsis.* *Galiopsis a baloto in quibus differat.* *Scrophularia herba.* *Fuchsius cõuellitur.*

qui prædicta ductus ratione in suo Herbario, scrophulariam pro galiopsi depingit. Est igitur ut in pauca rem totam conferamus, galiopsis, prædicta fatua urtica, non uero scrophularia, uel ut Euritius augurat, & Mathiolus credidit, herba quædam urticæ similis, in cuius foliis lacteæ quædam maculæ conspiciuntur, ob quas, Galiopsim herbam hanc dici, à Gala idest lacte, creditur. De qua Plinius libro uigesimoseptimo, capite nono, eadem cum Dioscoride dixit, & illius Galenus, libris Simplicium nullam fecit mentionem, quanquam Paulus Aegineta ut solet, ita de galiopsi tradat: Galopsis uel Galiopsis, urticæ similis herba est, uerũ maiorem habet leuorem & odorem grauem, scirrhosos tumores dissipat & emollit, item ad ulcera serpentia facit, emplastri modo imposita.

De Gallio.

Græce, γάλλιον: Latine, gallium, lac coagulans herba: Gallice, floraftre, uel petit muguet: Germanice, unser lieben frauuen uueg, oder ual: Hispanice, coaia leche ierua.

Enarratio. 97.

CRVCIOR quum herbam uulgarem, & mihi notissimam, & qua omnia fere prata ornantur, innominatam reliquerim, possunt autem huic ueluti compluribus aliis nomina Hispanica indere uiri doctissimi Hispani, ueluti Christophorus Oroscius, qui apud Salmantiensis non infelici successu agit, Antonius Ludouicus Olysipponensis, utriusque linguæ doctissimus, ac alii complures, quorum nomina. Centuriis curationum nostrarum recensemus. Cæterum gallium herba est ad summum cubitalis altitudinis, cuius caulis gracilis, foliolis stellæ modo dispositis, ad aparine herbæ figuram, ornatur, in cuius summitate flos luteus, densus, exilis, numerosus, ac grati odoris est: lac enim herba hæc coagulat, & ea de causa Gallion dicta, ueluti illa altera herba, quam Ethrusci & Longobardi, pressurã uocant, quæ lac contrahit, & inde caseus dulcis dictus, conficitur. De gallio uero, ita ut solet Galen. lib. 6. de Facult. simpl. medic. tradit: Gallium unde nomen sumpsit, quòd lac coagulet, facultatem autem obtinet exiccatoriam, & subacrem, flos eius competere sanguinis profluuiis uidetur, & combustis mederi: est autem boni odoris, & coloris lutei.

Oroscius. Antonius Ludouicus.

Gallium herba.

Pressura herba.

De Senecione herba.

Græce, ἠριγέρων: Latine, erigeron, senecio, herba cruciata: Hispanice, bon uaron: Lusitanice, attaslinha: Italice car-

doncello

doncello, herba petrella: Germanice, grindt kraut, kreutz, uuurtz: Gallice, du senesson.

Enarratio. 98.

ERIGERON longe alia res est ab eryngo, cuius inaduertentia multi decepti sunt, credentes, erigeronen carduum esse benedictum, quum tamen eryngium ut libro tertio diximus, carduus centũ capitum dictus sit. Est igitur erigeron herba ubique obuia senecio dicta; quæ plerunque supra muros, & parietes ueteres nascitur, altitudine cubitali, multos a se cauliculos emittente, quibus folia multidiuisa sunt, quæ diuisiones, crucẽ referre uidentur, unde cruciata herba appellata est. Floret uero herba hæc initio ueris floribus luteis, citò dehiscẽtibus & in papos euanescentibus, unde erigeron dicta est, quia uere flores ii humani capilli modo, in ea canescant, uocant autem Græci ἔαρ uer: quibus γέρων senex dicitur, unde ueris senex, uel senecio herba appellatur. Cæterum, hanc falsò Otho Brumphelsius, pro altera specie uerbenæ, in suo depinxit Herbario, ut iam diu patefecimus. Sed est quoque altera herba, huic proxima, sed procerior, utpote caules tricubitales emittens, cuius succo medici Hispaniæ contra morbum Gallicum utuntur, & eam Lusitani sua uoce, tasneriam, uel talasneriam uocant, quam nonnulli uocum affinitate instructi, credunt, tanacetum apud authores descriptum esse, non sine tamen ingenti errore, quum inter se maxime uarient, ut cõferenti manifestum erit. De erigero uero ita breuissime tradit Gal. lib. 6. de Facultatibus simpl. medic. Erigeron refrigerat, & modice digerit.

Erigeron ab eryngo differt.

Cruciata herba.

Brumphelsius errat.

Talasneria herba.

De thalictro.

Græce, θάλικτρον: Latine, thalictrum, thalietrum.

Enarratio. 99.

FALSO Ruellius, argentinam herbam, thalictrum esse dixit, quum argentina herba longe alia est ut suo diximus loco: at thalictrum hucusque quod sciam non uidi, de quo Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita dixit: Thalietrum folia habet coriandro similia, caulem crassitudine rutæ, uis eis inest citra morsum exiccatoria, itaque ulcera inueterata ad cicatricem perducit.

Thalictrũ. Ruellius in thalictro errat.

De Musco marino.

Græce, βρύον θαλάσσιον: Latine, bryon thalaßion, muscus marinus, corallina: Italice, corallina: Hispanice, malborquina, yerua: Gallice, corallina.

Enarratio. 100.

Corallina. OMNIVM doctorum hominum consensu, muscus marinus officinarum corallina est,qua hodie pro depellendis puerorum uermibus,me dici frequenter utuntur: Merito enim corallina dicitur,quia cum corallo, similitudinem quandam gerere uidetur, uel quia cum eo plerunque quoque nascitur; hic uero Anconæ in magna reperitur copia,cuius uires uermes interficiendi,antiqui ignorarunt,ut ex Gal.quoque percipi potest,qui de eo lib.6.de Facult.simpl.med.sermonem habet, & illi nullam similem tribuit uim,dicens:Bryon thalattion cōpositum est ex terrena & aquea essentia,utraq; frigida,siquidem & gustū astringit,& calidis quibusuis illitum, ea refrigerat,adiuuatq;.Cęterum Hispani herbā istam malhorquinā appellant, quia primo ad illos,ex Maiorica,altera insularū Baleariū,aduecta fuit.

De marina Alga.

Græce, φύκος θαλάσσιος: *Latine, phycon thalattion, marina alga: Hispanice, las ouas del mar: Italice, alga marina: Gallice alga marine.*

Enarratio. 101.

Alga marina. PHYCOS thalattios alga marina est, non ea tamen qua apud Muranum Venetiis uitrea uasa parantur; nam & illa alga marina dici meretur, de qua Galen.lib.8.de Facult.simpl.med.ita tradit: Phycos ex mari exemptus & uirens,siccat refrigeratque in secundo ordine, habet enim quiddam modice acerbum.

De Potamogetone.

Græce, ποταμογείτων: *Latine, potamogeton, fontinalis herba, pulmonaria herba: Vulgo, pulmonaria.*

Enarratio. 102.

Pulmonaria POTAMOGETON, ut ego opinor,ea est herba, quam officinæ hodiernæ pulmonariam appellant,eo forsan quia pulmonis uitiis opituletur: quæ folio constat betæ hirsuto, notis albis emaculato, & prope fontes & aquosos locos nascitur,unde fontinalis nomen traxit, de qua Galen.lib.8.ita dixit:Potamogeton astringit & refrigerat similiter polygono, sed essentia eius crassior quàm polygoni est. Fontinalis herba.

De Stratiote aquatico.

Græce, στρατιώτης: *Latine, stratiotes fluuiatilis, stratiotes aquaticus.*

Enarratio. 103.

STRATIOTES in aquis supernatans, sedo simile folium habet, quod ut creditur, nō alibi quàm in Aegypto nascitur, de quo Plin. lib. 24. cap. 18. ita inquit: Celebratur autem & a Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili nascitur aizoo similis, ni maiora haberet folia: refrigerat mite, & uulnera sanat ex aceto illita; item ignes sacros ac suppurationes, sanguinem quoque qui defluit à renibus pota cum thure masculo mirifice sistit. *Stratiotes fluuiatilis.*

De Stratiote, millefolia dicta herba.

Græce, στρατιώτης ὁ χιλιόφυλλος: Latine, stratiotes millefolia herba, millefolium: Hispanice, milhoyas yerua: Italice, millefoglio: Gallice, mille fueille: Germanice, garben, schafgarben.

Enarratio. 104.

HAEC enim herba est, quam hodie pharmacopolæ millefolium appellant, quum ex directo descriptio illi cōueniat, nec enim myriophyllon millefolium herba est, ut multi crediderunt. Nascitur autem millefolium uulgare in pratis, locis siccis, & prope uias, non uero aquaticis locis, ut myriophyllon, à cuius millefolii radice caules semicubitalis altitudinis nascuntur, numero tres, quatuorue aut quinque, in quibus folia sunt auicularum pennis simillima, & ad ea multū accedentia, quæ syluestre cyminum emittere solet. Cæterum, in summitate caulium, umbellæ albæ sunt, quæ aliquādo ruffescunt, ut iure dicendum sit, terrestre hoc millefolium, officinarum millefolium esse, non uero myriophyllon. De quo Galen. lib. 8. de Facult. simp. med. ita tradit: Aquaticus stratiotes humida & frigida facultate est: terrestris uero, nonnihil habet astrictionis, proinde & ulcera glutinat. *Millefolium*

De Verbasco.

Græce, φλόμος: Latine, phlomos, uerbascum, thapsus barbatus: Hispanice, uerbasco: Italice, tasso barbasso: Germanice, uuilkraut.

Enarratio. 105.

VERBASCI, uulgo tassibarbassi dicti, duæ seplasiariis notissimę sunt species, quarū altera flores albos habet, altera uero luteos, quibus pro sedandis doloribus, tāquā medicamento anodino, & tēperato sæpe utimur. Cæterū duas alias species huius uerbasci, Ruel. credidit, eas esse herbas, quas quidā herbas paralysis; alii uero herbas primi floris appellāt, alteri quarū flos albus inest, alteri uero luteus, nā folia utriq; crispa admodū sunt, uirgę pastoris dis *Verbascum* *Herba primi floris.*

psaci dicti, simillima, quas quoq; herbas Fuchsius, tãquã ueras uerbasci species in suo depinxit Herbario; quæ dubio procul cõstringẽdi uires obtinẽt. Porro ex uerbasco lychnia fieri possunt, unde à Dioscoride lychnitis, & thryallis appellatur. Cuius flores rustici in Italia, & nonnulli in Hispania, pro coagulando lacte usurpant, & illius semine contuso & pani uel caseo mixto, Hispani pro interficiendis lacustribus piscibus utuntur: de quo Gal. lib. 8. de Facul. simpl. med. ita inquit: phlomus, idest uerbascũ, eius duę sunt species; quædã enim foliis est candida, quædã uero nigra; Rursus, albæ qui dẽ mas est, cuius folia angustiora, fœmina cuius maiora uisuntur: Est & alia phlomus agrestis, flores habẽs aureos & luteos: necnon alia quã phlomida appellant; Priorũ duarũ radix acerba gustu est, & fluxionũ affectibus prodest, atq; adeo dentium doloribus: q̃q̃ folia digerendi uim habent, similiter & aliarũ folia, omniũ quippe folia desiccandi & detergendi uim posſident.

De Aethiopide herba.

Græce, αἰθιοπὶς : *Latine, Aethiopides herba.*

Enarratio. 106.

HAEC in Aethiopia tantum nascitur.

De arctio.

Græce, ἄρκτιον : *Latine, arctium.*

Enarratio. 107.

Arctium. ARCTIVM non est lappa minor, ut multi falso credebant, quum lappa minor xanthion sit Dioscoridis; est uero arction herba ubique nascens, cuius tenelli cauliculi in cibo cardorũ uice usurpantur. Folia etenim crassa uerbasco similia herba hæc habet, de cuius uiribus ita tradit Gal. 6. de Facult. simpl. med. libro, dicens: Arctium quod thapso uerbasco est simile, radice tenera, candida, dulci, caule oblongo & molli, semine cymino simili: tenuium est partium, ob idque facultatis modice exiccantis & extergentis, quamobrem radix ac semen eius in uino cocta, quadantenus dentium dolores mitigant. Porro ambusta & chimethla non horum modo decoctum, sed & caules teneriores sanare possunt.

De Personacia.

Græce, ἀρκεῖον : *Latine, arcium aliud, personacia, philanthropos, lappa maior, bardana: Hispanice, bardana, pagamacera maior: Italice, lappola maggiore: Gallice, gletteron, ou glouteron, Germanice, grosz kletten.*

Enarratio. 108.

NASCITVR Lappa maior ubique cum caule,& sine illo; Quæ autem cum caule nascitur folia cucurbitæ similia habet, fructum uero rotundum, hirsutum tenaci nexu uestibus hærentem, unde philanthropos herba dicta est. Cæterum, differt planta hæc a minori lappa, tum folio, tum etiam fructu, ut capite de Xanthio dicemus. Quæ autẽ sine caule nascitur lappa, folia tantum habet, lata, ampla, quibus multi uice branchæ ursinæ, nõ sine ingenti errore utuntur, hanc uero de qua agimus, lappam maiorẽ appellamus, At qui aparinem lappam esse dixerunt omnino errarunt, ut suo diximus loco, de hac uero lappa maiori ita tradit Galenus libro sexto, de Fac.simpl.med. Lappa maior digerit simul & desiccat: astringit tamen nõ nihil, unde folia eius antiquis ulceribus prosunt. *Lappa maior duplex* *Error multorum.*

De Petasite.

Græce, πετασίτης: Latine, petasites.

Enarratio. 109.

NISI Fungorum genus aliquod Petasites sit, quid nã sit ignoramus, in Gallia porro eam nasci Ruellius tradit, pro qua Fuchsius lappam maiorem a nobis descriptam capite superiori, in suo depinxit Herbario. *Petasites.*

De Epipactide siue Elleborine.

Græce, ἐπιπακτίς: Latine, epipactis, elleborines, elleborina.

Enarratio. 110.

SIMILIS nigro helleboro, elleborines herba est, minutiori tamen folio uestita, quam Ferrariæ in hortu Magnifici Azzaioli nobilis Ferrariensis uidimus. Quũ igitur Dioscorides dicat, elleborines folia habet minima, intellige comparatione ad folia nigri ueratri, ellebori dicti. *Elleborines.* *Azzaiolus Ferrariensis.*

De Fumaria herba.

Græce, καπνός: Latine, capnos, fumaria herba, fumus terræ: Hispanice, palomilha yerua: Lusitanice, bierua molari: Italice, fumo terre herba: Gallice, fume terre ou pied de geline: Germanice, erdtrauch.

Enarratio. 111.

FVMARIA herba, officinis fumus terræ dicitur, quæ ideo a fumo denominationem traxit, quia eius succus oculos clarificat, & in eo iniectus, ueluti acutissimus fumus, multas euocat lachrymas, præclara enim & multis encomiis, ob raras eius dotes, digna est herba, quæ flauam bilem purgat, *Fumus terræ.*

& aduſtos depellit humores,ac puriorem & mundiorem ſanguinem reddit,mirifice enim morbis biliosis opitulatur, & iis qui ex ſanguine aduſto originem trahunt,ut morbo Gallico,pruritui,ſcabiei, ſerpigini,lepræ, pſoræ,elephantiaſi,quartanæ,& aliis uariis,pro quibus,ex ea ſyrupus,ac per cã panam deſtillata aqua,in officinis parantur.Cæterum, uentriculum, iecur, & inteſtina,herba hæc roborat,& unice obſtructiones aperit, ut ex Galeno percipitur,qui libro ſeptimo , de Faculta. ſimplicium medicamentorum ita tradit : Capnios,id eſt fumaria,acris,amaræ,& acerbæ qualitatis eſt particeps,quamobrem urinam bilioſam,multamque prouocat ; ſanatque tum obſtructiones , tum imbecillitates iecinoris ; Succus eius oculorum aciem acuit,non parum trahens lachrymarum,ueluti ipſe fumus, hactenus Galenus. Recentiores uero,ut Meſue,Serapio,& alii,nonnihil malignitatis huic herbæ tribuunt,quam facile corrigi,aut cocco,aut paſſulis enucleatis,uel earum melle contendunt,ut uero illius uires debiles efficaciores fiant,illi myrobalani,ſene,& aqua caſei,adiungenda ſunt. Porro,ex floribus fumi terræ conditum ſaccharo paratur,prędictis cõueniens affectionibus,quod curioſi pharmacopolæ paratum in officinis habeant ſemper , uelim . At huius ſucci doſis,in potu ut teſtatur Meſue ab uncia media ad duas uſque propinari debet, decocti uero ab unciis decem ad quindecim , pulueris uero a drachmis tribus ad quinque : parum enim calida herba hæc eſt, ſicca uero in ſecundo gradu.

Fumariæ tẽperatura

De ſatiua Loto.

Græce , λωτὸς ἥμερος : Latine,lotos domeſtica,ſatiua lotos, trifolium ſatiuum, oxytriphyllon, acetoſum trifolium,panis cuculi, alleluya,trifolium acetoſum, oxys : Hiſpanice, azederilha de tres hoias, alleluya : Italice, trifolio acetoſo : Gallice, treſle acetoſo, uel pain a coquu : Germanice, ſaurercler.

Enarratio. 112.

LOTVS ſatiua, ut ego opinor,acetoſum trifolium eſt, cuius folia cordis figuram imitantur,& eum Plinius oxyn, libro uigeſimo ſeptimo , capite duodecimo appellat ; recentiores uero panem cuculi,uel panem cuniculi,aut alleluyam uocant,quod ad reſtinguendam ſitim,& ſtomachum diſſolutum a caliditate,recreandum multum ualere creditur ; in hortis autem ſatum plerunque reperitur,& ut tradit Galenus, ut mediocriter concoquendi,ita etiam exiccandi uim poſsidet:demum in caliditatis frigiditatiſq; coniugio,media quodammodo lotos ſatiua hæc exiſtit.

Lotus ſatiua. Acetoſum trifolium. Alleluya. Oxys. Panis cuculi.

De syluestri Loto.

Græce, λωτὸς ἄγριος : Latine, lotos syluestris, trifolium syluestre, falsum melilotum: Hispanice, Lusitanice, melgas: Italice, Gallice, Germanice, meliloto.

Enarratio. 113.

SYLVESTRIS Lotos, siue trifolium syluestre, ea est herba, quã hodie uniuersa fere Italia, Germania, ac Gallia, pro uero meliloto usurpant, De quo Galenus citato loco ita dixit: Semen agrestis loti, secundi est ordinis calfacientium, habetque nonnihil absterforium; porro Aegyptiæ loti semen etiam in panes fingitur. *Lotos syluestris. Melilotum falsum.*

De Cytiso.

Græce, κύτισος : Latine, cytisus, trifolium odoratum, herba Maura, herba flaura, planta leonis: Hispanice, trebol real, trebol de olor: Italice, trifoglio cauallino: Gallice, trefle odore: Germanice, sibengezeit, uel uuolriechderklee.

Enarratio. 114.

IN dignoscenda Cytiso herba, multi decepti sunt, ignorantes quòd uera cytisus, ea sit herba, quam uulgus trifolium odoratum appellat, ut eius figura & odor attestantur, & qua equi & iumenta multum in esu oblectantur. Cuius causa, Itali eam, trifolium caballinum nominant, imo ita ea beluæ delectantur, ut hordeum illius loco respuant, quod doctissime a Mathiolo Senensi primo animaduersum fuit, & non immerito Hispani, herbã, & Itali fœnum maxime laudant, in quibus cytisum maxime abundare uident; de qua Plinius merito libro decimo tertio, capite uigesimo secundo, ita tradit: Frutex est & cytisus ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus, pabulo ouium; aridus uero etiam suum: Spondetque iugero eius annuos perpluris uel mediocri solo redditus. Vtilitas herbosa, ergo & eo lætior satietas quod perquàm modico pinguescunt, & quadrupedia, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecorum medicina a morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum potui cum uino dari iubet, & firmiores celsioresque infantes fore, & cætera: De quo Galenus libro septimo de Faculta. simplicium medicamentorum, ita tradit: Cytisi folia digerendi facultatem obtinent, aqueæ & temperaræ mistam, ut malua. *Cytisus. Trifolium odoratum. Mathiolus Senensis. Cytisus lac euocat.*

De Loto Aegyptia.

Græce, λωτὸς ὁ ἐν αἰγύπτῳ.: *Latine, Lotus Aegyptia.*

Enarratio. 115.

Lotus Aegyptia.

HANC hucuſque non uidimus, eam tamen ſpeciem fabæ Aegyptiæ ignami dicti, eſſe, pro re certa teneo, cuius quoque radices, in uictus uſu, hominibus ſunt, & de ea Theopraſtus libro quarto, de Hiſtoria plantarum, capite decimo, ſermonem habet; Galenus quoque ubi de loto agit, ita tradit: Porro Aegyptiæ loti ſemen etiam in panes fingitur; cæterum lotus hæc Aegyptia, proprie Andacocha eſt, non uero quęuis altera loti ſpecies, ut multi putant.

Andacocha lotus Aegyptia eſt.

De Myriophyllo.

Græce, μυριόφυλλον : *Latine, myriophyllon, millefolium aquaticum.*

Enarratio. 116

Myriophyllon.

MYRIOphyllon non eſt millefolium uulgare, ut abunde capite de Stratiote terreſtri, millefolio dicto diximus. Hæc herba in paluſtribus naſcitur locis, non multum uulgari millefolio abſimilis.

De Myrrhide, herba.

Græce, μύῤῥις : *Latine, myrrhis, cicutaria: Vulgo cicutaria.*

Enarratio. 117.

Myrrhis cicutaria herba eſt.

NON eſt cerefolium myrrhis, ut iam diximus. Eſt uero Myrrhis herba cicutaria dicta, cerefolio admodum ſimilis, & ubique obuia, qua Salmãticenſes abundant, & de illius uiribus, ita meminit Galenus libro ſeptimo, de Faculta. ſimpli. medicamentorum: Radix eius eſt odorata & dulcis, menſeſque mouet, nec non thoracem atque pulmones purgat, calfacit itaque ſecundo ordine, cum partium tenuitate.

De Myagro.

Græce, μύαγρος: *Latine, myagros, melampyron, triticum nigrum: Gallice, camelina, camamina.*

Enarratio 118.

Myagros.

REFERT Ruellius libro tertio de Natura ſtirpium, capite centeſimo uigeſimo ſexto, myagrum in Gallia naſci, & in campis ſeri, a Galliſq; camelinam, uel cameminã appellari. Cæterum, dicitur quoq; melampyron,

ron,id eſt nigrum triticum,herba hæc, ex cuius ſemine oleum exprimitur non ſolum lucernarum luminibus,ſed pauperum condimentis conueniẽs. In Belgica quoque regione nouimus nos plantam ſeri ramoſam folio hederaceo,gallinis,& alitibus dicatam,quia eius ſemine maxime gallinæ oblectantur,& ex eo quoque promiſcue cum aliis ſeminibus,oleum exprimũt, de quo Galenus libro ſeptimo de Fac.ſimp.med.ita tradit: Oleũ quod ex ſemine ipſius funditur,emplaſticam facultatem obtinet.

De Oenagra.

Græce, οἰνάγρα: *Latine, oenagra, onagra herba.*

Enarratio. 119.

NEC in Hiſpania aut Germania,Italiaue,unquam herbam hanc uidere potui, quæ ad domandos equos,& alia cicuranda animalia optima procul dubio eſſet. De qua Galenus lib. 8. de Fac. ſimp.med.ita tradit; Onagri radix areſacta uinoſum qddã redolet, maximeq; ad uini facultatẽ accedit. *Oenagra. Onagra.*

De Cirſio.

Græce, κίρσιον *: Latine, cirſion, bugloſſa, bugloſſus, lingua bouis: Hiſpanice, lengoa de bues yerua, lengoa de uacca: Italice, bugloſſa: Gallice, lãgue du beuf: Germanice, ochſenzũg.*

Enarratio. 120.

ADEO Cirſion,noſtræ uulgatæ bugloſſę reſpondet,ut omnino fatẽdum ſit,eandem eſſe herbam,cui ſententiæ Ruellius quoque patrocinatur, & merito; quia uidemus bugloſſam aliquando triquetrum habere caulem, ſpinoſum,ex cuius floribus neſcio quid euaneſcit,ut animaduertenti notũ euadet; nam in cæteris ita inter ſe reſpondent,ut ſpectanti nulla dubitandi maneat occaſio. Proinde Mathiolum in hac re,minus bene dixiſſe crediderim,quum cirſium alteram herbam a bugloſſa eſſe contendat. Dicitur uero,cirſion, quia uaricibus conueniat: Nã ut tradit Andreas Herbarius, eius radix ubicunque uarices infeſtant,religata, dolores finit, Hodie uero ex ea cum ſyrupus,tũ ſtillaticia aqua,in officinis habentur, febribus, & in aduſtionẽ inclinatis humoribus conducentes: non minus quoq; ex huius herbę floribus cordialibus,cõditũ ex ſaccharo paratũ,cõſerua cordialis dicta. *Bugloſſa. Mathiolus errat.*

De Aſtere Attico.

Græce, ἀστὴρ ἀττικὸς *: Latine, Aſter Atticus, inguinalis herba, inguinaria, bubonium, alibium, ſtellaria herba: Vulgo, ſtellaria herba, alibio herba.*

Enarratio 121.

Aster Atticus. Alibium. Buboniū. Inguinalis herba. Serapio errat.

NASCITVR ubiq; herba ista, quam nonnulli pharmacopolarū, filium ante patrem uocant, & eam alibium uulgares appellant, ut Leonicenus doctissimus uir, in eo libello, quem de morbo Gallico edidit, indicauit. Aduertendum tamen, quòd Serapio, herbam istam inguinariam, cum eryngio confundit, quanquam tamen nō sine errore ingenti. Dicitur uero aster Atticus stellaria herba, quòd foliola stellarum modo disposita habeat, de qua Gale. lib. 6. de Fac. simp. med. ita tradit: Aster Atticus, partim quidem digerens est, partim autem refrigerans, uerum id non astringit. Est & alia herba stellaria quoq; dicta, quam multi alchimillam, alii uero pedē leonis appellant, quæ maluæ folia habet, sed duriora, neruosiora, ac magis crispa, in quibus per circūferentiam extremitates octo dentatę sunt, & ita dispositę, ut quum folia ex toto aperta sunt, stellę modo eradiare uideantur: nam huic caulis in altum crescit, ex quo ramuli plures enascuntur, in quorum summitatibus, flores quidam stellæ modo dispositi sunt, qui ex luteo uirescunt: Porro illius radix digitalis crassitudinis est, longitudinis uero dodrātalis & amplioris. Nascitur autem herba hęc Maio mense, floret uero Iunio. Multis dotata uiribus herba hæc est, de qua Author ille qui ad Pandectas additiones adiecit, ita inquit: Stellaria herba nascitur in montibus Apenini, quę folia maluę gerit, & mirabilem habet proprietatē, scilicet ad reddendas steriles mulieres, fecundas; illis quolibet mane coclear unum prędictę herbę, in puluerem redactę, cum brodio capi, uel uino generoso, per uiginti dies, in potu propinando, Quibus nos addimus, modo mulieres steriles fiant & non cōcipiant, quia ob lubricitatem humorum, semen genitale non retinent. Est enim herba hęc constrictoria, & ea de causa, eius siccę herbæ puluis, iis qui ex alto cadunt, securissimo iuuamento conceditur, modo in decocto eiusdem herbæ, uel aqua stillaticia detur, non minus quoq; contra enterocelas ualet, & muliebres menses constringit, imo ita mulierū genitalia constringit huius herbę decoctum, aut stillaticia aqua, ut corruptas ęque ac uirgines reddat, modo super decocto, ad aliquot insedeant dies, nō minus quoque pendentes mamillas, rotundas, ac duras, cōtractasue reddit.

Alchimilla herba. Pes leonis herba.

De Isopyro.

Græce, ἰσόπυρον : *Latine, isopyron herba.*

Enarratio. 122.

IGNORATVR hodie, quę Isopyron herba sit.

De uiola purpurea.

Græce, ἴον πορφυροῦν : *Latine ion porphyrion, uiola purpu-*

rea: Hispanice, uioletas: Italice, uiole mamole: Gallice, uiolette de Mars: Germanice, blauu ueiel oder Mertzē uiolen.

Enarratio. 123.

NON minus ornamentū uiolę,q̃ rosæ Officinis hodie præbēt,quę nō solū purpureæ,sed etiā albę,& inodoræ frigidioribus quibusdā locis nascū tur: Ex uiolis multoties in infusione repetitis,syrupus uiolaceus solutiuus, nō minoris uis,ac syrupus rosaceus solutiuus,siue multarū infusionum dictus,cōficit̄,quo in pleuritide,ac pectoris uitiis,pro expurgāda aluo, ad quatuor usq; uncias,utimur. De uiola ita meminit Gal lib. 6. de Fac. sim. med. Ios,id est uiola,eius folia aqueā & subfrigidā substātiā superantē possidēt, ꝑinde tū per se,tū cū polenta illita,calidas phlegmonas mitigāt,imponunt̄ & ori uentriculi ęstuāti,& oculis. Plura uero de uiolis apud Mesuē legito. *Viola purpurea.* *Syrupus uiolatus solutiuus.*

De Cacalia herba.

Græce, κακαλία: Latine, cacalia.

Enarratio 124.

QVAE acacali conueniunt,cacalię Pliniū tribuisse deprehendimus; nouimus autē nos,acacalim fruticē erice nō absimilem,fructum rotundum album,margaritis simillimū ferre,ut primo libro diximus. Quę omnia Plinius cacaliæ lib. 25. cap. 11. tribuit,dicēs: Cacalia siue leōtice uocatur semen, margaritis minutis simile,depēdēs inter folia grādia,in mōtibus fere,huius grana qndecim in oleo macerant̄,atq; ita aduerso capillo caput inūgit̄: porro Gal. de cacalia ita sub cācano tradit,lib. 7. de Fac. sim. me. Radix cācani, crassā emplasticāq; et exiccātē habet essentiā,sed mordacitatis exptē,quare macerata uino sicuti tragacātha,et lincta,aut cōmāsa,arterię aspitates sanat. *Cacalia herba.* *Cancanus Galeni, cacalia est.*

De Bunio.

Græce, βούνιον: Latine, bunion,napum,scopa regia.

Enarratio. 125.

Nō ubiq; ut multi autumāt buniō nascit̄,qđ ex Argēta quū apud Ferrar. agebamus,ad nos delatū est,caule quadrāgulo subtili,folio uero apii, nā radicē,oēs p̄termiserūt,quā ipse hucusq; nō uidi, ob cuius forsan cū rapis et napis similitudinē,multi raporū simul gen⁹ esse dixerūt. cęterū hui⁹ decoctū purgationibus fœminarū,uesicę,et urinę,utile esse,certū est,et ut tradit Gal. lib. 6. de Fac. sim. me. adeo excalfacit,ut & urinas moueat,et mēses ꝓuocet. *Bunion.*

De Pseudobunio.

Græce, ψευδοβούνιον: Latine, pseudobunion, falsum bunium, mendosum bunium.

Enarratio 126.

Falsum bunium.

HAEC herba, ab Italiæ herbariis uisa non est, nascitur autem in Creta tantum, cuius semen contra uenena efficacissimum medicamen est, & eadem causa Antidotis miscetur.

De Chamæcysso.

Græce, χαμαίκισσος : Latine, chamæcyssos, terrestris hedera, terrestris herba : Vulgo hedera terrestris.

Enarratio 127.

Chamæcissos. Hedera terrestris.

HAEC nisi illa sit herba, quam terrestrem herbam, & terrestrē hederam appellant, quæ illa sit ignoratur, de qua Galenus libro octauo de Fac. sim. med. ita tradit: Chamęcissos, flos eius admodū amarus quum sit, iecur obstructū aperit, daturq; & coxēdice laborantibus: Ceterū Ruellius, hāc a se in Gallia uisam, lōge a terrestri & uiticosa illa dicta herba differētē testat.

De Chamæleuce.

Græce, χαμαιλεύκη : Latine, chamæleuce, chamæpeuce.

Enarratio. 128.

Chamæleuce.

TAMetsi indifferēter caput hoc, de chamęleuce uel chamępeuce, legatur, Plinius tamē tanquā de rebus diuersis sermonē habet, lib. 24. cap. 15. de chamęleuce sic dicēs: Chamęleucē apud nos farranū, siue farfugiū uocant, nascitur secus fluuios, folio populi, sed ampliore, Radix eius imponitur carbonibus cupresi, atq; is nidor per infundibulū imbibitur, in uetere tussi. De chamępeuce uero, ita inquit: Chamępeuce laricis foliis similis, lūborū, & spinę doloribus ꝓpitia est. Quę uerba, cū iis quę a Dioscoride dicūtur, multū cōueniūt, ut iure dicendū sit, chamępeucen Plinii, herbā esse de qua Dioscorides in p̄senti agit. Gal. tamē sub chamęleuce, lib. 8. de Fac. sim. me. ita tradit: Chamęleuce, calfacit quodammodo tertio ordine, siccat primo.

Chamæpeuce Plinii chamæleuce Dioscoridis est.

De Buglosso.

Græce, βούγλωσσον : Latine, buglossus, borrago: Hispanice, borraienes, borraies: Italice, borragine: Gallice, bourrache, ou bourroche.

Enarratio. 129.

Borrago.

Dioscoridis & Gręcorum buglossus, nostratum est borrago, De qua carmina ita feruntur.

Ego sum borrago quæ tria dona ago,
Gaudia semper ago, semper uiresco, & in omni tempore cresco.

EX ea ſyrupus paratus habetur, non minus aqua per campanam elicita, ac ex floribus conditum cum ſucchare, inter cordiales dictas conſeruas primatum obtinens. Cæterum, ob id quòd lætitiam bugloſſus inferat, multi Græcorum nepenthen bugloſſum eſſe dixerũt, inter quos Eraſmus Rot. in ſua Moria, nominandus uenit. Galen. uero de bugloſſo, lib. 6. de Facult. ſimpl. medicament. ita tradit: Humidæ calidæque temperiei eſt, uiniſq; iniectum hilaritatis cauſa eſſe creditur, ſed gutturis etiam lenit aſpredinem, ſi melicrato coctum ſumatur.

Bugloſſus nepenthes eſt ex Eraſmo.

De Cynogloſſa.

Græce, κυνόγλωσσον: *Latine, cynogloſſa, canis lingua, lingua canina: Hiſpanice, uiniebla, lenguoa de perro yerua: Italice, lingua di cane: Gallice, langue de chien: Germanice, hundſzzung.*

Enarratio. 130.

VERA cynogloſſa, omnes Hiſpaniarum ſeplaſiarii utuntur, quam ſua uoce, uinieblam uocant; ſecus autem Italiæ mangones, qui cynogloſſam alteram lata folia habentem pro uera uſurpant. Eſt autem uera cynogloſſa herba folia oblonga, craſſa, & hirſuta habens, quæ rotæ modo, inſtar Solis depicti, abſque caule, flore, & ſemine apparet, ex qua pillulæ de cynogloſſa dictæ, pro euocando ſomno parari debent; frigida autem natura herba hæc eſt; de qua Galenus nullam quod ſciam mentionem fecit, libris ſuorum Simplicium.

Cynogloſſa

Vera cynogloſſa.

De Phyteumate.

Græce, φύτευμα: *Latine Phyteuma.*

Enarratio. 131.

HODIE hæc ignoratur, quæ apud Venerem deam forſan reperiri poſſet, quum amori tantum conueniat.

Phyteuma.

De Leontopodio.

Græce, λεοντοπόδιον: *Latine, leontopodion.*

Enarratio. 132.

ET hanc quoque Venus ſibi ſeruatam occultatamq; habet, quia amorum ueneficiis ualere tantum dicitur.

Leontopodion.

De Hippogloſſo.

Græce, ἱππόγλωσσον: *Latine, hippogloſſus, hippogloſſidion, uuularia, pagana lingua, bonifacia, bislingua abſque fructu, lau*

rus Alexandrina sterilis, laurus Alexandrina fœmina: Hispanice, lengoa de caualho yerua.

Enarratio. 133.

Hippoglossus. HIPPOGLOSSVM differentem esse herbam, a lauro Alexandrina, satis ex Dioscoride percipi potest, qui utriusque historias differentes facit, tum etiam quia uiribus, dispares eas quoque constituit. Est enim hippoglossus siue hippoglossidion, eadem cum lauro Alexandrina, nisi quòd (Laurus Alexãdrina.) plerunque in hippoglosso ex maiori & uero folio, minus folium ex medio non oriatur: quòd si illi inesse aut nasci contigerit, nunquam inter illa duo folia, fructum rubrũ illum gigni uidebitur, qualem in lauro Alexandrina oriri percipimus; & ea de causa, laurus Alexandrina à Theophrasto epiphyllocarpos nominatur, (Epiphyllocarpos.) quia intra duo folia fructum rubrum ciceris magnitudine fert, quam nõnulli masculum, hanc uero hippoglossum de qua agimus fœminã appellitant, cuius foliorũ uel radicis puluis, drachmæ pondere in potu, contra matricis præfocationes ualet, ueluti contra intestinalẽ ramicem, quanquam in initio potius obesse quàm prodesse appareat; & ea de causa, primis diebus brachiali ligatura optime fasciandus est æger, ut suæ renitatur potentiæ, sed postea paucis interpositis diebus, mirum in modum agglutinat consolidatue.

De Antirrhino.

Græce, ἀντίῤῥινον: Latine, antirrhinon, anarrhinon, burranion, caput uitulinum, bubulum caput, oculus cati: Hispanice, cabeza de ternera, yerua: Italice, antirrhino: Gallice, moron uiolet: Germanice, orant.

Enarratio. 134.

Antirrhinon. NASCITVR uariis in locis antirrhinon, herba folio maiori anagallidis, fructu uero paruo, sed uituli capiti perquam simile, unde nomẽ traxit, quam apud Belgas primo mihi monstrauit, Simon Sosiensis pharmacopola diligentissimus. (Simon Sosiẽsis pharmacopola.) Qui antirrhinon, aparine similem faciunt, omnino errant, in qua re non minus Plinius taxãdus uenit, (Plinius taxatur.) quum antirrhinon lino assimilat, eamq; lychnim agriam appellat. Nam etsi antirrhinon flore purpureo lychnidi simillimo insigniatur, non ea tamen de causa, antirrhinon lychnis syluestris dicenda est herba. quum tantum inter se differant, quantum penicillum ab arca. De qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicament. ita inquit: Semen habet inutile, estque cum bubonio similis facultatis herba.

De Catanance.

Græce, κατανάγκη: Latine, catanãce, unguis miluinus: Hiſpanice, Luſitanice, unhas de gato, yerua: Italice, unge de gatto herba.

Enarratio. 135.

NASCITVR catanance in maceriis, & prope uineas, filiculis aduncis, paruis, quæ quum exiccantur, tanquam milui aut cati ungues apparent, qua de cauſa, Hiſpani, herbam hanc, cati ungues appellant; ſecundam uero, hactenus non uidi, non eſt tamen biſtorta, ut Ruellius falſo credidit, utranque uero ad amorum ueneficia ualere, illisque ad eundem effectum, Theſſalas mulieres uti Dioſcorides teſtatur. *Catanãce.* *Cati ungues herba.*

De Tripolio.

Græce, τριπόλιον: Latine, tripolium, Serapionis turbit.

Enarratio. 136.

VOCAT Serapio tripolium turbit, quod hodiernum non eſſe turbit, tam album quàm nigrum, officinis commune, uel ex hoc ſatis probari poteſt, quia radix a Barbaris & Mauritanis hominibus turbit dicta, & hodie ſeplaſiaris uulgaris, abſq; odore eſt, nec in ea feruidus aliquis ſapor percipitur: imò ſi Actuario uiro Græco & doctiſsimo fides habenda ſit, a quo Meſue multa mutuatus eſt, & ſuo inſeruit operi; fatendũ procul dubio eſt, turbit album radicem eſſe alypi herbæ, nigrum uero turbit, pityuſæ, ut propriis capitibus abunde diximus. Cæterũ Plinium confudiſſe tripolium cũ polio, ac quæ tripolio debebantur, polio nõ ſine ingenti errore tribuiſſe, certum eſt. De tripolii uero uiribus ita tradit Gal. lib. 8. de Fac. ſimpl. med. Tripolii radix guſtanti acris eſt, & facultate calida in tertio exceſſu. *Tripolium turbit.* *Turbit album radix alypi eſt.* *Plinius errat.*

De Adianto.

Græce, ἀδίαντον: Latine, adianton, capillus Veneris, coriandrum aquaticum, cincinnalis herba: Hiſpanice, culantrilho de pozo: Luſitanice, auenqua: Italice, capel Venere: Gallice, capillo Veneris: Germanice, uudertod, frauuenhar.

Enarratio. 137.

ADIANTVM officinis hodie capillus Veneris dicitur; cuius duæ ſpecies habentur, & de illis Plinius libro 22. capite 21. ſermonem habet, dicens: Aliud adianto miraculum, æſtate uiret, bruma non marceſcit, aquas reſpuit, perfuſum merſumque ſicco ſimile eſt, tanta diſſociatio *Adianton capillus Veneris.*

deprehenditur.unde & nomen à Græcis,alioqui frutici topiario. Quidam callitrichon uocant,alii polytrichon,utrunque est ab effectu. Tingit enim capillum,& ad hoc decoquitur in uino cũ semine apii adiecto oleo copiose,ut crispum densumque faciat:defluere autem prohibet. Duo eius genera,candidius & nigrum breuiusque.Id quod maius est polytrichon, aliud trichomanes uocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis, ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt. Omnia autẽ contrariis pediculis densa inter se ex aduerso:radix nulla,umbrosas petras, parietumque aspergines,ac fontium maxime specus sequitur,& saxa manantia,quod miremur, cum aquas non sentiat,calculos è corpore mire pellit,frangitque,utique nigrum. Qua de causa potius quàm quod in saxis nasceretur,& a nostris saxifragum appellatum crediderim;& cætera. Ex quibus uidetis, Plinium dixisse,adiantum ideo appellari, quoniam etiam aqua aspersum non madefiat,quem tamen effectum,harum rerum maximus experimentator Antonius Musa Brasauola, falsum esse deprehendit, cui & nos quoque assentimus,qua de re,adiantum potius dici ex puteis quos coronat, & propter id madida non est,uel quia nunquam attingat aquas,credendum est: pectoralis enim herba hæc est,& ut refert Gal. in calore & frigore adiantum symmetrum est,siccat tamen & extenuat,& digerit,caput ex alopecia glabrum capillis uestit,strumas & abscessus digerit,potum lapides frangit,uiscidorũ crassorumque e pectore pulmoneque excreationibus non mediocriter cõfert,ac denique uentris profluuium sistit.

Adianton cur dicatur. *Antonius Musa Brasauola.* *Adianti tẽperatura.*

De Trichomane.

Græce, τριχομανὶς: Latine,trichomanes,polytrichum, callitrichum: Hispanice,politrico: Lusitanice,auenquam: Italice, politrico: Gallice, du polytricon: Germanice, uuidertodt, oder abthon.

Enarratio, 138.

HAEC altera adianti species est,trichomanes dicta,quam quoque polytrichum,quia multas trichas,hoc est capillos faciat,appellant; uel potius, callitrichum,quia pulchras trichas emittat. Falluntur quidam, qui callitrichum,polytrichum,ac trichomanem, tanquam tres differentes herbas faciant,inter quas saluiam quandam transmarinam, herbam folia lata habentem ostendunt; quum tamen, callitrichum polytrichum ac trichomanes, una tantum sit herba,hodie officinis,polytrichum dicta. Porro si quis trichomanem capillum Veneris esse contenderit,adiantum uero officinarum polytrichum,non multum resistemus,quum ut dixi utraq; easdem habeat

Trichomanes. Polytrichũ. Callitrichũ.

uires; ut teſtatur Galenus libro octauo de Facult.ſimpl.mĕd.dicens: Trichomanes eadem præſtat quæ adiantum.

De Xanthio.

Græce, ξανθιον: Latine, xanthium, lappa minor: Hiſpanice, lappa menor: Luſitanice, pagamaceira menor: Italice, grapellas, lappola menor: Gallice grapellas: Germanice, betthlers leuſz.

Enarratio. 139.

NASCITVR lappa hæc minor paſsim, prope uias, & exiccatos lacus, folio atriplicis, fructu uero hirſuto, oliuæ magnitudinis, qui quum exiccatur tenaciter hæret, nō adeo tamen potenter, ut fructus perſonaciæ; nam fructus perſonaciæ rotundus umbilici figura eſt; xanthii uero oblongus, oliuæ æqualis: item, perſonacia folia habet ampla; xanthion uero circinata tanquam atriplicis, naſturtium odore referentia, de quo Galenus libro octauo de Facultatibus ſimpl. medicament. ita breuiter tradit: Xanthii ſemen digerendi uim obtinet. *Xanthion lappa minor.*

De Aegilope.

Græce, αἰγίλωψ: Latine, ægilops, auena quædam ſylueſtris: Italice, ſquala; Hiſpanice, una ſuerte de auena monteſina.

Enarratio. 140.

QVI ægilopem auenam eſſe credunt, omnino falluntur. Eſt enim ægilops herba frequenter inter hordeum & auenam conſpecta, folia hordei habēs, caulem auenæ, in cuius ſummo grana multa gerit, colore rubra, inter quæ ariſtæ ueluti capilli exeunt, & de ea Galen. lib. 6. de Facult. ſimpl. medic. ita tradit: Digerendi uim obtinet, exiſtens leuiter acris, unde phlegmonas induratas, & ægilopas ſanat. *Aegilops.*

De Bromo.

Græce, βρῶμος: Latine, bromos, auena ſylueſtris: Hiſpanice, auena ſylueſtre, auea monteſinha: Italice, la auena ſaluatica: Gallice, auoyne ſauuage: Germanice, uuild habern.

Enarratio. 141.

PRAEFIXIT Dioſcorides libro ſecundo, caput de Auena domeſtica, ſiue ſatiua: nunc uero de ea quæ ſua ſponte in aruis naſcitur agit. Eſt enim bromos aliud nihil quâm auena, de qua quoque hic egit, ut cautos *Bromos auena ſylueſtris.*

tos nos redderet, quòd Aegilops alia sit herba, à bromo auena dicta. Nascitur igitur auena siluestris, in campis similis satiuæ, sed grano maiori, nigriori, ac hirsuto, de qua quoque Plinius lib. 22. cap. 25. memoriam fecit.

De Glauce.

Græce, γλαῦξ: Latine, glaux.

Enarratio. 142.

Glaux. CONTENDIT Ruellius Gallus, in eo libro quem de herbarum & stirpium natura edidit, quòd glaux ea sit herba quam rutam caprariam, galeguam, siue giarcam multi appellant; sed re uera falso, quum giarca polemonium sit, ut suo diximus capite. Quæ uero glaux herba sit, non satis constat, de qua Gal. lib. 6. de Facult. simpl. med. ita tradit: Glaux herba ex lacticiniis quum sit, calida quodam modo humidaque fuerit.

Polemoniū giarca est.

De Polygalo.

Græce, πολύγαλον: Latine, polygalum: Hispanice, Lusitanice, piorno.

Enarratio. 143.

Polygalum. POLYGALI tametsi Dioscorides perbreuem fecerit historiam, ut coniecturis tamen assequi possum; frutex ille est, plures a se uirgas genistæ persimiles emittens, in quarum summitate flos aurei coloris cernitur: optimi sane odoris. Vocant autem fruticem istum Hispani piornum sapore amarissimum, ex quo magna pars Italiæ scopas parat; nec enim dubitandum est huius florem lactis abundantiam facere, tam enim suauis odoris est, & gratus.

De Osyride.

Græce, ὄσυρις: Latine, urinalis herba, linaria herba, linosa herba: Hispanice, la yerua dentre el lino, la linaria: Italice, linaria: Gallice, linaria herba: Germanice, flasch kraut, lun kraut, harn kraut.

Enarratio. 144.

Osyris linaria. Vrinalis. OSYRIS multorum consensu linaria herba est, de qua officinarum seplasiarii cantant, Esula lactescit, sine lacte linaria crescit. Hæc uero, urinalis alio dicitur nomine, de qua Plinius libro uigesimoseptimo, capite duodecimo, ita inquit: Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini, semenque in ramusculis nigrum initio, dein colore mutato rubescens, & cætera. In quibus uerbis, Plinium aberrasse satis constat;

Plinius errat.

quum quæ foliis Dioſcorides tribuit,ille potius ad ſemen referat,ut conſideranti notum erit. De Oſyride uero ita meminit Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicament. Amara eſt, & aperiendi uim obtinet, quare iecur obſtructum adiuuat.

De Smilace aſpera.

Græce, σμίλαξ τραχεῖα: Latine, ſmilax aſpera, hedera Ciliſſa: uolubilis ſpinoſa: Hiſpanice, Luſitanice, biguorda: Italice, hedera ſpinoſa, eſtracia bragua: Gallice, du liere des ronches: Germanice, ſcarpff uundt.

Enarratio. 145.

SMILAX aſpera,proprie hedera eſt,horrida tamen ſpinis, & ea de cauſa eam Theophraſtus lib. tertio de Plantarum hiſtoria, capite ultimo hederam Ciliſſam, uel Ciliciam appellat,dicens; Hedera ita ſe habet, ſmilax,ideſt hedera Cilicia amplexicaulis, ipſa quoque aſsurgit, fructus aculeatus,& uelut præhorridus, folium hederæ paruũ ſine angulo,iuxta pediculi retinaculum,humectum, peculiare,quod medium illum callum qui in ſtar ſpinæ animantium ſecat,prætenuem habet,& interualla ſtaminea, non ex eo porrecta, ut cætera, ſed circa eum in orbem circumacta, ab annexu pediculi ducit; ad caulem uero foliorum internodia conſumantem, Villus ab eiſdem pediculis,atque folia tenuis,ſeque conuoluens dependet;flos candidus,ſuauiter olens,uerno proueniens tempore:fructus proximus herbæ ſolano,atque melothro,& maxime uuæ labruſcæ uocitatæ:racemi penſiles ut hederæ ſunt,uerum ad labruſcam potius accedunt; nam de eodem puncto pediculi acinorum exeunt,colore fructus rutilus eſt,nucleos in uniuerſum quidem binos continet, quanquam grandior ternos, & paruulus unum. Nucleus durus admodum eſt, & colore forinſecus niger, peculiare racemis, quod per latera caulium ſepiunt, poſtremoque caulis, racemus omnium maximus propendet, ſicut in rhamno, & rubo,unde fit, ut extremo fructifera, & latere large fructifera iſta ſpectetur. Hæc Theophraſtus de ſmilace aſpera, quæ proculdubio, ubique folio uolubilis ſed aſpero, & ſpinis horrido, arboribus circumuoluitur, unde ab Italis ſtraciabrague appellatur, ex cuius floribus albis odoriferis mulieres Hiſpaniarum aquam per campanam eliciunt, inter odoriferas aquas non poſtremas laudes habentem,& eius aſparagos Itali in continuo uictu habent. De cuius uiribus Galen. lib.7. de Facultatibus ſimpl. medic. ſub milace trachea, ideſt aſpera,ita inquit: Variis clauiculis ſuis,arboribus circumuoluitur,folia eius & acria guſtanti,& utenti calida exiſtunt.

Smilax aſpera. Hedera ſpinoſa.

De Smilace Leni.

Græce, σμίλαξ λεῖα: *Latine, ſmilax lenis, ſmilax ſine aculeis, conuoluulus maior, uolubilis maior: Hiſpanice, la campanella corriola maior, correguela maior: Italice, uoluchio maggiore: Gallice, faſecles, uel liſet maior: Germanice, uuinden kraut.*

Enarratio. 146.

Smilax lenis uolubilis maior.

LENIS ſmilax, ea eſt herba quam officinæ hodie uolubilem maiorem appellant; cuius quoque recentiores plures alias faciunt ſpecies, præter illam alteram cuius capite de ciſſampelo meminimus, inter quas lupulus nominandus uenit, quem Plinius ſalitarium lupulum uel repticium lupum, ob id quod ſalices, & alias ſcandat arbores, appellat, de quo nos plura alias diximus, & ex eo ſyrupus in officinis concinnatus habetur. Cæterum ſmilax lenis, eaſdem fere cum aſpera uires obtinet, ut teſtatur Galenus citato loco.

De Rusco.

Græce, ὀξυμυρσίνη, μυρσίνη ἀγρία: *Latine, oxymyrſine, ruſcus, ſyluestris myrtus: Hiſpanice, ius barba, gil barbera, yerua: Luſitanice, sfolinhadeiro: Italice, pongi topi: Gallice, bruſco.*

Enarratio. 147.

Oxymyrſine, ruſcus, bruſcus.

Syluestris myrtus ruſcus eſt.

RVSCVS à ſeplaſiariis & pharmacopolis hoc tempore, bruſcus dicitur, frutex folia myrti habens, ſed acuta, ſpinoſaue, fructum uero rubrũ; cuius radices in uſu medico cotidie ueniunt, & illis pro obſtructionibus aperiendis merito utuntur. Cæterum, fruticem iſtum Græci ſylueſtrem myrtum appellant, à quo cubeba carpeſium uocatum, longe ut dixi abeſt, cuius inaduertentia Arabes hallucinati ſunt, ut Ferrarienſes primo indicarunt.

De Lauro Alexandrina.

Græce, δάφνη ἀλεξανδρεια: *Latine, daphne Alexandrea, daphne Idæa, laurus Alexandrina herba, laurus Alexandrina maſculus, laurus Alexandrina fructifera, uuularia:*

Hispanice, lauro alexandrino: Italice, lauro alessandrino: Gallice, lauro alexandrino: Germanice, zapffin kraut, haucklatt.

Enarratio. 148.

DIFFERT Laurus Alexandrina, siue Idęa laurus, ab hippoglossio, quia laurus Alexandrina, fructum in medio folii, altero foliculo copertū, rubrum ciceris magnitudine fert; hippoglossus uero sterilis est, nec fructū emittit, ut suo diximus loco. De daphne uero Alexandrina, siue lauro Alexandrina, ita Galenus prodit, libro sexto de Facul. simpl. medica. Daphne herba quam Alexandrinam appellant, euidenter est calida, acris, & subamara, potaque tum urinas, tum menses prolicit, Hactenus Galenus. Cæterum herbæ huius folia, longe quàm rusci sunt maiora, quod propter hoc dictū uelim, quia in nonnullis exemplaribus per Marcellum uersis, minora folia quàm rusci, herbam istam habere legitur, non sine menda tamen.

Laurus Alexādrina. *Hippoglossus.* *Emēdatur Marcellus.*

De Daphnoide.

Græce, δαφνοειδὴς: Latine, daphnoides, laureola herba: Hispanice, laureola: Italice, laureola: Gallice, de la laureolle: Germanice, zeilant, & zeidelpast.

De Chamædaphne.

Græce, χαμαιδάφνη: Latine, chamædaphne, humilis laurus, terrestris laurus: Italice, la chamedaphne: Hispanice, laurel baxo, laureoleta, yerua.

Enarratio. 149. 150.

SVB eodem capite de daphnoide, & chamędaphne, quasi herbis similibus, & easdem fere uires habentibus, Galenus sermonem fecit, ut apud ipsum est legere libro sexto, de Fac. simp. med sub sequenti ordine: Chamędaphne, persimilis quidem est uiribus daphne Alexādrinæ: Sicuti & quod daphnoides uocant; uerum qui daphnoidem laureolam dictam, mezereō esse credunt, omnino falluntur, quum mezereon longe alia sit res, ut capite de chamælęa dicemus. Est enim laureola, herba siue frutex cubitalis altitudinis folia laurina habens, quæ linguam & fauces feruido quodam sapore erodunt uruntue, cui flores albi purpurascentes insunt, & eam pharmacopolæ fere omnes satis cognitam habent. Huic affinis chamædaphne est, quæ uinca peruinca non est, ut multi falsò rentur, quia uinca peruinca, ut

Daphnoides. *Chamædaphne.* *Mezereō chamælea est.*

Clematis uinca peruinca est. diximus clematis est; Vocat tamen Plinius lib.21. cap.11. uincam, chamædaphnem, hac tantum de causa, quia folia laurina habet, Sed re uera, Chamædaphne alia est herba, scilicet cubitalis altitudinis, ramulo singulari crescens, folio tenui, lauri similitudine, ut ipsemet Plinius describit libro uigesimo quarto, cap. decimo quinto, Quæ omnia ut nostis, a peruinca absunt, ut liquido constet, chamædaphnem non esse peruincam, quum potius clematis peruinca sit.

De Helleboro albo.

Græce, ἐλλέβορος λευκός: Latine, helleborus albus, ueratrum album: Hispanice, uerdegambre blanquo: Italice, elleboro bianco: Gallice, ellebore blanche: Germanice, uueisz nieszuurtz.

De Helleboro nigro.

Græce, ἐλλέβορος μέλας: Latine, helleborus niger, ueratrũ nigrum, melampodium: Hispanice, uerdegambre negro, ellebo ro negro: Italice, elleboro negro: Gallice, ellebore noire: Germanice, christuurtz.

Enarratio.151. 152.

Helleborus albus & niger. SCRIBITVR Helleborus, & eleborus, sed Horatius, cũ duplici l, scribere uidetur, cum dicat, expulit helleboro morbum, bilemque meraco. Cuius duo genera sunt, album & nigrum, utrunque satis notum, Album folia plantaginis, lata ad albedinem inclinata habet: nigrum uero, folia nigra herbacei coloris, stricta, quibusdam partita diuisionibus, quod non solũ floribus purpurascentibus, reperitur, sed etiam albicantibus, & subluteis, Sed animaduertendum est, quod genera hæc hellebori nigri, habentia flores albicantes, uel subluteos, uiribus impotentiora sunt, & minus obnoxia, quàm illius flores purpurascentes possidentis; utcunque tamen, albi & nigri hellebori radices, in usu medico frequenter ueniunt, quibus prisci indiscriminatim utebantur, non plus albi radices, quàm nigri ægrotis dando, Sed albi potius pro euocando uomitu; nigri uero pro aluo subducenda, At recentiores & medici ab hinc trecentis annis, nigrum exhibent helleborum, album tanquam uenenum formidantes, quo factum est, ut Mesue in suis Simplicibus dicat, Albus corporibus nostri temporis est molestus,

imo est eis sicut uenenum proprie præfocans; nigri autem usque ad tempora nostra uirtus tolerabilis est, licet adhuc difficilis. Ex Iunioribus quoque Mathiolus Senensis, nigrum albo periculosiorem facit, quia ita experientia deprehendidit, quum tamen hodie boni practici nigro correcto tanquam diagerdio continuo utantur: Cuius correctio hæc est, ex pulueris ellebori nigri, drach. 1. cinnamomi fœniculi anisi mastichis ana ℈. ß. puluerizentur omnia subtiliter, & fiat puluis. Alii uero Mesue patrocinantur: quia ita quoque experientia uenarunt, quæ sane diuersitas non aliunde orta est, quàm ex regionum diuersitate, una enim in regione albus potentior nigro est, altera uero niger albo. Plures autem nouimus herbas, quæ uno in loco suas exacte seruant naturas, alibi uero ab illis degenerarunt, ut in cicuta uidere est: quinimo in animalibus quoque id euenire certi sumus, ut de serpentibus araneis, & aliis uariis animalculis, quæ regionibus frigidis uenenosa non sunt, alibi uero ueneno non carent, utcunque tamen, ab eorum substantiis, tanquam ab exitiali ueneno, fugiendum suaderem, quũ uterq; periculosus sit, & naturæ infestissimus. Solet tamẽ multis parari modis helleborus, quos ego nunc prætermitto, modo recitem id quod a nonnullis factitatum iri animaduerti: pomum enim accipiũt, quod multis hellebori nigri radicibns transfigunt, ac sub cineribus coquunt, a quo postea radicibus detractis, in hieme post longam syruporum propinationem, quartana rebelli affectis, comedendum tribuunt, quod ualẽtissime purgat; & breui omnes fere quartana, & morbis eradicatu difficillimis, uexati liberantur. Compleri autem hoc opus posset, nõ tantum in pomo, quantum raphano, aut citonio, ut de scammonea Galenus libro primo de Alimentorum facultatibus suadet agendum, ubi iubet ex cauata interiori cotonei parte, scammoneam imponi, & aseri; postea uero concedit ipsum pomum mandi, & non scammonium; nam & in pane in furno excocto, hoc quoque fieri potest, ut cæteros plures alios præteream parandi modos. Cæterum dicitur helleborus, uel helleborum, ab Helleboro fluuio propre Anticyram ubi optimus reperitur: niger tamen helleborus ut testatur in præsenti Dioscorides, melampodion a Græcis appellatur, ob id quod credatur, Melampum pastorem illum inuenisse, ac furẽtes Prœti filias curasse, cui subscribit Plin. lib. 25. cap. 5. ubi adamussim de utroq; helleboro sermonem habet, Coturnices ali helleboro, ueluti sturnos cicuta, Galenus memoriæ commẽdauit, quod prius ab Aristotile dictum fuisse legimus, & a Theophrasto eius discipulo receptum, & ea de causa, coturnices in cœnis suis antiqui prætermiserũt: Cętera uero de helleboro ꝑtermittimus, de quo Hipp. libellũ scripsit, & multa libris Aphoris. & de Morbis populariter uagãtibus, dixit; & de eorum uiribus ita dixit Galenus, lib. sexto de Fac. sim. med. tã albus quàm niger helleborus, extergentis calfacientisque est potentiæ, quamobrem ad

Coturnices ellebora sturni uero cicuta nutriũtur.

alphos, lichenas, psoras, leprasque, accommodi sunt, Quin etiam niger si in fistulam callo induratam infundatur duobus tribusue diebus, callum detrahit, dentibus prodest cum aceto colluentibus: Sunt autem in tertio ordine excalfacientium & deficcantium: porro niger gustu calidior est: Candidus amarior. Ex helleboro, syrupus hodie in nõnullis paratur officinis, qui contra morbum Gallicum difficilem & rebellem multum ualet.

De Sesamoide magno.

Græce, σησαμοειδὲς τὸ μέγα: *Latine, sesamoides magnum.*

De Sesamoide minori.

Græce, σησαμοειδὲς μικρὸν: *Latine, sesamoides minus.*

Enarratio. 153.154.

Sesamoides magnũ & minus. Gaspar de Cabriellis. Hortus Pataui herbis dicatus

VT uerum fateamur, hucusque a nobis herbæ istæ uisæ non sunt, Patauii tamen reperiri olim mihi duxit Gaspar de Gabriellis, nobilis Patauinus, uir singulari doctrina præditus, & herbarũ ac simplicium maximus indagator, cui fides ampla tribuenda est; hodie uero ibidem quoque reperiri certus sum, præsertim in eo horto quẽ Illustrissima Respublica Venetorum, Herbis & fruticibus dicauit, ut in eo tanquam in prõptuario quodam, omnes quoad fieri posit, plantæ satæ, ab omnibus uideantur, & temporis necessitate, contra quemuis morbum, eas carpere possint.

De syluestri Cucumere.

Græce, σίκυς ἄγριος : *Latine, sicyos agrios, cucumis agrestis, cucumer agrestis, cucumis anguinus, syluestris: Hispanice, cogõbrilhos amargos: Lusitanice, pipinos de sancto Grigorio: Italice, cocomeri saluatici: Gallice, cocombre sauuage: Germanice, uuild cucumer.*

De succo Cucumeris syluestris.

Græce, ἐλατήριον: *Latine, elaterium: Vulgo, elaterio.*

Enarratio. 155.

Cucumer syluestris. Elaterium.

NASCVNTVR Cucumeres agrestes, ubique simili in plãta, qua nasci solent cucumeres, magnitudine glandis, qui facillime quum tanguntur, exiliunt, saltantue, ex quorum succo elaterium paratur, medicamentum massæ modo concretum, officinis familiare, præcipue pro exoneranda aluo, cui

uo,cui ætatem Dioſcorides a biennio ad decennium uſque purgationibus accommodatam tribuit; quum enim decem annos ſupergreditur ineptũ effici,& purgationibus inutile tradit,quod adnotaſſe credendum eſt, propter Theophraſtum,qui libro nono de Plantarum hiſtoria,capite decimo quarto,inquit; elaterium eo melius fieri quo uetuſtius,imò ex medicamẽtis nullum ſtare,quod longiore æuo duret,quàm elaterium, ita ut eius uires ad ducentos uſque annos uigeant,contendit,quinquaginta uero annorum elateriũ lucernas ardẽtes extinguere ibidẽ Theophraſtus tradit, quo experimento uerum a falſo deprehenditur.Interdum enim in eo humiditas aquea uiget,optimum eſt elaterium,quà lucernas extinguit, quod nos quoque uerum eſſe experti ſumus.Proinde textum iſtũ Dioſcoridis corruptum eſſe pro re certa tenemus,quia loco illorum uerborum, quũ eius proſequitur probitatis ſigna; quodque lucernis admotum, facile eas extinguit; dicit facile accenditur: ut iure quis errorem iſtum in Dioſcoride eſſe dicat.De quo Galenus libro octauo de Fac.ſimpli.med.ita tradit:Tum ipſe,tum eius ſuccus quem elaterium uocant,aut ex foliis & radicibus preſſus,perutilis ad medicationes exiſtit.Elaterium itaque menſes ciet,fœtumque perimit applicatum,ceu alia omnia amara & tenuium partium; Summê ſiquidem eſt amarum,calfacitque in ſecundo ordine,ac proinde etiam digerit,Sic enim eo angina laborantes inungunt quidam cum melle aut oleo ueteri: bonum item eſt regio morbo affectis infuſum cum lacte in nares; ſimiliter dolores capitis ſanat.Radicis atque foliorum ſuccus ſimilem, ſed imbecilliorem facultatem ſortitur. Radix etiam abſtergit, digerit, emollitque.Cortex potentius deſiccat: cætera uero de elaterio apud Meſuem legito. *Dioſcorides emaculatur.*

De Staphide agria.

Græce, σταφὶς ἀγρία *: Latine, ſtaphis agria, herba pedicularis, pedicularia herba, uua agreſtis ſtaphuſaria: Hiſpanice, fabaraz, paparraz: Italice, ſtaphuſaria, ſemence de frati: Gallice, de le eſtaphiſagrie, ou le herbe au poulx: Germanice, biſzmuntz.*

Enarratio.156.

DICITVR Staphiſagria pedicularis herba,quoniam eius commune ſemen & officinis familiare pediculos enecet. Hanc Cornelius Celſus libro tertio,capite uigeſimo primo,& alii nonnulli medici, uuam taminiã uocant,ſed falsò,quia uua taminia,uitis eſt nigra,de qua ſermo in hoc libro habendus eſt,de hac uero ſtaphidagria,ſub agreſti uua, Galenus libro ſex- *Staphis agria. Pedicularis herba. Vua taminia*

to sermonem fecit, quum dicat: At agrestis, uehementer acris existit, adeo ut ex capite purget, abstergatque ualenter. Itaque ad psoram accommoda est, sed & urendi uim habet.

De thapsia.

Græce, θαψία *: Latine, thapsia: Hispanice, Lusitanice, otom yerua: Italice: Gallice, Germanice, thapsia.*

Enarratio. 157.

Thapsia. DICITVR Thapsia quia in Thapso insula prope Siciliam, abunde proueniat, & in ea primo inuenta fuerit, quæ uariis aliis in locis crescit, utpote apud montem Garganum, Sancti Angeli dictum, prope Apuliam, non minus in Hispania, Lusitaniaque fœlicissime nascitur, præcipue apud Conimbrienses, prope fanum diui Antonii, ut alios sileam locos, Dioscoridis historiæ in uniuersum respondens, quam ibidẽ a thapsia, corrupta uoce, tom appellant mulieres, & eam ad fugandos dęmones usurpant, & ea de causa de ea quoque prouerbium circunferũt, quod sic nostra lingua sonat, Eu som otom, quę o diabo fuge, dõde eu som, & Latine ita dici potest, ego sum thapsia, ex qua præsente, dęmones aufugiunt: Cæterum, hanc, omnes scholasticos Conimbricensis academiæ, ueluti cæteras cognouisse herbas, nõ dubitarim, quum pręceptore Reinosio uiro grauissimo, ac doctissimo utantur, quem, quum primum ex Italia in Hispaniam reuocatus esset, apud Almediam oppidum interueniente fratre meo Petro Brandano, inuisi, ut tãti hominis amicitiam, mihi cõciliarem. Sed ut ad thapsiã reuertar, Theophrastus libro nono de Plantarum historia, capite uigesimo secũdo, de ea sermonem habet; non minus Plinius lib. 13. cap. 20. ita quoq; de ea tradit: Nero Cæsar, inquiens, claritatem thapsiæ dedit, initio sui Imperii, quia nocturnis grassationibus, emaculatam faciem trahens, illam thapsia thure & cera illinebat, & contra famam sequenti die cutem synceram circunferebat. Porro ex thapsia Galenus libris Methodi medendi, initio destillationum, a capite in pectus, & subiectas partes cadentiũ, emplastrũ ad cutẽ materias reuocans describit. Est enim thapsię pars præcipua radix, de qua Galenus lib. 6. de Fac. simp. med. ita tradit: Thapsia acrem habet ac ualenter excalfacientem facultatem cum humiditate cõiunctam; quare ex alto uiolenter extrahit, & quod extraxit, digerit, celeriter tamen corrumpitur.

Reinosius doctor medicus doctissimus. Petrus Brãdanus frater authoris.

De Sparto.

Græce, σπάρτιον *: Latine, spartum, genista: Hispanice, genestra, giesta, giesteira: Italice, genestra: Gallice, du genet: Germanice, ginst uel genist.*

Enarratio. 158.

GENISTAM hic describit Dioscorides, aureos flores producentem, quam prisci spartum siue spartium appellabant: Cuius uirgę natiuo lentore infragiles sunt, & illis rustici uites, & fasciculos ligant, imo Itali ex illis aqua maceratis, fila pro saccis & chordis cõficiendis parãt. Insunt enim genistæ phaselorum modo siliquæ, in quibus semen lẽtis modo clauditur: gallinis admodum infestum: Nam flos ut dixi, aureo quodam fulgore a longinquis apparens est, tametsi albus quoq; uideatur, qui mirum in modum aluum exoluit, & de illius natura, ita tradit Gale. lib. 8. de Fac. simp. med. Sparti (quo & uites alligant) tum fructus, tum succus uirgarum, ualentem trahendi uim possidet, reliqua uero de genista apud Mesuem legito.

Spartum Dioscoridis genista est.

Est spartum siue spartium, hodie longe aliud a genista, quod in Betica regione Hispanię parte, pręcipue regno Morsiensi nascitur: ueluti in Algarbia apud Lusitanos, Aphricę contermina, frutex iunci aculeati modo, in aceruis sponte sua nascens, absque folio, semine, & flore: nam uirgæ huic ad summum cubitales sunt, solidæ, ad frangendum difficiles, uinculorum usui præcipuę, ex quibus cordę, funes, cameli, & nauium ornamenta parantur: nec minus in ipsa Algarbia & Bætica regione, ex isto sparto, infinitus sportularum, & corbium, calasthicorumue numerus, pro deferendis ficubus, & passis, aliisue mercibus, ad uniuersam Germaniã, Prussiam, & Boëmiam, Galliam & Scythiam fiunt, hodie uero spartum hamato ligno conuolutum, eradicatus, ueluti quoque Plinii tempore, osseis siue ligneis conamentis, euellebatur, ut capite secundo libri deciminoni, ubi exacte sparti huius historiã ꝓsequit̃, meminit; fuit enim spartũ hoc post Theophrastũ, Gręcis notũ, ut ibidẽ Plin. testat̃, & lib. 24. cap. 9 in quo quęsitũ ꝓponit, nũ genista Gręcorũ spartũ sit, de quo Homerus dixit, nauiũ sparta dissoluta, Cui breuiter respõdet, certũ esse, nondũ eo tẽpore Africanũ uel Hispanum spartũ in usu fuisse, ut credendũ sit, genistã, Græcorum spartum esse, nostrũ uero spartũ, illis ignotũ esse, nec de eo ullã posteritati reliquisse memoriã.

Spartum.

Spartum Græcis notum post Theophrastum.

De Silybo.

Græce, σίλυβον: Latine, silybum.

Enarratio. 159.

SILYBON quę sit spina ignoratur hodie.

Silybon.

De Glande unguentaria.

Græce, βάλανος μυρεψική: Latine, balanos myrepsica, myrobalanus, glans unguentaria, Ben Arabum: Hispanice, auellana de la India: Vulgo, ben.

Enarratio. 160.

Glans unguentaria. Balanos myrepsica. Ben.

NASCITVR glans unguentaria quam Græci balanon myrepsicam, siue myrobalanon appellant, frequentissime, non quod equidem nouerim in Hispania, sed potius in India, unde ad nos affertur, fructus persimilis auelanis agrestibus triangulatis, uel potius pistaciis, aut integro cappari triangulari, ex cuius nucleo, oleum de ben dictum, unguentarii hodie ad priscorum imitationem parant, ut libro secundo diximus: uocāt enim oleum de ben, quia Arabes & Mauritani, ut Serapio & Mesue glandem istā unguentariam ben appellant. Fieri enim oleum hoc debet, ex nucleis, ut diximus, minime uero ex corticibus aut putaminibus, ut Theophrastus contendit. Cæterum, medici qui in India degunt glandem istam unguentariā, in potu, ad subducendam aluum, & prouocandum uomitum, ęgrotātibus propinant, simul enim glans hæc opus istud complet, & ut tradit Galenus libro sexto de Fac. simp. med. succo eius, qui calidus est, unguentarii utuntur. Reliquiæ autem unde expressus est succus, uincentem habent qualitatem amaram, cui admista est quædam astrictio, proinde extergentem, incidentem, contrahentem & stipantem effectum possident. Quod si quis carnem eius drachmæ pondere, cum melicrato bibat, medicamen experietur uomitorium. Sæpe etiam per infernam aluum subducit largiter, sed lienes liquat, iecurq; indurescentia: ad quorum uiscerum expurgationē, ex oxycrato ipsam exhibere consueuimus. Ex aceto etiam lepras, psoras, lentes, uitiligines, ionthos, ephelim, exanthemata, achoras, aliosque id genus cutis affectus exterit. Abstergentem itaque & incidentem cum astrictione obtinet facultatem. Cortex autem eius, admodum astrictorius existit.

De Narcisso.

Græce, νάρκισσος Latine, narcissus, lirion: Vulgo narciso.

Enarratio. 161.

Narcissus.

PLINIVS libro uigesimo primo, capite decimonono: Narcisi inquit duo genera in usu medici recipiunt, unum purpureo flore, & alterum herbaceum, hunc stomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluos quoque soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & a narce narcissum dictū, non a fabuloso puero. Hæc Plinius. In quibus animaduertitis, narcisso flores purpureos, uel herbaceos tribuisse, quum tamen Dioscorides in præsenti, candido flore suum narcissum cum aliquantulo medio croceo ornari tradat, ex quo satis constat, narcisi plures & uarias species esse, ut nos quoque re ipsa experti sumus, uidentes Ferrarię, ac Venetiis narcissos uariis insignitos coloribus. Theophrastus porro libro sexto, eiusdem numeri capite, tradit, narcissum solum in autumnali æquinoctio florere; quod falsum esse experiētia indicat, quū in ęquinoctio uernali florere quoq; depre-

Narcissus diuersis coloribus insignitur.

hendamus, imo ter aliquando in anno flores emittere narcissum, compertum est: de quo Gal. lib. 8. de Facult. simpl. med. ita tradit: Eius radix desiccat adeo ut uel maxima tendonum uulnera glutinet, habet uero quiddam abstersorium, & attractorium, plura uero alia, & illa quidẽ fabulosa apud Ouidium legito, qui narcissum croceo flore nitere, candido uero ambiri iis carminibus cecinit.

Nusquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inueniunt, foliis medium cingentibus albis.

Quæ proculdubio ad Dioscoridis mentem scripta sunt.

De Hippophaë herba.

Græce, ἱπποφαὶς: *Latine, hippophaës, lappago.*

Enarratio. 162.

TAMETSI hippophaës exacte a Dioscoride delineetur, hactenus tamen quæ illa sit herba, ab omnibus ignoratur. *Hippophaes*

De Hippophæsto herba.

Græce, ἱππόφαιστον: *Latine, hippophæston.*

Enarratio. 163.

ET hæc quoque quæ sit herba ignoratur. *Hippophæston.*

De Ricino.

Græce, κίκι: *Latine, cici, ricinus, croton, cataputia maior, cherua maior, granum regum, palma Christi: Hispanice, figueira de lhinferno: Italice, girasole, fagiuolo Romano, fagiuolo Turchesco, mirasole: Germanice, uuuaderbaum: Gallice, palma Christi herba.*

Enarratio. 164.

DICITVR ricinus planta hæc, ob similitudinem quam eius fructus cum ricino animali sordido habet, quod canes, asinos, equos, boues, ac potissimum capras & hircos infestat, & sua uoce Hispani carrapatum; Itali uero zeccam, appellant. Est enim planta hæc in altum crescens, ut sæpe arborescat, caule arundineo, folio ficus, qua de causa Hispani eam, ficum inferni uocant, ueluti Arabes cheruam maiorem, aut cataputiam maiorem. Mesue porro, inter sua simplicia abbemesuch, id est granum regis uocat, & ex eo libro secundo, oleum ricininum fieri tradidimus, & ut inquit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum: ut fructus eius expurgat, detergit, & digerit, sic etiam folium, sed undequaq; de- *Ricinus cici* *Cherua maior, cataputia maior. Granum regis.*

bilius,oleum quod ex ſemine conficitur,calidius atque tenuius eſt, quàm commune oleum,ac proinde potentius digerit.

De ſeptem Titymali generibus.

Græce, πιθυμάλων*: Latine, tithymalum, lactaria herba: Hiſpanice, leche treſna: Luſitanice,aleitaria hierua: Italice, lactaria herba: Gallice, herbe a laict,uel du tithimale:Germanice,uuolffsmilich.*

Enarratio. 165.

Tithymalorum ſeptem genera. SEPTEM cõnumerantur tithymalorum genera, ultra plura alia à nobis cognita quæ ordine recenſebimus. Eſt igitur primum corũ genus *Primum genus charatias.* ſequens,Charatias, ſiue Cometes,aut Amygdaloides, a foliis amygdalarum dictus, quod alii cobion appellitant, & eum nos multoties uidimus, & ubique reperitur, folio lathyris,minoris cataputiæ dictæ.

Myrtites, Mirſinites, Caryites. Secũdus tithymalus, myrtites,quaſi myrtaceus uocatur,quia foliis myrti pungentibus tamen ornetur,unde melius myrſinites uel caryites quoq; appellari ſolet,& quem Manardus,Leonardus Fuchſius,& alii non pauci, uulgare officinarum turbit eſſe putant,quia ut referunt herbarii, & circulatores, ac radiciſecæ, turbit hoc, ex planta folia myrto ſimillima habente, excauant, potiſsimum apud montem Garganum prope Apuliam.

Paralius. Tertius, Paralius maritimus, ſiue tithymalus, uel lactariolus dicitur, quem Hetruſci piſcatores, Mauram herbam appellant, & illius radice piſces interficiunt,ex ea eſcam parantes,ueluti ex platyphyllo, ſeptimo nominando tithymalo.

Helioſcopos ideſt ſoliſequus. Quartus Helioſcopos,ideſt,ſoliſequus,quia capitula cum Sole circumagit,dicitur,uariis in locis repertus.

Cypariſsias Quintus, Cypariſsias nominatur, qui, ut mihi uidetur, & res ipſa teſtatur, eſula minor eſt,officinis ſatis familiaris herba, quam Meſue alſebram minns uocat, porro alſebram maius, pityuſa Dioſcoridis eſt, ut ſequenti dicemus capite.

Dendrodes arboreſcẽs. Sextus,dendrodes,quaſi arboreſcens tithymalus eſt.

Septimus, platyphyllos, ideſt latifolia habens, dicitur,uerbaſco ſimilis herba & qua Hiſpani hodie quoque pro interficiendis piſcibus utuntur: & eam Itali tortumaglium ſua uoce appellant. Cæterum de horum tithy*Alſebram Meſue tithymalus eſt.* malorum uiribus, ac natura,legito Meſuem capite de Alſebram, & Galen. lib.8.de Facult.ſimpl.med.qui ſequenti modo tradit: Tithymali omnes, uincentem habẽt acrem,calidamq; potentiam, cum amaritudine quadam, ualidiſsimus eorum eſt liquor,dein fructus,& folia,poſtremo radix; Hæc

aceto incocta, sanat erosorum dentium dolores: liquor in ipsa foramina inditur. Cæterum, si aliam partem contingat, continuo adurit ulceratque illam, ex quarto existens calfacientium ordine, qui ad exurentia pertinet. Sic pilos quoque & uerrucas, & myrmecias, & pterygia, & thymos, cum oleo inunctus succus euellit, detergitque lichenas & psoras, propter amaritudinem, nec non ulcerum phagedænica, anthracode, & gangrænode, quia ualenter calfacit, & deficcat, aliquando iuuare poterit. Ad hæc, fistularum callos eximit, prædicta omnia folia & fructus præstare possunt, sed imbecillius, quibus sane & ad pisces in aqua stagnali capiendos, uti assolent, celerrime enim ab illis ad uertiginem acti, ac semimortui redditi, ad aquæ superficiem feruntur. Porro quum septem sint tithymalorum genera ualentissimus est quem characiam maremque nominant, & fœmina nuncupata myrsinites: & qui in petris nascitur arborescens; deinceps qui phlomo assimilis est, & cyparissias, dein marinus, ac denique helioscopius proportione autem facultatis ipsorum, & cinis & lixiuium existet. *Tithymalorum omniũ fortius genus.*

De Pityusa.

Græce, πιτύουσα: Latine, pityusa, turbit nigrum, alsebram maius, esula maior: Vulgo esula maior, turbit negro.

Enarratio. 166.

NASCITVR pluribus & uariis locis pityusa, similis omnino cyparissiæ, sed longe maior & procerior, & ea de causa, cyparissim minorem esulam, hanc uero maiorem appellamus, quam Mesue & Auicenna, alsebram & scebram maius appellant, ut ex Serapione facile percipi potest, qui ad uerbum ea quæ Dioscorides pityuse tribuit, ille suo scebram cōdonat. Huius uero radix ut placet Actuario, turbit nigrum est, quod hodie ex monte Gargano apud Apuliam, multis & uariis abundante herbis aduehitur, intus aliquantulum album: exterius uero ex subruffo nigrum, natura pessimum, & omnino aspernendum. Album uero turbit, ut idem Actuarius in eodem libro de Compositis medicamentis testatur, radix alypi est, quod ex orientali regione Turcæ, & Hebræi, hodie ad nos portant, natura optimum, & quod seplasiarii ut habeant soliciti esse debent, pityusæ radice, ut infestissima relicta; de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicament. inquit: Viribus est similis tithymalo, succumque sortitur similem, & similiter purgat. *Pityusa Turbit nigrum. Esula maior. Alsebram scebram. Album turbit.*

De Lathyri.

Græce, λαθυρίς: Latine, lathyris, cataputia minor: Hispa-

nice, el tartago: Italice, cacapuzza: Gallice, espurge: Germanice, spring kraut, spring korner.

Enarratio. 167.

Lathyris, cataputia minor.

NOTA lathyris est herba, officinis cataputia minor dicta, cuius grana uiginti potentissime pituitam purgant, & illis rustici pro subducenda aluo frequentissime in Hispania & Italia utuntur: & de illius natura Galen. lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita dixit: Et succo & purgatoria ui tithymallum refert, nisi quòd semen appareat dulce, licet maxime sit purgatorium.

De Peplo.

Græce, πέπλος: Latine, peplum, esula rotunda: Hispanice, mala leche yerua: Lusitanice, maleitas herua: Italice, esola ritonda: Gallice, reueille mantin des uignes: Germanice, teufelszmilch.

Enarratio. 168.

Peplos. Peplum. Malum lac.

NASCITVR peplos siue peplum, in uineis, prope uias, & in hortis, folio paruo, simili rutæ, ex quo lac emanat apprime purgans, & ea de causa, Lusitani & alii Hispani, herbam istam malum lac appellant, quam pharmacopolæ rotundam esulam uocant, & de ea Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medic. ita tradit: Succum habet similem tithymallis, quum in aliis, tum quia purgat ceu illi.

De Peplio.

Græce, πεπλὶς: Latine, peplion, peplís.

Enarratio. 169.

Peplion, Peplis.

NASCITVR peplion non multum absimile à peplo, prope mare, & alia uaria loca, folio rotundo aliquantulum circinnato; caule uero subruffo lactis liquore pleno, de cuius uiribus, Galenus citato loco, ita inquit: Etiam fruticulus hic succum habet ut tithymalli ualidumque non tamen admodum utilem, radix eius uidetur superuacanea, semen utile est, & flatulentum pepli semini similiter purgans.

De Chamæsyce.

Græce, χαμαισύκη: Latine, chamæsyce, peplum minus, ficus terrestris.

Enarratio. 170.

Enarratio. 170.

NASCITVR Chamæſyce ubique herba parum à peplo, præterquam paruitate differens, qua de cauſa, minus peplum appellari meretur', de qua Gal. lib. 8. de Facult. ſimpl. med. ita inquit: Chamæſyce abſtergendi ſimul & acrem uim poſsidet, itaq; acrochordonas & myrmecias caules eius teneriores intriti, quiq; ex eis profluit liquor, auferunt, cum melle craſſas oculorum cicatrices detergunt; hebetudinem uiſus à craſsitie ortam, adiuuant: ſicuti & ſuffuſionum principia. Hæc Gal. Verum, caue tu lector candide ne decipiaris, quia chamæciſſos longe alia eſt herba, quam chamæſyce, ut ex capite 127. deprehendere potes. *Chamæſyce, ficus terreſtris.*

De Scammonia.

Græce, σκαμμωνία: *Latine, ſcammonion, ſcammonia, colophonium: Vulgo ſcamonea.*

Enarratio. 171.

SATIS nota ſcammonia eſt, baſis & calcar omnium ſoluentium medicamentorum, quæ cotoneo cocta, diagridium dicitur. Eſt enim ſcammonia, ſiue ſcammonium, ſuccus ſiue liquor radicis uolubilis cuiuſdam, quæ in Aſiæ Myſia, & Syria, ac Iudæa naſcitur, quanquam in Apulia, non poſtremæ notæ proueniat: quæ uero ex Aſia affertur ſcammonia primatum obtinet: Syriaca uero non ita bona eſt. Cæterum, bona ſcammonia ut dicatur, has notas habeat neceſſe eſt. Leuis ſit ſcammonia oportet, pellucida, fungoſa, taurino glutini colore ſimilis: ut tenues habeat diſcurrentes lineas: linguæ admota lacteſcat: ultimo loco ſignum hoc collocandum eſt, ſcilicet ut admota linguæ albeſcat, lacteſcatue, quia & adulterinæ permixtæ liquori lactariæ herbæ. Illud quoque eueniat, ut teſtatur Dioſcorides, quod in præſenti animaduertant pharmacopolæ uelim, ne ſic hoc tantum contenti ſigno, in bona eligenda ſcammonia decipiantur: nam quum eam ſputo madefaciunt, & in lac uerti uident, illico optimam eſſe afferant, quum tamen per ſe ſignum hoc ſolum fallax ſit; cæteris uero notis adiunctum, uerisſimum. Proinde hoc ante oculos habent decet, quum nullum hodie ſit medicamentum quo frequentius utantur, quàm ſcammonia, cuius optimæ, & Aſiaticæ Dioſcorides, ad ſcriptulos quatuor concedit, imo ipſius drachmam unam ſimul cum duobus ſcriptulis nigri ueratri, & integra aloës drachma, ad optimam obtinendam purgationem tribuit. Hodiernæ uero & communioris ſcammoniæ, decem uel ad ſummum quindecim grana, efficacisſime purgant; unde ſatis percipitur hanc adulterinam, & lacte liquoreue tithymali permixtam eſſe; ſed ſcammoniam & alia ſimilia medicamenta per ſe abſque correctione ulla ægrotantibus dare, *Scāmonia.*

peritus medicus cauere debet,qualia sunt helleborus,colocynthis, euphorbium,esula laureola,tithymalorum septem genera, & alia plura, quæ non solum homines,sed etiam bruta enecant; de quibus Galenus semper quũ loquitur, inquit: Purgantium omnium medicamentorum naturam, corporum quæ purgantur naturis contrariam esse, quod minime benedictis medicaminibus euenire certum est,ut casiæfistulari,mannæ, thamarindis, passulis Corinthiacis,myrobolanis, rhabarbaro, syrupo rosarũ solutiuo, syrupo uiolaceo solutiuo, sene,& aliis similibus,quæ improprie medicinæ dicuntur. Cæterum, unum in præsenti non præteribo,quod Actuarius memoriæ commendauit,dignum sane ut omnes medici præ oculis habeant, scilicet quod scammonia iuribus & brodiis miscenda non sit; ita enim inquit ille: Scammonium non censeo iuribus inferendum, quod experientia compertum est, id cum ipsis conciliari non posse, quod hodierni medici animaduertant suadeo, ut non scammonium aut pilulas iuribus eliquatas,in potu tradant,quum inde multis mors subsequatur; ut Venetiis uidimus & Ferrariæ in Samuelo Abarbanelio, qui ob epotas sic pilulas uitã cum morte commutauit.

Purgantia medicamẽta naturæ humanæ cõtraria.

Scãmonia iuribus & brodiis miscenda non est.

Samuelis Abarbanelis mors.

De Chamælæa.

Græce, χαμαιλαία: Latine, oleastellum, mezereon, chamælæa, leo terræ: Vulgo, mezereon.

Enarratio. 172.

CHAMAELAEA officinarum mezereon est, planta circulatoribus,& pseudomedicis familiaris,qua corpora exsoluendo excarnificant, ex ea uero pharmacopolæ pilulas parant,quibus medici ascitem morbum propulsant.Caueat tamen lector,ne pro chamælæa chamæleontam intelligat;de chamælęa uero ita tradit Galen. lib.8.de Facultatibus simplicium medicamentorum: Chamælea uincentem habet qualitatem amaram, quare admodum sordida ulcera,& quæ maximis inducta sunt crustis, purgare cum melle est potens.

Chamælea mezereon est.

Chamæleonta.

De Thymelæa.

Græce, θυμελαία: Latine, thymelæa: Hispanice, thoruisco: Italice, pepe montano: Gallice, thymelea.

Enarratio. 173.

EST thymelæa planta nobis satis cognita,uirgas singulares,& plures, cubitales,à radice mittens,quarum cortices pro ligandis scopis & fasciculis deseruiunt,in quibus folia chamælææ sunt,sed minora,lentisci figuram imitantia: nam huic fructus piperis magnitudine inest primo uiridis, postea

Thymelæa.

uero quum ad maturitatem peruenit ruber euadit,& quo perdices & auiculæ auidisſime ueſcuntur : & ea de cauſa,ruſtici Hiſpaniarum,ſingulis annis,prope infinitas dixerim auiculas hoc ſemine, curuatis uirgis & quibuſdam lineis diſpoſitis uenantur : Ob magnam enim quam thymelæa cum chamælæa ſiue mezereone habet ſimilitudinem, multi chamælæam, mezereon minus appellant. Eſt enim huius ſemen apprime ſoluens, ut teſtatur Dioſcorides, quod granum Cnidion dici, latius libro ſecundo adnotauimus.

De Sambuco.

Græce, ἀκτῆ : Latine, ſambucus, ſabucus : Hiſpanice, ſabugo, ſabugueiro, caninero : Italice, ſambuco : Gallice, ſus, du ſuin : Germanice, older.

De Ebulo.

Græce, χαμαιάκτη : Latine, chamæacte, ebulus, humilis ſambucus : Hiſpanice, biezguos, indios : Italice, ebulo : Gallice, hyeblu : Germanice, attich, uel nidererholder.

Enarratio. 174.

ARBORESCIT ſambucus ubiq; ex umbella flore albo & odorato, ex quo aqua per campanam extracta, ac fronti applicita capitis dolores mitigat, non minus quoque ſuccus ex cortice radicis expreſſus potentiſsime uomitum prorritat, ab hydropicis aquam depellit. Ebulus uero chamæacte, id eſt humilis ſambucus, herbæ modo, bicubitalis altitudinis ad ſummum creſcit, folio amygdalino, planta in uniuerſum uſui medico conuenientiſsima, cuius radicis ſuccus eadem præſtat quæ ſambuci, ultra quæ pituitam quoque iuncturis adhærentem craſſam & uiſcidam purgat, decoctum quoque totius herbæ pedum œdemata à longinquis morbis contracta reſoluit. Cæterum, in dubium uertitur, cuius temperaturæ, ſambucus & ebulus ſint : cui quæſito Dioſcorides ita primo reſpondet, eadem ſambuco & ebulo uis eſt, ſiccant, adſtringunt, refrigerantque & aquas è corpore pellunt. Actuarius quoque libro de Compoſitis medicamentis, ita cum Dioſcoride tradit : Sambucus & ebulus refrigerant, aquas trahunt, ſtomacho aduerſantur. horum folia olerum more igni decocta eduntur. ad pituitam bilemque detrahendam, radicis in uino decoctæ uſus, hydropicis confert. Ex quibus ſatis percipitur, quòd ſabucus & ebulus, frigidam ſortiantur temperaturã, Quibus Auicẽna in oppoſitum eſt, qui lib. 2. ſui Canonis, capite 619. ſambucum calidum & ſiccum in tertio gradu potius conſtituit,

Sambucus. *Ebulus.* *Sambucus & ebulus cuius ſint tẽperaturæ.* *Auicenna.*

Nos uero ne in hac re a teſtibus contra teſtes diſcurramus, Galeni regiam uiam ſequentes, quantum ab harum plantarum odore, ſapore, & ipſis operationibus uenire poſſumus, inuenimus, eas potius ad caliditatem declinare, quàm frigiditatem. At quia caliditas, primum ordinem non ſuperat, pro quo inueniendo opus eſt ratiocinatione, nõnulli frigidas eſſe dixerunt, ſed quòd ita ſe res habeat, atteſtatur Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicament. dicens: Vtraque potentiam habet & deſiccandi & conglutinandi, nec non digerendi modicum: in iis enim ultimis uerbis, Galenum illis modicam tribuiſſe caliditatem, quum dicat digerendi modicum potentiam habet, ſatis claret. Nec enim Auicenna nobis in hac re cõtrariatur. quum citato loco (ut mea fert ſententia) non de ſabuco hoc agit, ſed potius de ſambac; hoc eſt hiaſmino, uel ut uerius dicam, de uiolis, quas keiri Arabes appellant, ut ex ſuis uerbis, facile percipere quis poterit, in paſsiuis uero qualitatibus, potenter plantas iſtas exiccandi facultatem habere omnes concedunt.

De Pycnocomo.

Græce, πυκνόκομον: *Latine, pycnocomum.*

Enarratio. 175.

PICNOCOMON & ſi ſuis lineamẽtis & coloribus exacte Dioſcorides depingat, quæ tamen illa ſit herba ignoratur.

De Apio herba

Græce, ἄπιος: *Latine, radix ſylueſtris, apios: Hiſpanice, una ſuerte de rauano ſylueſtre: Gallice, une raue ſauuage: Germanice, erdnuſz.*

Enarratio. 176.

Apios radix ſylueſtris. APIOS herba ſic dicitur, quia ſimilem pyro radicem habet, naſcitur autem inter hordeum exacte Dioſcoridis hiſtoriæ reſpondens, qua in Gallia ruſtici famis tempore, ut teſtatur Ruellius, ueſcuntur.

De Colocynthide.

Græce, κολοκυνθίς: *Latine, colocynthis, cucurbita ſylueſtris, coloquintida: Hiſpanice, Italice, coloquintida: Gallice, des coloquintes: Germanice, uuilderkurbſz.*

Enarratio. 177.

Colocynthis. COLOCYNTHIS, corrupte coloquintida hodie appellatur, officinis ſatis familiaris, cuius uires ac earum correctionem legito apud Me-

ſuem in ſuis Simplicibus, Ex illa tamen trochiſci parati in officinis haben-tur, quos Alandach appellamus, quibus in clyſteribus, contra colicos affe-ctus, & rebelles dolores paſsim utimur, magno profecto iuuamento. De colocynthide ita refert Galenus libro ſeptimo de Fac. ſim. med. Guſtu a-mara eſt, uehementerque purgatoria facultate prędita: Ipſius uirentis ſuc-cus intritus iſchiadicis prodeſt. *Trochiſci Alandach.*

De Epithymo.

Græce, ἐπίθυμον: *Latine, epithymum, flos thymi: Hiſpanice, cabelhos, flores del thomilho: Italice, epithimo: Gallice, epithimo.*

De altero Epithymo.

Græce, ἐπίθυμον ἕτερον: *Latine, cuſcuta, caſſuta, podagra lini, linodera, amplexi caulis, herba capillaris: Hiſpanice, ſirgo de rapoſa, rabo de rapoſa: Italice, la cuſcuta: Gallice, Germanice, cuſcuta.*

Enarratio. 178.

SOLENT hic herbarum inquiſitores, longas componere diſcepta-tiones; quas nos pretermittimus, rem paucis, ut ſolemus, abſoluentes. Eſt igitur epithymon, ſiue epithymus, crinis tanquam palliolum, thymum am-biens, uel potius flores thymi. Naſcuntur autem potiſsimum capilli iſti, tan quam inuolucrum ſuper thymo qui eaſdem cum floribus thymi uires ha bent, & ea de cauſa, authores nonnunquam per epithymum flores thymi intelligunt, nonnunquam uero crines ſupererescentes in thymo cum ſuis floribus. Naſcitur epithymus iſte Salmanticę (ut cęteros ſileam locos) ad ri pas fluminis Thormidis, & ſi recte memini, prope ſacellum Sanctę Mari-nę dicatum; Verum, & ſi potiſsimum epithymus ſuper thymo naſcatur, & ea de cauſa epithymus quaſi in thymo dicatur; ſuper aliis tamen herbis naſcitur, ut tradit Actuarius uir Gręcus doctiſsimus; naſcitur autem in ſatu reia, & ſtœba herbis, epithymbrum inde dictum, cum reliquo eaſdem fa-cultates habens, infirmiores tamen, de quo Galenus lib. 6. de Fac. ſimp. me. inquit; Epithymum thymi facultatem habet, ad omnia efficacius: exiccat & calfacit in tertio gradu. Meſue uero tractatu ſuo de Simplicibus, poſt-quam de eo multa ſecundum Galeni doctrinam dixit, ita quoque de illius uiribus tradidit, inquiens: Pręrogatiuam habet educere ſuper omnibus ſo lutione educentibus melancholiam, educit enim ſine moleſtia & facile, *Epithymus.* *Epithymũ educit melancholiã.*

curat melancholiam morbum, epilepſiam, & timorem, imo omnes morbos a melancholia ortum trahentes depellit, ut cancrũ, lepras, ſcabies, quartanas, ſplenis oppilationes, & huius generis alios. Doſis eius in decoctione, eſt in potu a drachmis quinque, uſque ad uiginti: & pulueris eius a drachmis tribus, uſq; ad ſeptem: eius tamen uſus in æſtate, non adeo ſecurus, ut in hieme eſt. Eſt & alius epithymus rubens, qui capillorũ modo abſq; radicibus creſcit, & aliis obuoluitur circũligaturue plantis, præcipue lino, & ea de cauſa, podagralini appellatur, quam Plinius caſſutam aliquando nominare non dubitauit; quanquam libro uigeſimo ſexto, cap. 8. illũ quoque inter epithymi genera commemorat. Cæterum falluntur Eurit. Cordus, Otho Brumphelſius, ac Manardus, credentes cuſcutam androſacem eſſe. Eſt enim androſaces herbula ſuper ſaxis & lapidibus naſcens, quam ſemel apud Antonium Muſam Braſauolam, anno milleſimo quingenteſimo, quadrageſimo quinto, die uero uigeſimo Octobris uidi, quę a cuſcuta multum abeſt, & albiſsima ac tenuiſsima fila, ueluti capillos, ſuper ſaxo habebat, ut ſuo diximus loco: Habet autem cuſcuta eaſdem cum primo epithymo uires, quę quoq; iecoris obſtructiones apit, & ſanguinẽ mũdificat.

Epithymus alter cuſcuta eſt

Multorum error.

Androſaces cuſcuta non eſt.

De Alypo.

Græce, ἄλυπον *: Latine, alypon, alypia, turbit album, turbit Orientale: Vulgo, turbit di Leuante.*

Enarratio. 179.

Alypon Turbit album eſt

ACTVARIVS libro de Compoſitis medicamentis, ubi de triphera minori agit, inquit Alypum turbit album eſſe, quod ex Orietali plaga ad nos aduehitur, habet enim huius ſemen, uim bilem atram purgandi, radix uero pituitam, de qua Paulus Aegineta libro ſeptimo ſuæ medicinę, ita dixit; Alypi ſemen bilem atram per inferiora purgat, pari epithymo menſura ſumptum cum ſale & aceto, uerum tamen inteſtina leniter exulcerat. Item capite eo quo medicamenta atram bilem purgantia deſcribit, inquit; Alypi ſemen inferius atram purgare bilem, pari epithymo menſura cum ſale & aceto, dictum eſt, inteſtina uero ſi fidem Dioſcoridi accommodamus, leuiter exulcerat. Eſt uero meo iudicio, quæ nunc alypias uocatur: exhiberi debet in mulſa.

De Empetro.

Græce, ἔμπετρον *: Latine, empetron, calcifraga.*

Enarratio. 180.

Empetron.

EMpetri hiſtoriam tam ſuccincte narrauit Dioſcorides, ut quæ illa ſit herba; difficile ſit addiuinare; olim uero quum apud Anthuerpienſes age-

bam,apud quos,magna diligentia,ſimplicia medicamenta inueſtigabam, Cornelius medicus Anthuerpienſis mihi herbam ceſpitoſam, ſapore ſalſam,prope mare naſcentem,obtulit,quam empetrum eſſe cōtendebat: Nā & paſtor qui illam ad eum attulerat,iure iurando affirmabat, oues quum male haberent,ad illam tanquam ad certum ſalutis aſylum confugere; cuius eſu munitæ,morbum propulſabant,& immunes manebant: Interpoſitis uero poſtea nonnullis annis,eundem Cornelium huius herbæ memoriam feciſſe comperi, pręcipue,in quadam epiſtola quā cōmentariis Hieremiæ Triuerii,Louaniēſis medici,uiri doctiſsimi ſuper Aphor.affixit,& de ea ita dixit Galenus, Ad ſolas purgationes eſſe uidetur commodum,bilem ac pituitam educens,iuuat tamen ad alia guſtū ſalſum exiſtens. *Cornelius medicus Anthuerpienſis.* *Hieremias Triuerius ſup Aphoriſ.ſcripſit.*

De Syluestri uite.

Græce, ἄμπελος ἀγρία *: Latine, uitis ſylueſtris: Italice, dafne.*

Enarratio.181.

DICITVR Vitis agreſtis planta hęc, ob id tantum quia racemoſum fructum rubrum,uitis inſtar gerit,quum tamen figura & uiribus multū ab agreſti uite differat; folia enim huic non uitis ſed ſolani potius ſunt, uires uero calidiſsimę cauſticæ ac depilatoriæ,quibus de cauſis mulieres Italiæ,& Hiſpaniarū huius plantę fructu,pro rubricandis genis maxime utuntur. At uera uitis ſylueſtris,tantum abeſt,ut ſolani folia habeat,ut ea potius uitis ſint,quibus non cauſtica aut adurens,depilatoriaue uis ineſt; ſed frigida potius & conſtringens: de hac uero de qua agimus,ita refert Galenus libro ſexto de Faculta.ſimplicium medicamentorum: Racemi eius extergēdi uim poſsident,ac proinde cutis extimæ ulcera purgare poſſunt,ſed aſtrictionem quandam ſortiuntur extrema germina,quę & ſale condiri aſſolēt, Hęc Galenus. Hodie uero Itali,prę ſertim Anconitani,eius aſparagis turionibus dictis maxime utuntur. *Vitis agreſtis.*

De Vite alba.

Græce, ἄμπελος λευκή *: Latine, ampelos leuce, uitis alba, bryonia: Hiſpanice, la anorca: Italice, zucca ſaluatica: Gallice, du feu ardant, de la couleuree: Germanice, Sticſuurtz.*

Enarratio.182.

DICITVR Vitis alba, a ſeplaſiariis hodiernis, bryonia, cuius *Vitis alba Bryonia.*

Alfescera Mesues bryonia est.

radix crassa alba in usu medico est, de qua Mesue tractatu de Simplicibus, sub alfescera mentionem fecit, Galenus uero libro sexto de Fac. simpl. medic. ita de ea tradit: Prima huius germina uere edi solent, edulium propter astrictionem uētriculo acceptum: Cęterum subamaram & modice acrem astrictionem possident; quare & urinam modice cient: At radix & abstergentem & desiccantem uim habet, & moderate calidam, quamobrē & lienes induratos liquat epota, cum ficubusq; posita foris, psoram & lepram sanat. Porro fructus eius, racemi speciem pręferens, iis qui coria depsant est utilis.

De Vite nigra.

Græce, ἄμπελος μέλαινα: *Latine, ampelos melæna, uitis nigra, uua tamminia: Hispanice, Lusitanice, congorca: Italice, tamaro: Gallice, espece de coleure, ayant les racines & sementz noirs: Germanice, uualdreben, oder lynen, oder lenē.*

Enarratio 183.

Vitis nigra. Vua tāminia.

HAEC illa planta est, cuius fructum, uuam tāminiam appellamus, & ex qua quoque cauliculi asparagorum modo, pro uictus usu colliguntur, quam Lusitani reliquiq; Hispani sua uoce, cōgorcam, id est quasi uitem albam appellant, uocant enim ut dixi, uitem albam, norcam, hāc uero conorcam, & corrupte congorcam, quæ omnia ad Galeni mentē nominata sunt, ut mirer Lusitanos hucusque rerum nomina tam incorrupta & ad Gręcorum & Romanorum mentem, reseruata habeant, ita enim Galenus citato loco tradit: Vocatur autem hæc uitis nigra, proprie bryonia, prædictæ ad omnia similis, nisi quòd imbecillior.

De Filice.

Græce, πτέρις: *Latine, pteris, filix, filix masculus: Hispanice, fechos yerua: Lusitanice, feitos, macho: Italice, il felci maschio: Gallice, feuchiere: Germanice, uualdt faer.*

De Filice fœmina.

Græce, θηλυπτέρις: *Latine, thelypteris, fœmina filix: Hispanice, fechos hiembra: Italice, il felci femina: Gallice, ut supra.*

Enarratio. 184. 185.

Enarratio. 184. 185.

FILIX tam masculus, quàm fœmina, ubiq; crescunt, De quibus Galenus lib. octauo de Fac. simp. med. ita tradit; Radix eius latum lumbricum perimit, si in melicrato pondere drachmarum quatuor bibatur: Quare ipsam partum uiuum necare, mortuum autem expellere, nõ est mirum, si quidem amara existit, paulumq; astrictionis obtinet, unde ualide ulcera desiccat, citra morsum tamen, cui similem uim habet Thelypteris. *Filix.*

De Polypodio.

Græce, πολυπόδιον; Latine, polypodium, filicula: Hispanice, filipodio, polypodio: Italice, polipodio: Gallice, du polypode: Germanice, engelsufz baumffart, dropffuurtz.

Enarratio 186.

NOTA Polypodii radix officinis est, cuius folia pennata, filicis modo sunt, & ea de causa, a Romanis filicula dicitur: nascitur autem optimũ polypodium in quercubus, qua de causa, a medicis continuo quercinum, in suis compositionibus describitur: quod uero super lapides nascitur, non ita bonum est, humiditatem enim superfluam indigestã (ut Mesue tradit) gignentem in corpore uentositatem, & subuersionẽ, ac nauseam possidet; Imo de omni polypodio tradit idem Mesue, corpora maxime extenuare, desiccare, ac ea ad nauseam & subuersionem trahere: quæ Manardus Ferrariensis non ferens, contra Mesuem insurgit, dicens magis credendum esse Auerroi dicenti polypodium esse securam medicinam, & epithymo meliorem, quàm Mesue uel Plinio, qui ab eo stomachum offendi affirmant. Est enim polypodium calidum in primo gradu ut eius indicat sapor. Cuius dosis ad integram unciam est, de quo Gal. lib. 8. de Fac. sim. med. ita inquit: Dulcem simul & austeram uincẽtem obtinet qualitatem, ut facultatis sit citra morsum, admodum exiccantis, & ut tradit Mesue, solutione educit choleram nigrã, cum facilitate, & phlegma grossum, & mucilaginosum, & materias iuncturarum, & confert colice secundum omnem modum administrationis eius, & duriciei splenis, & proprie cum epithymo, & sale Indico, & confert ad melancholicas febres, & proprie cum aqua mellis, & sanat scissuras, quæ fiunt in manibus. *Polypodium. Mesue. Manardus Polypodiũ calidum in primo gradu.*

De Dryopteri.

Græce, δρυοπτερὶς: Latine, dryopteris, filix quercus, filix quercina: Hispanice, fechos de sobre, el robre: Italice, felce

di quercia: Gallice, feuchiere du chesne: Germanice, uualdt farr, uand eychenbaum.

Enarratio 187.

Dryopteris. DRYopteris, filix in quercubus nascens est, folio parum inciso, radicibus implexis, hirsutis, dulcibus cum quadam acerbitate, uel ut tradit Galenus, dulcis, acris, amara, & in radice etiam acerba existit; habet autem facultatem putrefaciendi, proinde pilis glabram cutim efficit.

De Cnico.

Græce, κνίκος: Latine, cnicos, cartamus, crocus sylueStris: Hispanice, alacor, acafran del horto, cartamo, semente de papagaios: Italice, cartamo, zaffarano Saracinesco: Gallice, saffran sauluaige: Germanice, uuilden garten saffran.

Enarratio. 188.

Cartamus. Cartami temperatura. CARTAMI semen, in usu medico habetur, & ex eo conditũ quoddam in rotulis ad mentem Guidonis, pharmacopoliorum seplasiarii componunt, de quo Galenus lib. 7. de Fac. simp. med. ita inquit: Cnici semine duntaxat ad purgationes utimur, estque tertii ordinis excalfacientiũ, si quis foris eo uti uolet. Mesue uero illum potius calidum in primo ordine constituit, siccum uero in secũdo, & ut tradit solutione educit phlegma, per uẽtrem & uomitum, & similiter aquositates, & ualet ad ęgritudines ex eis, sicut est colica, & clysterizatus ualet similiter, & mũdificat pectus & pulmonem, & proprie lohoc prędictum, & alii modi administrationis eius, & clarificat uocem, & similiter oleum ipsius, & usus ipsius in spermate augmentum efficit: flos uero eius cum aqua mellis remouet icteritiam, dosis eius a drachmis quatuor, usque ad aureos quinque, & floris eius, a drachma una, usque ad aureos duos.

De Mercuriali.

Græce, λινόζωστις: Latine, linozotis, Mercurialis: Hispanice, mercuriales, yerua, urtigua muerta: Italice, mercorella: Gallice, Mercuriale: Germanice, bingel kraut, Mercurius kraut.

Enarratio. 189.

Mercurialis. Frequenti in usu clysteriorum, Mercurialis tam mascula quàm fœmina hodie uenit, de qua Plinius abunde lib. 25. cap. 5. dixit. Cæterum a no-

bis syrupus de succo mercurialis excogitatus est, quo bilem & aquosos humores absque noxa ulla, quatuor unciarum pondere, euacuamus. Fit quoque ex tenellis mercurialis cauliculis, pessulus, qui oris matrici admotus menses & secundas prouocat: familiare enim apud Hippocratem remediũ est, ut libro de Natura muliebri, & de morbis muliebribus comprehenditur. Galenus, porro libro septimo, de Facul. simpl. medicamen. ita inquit, de linozostide: Ea utuntur omnes ad subductiones alui duntaxat, quanquam etiam admota, ualenter digerit. *Syrupus de succo Mercurialis.*

De Cynocrambe.

Græce, κυνοκράμβη *: Latine, cynocrambe, canina brassica, mercurialis canina : Hispanice, uerca perruna : Italice, mercorella canina : Gallice, mercurielle du chien.*

Enarratio. 190.

CYNOcrambe, id est canina brassica, ea est herba, quæ mercurialis folia habet, & prope fossas, muros, & uias nascitur, altitudine duorum & triũ cubitorum. Quapropter errat Ruellius, quum cynocrambem, atriplicem syluestrem esse credidit, quum Dioscorides capite de Atriplice, de domestica & syluestri sermonem habuit. Est præterea alia herba atriplici syluestri æqualis quæ fricata semen genitale redolet, & ea de causa, spermaria herba appellatur. Huic quoque altera similis est herba, uuluaria dicta, quæ fricata ac manibus tractata, fœtidum & putidum ex se expirat odorem, qualẽ ex putidis piscibus salitis & inueteratis attolli nouimus. Soluũt autem omnes istæ herbæ, & matrici auxiliantur male affectę. *Canina brassica, Ruellius errat. Herba spermaria. Vuluaria.*

De Heliotropio maiori.

Græce, ἡλιοτρόπιον μέγα *: Latine, heliotropium maius, Herba cancri, solaris herba, scorpiurus herba, uerrucaria maior: Hispanice, torna sol, yerua de las uerrugas : Italice, herba de ippori: Gallice, uerruaria.*

De Heliotropio minori.

Græce, ἡλιοτρόπιον τὸ μικρὸν *: Latine, heliotropium minus, solaris minor, uerrucaria minor.*

Enarratio. 191. 192.

Heliotropium. Verrucaria Herba cancri.

QVI Chalendulam heliotropium hoc esse credunt, miro comprehẽdũtur errore, quum chalendula (ut dixi) chrysanthemum est, cuius flores caudę scorpionis minime respondent. Dicitur uero heliotropium, herba cancri, ob duo: Primo, quia florem similem caudę cancri possidet: Secundo quia mirum in modum cancris, & ulceribus malignis, cancerosisue auxilium pręstet: minor uero uerrucaria, ita dicta, quia semen uerrucarum similitudine habet. Prope lacus, & stagnantes aquas nascitur: quam simul cum prima, Anthuerpię mihi monstrauit, Christiernus Morciensis, singularis doctrinæ uir, & qui Parrhisiis publice mathesin profitebatur: quẽ nos, quum Anthuerpiam ueniret, ut inde in Daniam nauigaret, per quatuor mẽses remorati sumus, a quo multa & pręclara didicimus, una cũ Iodoco Valareo uiro Anthuerpiensi, trium linguarum peritissimo, & cuius industria hodie Quintus Calaber Latinus legitur, ut plura alia taceam opera, per hunc doctissimum uirum composita; aderat quoq; eo tempore nobiscũ Hieronymus Lusitanus medicus, qui hodie apud Indos, regis Lusitanię mandato, magna cum gloria artem medicam exercet, simul enim præclaro uiro illi Christierno, discipuli facti summus.

Christiernus Morciensis.

Iodocus Valareus.

Hieronymus Lusitanus medicus.

De Scorpioide.

Græce, σκορπιοειδὴς: *Latine, scorpioides.*

Enarratio. 193.

Scorpioides herba.

SCORpioidem quoque apud Belgas uidimus, folio minoris heliotropii, semine scorpionum caudę persimili, unde nomen traxit. Non est scorpioides chalendula, ut multi putarũt, sed de scorpioide ita tradit Galenus, libro octauo de Fac. simpl. medi. excalfacit ordine tertio, desiccat secundo.

Finis Libri Quarti.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA, LIBRVM QVINTVM, ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI IN ITALIA PRAESTANTISSIMI.

De Vite uinifera.

Enarratio Primi Capitis.

ITIS planta, Baccho, siue Libero, Noe patri dicto dicata, ubiq; uulgatissima est, ex qua uuæ pendent, & ex illis diuinus ille liquor, uinū dictum paratur: frigida enim omni ex parte uitis est, cuius capreoli comesti stomacho calido magnum præbent oblectamentum, & ex illis, nos ante agrestæ ortum, succum cum aqua rosacea extrahere facimus, quo pullos gallinaceos uice agrestæ principibus & dominis, comedant consulimus. Porro, aqua ex uite amputata, destillans, ueluti quoque cōcretum gummi, urinam cit, & faciem pulchram reddit. Vitem quoque siccam, sarmentum practici appellant, quo ignito, cauterii uice, uerrucas extirpare solemus, & illius cinis, unguentis præcipue ad morbum Gallicum facientibus, non minus ac thamarisci miscetur. *Vitis.*

De Labrusca.

Enarratio. 2.

CAPITE quinto sequenti lege de Oenanthe. *Oenanthe.*

De Vuis.

Enarratio. 3.

RECENS uua collecta, ac roscido humore madefacta, & comesta, stomachum turbat, & aluum subducit, pensilis uero, in qua maior humoris sui pars exaruit, optima est, & in optimum uertitur nutrimentum; ab uua tamen nutrimentum acquisitum, facile euanescit, ut recte admodum meminit Galenus, exemplum à pinguibus uinearum custodibus desumens. Cæterum inter horæos fructus, uua primatum obtinet, secundum locum, ficus habet. *Vua.*

De Vua passa.

Enarratio. 4.

Vua passa. VVA passa,siue Sole exiccata,magnopere a Galeno laudatur,præcipue pro pectoris ac iecoris affectionibus, modo absque seminibus in cibo detur:nam semina siue interna grana sua,pectus constringunt, & obstructiones parant,qua de causa Gal. lib.7.de Comp.medic.secundum locos, cap.2.in suis arteriacis,ad thoracis morbos,cōpositis,passas exacinari iubet, suadetq; earum carnem tantū comedendam,id quod libro octauo sequenti prædicti uoluminis, corroborat dicēs;uuas passas ad thoracis & iecinoris affectus,specifica uirtute quadam,uel ut aiunt a tota substantia,ualere,modo a granis & seminibus suis exacinatas patiens comedat.Quibus Gal.uerbis Alexander Trallianus subscribit,ueluti Aëtius,qui passas uuas seminibus repurgatas, peculiare iecinoris alimentum esse tradunt,a quibus Auicēna sumens Fen decima libri tertii,inquit: Vua passa a tota substantia iecori conuenit,suple tu,seminibus munda,exacinata dicta.Quo factū est, ut medici hoc tēpore,summo cōsilio,uuam passam Corinthiacam, absq; semine natā ægrotis cōcedant,quæ ieiuno stomacho sumpta, prius aqua uel uino mersa,trium unciarū pondere,aluum mouet,& purgat: quæ uero seminibus ornatur uua passa,stomachum roborat,ut testatur Gal.lib.de Facile parabilibus,eo præcipue capite, quo de capitis dolore ob uini potum, orto, agit,ubi animaduertendum est,quod uua passa ante cibum, ut corpus moueat,absque seminibus comedi debet, ut uero stomachum roboret, cum illis; à cibo uero, cum granis & semine integra edi debet, nam & stomachum roborat,& aluum subducit; ut de cotoneis & pyris,austerisque fructibus Galenus historiam enarrat. *Passa Corīthiaca aluū purgat.*

De Oenanthe.

Enarratio. 5.

Filipendula œnanthe est. Oenanthe labrusca est. EST œnanthe, ut alibi diximus, & Secretarius Florentinus ignorauit, ea herba,quam filipendulam pharmacopolæ appellant, nunc uero, œnanthe fructus est uitis syluestris florescentis, quem officinæ labruscam uocant, sua natura,constringentem,stomacho conducibilem; qua de causa,inter medicamenta stomachica persæpe miscemus.

De Omphacio, idest agresta.

Enarratio. 6.

Omphaciū. OMPHACIVM, id est succus uuæ acerbæ,ubique paratur: in æreo porro uase ad Solem concretus, magno iuuamēto contra oculorum nebulas,ac scabricies paratur,quo sæpe ipse usus sum. Videant tamen iuniores medici,quum agrestæ succum febricitantibus concedunt,ne plus iu-

ſto ſalitus ſit, nam ſic ſalitus, ut plerunque paratur, febres acuit, & corpora plus iuſto ſicca reddit.

De Vino.

Enarratio. 7.

VINVM ubique ſuas habet laudes, quòd odore, ſapore, colore, dignoſcitur. & ut Eraſmus Roterodamus, olim uiua uoce ſuperaddebat, fama: bonum enim & generoſum uinum ſuſpenſa hedera non habet opus, quod contra cicutã & alia frigida uenena, meracũ ac potens, præſtantiſsimũ antidotum eſt, ut olim Angelus Politianus ad medicorũ mentẽ exactè expoſuit. Nõ minus quoq; uinum uinoſum œnodes ſiue polyphorũ dictum, ideſt multam ferens aquã, & multiferum dictum, poſt eſum melonũ, & fructuũ frigidorũ bibi debet, ut ex Hippocrate clare percipitur, libro de Affectionib. quũ dicat: Quicunq; cibi aut flatum, aut æſtum, aut morſum, aut repletionem, aut tormen faciunt, à talibus liberat uinum meracũ inſuper potatum, proinde uideant iuniores medici Auicẽnæ, & Arabum ſectatores, qui contendunt, ſuper ſimiles fructus aquã potius bibi, quam uinũ debere. Cæterũ, hic Dioſcorid. de Vetuſtis uinis primo ſermonẽ facit, pro quo ſcire licet, quòd uetuſta uina ea dicuntur ad Dioſcoridis & Græcorũ mentẽ, quæ quindecim uel uiginti excedunt ætatis annos. Medię autẽ ætatis uinum apud illos dicitur, quòd ſeptẽ ad decẽ uſq; annos continet, ut hic ex Dioſcoride percipitur, quum dicat: quæ media ætate ſunt tutiſsime bibuntur, qualia fere ſeptimo anno ſunt. Quibus uerbis Gal. ſubſcribit lib. 7. Methodi medendi, ubi uinum ſex annorum tanquam medium inter nouum & uetus laudat, quod idem fecit lib. 4. de Comp. medicament. per genera; ubi de epulotico medicamento ex collectaneis Primionis agit, quũ dicat: Etenim recens uinum penitiora corporis non permeat, uetus acre & mordax eſt, ergo ætate medium potius eſt, quod plurimum intra quinq; & decem annos conſiſtit. Hæc Gal. In quibus clariſsime inquit, uinum mediæ ætatis ad decennium uſque protendi. Cuius axioma, non ſic ſuperficietenus ab omnibus intelligatur, uelim, quum illud ueritatẽ teneat in uinis potentiſsimis, & diu perdurantibus, qualia Hiſpaniarũ ſunt, quæ ad triginta & quadraginta annos, perdurant, & uires ſuas potentiſsimas, ac ualentiſsimas ſeruãt, uelu ti duo illa uina, quæ nobis magnificus Ant. Muſa Braſauola guſtãda dedit, è cellario ſiue cella uinaria, illuſtriſſ. ducis Herculis Eſtenſis, quorũ alterum 150. annorũ erat, alterũ uero ducentorũ. Nam de uinis debilibus & oligophoris, id eſt pauciferis, nullã in dilutione aquã ferentibus; falſum eſſe dictũ putarẽ, qualia ſunt Galliæ uina, aut Ferrarienſia, aliaue Hiſpaniæ ſuſpenſa, ſic dicta, quia in alto enaſcuntur, quæ per duos ad ſummũ perdurãt annos hanc noſtram ſententiã uerã eſſe confirmat Gal. cõment. 3. in lib. Hipp. de,

Vinum.

Angelus Politianus.

Polyphorũ uinum, uel multiferũ poſt fructus bibi debet.

Taxatur Auicenna.

Vetus uinũ quale dicatur.

Vinum medietatis.

Vinum debile.

Ratione uictus acutorum morborum, enarratione prima, ubi inquit, quòd ætas & tempus in uinis non sunt attendenda; sub iis sequentibus uerbis; Non enim ob tempus, inquit; uina uel iuuant, uel lædunt, sed ex propriarum differentiarum mutatione id habent, ergo quum de uinorum agimus differentiis, temporis mentionem facimus per accidens, & nõ proprie nec primum. Vina igitur uetusta sanitati aduersantur, modo diluta non suman

Nouum uinum. tur: noua uero & recentia, corpus inflant, ægrè concoquuntur, ac grauia & tumultuosa faciunt in somnia. Nec est quòd aliquis mihi obiiciat, Teuthonas, & inferiores omnes Germanos, assuetos potu uini noui, & recentis, musti dicti, esse, quum illi non sine noxa, & corporum suorum iactura, uinum illud Rhenense recens ebibant, facillime enim à quouis morbo moriuntur, nec ad senectutem, eorum ullus immunis aut sanus peruenit, quod millies illis obieci, Hispanos nostros, & Italos aliosque exteros mercatores, cum quibus Anthuerpiæ magnam contrahunt familiaritatem, à tali usu

Vinum Cretense. præcauendo. Porro uinum Cretense, quod ex uuis sole siccatis conficitur, hodie Maluaticum ab insula unde primo fortassis afferebatur, dicitur, potens, & generosum, quod stomachum dissolutum reficit, & uires amissas fa

Albanum. cile recuperat. At Albanum, non quod equidem putem Antiquorum, sed sic apud Ferrarienses nominatum uinum, colore album, natura frigidum, quod (mea sententia) potentius quàm aqua infrigidat; Nam aqua suis qualitatibus tantum infrigidat; albanum uero uinum sua substantia, & præter hoc, austeritate quadam, quod uinum Galenus intelligit, quum uinum continuo febricitantibus concedat, ut Centuriis curationum nostratum abunde diximus, ad quem locum lectorem relegamus, ut cætera quæ de uino desiderantur, ibi legat.

De Vino melitite.

Enarratio. 8.

Vinum melitites. HODIE uinum hoc non paratur, facile tamen parari posset.

De Mulso.

Enarratio. 9.

Mulsum. NEC hoc quoq; paratur hodie, quod à melitite parum differt, ut meminit Dioscorides capite superiori.

De Mulsa siue melicrato.

Enarratio. 10.

Melicratũ aqua mellis. MVLSAM aquam, melicratum, siue hydromel, hodie aquam mellis uocamus, quæ ex octo aquæ partibus, una uero mellis paratur: quanquam & fortior & leuior parari potest, ut libro de Ratione uictus in morbis acutis legitur.

De Aqua.

De Aqua.

Enarratio. 11.

AQVA fontana,uel fluuiatilis, pondere,ut bona sit,considerari non debet,ut recte admodum Plinius adnotat,quæ ut corpus nostrum ingredi tur,inter cæteras aquas primatum obtinet.Si uero ut elementum,ac frigida,& tenuis cõsideretur,pluuialis præcipua est: proinde multi quum aquã tanquam potum considerant,eam fontanam uel fluuiatilem, summis laudibus extollunt,pluuiatilem uituperantes,ut Plinius,& alii celebres uiri:quũ uero aquam tanquam elementum cõsiderant,pluuialem maxime laudant, ut Hippocrates & Paulus. Cæterum, de aqua & eius facult. legito Galenum,librõ primo Simpl.cap.quarto,quinto,sexto, & septimo.

Aqua non debet ponderari. Aqua fontana anpluuiatili sit melior.

De Aqua maris.

Enarratio. 12.

AQVA marina,dulci grauior est,& ea de causa, naues in mari securius nauigant, quàm in fluuiis, ut Galenum quoque adnotasse legimus libris de Facultatibus simpl.medic. Verum,aqua marina clysteri iniecta, aluum expurgat,& dolores coxendicos curat ac serpentia ulcera remoratur: Sed in præsenti,unum nõ prætereundum est,quod Dioscorides in fine huius capitis attingit,uidelicet,quum dicat: Verum tamẽ post purgationem, gallinaceorum, pisciumue esculentum ius dandum est, ad infringendam erosionis eius acrimoniam:quæ uerba intelligatis uelim,ad Hippocratis & Galeni mẽtem lib.2. de Ratione uictus in morbis acutis,& libro,Quos purgare, qualibus medicamentis, & quando oporteat, ut illico post epotum pharmacum,ius gallinaceorum,uel piscium, ptisanamue, æger adsorbeat, ut eius pharmaci uis acrimoniaue infringatur debiliteturue,& consequens oris uentriculi læsio ab eodem pharmaco euitetur,uel ut tradit Gal.citato libello; Assumpto pharmaco conducit mox super sorbere cremorem ptisanæ,ut qui id quod in transitu affixum applicitumque est,abstergere, & deorsum trahere; qualitatem uero medicamenti, particulis insidentem,cõtemperare & inalterare posit. Et hæc est ratio O uiri prudentissimi propter quam prisci illi medici,tam fortia medicamenta dare ægrotantibus au debant,quia pharmaco ab ægrotante ebibito,illico cremorem ptisanæ sorbendum illi dabant,ob quem medicamentorũ acredo,uenenositasue obtũdebãtur,& à membris superioribus & nobilibus, ad inferiora descendebãt: non uero ut hodie inscii putant, & conciliator mouet,quia antiquitus aureo illo seculo, homines robustiores & maioribus uiribus præditi q̃ nunc sunt,erant; quum idem nunc sit mundus qui antea erat, nec ullus immutatus stellarum ordo,ut meminit Gal.libello illo, Quòd optimus medicus sit & philosophus.Sed hoc nostro tempore medici, nacti meliora & securio-

Aqua marina.

Exponitur Hipp. & Galenus.

Cur medici prisci tam fortibus medicamentis utebantur.

ra medicamenta,tantum abest,ut illico post epota illa,ptisanam aut ius aliquod ebibendum propinent, ut potius absoluta purgatione, ius simplex pulli gallinacei,aut ptisanã concedant, quod opus summopere laudamus, quia quũ licebit comedere,licebit prius abluere, interim dũ tamẽ pharmacum operatur,ptisanã uel alium potum amplius non dabimus,ne actio medicamenti exoluatur:ut quoq; Auicẽna subscribit,dicens:Oportet ut potionatus nõ comedat uel bibat,donec medicamentũ suã conficiat operationẽ.

De Thalassomelle.

Enarratio. 13.

Thalassomel. THALASSOMEL hodie non conficitur:facile tamen & paucis nummis parari posset.

De Aceto.

Enarratio. 14.

Acetum. ACETVM natura sua tenue, refrigeratorium,exiccatoriumq; est, ac constringens, ut Gal.tradit lib.1.Simpl.capite 18.19.20.22.23.24. tenues enim & subtiles partes obtinet,quas aliquãdo calidas esse inquit, quũ tamen cap.23.prædicti libri,non calidas,sed potius subtiles,acutas, & frigidas esse,innuere uideatur,quũ dicat:Acetũ non proinde quod mordax est, calidum iudicãdum est,sed tenue ut aër borealis.In quibus uerbis,dicere uidetur, quòd subtiliores aceti partes,quibus fit penetratio,calidæ non sunt, sed potius illis similes,quas boreas uentus possidet siccas,& acutas,ac penetrantes,minime uero calidas,ob id uero sequenti capite 24.dicit:Sed igitur fuerit,tenue,refrigeratorium,exiccatoriũq; acetum dixisse, omissis super illis rationibus nimis physicis,quæque magis ad naturã rerum scrutantes attinent. *Acetum cõstringit.* Quòd uero maxime constringat,cap.18.prædixerat,in quo eorũ redarguit inscitiam,qui credebant acetũ instar cauterii calidum esse,quia sanguinis fluxus sistere uidebant,non aduertentes, illud non ui caustica agere,sed astrictione potius & refrigeratione,ut eius indicant uerba.

De Oxymelite.

Enarratio. 15.

Oxymel. ET simplex & compositum oxymel hodie in officinis paratur:non tamen ad Dioscoridis citatum modum.

De Oxalme.

Enarratio. 16.

Oxalme. OXALME, salmuria acetosa hodie dicitur.

De Thymoxalme.

Enarratio. 17.

Thymoxalme. EX THYMO herba & aceto,thymoxalme conficitur.

De Aceto ſcillitico.

Enarratio. 18.

ACETVM ſcillinum, ſiue ſcilliticum dictum, in Officinis hodie paratur non minus ac oxymel ſcilliticum quoque nominatum. *Acetũ ſcillinum.*

De Vino ſcillitico.

Enarratio. 19.

HODIE non paratur: parari tamen poſſet facillime. *Vinũ ſcilliticum.*

De Vinis aqua marina concinnatis.

Enarratio. 20.

NVLLIBI uina hæc noſtro hoc æuo parantur, nec a quoquam concinnari uidi, nec audiui. *Vina aqua marina cõcinnata.*

De Vino cotoneorum.

Enarratio. 21.

EX cotoneis, cytoniis, ſiue cydoniis dictis, hodie conditũ ſaccharo uel melle cõcinnatur. & ſine illis, quod caro cydoniorum uocatur; Vinum uero facile ex illis parari poſſet, non minus ac miua dicta ex illis ubiq; parata. *Vinum cotoneorum.*

De Hydromalo.

Enarratio. 22.

NON paratur, ſed paucis expenſis parari poſsit. *Hydromalum.*

De Omphacomele.

Enarratio. 23.

LOCO huius, ſyrupus de agreſta cum ſucchαro paratus, in officinis habetur, quo frequentiſsime contra febres tertianas utimur. *Omphacomeli.*

De Vino ex pyris.

Enarratio. 24.

VINI, ex pyris & pomis, hodie in Gallia apud Hiſpanos conficitur: ueluti pluribus aliis locis, ex pyris porro conditum cum ſaccharo, cordialiſsimum, adiecto pauco moſcho & ambaro, nobiles Hiſpaniarum parant. *Vinum ex pyris. Conditum ex pyris.*

De Vino œnanthino.

Enarratio. 25.

NON paratur.

De Vino malorum granatorum.

Enarratio. 26.

HODIE ſuccus ex acidis pomis granatis, uinum dicitur granatorum, quod ad arcendam ſitim febricitantium in continuo uſu eſt: *Vinum granatorum acidorum.*

Oxysacchara. Nam & succharo succus iste ad ignem inspissatus, oxysacchara appellatur, quæ simplex & composita quoque ornatur.

De uino rosaceo.

Enarratio. 27.

Vinum rosaceum. EX uino, & rosis, balaustiis, & pomis cupressi, ac rosmarino, adiectis aliis constringentibus, ut myrto, galla, summitatibus rubi, lentisco, absinthio, & aliis similibus, uinum roborans membra debilia & ulceribus affecta, quotidie paratur.

De uino ex baccis myrti.

Enarratio. 28.

Vinum ex baccis myrti. HODIE non paratur, parari tamen consonum esset, quum magnum pluribus ægritudinibus afferat commodum.

De uino myrteo.

Enarratio. 29.

NEC hoc quoque paratur.

De Lentiscino & terebinthino uino.

Enarratio. 30.

NON parantur, imo multi terebinthum non norunt.

De Palmeo uino.

Enarratio. 31.

Palmeum uinum. PALMEO quodam uino Indici homines, in potu utuntur. At Turcæ quoque ex dactylis, & passis uuis aliisque rebus, potum parant, quod uini uice accipiunt, & eo non raro inebriantur.

De uino ex caricis confecto.

De uino resinato.

Enarratio. 32. 33.

Vinum resinatum. REGIONIBVS frigidis, & ubi uina debilia sunt, & facile acescunt, uinum hoc paratur.

De uino ex pineis nucibus condito.

De uino ex cedro, ac alijs fructibus confecto.

De uino picato.

Enarratio. 34. 35. 36.

VASIS picatis, idest pice illitis, uinum in Hispania reconditur, quod easdem uires ac a Dioscoride citatum, habere, certò crediderim.

De uino absinthite.

Enarratio. 37.

IN uniuersa Germania uinum ex absinthio nunc paratur, præcipue Mechliniç prope Louanium, ubi sæpius illud pitissauimus. *Vinum ex absinthio.*

De uino hyssopite.

Enarratio. 38.

NON paratur.

De pluribus & ex diuersis plantis conditis uinis.

Enarratio. 39.

EX pluribus quoque, & aliis uariis nobis cognitis herbis, quarum prisci nullam habuerunt cognitionem, Vina similiter parari possunt, ut ex euphragia contra oculorum uitia: ex sena, contra atrabiliarios affectus: ex ligno Indico Guaiaco dicto, contra morbum Gallicum: ex radice cinarum contra destillationes, ueluti ex altera radice, nunc demum in lucem aduecta, salsa pirrilha dicta, ad prædictas affectiones. *Varia uina.*

De uino aromatite.

Enarratio. 40.

AD huius imitationem, Hippocraticum dictum uinum, uel claream, Officinæ parant. *Clarea Vinum hippocraticū.*

De uinis, pluribus diuersisque odoramentis conditis.

Enarratio. 41.

MVLTA huiusmodi uina parturientes mulieres pręparant.

De uarijs uinis ex uarijs herbis confectis.

Enarratio. 42.

FACILLIME omnia hæc uini genera parari possent, quæ dubio procul rei medicæ magnum afferrent ornamentum: Multa tamen hodie, ut audio parari incipiunt, de quibus omnibus Arnaldum Villanouanum consulito, in eo pręcipue tractatu, quem uinis dicauit.

De uarijs lapidibus metallicis, & primo de Cadmia.

Enarratio. 43.

CADMIA, genus illud metallicum est, quod hodie Tutiam siue pompholigem omnes medici appellant: nec est quod quis miretur, quum res ita se habeat, ut ab hinc quindecim annis monstrauimus, quanquam hodie quidam maxime sibi arroget, quod primo ita se rem habere inuenerit. Est igitur cadmia botryitis, id est acinosa, granulosaue, ac cerulei coloris, communis tutia, quę in æris fornacibus fit, quum enim æris fauilla sursum *Cadmia Tutia uulgaris est.*

fertur,& ferreis trabibus,quas aceſtides uocari Dioſcorides tradit, inſideat, fit inde ut indies magis & magis augeſcat,& in corpus euadat, cuius infima pars,ob inſeſſum ſuper illis ferreis uirgis,concaua efficitur & fiſtuloſa; nam pars ſuperior illius,cerulei eſt coloris, granuloſa, ſiue acinoſa, unde Gręci botryitim appellarunt,nam tota ipſa ponderoſa,grauis, ac metallica percipitur: Cæterum,hucuſque cadmia iſta in officinis pro tutia, & pompholyge,habita & recepta eſt,hac forſan de cauſa,quia facilius eius habebatur copia,quam ueræ tutiæ: aut pompholygis, Sed quod pompholyx aut officinarum uulgata tutia,Græcorum pompholyx aut ſpodium non ſit, uel ex hoc tantum ſatis percipitur, quia Græcorum pompholyx & ſpodium puluiſculi ſunt,qui facillime uolant,non uero corpus æneum, graue,quale cadmia eſt,& officinarum tutia. Eſt igitur ut receptui canamus, Tutia aromatariorum,apud Græcos cadmia dicta. De qua Galenus libro nono de Faculta. ſimplicium medicamentorum ita tradit; Cadmia fit, ubi in fornacibus æs paratur,nempe tota terra,aut lapide ex quo æs gignitur,in ſublimem partem fornacis egerente ueluti fuliginem aut fauillam quandam,In argenteis etiam metallis ſimili ſecretione efficitur.Quin & ex pyrite lapide in fornacibus uſto fit cadmia. Cęterum abſque fornace in Cypro cadmia inuenitur,quam iure quiſpiam lapidem uocet,At eius quæ combuſta eſt,aliam botryitin,aliam placitin medici nuncupant, Botryitin quidem, quæ in editioribus ipſius fornacis muris colligitur: placitin uero, quæ in humilioribus; Ac liquet ſane botryitin partiũ eſſe tenuiorum,craſſiorum uero placitin,utranque autem ui deſiccandi,ac mediocriter digerendi præditam,Quæ autem colligitur in fornacibus, igneæ qualitatis neceſſario etiam aliquid habet: Merito itaque eam abluentes, medicamen efficiunt mediocriter tum deſiccans,tum extergens abſque mordicatione,utile ad caua ulcera præhumida,& putreſcentia,quæ in oculis & in toto corpore habentur. Igitur reſpicientes ad temperatam & mediam inter omnes exceſſus naturam,leuiter deſiccatoriam abſterſoriamque cadmiæ ineſſe facultatem dicimus: In caliditatis autem & frigiditatis differentia cadmia quodammodo temperata exiſtit. Galenus libro quarto de comp. med.ſecundum genus,ita quoque tradit:Reuocanda (inquiens) ad memoriam ſunt ea quæ citra morſum exiccant: cuiuſmodi complura metallica exiſtunt.Meminiſſe etiam oportet,combuſta,&lota,acrimoniam, quam prius habebant,amittere,ac proinde ipſis utendum eſſe,in iis qui molli carne ſunt præditi,admodumque ad ſentiendum prompti,nec non cacochymi.Nam in aliis corporibus illita etiam uſurpare licebit,ſiccam igitur modice,Lemnia ſphragis,Cadmiaque præſertim quæ ſponte naſcitur, quam ſub æſtiuo Sole pluribus diebus ex aceto,aut uino giluo pellucidoque interea exiccantiorem reddo.

Tutia uulgaris non eſt pompholyx.

Tutia uulgaris,Cadmia eſt Græcorũ.

Combuſta lota acrimoniam amittunt.

De Pompholyge, & Spodio.

Enarratio. 44.

POMPHOLYX, ut diximus non est tutia, nam tutia cadmia est, ut capite superiori adnotauimus. Est igitur pompholyx, puluisculus duorum modorum, alter albissimus, qui pompholix idest bulla dicitur: Alter uero subalbidus, Spodium uero puluisculus quoque est in prædictis æris fornacibus inuentus, ponderosior tamen ac cineritii coloris, qua de causa cinerula uocatur, de quibus dicere solebat Galenus, se nunquam usum fuisse spodio, quum large illi semper pompholyx suppeteret. Vidimus enim nos, tres istos pulueres Ferrariæ, quos, unusquisque hodie quoque apud Antonium Musam Brasauolam uidere poterit, quum omnia simplicia uariis scriniolis disposita apud se reseruata habeat, & ea omnibus magna animi liberalitate uidenda promat: Cæterum, scire licet, quod spodiũ Græcorum, ab Auicennæ & Arabum spodio differt: nam spodium Gręcorũ, ut dixi in æris fodinis repertus puluisculus cineritii coloris est, qui ueneni naturam habet, & per exteriora tantum admoueri debet; spodium uero Auicennæ, ex radicibus quarundam cannarum combustis tãtum fit, quod per os tuto exhiberi potest. Ex quibus prædictis radicibus Turcæ, & homines qui è Græcia ad nos ueniunt, uasa quędam confecta pro deferendo uino & aqua portant. Nascitur autem canna ista potissimum apud Vuandalos, a quibus hodie uerum Auicennę spodium ad nos adducitur. Proinde non putent pharmacopolæ quòd spodium Arabum ex omni harundinis radice parari possit, quum ex amplissima quadam harundinis radice, quæ apud Vuandalos potissimum ut dixi nascitur, conficiatur. Est enim Vuandalorum regio, olim Romania dicta, in Thracia contenta, quæ hodie Turcarum Imperatori Solymano paret, & Regem proprium Christianum habet. Qui quum hęc scriberemus, nos per literas hortatur, ut ad eum accedere dignemur, ut apnd eum medici officio fungeremur; cui obedire difficillimum est, quia regio illa, dispar complexioni meæ est, utpote frigidissima, nam trigesimum octauum ætatis meæ annum perago, pro qua tuẽda, utpote declinante, calidam regionẽ incolere necessum mihi est. Itẽ quia rex ille uitæ discrimini quotidie expositus sit; quibus adde populi ruditatem, ac barbariem fœdissimam, quæ omnia homini politico, difficillima, & quasi mors altera, reputanda sunt, & tanto magis quũ ibidem homo ex libero seruus efficitur. Ob horum enim plurima, quum a Rege Poloniæ, interueniente probo uiro Iacobo Thebaldo, Illustrissimi Ducis Ferrarię, apud Venetos uigilãtissimo oratore, uocatus etiã essem, a ꝑfectione tali me retraxi, tenui mea fortuna cõtẽtus. Cæterũ de põpholyge, & spodio, ita tradit Gal. lib. 9. de Fac. simp. med. Põpholyx fit & in æris fornace, ueluti & cadmia, fitq; & dũ in fornacibus cadmia uritur, nimirum ab ipsa cadmia in tectum

Tutia cadmia est.

Pompholyx bulla est.

Spodium cinerula dicitur.

Brasauoli liberalitas.

Spodium. Spodium Auicennæ.

Vuandalorum regio.

Authoris ætas.

Iacobus Thebaldus

fornacis quadam fauilla ascendente, quę dum colligitur est pompholyx, Nam quod reflectens in pauimentum recidit, nominatur spodium, cui uidetur similem habere facultatem, quod antispodium appellant. At ego illo usus sum nũquam, quum large mihi semper pompholyx suppeteret. Nec enim quisquam ubi hæc adsit, spodio uti uelit, nedum antispodio: Est autẽ pompholyx medicamentum prope omnium quæ citra morsum desiccãt, si elota fuerit, præstantissimum, Quamobrem ad ulcera cancrosa idonea est, & ad omnia maligna. Itaque inditur collyriis quæ ad oculorum imponuntur fluxiones, quęque bullas in eis natas curant, præterea ad pudendorum & sedis ulcera, optimum est remedium.

Spodium Galeni.

Galenus nunquam usus fuit spodio, contentus põpholige.

De Antispodio.

Enarratio. 45.

ANTISpodium, ac dixeris pro spodio, uel uice spodii; Quia igitur antiquitus, spodium non sic facile habebatur, illius loco multa antiquĩ excogitarunt, quæ cum spodio uires pares haberẽt, qualia sunt a Dioscoride hic citata, quæ tu per otiũ cognosces, quibus tu addas, ex harũdinis cuiusdã radice, ad Auicennæ mentem confectum, ut præcedenti capite dixi, non minusque ex elephanti osse combusto concinnatum, ut alia prætermeam.

Antispodium.

Spodii loco quæ habentur.

De Aere cremato.

Enarratio. 46.

Aes ustum ubique paratum habetur, de quo Galenus libro nono de Faculta. simplicium medicamen. ita tradit; Chalcos cecaumenos, id est, æs ustum, habet & acrimoniam quandam, sed & astrictionis est particeps, proinde si lauetur, pulcherrimum est medicamen cicatrici inducendæ, quę quoque idem Galenus libro quinto eiusdem uoluminis prædixerat, capite decimo quarto, prope finem.

Aes ustum

De Flore æris.

Enarratio. 47.

FLOS Aeris, non est ut multi putant, uiride æris, Est igitur flos æris, pars quædam subtilis granulosa, quæ ex ære ignito, & aqua resperso, in ferreo coopertorio ascendit, quum enim æs feruentissimo illo ardore ebullit, aqua frigida extinguitur. Cuius uapor in ferreo coopertorio ascẽdit & ibi frigiditate condensatur, ac granulosus & subrutilus euadit, qui flos æris nuncupatur: & de eo Galenus libro nono de Fac. simplicium medicament. ita dicit; Chalcuanthos, id est flos æris, tenuioris essentiæ est quàm aut æs ustũ, aut squama; quare ex eo factis collyriis extergunt, auferuntque superciliorum magnas asperitates.

Flos æris non est uiride æris.

De

De Squama æris.

Enarratio 48.

SQVAMA æris, pars illa æris est, quę quum percutitur exilit, & illius lauaturam exacte Dioscorides docet. *Squama æris.*

De Squama chalybis, dicta Stomoma.

Enarratio. 49.

STOMOMA Gręcis, idem est Latinis, quod ensis uel cultri acies quo scinditur, unde credendum est, quod squama stomomatis, squama chalybis sit, hodie azzali dicti; Nec est quòd quis obiiciat Dioscoridem; quum Dioscoridis historia per Marcellũ descripta corrupte legatur, ubi inquit; Habet & squama æris, quam stomoma dicunt, easdem uires, nam re uera squama stomomatis, chalybis squama est, ut ex Galeno quoque percipi potest libro nono de Facul. simp. med. quum dicat: Squama, alia est æris, medicamen multo utilissimum; Alia ferri, & stomomatis, alia denique quam nonnulli uocant helitin; Atque omnes sane uehementer siccãt; cęterum, helites principem in desiccando locum obtinet, nam subtilissimæ omnium substantię est, nimirum quæ æruginis non nihil assumpserit; maiorem obtinet astrictionem squama ferri, & hac etiam maiorem stomomatis, quam ob rem ad contumacia ulcera meliores sunt, quâm squama æris, & hac etiam ualentius helitis. Omnes autem squamæ non instrenuè mordaces sunt, quare essentia ipsarum non est admodum tenuis, siquidem inter ea quæ parem uim possident, minus est mordax quod est tenuius. hęc Galenus. Ex quibus satis clare percipitur, quòd squama stomomatis squama æris non sit; sed potius ut diximus chalybis, quæ ex chalybe in incude percussa, uel in mola quum acuitur, cadit. *Stomoma.*

De Rasili ærugine, quam Viride æris uocant.

De Aerugine scoletia, id est uermiculari ærugine.

Enarratio. 50. 51.

RASA siue rasilis ærugo, hodie officinis uiride æris appellatur, quod Hispani uerdete, quasi dixeris uiride, uel cardanilium, aut æris orin uocãt; Itali uero sua uoce, uerde rame uocitant, ex quo Lamphrãcus insignis Chirurgus aquam parare docet, pro uirgæ curãdis ulceribus. Scoletia uero ærugo siue uermicularis dicta, hactenus a me nõ est uisa, de cuius uiribus Gal. lib. 9. de Fac. sim. med. ita tradit; Gustantibus acrem exhibet qualitatẽ digerens, detrahens, & liquans non teneram modo, sed & duram carnẽ. Hallucinantur igitur qui talia medicamenta, epulotica appellãt: hoc est, quę cica- *Viride æris. Aqua pro curandis uirgæ ulceribus.*

PP

Epulotica medicamẽta quæ sint

tricem inducant, quum nimirum epulotica pharmaca contrahant, constipent, & in calli morem ipsam carnem indurent; Quin & gustam mordicat ærugo, non tantum ulcera, quòd si pauculum eius cerato non pauco admisceas, id quod ex ambobus mistum est, citra morsum exterget.

De Ferri rubigine.

De Scoria ferri.

Enarratio. 52. 53.

Ferri rubigo. *Scoria ferri.*

INEST ferro ueteri rubigo, de qua hic agit Dioscorides; cæterum ferrum igne candens, in aqua uel uino extinguitur, & contra uentris profluuium, ac choleram morbum, & lienis affectiones, utiliter aqua uel uinum ipsum conceditur: Verum scoria ferri nota est, quę sic ab Hispanis Scoria quoque appellatur, ab Italis uero loppa, uel ferri spuma, aut stercus ferri, Latiniores uero, ferri recrementum eam dicunt: manet enim scoria ferri hæc, in fabrorum ferrariorum fornacibus tanquam spongia, quæ postea nullatenus ferruminari aut in ferrum uerti potest; De qua Galenus libro nono de Fac.sim.med. ita dixit: Scoria omnis reficcatorium est medicamẽ, potissimum autem ferri, Siquidem ad leuorem redigens ipsam in aceto quàm acerrimo, posteaq; decoquens, ad aures iampridem fluentes pure, ea utor pro medicamento maxime exiccatorio. Cæterum hodie ex scoria ferri, electuarium quoddam in officinis paratur, apprime constringens & desiccans.

Electuariũ de scoria ferri.

De Lotura plumbi, & eloto plumbo.

De Coctura plumbi, & cremato plumbo.

Enarratio. 54. 55.

Plumbum.

VRITVR & lauatur plumbum hodie frequentissime in officinis, quod & in laminas subtilissimas redactũ, pharmacopolæ quoque habent, quas medici, pluribus foraminibus perforatas, supra calidos renes apponi iubent; non minus quoq; erysipelatis ac membris nimio feruore accensis, eas superponunt, pro quibus complendis rebus, ac ulceribus curandis, unguentum quoq; ex plumbo dictum myropolæ paratum habent. Vocant autem Hispani plumbum ustum, Barbarorum Maurorum uoce, azarcõ.

De Scoria siue recremento plumbi.

Enarratio. 56.

Plumbi recremẽtum.

TAMETSI pars hæc plumbi, scoria siue plumbi recrementum uo-

cetur.non est tamen pars subsidens,ut in ferro,sed potius tanquam spuma, quum percolatur manens, densa,dura,& tanquam uitrum translucens, ad ruborem inclinans,De natura plumbi ita refert Galenus libro nono de facultat.simpl.med.Molibdos,id est plumbum, facultatis est refrigeratoriæ: Siquidem non modo multam habet substantiam humidam à frigore congelatam,sed & aëriam,paucam autem terream.Igitur quod plurimum habeat essentiæ humidæ coactæ à frigore, indicium tibi esto, quòd ubi admotum est igni celeriter funditur fluitq;. Quòd uero & aëriæ sit particeps,hoc habeto signum, Omnium quæ nouimus unicum plumbũ tum mole ipsa, tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aërem habentibus turbidum, ita ut quæcunq; illic ponantur, celeriter situm contrahant, Iam uero si in mortario plumbeo liquorem quemlibet plumbeo pistillo contriueris, ita ut ex pistillo ipso, atque etiam mortario exprimatur etiam aliquis succus,id quod ex utroq; conflabitur, multo erit frigidius, quâm liquor infusus fuerat:cæterum,si iis magis refrigeratorium medicamen efficere,oleum omphacinum,aut rosaceum ,aut mellinum, aut myrtinum,sit liquor is quem infundes,eritq; remedium optimum ad sedis phlegmonas cum ulcere aut rugis , & ad eas quæ in pudendis, testibus,uberibusq; consistunt, similiter aduersus cæteras alias fluxiones quæ articulis accidunt , sed & ulceribus rebellibus etiam utile est: Nam ad cancros eo utens, uirtutem medicamenti miraberis. Quòd si celeriter multum succi plumbei uelis colligere , conare in Sole terere ,aut quocunque certe modo aëre excalfacto, Multo autem utilissimum habebis medicamentum,si affuso refrigerãtium succorum aliquo teras,ut semperuiui, cotyledonis,intybi,lactucę,condrilles,psillij,omphacis,portulacę.In laminam etiam diductum plũbum , lumbisq; admotum,pollutionem per insomnia coërcet,nimirum haud obscure refrigerans,sed & bractea tenuis probe ganglio illigata,ipsum dissipat.Illigabit autem probe quisquis ab Hippocrate didicerit in ipsam noxam potius firmandum,quam hinc uel inde,porro plumbum ustum, ac dein ablutum,refrigerat,confertq; ad implenda ulcera,eademq; cicatrice obducenda, Conuenit & chironiis dictis , & omnibus cancrosis ulceribus, Ante lotionem autem,ulceribus pertinacibus etiam auxilio est.

De Lapide plumbario.

Enarratio. 57.

MOLIBDOIDES, ideſt lapis plumbarius,in fodinis plumbi reperitur,quem aliqui plumbi matrem,aliqui uero uenam plumbi , uel lapidem plumbi appellant,nonnulli uero marchasite genus plumbarium lapidem esse dictitant,qui à prioribus in nihilo differunt. *Lapis plũbarius.*

De Stimmio.

Enarratio. 58.

Stibium Antimonium est uel alcohol

STIMMI, uel ſtibium, a ſeplaſiariis hoc tempore, antimonium dicitur, ab Arabibus uero & Hiſpanis alcohol, quod mulieribus & chymicis ſatis notum eſt, Ex eo enim chymiſtæ oleum parant, quo argentum ad auri colorem redigere conantur, & ex illo quoque multi oleum pro malignis curandis ulceribus præſtantiſsimum parant. Verum, qui antimonium non fundi contendunt, omnino errant, quum re uera, non minus antimonium quàm plumbum fundi nouerimus, ut quiſque conſcius euadet, ſi quęrat ab iis qui ſtannum tractant, & æs pro cymbalis & bombardis fundunt eliquātue, de quo Plinius lib. 33. capite ſexto ſermonem habet, dicens: Vis eius aſtringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos, nanque ideo etiam platyophthalmum id appellauere, quoniam in collyriis mulierumq; epiphoris dilatet oculos, & fluctiones inhibeat oculorum, exulcerationesque, & cætera, & ut tradit Galenus libro nono de Fac. ſimpl. med. cum facultate deſiccatoria habet aſtrictionem adiunctam, quamobrem & ocularibus medicamentis miſcetur.

De Molybdæna artificiali Galena dicta.

De Molybdæna foſsili, ſiue naturali dicta.

Enarratio. 59. 60.

Molybdæna factitia Galena eſt

Factitiam & foſsilem molybdęnam, in præſenti Dioſcorides deſcribit, factitiam Plinius galenam uocat, quæ aliud nihil eſt, q̄ pumblum nigrū in fundo fornacis ubi excoctum fuit aurum, uel argentum, ſubſidens, ut facile quis molybdęnam hanc lithargyrium appellare poſsit. Solent enim metallarii artifices, quum glebas auri, aut argenti fundere uolunt, in quibus nō tantum plumbi, ut fundi poſsint, reperitur, illis plumbū, uel uenā plumbi adiungere, ex qua mixtione plumbū poſt aurum uel argentū excolatum, in ima fornacis parte manens, molybdęna hæc factitia dicitur, Quæ eaſdem cū lythargyrio uires obtinet, ut quoq; meminit Galenus. De hac uero Plinius lib. 34. cap. 16. ita dixit: Plumbi nigri origo duplex eſt, aut enim ſua prouenit uena, nec quicquam aliud ex ſe parit, aut cum argento naſcitur, mixtiſque uenis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum; qui remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt tertia addita uenæ: hæc rurſus conflata dat nigrum plumbum deductis partibus duabus. Naturalis uero ſiue foſsilis molybdęna, plumbi eſt uena, ſiue plumbarius lapis, quanquam tamen proprie, colore, a lapide plumbario differat, quum molybdęna flaueſcit & ſplendet, molybdoides uero id eſt lapis plumbarius, plumbeum inſe-

Galena quid. Molybdæna naturalis.

quitur colorē:nec enim de hoc mirari est, quia ut recte adnotat Georgius Agricola, in suo dialogo de Metallicis, cui titulus est Bermanus, Vena ista & si frequenter plumbei quasi,& splendidi sit coloris,reperitur interdum quoque nigra,interdum cærulea, interdum etiam iocinoris colore infecta, quam ad Plinii mentem idem Agricola,in uniuersum, galenam uocat, ita enim de ea Plinius memoriam facit,lib.34.capite 18.dicens:Est & molibdæna,quam alibi galenam uocauimus,plumbi & argenti uena communis; & ut tradit, cap. 6. eiusdem libri, Vena siue terra argenti excoqui non potest,nisi cum plumbo nigro, aut cum uena plumbi,quam Galenam uocāt Cæterum,hic non est immorari, cur Galena dicatur. Nam Marcellus Virgilius,galenam à Galitia,Hispaniarum prouincia,denominationem traxisse,ubi multa reperitur,contendit; quem merito Georgius Agricola, uir doctissimus,& eloquentissimus,redarguit. Dicitur igitur, ut ipse puto, terra siue uena ista,Galena, corrupte à uoce Hispanica Galana,quæ uox pulchritudinem refert. Quia igitur uena ista aspectu pulchra est, ea de causa Hispani apud quos in copia reperitur,Galenam siue Galanam appellarunt. Porro utcunque se res habet, ita de molybdæna tradit Galenus libro nono de Facul. simpl. medic. Molybdæna,idest plumbago,similem lithargyro uim possidet,tantum à media temperie ad frigidius paulum quid recedens,sed neque abstergentis facultatis est particeps; utrunque autem medicamentum liquari potest,celerrimeque,ubi oleo non nihil aceti est additū, liquantur tamē etiam admista aqua,sed coctione longissima. Vidi equidem molibdænam proiectam plurimum cum multis aliis lapidibus in ea uia quæ ad ergasteria ducit à Pergamo.

Georgius Agricola.

Galena cur dicatur.

Molibdæna Galeni.

De Argenti scoria.

Enarratio. 61.

HELCYSMA Græcis,Romanis,argenti retrimentū dicitur: quod ubi argentum funditur in magna cernitur copia, & Itali argenti loppam, Hispani uero argenti scoriam uocant,quam uarii coloris cernūt,præcipue nigri ad cyaneum inclinantis:de qua Galen.libro nono prædicto,capite de Scoria ita inquit: Porro argenti scoriam proprie helcysma appellant, uerum emplastris quibusdam resiccatoriæ facultatis commiscetur.

Argenti scoria.

De Lithargyro,idest spuma argenti.

Enarratio. 62.

LITHARGYRVM, auri & argenti hodie pharmacopolæ indicant,quum tamen ex argento solum colligatur. Est enim lithargyros, spuma quædam, ex plumbo ære & argento conflata, quæ in argento quum purificatur supernatat: Si enim spuma hæc, plumbi magis habeat,ut inde argenti colorem ducat, argenti lithargyrum dicitur: Si uero plus æris do-

Litargiriū auri & argēti cur dicatur.

Chryſitis. minetur, lithargyrum auri, uel chryſitis appellabitur, de cuius uiribus ita tradit Gal.lib.9.de Facult.ſimpl.medic. Lithargyros deſiccat quidem, ſed omnium moderatiſsime: & ſecundum alias tum qualitates, tum facultates, quodam modo in medio conſiſtit, modica tamen aſtringendi, abſtergendiq; facultas ei ineſt. Cæterum ad intertrigines femorum utilis medela eſt, iure itaque medii ordinis in metallicis habebitur, proinde frequenter utimur lithargyro ceu aliorum materia: ſicuti in liqueſcentibus ad pleraque medicamenta adhibemus ceram, tanquam materiam mediam eorum quæ ualentem poſsident facultatem.

De Ceruſſa.

Græce, ψιμμύθιον*: Latine, pſimmithium, ceruſſa: Hiſpanice, aluayalde: Italice, biacca: Gallice, ceruſe: Germanice, pleiuueis.*

Enarratio. 63.

Ceruſſa ſandyx ceruſſa uſta eſt. CERVSSA ubique paratur, præcipue ex aceto & plumbo, At Sandyx ceruſſa uſta eſt, quam ſandaracham, nonnulli uero minium appellant, de quibus Galenus lib.9.de Facult.ſimpl.med.ita inquit: Ceruſſa ſi ex acri aceto ſoluatur, guſtu tamen neque acre erit neque mordax, ſed emplaſticum, & refrigeratorium. Ceruſſa aduſta, in ſandyca tranſit, medicamentum ſe ipſo tenuius, non tamen excalfaciens, phycos autem ſeruata ceruſſæ frigiditate, tenuitatem aſſumpſit.

De Chryſocolla.

Græce, χρυσόκολλα*: Latine, chryſocolla, auricolla, borax: Hiſpanice, attincar: Italice, borace: Gallice, Germanice borace.*

Enarratio. 64.

Chryſocolla. Borax. Attincar. CHRYSOCOLLA, id eſt auricolla, hodie officinis borax dicitur, Hiſpanis uero, Arabica, ut plerunque fieri ſolet, uoce, attincar, quæ & naturalis & artificialis comperitur: utraque uero mulieribus pro decoranda facie, & auri fabris, ac panniorum infectoribus, nota eſt. ex India autem foſsilis hodie in Luſitaniam optima utpote uiridis coloris aduehitur, de cuius uiribus ita tradit Gal.lib.9. de Facult. ſimpl. medic. Chryſocolla carnem liquat, non tamen ualenter mordicat, quanquam ſit facultate admodum digerente, exiccanteque: præparare autem hanc chryſocollam debes tempore æſtiuo, aut aëre prorſus calido: urinam pueri, mortario & piſtillo, utroque ex rubro ære, contundens: hoc medicamentum aptiſsimū eſt

ulceribus contumacibus, tum per se, tum aliis mistum. Nam quanto plus quam chrysocolla metallica desiccat citra morsum, tanto etiam ipsam excellit tenuitate. Hæc Gal. Hanc uero fictitiā chrysocollam, quidam mercatores Olysipponēses, Olysippone pararunt, longe alio ordine ab hoc Dioscor. citato, ex qua, incōparabilem quæstū sibi cōpararūt, ut perfecte nouit Manuel Reinelius, uir medicus doctus, qui hodie apud Anthuerpiēses agit, *Manuel Reinelius medicus.*

De Armenio lapide.

Enarratio. 65.

QVIA ex Armenia lapis iste aduehi solebat, Armenius dicitur: hodie tamen ex Germania non minoris notæ quàm Armeniacus, & eiusdem fere coloris cum chrysocolla ad nos affertur, ex quo color uiridis, ad cæruleum tendens paratur. Lapis hic atram bilem unice purgat, ut Alexander Trallianus uir Græcus doctissimus, primo dixit; & Arabes omnes affirmarunt, quibus nunc practici ferè omnes fidem habēt, imò Manardus Ferrariēsis hoc lapide Armenio, morbos ab atra bile ortos, magna cum gloria curasse testatur: Lauatur autem lapis iste, ut cæteri lapides, de quo Gal. lib 9. de Facult. simpl. med. ita tradit: Armeniacum uim habet extergentē cum leuicula tum acrimonia, tum astrictione, unde merito miscetur ocularibus facultatibus: præterea ipso per se redacto in pollinem, atque sicco, utuntur ad pilorum in superciliis incrementum, ubi præ humorum acrimonia partim excidunt, partim nec crescunt, nec nutricantur. Cæterum huius purgatoriā uim, Galenus non nouit, nec Dioscorides, quia ut dixi, ex Græcis Alexander Trallianus, primo lapidem istum purgatorium esse, expertus fuit. *Lapis Armenius.* *Alexander Trallianus*

De Lapide Cyaneo.

Græce, κυανὸς λίθος: Latine, lapis cyaneus, lapis cæruleus, lapis lazuli: Vulgo lapis lazuli.

Enarratio. 66.

LAPIS cyaneus, Romanis cæruleus dicitur, quē hodie seplasiarii lapidem lazuli appellāt, & illum optimū dicunt, quē multis auri scintillis ornari uident, ex quo, hodiernæ officinæ, pilulas pro depellenda atra bile cōponunt. Abluitur uero lapis iste ueluti Armeniacus, cui Gal. uires detrahēdi siue deponendi concedit, & ut Arabes addunt, atram bilem, quod uerū esse, experientia indicat: nec Fuchsius in suis Paradoxis audiendus est, qui contra Arabas insulse admodum contendit quòd lapis cyaneus atram bilem non deponat, argumentum desumens mere ficulneum, quod nec Dioscorides, nec Galenus, aut Paulus, uiri Græci, unquam illi facultatem deponendi atram bilem dederunt, ignorans ille, uir alioqui doctus, multa Arabas post Galenum & Græcos, inuenisse, quorum Græci nullam prorsus *Lapis cyaneus. Cæruleus. lapis lazuli.* *Fuchsius errat.*

notitiam habuerunt, & eo magis, quia Galenus huic lapidi facultatem detrahendi tribuit, & ut experientia indicat, atram bilem. Cæterum, ex lapide isto cyaneo siue lazulo dicto, color paratur cæruleus, quem ultramarinum pictores appellant, quia forsan, maris aquæ colorem superat, illum uero hodie tam purissimum, ac saturum, Nicolaus Nicolutius pharmacopola Ferrariensis, parat, ut aliquando unciam, centum aureis scutatis uendat. De hoc uero lapide ita tradit Gal. lib. 9. de Facult. simpl. med. Cyanos, id est cæruleus lapis, acrem possidet facultatem, ac tum detrahendi, tum digerendi quàm cinnabari potentiorem: inest quoque ei nonnulla astrictio.

Vltramarinum.

De Indico lapide.

Græce, ινδικὸς λίθος: Latine, lapis Indicus, Indicum, succus issatidis herbæ: Hispanice, anil: Italice, indico: Gallice, nihil: Germanice, nihil.

Enarratio. 67.

Indicum.

IMPROPRIE lapis dicitur, propterea indicum appellari, melius est, quo infectores lanarum potissimum utuntur, & eum in lotio dissoluunt. Est enim indicum hoc, succus defecatissimus issatidis herbæ, concretus, ac inspissatus, nam naturale indicum tanquam spuma ex harundinib. erumpens hucusque à nostris compertum non est: Plinius uero utriusque nullam fecit notitiam, ut ex illo facile comprehendi potest libro trigesimoquinto, capite sexto.

De Ochra.

Græce, ὤχρα: Latine, ochra: Hispanice, terra roya: Italice, terra gialla.

Enarratio. 68.

Ochra terra rubra.

OCHRA, terra rubra & lapidis modo concreta est, qua pigmentariæ officinæ fere omnes abundant, & ea pictores pro colore utuntur, ueluti sarcinatores pro signandis pannorum incisionibus.

De Cinnabari.

Græce, κιννάβαρι: Latine, cinnabaris, sanguis draconis, lachryma draconis arboris: Hispanice, sangue de drago, sangue de dragon arbore: Italice, sangue di dracone: Gallice, seng di dracon.

De Cinnabrio

De Cinnabrio fossili, & artificiali.

Cinnabrium fossile, miniū naturale: Hispanice, bermelhon de minera: Italice cinnabrio naturale: Germanice, bergcinober.

Cinnabrium artificiale, minium artificiale: Hispanice, bermelhon artificial: Italice minio.

Enarratio. 69.

LONGAS hic moliuntur authores digressiones, quas nos subticebimus, rem paucis concludentes, & eo magis quum de re clara & nobis obuia, sermonem habeamus. Agit igitur in præsenti Dioscorides de Cinnabari, ideſt sanguine draconis, pro quo scire licet, quod arbor quædam pro cera apud Hispanos præcipue in insulis Maderiæ & Cannariæ nascitur, quam illi præcipue Lusitani draconem, siue draconarium uocant, ex qua lachryma quædam lucida & rubricans defluit, quam si fricueris & ea lineas duxeris, colorem profundissimum ac sanguinis oriri conspicies. Qua de causa, nomen huic lachrymæ sanguis draconis, inditum est. Ridiculosum profecto est asserere; ut testatur Dioscorides, cinnabrim draconis animalis sanguinem esse, in quem errorē Plinium labi animaduertimus, ut apud ipsum uidere est, libro trigesimo tertio, capite septimo. Cæterum, explosæ sunt iam hodie rotulæ quædam, in officinis pendentes, quas sanguinē draconis appellabant, & eas pro eo uendebant: componebant uero eas fallaces pharmacopolæ, qui nihil præter nigrum pro albo uendere semper solent, ex sanguine hircino, sorbis, ac laterum puluere, in unum redactis, uel potius ex rubia tinctorū, bolo armeno, resino, ac dragacātho simul mixtis. *Cinnabaris, sanguis draconis.* *Sanguis draconis.*

Est porro in officinis cinnabrium, minium dictum, quod naturale & artificiale comperitur: naturale Hispanis, & Germanis frequēs, apud quos uomica argenti uiui scaturit, quum in argenti uiui fodinis potissimum nascatur: lapis rubricans, grauissimus, non admodum durus, qui plerunque argento uiuo plenus conspicitur, corrosiuus, putrefactiuus, ac lethalis. Artificiale uero, ex argento uiuo & sulphure in igne conflatur: magni ualoris & pretii apud Indos, & ea de causa, ex Lusitania, in Indiam non nisi regis consensu portari potest, paratur uero apud Anthuerpienses magna copia, ex quo ceram rubram inficiunt, qua literas sigillamus, & de illis Plinius citato loco loquutus est, quem legere ne pigeat. *Cinnabriū.*

De Argento uiuo.

Græce, ὑδράργυρος: *Latine, hydrargyros, argentum uiuum:*

Hiſpanice, azogne: Italice, argento uiuo, mercurio: Gallice, argent uiue: Germanice, gedigen, queck ſilber.

Enarratio. 70.

Argentum uiuum.

MISSVM facimus, quod a philoſophis & chymicis, de argento uiuo, mercurio dicto, circunfertur. Eſt igitur hydrargyrum Græcis, Romanis aqueum argentum, uel ex ſuo continuo motu, uiuum argētum dictum, quod naturale & artificiale inuenitur, ex quo unctiones pro Gallica ſcabie incredibili iuuamento parantur: quas inſcii ueram praxim ignorantes uituperant, ignorantes argentum uiuum ſuo pondere tantum lethale eſſe, nō uero qualitatibus, ut teſtatur in præſenti Dioſcorides, quum dicat: lethale potum argentum uiuum eſt; pondere ſuo interanea diſrumpens: à quo Plinius ſiquis interius animaduertat uerba, libro trigeſimo tertio, capite ſexto, non diſsidet, quin potius illius uerbis ut plerunque ſolet ſubſcribit. Ita uero ſe rem habere, & argentum uiuum uenenum non eſſe, quotidiana indicat experientia, quum tantum abeſt, ut uenenum ſit, ut potius pro præſtantiſsimo antidoto, puerulis faſcinatis & uermibus infectis, omnes medici Hiſpaniarum pondere ſemiunciæ, optimo ſucceſſu, in potu concedant, nec ex eo ſymptoma aliquod, per tam longum tempus oriri hucuſque perceperunt. Vidimus enim nos, ſi mihi uiſa referre liceat, puerum quendam decem annorum, plus libra una argenti uiui ebibiſſe, ex quo præter pondus nullum inde ſymptoma contraxit, clyſteribus tādem adiutus, totum cacauit, & liber abſque noxa ulla permanſit: occludebatur enim argentum uiuum in quodam ſtricti orificii uaſe, in quo uinum antea recondi ſolebat, & ex eo puer ſæpe ebiberat, unde ſemel uini uice integram libram, & plus argenti uiui ut dixi deglutiuit. Hoc uero ſciens doctiſsimus Braſauolus, examine ſuorum Simpl. dixit, nos argentum uiuum infantibus in uermium ſemimortuis exhibuimus, & illico ſanati ſunt: nec Mundellę Brixienſi, qui cōtra illum inuehitur fides ulla habenda eſt; quum abſque ratione & experimento loquatur; crederem tamen ipſe, argentum uiuum arte paratū, quod Hermolaus proprie hydrargyrum uocari contendit, corrodens, ac exulcerans eſſe, quod Galenus tantum nouit, & illius nullum habuit experimentum, ut lib. 9. de Facult. ſimpl. med. fatetur, ad iſtum modum dicens: Hydrargyros, non eſt ex ſponte naſcentibus medicamentis, ſed ex iis quæ parantur, ueluti pſimmithium, ærugo, pſoricum, lithargyros. Cæterum, interimat ne deuoratum aut admotum extrinſecus, nondum feci periculum; libro tamen quarto eiuſdem dicti uoluminis, capite decimooctauo, illud inter medicamenta eroſione interimentia adnumerauit: facile enim credere eſt, arte factum uiuum argentum, non eam nanciſci benignitatem, quā, ſua

Hiſtoria de argento uiuo.

Mundella fallitur.

Argenti uiui Galenus nullum habuit experimentum.

ſponte infodinis fluẽs poſsidet,imo naturale hoc argentum uiuum, quum ignem perſentit, ex benigno, corrodens efficitur, quod in ſublimato, ex eo parato, uel argento ſublimato dicto, abundans argumentum habemus, quod ad hominum perniciem excogitatum fuit. Cæterum, cuius temperaturæ argentum uiuum ſit, ſub iudice lis eſt, à teſtibus enim contra teſtes res agitur,& à rationibus contra rationes. Ego uero frigidum & ſiccum eſſe,pro firmo crediderim: At Dioſcorides hic tradit, minutiſsima auri ramenta epota,auxiliari nocumentis ab argento uiuo derelictis: tametſi in nonnullis exemplaribus,uerba hæc non legantur, quæ annotata uelim, ut animaduertant nonnulli recentiorum, qui quum nihil præter calumnias norint, ut multa, ita auri uſum deteſtantur; quum tamen ipſi magis uituperio digni ſint,quòd eo careant,ignorantes aurum rem nobiliſsimam ac cordialiſsimam eſſe,præcipue ſi candens igne, iuribus,aut deſtillatis, uinoue demergatur: Opitulatur enim ut Serapio,& Auicẽna credunt,morbis melancholicis,cordis palpitationi,non ſolum ſic paratum,ſed etiam in puluerem redactum, Sunt enim uariis in locis auri fodinæ ex quibus aurum foditur,ſed puriſsimum obrizum dictum:raro inuenitur, quod noſtri Hiſpani,à tibar,aurum defecatiſsimum ac puriſsimum,è regione ſic Tibar dicta,appellant. Non eo inficias tamen, nos Hiſpanos plurimo abundare auro,præſertim eo inter Tagi fluminis arenas reperto, merito enim aurifer Tagus appellatur fluuius hic, quia inter ſuas arenas multum & prope infinitum dixerim aurum,trahat,ut abunde expertus ſum,apud Ferreriam oppidũ,quod Tagus præterlabitur quatuor leucis a Caſtello albo,propria mea patria, diſtans, imo ut uerum fatear,pauca extant flumina apud Luſitanos, quorum arenis aurum mixtum non ſit, non adeo tamen purum, ut a Tibar dictum, nec ita infimũ,ut quod ex Peru,terra paucis antea annis inuenta, aduehitur, ex quo cauterium paratum candens, minus mordicat, & fiſtulas facilius ſanat,ut ex Plinio prius didicimus, libro trigeſimotertio, capite quarto.

Argentum uiuum cuius temperatura ſit.

Aurũ optimum medicamẽtum.

Tagus aurifer.

De Rubrica ſinopide.

Enarratio. 71.

RVBRICA ſinopis, quam milton Græci uocant, ea eſt terra quam hodie multi uice boli Armenici uſurpant, & eam Ioannes Manardus epiſtola prima,libri quarti ſuarum epiſtolarum à ſe Venetiis uiſam paſtillorum forma teſtatur, ueluti Georgius Agricola, quam ſibi Baptiſta Opizo ibidem Byzantio aduectam oſtenderat: Terra enim eſt rubrica ſinopis, denſa, grauis, iocinoris colore, non calculoſa, ſibi concolor, & copioſe cum diluitur ſe diffundit,quam Luſitani noſtri in maxima habent copia, præcipue apud Stremozium oppidum, ex qua uaſa pulcherrima

Rubrica ſinopis.

Georgius Agricola.

fiunt,quæ quũ labiis admouentur,ita hærent,ut difficulter nisi aqua madefiant auelli posſint,deſiccandi enim ac aſtringendi uires terra iſta habet, ut uice boli Armenici merito uſurpari poſsit. Cæterum,Mathiolus Senenſis imerito Manardum uellicat,quòd rubricam albam,ideſt exiguo rubore or natam deſcribat,quum tamen Theophraſtus exalbidam quandam rubricam deſcribat,quam Plinius quoque minus rubentem uocat.

De Rubrica fabrili, quam Hiſpani almagri dicunt, Germani uero bergrotel.

Enarratio. 72.

Rubrica fabrilis. HAEC in Hiſpania abunde reperitur, quæ tanquam ſanguis inficit, & ſua uoce Hiſpani almagre appellant,picturis admodum terra hæc deſeruit,parum ab ochra differens,imo ut inquit Dioſcorides,ex uſta ochra,rubrica fabrilis fit,ex qua mimi & perſonati,rubricati ſæpe incedunt,& pictores multa leuiter minimo ſumptu depingunt.

De terra Lemnia.

Enarratio. 73.

Terra Lemnia. DE terra Lemnia, ſphragide, ideſt ſigillo inſignita, pauca dicturi ſumus,quia Galenus abundantiſsime libro nono Simplic. de ea dixit: Quam rubricam Lemniam quoque appellat, ob quod Plinius a Leoniceno facile defendi poteſt,quum terra Lemnia rubrica quoque dicatur : tametſi rubrica proprie alia ſit terra,ut capite ſuperiori dictum eſt.Eſt igitur terra lemnia uera ; quæ a Lemno inſula, Stalimene hodie dicta aduehitur,nõ quidem in orbiculos ex albo rubentes, & characteribus Turcicis inſignitos, ſed illa potius quam ſub nomine boli armenici in quædam fruſta aut glebas,inde ad nos portant.Nam orbiculi illi effigiati ex eadem terra formãtur : adiecta tamen arenoſa quadam argilla, ob quam orbiculi ſiue paſtilli illi albeſcunt,quos ſub terræ Lemniæ, uel terræ ſigillatæ nomine, hodierni mercatores uendunt ; At ne bolo Armeno nos carere, dicamur : imo quod eo abundemus terram illam ſic glebosã quam ueram Lemniam eſſe diximus non ſub terra Lemnia, ſed potius ſub bolo armeniaco, ut inde quæſtum alterum faciant,uendunt, ſed quod terra iſta rubricans,bolus armenus hodie dictus butyroſus, uera terra Lemnia ſit, ipſa atteſtantur ſigna,ob quæ omnes nunc doctiſsimi uiri in hanc condeſcendunt opinionem;Quum igitur uiri prudentiſsimi,ac uos boni pharmacopolæ,terra Lemnia uti uolueritis,nõ quidem paſtilllos literis Turcicis ſigillatos,accipere debetis,ſed potius glebas illas,quas ſub bolo Armeniaco Orientali,ementibus indicant uenditores.Nam bolo Armeno uero nos carere certũ eſt,quẽ eaſdem cũ terra Lemnia uires habere,Gal.teſtatur,quũ dicat, in illa magna

peste, quæ similis fuit ei quæ Thucydidis tempore grassata est, omnes qui hoc medicamen biberunt, breui curati sunt, quibus autem nihil profuit, omnes mortui sunt, nec aliquo alio medicamine curari potuerunt: ex quo perspicuum est, quòd solum his qui incurabiles erant, nihil profuit. Bibitur uero cum uino tenui modice mixto si sine febre æger fuerit, uel saltem parum febrierit, cum aquoso autem si multum febrierit, nec tamen pestilentes ipsæ febres uehementer calent, Hæc Galenus. Qui in eo loco armeniam terram colore pallidam esse tradit. Cæterum, de terræ lemniæ uiribus, Galenum consulit citato à nobis loco, ubi ob eam nauigasse, & falsum deprehendisse, quòd sanguis hircinus illi miscebatur legimus, Cæterum, ut uera terra Lemnia abūdamus, ita breui speramus, ueram armeniacam habere, ab iis pręsertim mercatoribus qui ex Ancona in Armeniam petunt, ut inde ex oppido Angoræ, undulatas uestes siue symballoticas aduehant. *Febres pesti lentes parū calent.*

De Chalcantho.

Græce, χάλκανθον: *Latine, Chalcanthos, atramentum sutorium, uitriolum: Hispanice, capa rosa: Italice, copa rosa: Gallice, uitriolo.*

Enarratio. 74.

QVI Galeni libros de Compositione medicamentorum, secundum genera scire exacte desiderat, atq; in illis emplastra, cerota, unguenta, & quę sunt alia, ibidē descripta, ut decet componere exoptat, in iis primo exercitatum iri, necesse est, ex quibus, chalcanthum, idest atramentum sutorium se offert, uulgo uitriolum dictum, quod naturale, & artificiale est: naturale ubiq; cupa rosam uel caparrossam, tam Hispani, quàm Itali & Galli appellant, & uariis conspicitur coloribus. Nam alterum ex Germania aduehitur oculis gratum, coloris cærulei; Alterum uero Romanum est, non adeo tamen intensi, & grati coloris; Tertium uero ex Cypro adfertur, quod quum friatur aureas scintillas emittit. Ex omnibus uero, Romanum uitriolum, primas obtinet, secundas Cyprium, minus uero ualidum Germanicum, tam pro conficienda aqua forti argentariorum, quàm pro tingendis lanis, artifices experiuntur. Cęterum, monet Galenus, quòd post longum tempus chalcanthum chalcitis efficitur. quod experientia deprehendimus, chalcāthum in chalcitem mutatum aliqua ex parte esse. Videmus enim partem exteriorem chalcanthi idest uitrioli dealbescere, & cum albedine ad aliquam crassitiem peruenire, interiori eius parte in suo proprio perseuerante colore. De quo Galenus in epitomen redactus, per doctissimum Andream Lacunam Secobiensem, olim apud Salmanticenses cōdiscipulum nostrum, ita tradit: Chalcanthos (qui in Cypro ex uiridi quadam aqua concrescit.) ex- *Chalcanthos.* *Vitriolum.*

tima ſui parte in chalcitim temporis proceſſu degenerat, habet autem cum aſtrictione maxima, caliditatem non uulgarem coniunctam: Vnde omniũ maxime cōdire ſeruareq; carnes humidas poteſt, nimirum caliditate humiditatem abſumēte, aſtrictioneq; ſubſtantiam contrahente atq; conſtipante conſtringit itaq;, ſiccat, & contrahit in ſeſe totius ſubſtantiam carnis. Ex uitriolo, oleum hodie conficitur, apud chymiſtas, quod potens cauterium eſt, cuius una uel altera gutta, in aquis cordialibus merſa, multũ contra peſtilentes febras ualet, eas enim acetoſas cum quadam ſtypticitate reddit.

De Chalcitide.

Enarratio. 75.

Chalcitis, colchotar eſt.

CHALCITIS in ærariis fodinis comperitur: quæ ut diximus, ex chalcantho quoq; efficitur: Exterior enim chalcanthi pars in chalcitidem uertitur, quum tamen interior illæſa permanet, & chalcanthum exiſtit. Dicitur autem chalcitis ab Arabibus colchotar quę quoque in miſy transformatur: non eſt ergo colchotar uitriolum combuſtum, ut multi putant, quũ potius ut dixi, chalcitis colchotar eſt; de qua Galenus libro nono de facult. ſimp. med. ita tradit: Miſtas habet aſtringentem acremq; facultates; cæterũ, uincit acris, utpote adeo uehemens, ut carnem urat, necnon inducat eſcharam. Vſtum hoc medicamen minus mordicat, non tamen minus deſicat, uerum non parum aſtrictionis remittit; Itaq; melior eſt undequaq; chalcitis tum aduſta, tum lota, quum euadat ſic minus mordax.

De Pſorico.

Enarratio. 76.

Pſoricum.

PSORICVM medicamentũ quoddam eſt, quod contra ſcabrities, & cutis aſperitates ualet, nam & ſcabiem mirifice ſanat.

De Miſy.

Enarratio. 77.

Miſy.

CONTENDVNT nonnulli quod uitriolum Romanum, miſy ſit, quod falſum eſſe, paucis indicatur; primo ex chalcitide miſy fit, nō uero ex miſy chalcithis, ut ex Galeno didicimus: nouimus enim nos ex uitriolo Romano chalcitim fieri, proinde Miſy uitriolum Romanum nō eſſe certum eſt, quum ſi miſy uitriolum Romanum eſſet, ex eo chalcitis fieri poſſet, quod impoſsibile eſſe, Galenus tradit. Faciunt ad hæc, quòd uitriolum Romanum miſy non ſit, quia miſy durum eſt, auri ſpeciem præ ſe ferens, quod quũ friatur aut eas ſcintillas ex ſe mittit, & ſtellarum modo ſplēdet, quæ omnia minime in uitriolo Romano cōperiuntur, proinde uitriolum Romanum non eſſe miſy certum eſt; conſultius autem mea ſententia eſſet aſſerere, quòd ſori uitriolum Romanum eſt, quũ ut chalcitis in miſy, tranſ-

formatur,ita sori facile in chalcitim uertitur: Vtcunq; tamen sit,sori, chalcitis,& misy,tametsi figura,& compositione differant,quia sori crasior est materia , subtilior uero misy , media autem chalcitis:uiribus tamen & natura eadem sunt,ut ex Galeno libro nono de Fac.simp.med. comprehenditur,quum dicat:In metallis ipsis,super chalcitim nascitur misy, ut ærugo super æs, Ac suspicor etiam sori longo tempore mutationem in chalcitim posse accipere. Quare mirum non est,tria hæc medicamina eiusdem genere facultatis esse, sori dico,& chalcitim , & misy:tenuitate & crassitudiue inter se diuersa:crassissimum enim est inter ipsa sori,tenuissimum misy, mediam utriusq; facultatem habet chalcitis. Adurunt uniuersa hæc tria , & scharas efficiunt:attamen nonnihil etiam astringunt: Verum,misy admotum corporibus duris minus chalcitide mordicat, tametsi ea nō minus sit calidum; id quod beneficio tenuitatis sortitur. Porro quum utraq; hæc in decoctionibus fundantur,& magis chalcitis,quâm misy,sori tamen non liquescit,ni mirū quod lapidosius sit,& uehementius cōpactum:sicuti rursus misy quia à cōgenito calore elaboratius est,ac proinde siccius chalcitide,iccirco merito quoq; liquescit ægrius:libro uero quarto , de comp. med. ꝭm genera ita quoq;.de illis tradit:Misy aūt & sori,chalcitidi sunt cognata:tenuius tñ misy apparet,minusq; mordax & urēs;crassius sori: & utrisq;siccat ībecillius, queādmodū & stimmi maiorem astringendi siccādiq;uim,ac sori possidet. Porro diphryges ulceribus ægre humoris uitio ad cicatricē uenientibus,aptissimū medicamē existit, ualide nāq; siccat,etsi sit mordax modice,ad hęc præter acrem tum qualitatem,tum potentiam, uim astrictoriam possidet.

De Melanteria.

Græce, μελαντηρία, Latine, melanteria, metallicum atramentum, Hispanice, aziche.

Enarratio. 78.

NIGERRIMA terra Melanteria est,quę sæpe in se aliquid continet argenti,porro sulphurei coloris in Hispania frequēs est, quam pro conficiēdo atramēto librario scribæ usurpant,& eam Mauritanica uoce azige: uel aziche,uocant,tametsi uox hæc Arabica,azige,omne genus atramenti sub se comprehendat,de qua Galenus libro nono citato, ita inquit: Valde quidem astringit astringentiaq; omnia propemodum tenuitate superat. *Melanteria.*

De Sory.

Græce, σῶρυ, Latine, sory, Vitriolum Romanum; Hispanice, Caparrosa Romana, Italice, uitriolo Romano, Gallice, Vitriolo Romano.

Enarratio. 79.

Sori. SORY, ut dixi uitriolum Romanum est, de quo capite de misy legito,

De Diphrige.

Enarratio. 80.

Diphriges. PASSIM & frequenter diphriges, in ærariis fodinis apud Germanos conspicitur: quũ enim æs funditur in ima fornacis parte, residens pars quædam conspicitur, quam diphrigem esse certi sumus. Ex Cypro uero diphriges antiqua illa, ad nos hodie non portatur: De qua Galenus summatim libro nono de facult. simpl. med. ita inquit: Mistam habet tum qualitatem, tum facultatem, habet enim in sese quiddam & mediocriter astringẽs, & mediocriter acre: unde ulcerum rebellium optimum medicamen est, Eo siquidem ad putrescentia oris ulcera, siue per se siue cum melle, cum detracta erat spuma, tum ad anginam, ubi iam per astringentia medica consistit; quod influebat, ac breuiter ad columellam præcisam, pudendiq; & ani ulcera cicatrice obducẽda, sum quàm felicissime usus. Porro, quo pacto adulterentur dictorum medicamentorum singula, non uidetur pretium operæ scribere, quum talia posse discere homines sceleratissimi in lucro ponant.

De Arsenico, id est auripigmento.

Græce, ἀρσενικόν, Latine Arsenicum croceum, auripigmentum: Hispanice, Italice, oropigmento.

De Sandaracha.

Græce, σανδαράχη, Latine, sandaracha fossilis, Arsenicum rubeum: Hispanice, fezes de oro.

Enarratio. 81. 82.

ARSENICVM, uagum nomen est, nam quoddam coctum arsenicum est, quod auripigmentum uocamus, Aliud uero rubeum dicitur, quod sandaracham fossilem, siue Græcorum sandaracham dixerimus, appellamus, ut tandem differentiam faciamus inter sandaracham Græcorum, & eam quam Arabes gũmi iuniperi nominãt, ut capite de Iunipero diximus, Tertium uero arsenicum cristallinum album est, risalgalum dictũ, quod naturale siue fossile dictum, in eisdem fodinis auripigmenti & sandarachę nascitur, quamquam artificiale quoq; reperiatur ex auripigmento conflatum. Cæterum, Sandaracha hæc de qua agimus, eadem cum arsenico auripigmento dicto est, nisi quòd illa magis cocta & à natura elaborata uideatur, ad quod arte quoq; ita esse deprehendimus, quia si auripigmẽtum igni in catino admoueris, ita rubrum euadet, ut sandaracham esse dices, Hanc

Arsenicum sandaracha.

uero

uero Græci per infundibulum super prunas ignitas, in fumum redactum, contra pectoris uitia, exibent, ut capite de Iunipero diximus, sed instabit aliquis, Mesue, & alii practici, inter pręcedentes siue procatarcticas asthmatis causas hanc unam connumerant, fumorum eleuationem à sulphure, auripigmento, & aliis metallis, quomodo igitur Sandaracham asthmaticis cõuenire Græci dicāt? Nos huic dubio dupliciter respondemus; primo quòd difficultas anhelitus duplex est, altera materialis, altera uero sine materia: materiali sandaracha conueniens est, crassas lentas & tenaces materias, subtiliando & diuidendo, & hac de causa, recentiores, ut Nicolaus, ad Græcorum imitationem ex sulphure compositionem asthmaticis conuenientem præparant: in materiali uero, metallorum fumi maxime obsunt, imo ita obesse nouimus, ut metallarii, qui in fodinis metallum excauant, inquiruntue; asthmatici fere omnes breui moriantur, ita ut apud fodinas illas Gallicię, & Germanię, mulierem inuenire non sit difficile, quæ sex, & octo nupserit uiris.

De Alumine.

Græce, στυπτηρία: *Latinæ Stiptere, alumen: Hispanice, alumbre, ahume, Italice, Alume,*

Enarratio. 83.

ALVMINIS multa & uaria genera nouit Dioscorides, quorum tria tantum describit, scissile, rotundum, & liquidum, hodie uero, sex potius communerantur, silicet alumen roche, alumen plume, alumen fecis uini, alumen catini, alumen scaliole, & alumen zuccharinum: inter hæc autem sex hodie habita aluminis genera, unum tantum Dioscoridis genus describitur, quod plume dicimus, & scissile est, Alumen porro roche, quod non procul à Roma excauatur, non sic ut uidetis effoditur, lapides enim primo sunt durissimi rubri, & nonnulli ad albedinem tendentes; non adeo tamen duri, qui tanquàm lapides communes, ex quibus parietes fiunt, ex uena siue fodina extrahuntur, quos postea tanquam calx infornacibus, per duodecim uel tredecim tantum horas ardentissimo igne coquunt, nec longiori tempore ibidē permanere illos sinunt, quum ex toto comburerentur, & inepta materia ad futurum alumen euaderent, Deinde uero sequenti die quum frigidi lapides iam facti sunt, ex fornacibus extrahuntur, & in acies quasdam debito quodam ordine reponuntur, ubi per quadraginta longos dies adaquantur. tanquam uiuæ calcis lapides, ubi quater uel quinquies, singulis diebus irrigantur, adeo ut intra tempus quadraginta dierum, ut diximus lapides in terram uertantur. Hanc postea terram, siue lapides in terram uersos, magnis æris cortinis, in aqua artifices ad ignem

Alumen.

Alumen quomodo paratur.

excoquunt, qui quum dextre terræ substantificam partem, ex qua alumen conflari debet, in aquam uersam esse norunt, terram ligneis instrumentis ad hoc paratis extrahunt, ac de nouo aliam terram prædictæ aquæ addunt, ac sic ut primo facientes, ter & quater, terram innouant, quousque aquam in alumen uerti pronam uident, quam postea per canales quosdam fluere permittunt, & capsis ligneis excipiunt, ubi intra octo dies gelascit, & concreta efficitur, ac densatur, & alumen roche dictum resultat. Cæterum ex lapidibus rubris, alumẽ fortius efficitur, ex albis uero, minus forte, & magis lucidum, quo pro inficiendo serico, ac optimis & pretiosissimis lanis tingendis usurpatur. Hoc uero alumẽ roche Græcorum esse alumen nonnulli crediderunt, sed mea sententia alumen liquidum longe alia res est. Ex alumine roche, albumine oui, ac aqua rosacea, alumen zuccharinum paratur, quo mulieres pro dealbanda facie utuntur, quod Græcorum rotundum non esse certum est, quum ex alumine roche zuccharinum fieri dixi, alumen uero catinum, ex herba alcali, Græcorum uero dicta traho conficitur: ut libro quarto diximus. Porro alumen fecis ex uini fecibus continuatur, de quorũ generũ facultatibus, & natura, Galenus ita tradit libro nono de Fac. simpl. med. Alumen uehementissime astringit: cæterum, quum sit crassarum partium, tenuius quodammodo est quod uocatur fissile, proximum est rotundum, & astragalotum: admodum crassum est tum liquidum, tum platites & plinthites dictum.

alumen zuccharinum.

De sulphure.

Græce, θεῖον: Latine, sulphur: Hispanice, piedra suffre: Italice, solfo: Gallice, sulphur.

Enarratio. 84.

sulphur.

SVLPHVR & uiuum, idest ignem non attingens, & uulgare id est igne paratum, reperitur, ex quo oleum chymistæ ad multos frigidos morbos curandos, mirificum parant, & ut tradit Galenus libro nono citato, theion, idest sulphur, omne trahendi uim possidet, estque temperamenti calidi, atquæ essentiæ tenuis, adeo ut ad multa uenenatorum animalium resistat, si siccum ictui inspergatur, aut cum saliua, aut urina, aut oleo ueteri, aut melle, aut resina terebinthina illinatur: Quin & psoras, & lichenas, & lepras, non raro hoc medicamento cum resina terebinthina sanaui, Extergit enim omnes id genus affectus, absque hoc ut in profundum repellat.

De Pumice lapide.

Græce, κίσσηρις *: Latine, cisseris, lapis pumex : Hispanice, piedra pomez: Italice, pomice pietra.*

Enarratio. 85.

PVMEX leuis, exustus, ac corrosus lapis est, quem ignes ardentissimi sulphurei, ex profundissimis cauernis euomere solent, ueluti in Aethna ac Vesuuo montibus fieri percipitur, hodie uero uariis in locis lapilli ii reperiuntur: quibus cerdones pro poliendis pellibus pręcipue utuntur, & Plinius uaria de illis tradidit. Galenus porro nono citato libro, de pumice ita inquit: In sarcotica medicamēta inditur, & ea quę dentes extergunt, partim ustionem non expertus, partim etiam exustus: quandoquidem aliis omnibus combustis similiter, substātiæ tenuioris efficitur: cæterum, ustione quiddam acquirit acrimoniæ, quam rursum lotione exuit. Videri autem poterit, & conciliare splendorem, non tantum facultate, sed etiam asperitate, ueluti si smyrin, aut testam tritam admoueas: Eūdem in modum cornua deusta dentes reddunt splendidos.

De Sale.

De Spuma salis.

De Muria.

De Flore salis.

Enarratio 86.87.88.89.

SAL & marinus & fossilis reperitur: Marinus in salinis ex aqua maris conficitur, & familiarissimus uictui hominum est, fossilis uero siue mineralis, uariis quoque in regionibus nascitur, qui lapis albus, densus, grauis, cristalli modo lucidus est, quem pharmacopolæ salem gemam appellant, nec enim sal gema, alia res à sale fossili est, quo uniuersa Turchia, ac magna pars Germaniæ, & Vngariæ, ueluti Calabria, utuntur. Cæterum, Ormusium insulam apud Persas, regi nostro Lusitanorum hodie subditam, salis fodinis uberrimis scatere, norunt Lusitani nostri, id quod Plinius quoque scriptum reliquit, libro trigesimoprimo naturalis suæ historie capite septimo ubi Ormusium, ut mea fert opinio, *Sal.*

rr ii

Oromenum appellat;ita enim eo loco Plinius legitur: Sunt & montes natiui salis,ut in Indis Oromenus,in quo lapidicinarum modo cæditur renascens, maiusq; regum uectigal ex eo est, quàm ex auro atq; margaritis, & cætera. Est præterea sal hammoniacus,qui ex Cyrenaica regione ubi Hammonis oraculum olim erat, aduehebatur:nascitur enim ibi sub arenis,Luna illi multum fauente,quo uero hodie caremus, & illius uice adulteratũ turbinatis quibusdam masis exterius nigris ad nos afferunt, sed precipue ex Germania, Corrupte enim pharmacopolæ armoniacum salem pronunciant, quum Hammoniacum ob Hammonis oraculum, unde uehitur appellari debeat. Falsum quoq; est,quòd illorum multi dictitant, ex urina camellina salem istum hammoniacum parari, ut ex Plinio unusquisq; latius diiudicare poterit. Est quoque sal Alkali,de quo libro quarto capite de traho, abunde diximus. Dicitur quoque in officinis sal Indicus, qui dubio procul zuccharum candum, uel zuccharum in harũdinibus cõcretum est, iis adiungere est salem nitrum hodiernum, ex quo puluis bombardarum, & aqua fortis argentariorum,& aurificum conficitur: qui ab antiquorum sale nitro abest,ut capite sequenti dicemus. Spuma salis sequitur,quæ ad ripas maris,sæpe post tempestatem, nocte subsequente frigida, ac concreta, reperitur. At muriam non aliam esse dicam quàm aquam copiose salitam, qua carnes & pisces longo tempore seruãtur, ut secũdo libro quoq; dixi. florem uero salis,qui salinas frequentant, norunt. Porro de salis facultatibus,ac natura,ita tradit Galenus libro undecimo de fac.simp.med. Sal eiusdem genere facultatis est,siue fossilis sit,siue marinus, uerum hoc differũt, quòd salis è terra effossi substãtia magis compacta sit,ac proinde in eo maior partium crassities,& astringendi potentia. Marinus itaq; affusa aqua liquescit protinus, id quod non accidit fossili. Eiusdem speciei cum marino est, qui in stagnis quibusdã salsuginosis nascitur: æstate uidelicet aquis ex iis æstu absumptis:cuiusmodi est Tragasius, nõ procul à Sminthio. Igitur quum qualitas salsa digerat simul & contrahat contactam ab ipsa substantiam Aphronitrum in hoc differt,quod in ipso unum saporem exuperantem sit uidere,quem uocant amarum,uim habentem digerendi; haud item contrahendi,uti sal: Nam hic quicquid in corporibus humidum est,id totum absumit,& quod reliquum est substantiæ solidæ,astrictione contrahit; ac proinde etiam conditura sua carnes seruat, à putredineq; tuetur: Quippe quæ putrescunt, excrementitium humorem continent, substantiamq; tum dissolutam, tum minime compactam, Quibus ergo corporibus nulla prorsum inest superflua humiditas, ceu melli optimo, & substantia solida & compacta est, ut lapidibus ea ut putrescant est impossibile; Quare in iis salis non probatur usus; sed in illis tantum, in quibus suspecta est putredo.

Hãmoniacus sal.

Sal alzali, Sal Indicus.

Spuma salis.

Flos salis.

De Nitro.

De Spuma nitri.

Enarratio. 90.91.

GRAECORVM uerum nitrum album, Ferrariæ Gaſpar de Gabriellis uir nobilis Patauinus,& philoſophus inſignis, nobis dedit, quod hodie doctiſsimus Braſauola apud ſe reſeruatum habet, & omnes illuc uenientes uident,quod antiquis frequens fuit,& rei medicę utile.Cæterum nitrum hoc Græcorũ,à noſtro hodierno ſale nitro differt, quo bombardarũ & ſclopettorum puluerem,ueluti aquam fortem argentariorũ, conficiunt: nitri uero ſpumam hactenus nunquam uidi,de quibus uos per otium legite Plin.lib.31.cap.10.Non minus quoque Auguſtinum Ricchum Lucenſem, medicum longe doctiſsimum, in ea præcipue annotatione quam ſectioni ſecundæ operum Galeni indidit, quæ ipſe, & doctiſsimus iuxta ac grauiſsimus Trinchauelius, medicus Venetus, formula octaua Venetiis excudi curarunt:in qua annotatione, Galeni textum ad hanc rem facientem,reſtituere,& à mendis liberare conatur: quem poſtea Andreas Lacuna Secobienſis,uir acri ingenio præditus,& qui Galenum feliciſsime in epitomen redegit,ita in priſtinum nitorem reddidit, dicens lib.9. de Facultat. ſimpl.medic.Aphronitrum ab aphro nitri differt:nitri enim ſpuma medicamentum exiccatorium exiſtit,aſpectu triticeæ farinæ ſimilis, etenim alba eſt,non ut Aſiæ petræ flos cinericea; Aphronitum uero farinæ ſpeciem nõ habet,neque ſolutum eſt,ſed concretum & cõgelatum,quod quidem adeo extergit,ut non modo ſordes expurget,ſed etiam pruritum ſanet; At ſpuma nitri eiuſdem cum nitro eſt tum naturæ,tum facultatis, licet eſſentiæ tenuioris.Dictum autem eſt paulo ante in medio aphronitri & ſalis, facultatem nitri conſiſtere: Aphronitro enim ſola ineſt uis detergendi: ſali uero etiam aſtringendi,ſed multo magis,quàm detergendi.libro uero 11.eiuſdẽ uoluminis,ita quoque de litro ideſt nitro, inquit:Oſtenſum eſt hoc medicamen in medio ſalis & aphronitri uires habere:qua uerſione uniuerſam diremit dubitationem,ut cuique ſapienti notum euadet.

Nitrum Græcorũ. Gaſpar de Gabriellis. Nitrũ uulgare. Auguſtinus Ricchus medicus Lucenſis. Trinchauelius medicus Venetus doctiſsimus. Andreas Lacuna medicus. Aphonitrũ. Nitri ſpuma.

De Fece uini.

Enarratio. 92.

EX fece uini combuſta, aluminis quoddam genus conficitur, ut capite de Alumine meminimus:At credendum eſt, per fecem uini, quoque Dioſcoridem ſabuloſam ſiue terream illam partem, uaſis uinariis præſertim cuppis adhærentem, intellexiſſe; quam Tartarum hodie appellamus,& multi ad ciendam aluum iuribus infundunt, ſemiunciæ pondere, plus & minus.

Fex uini.

De Calce uiua.

Enarratio. 93.

Calx. CONFICITVR hodie calx, apud omnes fere Europæos, ex lapillo quodam fornacibus excocto, quæ tantiſper dum aqua nõ irrigatur: uiua calx, ſiue aqua non reſtincta calx dicitur, ex qua ſæpe lauata unguentum, contra ignis combuſtiones, & ulcera nonnulla, pharmacopolæ paratum habent. In India uero, hodie calcem ex oſtreis, & buccinorum, ac cruſtaceorum teſtis, fieri certo ſcimus, quod Dioſcorides olim quoque fieri non ſiluit. Cæterum, de calcis uiribus, ita tradit Gal. lib. 9. de Facult. ſimpl. med. Titanos, ideſt calx uiua quidem uehementer urit, adeo ut cruſtas efficiat; extincta uero protinus etiam cruſtam molitur & ipſa; At poſt diem unum & alterum minus urit, minuſque inducere cruſtam poteſt: at uero tẽporis progreſſu prorſum nec cruſtam quidem gignere ualet, tametſi etiãnum calfaciat, carnemque liquefaciat, porro ſi lauetur in aqua, ſuam mordacitatem exuit, efficitque nuncupatum lixiuium, at ipſa abſque morſu deſiccat.

De Gypſo.

Enarratio. 94.

Gypſum. GYPSVM oui albumine exceptum, mirabiliter ſanguinem undecunque fluentem ſiſtit, potum tamen gypſum ſtrangulando perimit: proinde animaduertant hoc tẽpore homines, qui uino gypſum ut clarius reddant, ac potentius faciant, miſcent. Cæterum ne Galenum prætereamus, ita de gypſi uiribus refert, lib. 9. de Facult. ſimpl. med. Gypſum quidem tum deſiccat, tum uires habet emplaſticas, quare ſiccis medicamẽtis quæ ad ſanguinis eruptiones accommodantur, utiliter commiſcetur, nam ipſum per ſeſe lapidoſum fit, coactum & congelatum. Ac proinde diluẽdum eſt oui tenui & candida albugine, quæ & ad ophtalmias eſt utilis, admiſto illi tenuiſsimo farinæ triticeæ polline, qui reſidet in molarum parietibus, excipere uero quod ſic maceratum eſt, tenellis leporis pilis, aut qui perinde ſint molles, expedit.

De Sarmentorum uitium cinere.

Enarratio. 95.

Cinis ſarmẽtorum. SARMENTORVM uitium cinis, ad morbi Gallici unguenta componenda uſurpatur: de quo Gal. lib. 8. de Facult. ſimpl. medic. in uniuerſali, ita tradit: Ex partibus cum terrenis, tum etiam fuliginoſis (quæ & tenues ſunt, & cum aqua in qua macerati prius fuerint cineres, excolãtur) conſtat, pro materiæ tamen combuſtæ differentia, cineris temperies uariatur: Quare haud ſcio, qua ratione Dioſcorides, aſtringere cineres omnes

prodiderit: quum ficulneus cinis eiusmodi omnis qualitatis sit expers: nimirum ipsa arbore nulla parte sui acerbam qualitatem reddente; At ex acerbis lignis confectus cinis non parum quidem astringit, meminique me eo aliquando sanguinis suppreſsiſſe eruptionem, Verum nullus unquam ad tale uti ficulneo audeat, ſiquidem hic acrimoniæ plurimum, urentisque facultatis obtinet, miſtæ abſterſioni. Eſt & calx cineris quædã ſpecies. Cæterum tenuioris eſſentiæ quàm qui ex lignis fit. Porro elota, medicamẽ eſt citra morſum deſiccans, magiſque ſi bis terue lauetur. Cæterum ſi marina aqua abluta ſit, admodum digerit.

De Halcyonio.

Græce, ἁλκυόνιον: *Latine, halcyonium, ſpuma maris: Hiſpanice, ſpuma della mar: Italice, alcionio: Gallice, alcyonio.*

Enarratio. 96.

HALCYONIVM, hodierni ſeplaſiarii ſpumam maris appellant, nec immerito, quia Dioſcorides ita a nonnullis appellari meminit; cuius quinq; genera in flexuoſo Anconitano mari iſto reperiuntur: præter quæ, & ſextum nouimus, globi modo rotundum, ſparti colores, molle, ac ſpongioſum: de quibus omnibus, ita Gal. lib. 11. de Fac. ſimpl. med. tradit: Halcyonia omnia detergunt, ac digerunt, qualitatem habentia calidam & acrem. Eſt autem eorum unũ denſum & graue, odoris praui, olet enim piſces putridos, ſpongiæ in ſpecie ſimile; Alterum uero figura longiuſcula, leue, & rarum, odorem habens ſimilem phyciis: Aliud tertium uermi ſimile ſpecie exiſtit, colore purpureo, conſiſtentia molli, uocant id mileſium: poſt quæ quartum ſecundo quidem iam poſito ſimiliter & leue & rarum, uerum lanis ſuccidis ſimile. Denique & quintum extima ſuperficie leui. Cæterum interna ſubſtantia aſperum, nullius odoris, guſtu tamen apparẽs acre; Quod ſane omnium halcyoniorum eſt calidiſsimum, adeo ut pilos deurere poſsit. Itaque quum duo prima lichenas, alphos, pſoras, lepraſq; adiuuent, præterea cutem ſplendidiorẽ efficiant, idem præſtare non poteſt hoc ultimo loco poſitum: nec enim proinde ut illa cutem duntaxat ſummam extergit, ſed etiam excoriat, ita ut ulcera inducat, porro quod tertio ordine recenſuimus, omnium tenuiſsimum eſt. Quare uſtum alopecias cu rat illitum cum uino, colore quidem fuluo, tenui tamen eſſentia; Quartum autẽ eiuſdem cum hoc ſpeciei uires obtinet, uerũ haud parũ imbecilliores.

Halcioniũ. *Mileſium.*

De Adarce.

Enarratio. 97.

CONSPICITVR adarcion in multis Hiſpaniæ paludibus, quod ſua uoce Hiſpani fluminis ſtercus, appellare ſolent, ſiue fluminis lixum, *Adarcion.*

& ad multos usus seruant, circa mare porro potentius inuenitur, quod ut tradit Galenus libro undecimo de Facult. simpl. medic. Essentia sua ueluti spuma est aquæ salsæ concreta, idque circa arundines & farragines. Est autem acerrimum simulq; calidissimum pharmacum, proinde & per se inutile. Verum commisceri solet iis quæ uim eius retundunt, sicque fit multo utilissimum in iis affectibus, qui excalfieri postulant, foris impositum: nam id intra corpus sumi impossibile est. Cætera uero apud Plinium legito, & illius defensorem Collenutium; qui (mea sententia) nugatur, quum duas ponat adarces.

De Spongijs.

Enarratio. 98.

Spongiæ. NOTAE sunt spongiæ, quibus præparatis, pro dilatandis & aperiendis fistulis, ac præclusis ulceribus, passim utimur, non minusque pro admouendis fomentis, in quibus lapillus inuenitur, ut suo dicemus loco: At de spongia ita Galenus meminit in fine libri undecimi de Facultatibus simp. medic. Spongia usta, acris est, & digerentis potentiæ, utebatur ea præceptorum meorum quidam ad sanguinis eruptiones, quæ manuali opera indigent; porro admouebat eam partibus sanguine profluentibus etiamnũ ardentẽ, ut & crusta parti induceretur, & ipsum spongiæ corpus, ceu operculum adhæreret; At uero spongia noua, non sicut lana aut lanimentum, materia dumtaxat est, quæ humores irrigandos excipiat, sed etiam manifeste desiccat; quare uulnera glutinat, si aqua aut oxycrato, aut uino admoueatur imbuta, à qua sane, quæ antiqua est, longo spatio relinquatur.

De Corallio.

Enarratio. 99.

Corallium. ALBVM & rubrum corallium, omnes norunt, nigrum uero antiphates a Græcis dictum, superioribus diebus Ferrariæ & hic Anconæ, uidimus: Astringendi autem & refrigerandi, omne coralli genus habet. Album tamen potentius; & ea de causa ubi refrigerare, ac magis constringere uolumus albo utimur. Cæterum Plinius capite secundo, libri trigesimi secundi, ita de corallio tradit. Quantum apud nos, Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in corallio, nanque ista persuasione gentium constat. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius, Item in Persico uocatur iace, laudatissimum in Gallico sinu circa Orchadas insulas, & in Siculo circa Heliam & Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolim Campaniæ, maximeq rubens, sed molle, & ideo uilissimum erythris forma est ei fruticis, color uiridis, baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Hæc Plinius. In quibus suppinus

pinus quidam error deprehenditur,quū dicat Corallium baccas quasdam rubras emittit,ueluti arbor cornus: norunt enim omnes qui corallium uiderunt,in mari tanquam fruticem,& arborem nasci,in quo nullus gignitur fructus, sed postea artifices baccas illas rubras parant,quas in coronas redactas,monilium, & torquium uice,mulieres gestant.Cæterum,corallium usui medico quotidie uenit,quod Auicenna, inter medicamenta cordialia connumerat,& ea quæ gaudium, & lætitiam causare solent.

De Lapide Phrygio.

Enarratio. 100.

PHRYGIO lapide isto,hodie caremus, quo Gal.sæpe uti solebat, ut tradit libro nono de Facult.simpl.med.dicens: Hoc semper utor combusto quidem ad ulcera putrida,idque ipso aut per se,aut ex aceto,aut œnomelite, aut oxycrato: Ad oculos uero ex eo permisto aliis, medicamen siccum efficio: Valide enim desiccat, habens quiddam astrictionis simul & mordicationis.Lapis hic potissimum ad uestium tincturam usurpari solebat,ut ex Plinio colligitur,libro trigesimo septimo,capite decimo nono, quod & Diosc.non siluit. *Lapis Phrygius.*

De Lapide Asio.

Enarratio. 101.

LAPIS hic ad nos hodie non affertur,si tamen haberi posset, has dotes habet, quas Galenus describit, libro citato nono, quum dicat: Asius lapis,colore & consistentia est topho similis,friabilis,laxusque,innascitur ei quiddam instar farinæ tenuissimæ, qualis in molarum parietibus adhærescit,appellant hoc medicamen petræ Asiæ florem. Est uero tenuium partium,ut sine morsu nimis fluidas carnes eliquet. At petra ipsa in qua nascitur,actionis uehementia est inferior,habet etiam & salsedinem, quandam ipse Asiæ petræ flos,ita ut inde uideatur ducere originem,quod eos ex mari in petram residens, a Sole postea exiccetur. *Lapis Asius.*

De Pyrite lapide, Marchasita dicto.

Enarratio. 102.

PYRITES sine dubio,Arabum Marchasita est,quia quæ Græci de Pyrite dixerunt,Arabes in suam linguam, sub marchasitæ nomine transtulerunt. Animaduertendum tamen, quòd pyritarum plures sunt species, quæ omnes percussæ scintillas edunt, & ea de causa,communes quoque lapilli,quibus quotidie ignis excutitur,sub pyrite reponi merentur.Cæterū, ut Auicenna doctissime nouit,marchasita auri, argenti,æris,& ferri, reperitur. Quæ uero hodie officinis uulgarior cernitur argētea est, deinde aurea, quæ studiosis necessariæ sunt, quum ferro percussæ scintillas edunt,& sul- *Pyrites Marchasita.*

phuratis cannulis ignem accendunt, nos uero marchasitã in emplastris resol uendi, ac excutiendi uim habentibus miscemus, & ut tradit Galenus, libro nono tam sæpe repetito, ualidam possidet facultatem, eoque utimur dige renti emplastro admisto: adiicitur etiam ei & schistos: Ab hoc medicamine & pus sæpenumero, & consistentia grumosa in spatiis intermediis mu sculorum, nata, per halitum sunt digesta, nisi autem dum in usum ueniunt, pollinis instar comminuantur hi omnes lapides, ut profundum corporum quibus applicantur subeant, assimiles manent istis marinis fluuiatilibusque arenis, quæ & ipsæ communem omnium lapidum uim possident: Siquidem exiccant tumentem ab aqua inter cutem carnem, si in ipsis excal factis decumbat æger; non tamen ad aliud quippiam eis utimur.

De Hæmatite, lapide sanguinario dicto.

Enarratio. 103.

lapis hæmatites sanguinarius. FREQVENS apud Hispanos & Italos lapis hic est, qui sanguinarius Romanis dicitur: nam Hispani, illum albim, uel aluim sua lingua uocant, Itali uero ut audio absolute, lapidem nominant, de cuius uiribus ita tradit Galenus libro nono de Fa. sim. med. Hæmatites & galactites lapides, à colorum similitudine, quos repræsentant, sic nominantur, ille siquidem sanguinis, hic in succum solutus, lacti uidetur similis; At melitites non a colore sed à sapore mellis talem nomenclaturam sortitur. Quum igitur succus omnis dulcis a temperato calore proficiscatur, astringens uero a frigore, habebit sane hæmatites lapis tantum frigiditatis, quantum & astrictionis: Melitites uero temperatam caliditatem, at mediam utriusque temperiem galactites. Merito itaque ocularibus medicamentis lapis hæmatites miscetur, ac solo eo uti possis superciliis exasperatis: siquidem cum phlegmone sint aspera reddita, ex ouo ipsum diluens, ac si mauis, etiam per decoctum fœnigræci; sin uero citra phlegmonem, ex aqua. Hic idem lapis similiter in cote contritus, sanguinem expuentibus conducit, ulceribusque uniuersis. Porro succus, redactusque in tenuissimum pollinem, reprimit excrescentia: ipsaque oculorũ ulcera solus per se cicatrice includit attritus, cæterum aut affusus, aut inunctus.

Dæ Schisto lapide.

Enarratio. 104.

lapis schistos. QVVM lapis hic apud Hispanos nascitur, non difficile esset illum hodie habere & illius proprium nomen capiti indere; sed quum iam diu extra Hispaniam uoluntarii exules simus, non sic facile illius notitiam habere possumus. Doctissimus tamen Oroscius, olim apud Salmanticenses condiscipulus noster, hoc supplere poterit, qui ut audio, de hac re non nihil molitur, interim tamen dum eo caremus, eius loco hæmatite uti necessario

eſt,quia eaſdem fere cum illo uires poſsidet, ut adnotat Galenus capite proprio,de Schiſto lapide.

De Gagate.

Enarratio.105.

VVLGATISSIMVS Gagates lapis eſt,quem Hiſpani azauache appellitant,& ex eo pauperes,& mendici,Sanctum Iacobum petentes, ſanctorum quaſdas imagunculas, pileis & galeris ſuis affixas,inde portant. lapis eſt enim niger,cruſtaceus, leuis,qui igne facillime accenditur, & ex ſe odorem bituminoſum expirat. Dicitur autem Gagas,a flumine ſic dicto in Lycia,prope cuius oſtia,lapis hic inuenitur. De quo ita tradit Galenus,lib. nono de Fac.ſim.med.Colore gagates eſt atro, qui ubi igni fuerit admotus, perſimilem bitumini odorem exhibet, confert autem ad diſcutiendos flatulentos tumores conſiſtentes in genu; diuturnosque & ægre curabiles: ac præterea cruenta uulnera glutinat. *lapis Gagates.*

De Lapide Thracio.

Enarratio. 106.

THRACIVS lapis hodie ignoratur,de quo Galenus cum Nicandro ita inquit,capite ſuperiori de gagate, *lapis Thracius.*

Si lapis uratur candenti Thracius igne,
Et poſt madefiat aqua,flagrabit totus ad idem.
Mox oleo affuſo penitus reſtinguitur,etc.

Nullius tamen eius in medicina uſus,niſi quod ſuffitu abigit feras.

De Magnete lapide.

Enarratio. 107.

VEL nautis, & tonſoribus magnes lapis, notus eſt,quem Hiſpani petram iman; Itali uero,calamintam appellare ſolent, qui optimus eſt, quum ferrum facile trahit, & ut tradit Galenus, hæmatiti aſsimilem uim obtinet. Cæterum,Fracaſtorius Veronenſis uir doctiſsimus, quum rerum multarum abditas cauſas libello quodam inquirat, hanc unam proponit, quare magnes,polum aſtrum ſemper reſpiciat,quo mediante, nautæ nunc nauigant:cui reſpondet,id in cauſa eſſe,ſub polo, montes magnetis altiſsimos,quorum ſpecies per incredibilem diſtantiam uſque ad maria noſtra, propagata, ad perpendiculum uſque ubi eſt magnes,conſuetam attractionem facit. Vult igitur doctiſsimus uir hic, quod magnes in perpendiculo nauigatoriæ pyxidis,ad polum ſtellam uertatur, quia attrahitur à potentia maiori montium magnetis,ita ut ſimilia omnia per ſe, ſeiuuicem trahere dicat,ſed hoc in polo arctico,quod uerum ſit dicatur:in antarctico uero falſum eſſe quis opinabitur. *Magnes lapis.*

De lapide Arabico.

Enarratio. 108.

Lapis Arabicus.

QVVM de lapillis sermonem habere statueram, hinc inde omni data opera, eos inquirere, ac propriis oculis prius uiderem decreui, in qua inuestigatione, ecce occurrit, mercator quidam Ragusinus, harum rerum curiosissimus, ac indagator maximus, qui ducentos fere uarios lapillos, apud se reconditos, & ex uariis mundi partibus conquisitos, pro thesauro habet, inter quos Arabicus lapis est, ensis manubrii forma, quẽ ille albam corniolam appellabat: albus enim lapillus hic est, intus maculis, non adeo tamen albis infectus, de quo Galenus libro nono de Facult. simpl. med. ita tradit: Lapis est elephanto similis, desiccantis abstergentisque potentiæ.

De Galactite, id est lactario lapide.

De Melitite.

Enarratio. 109. 110.

Lapis lactarius. Alectorius Melitites.

LAPIDEM lactarium hucusque uon uidi, alectorium tamen in quo caput Herculis effigiatum erat, inter plures illos lapillos notaui: Melitites quoque lapis à paucis uisus est, de quorum natura Galenus capite de Hæmatite abunde dixit.

De Morochtho lapide.

Enarratio. 111.

Morochthus lapis pantaurus.

ET hic quoque hodie ignoratur, pantaurum tamẽ lapidem, in quo depicta erat charitas, inter illos lapillos uidi.

De Onyche, id est alabastrite lapide.

Enarratio. 112.

Onix Alabastrites.

ALABASTRITES notus est lapis, cuius plures species uidentur, & de eo ita tradit Plin. lib. 36. cap. 8. hunc aliqui lapidem alabastriten uocant, quem cauant ad uasa unguentaria, quoniam optime ea incorrupta seruare dicitur: Idemque etiam exustus emplastris conuenit & cætera, Galenus porro libro nono huic dicato negotio, ita de alabastrite tradit: combustus in medicinæ usum ingreditur, quidam eum bibendum dant stomachicis.

De Thyite lapide.

Enarratio. 113.

Thyites lapis.

QVVM annis superioribus, Venetiis apud illustrem & magnificũ dominum Didacum Mendozam Hortadum, in ea republica uigilantissimum oratorẽ Cæsareum agerem, frater eius Prorex apud Nouũ orbem,

ad eum nonnullos lapillos misit, inter quos idolum quoddam erat ex thyite lapide fabrefatum, quòd incolę illi pro Deo adorabant, sunt enim gentes idolorum cultores illæ, erat enim idolum illud fere cubitalis altitudinis, colore uiridi, in cuius medio foramen profundū erat, nam latitudinem palmarem non excedebat, de quo lapide Galenus libro nono citato, eadem quæ Dioscorides dixit, tradidit.

De Lapide Iudaico.

Enarratio. 114.

NVLLA hodie extat officina pharmacopolia, in qua pyxicula particularis, pro hoc seruando lapide iudaico non habeatur: tam enim omnibus familiaris lapis hic est, glandis magnitudine, candidus, & multis discurrentibus lineis ornatus, quo pro minuendo renum calculo medici hodierni utuntur, & ut tradit Galenus citato loco, colore est candido, specie concinna, lineas habens ceu torno ductas: utuntur ad uesicæ lapides in cote soluentes, & ex aquæ calidæ tribus cyathis potui præbentes, præcipue uero ad eos qui in renibus hærent, est efficax. *Lapis Iudaicus.*

De Amiantho lapide.

Enarratio. 115.

AFFERTVR hodie lapis amianthus ex Cypro insula, scissili alumini similis, quem sępe in ignem oleo prius inunctum iniecimus, & comburi uidimus, nulla prorsus illius parte amissa, quą de causa, multi lapidem hunc, lignum crucis, in qua Christus pependit, esse aliis inculcant, de quo Plinium consulito, libro trigesimo sexto, capite decimo nono. *Lapis amianthus*

De Sapphiro lapide.

Enarratio. 116.

SAPPHIRI lapidis, duæ species hodie habentur, & cyanei, & albi coloris, album autem, sapphirum aquæ appellant; Cyaneum uero, potissimum inter gemmas reponunt, sed utrunq; auro alligatum, collo mulieres appensum gestant, ueluti in digitis ex eisdem ornatos anulos. Cęterum Plinius lapidem cyaneum auri punctis ornatum, sapphirum uocare uidetur, ut apud ipsum est legere libro trigesimo septimo, capite nono. Nostri uero temporis medici cum Arabibus, inter fragmenta cordialia sapphirum quoque reponunt, nec sane immerito, quia Galenus libro nono de Fac. simpl. med. eius potum scorpionum ictibus mederi tradit. Ex uena siue minera sapphiri, mercator ille Raguseus, uas quoddā habebat, oculis gratissimum quod ut Gennacius quidam Lusitanus, qui mecum bis, ut tantam lapillorum uarietatem dignosceret, iuerat, duobus millibus ducatorum emi poterat, affirmabat. Erat enim lapis ille, ex quo uas componebatur durissimus, *Saphyrus lapis.*

non nisi adamantis cuspide elaboratus, coloris uarii, quod ex uasis Caroli Magni imperatoris esse, nonnulli contendebant.

De Memphite lapide.

Enarratio. 117.

Lapis memphitis.

HOC hodie caremus lapide, qui utinam notus esset, ut eo chirurgici uterentur.

De Selenite: id est Lunari lapide.

Enarratio. 118.

Selenites, lapis Lunaris.

Carbunculus lapis.

Lapillus mirus

Orfanum lapillus

INTER eos lapillos, quos diligens ille Raguseus seruabat, unum rotundum, album, lucentẽ, in tenebris claritatem emittentem uidimus, quem ille carbunculum uerum & ex draconis capite extractum, nominabat; nam uerum carbunculum gemmam, album esse, non uero rubinum rubricantẽ multi dictitant, ueluti Morbodeus qui de lapidibus scripsit, & ante eũ plures alii. Erat enim lapillus hic mirus aspectu, magnitudine uitelli oui gallinæ primiparæ, qui ut dixi albissimus erat, in tenebris ex se lucem emittens, nõ adeo tamen ingentem, ut cataphracti homines trecenti, corã eo illuminari posſint, ut rudes putant. Cæterum, quòd lapillus hic, carbunculus sit, ex draconis capite extractus, non crederem, quum magis inclinet animus, illum selenitem esse, candidum, pellucidum, minime ponderosum, in Arabia nascẽtem. Erat quoq; lapillus alter albus, unguis humani magnitudine, qui ex se igneas quasdam flammas emittebat, in tenebris quoq; lucẽs, quem ille orfanum appellabat, & de eo Albertus Magnus mentionem fecit, quãquam alii adamantis quoddam genus esse contendebant: ut cumq; tamen sit, ipse inter precipuas gemmas lapillum illum collocandum esse crediderim. De quibus, & pluribus aliis, à nobis uisis lapillis, libellum edere & in lucem emittere decreuimus, modo Deus nostris faueat uotis.

De Iaspide.

Enarratio. 119.

Didacus Mẽdocius.

IASPIDIS plures, & uariorũ colorũ species cõmunissimæ sunt, ex quarum altera pellucida, inter lapides illos, quos Dominus Didacus Mendocius Hurtadus, à fratre Prorege acceperat, speculum erat, quod nõ aliud quàm iaspis lapis erat, & ille quidem crassus, quẽ ob id generosissimus uir ille bis per medium secari iubebat, ut ex uno lapide, tria euaderent specula, non nisi clariora, ac magis pellucida, Erat enim lapis ille, si recte teneo, cõmunioris Iaspidis colore, substantia durissimus: qua de causa, lapicida eum secare, nisi magna pecunia esset donatus, recusabat; plures enim serras in eo

rumpi,inculcabat.Cęterum,ex Iaſpide terebinthizo,ob colorem ita dicto, clauam paratam uidi, quam Raguſeus ille, inter tanta lapidorum genera habebat. Porro balai gemma,cui Dioſcorides iaſpidis prędictam ſpeciem ſimilem facit,hodie balaxum dicitur,infimum quoddam rubinorū genus. Sed quum de Iaſpide loquimur,non decet hinc diſcedere,quin genus eius quoddā deſcribamus,quod apud Salatiū oppidum iuxta Luſitaniam præcipue naſcitur, interdum coloris cyanei, nonnunquam uero uiridis, oculis gratum, quod Luſitani ſua uoce azuleios appellant. Sunt enim lapilli iſti ædificiorum magnum ornamentum:& de quibus omnibus,ita tradit Galenus libro nono de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Ventriculum adhæſit, ipſiusq; os adiuuat. Porro Ophitem lapidem ſuſpenſum iuuare morſos à uipera tradunt, ſed eiuſmodi facultates non conſtant methodo. Veluti etiam quum hieracites & Indicus profluentem ex hæmorrhoidibus ſanguinem ſiſtunt.

Balai gemma.

Azuleium.

De Aëtite: Lapide aquilæ dicto.

Enarratio. 120.

AETITES lapillus,ubiq; uulgaris eſt, ſub aquilæ lapide, quem prægnantem lapidem nonnulli appellant, ob id quod intus lapillum alterum incluſum habeat, ut eo concuſſo facile audiatur, uel potius quod prægnantibus proſit. Aduehuntur uero hodie lapides iſti ex Apulia,magni parui & mediocres, diuerſorum colorum. De quibus Plinium legito,libro trigeſimo ſexto,capite uigeſimo primo, & Eraſmū Roterod. in Chiliadibus,ubi de ſcarabeo & aquila doctiſsime ſermonem habet. An uero lapis iſte brachio alligatus fœtum ſubſtineat, genu uero ſuppoſitus illum prouocet, omnes priſci fatentur:nos uero ſuperioribus diebus periculum in parturiente facientes, nihil iuuamenti obtinuimus; ut teſtis fuit Franciſcus Barboſius,uir Auicēniſta,magna præditus experientia,& qui apud Indos per octodecim annos artem medicam exercuit, non ſine magno quæſtu & honore.

Aëtites,lapis aquilæ.

Eraſmus Roterod.

Franciſcus Barboſius.

De Ophite, id eſt Serpentario lapide.

Enarratio. 121.

PLVRES ſerpentini lapides hodie cernuntur,colore uirides, duriſsimi, multis punctis maculati. Sed quod odorem qualem Dioſcorides ait, ſpirent,pauci hucuſq; uiderunt: Ego uero uaſculum quoddam uidi, ex lapide ophite iſto fabrefactum, quod quum fricabatur, non inſuauem ex ſe ſpirabat odorem: contendebant uero nonnulli, uaſculum hoc ex illis eſſe, in quibus imperatores Romani theriacam ſeruabant; nam & lapidem iſtū, contra ſerpentium morſus, & uenenum ualere Dioſcorides teſtatur; de quo & Galenum legito libro nono citato.

Lapis ſerpentarius.

De Lapide spongiarum.

Enarratio. 122.

Lapis spongiarum.

PERPAVCAE sunt spongiæ, in quibus lapilli nõ reperiantur: de quibus ita tradit Galenus libro nono de Fac. simp. med. Frangendi uim obtinent, non tamen ita ualidam, ut lapides in uesica comminuant: Rumpunt eos tamen qui coguntur in renibus; ueluti qui aduehũtur ex Cappadocia, cæterum lapillum ex rana terrestri, buffone dicta, extractum, inter illos uarios lapides, apud Raguseum illum seruatos uidimus, quem nonnulli, boracem lapidem appellant, quum tamen borax ut dixi, chrysocolla sit.

Lapillus ex buffone.

De Lithocolla.

Enarratio. 123.

Lithocolla. *Parius lapis.*

EX marmore, aut Pario lapide, admixto tauri glutino lithocolla fit, Est enim Parius lapis, marmor album ex Paro insula è Cycladibus una, apud Aegæum mare, hodie Pario dicta.

De Ostracite lapide.

Enarratio. 124.

Ostracites lapis.

OSTRACITEM lapidem non uidi, illius tamen uice, plures à me uisos enarrare possum, præcipue lapidem prasinum, quem smaragdi matrem, uel uenam smaragdi appellant, lapidem eutropiũ, lapidem ametistum, coloris floris stœchades Arabicæ, lapidem phœnicis, nisi corniola erat, plasma, album & nigrum, Calcidonium, quem Hispani leitor appellitant, & rotundum mulieres collo suspensum gestant, nam lac generare credunt, lapidem felis basilici, tanquam capparim coloris uiridis, & plures alios quos subticeo ad præsens.

De Smyre lapide.

Enarratio. 125.

Smyris.

SMYRIS lapis, aurificibus, & Gemmariis, ac iis qui arma poliunt smyrillus hodie dicitur: quo uitrum ab adamante discernunt, & ut tradit Galenus, uehementer quidem abstergit. Quare ipso ad annulos exsculpendos utuntur: & ad dentes purificandos. Cæterum, lapis beryllus, albissimus lapis est, tanquam chrystallus: quo multi tanquam speculario utuntur.

De Arena marina.

Enarratio. 126.

Arena marina.

ET hodie quoque hydropici, arena marina obruti, uigente æstu curantur.

De

De Naxio lapide.

Enarratio 127.

NISI naxius lapis is eſt quem artifices paſsim pro acuendis ſecuribus, & aliis inciſoriis ferreis inſtrumentis habent, quis ille ſit ignoro, quid tamen de eo ſenſerit Galenus capite ſequenti legito,

De Lapide geode.

Enarratio 128.

LAPIS geodes hodie ignoratur, de quo Galenus, ſimul & ramento cotis naxiæ, capite de Oſtracite, ſermonem habet, libro nono de Facultatibus ſimplicium medicamentorum.

De Omni terra. 129.

De Eretria terra. 130.

De terra Samia.

Latine, aſtrum Samium, talchum: Hiſpanice, ſclari mente.

Enarratio 131.

TERRA Samia duplex a Dioſcoride in præſenti deſcribitur; cui poſtea ſubſcripſit Galenus libro nono de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, et Plinius libro trigeſimo quinto, capite decimo ſexto; quorum altera Collyrion in præſenti nominatur; à Plinio Syropicon dicta: altera aſter Samius appellatur, quam Plinius aſtrum Samium uocat. Et eam ut nos opinamur officinæ talchum, Hiſpani uero ſclarimente uocitant: cruſtæ albæ ſimile, et quod non indigere lotione Galenus dixit, è longinquo enim ut ſtella ſplendeſcit, unde ſtella terra uulgo, & Græce aſter appellatur: ad poliendas autem facies mulieres ſæpe alba hac cruſta utuntur, & uarios alios affectus complendos.

De lapide Samio. 132.

De terra Chia. 133.

De terra Selenuſia. 134.

De terra Cimolia. 135.

De terra Pnigite. 136.

De Cinere marinarum teſtarum. 137.

De terra rubra ex fornacibus. 138.

De Melia terra. 139.

De Ampelite terra. 140.

Enarratio.

OLIM medici uariis iis terra generibus utebantur: nunc uero hominum negligentia factum est, ut ea omnia ignoremus, & illis minime uti posimus.

De Fuligine pictorum.

De Atramento librario.

Enarratio. 141. 142.

DE iis libro secundo abunde diximus: proinde nunc supersedemus huic quinto et ultimo libro finem imponentes.

Finis quinti, et ultimi libri.

GRAECARVM VOCVM INDEX, PRAESERtim earum quæ diuersam a Latinis nomenclaturam sortitæ sunt.

RERVM AC VOCVM IN *hisce Commentarijs memorabilium* Index.

Fuchsij

V

X

Z

REGISTRVM.

* *a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z.* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. *aa bb cc dd ee ff gg hh ij kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy.*

Venetijs ex officina Iordani Zilleti,
M D L V I I.

